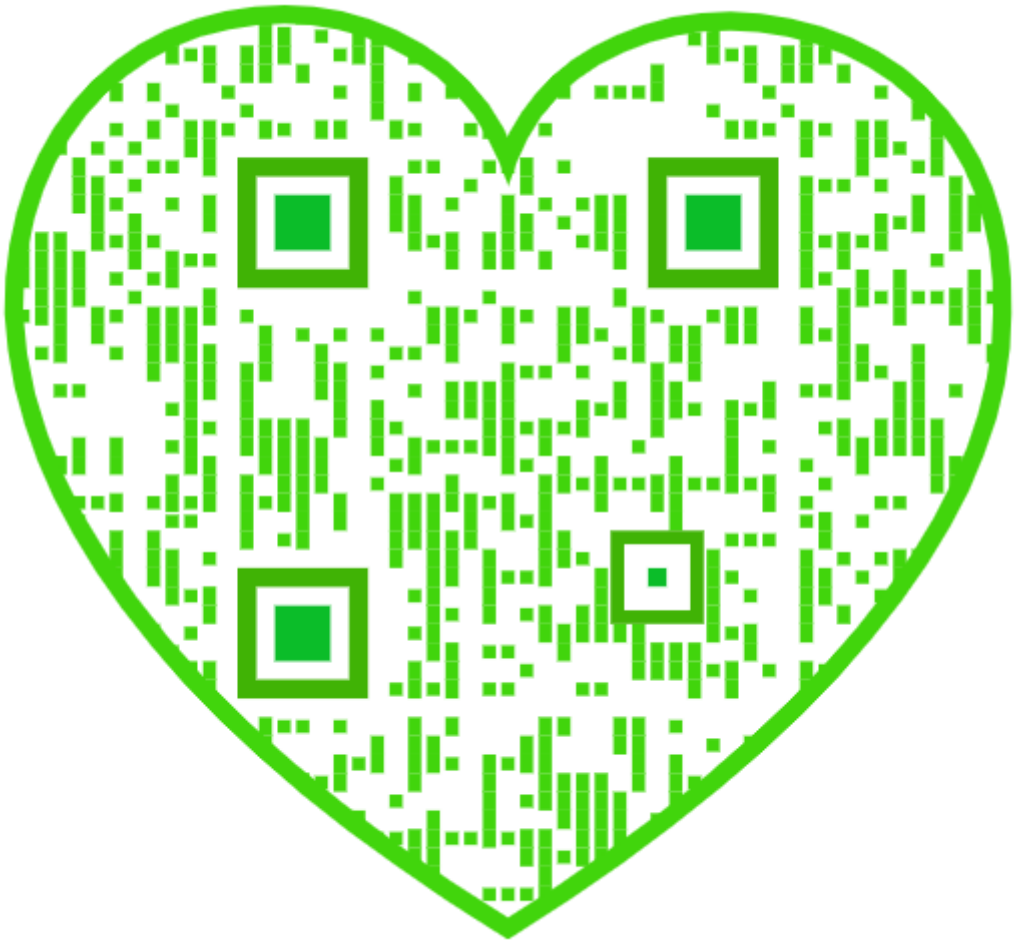

De Katholiek.

GODSDIENSTIG, GESCHIED- EN LETTERKUNDIG
MAANDSCHRIFT.

GEDRUKT BIJ J. J. GROEN TE LEIDEN.

DE KATHOLIEK.

GODSDIENSTIG, GESCHIED- EN LETTERKUNDIG MAANDSCHRIFT.

EEN-EN-TACHTIGSTE DEEL.

NIEUWE REEKS. — VIJFTIENDE DEEL.

1882.

Vindicamus hereditatum patrum nostrorum. 1 Mach. XV, 34.

Wanten te Romen in de poert
Sergius die Pauwes benedede
En hine Aertsche Bisscop wiede.
Melis Stoke.

TE LEIDEN, BIJ J. W. VAN LEEUWEN.

INHOUD.

HOOFDARTIKELEN

Bladz.

De brief van den Kardinaal van Tortosa (Paus Adriaan VI) aan de theologische faculteit van Leuven.
C. J. M. BOTTEMANNE . . 1

Illustrirtes Pflanzenleben von Dr. A. Dodel-Port.
TH. J. J. DE BOUTER . . . 23

De Encycliek „Diuturnum illud".
R. 47

Het schrijven van den Kardinaal Cajetanus, waarbij hij zijne aanteekeningen op het derde deel der Summa van den H. Thomas opdraagt aan Paus Adriaan VI.
C. J. M. BOTTEMANNE . . 73

Liever Turksch dan Paapsch.
I 94
II 107
III 194
IV 300
V 314
H. J. H. RUSCHEBLATT.

Postel en zijn vroegere invloed in Nederland. (Naar de archieven der abdij van Postel.) I—XIV.
TH. IGN. WELVAARTS . . . 137

Bladz.

Rusland V (*Vervolg* en *Slot* van Dl. LXXXI, blz. 353 vv.)
La Russia Sotterranea.
J. E. H. MENTEN 205

Een Russisch ballingsoord.
J. E. H. MENTEN 229

Apostolische brief van zijne Heiligheid Paus Leo XIII, betreffende het kerkelijk Kalendarium 235

Encycliek van Zijne Heiligheid Paus Leo XIII, over den H. Franciscus van Assisië en de uitbreiding van de Derde Orde der Franciscanen.
Latijnsche tekst 257
Hollandsche vertaling 268

Rupertus Meldenius en de spreuk: eenheid in het noodzakelijke, vrijheid in het twijfelachtige, liefde in alles.
C. J. M. BOTTEMANNE . . 281

Stichting van het klooster te Heithuyzen.
Mr. J. F. A. LEESBERG . . 329

Over het dragen van het kruis des Heeren. Collatie van Mr. Geert Groot.
W. BROUWER. 354

Het Missie-huis te Steyl.
M. DROOG. 363

VERSCHEIDENHEDEN.

Curiosa op het gebied der journalistiek.
H. A. H 64

Een nieuw boek van E. Renan.
H. 70

Dekreet van de Congregatie ter Voortplanting des Geloofs. 71

Verboden Boeken 72

Bladz.

De Gustaaf-Adolf-Vereeniging in Duitschland.
L. A. LAUREY 118

Een belangrijk boek 125

Enchiridion ad sacrarum disciplinarum cultores accommodatum opera et studio Zephyrini Zitelli-Natali.
H. 128

Het gulden boekje van Dom Sans de Sainte Cathérine.
H. 130

De keuze van een levensstaat door J. G. Wansink S. J.
H. 131

Een kijkje in China 132

Drie verhandelingen van Avicenna.
P. 187

De heilige stad Kairwan 189

Verboden Boeken 191

Uit de werken van den H. Cyprianus. 192

De Methodisten en het Reddingsleger.
L. A. LAUREY 238

De Katholieke Kerk in Egypte.
P. 323

Heilige Familie.
P. 326

De Bedevaart naar Kevelaar 327

Kruisverheffing 374

Korte onderrichtingen, opmerkingen en gebeden bij het toedienen der H.H. Sacramenten.
T. 380

Bloemen uit Paray le Monial. 381

Laster of Misdaad? 381

Het spiritisme in Nederland 382

SPROKKELINGEN.

Bladz.

Huwelijken naar de wereld 135
De geneesheer en de paedagoog. 136
Getal der Mahomedanen. 249
Het Doopsel te Basel 384

LETTERLOOVER.

Ter gedachtenis van Mgr. P. Van der Ploeg; op zijn eerste jaargetijde.

X. 250

DRUKFEILEN.

Blz. 24, r. 2 v. b. staat: *Mussineae;* lees: *Muscineae.*
„ 26, r. 8 v. b. „ *luchtledigen;* „ *luchtdroogen.*
„ 36, r. 3 v. o. „ *beteekenissen;* „ *bekentenissen.*

LIJKREDE

BIJ DE UITVAART VAN

MGR. P. VAN DER PLOEG

in het Seminarium te Warmond. [1])

MONSEIGNEUR [2]),

De ambtgenooten, vrienden, leerlingen en vereerders van den verdienstelijken priester onzer Diocees, wiens stoffelijk overschot de hier opgeslagen lijkbaar draagt, zijn Uwer Hoogwaardigheid innig dankbaar voor uwe deelnemende tegenwoordigheid in hun midden bij deze treurige plegtigheid. Zij waardeeren ten zeerste deze laatste eerbewijzing en hulde aan hun ontslapen broeder gebragt door den geëerbiedigden en beminden Kerkvoogd, wiens aanwezigheid voor hunnen geest terugroept de hun immer dierbare toestanden en ervaringen van vroeger da-

---

1) Deze toespraak was oorspronkelijk niet voor den druk bestemd. De onvermijdelijke overhaasting, waarmede zij moest worden opgesteld, sloot als van zelf deze bedoeling uit. Slechts op aandrang van hooggeachte vrienden, aan wie de schrijver ongaarne iets weigert, verschijnt zij hier gelijk zij werd ontworpen en uitgesproken; met uitzondering alleen van eenige onnaauwkeurigheden en *lapsus memoriae*, die nu zooveel mogelijk zijn verbeterd of aangevuld. Dr. B.

2) Z. D H. Mgr. de Bisschop van Haarlem.

gen. Hier toch in dit Huis, het vaderhuis van ons aller priesterschap, was het, dat de hoogwaardige Overledene zijne eerste treden zette in het Heiligdom, als kweekeling der kerkelijke wetenschap aan Uwe zijde, om naderhand zelf als leermeester onzer jeugdige levieten, eerst onder Uwe leiding en zamenwerking, later krachtens Uwe zending en opperherderlijk gezag, op den leerstoel der Gewijde Schriften zijne priesterlijke loopbaan voort te zetten en, na langjarigen arbeid, met eere te voleindigen. Als een der oudsten in deze eerwaardige Vergadering, en wegens mijne vroegere betrekkingen tot den Overledene en dit Huis, mogt ik mij, hoe weinig voorbereid ook, aan de mij opgedragen taak niet onttrekken, om bij het graf van den betreurden leerling en vriend eenige woorden van broederlijke deelneming en waardeering te spreken. Moge ik daarbij durven hopen op Uwer Hoogwaardigheid's instemming en zegen!

Op menige bladzijde der Heilige Schriften, mijne Eerwaarde Broeders, leeren wij den dood kennen, niet alleen als het strafloon van de zonde na den val, maar ook als den onverbiddelijken verwoester van al onze aardsche verhoudingen en levensvreugd. Onafgebroken blijft hij de geweldige scheidingsfactor, die ons bij het verlies der ons dierbaren telkens den smartkreet van den sidderenden Agag uit het Boek der Koningen op de lippen brengt: *Siccine separat amara mors!*, of ons met Hieronymus weemoedig doet uitroepen: *O mors quae fratres dividis, et amore sociatos crudelis ac dura*

dissocias [1])! Immers vaak is dat droevig scheidings- en vernielingswerk des doods even onverwacht als smartvol. Hoe menigmaal toch wordt een onzer broeders, wiens leven en werken met het onze als was zamengeweven, eensklaps uit ons midden weggerukt! En dan liggen tusschen de veelzijdige bedrijvigheid van lange en welbestede jaren en de plotselinge stilte des grafs slechts weinige oogenblikken: van al dat rusteloos streven en zorgen in zijne zoo verschillende phasen, laat zich dan de gansche geschiedenis zamenvatten in het zinrijke woord, wat weleer de vorst der geschiedschrijvers van het verwoeste Saguntum bezigde: *inter civitatem maximam et nullam una nox interfuit!* En nogtans, ondanks al die verwoestingskracht des doods, wil het mij toeschijnen, Eerwaarde Broeders, dat op het gebied des geestes en op dat der vriendschappelijke herinneringen toch ook door den dood weder wordt opgebouwd, wat door hem op het gebied der vergankelijkheid en der stof werd gesloopt. Ja, mij dunkt zelfs, dat ontdaan van het aardsche stof en van al de zwakheden, die het stof aankleven, het beeld der ons dierbare ontslapenen dan voor onze verbeelding verrijst en in onze gedachtenis blijft bewaard als herboren en gelouterd, als omstraald door een lichtglans uit het land der levenden, en als, bij toenadering, in zich afspiegelend het beeld van de groote Moeder der geloovigen, de onbevlekte Bruid des Heeren, in wie, volgens Paulus' woord, geen smet of rimpel is.

Deze hartverheffende en bemoedigende gedachten rezen mij voor den geest, toen ik de uitnoodiging had

---

1) *S. Hieron. Opp.* Ep 60. Ed. Migne I, 590.

ontvangen om bij deze treurige plegtigheid tot u en uit aller naam te spreken. Zij vermengen zich in dit oogenblik in mijn gemoed met allerlei aandoeningen en herinneringen ten aanschouwe van deze lijkbaar, waarop het stoffelijk overschot rust van den eerbiedwaardigen en hooggeschatten man, die sinds een aantal jaren van sommigen uwer de geachte ambtgenoot of vriend, van de meesten, ouderen en jongeren, de wijze gids of raadgever en de ervaren leermeester in de gewijde wetenschap geweest is; van den voorbeeldigen priester, die onder de geestelijkheid van ons Bisdom, door zijn onbevlekten wandel, zijne echte vroomheid en degelijke geleerdheid, door zijne veelzijdige en onverdroten werkzaamheid en ijver voortdurend heeft uitgemunt, en in de geschiedenis van onze vaderlandsche Kerk eene eervolle plaats zal blijven innemen.

Het was niet zonder aarzeling, mijne Broeders, dat ik de mij aangeboden taak aanvaardde, om in deze eerbiedwaardige vergadering van uwe gevoelens en gewaarwordingen de tolk te zijn. In het bewustzijn mijner ontoereikendheid had ik gaarne tot de mijne gemaakt de woorden, die een der welsprekendste Kerkleeraars, de H. Gregorius van Nazianze, bij eene dergelijke gelegenheid als verontschuldiging deed gelden: *Quid facerem, homo et senio et incerta valetudine impeditus* [1])? Doch, ik beken het gaarne: hetgeen mij in menig opzigt onraadzaam scheen en gewaagd, dat werd mij door de herinneringen der vriendschap, door mijne reeds oude maar altoos onvergetelijke betrekkingen tot dit Huis, en niet

1) *S Greg. Naz. Opp.* Orat. XX. Ed. Lips. I, 373.

het minst door den vereerenden aandrang van hooggeachte vrienden bijna als een pligt geboden. Wat mij intusschen bemoedigt is het vertrouwen, dat niemand uwer, zelfs van bekwamer hand dan de mijne, na zóó korte voorbereiding, eene den ontslapen broeder waardige lijkrede, en een afgewerkt beeld van zijne persoonlijkheid en uitstekende gaven zal verwachten. Integendeel: wegens uwe mij bekende welwillendheid durf ik hopen, dat mij door u dezelfde toegevendheid zal worden betoond, welke eertijds de grootste der Schriftverklaarders in de Westersche Kerk, wiens gedachtenis wij heden vieren [1]), in het *Epitaphium* op zijn medepriester en vriend Nepotianus van zijne hoorders verwachtte: *Cernatis, quaeso, adumbrata, non expressa signa virtutum, suscipiatisque a nobis non vires sed voluntatem* [2]).

De hoogwaardige Petrus van der Ploeg, Geheim Kamerheer van onzen Heiligen Vader den Paus, en sedert vele jaren hoogleeraar der Bijbelsche Exegese aan ons bisschoppelijk Seminarium, werd in Maart 1815 te Wassenaar geboren. Reeds in de voorbeschikking der plaats, waarop onze wieg zal staan, ligt meermalen een aanvankelijke bescherming en zegen. Dankbaar plagt daarom op lateren leeftijd onze overleden broeder de stille afzondering en den eenvoud van het landelijk leven te gedenken, waarin hij de eerste jaren zijner kindsheid en

---

1) De Uitvaart had plaats op den 30 September, wanneer de Kerk den H. Hieronymus herdenkt, dien zij in hare liturgische gebeden als *doctorem maximum in exponendis Sacris Scripturis* begroet.

2) *S. Hieronymi Opp* Ed Migne I, 589

jeugd had doorgebragt; en niet het minst den geur van godsvrucht, reinheid en deugd, dien hij in het ouderlijk huis, van den dageraad zijns levens af, had ingeademd. Want hij beschouwde het als een voorregt gesproten te zijn uit dien zedenreinen en geloofsgetrouwen landbouwersstand, naar ligchaam en geest gezond, welke reeds zoo menig verdienstelijk priester aan ons Bisdom heeft geschonken. Doch gelijk vaak het opgroeijend kind de vader is van den toekomstigen man, en in zijne vroegste ontwikkeling reeds de kiemen openbaart van zijne latere geschiedenis; zoo bleek het al ras, dat de jeugdige Petrus meer aanleg verried voor den arbeid des geestes, dan voor dien der handen, en dat de oefenschool voor de hem wachtende levensroeping niet gelegen was op de groene beemden, die zijne ouderlijke woning omgaven. Wat wonder, dat in het gezelschap van boeken, op het veld der studie en van verstandelijken arbeid de leergierige knaap zich het best te huis gevoelde? In de dorpschool, die hij getrouw bezocht, bleven dan ook zijn gelukkige aanleg, zijne vlijt en leerzaamheid niet onopgemerkt, en bezorgden hem de onderscheiding om op betrekkelijk zeer jeugdigen leeftijd tot kweekeling te worden aangesteld: eene vingerwijzing, zou men geneigd zijn te denken, van zijne toekomstige loopbaan en van zijn later aan het wetenschappelijk onderwijs geheel toegewijd leven. Werkelijk onderscheidde zich reeds spoedig de tot jongeling aangewassen knaap door een levendig, bevattelijk vernuft, door een voor al wat edel is en schoon ontvankelijk gemoed, gepaard met een aangeboren edelaardigheid van vormen: zoodat hij in zijn persoon het beeld veraanschouwelijkte, waarin eertijds de groote Ful-

bertus van Chartres zijn geliefden discipel, den jeugdigen Caraunus schetste: *ingenii validi puerum, animo facilem, specie nitidum* [1]).

Bij de aantrekkelijkheid voor het studieleven openbaarde zich al spoedig in den pligtgetrouwen en vromen jongeling het bewustzijn van een verhevener roeping en het verlangen om den geestelijken staat te omhelzen. Gelukkig ontmoette hij op zijn levensweg bij het nemen van die gewigtige beslissing een vaderlijken vriend, een waren Ananias, die hem in alles met wijzen raad, voorlichting en ondersteuning ter zijde stond, en op zijne godsdienstige en zedelijke vorming den heilzaamsten invloed uitoefende. De toenmalige pastoor van Wassenaar, de beminnelijke, geleerde en godvreezende Siegfried, later als kanunnik van ons hoogwaardig Kapittel en als Deken van 's Gravenhage overleden, was het, die aan zijn jeugdigen beschermeling den toegang tot het Heiligdom opende door hem, ter voortzetting zijner voorbereidende studiën, eene plaats op het Klein-Seminarie Hageveld te bezorgen. Dáár behoorde de jonge Van der Ploeg steeds onder de begaafdste en vlijtigste leerlingen, en mogt hij bij de voltooijing van zijn propaedeutischen cursus den lof en de toegenegenheid zijner leermeesters en oversten wegdragen.

Niet minder gelukkig, toen zijne roeping tot het priesterschap zich had bevestigd, slaagde hij in zijne theologische studiën als kweekeling van dit Huis. Toen ik onlangs, ter opfrissching van oude, mij altoos dierbare, herinneringen eenige vroeger op schrift gestelde aanteeke-

---

1) *Fulberti Carnot. Opp.* Ed. Migne, Patrol. Lat. CXLI, 349.

ningen uit de dagen van mijn leeraarsambt doorbladerde, vond ik den naam van den student Van der Ploeg bestendig als een der eersten onder zijne klasgenooten in de volgrij van verdiensten. Levendig staat mij ook nog voor den geest, van hoeveel voorliefde en aanleg voor de studie der gewijde talen hij blijk gaf, toen hij dringend om privaatonderrigt in het Hebreeuwsch aanzocht, ten einde zich verder te bekwamen in de kennis dezer taal, waarvan hij de beginselen had aangeleerd nog kweekeling zijnde op de dorpschool te Wassenaar, wanneer de leergierige jongeling er niet tegen opzag, om zich in het vroege morgenuur te voet naar Leiden te begeven en daar bij een Israëlitisch taalkundige les te nemen. Bij dien onverdroten toeleg op zijne wetenschappelijke vorming paarde de jeudige leviet steeds een onberispelijk gedrag en loffelijken godsdienstijver; zoodat hij de aandacht trok van den toenmaligen President Chedeville, teregt om zijne voortreffelijke bestuursgaven en menschenkennis geroemd, die hem veel genegenheid toedroeg en tot onder-bibliothecaris aanstelde.

Na een vierjarig verblijf in het Seminarium werd Van der Ploeg in Juni 1840 door den wijbisschop Baron van Wijkerslooth priester gewijd en droeg het eerst in zijne geboorteplaats het H. Misoffer op, waarbij hij — wat zeker onder de zeldzaamheden behoort — zelf de feestrede hield. Kort na zijne wijding werd hij door de geestelijke Overheid als adsistent bij den eerbiedwaardigen oud-missionaris Van der Hoven naar Raamburg gezonden, en vervolgens, twee jaren daarna, als vast kapelaan van de toenmalige statie *De Posthoorn* naar Amsterdam overgeplaatst. Destijds stond aan het hoofd dezer statie de

nog bij vele zijner vroegere gemeentenaren in dankbare herinnering voortlevende pastoor Hoek, later een der eerstbenoemde kanunniken van ons kathedraal Kapittel bij de herstelling der bisschoppelijke Hierarchie. In dien vromen, zachtzinnigen en beminnenswaardigen priester had onze overleden vriend het geluk een man naar Gods hart te ontmoeten, wiens aantrekkelijk voorbeeld van priesterlijke deugd en onverdeelde toewijding aan zijne verheven ambtspligten een onuitwischbaren indruk naliet bij zijn jeugdigen medehelper, voor wien hij ook later een geëerbiedigd vriend en trouwe raadsman is gebleven.

Doch het was voor eene andere levenstaak dan de herderlijke bediening in eene groote stad, dat God den talentvollen priester in onze vaderlandsche Kerk had voorbeschikt. Gelijk hem reeds in zijne vroege jeugd, als ter voorbeduiding zijner latere roeping, een werkkring in het onderwijs werd aangewezen, zóó zou hij in zijn volgend leven tot aan zijn dood zijne uitmuntende gaven moeten besteden op den leeraarstoel der wetenschap in den dienst der Kerk, tot vorming en opleiding van de kweekelingen des Heiligdoms in de beide Seminariën van ons Bisdom. Gelijk u bekend is, begon hij zijne professorale loopbaan in het Seminarium Hageveld, waar hem het onderwijs in de klassen der Poësis en Rhethorica, en later ook in die der Logica werd opgedragen. Elf jaren lang wijdde hij zich daar met onbezweken ijver aan de verdienstelijke roeping, om in het gemoed zijner jeugdige hoorders met liefde en lust voor degelijke studiën ook warme geestdrift voor het edele en schoone op te wekken en aan te kweeken. Zijne grondige kennis der klassieke talen en der vaderlandsche letteren bewees hem

daarbij goede diensten; terwijl zijn dichterlijke geest, zijne levendige phantasie en fijngevormde smaak op de literarische opvoeding zijner leerlingen den allergunstigsten invloed uitoefenden. Doch wat vooral in den rijk begaafden leeraar als eene verdienste mag worden geroemd, door weinigen geëvenaard, was de liefdevolle zorg en het zelfopofferend geduld, waarmede hij zich, als bij voorkeur, de minder ontwikkelde studenten aantrok, en met eigenaardigen takt elk nog smeulend vonkje van vernuft en bevattelijkheid wist te ontdekken, en door voorkomende aanmoediging te doen ontglimmen. Niet weinigen hadden onder intellectueel opzigt hunne aanvankelijke ontsluimering aan deze even wijze als menschlievende leermethode te danken.

In hetzelfde tijdvak van Professor Van der Ploeg's verblijf op Hageveld, valt zijn eerste optreden op letterkundig gebied als ijverig medewerker aan het tijdschrift *De Katholiek* en als schrijver van een aantal opstellen van ascetischen of apologetischen inhoud, waarvan o. a. zijne doorwrochte verhandelingen over het *Kerkelijk Jaar* later eene afzonderlijke uitgave werden waardig gekeurd. Tevens liet zich ook zijne dichterlijke begaafdheid niet onbetuigd, waarvan hij ons, naar ik meen, eene der eerste, maar tevens schitterende proeve schonk ter gelegenheid van het Eeuwfeest des *Mirakels* te Amsterdam in 1845, om naderhand tot aan zijn dood, meer dan wellig iemand zijner tijdgenooten, door tal van geestelijke liederen, de vrucht van eigen piëteit en vinding, of door meesterlijke vertaling van oude kerkhymnen, aan de godsvrucht van het geloovig volk een welkom en gewaardeerd voedsel te verschaffen, waardoor het aan-

denken van den vromen en genialen Dichter bij duizenden in den lande zal blijven voorleven [1]).

De jaren op Hageveld doorgebragt waren de voorbereiding tot nog hooger roeping in de loopbaan der kerkelijke wetenschap. In Januari 1854, op den feestdag van den H. Johannes Chrysostomus — *fausti ominis dies* — aanvaardde Professor Van der Ploeg zijne lessen op den leerstoel der Bijbelsche Hermeneutiek en Exegese in dit Huis, om vervolgens, gedurende meer dan het vierde eener eeuw, in die gewigtige betrekking onze vaderlandsche Kerk en de Wetenschap te dienen. Op den katheder der Schriftverklaring hebben velen uwer den schranderen en scherpzinnigen leeraar van nabij gekend en toegejuicht, vooral in dat tijdperk van zijn professoraat, wanneer hem nog de ongestoorde beschikking over zijne veelzijdige geleerdheid en ongerepte ligchaamskracht ten dienste stond, en de dagen van verzwakking en afmatting nog niet waren gekomen, waarop ook hij met den Wijzen Man zou moeten klagen: *Corpus quod corrumpitur aggravat animam, et terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem* [2]). Want gij weet het allen, mijne Eerwaarde Broeders, hoe onverbiddelijk deze ijverige dienaar der gewijde wetenschap van zichzelven voortdurend afvroeg, wat Augustinus als een hoofdvereischte in iederen waren leermeester vordert: *Ut non*

---

[1]) In de lezenswaardige en inhoudrijke Levensschets van Mgr. v. d. P., door den Heer Professor Lans in de *Katholieke Illustratie* (N°. 12 en vgg) geplaatst, wordt een vrij uitvoerig overzigt der literarische werkzaamheid van den Overledene geleverd.

[2]) *Sap.* IX, 15.

solum scienter doceat, sed etiam patienter discat; omdat inderdaad, hij het bekwaamst is voor het onderwijs, die zelf onophoudelijk in wetenschap toeneemt: *quia et ille melius docet, qui quotidie crescit et proficit discendo meliora* [1]). Van daar in onzen ontslapen vriend die onverdroten bezorgdheid, om zich door ernstige en onafgebroken studie den weg te banen tot eene grondige, diepgaande kennis en verklaring der gewijde Oorkonden. Niet tevreden met de letter en den grammaticalen zin te achterhalen, was hij zich levendig bewust van de behoefte voor den priester-exegeet, om tot in den geest der geïnspireerde Schrijvers door te dringen, en gelijk het de groote Paus en Schriftverklaarder Gregorius eigenaardig noemt: den eigen geest Gods in het goddelijk woord na te speuren: *discere cor Dei in verbis Dei* [2]). Daarom nam hij elke gelegenheid te baat, om zijnen leerlingen, als een hunner duurste pligten, de ernstige navorsching en studie der Heilige Schrift op het hart te drukken, en gaf hun daarin zelf het voorbeeld van onvermoeiden ijver en werkzaamheid, den lof niet onwaardig, dien Hieronymus aan zijn studievriend Heliodorus toekent: *Lectione assidua et meditatione diuturna pectus suum bibliothecam fecerat Christi* [3]). Innig overtuigd, dat aan dit onontbeerlijk levenselement voor den priester, aan die *substantia sacerdotii nostri* [4]), alle andere wetenschap moet worden dienstbaar gemaakt, bevlijtigde hij zich

---

[1]) *S. Aug Opp.* Ed Gaume, IX, 221.

[2]) *S Greg. Magni Epist.* Lib. IV, ep 31.

[3]) *S. Hieron. Opp.* Ep ad Heliod. Ed. Migne I, 595.

[4]) *Substantia Sacerdotii nostri sunt eloquia divinitus tradita.* Conc. Nic. II, can. 2.

steeds om al zijne vroeger op het gebied der profane letteren opgedane kennissen en ervaring, als *pedissequae*, gelijk het Clemens van Alexandrië noemde, in het gevolg der gewijde Wetenschap op te nemen. Gaarne herinnerde hij daarom zijne jongere studievrienden aan het voorbeeld van den grooten Basilius, omtrent wien ons de H. Gregorius van Nyssa getuigt [1]), dat hij de in zijne jeugd buitgemaakte schatten van Egypte gebruikte, om er het Tabernakel der Kerk van Christus mede te versieren; of van Eusebius van Vercelli, die door Hieronymus wordt geprezen, omdat hij alles wat hij op den vijand had kunnen veroveren, met beleid wist aan te wenden ter opluistering van het Heiligdom: het goud van Ophir en het purper van Tyrus, en de parelsnoeren van Sardes, ja zelfs tot het bontkleurige pelswerk van de dieren der woestijn! Of liever, zonder beeldspraak: onze betreurde broeder gevoelde levendig de behoefte en den pligt, om ten bate zijner verhevene roeping al de hulpmiddelen der profane wetenschap, der klassieke oudheid, en zelfs der heterodoxe geleerdheid dienstbaar te maken tot hooger doeleinden, en alzoo ook hierin alles voor allen te kunnen worden. Edoch wat hij nooit vergat te midden van al dat rusteloos streven naar vooruitgang in kennis, was de zorg voor zich en zijne leerlingen om zich, volgens het waarschuwend woord van den Apostel, vrij te waren van het euvel eener wetenschap, die „opblaast" zonder „op te bouwen". Daarom plagt hij gaarne zichzelven, zoowel als zijne hoorders, te wijzen op het kenschetsend onderscheid, dat de honigvloeijende kerkleeraar Bernar-

---

[1]) Cf. *S. Greg. Nyss. Opp* Ed. Paris. I, 209

dus ter beoordeeling van de al of niet Godgevallige beoefening der wetenschappen aangeeft: *Sunt qui scire volunt eo tantum fine ut sciant, et turpis curiositas est. Et sunt qui scire volunt, ut sciantur ipsi, et turpis vanitas est. Et sunt item qui scire volunt, ut scientiam suam vendant, et turpis quaestus est. Sed sunt quoque qui scire volunt ut aedificentur ipsi et scientia sua alios aedificent, et laudanda prudentia ac fraterna charitas est* [1]). Aan dien toetssteen moest, ook in zijne overtuiging, alle ware geleerdheid bij den dienaar des Heiligdoms worden geproefd. Ja, vermoedelijk was het de vrees, dat in hem de priester soms te veel in den geleerde mogt opgaan, die onzen ontslapen vriend voortdurend in zijne lange wetenschappelijke loopbaan, bij onafgebroken studie en navorsching, altoos eenig priesterlijk dienstwerk buiten de studeerkamer en buiten het Seminarium deed ter hand nemen. Onder al de eerwaardige ambtsbroeders, die ik sinds vele jaren in ons Bisdom heb gekend, heb ik er weinigen, misschien niemand aangetroffen, die zóó aanhoudend deze twee, in den regel bezwaarlijk zamengaande werkkringen, zonder merkbare afbreuk of schade van een der beiden in zich wist te vereenigen. Indien mijn geheugen niet faalt, dan heeft de beroemde kerkvader Basilius ergens in een zijner exegetische schriften — ik meen in zijn *Hexaëmeron* — dien tweeslachtigen arbeid van den priester in de studeercel en in het openbare leven, met het tweevoudig gemoedsbestaan en het uiteenloopend karakter der beide zusters van Lazarus in het Evangelie, vergeleken. Maria vertegenwoordigt daar,

---

[1]) *S. Bern. Opp.* Serm. s. Cant. Ed. Paris. I, 608.

in zijne opvatting, de bespiegelende studie, Martha de bedrijvige werkzaamheid. Van de door Basilius gemaakte opmerkingen heb ik den indruk bewaard, dat de groote bisschop van Caesarea der meening was toegedaan, dat gewoonlijk en in den regel, op het terrein der bespiegelende studie of op dat der herderlijke bedrijvigheid, de twee zusters, gelijk in het gezin van Lazarus plaats vond, bezwaarlijk in ongestoorde zamenwerking kunnen leven. Hoe het zij, zeker schijnt het toch, dat onze betreurde vriend, door het zuinig woekeren met elk beschikbaar uur, en door het Kempiaansche *cella continuata dulcescit* te beminnen, het geheim had gevonden, om niet alleen Maria, maar ook Martha, zonder verbreking der huiselijke harmonie bij zich aan het werk te houden. Vermoedelijk zijn er nog velen in deze vergadering aanwezig, die zich herinneren hoe Professor Van der Ploeg, nog in het volle bezit van zijne gezondheid en geestesgaven, er zijn hartelust in vond om telkens, wanneer het zijne beroepspligten toelieten, doch vooral in de vacantiën, als volksredenaar bij plegtige feestvieringen of missiën op te treden, en dan van den preekstoel onvermoeid, soms drie of viermaal daags, het woord des Heils te verkondigen. Mij dunkt ik zie hem nog met zijne tengere, slanke gestalte, zijn fijngevormd, eenigzins scherp geprofileerd gelaat, onder een talrijk gehoor den kansel opstijgen, om een zijner geliefkoosde preekstoffen, een der groote, eeuwige waarheden, te gaan behandelen. Bij den aanvang zacht en weinig hoorbaar, soms bijkans fluisterend, verheft zich allengs zijne stem, en wint al meer en meer in omvang en geluidskracht, terwijl zijn levendig gebaar — bijna te levendig voor een zoon van het Noorden — van zijne stij-

gende geestdrift en ontgloeiden zielenijver getuigt, die zich n en dan, ter ontlasting van het geprangd gemoed, in een schrillen kreet lucht geeft. Men geraakte in verzoeking om aan onzen vurigen redenaar de woorden toe te passen, met welke Venantius Fortunatus de aangrijpende zeggingskracht van zijn doorluchtigen voorganger, den H. Hilarius van Poitiers schilderde: *Oratorem crederes non dicere, sed tonare* [1]).

Nog een ander veld van priesterlijke werkzaamheid en van ijver voor de heiligmaking der zielen, waarin de ontslapene uitmuntte, mag ik hier niet onvermeld voorbijgaan, zoowel wegens de groote verdiensten, die het hem ongetwijfeld bij God verwierf, als omdat hij zich daarbij bewoog op een verborgen, aan de oogen van het groote publiek onttrokken gebied van het gemoedsleven, hetgeen daarom welligt minder werd opgemerkt en minder gewaardeerd. Ik bedoel zijne vele jaren lang voortgezette zorg en vaderlijke belangstelling voor de in ons Bisdom gevestigde kloosters van Godgewijde maagden, wier buitengewone leiding en bestuur hem door het vertrouwen van drie zich opvolgende Kerkvoogden was opgedragen. Voorzeker een teedere, veel zelfopoffering en toewijding vorderende zending, waarbij niet alleen beroepsijver en priesterlijke deugd, maar ook veel geest des onderscheids en door ervaring gerijpte kennis van het inwendige leven onmisbare vereischten zijn. Ook in dien eigenaardigen werkkring wist de even vrome als geleerde priester zich de toegenegenheid en het vertrouwen der hem aanbevolenen te winnen, en voortdurend tot aan zijn

---

1) Cf. *Venantii Fort. Opp.* Ed. Migne, 178

dood te blijven genieten. Zijne beproefde ondervinding en praktijk van het zieleleven, zijne warme, gevoelvolle godsvrucht, gepaard met een „ijver volgens de wetenschap", maakte hem uitmuntend geschikt om deze uitgelezen kudde te onderrigten en te besturen, en om haar binnen te leiden in dat wonderbaar gebouw der geestelijke bespiegeling en volmaaktheid, hetgeen de groote leermeesteres der ascetische wetenschap, de H. Teresia, in hare mystieke beeldspraak „de kasteelen der ziel" heeft genoemd: tot in de binnenvertrekken van den hemelschen Bruidegom, waar aan de door Hem uitverkorenen de verborgenheden van het Rijk Gods en de hoogte, en de breedte en de diepte van de geheimenissen der goddelijke Liefde worden geopenbaard. Het loon voor zijne onverflaauwde toewijding aan de heiligmaking dezer bevoorregten der Genade, zal voorzeker haren ijverigen bestierder en leermeester niet worden onthouden; en het smeekgebed der Godgewijde maagden zal hem vergezellen tot voor den troon van het Lam, waar ook hij, zijne priesterlijke stem mengend in de koren der verheerlijkten, het bovenaardsche loflied zal aanheffen, dat alleen door maagdelijke monden mag worden gezongen.

Laat ik hier, mijne Eerwaarde Broeders, met die zoete hoop in het hart, deze reeds lange toespraak eindigen. Wat eertijds de groote Nazianzer in de lijkrede op zijn broeder Basilius aan zijne hoorders vroeg, mag ik, met oneindig meer grond zeker, ook aan u verzoeken: *Encomium meum conficite, alius aliam quampiam illius virtutem exponentes et conquirentes* [1]). Inderdaad: al hetgeen aan

---

[1]) *Adeste jam, ac me circumsistite, tam qui ex nostris quam qui ex*

de vlugtige, onafgewerkte trekken, waarin ik het beeld van onzen ontslapen ambtsbroeder heb gepoogd te schetsen, in zoo menig opzigt ontbreekt, zullen uwe persoonlijke herinneringen, de door u bewaarde indrukken, de ervaringen der vriendschap of der zamenwerking in dezelfde verheven roeping, beter en volledíger aanvullen, dan ik, zelfs met geschikter voorbereiding, zou hebben kunnen doen. Werpen we dan, tot laatste afscheid, nog een blik op deze lijkbaar, vóór dat zij haren kostbaren last aan de aarde gaat toebetrouwen. Het stoffelijk overschot van onzen hoogwaardigen broeder en vriend ligt daar voor ons bedekt met het kleed van zijn priesterschap en versierd met de onderscheidingsteekens der hooge waardigheid, waarmede het Hoofd der Kerk zijne uitstekende verdiensten beloonde. Ons vochtig oog kan niet op deze lijkbaar rusten, zonder dat wij tegelijk het oor leenen aan de vermanende stem, die er ons uit tegenklinkt: *Defunctus adhuc loquitur!* Laat ons daarom, ouderen en jongeren, uit de lessen des doods, welke de van ons gescheiden broeder ons geeft, trachten te vernemen wat ook ons ten vrede zal dienen, wanneer het uur der scheiding slaat. Hernieuwen wij in ons, ten aanschouwe van deze lijkbaar, het levendig bewustzijn van de verhevenheid onzer roeping en van den duren pligt die op ons rust, om ons onverdeeld aan onze heilige ambtspligten te wijden. Leeren wij van onzen ontslapen vriend de hooge waarde van het bovennatuurlijk leven der genade en des gebeds, zonder hetwelk de priester het heiligend en be-

---

exteris, encomium meum conficite, alius aliam quampiam illius virtutem exponentes et conquirentes. S. Greg. Naz. l. c. p. 372.

vruchtigend beginsel mist, wat hem verdienstelijk maakt voor den Hemel en waarlijk heilwerkend voor den naaste. Leeren wij van hem de liefde tot den arbeid; want de arbeid in den dienst der Kerk van Christus is niet alleen onze roem voor God, maar ook het ondoordringbaar schild, dat de deugd des priesters beschermt, en aan ligtzinnigheid en wereldsgezindheid in zijn hart den toegang verspert. Leeren wij van hem blijmoedig te blijven arbeiden zoo lang het licht is, elk in den ons door den Heer der Kerk aangewezen kring, met de hoop van gelijk hij, ondanks het klimmen der jaren en de afmatting des ligchaams, met onbezweken geest en met de wapens des geloofs in de hand, op het veld van eer den strijd des levens te kunnen eindigen. Daarna wacht ons dan, vertrouwen we, de onvergankelijke kroon, die blijft weggelegd voor allen welke de komst des Heilands hebben liefgehad, en die wij in dit oogenblik, met de zielverheffende taal der Liturgie onzen door God opgeroepen medepriester gaan toebidden. *Hodie sit in pace locus tuus et habitatio tua in sancta Sion!* Daar, in het land der levenden, hoogwaardige broeder, staren wij u na met de hoop des wederziens, omgeven in het heilige Sion door de leliereine scharen der glorievolle Belijders van 's Heeren Naam, in wier gezelschap gij zult worden opgenomen: *liliata rutilantium te confessorum turba circumdet!* Diezelfde Goddelijke Heiland en Meester, dien gij gediend hebt en gepredikt, in wien gij hebt geloofd en gehoopt, moge u met een blik zijner genade verblijden, en u in de altoos groenende lusthoven van zijn Paradijs eene eereplaats aanwijzen: *mitis atque festivus Christi Jesu tibi adspectus appareat inter paradisi sui*

amoena virentia! Dáár zult gij, waarde broeder en vriend, het bestendig voorwerp uwer liefde, de Goddelijke Waarheid aanschouwen, welke gij hier onder veel zwoegen en navorschen, bij onverpoosden arbeid en inspanning des geestes, slechts als achter een sluijer verborgen vermogt na te speuren; maar die gij in het Land der Levenden, van aangezigt tot aangezigt zult zien, wanneer zij met al haren hemelschen glans en klaarheid, voor uw verrukt oog, in de gelukzalige eeuwigheid zal schitteren: *ut manifestissimam beatis oculis adspicias Veritatem!* Amen.

STICHTING

DER BEIDE

HOSPITALEN OP DEN ST. BERNARD.

I.

Op een niet hoogen heuvel aan de kust der zee bij Annecy staat ook nu nog, ofschoon in eenigzins vervallen toestand, het oud middeneeuwsch kasteel der graven van Menthon. Aan de zuidzijde van den heuvel opgetrokken, spiegelt het zijne forsche lijnen af in de wateren, welke zijne grondvesten beuken. Het mag groot gaan op zijn eerbiedwaardigen ouderdom, meer nog op het doorluchtig geslacht, dat binnen zijne muren eene woonstede had opgeslagen en onder deszelfs spruiten een wereldberoemd Heilige tellen mag. Savoye, vroeger een vrij en onafhankelijk gewest, nu tot den staat van Fransch departement gezonken, was de bakermat der roemruchtige graven van Menthon, eveneens der edele ridders van Miolans; maar de eerepalm mag den eersten niet onthouden worden, vooral om dien heiligen zoon, wiens leven en liefderijke stichtingen wij in enkele trekken willen schetsen.

Reeds voor het begin der tiende eeuw gewaagt de geschiedenis van de bezitters der grafelijke heerlijkheid van Menthon. Toen Rudolf II als koning van Bourgon-

die heerschte, was graaf Richard, van hoogen adel en rijk in bezittingen, de magtige beheerscher van dat graafschap. Zijne echtgenoote, Bernolina geheeten, was eene vrouw van uitstekende godvrucht, zoodat de geschiedschrijvers haar bij voorkeur vergelijken met de gezegende moeder van Tobias.

Hun echt, overigens zeer gelukkig, werd met slechts één kind gezegend — maar met een kind, dat den roem van hun geslacht tot nu toe heeft gehandhaafd en zeker nog tot in de laatste tijden der geschiedenis zal handhaven, dat aan den luister van hun geslachtsboom eene nieuwe glorie toegevoegd heeft, welke hun naam door de dankbare hulde van alle tijden zal vereeuwigen.

In het jaar 923 werd hun eenig kind geboren; bij den Doop ontving het den naam van Bernard. Opgetogen van blijdschap waren de gelukkige ouders, al wisten zij dadelijk niet, welk een kostbare schat aan hunne ouderlijke zorg was toevertrouwd. Beiden ook, hoewel elk naar zijne bijzondere inzigten, legden zich met zorg er op toe het kind naar hun stand en in overeenstemming met hunne godsdienstige gevoelens op te voeden. Reeds in de eerste dagen harer zwangerschap meende de gelukkige moeder een blij voorgevoel te ontwaren, en zij koesterde de stille hoop, dat haar een buitengewoon pand geschonken zou worden. De verdere geschiedenis zal het ons bewijzen, dat zij in hare verwachting niet te leur gesteld werd. Maar daarom ook besteedde men alle vlijt en zorg aan de opvoeding. En hoe gelukkig gevoelde zich de gravin, als zij den kleine de handjes tot een gebed zag vouwen, als zijne lippen eene bede stamelden, ook vóór dat zijne jaren het volle gebruik der rede deden

vermoeden. Dan smaakte zij het volle genot der moedervreugde en zag reikhalzend naar het oogenblik uit, dat haar kind verstaanbare woorden zou kunnen uitbrengen, om het de voornaamste geloofswaarheden en de eerste gebeden te doen nazeggen.

Niet minder dan de moeder was de vader ingenomen met zijn zoon. Hij zelf was voor zijn tijd zeer beschaafd en begreep zijne eeuw, en wat deze vorderde. Opregt en vurig Katholiek, was hij ook ridder in zijn hart. Godsdienst en ridderdeugd waren voor hem onafscheidelijk. Het was zijne innige overtuiging, dat zelfs de dapperste ridder, die met krachtige vuist het zwaard hanteren kan ter verdediging van den vaderlandschen grond of van den huiselijken haard, nog niet in den vollen zin van het woord ridder, d. i. nog geen edelman is, zoolang het godsdienstig gevoel de ridderlijke dapperheid niet adelt. Daarom moest zijn zoon op de eerste plaats in de waarheden der godsdienst en daarna in de pligten der ridderschap onderwezen worden; want volleerd in alles zou hij moeten zijn, om de roemruchtige tradities van zijn geslacht met eere te kunnen ophouden. Groot ook waren de verwachtingen, welke de vader op zijn zoon bouwde. Reeds dacht hij zich Bernard als hoog in gunst bij de vorsten en in de nabijheid van hun troon geplaatst, tot hooge eerambten verheven en onder de voornaamste krijgshelden genoemd. En — was hij zelf eenmaal oud geworden — dan zou Bernard de steun van zijn geslacht wezen en in eene talrijke nakomelingschap den roem zijner gelukkige voorouders vereeuwigen. Maar de mensch wikt, en God beschikt. Ook waren de gedachten des vaders niet die des zoons.

Van den kleinen Bernard kon gezegd worden wat Ambrosius van de uitverkoren zielen zeide, dat namelijk de H. Geest zich reeds vroegtijdig in volle mate aan diegenen mededeelt, welke hij tot hooge heiligheid heeft voorbestemd. Het kind — zegt een zijner eerste levensbeschrijvers, de woorden van Isaias op hem toepassend — was reeds in den moederschoot geheiligd. Hij muntte dan ook in zijne eerste jeugd door vele deugden uit. Voor allen was hij vol liefde, aan allen gaarne ondergeschikt. Bidden was zijn meest geliefkoosd werk, in het leeren toonde hij zich zoo ijverig en slaagde daarin zoo gelukkig, dat hij reeds op vierjarigen leeftijd vloeijend las en allen verbaasde, als hij zijne gedachten over God en godsdienst mededeelde. Dagelijks diende hij de H. Mis en stichtte allen, die hem zagen, door zijne ingetogenheid en nederige godsvrucht. Eene bijzondere vereering droeg hij den H. Nicolaus toe, wiens deugden en wonderwerken hij gretig had leeren kennen; diens liefde voor de armen en ijver in het uitroeijen van den afgodendienst troffen hem zoo diep, dat hij hem tot zijn beschermheilige en voorbeeld koos. Ook in versterving en boetedoeningen volgde hij den Heilige na.

Om den voortreffelijken aanleg en het edel karakter van hun kind meer en meer te ontwikkelen en te beschaven, hielden de ouders het voor noodzakelijk hem een bijzonderen leermeester ter zijde te geven, die zijn geest en hart kon vormen. Het geluk hielp hen daarin uitmuntend: in dien tijd verwijlde in de omstreken van Menthon een vreemde edelman, die door zijn edel gedrag, zijne omvangrijke kennissen, door zijne wegslepende taal aller aandacht tot zich trok en boeide. Vooral

zijne bescheidenheid, reinheid van zeden, innige godsvrucht maakten hem dubbel aanbevelenswaardig. Wie hij was, van waar hij kwam — dit geheim behield hij voor zich zelf. „Ik heet Germanus", was het bescheiden antwoord, dat hij op de ietwat nieuwsgierige vragen gaf. Dezen uitstekenden leermeester hadden de ouders het geluk voor hun kind te winnen. Ook Bernard zelf kreeg hem spoedig lief, hechtte zich innig aan hem en maakte onder zijne wijze leiding snelle vorderingen in wetenschap en deugd; en om den wil zijns vaders niet te weerstreven legde hij zich ook op de profane wetenschappen toe. Maar wat den Heilige vooral boeide, het was de lezing der H. Schriftuur, de studie der godsdienstwaarheden, het overwegen der levens van de Heiligen.

Graaf Richard was met die zorg voor zijn kind niet voldaan. Nog uitgebreider kennis, hooger beschaving moesten Bernards deel worden. Op zekeren dag kondigde de graaf hem aan, dat hij naar Parijs moest vertrekken — den toenmaligen hoofdzetel der kunsten en wetenschappen, waarheen zich jongelingen uit alle streken van Europa begaven, om zich tot degelijke dienaars of van de Kerk of van den Staat te vormen. Het vaderlijke gebod werd opgevolgd, al was de scheiding voor den zoon en zijne moeder ook hard en bedroevend, vooral om de gevaren, welke Bernards onschuld daar, in het middenpunt van geleerdheid, maar ook van zedebederf, zouden bedreigen. Doch de ouders konden rekenen op de reeds beproefde deugd van hun kind en op de trouwe waakzaamheid van Germanus, wien zij hem als leidsman medegaven.

Waarschijnlijk bleef Bernard omstreeks zes jaren te

Parijs. In de studie der vrije kunsten maakte hij groote vorderingen; hij legde zich daarna op verscheidene wetenschappen toe en overtrof weldra al zijne medeleerlingen. Evenwel, al breidde hij dagelijks den kring zijner kennissen uit, hij ondervond eene leegte in zijn hart, welke door geene studie scheen te kunnen worden aangevuld. Germanus ried hem aan zich aan de beoefening der theologische wetenschappen te wijden: dit zou hem ongetwijfeld voldoening schenken en de behoeften van zijn hart en geest bevredigen. Dit was ook de weg, waarlangs de Voorzienigheid wilde, dat onze student zich bewegen zou, op welken hij de hem omringende gevaren gemakkelijker vermijden en het hem voorgestelde doel al naderbij zou komen. In die studie vond hij wat hij in het beoefenen van profane wetenschappen wel gezocht, maar niet gevonden had: bevrediging en rust. Zóó, door studie en godsdienstoefeningen gesterkt en als met een sterken wal omringd, wist hij zich onbesmet te bewaren van de bedorvenheid der wereld, waarin hij leefde. Hij kende geen anderen weg dan naar de kerk en naar de leszalen; den hem overblijvenden tijd wijdde hij aan de lezing der H. Schrift, der Vaders en der Heiligen. Met groote zorg waakte hij over zich zelf, en hij doorvorschte de geheimste schuilhoeken van zijn hart om zich zooveel mogelijk voor alle zonden te behoeden. De deugd van zuiverheid vooral had in zijn oog de hoogste waarde, en wetend, dat zij niet dan door strenge zelfbeheersching kan bewaard blijven, verdubbelde hij zijne boetedoeningen. „Wij schetsen zijn leven met twee woorden — aldus eene zijner oudste biographiën — volharding en „vooruitgang, niet alleen in de wetenschap, vooral in de

„volmaaktheid. Iederen dag nam hij toe in genade en „heiligheid." Bernard kende de plannen, de gedeeltelijk wereldsche plannen, welke zijn vader omtrent zijn verderen levensweg koesterde, maar bewaarde daarover een diep stilzwijgen en gedroeg zich alsof hij van niets wist. Der wereld werd hij al meer vreemd; alles wat hij zag en hoorde, boezemde hem een walg in van wat dezer aarde is, en hij sprak tot zich zelven: „Verbreek de „banden, welke u aan de aarde boeijen, en verhef uw „hart ten hemel. Velen hebben de wereld afgezworen „om geen schade aan hunne ziel te lijden. God woont bij „voorkeur in reine zielen, en de reinheid wil ik bewaren, „en zoo ik een zuiver hart bezit, zal ik God aanschouwen." Maar niet op eigen inzigten, minder nog op oogenblikkelijke indrukken afgaande, wilde hij zulk een gewigtig en voor den geheelen duur van zijn leven beslissend besluit nemen. Eerst na rijp beraad met zijn getrouwen vriend Germanus en na de lang afgebeden toestemming van zijn biechtvader verkregen te hebben, maakte hij het besluit — maar toen stond het ook onherroepelijk bij hem vast — om zich door de belofte van zuiverheid voor altijd aan God en aan zijn dienst te verbinden.

„Ik vind — had de vader gezegd, als hij de brieven van zijn zoon las — daarin niet den stijl van een jong rid„der, wel van een kloosterling, die de wereld verzaakt „en de gewone gehechtheid van een kind aan zijne ouders „niet meer kent. Hij zwijgt over zijne studiën en haren „goeden uitslag. Wat mag hiervan wel de oorzaak zijn?" Deze bezorgdheid van den vader zal wel een der redenen geweest zijn, waarom hij met spoed eenige boden naar Parijs afzond en zijn zoon beval terstond naar Menthon

terug te keeren. Naar gewoonte gehoorzaamde Bernard zonder tegenspraak; hij viel weldra in de armen zijner overgelukkige ouders, die zijne statige gestalte, zijne schoon ontwikkelde gelaatstrekken, zijn volwassen, krachtigen ligchaamsbouw niet genoeg konden bewonderen. Maar de ontvangst moest ook schitterend zijn. Al de bloedverwanten, de geheele ridderschap van den omtrek was tot het feest genoodigd, dat verscheidene dagen duurde. Aller oogen vestigden zich op den jeugdigen ridder: dezen bewonderden zijne wetenschappelijke ontwikkeling, genen zijne innemende manieren en eerbied inboezemende houding, allen prezen hem als een jongeling van volmaakte vorming.

Dat de vader zich verblijdde over den lof, aan zijn veelbelovenden zoon door allen toegebragt, kon aan Bernard niet ontgaan; maar het was een verpletterend woord voor hem, toen zijn vader hem toevoegde: „kies „nu eene edelvrouw uit het gezelschap tot uwe aanstaande „gemalin." Bernard bevond zich in de grootste verlegenheid, het schaamrood kleurde zijne wangen, doch zich spoedig herstellende, antwoordde hij: „Naauwelijks in „het vaderlijk huis teruggekeerd, worden mij voorstel„lingen gedaan, welke weken van beraad vorderen om „tot een besluit te kunnen komen. Ik ben nog jong en „onervaren, en raadzamer zou het zijn, zoo ik eerst mijne „studiën voleindigde en dan de voornaamste steden van „Europa bezocht om mijne kennissen te vermeerderen."

Hoe verstandig die voorstellen ook waren, zij werden niet aangehoord, noch door de ouders, noch door de feestgenooten. — Eene huwelijksverbindtenis van den jeugdigen graaf van Menthon met de adellijke jonkvrouw Mar-

garetha, gravin van Miolans — dit was aller woord en aller wensch. In moeijelijker omstandigheden zal wel naauwelijks iemand zich bevonden hebben dan waarin nu Bernard verkeerde: van den eenen kant was het de liefde en eerbied voor teeder beminde ouders, de roem van zijn doorluchtig geslacht, dat anders met hem uitstierf, de edele hoedanigheden der aan hem voorgestelde bruid, de schoonste vooruitzigten in een schitterende toekomst — dit alles werd hem zeker door den duivel der verleiding als lokaas voorgehouden; van den anderen kant sprak hem de geheime stem des gewetens toe en herinnerde hem de te Parijs afgelegde belofte van eeuwigdurende reinheid. Mij dunkt, wij doen onzen Heilige geen onregt, als wij veronderstellen, dat ook in zijn gemoed, evenals in dat van vele andere Heiligen, voor een oogenblik de stem der natuur zich deed hooren. Doch van eigenlijken strijd was geen spraak. Bernard verwijderde zich uit het woelig gezelschap, en toen hij met zijn vader alleen was, wierp hij zich voor hem op de knieën en bad hem met tranen in de oogen: „dat hij „hem niet beletten zou om naar vrije keuze zijn stand „te kiezen; nooit had de wereld hem geboeid; hij voelde „zich voor de dienst van God geroepen; ook de pries„terlijke staat was een sieraad voor een adellijk geslacht."

De vader was, bij het hooren van die verpletterende woorden, als buiten zich zelven. Aan al zijne verwachtingen werd zoo eensklaps en op het onverwachts de bodem ingeslagen, juist toen hij hare vervulling nabij waande. Zou het aandringen der bloedverwanten en overige gasten nog iets vermogen om den jongeling van besluit te doen veranderen; zou de bede eener diepbedroefde moe-

der zijn hart niet vermurwen om zich naar der ouders verlangen te schikken? De geslagen vader hoopte en beproefde — maar te vergeefs; Bernard bleef standvastig en weêrstond moedig alle aanvallen. De dringendste smeekingen en teederste liefkozingen van Bertolina vermogten evenmin als de grimmige toorn van Richard het besluit van Bernard aan het wankelen te brengen: „Moe„der, dierbare moeder! — zoo scheen hij haar te zeggen — ik kan niet, ik behoor niet meer aan de wereld, „maar aan God." Zij drong niet langer bij hem aan, wel wetende, dat God alles bestuurt en dat niets zonder zijn wil geschiedt. Niet zoo overgegeven was de vader. Zijn wrevel keerde zich eerst tegen den ouden Germanus; hij joeg hem uit zijn slot; want hij, dit stond bij den graaf vast, droeg de schuld van alles. Voor den zoon had hij geene bede meer, maar slechts een in hoogen toon gegeven bevel: het lag in zijn karakter zonder overleg zijne plannen te willen doordrijven: „Gij moet — aldus sprak hij norsch — de jonkvrouw van Miolans huwen; „geene enkele verontschuldiging neem ik aan." Om den storm te bezweren, wilde de jonge graaf geen woord tegenspreken, maar vroeg eenige dagen bedenktijd. Gaarne bewilligde de vader in dat voorstel, en te liever, omdat hij in dat verzoek een begin van wankelmoedigheid zag, eene reden om van zijne pogingen het beste te mogen hopen. Hij gebruikte zelfs die dagen om het huwelijkscontract met den baron van Miolans op te maken.

De verloving van Bernard met Margaretha was het onderwerp der dagelijksche gesprekken van den naburigen hoogen adel. Van alle zijden werden den verloofden gelukwenschingen toegezonden. De dag van het voorgenomen

huwelijk naderde, en alles was op het slot te Menthon in rep en roer: de voorbereidselen waren menigvuldig en schitterend. De graaf Richard reisde naar Miolans om de bruid voor zijn zoon af te halen: hij zou dan zijne vurige wenschen vervuld zien, eene blijde toekomst lachte hem toe.

En Bernard? Het was hem te moede, als zweefde hij tusschen hemel en aarde: hier zag hij den hemel geopend, daar eene betooverende wereld, welke hem aan hare dienst wilde verbinden. Bittere droefheid vervulde zijne ziel, als hij den avond vóór het feest zich met de hooge gasten aan tafel neêrzette. Doch spoedig stond hij op en wendde afgematheid voor. Zoodra hij de deur zijner kamer achter zich gesloten had, gaf hij zich aan de ernstigste overwegingen over; hij stortte zijn hart voor God uit, hernieuwde zijne belofte en bad: „O, God! bevrijd mij van de valstrikken, welke de wereld „mij gespannen heeft; verbreek de boeijen, in welke zij „mij vangen wil. Nogmaals geef ik mij onverdeeld aan „U, werp ik mij in de armen uwer eindelooze Goedheid „en Barmhartigheid, en Gij zult, hoop ik, mijne bede „genadiglijk verhooren." Maar ook den H. Nicolaus wilde hij niet vergeten: „Getrouwe leidsman — zoo sprak hij hem toe — Gij waart tot nog toe mijne toevlugt bij „God en zijne heilige Moeder Maria; ik bid U door uwe „heilige verdiensten, verwerf mij de genade, dat ik de „verleidende wereld overwinne, de gelofte beware. Be„schut mijn leven, opdat mij na den dood daar ginds het „hemelsche, goddelijke leven verblijde."

Het was intusschen nacht geworden. „Diepe nacht — sprak hij bij zich zelf — en weldra zal de morgen-

„schemering aanbreken; de dienaren waken nog en maken „voorbereidselen voor den aanbrekenden dag, welke voor „mij een dag van ongeluk zijn zal." Dacht hij aan eene ontvlugting uit het ouderlijk huis? Maar het vertrek, waarin hij zich opgesloten had, was hoog boven den grond en het raam met ijzeren stangen voorzien; daarenboven aan die zijde van het kasteel lag in de diepte een steile rots. Tranen vloeiden hem over de wangen, maar het vertrouwen op God verloor hij niet, en hij gaf zich in zijn droevigen toestand aan zijne leiding over. Weldra viel hij in een zoeten slaap, waarin de H. Nicolaus hem verscheen en met deze troostvolle woorden toesprak: „Bernard, dienaar Gods! de Heer verlaat „nimmer die op Hem vertrouwen. Hij roept u tot zijn „dienst; de kroon der onsterfelijkheid is u weggelegd. „Ontvlugt terstond uw ouderlijk huis en begeef u naar „Aosta; ga naar de kathedraal, en daar zult gij een „grijsaard aantreffen, den aartsdiaken met name Petrus, „een man vol goedheid en zachtmoedigheid. Hij zal u „opnemen, woon in zijne nabijheid, en stel u onder zijne „leiding, en hij zal u de wegen leeren, welke gij be„wandelen moet. Ik van mijnen kant zal u steeds be„schermen en nimmer verlaten."

Bernard ontwaakte, zag zijne kamer in het rond, maar bemerkte niemand. Hij kon niet twijfelen, of de stem, welke hij gehoord had, moest van den hemel tot hem gekomen zijn. Zijn gemoed stroomde over van vreugde: God had zijne bede verhoord. Aan God dan ook zijn hart, zijn wil, zijn leven toegewijd! Vast besloten verbond hij zich aan de dienst van dien goeden God; Hem alleen, niet de stem der natuur zou hij ge-

hoorzamen. Aanstonds vatte hij de pen op en schreef eenige regelen, waarin hij van zijne ouders afscheid nam en hun de redenen zijner vlugt mededeelde: „Innig ge-„liefde Ouders! verheugt u met mij, dat de Heer mij „tot zijn dienst roept; ik maak terstond voorbereidselen „om des te zekerder dit geluk te bereiken. Dat is het „eenige voorwerp van mijne verlangens. Weest over mij „niet bezorgd, en zoekt ook niet naar mij. Ik verzaak „het huwelijk, dat gij tegen mijnen wil wilt doorzetten; „ik verzaak alle wereldsche aanspraken, welke ik als „graaf had. Mijne verlangens richten zich naar den hemel, „waarin ik hoop eens binnen te gaan. Op dit oogenblik „sla ik den aangewezen weg in. Bernard van Menthon."

De oudste handschriften geven ons geen narigt noch omtrent de wijze, waarop hij uit het slot ontvlugtte, noch hoe hij naar Aosta kwam; alleen verhalen zij, dat hij langs zijwegen zijn doel bereikte. Nieuwere biographen, op overleveringen steunende, voeren verscheidene wondervolle omstandigheden aan, waardoor zijne vlugt zich kenmerkte: de ijzeren staven braken onder zijne handen; na het maken van een kruisteeken sprong hij in het duistere van den nacht, als door eene onzichtbare hand gedragen, van eene hoogte van 18—20 voet op de kale rots zonder eenig letsel te bekomen, alleen den indruk van hand en voet achterlatende; den weg naar Aosta, minstens drie dagen reizens afstands, legde hij in weinige uren af, zoodat hij er reeds den anderen morgen aankwam.

Wij laten hier onvermeld én de ontsteltenis, welke in het kasteel heerschte, toen Bernards brief gelezen en zijne vlugt zeker was geworden, én de diepe smart der ouders van de bruid en den bruidegom én de droefheid

der overige feestgenooten, die allen hunne verlangens en hooggespannen verwachtingen in één oogenblik verijdeld zagen. Dit alles gist ieder gereedelijk.

Dat boden in allen spoed naar heinde en verre, vooral naar die plaatsen, waar de jonge graaf bekend was, afgezonden werden, dat waarborgt ons de liefde der ouders en de belangstelling der vrienden. Maar niemand dacht aan Aosta, dat ver afgelegen stadje, verscholen in een dal, een stadje, dat ook aan Bernard vroeger onbekend was, en waarheen niemand zonder levensgevaar komen kon, dewijl de Saracenen de bergpassen op verscheidene punten onveilig maakten. Evenwel had Bernard, zoodra hij aldaar was aangekomen, voorzorgsmaatregelen genomen om onbekend te blijven, zoo zijn vader tot daartoe zijne nasporingen mogt uitstrekken. Dat zijn verzoek, om geen onderzoek naar zijne schuilplaats in te stellen, onverhoord zou blijven, niemand die het beter wist dan hij zelf.

II.

Zijne eerste schreden in Aosta waren natuurlijk naar de kathedraal gerigt. Daar viel hij dankend op zijne knieën, overdacht de laatste gebeurtenissen, zijne ontvlugting, zijne wonderbare reis, zijne redding. „Wat zal „ik — vroeg hij zich zelven af — den Heer wedergeven „voor alles wat Hij mij gegeven heeft?" Ook de eerbiedwaardige aartsdiaken, Petrus uit het Isere-dal, was, door eene verschijning onderrigt, de kerk binnengetreden. Beider stemming was dezelfde: ieder van hen was overtuigd in den andere den man te erkennen, welken eene

hemelsche ingeving hem aangewezen had. De aartsdiaken, een menschlievend man, die gewoon was reizigers en pelgrims te herbergen, noodigde Bernard in zijn gastvrij huis.

De verklaarbare nieuwsgierigheid van den eerbiedwaardigen Petrus legde hem allerlei vragen in den mond; de gulle openhartigheid van den andere openbaarde hem alles, wat op zijne ouders, zijn vorig leven, zijne belofte, de reden van zijne vlugt, zijn doel en zijne verlangens betrekking had. Beiden kregen elkander innig lief en sloten een vriendschapsverbond. Voortaan waren zij ééne ziel en één hart. Petrus was vader en leermeester; Bernard zoon en leerling. De aartsdiaken gaf hem onderrigt in de heilige Liturgie en in de kerkelijke plegtigheden, en Bernard maakte zulke snelle vorderingen, dat zijn leermeester niet alleen over hem verbaasd stond, maar ook den deugdzamen en geleerden jongeling aan zijn Bisschop aanbeval en vroeg om hem onder de geestelijken zijner hoofdkerk op te nemen. Bernard was buiten zich zelf van vreugde, toen het verzoek van zijn vaderlijken vriend ingewilligd werd. Weldra, na eene heilige voorbereiding, in gebeden en vasten doorgebragt, ontving hij de heilige wijdingen en offerde zijne eerste H. Mis met zulk eene godsvrucht op, dat hij alle aanwezigen stichtte.

Gaarne had hij onbekend willen blijven, maar God vond er behagen in hem als een licht op den kandelaar te doen schijnen. De voortreffelijke hoedanigheden, welke zijn geest versierden, zijne bescheidenheid in den omgang, de lieftalligheid van zijn gelaat en zijne fijne manieren, vooral zijne nederigheid en godsvrucht verwierven hem alras de

hoogachting van zijn Bisschop en van de koorheeren, die hem ook, zoodra eene plaats in hun midden opengevallen was, onder hun getal opnamen. Die hooge waardigheid kon in het eenvoudig leven van onzen Heilige geene verandering brengen: de voorschriften van den H. Paulus aan zijne twee bijzondere leerlingen maakten zijn levensregel uit. Het grootste gedeelte van den nacht bracht hij door in het gebed en in de overdenking der goddelijke geheimen, in het lezen der heilige Schriften en der Kerkvaders; den dag wijdde hij gedeeltelijk aan de kerkelijke diensten, gedeeltelijk aan het bezoek van zieken en aan het onderwijs van kinderen of onwetenden. Zijn maaltijd was sober en zijne kleeding eenvoudig; wat hij ontberen kon gaf hij aan armen en behoeftigen. Hoorde hij van twist of oneenigheid in de familiën, alras was hij er bij om als bemiddelaar en vredestichter op te treden en zijne liefdevolle vermaningen bragten de verbitterdste gemoederen tot elkander.

Zijn roem breidde zich van dag tot dag verder uit. Ook zijn Bisschop, Griffo, bewees hem de grootste opmerkzaamheid en bestemde hem om missionaris van zijn diocees te worden. Onze Heilige bezat al de vereischten, welke voor zulk een moeijelijk en tevens hoogstgewigtig werk noodig zijn. Zijne gezondheid was sterk en tegen de vermoeijenissen bestand; zijne stem was helder en krachtig. Eveneens was hij naar den geest met de voortreffelijkste gaven uitgerust: een helder verstand, een sterk geheugen, een scherp oordeel en groote vaardigheid in het juiste opvatten der onderwerpen, welke hij wenschte te behandelen. Zijn ijver voor de eer van God en de zaligheid van zijn naaste kenden geene grenzen en ontzag

geene moeijelijkheden: hij blaakte van liefde voor de meest hulpbehoevenden, voor onwetenden en zondaars. Voegen wij hierbij, dat zijne overige uitstekende deugden, zijne nederigheid en zijn geduld, zijne onverstoorbare zachtmoedigheid, zijne strenge boetvaardigheid en versterving een onweerstaanden invloed aan zijn krachtig en bezielend woord gaven. Nemen wij dit alles te zamen, dan hebben wij ons niet alleen een eenigzins gelijkend beeld van den heiligen missionaris gevormd, maar ook de verbazende gevolgen verklaard, welke de prediking van den godvruchtigen Bernard uitwerkte.

Het diocees van Aosta had dringende behoefte aan dergelijke geloofsverkondigers. Ofschoon reeds in de eerste eeuwen tot het Christendom bekeerd, bevond dat gewest zich in den tijd, waarin wij ons bewegen, in een allertreurigsten toestand. Niet aan de opvolgende bisschoppen, ook niet aan de overige geestelijken mag daarvan de schuld worden gegeven: hun ijver was nooit te kort geschoten. Maar de veelvuldige oorlogen, het doortrekken der Noormannen, de invallen der barbaren hadden onzedelijkheid, ongeloof en allerlei ondeugden in die dalen der Alpen gebragt. Het volk was onwetend, onverschillig in het godsdienstige, onzedelijk, bijgeloovig en zelfs gedeeltelijk tot afgoderij vervallen.

Bernard nam de zware taak, hem door zijn Bisschop op de schouders gelegd, blijmoedig aan. Wel ontveinsde hij zich de groote bezwaren niet, welke aan dien last verbonden waren, maar zijne groote ziel haakte naar moeijelijkheden, en in vertrouwen op God achtte hij geen gevaren en vreesde hij geen inspanning.

Met moed werd de moeijelijke arbeid door onzen

Heilige aanvaard, met het beste gevolg ook ten einde gebragt. Weldra had hij de toegenegenheid van dat diepgezonken volk gewonnen, allen kregen hem lief en luisterden met een gewillig hart naar zijne prediking en vaderlijke vermaning. Zigtbaar zegende de Hemel zijn opofferenden arbeid: de zondaars verlieten hunne booze wegen, verbeterden hun levenswandel en werden wederom ijverige belijders van het geloof hunner voorvaderen.

Doch niet te Aosta en omstreken alleen werd hij als de groote apostel hoog gevierd. Ook de omliggende bisdommen riepen zijne hulp in en — niet te vergeefs. Het brevier van Annecy zegt, dat hij ook in het kerkelijk gebied van Genève, Tarantaise, Milaan en Novara missiën gehouden en veel goeds gesticht heeft, en een oud handschrift van Novara voegt er bij, dat hij zijne werkzaamheid uitstrekte tot Pavia, de toenmalige hoofdstad van Lombardije. Doch waar hij ook zijn voet zette, zijn voornaamste streven was altijd daarheen gerigt, dat het volk grondig onderwezen werd in de hoofdwaarheden van de godsdienst en tot een Christelijk leven door de beoefening der deugden van geloof, hoop en liefde werd opgeleid.

Toen de Bisschop Griffo van deze wereld gescheiden was, voerde Luitprand den kromstaf. Maar ook Petrus, de aartsdiaken van het bisdom, de oude en beproefde vriend van onzen Heilige, zag zijn einde naderen. Hij verblijdde zich in den Heer over het vele goed, dat in het bisdom, vooral door de onvermoeide werkzaamheid van den ijverigen Bernard, was tot stand gebragt. Daarom hoopte hij, evenals zijn Bisschop, dat zijn leerling en vriend hem in zijne hooge waardigheid zou op-

volgen. Wel waren aan de kathedraal nog andere degelijke en kundige priesters verbonden, die eene dergelijke onderscheiding in geenen deele onwaardig waren; maar, toen Petrus in het graf gedaald was, werd onze Heilige met eenparige stemmen tot aartsdiaken gekozen: in allen toch leefde de overtuiging, dat zij den dierbaren overledene geen waardiger opvolger konden geven.

Het was in die dagen eene zeer moeijelijke taak aartsdiaken te zijn, en de gewigtigste bedieningen waren aan dat ambt verbonden. De aartsdiaken moest voor het onderrigt en de opleiding der jeugdige levieten zorgen, had het toezigt over de diakenen en andere kerkdienaars, waakte over de verpleging en ondersteuning der armen en stond den Bisschop verder in het bestuur des bisdoms ter zijde. Zonder zijne goede getuigenis werd niemand tot de heilige wijdingen toegelaten. Meermalen was hij de plaatsvervanger van zijn Bisschop op de synodale vergaderingen. Met het volste regt werd hij daarom „het „oog en de hand des Bisschops" genoemd.

Redenen genoeg voor de nederigheid van onzen Heilige om die waardigheid te weigeren: „hij was — zeide hij — daartoe onbekwaam, was haar onwaardig", en hij bad onder tranen een ander in zijne plaats te kiezen. Zijn Bisschop drong bij hem aan, maar stuitte op dezelfde gemoedsbezwaren. Groote angst overviel den heiligen man. Het was de eerste maal in zijn leven, dat hij zich tegen den wil zijner geestelijke overheid verzette. In dien toestand nam hij tot zijn gewoon hulpmiddel, tot het gebed, zijne toevlugt. Hij bad God om verlichting, hij vroeg zijne beschermheiligen om hunne voorspraak. En zie, terwijl hij in het gebed verzonken lag,

viel een lichtstraal in zijne ziel. Nogmaals zweefde de schandelijke afgodendienst, die op de Alpen gevierd werd, hem voor den geest: ben ik met dat nieuwe ambt bekleed, dan kan ik misschien — dacht hij bij zich zelven — dien gruwel uitroeijen en de ware godsdienst herstellen.

Daarom en daarom alleen schikte hij zich naar den wil van zijn Bisschop en naar de keuze van het kapittel. Het was in het jaar 966, en hij had de leeftijd van 43 jaren bereikt. Als aartsdiaken bleef hij de eenvoudige man, de vriend der armen en der behoeftigen, altijd bezig met zijn lievelingsdenkbeeld: de uitroeijing van den afgodendienst.

(*Wordt vervolgd.*)

HAGIOPHILUS.

Gedichten van Mgr. C. Broere. [1])

I.

Onder vele gevierde namen van uitstekende mannen, die tot het geslacht behoorden, dat ons onmiddellijk voorging, is geen naam ons met dieper eerbied en met inniger liefde overgebracht dan de naam van Broere [2]).

Menigmalen hebben wij ondervonden, hoe die naam bij velen, wien wij niet alleen hoogachting maar ook eerbied verschuldigd zijn, een menigte van herinneringen wekt, die hun ten hoogste dierbaar en heilig zijn: herinneringen aan een gelukkige jeugd, doorgebracht in een bevoorrecht oord, dat zooveel te onvergetelijker herdacht wordt, sedert de nagedachte alleen en de vaardige hand van den kunstenaar in staat zijn de breedgetakte boomen en het rustige landhuis te hertooveren, die met den grond gelijk gemaakt en in een effen weide

1) *Gedichten van Mgr. C. Broere, bijeenverzameld door* Mr. J. F. A. Leesberg. 's Gravenhage, T C. B ten Hagen. 1880.

2) Met voordacht laten wij alle titulatuur weg; want in weerwil van steeds hoogere waardigheden, heeft alleen de allereenvoudigste titel zich blijvend aan den naam van Broere kunnen hechten en deze verliest in de schrijftaal te veel van zijne eigenaardigheid; bovendien behoort Broere tot de mannen, van wie de geschiedenis den naam zonder titel vermeldt, omdat die naam alleen meer zegt dan al hun titels te zamen.

herschapen zijn: herinneringen aan den beminnelijken eenvoud en den vertrouwelijken omgang van een man, wiens veelzijdig genie zooveel te hooger bewonderd werd om de deugd en kinderlijke godsvrucht van den priester: herinneringen aan een onderricht, dat voor geheel hun volgend leven beslissend is geweest.

En als wij zelf terugdenken aan den tijd onzer voorbereidende studie, dan staat ons weder levendig voor den geest, hoe de naam van Broere was verbonden aan veel, dat ten hoogste door ons gewaardeerd werd en ons later altoos dierbaar is gebleven: welk een diepe verslagenheid de treurmare van Broere's dood op een anders feestelijken dag verspreidde: hoe kort daarop een uitgelezen schaar van aanzienlijke mannen in de kapel van Hageveld bijeenkwam, om ook daar een plechtige uitvaart te vieren, en een van Broere's hoogbegaafde leerlingen, later de jongste zijner ambtgenooten, die doordachte en welsprekende lijkrede aan zijn onvergetelijken leermeester wijdde, welke later in druk verscheen, en door ieder gelezen is. Nog meen ik de hooge gestalte van den redenaar te zien en de indrukwekkende voordracht, welke zooveel gloed mededeelde aan het diepgevoelde woord zijner innigste overtuiging, en des te levendiger beseffen wij, welk een groot verlies er geleden werd, toen reeds weinige jaren daarna aan den spreker zelf, al te vroeg, de waarheid van zijn eigen woord bevestigd werd: „Wat „anders is er blijvend op aarde dan de dood alleen". Onnoodig te verzekeren, dat die lijkrede een diepen en blijvenden indruk achterliet, en dat ons hart geheel instemde met de woorden die tot ons, seminaristen, in het bijzonder gericht werden: „Geliefde kweekelingen van

„Hageveld, in vele opzichten verbiedt de kieschheid mij, „hier in nadere bijzonderheden af te dalen; maar dit „zeg ik u: meer dan gij begrijpen kunt, zijt ook gij „naast God aan Mijnheer Broere verschuldigd: uwe stu- „die, uwe vorming, uwe spelen, alles wat gij geniet is „door hem u voorbereid en wordt nog door zijn geest „gedragen: daaraan dacht hij altijd, daarover liepen de „laatste woorden, die *ik* van zijn stervenden mond heb „gehoord, en zoo gij meent aan Hageveld uwen dank „schuldig te zijn, weet dan ook, tot wien gij dien naast „God moet opvoeren" [1]).

Die woorden van een bemind leermeester, wien wij ten hoogste verplicht waren, zijn ons later nog menigmaal voor den geest gekomen, zooveel te meer omdat de latere ondervinding des levens ons steeds hooger prijs leerde stellen op den tegelijk *onbekrompen* en *diep godsdienstigen* geest, die ons de opleiding onzer jeugd tot een aangename en dankbare herinnering maakt.

Want de waarheid, die voor Broere het middelpunt was, waaruit zijn geest alle cirkels der gedachte en des levens trok: dat namelijk God de grondtype is, naar welke alles geschapen werd, en de hoogere openbaring van Gods wezen, die ons boven de rede door het geloof wordt geschonken, een licht moet zijn, dat hoe verblindend ook in zich, toch over de geheele schepping stralen uitzendt, die de diepste betrekkingen, de *altissimae causae*, begrijpelijker maken, is meer dan de grondslag van een

---

1) *Lijkrede op Mgr. C. Broere, gehouden in de kapel van het Seminarie Hageveld, den* 30sten *Januarij* 1861 *door* P. W. van Oorte, R. K. Priester en Leeraar in voornoemd Seminarie. Amsterdam. B. Lenfring. p. 20.

wijsgeerig stelsel. Zij is de kiem eener synthese, die aan de eene zijde over de grenzen der wijsbegeerte heenreikt en hare wortelen slaat in den vasten bodem der openbaring, en aan de andere zijde niet binnen het rijk der gedachte beperkt blijft, maar levende takken hoog en breed uitschiet: krachtiger en rijker leven wekt in geest en gemoed. En ligt niet juist daarin een van hare eigenaardige kenmerken, dat zij ruim genoeg is, om al wat zich in de schepping als waar en schoon en goed vertoont met onbekrompen waardeering te omvatten, terwijl zij tevens aan dat alles een hoogere, godsdienstige wijding schenkt door het te erkennen als eene afbeelding van God?

Vandaar oprechte hoogachting voor elke ware wetenschap, die zich niet tevreden kan stellen met de groote, snoevende woorden, waarin de wufte modewaan van den dag heden als ontwijfelbare zekerheid afgekondigd, morgen als verouderde beuzeling weggeworpen wordt, maar door geduldig onderzoek en oprechte toewijding iets van de waarheid, op welk gebied dan ook, poogt na te sporen, en als zoodanig aan de natuurlijke aandrift van 's menschen onderzoekenden geest beantwoordt, van welken niet het allerminste, nog zoo schemerend, licht behoeft uitgedoofd te worden, omdat het ontstoken is aan „het Licht, „dat iederen mensch verlicht, die in de wereld komt".

Vandaar verheffende bewondering voor de schoone kunst, wanneer zij niet, tot eene huurlinge der lagere lusten vernederd, meer tot het lichaam dan tot de onsterfelijke ziel spreekt, maar integendeel, aan haren aard getrouw, door middel van de zinnen de vleugels der ziel weet los te maken, gelijk de oude wijsgeer zeide: haar met zich opbeurt uit de sleur van het alledaagsche, die wat ver-

heffend en edel in haar is onder koel berekenende eigenbaat dreigt te verstikken: haar heenwijst naar een ideaal van levende orde, van schoonheid, dat buiten de grenzen en buiten het bereik van het eindige ligt, en toch overal schemerend doorbreekt, en in eigen ziel als eene herinnering en een voorgevoel, als de *bezielde gelijkenis* in eene afbeelding leeft, en al hare krachten even vermogend tot zich trekt als het licht de stoffelijke oogen.

Vandaar ook iets ruims en tegelijk diep godsdienstigs in de geheele opvoeding, uitgaande van de overtuiging, dat een jeugdige menschenziel wel de erfelijke wonde draagt, maar toch van nature goed is en rijk aan sluimerende krachten ten goede, die niet door een dwangbuis verwrongen en verlamd, veel minder vernield, maar gesteund en geleid moeten worden, evenals een leidende band losweg om de jonge loten van den wingert wordt geslagen, niet om te knellen maar om te steunen, niet om te verwringen maar om in de natuurlijke richting omhoog te leiden, opdat het edele gewas niet door eigen zwaarte over den grond kruipe, maar vrij en frisch zijn ranken en bladeren in het volle zonlicht ontplooie en zijn rijpende vruchten den open hemel tegemoet drage [1]). Want daaruit volgde, dat er iets overgelaten bleef aan eigen goeden wil, iets verwacht werd van eigen, nog onbeholpen, begaafdheid, dat er geen vrucht werd verhoopt van de grootst mogelijke hoeveelheid onsamenhangende

---

1) Wie man eine Rebe bindet,
Dasz sie, statt im Staub zu kriechen,
Froh sich in die Lüfte windet.

Dreizehnlinden.

kennis, die in een menschelijken geest van buiten af kan ingebracht worden, maar alleen van een evenredige ontwikkeling aller zielsgaven, welke onmogelijk is, wanneer wetenschap en kunst niet hand aan hand gaan, en wanneer beide niet van een godsdienstigen geest doordrongen zijn. Want ten spijt van alle moderne wijsheid is de eenvoudige waarheid deze: dat de mensch in zijn diepsten aard godsdienstig is; en al wil men de verklaring, dat de ziel een zelfbewuste beeltenis van den Schepper is, niet aannemen, het feit zelf is door de geschiedenis en door de ervaring van alle tijden beter dan eenig ander gestaafd: godsdienstig gevoel is het algemeene en onderscheidende kenmerk van de menschelijke natuur, en zij, die zich beroemen uit overtuiging met allen godsdienst gebroken te hebben, kunnen ternauwernood verbergen, welk een geweld zij aan hun eigene ziel gepleegd hebben. Wie daarin verandering wil brengen poogt de natuur zelve van aard te veranderen, en zulk eene poging is nog altoos en op ieder gebied uitgeloopen op vernieling. Mocht het aan de hedendaagsche hemelbestormers ooit gelukken „der „zonnen Zon", niet van den hemel te rukken, want dat is onmogelijk, maar door den smook hunner nieuwe lichtfakkels voor de oogen der stervelingen te verduisteren, dan hopen wij de verwildering en verdierlijking, die daarvan het gevolg moeten zijn, niet meer te beleven.

Doch misschien is de lezer reeds lang bezig ons tegen te werpen, dat deze beginselen toch wel niet als nieuw of eigenaardig kunnen aangevoerd worden; dit geven wij gaarne en zonder voorbehoud toe; grondwaarheden als deze kunnen gelukkig niet nieuw of eigenaardig zijn. Maar deze beginselen krijgen zulk een vasten grondslag en zoo-

veel samenhang door de grondgedachte, van welke Broere uitging, als zijn groote geest zooveel aanrakingspunten en zooveel verrassende lichtpunten aanwees in de wetenschap, die de orde van het geschapene naspoort, in de kunst, welke de orde met het volle leven der schoonheid poogt te bezielen, in de openbaring, die ons naar de levende orde heenwijst, dat zij werkelijk in een nieuw en helderder licht te voorschijn treden; daarenboven droeg alles, wat door Broere gesticht was en in zijn geest werd voortgezet, den duidelijken stempel van deze beginselen; en eindelijk de glorievolle bond tusschen wetenschap en kunst, door den godsdienst met hooger licht bestraald en tot hooger doel opgevoerd, sprak, mogen wij zeggen, uit den geheelen persoon van Broere, door allen bewonderd en bemind én als geniaal wijsgeer, én als beoefenaar der schoone kunsten, voor wien „het schoonheidsgevoel, „waarin hij leefde, om zoo te zeggen, een ademtocht van „zijn geest uitmaakte", én als een priester, wiens eenvoud spreekwoordelijk, wiens oprechte godsvrucht en deugd zoo algemeen bekend was, dat aan de lijkbaar van den „dierbaren meester en vriend" in welsprekende taal mocht gezegd worden: „Dit is Broere's hoogste verdienste, zijn „onsterfelijke roem en kroon, dat hij een priester in „den vollen zin des woords geweest en gebleven is vóór „alles en in alles" [1]). En zóó heeft Broere meer dan iemand anders in deze richting een invloed uitgeoefend, die onberekenbaar is en zich veel verder uitstrekt dan tot zijne tijdgenooten en eigen leerlingen. Zooveel te meer omdat deze op hunne beurt anderen in denzelfden

1) De Katholiek, D. XXXIX, p 31.

geest opleidden. De bescheidenheid verbiedt ons hier namen van nog levenden te noemen, wier aanzien en hooge waardigheid ons zulk eene vrijheid niet veroorloven, maar dit mogen wij zeker met erkentlijkheid vermelden, dat wij in den tijd, waarvan hier sprake is, het onderricht in de fraaie letteren, in de wijsbegeerte, in de gewijde wetenschap en de geheele opleiding onzer jeugd verschuldigd waren aan leidslieden, die met woord en daad getuigenis aflegden, dat zij leerlingen van Broere waren en voortbouwden op den grondslag door hem gelegd. Kon het anders, of hun woord moest indruk maken, wanneer zij de geniale opvattingen van den beminden meester toegankelijk wisten te maken voor hen, die den arend zelf in zijne vlucht niet konden volgen? En wat daaraan ook moge ontbroken hebben, zeker was de invloed van den geest, welke hun onderricht bezielde, meer dan voorbijgaand. Nog zullen velen zich levendig met ons herinneren in welk een aantrekkelijk licht ten gevolge daarvan de Kerk toen reeds voor den jeugdigen geest oprees, hoe waardig de toewijding des levens en van alle krachten: de Kerk Gods, die wonderbare, eenige gestalte in de geschiedenis der wereld, alleen „rustig voortzwevend op de onstuimige wereldzee", niet slechts uit den hemel met bovennatuurlijke kenteekenen gewaarmerkt, maar ook door de aarde gehuldigd: de wetenschap aanmoedigend en wederkeerig door haar betuigd, de kunst bezielend en door de schoonheid met bloemen, vreugde- en lijdensbloemen, gekranst, door de gezamenlijke werking van hemel en aarde in het vlekkeloos bruidsgewaad harer heiligen gekleed; *niet* als eene vreemdelinge op aarde, te hoog boven den mensch verheven, om hem anders dan leerend en gebiedend te

naderen of zich verder met zijn nietig streven in te laten, maar als eene moeder, die elke natuurlijke kracht steunt en leidt en tot volkomener werking opvoert; *niet* als eene, die u zegt: sluit de oogen van uwen geest en volg mij voortaan in het duister, maar integendeel waar de geest weifelend en in het duister tastend staan blijft, een nieuwe wereld van licht en schoonheid aan het oog ontdekt, een orde, wier geheimen den geest ten diepste van zijn eigen beperktheid en onvolkomenheid overtuigen, maar toch het licht uitzenden, waardoor datgene zich scherper afteekent, wat wij hier beneden, naar Plato's zinrijke beeldspraak, als schaduwen aan den wand aanschouwen; *niet* als eene, die de vlam van dat volle en tot hooger gloed ontvonkte zieleleven, waar alle kunsten haar oorsprong aan te danken hebben, wil uitblusschen of uit den booze acht, maar juist dat „*ipsum humanum*", de volle uitstorting van 's menschen diepontroerde ziel, vraagt voor haren eeredienst, en zijne kunst leert *bidden*, bidden in iedere taal, die de kunst vermag te spreken: in bezielde woorden, in juichende of klagende tonen, in lijn en kleur, in reusachtige steengevaarten, hem in één woord leert de geheele aarde met al hare schoonheid te gebruiken „om er op te knielen voor God"; *niet* eindelijk als eene, die in een dompigen kerker voert, waar de borst beklemd en de adem benauwd wordt, maar de vrijheid der liefde tot levenswet maakt, en aan dat leven een doel wijst, dat 's werelds lief en leed gelijkelijk matigt en verzacht, terwijl zij als proefondervindelijk bewijs een luistervolle rei van heiligen uit alle eeuwen aanvoert, hare kinderen, die tot de grootsten en besten behooren, welke de aarde gedragen heeft: denkers, die

de lichten van hun tijd waren, helden en heldinnen des kruises, die voor het recht der ziel over het grofst geweld hebben gezegevierd, dwazen der liefde, die al het hunne en zich zelven er bij ten offer gebracht hebben, om het leed van anderen door de liefde te verzachten.

Nu moge het waar zijn, dat de jeugd te weinig rekening pleegt te houden met de bezwaren der werkelijkheid, en wij van de strijdende Kerk niet mogen verwachten wat slechts de verheerlijkte geven kan, waar de geest niet langer „in een spiegel en in een raadsel" ziet en de streving naar het beste geen strijd meer is, maar wij wilden dit alleen aantoonen, dat het verband tusschen wetenschap, kunst en godsdienst, zooals het door Broere opgevat en in woord en daad menigmaal aangewezen werd, meer is dan eene theorie; want daardoo rontstaat samenstemming in het krachtigste en beste streven der ziel, die, wanneer zij werkelijk *leven* wil, naar de waarheid *moet* zoeken, en de schoonheid *moet* bewonderen, en zonder godsdienst niet ademen kan; en daarom wordt die opvatting een levensbeginsel, dat ook weder bij anderen leven kan wekken, dat samengroeit met het innigst leven der ziel, dat bij het klimmen der jaren steeds dieper wortel schiet en altoos hooger gewaardeerd wordt als het beste, wat iemand uit het onderricht en de opvoeding zijner jeugd kan medegenomen hebben.

Want, terwijl ieder weet, hoeveel de onverbiddelijke levenservaring tot een wegtrekkenden nevel van te loor gegane illusiën oplost, bevestigt zij ons steeds meer in de overtuiging, dat van den eenen kant zekere soort van godsdienstigheid, die verachting der wetenschap en versmading der kunst ten toon draagt, in blinde dweep-

zucht ontaardt en een innerlijke tegenstrijdigheid bevat, waartegen de natuur zelve in opstand komt, zoodra zij hoogere behoeften leert kennen dan die des lichaams alleen, en dat van den anderen kant alle wetenschap zonder het licht des geloofs stukwerk is en blijft, en de kunst zonder de leiding van godsdienstige beginselen doolwegen inslaat, die naar de diepte omlaag voeren, waar de vaan met het *excelsior* aan flarden nedervalt in het stof.

Het was niet overbodig, dacht ons, deze vrij lange inleiding te laten voorafgaan: en wel om twee redenen. Allereerst achtten wij ons gehouden in dankbare herinnering te brengen, dat wie Broere geweest is, niet moet opgemaakt worden uit zijne gedichten alleen of zelfs uit de gezamenlijke voortbrengselen van zijn veelomvattend genie, die in het openbaar verschenen zijn, maar zeker niet minder uit den veelvermogenden en duurzamen invloed, welken zijn geest meer in het verborgene middellijk en onmiddellijk heeft uitgeoefend; en daarbij komt, dat juist deze invloed, welke voor zoovelen het karakter van een hoogst vertrouwelijken en vriendschappelijken omgang droeg, aan de vereering van Broere's nagedachtenis iets eigenaardigs heeft gegeven, waarmede wij ongetwijfeld rekening moeten houden. Want de diepgevoelde hulde, onafscheidelijk aan den naam van Broere verbonden, mag vergeleken worden bij de vereering, welke in den schoot des gezins wordt aangetroffen ten opzichte van hen, wien wij het meeste en beste op aarde verschuldigd zijn: eene vereering, die in den beperkten kring des huisgezins telkens weder en dikwerf op zeer treffende wijze betuigd en uitgesproken wordt, maar de openbaarheid eerder vermijdt dan zoekt, omdat wij vooruit

weten, dat anderen niet kunnen gevoelen wat wij op honderdvoudige wijze ondervonden hebben. Daarom hebben wij lang geaarzeld de taak, die in deze bladzijden vervuld wordt, op ons te nemen en gevoelen ons nu tot eenige verontschuldiging verplicht. Reeds zien wij het verwijt op ons aankomen, dat wij een groot man naar de maat van onze eigene opvatting en van ons eigen begrip verkleind hebben: aan de overvloeiende bron van het genie put ieder naar de mate zijner eigene vatbaarheid. Doch wij wenschen daarbij aan de hooggeachte vrienden en leerlingen van Broere te verzekeren, dat wij overtuigd zijn eene waardeering, die ten volle aan de hooge verdiensten van Broere zou beantwoorden, zelfs niet te mogen beproeven; slechts één enkelen trek der beeltenis konden wij sterker laten spreken door getuigenis af te leggen, hoezeer het „*Defunctus adhuc loquitur*" in hun grooten leermeester bewaarheid is; en wanneer wij ons toch niet lieten afschrikken de uitgave van Broere's gedichten in dit tijdschrift te bespreken, dan is dit mede te wijten aan de overtuiging dat wij, die het voorrecht niet hadden tot Broere's eigen leerlingen te behooren, voor onze tekortkomingen lichter verschooning zouden vinden, of ons in het ergste geval het verwijt daarvan gemakkelijker konden laten welgevallen.

II.

Hoe het zij, spreken is thans eereplicht vooral voor ons, lateren. Een van Broere's oudste vrienden, Mr. J. F. A Leesberg, de studiegenoot zijner jeugd, de vertrouwde van zijn latere jaren ten einde toe, zelf een

dichter, die welverdiende lauweren mocht inoogsten, biedt ons de gedichten van Broere aan, bijeenverzameld in een statig en sierlijk boekdeel, dat met eene levensbeschrijving van zijn eigene hand verrijkt is, en opgeluisterd wordt door eene afbeelding van den zoo eerbiedig herdachten en veelbeminden dichter. Een oprechte dankbetuiging daarvoor mag wel het allerminst ontbreken in dit tijdschrift, dat zijn opkomst en veertigjarig bestaan voor een zoo groot gedeelte aan Broere verschuldigd is en tevens het voorrecht had al dien tijd Mr. J. F. A. Leesberg onder zijn oudste en meest geachte medearbeiders te mogen rekenen. Daaromtrent zullen allen met ons instemmen, en het is ons inderdaad een waar genoegen die openlijke dankbetuiging toe te brengen aan een man, die zich gedurende een lang en gezegend leven reeds onder zoovele opzichten verdienstelijk had gemaakt, en thans, den eervollen „drempel der grijsheid" genaderd, door deze uitgave een eerezuil gesticht heeft, waarop zijn eigen naam met dien van Broere in vriendschap vereenigd, onuitwischbaar zal gegrift blijven voor het nageslacht. Want vooral de lateren, de thans nog opgroeiende jeugd, die zich aan de studie der letteren wijdt, gevoelen zich aan den hooggeachten verzamelaar verplicht, omdat voor hen de gedichten van Broere het moeilijkst te bereiken waren en het leven van Broere, zooals bij groote mannen pleegt, werkelijk tot het gebied der sage begon te behooren.

Reeds had een bekwame en zorgvuldige hand, de zangen van den Constantijn, die uit Broere's nalatenschap konden bijeengezameld worden, voor den druk gereed gemaakt en achtereenvolgens aan dit tijdschrift

ter plaatsing afgestaan; en ofschoon geen andere naam daarbij vermeld stond dan de eigen naam des dichters, was het toch voor niemand een geheim, dat zij aan denzelfden vereerder en voormaligen ambtgenoot van Broere te danken waren, die ons ook in staat heeft gesteld althans den gedachtengang van de zoo oorspronkelijke conferentiën over de Kerk en van andere even doordachte leerredenen te volgen. Eere zij ook daarvoor toegebracht aan de nagedachtenis van dien kundigen en keurigen verzamelaar, die om zoovele hoogere verdiensten reeds hier en elders een treffende en waardige hulde gevonden heeft.

Deze eerste uitgave, in verschillende afleveringen verspreid, moge niet zonder vrucht gebleven zijn voor de tweede, toch blijkt op menige plaats, dat de tekst op nieuw aan een eigen handschrift en met nauwlettende zorg getoetst is. Eene wijziging echter, die wij voor den lezer geene verbetering durven noemen, bestaat hierin, dat de *varianten* niet aan den voet der bladzijden, maar in eene bijlage zijn aangewezen, waar zij gevaar loopen al te zeer verscholen te blijven; want iedere verwijzing in den tekst ontbreekt, en bijlagen, die tegen verwachting aan het eind van een werk gevonden worden, hebben de ongelukkige eigenschap gemeen, dat zij ter behoorlijke waardeering veel naslaan vereischen en al te gemakkelijk dichtgeslagen worden. Doch behalve de zangen van dit heldendicht, dat om zooveel dichterlijk schoon van echt klassieken aard, even sterk bewondering wekt als leedwezen, dat het onafgewerkt is blijven liggen, wordt ons hier ook een volledige verzameling aangeboden van Broere's verspreide gedichten, welke meerendeels nog

nimmer in druk verschenen waren en thans eerst ten volle gewaardeerd en genoten kunnen worden Daarbij wordt de waarde van het geheel niet weinig verhoogd door eene reeds lang gewenschte levensschets, welke de smaakvolle hand van den verzamelaar aan dezen gedenkzuil van Broere's geest heeft vastgehecht als een immortellenkrans: eene gedachtenisgave, welke de vriendschap van een Broere en een Leesberg waardig is.

Die levensschets is zóó, als de zuivere smaak van den dichter der „Herderszangen" reeds vooruit liet vermoeden: in soberen en toch keurigen stijl, gevoelvol waar het past, en, wat in dit geval een meer dan gewone verdienste is, zonder eenige grootspraak. Wie Broere als wijsgeer, inzonderheid voor zijne leerlingen geweest is, hadden zij zelven ons reeds betuigd, en in de boven aangehaalde lijkrede is dit samengevat op eene wijze, die eene herhaling overbodig maakte en ook niet licht kon overtroffen worden: in de levensschets van Mr. Leesberg zien wij een vriend, die het leven beschrijft van een vriend, wiens hooge gaven hij zag ontluiken, wien hij in steeds klimmende mate leerde vereeren en liefhebben niet alleen om zijn onmiskenbaar genie, maar ook om zijn edel en beminnenswaardig karakter en niet minder om zijn eenvoudige priesterlijke deugd. Zoo treedt ook het levensbeeld van Broere uit deze schets te voorschijn; deze trekken vormen de hoofdlijnen, die door de fijnere toetsen en schakeeringen van licht en toon tot een bezielde en sprekende gelijkenis zijn uitgewerkt. Niemand zal de bladeren, waar dit levensbeeld op geteekend staat, in oogenschouw nemen, zonder iets in zich te ontwaren, van de hooge vereering en treffende piëteit, die de

hand van den kunstenaar bestuurden. Hierin ligt het meest afdoende bewijs, dat deze levensschets den waren toon getroffen heeft.

Wij meenen dus alle reden te hebben om Mr. J. F. A. Leesberg in veler naam openlijk dank te zeggen voor dezen arbeid der vriendschap en durven den hooggeachten schrijver verzekeren, dat hij door deze uitgave zeer velen op uitnemende wijze aan zich verplicht heeft: de vrienden en leerlingen van Broere, die hun dierbaarste herinneringen verlevendigd zien: de lateren, die, in eerbied voor Broere's naam opgevoed, thans een lang gekoesterden wensch vervuld bevinden: de aankomende beoefenaars der klassieke letteren, voor wie deze poëzie om geldige redenen een eigenaardige aantrekkelijkheid heeft: alle voorstanders van onze vaderlandsche letterkunde, wien een nieuw veld geopend wordt, waar de edelste bloemen van het schoone met natuurlijke en onverwelkbare frischheid bloeien. En als Mr. Leesberg bij het verzamelen dezer gedichten zulk een trouwe en kundige hulp gevonden heeft, dat hij zich gedrongen voelde eenige dichtregelen aan het hoofd dezer uitgave te plaatsen, om daarvoor dank te betuigen, dan is het voor ons eene verplichting, die wij om vele redenen gaarne vervullen, ons daarbij van harte aan te sluiten.

(*Wordt vervolgd.*)

A. VAN COOTH.

VERSCHEIDENHEDEN.

PROFESSOR PIERSON OP ZIJN STANDPUNT GEPLAATST.

Wie zich het genoegen heeft gegund, het verweerschrift van deken Putman [1]) te lezen, moet wel medelijden hebben gevoeld met den professor, die daarin vrij onzacht op zijn plaats wordt gezet. Wat heeft ook den hoogleeraar A. Pierson bewogen om met den Utrechtschen kanunnik in het krijt te treden? Hadden soms de lauweren, door professor J. J. Van Oosterzee op het veld der Spaansche letterkunde geplukt, hem den slaap uit de oogen gehouden; of heeft ook hier het zwarte spook, dat Z. H. G. reeds zoo menige part speelde, en hem straks uit de Conscience-commissie zou doen vluchten, zich achter hem in den zadel geworpen, om hem voort te jagen naar zijne straf? Hoe het ook zij, professor Pierson heeft den strijd gewild, en de strijd is hem toegestaan. Had men misschien gemeend, dat de grijze kanunnik zonder oneer aan jeugdiger en buigzamer leest het oprapen van den toegeworpen handschoen had kunnen overlaten, pastoor Putman, „die geenes dings eerder moede schijnt te worden dan der ruste", heeft er anders over geoordeeld, en nogmaals zelf de oude borst er aan gewaagd. En wel toont hij ons, dat „schoon hem de jaren drukken, hij toch de greep van 't zwaard niet is ontwend." Hoe weet hij te pareeren, hoe merkt, hoe treft hij elke ongedekte plaats, hoe regent het slagen, nu eens forscher, dan zwakker, maar geen enkele stoot die schampert, allen treffen doel, rusteloos elkander opvolgend, totdat de tegenpartij voor goed buiten gevecht gesteld is. Want dat deze strijd geen anderen afloop hebben kan, zal met mij wel

1) Mijne „Studiën" over Calderon en zijne geschriften verdedigd tegen professor A. Pierson, door J. J. Putman, kanunnik en deken van Utrecht. Utrecht J. L. Beyers. 1881.

edereen moeten instemmen, die met eenige onpartijdigheid deze heldere, levendig geschrevene brochure heeft gelezen.

Na in weinige bladzijden het goed recht, zoowel wat titel als wijze van behandeling aangaat, van de „*Studiën over Calderon en zijne geschriften*" te hebben verdedigd, besteedt kanunnik Putman verreweg het grootste gedeelte van dit lijvig vlugschrift, om, evenals prof. Pierson deed, één enkel der vroeger behandelde drama's: „*La Devocion de la Cruz*", aan nog nauwkeuriger toetsing te onderwerpen. En nu, terwijl de aangevochten eer van den toekomstigen kapelaan „de los reyes novos" schitterend van alle blaam gezuiverd wordt, en ook de orthodoxie van dien „poeta español y católico hasta los tuetanos" [1]), boven alle verdenking blijkt verheven te zijn, is het een lust te zien, hoe de Amsterdamsche professor, die nog zoo even „en tono magistral" over Calderon, en Lorinser, en Putman vonnisde, van zijn hoog gestoelte wordt afgedrongen op onverbiddelijke wijze. Niet wat al te ongenadig? Wij gelooven te moeten ontkennen. Zeker, deken Putman heeft niet gespaard; er is hier niets van dat give-and-take criticism, van die „aai-en-knijp"-methode, zou v. Lennep zeggen, niets van die taktiek à la Pierson, die „nog verklaagt, als hij te prijzen schijnt", de hardste waarheid wordt hier onverbloemd uitgesproken, en de vinger onbarmhartig op elke wonde gelegd; maar toch, als wij bedenken, wat den schrijver der „Studiën" moest bewegen, tot het in 't licht geven van deze verdediging, dan zal die minder zachte behandeling ons niet kunnen verwonderen. Want al letten wij er niet op, dat een zeer gewettigd gevoel van eigenwaarde aan pastoor Putman hier volle vrijheid van handelen moest geven tegenover de onbescheiden kritiek van een Spanjool als Pierson [2]), wij vra-

1) Spaansch en Katholiek tot in het merg van zijn gebeente.

2) In het Januari-nummer van „de Gids" spreekt prof. Pierson ook over de Spaansche „sancta [santa] Theresa [Teresa] di [de] Jesu [Jesus]", citeert haar *vrij* en *naar eene Duitsche overzetting*, en maakt dan excusen voor „den onbeholpen vorm." Al te afdalend! De geschriften van die Heilige gelden in Spanje als klassieke modellen van stijl, en zullen dat blijven ook als de geschriften van den hoogleeraar in de Aesthetiek reeds lang vergeten zijn.

gen voor het minst: als de man, die zooals geen ander Nederland met Calderon bekend maakte, zijn geliefden auteur zóó zag havenen, als hij aan zijn reinen tooneeldichter, hoe bedektelijk dan ook, onreine bedoelingen zag aangewreven, als hij Spanje's grootsten poëet, in een van waar niet samengeraapt narrenpak gestoken, aan Nederland als den echten Calderon met de meeste autoriteit zag voorgesteld, moest hij zich dan niet door edele verontwaardiging tot spreken gedwongen voelen? Maar dan moet het ook niemand bevreemden, dat deken Putman met een bloot opnoemen zijner grieven zich niet heeft tevreden gesteld, dat hij bij zichzelven gesproken heeft: „daré voces, sepan todos," [1]) en dat hij, voor hetgeen hij zoo levendig gevoeld had, ook eene even levendige en krachtige uitdrukking onontbeerlijk achtte.

Prof. Pierson heeft volgens zijn eigen getuigenis de gave om zich aanstonds op het vereischte standpunt thuis te gevoelen; als Z. H. G. Aeschylus leest, is hij Griek, als hij Calderon leest, meent hij Roomsch te zijn: het is te hopen, dat hij ook bij het lezen van Putman's verdediging, aanstonds wete te bepalen, of hij bij de vertolking van Calderon's drama's professor wezen mag, of zich met een meer bescheiden rol moet vergenoegen. Misschien zal hij hier ten minste zich aan pastoor Putman voor diens vingerwijzingen verplicht rekenen.

Maar zou dit ook niet het geval wezen, *wij* danken den Utrechtschen kanunnik voor deze nieuwe studie. Moge ook al het échec van een hoogleeraar niet aanmoedigend zijn voor hen, die Calderon in zijn eigen taal verlangen te lezen, de tallooze schoonheden, die de „Studiën" van pastoor Putman ons in die Spaansche drama's ontdekten, zijn ons een waarborg, dat op den bodem van die goudmijn schatten te winnen zijn, die voor allen arbeid en moeite ruimschoots schadeloos kunnen stellen.

M. A. v. ZANTEN.

---

1) „Ik zal het uitroepen, allen moeten het weten."
(Devocion de la Cruz)

GELOOVEN ZONDER ZIEN.

Toespraak, gehouden in de NieuweKerk- der Hervormde Gemeente te Helder, op den 1sten Paaschdag 1881, door Ds. L. van 't Sant.

Dominee van 't Sant heeft op eersten Paaschdag 1881 te Helder gepreekt over de onsterfelijkheid, en daar de wijze, waarop hij die vraag behandelde, „de instemming van enkelen mocht wegdragen", heeft hij zijn preek uitgegeven en voor een kwartgulden verkrijgbaar gesteld.

Eerst spreekt hij van de onsterfelijkheid van Jesus en vervolgens van onze onsterfelijkheid.

De idee, welke Dominee van onsterfelijkheid heeft, is zoo vaag, zoo onbepaald en nevelachtig, dat zij hem telkens schijnt te ontglippen. De gedachtengang der toespraak is waggelend en stootend, en een eigenlijk betoog is er dan ook verre te zoeken. Het geheel doet zich voor als een mengsel van eenig geloof en veel ongeloof, van een zweem van orthodoxie en van kwalijk verborgen modernisme. Hoe vindt ge, mocht iemand vragen, de preek van Dominee? „Half visch en half vleesch!" was zeker het beste antwoord.

Hij bewijst Jesus' onsterfelijkheid uit Joan. XX, 24 vv.: uit de verschijning van Christus aan zijne leerlingen, toen Thomas met hen was, of liever hij bewijst niets; want de verschijningen van Christus na zijn verrijzenis mogen zichtbaar geweest zijn of niet, mogen werkelijk hebben plaats gehad, of door de Evangelisten verzonnen zijn — toch tracht hij Jesus' verrijzenis met die aldus voorgestelde verschijningen te staven!

Op bladz. 5 bijv. staat, dat de verrezen Christus *nog wel zichtbaar is, maar geen voorwerp meer zijn kan van lichamelijke aanraking.* Wat is dat? Eene geestverschijning? of eene spookgeschiedenis misschien?

Op bladz. 7: *Onze Evangelist wil zijne lezers brengen tot de erkenning der waarheid, dat Jezus in plaats van door den dood vernietigd te zijn, een hemelsch leven leidt.*

Zeer goed! Maar hoe nu brengt de Evangelist hen tot die erkenning?

Daartoe deelt hij uit de overlevering de meer genoemde verschijningen mede.

En volgens Dominee kan men die verschijningen betwijfelen zooveel men wil!

Naar zijne voorstelling heeft niet de H. Apostel Joannes het vierde Evangelie gesehreven; maar die vierde evangelist, die geen ooggetuige was, en over wiens oordeel hij zich aldus uitlaat:

Zeer laag staat in zijn schatting een Thomas; — niet veel beter zullen hem zijn voorgekomen de overige jongeren; — dan zal hij verre de voorkeur hebben gegeven aan een Maria Magdalena. Nog hooger zal bij hem zijn aangeschreven geweest de discipel, dien Jezus liefhad, enz.

Zoo stelt de Heldersche predikant ons voor, hoe zijn vierde Evangelist de herdachte personen waardeerde; maar altoos blijft het onzekere dier verschijningen zelven, welke voor hem dus geen afdoend bewijs voor Christus' waarachtige verrijzenis kunnen zijn.

In het tweede deel spreekt Dominee over onze onsterfelijkheid. Hij beweert, dat het geloof aan de onsterfelijkheid verre van algemeen is, en in *onze begrafenisplechtigheden*, *in het spreken over onze dooden*, en *het denken aan onzen eigen dood* vindt hij duidelijke bewijzen voor die bewering.

Hij wenscht meer vreugde rondom een afgestorvene; hij wil vroolijke gezichten achter de draagbaar. Misschien dacht Dominee daar aan den Helder wel aan zekere melodie, welke de mariniers spelen, als zij na een makker begraven te hebben, van het kerkhof terugkeeren.

In het spreken over onze dooden wil deze predikant eene droefheid, geadeld door de hoop, en bij het denken aan onzen eigen dood, een vrees, getemperd door de verwachtiug van een nieuw leven. Altemaal wel! als men maar wist, wat hij met zijne onsterfelijkheid bedoelt.

Waarop toch steunt zijn geloof aan onze onsterfelijkeeid? Ik weet het niet. Zou Dominee zelf het weten? Ik betwijfel

het zeer. Immers hij zegt: *Een stervende vroeg mij eens, of nu werkelijk in den Bijbel persoonlijke onsterfelijkheid geleerd wordt. Ik noemde haar eenige teksten, maar kon toch niet nalaten op te merken, dat zij weinig aan die teksten hebben zou, zoo lang zij niet innerlijk van de waarachtigheid dier woorden overtuigd was. Moest ik zoo niet spreken? Een bewijs voor onsterfelijkheid te ontleenen aan een Bijbeltekst, aan een gezegde van Jezus, van Paulus of van wien ook, dat is: de eeuwigheid ophangen aan een spinrag! Niet buiten u, o mensch! maar binnen in u ligt de grond voor het geloof in eeuwig leven.*

Welk een vreemde ziekentrooster! Kan iemand die waarlijk gelooft zóó spreken?

Wij gelooven in de verrijzenis des vleesches en het eeuwige leven, en kunnen dergelijke bewijzen van zulke mannen best missen. Modern „spinrag" is het, anders niet!

K.

LIJDENSOVERWEGINGEN

DOOR

J. W. D. PEELEN [1]).

Bovenstaand werk getuigt van de volle toewijding, waarmede Pastoor Peelen het geestelijk heil zijner parochianen behartigt. Er spreekt uit die overwegingen veel arbeid en ijver, een aanhoudend streven om nuttig te zijn voor de zielen.

Dit gedurig op te merken, zal den lezer voorzeker goed doen. Maar daarom betreuren wij des te meer de feilen, die

---

1) Zoo luidt de titel De prospectus geeft onjuist op: *Lijdensoverwegingen* van *den Zoon Gods, onzen Heer, door* J. W. D. Peelen.

Het werk is nu in zeven afleveringen bij Dekker en van de Vecht te Utrecht verschenen. De prijs is bij inteekening ƒ 4,20 — buiten inteekening ƒ 5 —.

men in 't werk ontmoet. De correctie schijnt soms tamelijk verwaarloosd te zijn. De vorm laat nog al te wenschen over; evenzoo de inkleeding der gedachten. De niet onverdienstelijke gedeelten zijn niet altijd tot een ordelijk en goed geheel samengevoegd.

Moge dus de Schrijver, die niet opzag tegen den arbeid, aan de uitgave zijner lijdensoverwegingen verbonden, zich bij een herdruk ook de betrekkelijk geringe moeite getroosten, welke voor de volmaking van zijn werk noodig is.

H. —

LINDERTJES [1]).

Onder dezen titel verscheen onlangs een allerkeurigst bundeltje poësie van den Eerw. Pater G. Jonckbloet S. J. De afzonderlijke uitgave dezer gedichten — waarvan de meeste, in den *Volks-Almanak* van Alberdingk Thijm en Van Nouhuys verspreid zijn, terwijl er een groot aantal nieuwe aan zijn toegevoegd, — was ons hoogst welkom. Deze gedichten, waarvan de onderwerpen grootendeels genomen zijn uit „de waereld van het huigezin en het zeer jonge leven", geven het overtuigend bewijs, dat Pater Jonckbloet zijn diep en fijn gevoel in eenvoudige teedere taal, in waarachtige taal des harten weet weer te geven. Prof. Alberdingk Thijm kenmerkte ze reeds als echte poësie, toen hij ze met een enkel woord inleidde. In die inleiding worden ze genoemd „geurige en kleurige dichtjens", waarin „bizonder tedere en luimige trekjens" voorkomen, en waarin „een warm hart klopt en een frissche blik rondschouwt." Dit is ten volle waar. Wij durven gerust zeggen: dit bundeltje zal ongetwijfeld overal een gunstig onthaal vinden, en Pater Jonckbloet heeft door deze versjes zijn naam als dichter gemaakt. Met verlangen zien wij nog meer van dezen talentvollen dichter te gemoet. W.

---

1) *Verspreide en nieuwe gedichten van* G. Jonckbloet, *ingeleid door* Prof. J. A. Alberdingk Thijm. — Utrecht. Wed. J. R. van Rossum. 1881.

Beknopt overzicht der Kometen. [1])

Al is November voorbij en tegelijk de vrees van sommigen verdwenen, dat onze aarde door de botsing met een komeet uit haar loop gestooten of misschien wel geheel verbrand en verwoest zou worden, toch zal een leek in de sterrenkunde de hierhoven aangekondigde brochure met voldoening en tot zijn nut kunnen lezen. Zij zal hem leeren: wat de naam van kometen beteekent, welke in 't kort de geschiedenis der verschijningen dezer hemellichamen is, hoe zich een komeet vertoont, wat zij is, wat het aantal is der kometen, welke loopbanen zij volgen en hoedanigen invloed zij op onze aarde uitoefenen. De Eerw. Schrijver heeft kort, puntig, helder en op zeer bevattelijke wijze de uitkomsten eener degelijke studie over de kometen in deze bladzijden teruggegeven. P.

1) *Populair beschreven door* J G. Rock, R. K. Priester en Pastoor. Amsterdam. C. L. van Langenhuijsen. 1881.

Giovanni Pierluigi da Palestrina.

EENE LEZING.

Daar is op aarde een koningschap, M. H., dat niet door afstamming uit een vorstelijk geslacht verkregen, niet door het geweld van wapenen bevochten of voor het bloed der volkeren wordt gekocht; een koningschap, welks grenzen door geen rijksverdeeling bepaald, door geen tractaten beschreven worden, welks duur bij den dood van een persoon niet eindigt. Wie den aanleg tot dat koningschap rechtstreeks van den Hemel ontvangen en het zich door trouwe medewerking met Gods genade waarlijk verworven heeft, hij is meester, niet van het lichaam, maar van de ziel der menschen, en heerscht over talen en volkeren en geslachten, over grenzen en tijden; waarlijk Koning bij de gratie Gods, geeft hij wetten — en zij worden zonder tegenstand gevolgd; hij spreekt — en men luistert aandachtig toe om te handelen naar zijn woord; hij verschijnt — en de hoogste machten der aarde ontblooten het hoofd van eerbiedige bewondering voor de glorie van Gods gaven. Niet de beperkte ruimte van een koninklijk paleis — heel de wereld is zijn woning; geen kroon van goud drukt zijn schedel, geen purper hangt hem om de schouders, geen scepter rust in zijne hand; — zijn diadeem is de lauwerkrans, die de dankbare eeuwen hem

vlechten; zijn staatsiekleed is de bewondering, waarmede tijdgenoot en nageslacht hem omgeven; zijn heerscherstaf is beitel, penseel of pen: — 't is het koningschap, M. H., van den kunstenaar.

Als hij, zijne uitverkiezing vergetende, de overweldigende kracht, waarover hij beschikt, dienstbaar maakt aan het kwaad, dan jaagt hij met schier onweerstaanbaar geweld de zielen, voor God en den Hemel geschapen, naar den akeligen afgrond der zonde. — Maar wanneer hij, bij het zuiver begrip van zijne waardigheid, in het volle besef van zijn adeldom, de edele Godsgave zijner ziel gebruikt om zich los te rukken van de aarde en het aardsche, en omhoog te zweven, omhoog zoover hij kan, naar het eeuwig rijk der Schoonheid, welker glans hij in de verte ziet glinsteren, dan staren de volkeren hem in zijn stijgende vlucht niet slechts bewonderend na, maar, gelijk de adelaar, boven zijn jongen opzwevende, ook hen tot opvliegen noodt, zóó voert hij duizenden zielen, aan welke hij de stralen van het eeuwig Ideaal der schoonheid te aanschouwen gaf, mét zich mede naar den Hemel omhoog.

Uit het hart der levenszonne,
Aller schoonheid rijkste bronne,
Viel een straal in 's menschen hart,
Kweekt er hooger, rijker leven,
Dat weêr leven meê kan geven,
En den tand der tijden tart. [1]),

Hetzij die schoonheid weerkaatst in erts, steen of hout, in kleur, in toon of woord, schier onweerstaanbaar ver-

1) Schaepman. *Lied aan de Kunst.*

rukt, vervoert zij de ziel; zelfs wanneer de kunstenaar reeds lang is gestorven, dan nog leeft zijn werk, leeft het nog in dezelfde meêsleepende kracht; „in het kunstgewrocht door hem geschapen ligt iets van het ongeschapene, de verschijning er van in den tijd schijnt iets te hebben van de eeuwigheid" [1]); en als machtige steden vernield en hechte tronen in het niet verzonken zijn en volkeren voor volkeren hebben plaats gemaakt, dan blijft nog geslacht na geslacht den geweldigen invloed gevoelen van de kunstwerken eens voorlang reeds gestorven Meesters. — Dát is dan ook de waarachtige roeping van den uitverkorene des Hemels, die den naam van „kunstenaar" draagt: werken om de zielen, die *met* en *na* hem op aarde leven, allen omhoog te voeren naar God; dat is zijne dienstbaarheid, maar tegelijk zijne heerschappij; door die heilige ondergeschiktheid verwerft hij zich zijn waarachtig koningschap; want, voorwaar, het geldt op het gebied der kunst even goed als op dat der zeden: *Deo servire regnare est*, God dienen is koning zijn.

In eene der geringe straten van Rome stond, in het jaar 1565, eene eenvoudige woning, waar de wandelaar gedachteloos voorbijging en de koets der aanzienlijke Romeinen niet gewoon was stil te staan. Daarbinnen heerschte wel geen armoede, maar voorwerpen van weelde of bijzondere kunstwaarde zoudt gij er toch te vergeefs hebben gezocht. De matige verdiensten des vaders waren niet veel meer dan toereikend om hem en zijne vrouw

---

1) Félix. *L'art devant le Christianisme.* 2me Conf.

en zijne vier zoons het noodige levensonderhoud te verschaffen, maar de beperktheid van hunne tijdelijke bezittingen verminderde niet in het minst hunne onderlinge vreugde en hun huiselijk geluk.

Als gij, M. H., op een der avonden tusschen Februari en April van het bovengenoemde jaar dat eenvoudig huis zoudt zijn binnengetreden, dan hadt gij den Vader van het gezin gevonden alléén, in eene kamer, welke geheel met de kunstlooze inrichting van het overige gedeelte der woning overeenkwam; het vertrek is niet breed of ruim, de meubelen zijn onaanzienlijk en weinig in getal, de wanden dragen geen noemenswaardig sieraad; eenige vellen muziekpapier, beschreven en niet beschreven, liggen vrij ordeloos over de tafel verspreid.

Maar, al had ook de voor weinige jaren overleden schilder van het Vatikaan op deze wanden zijn wonderenscheppend penseel gezet, al had ook de pas ontslapen bouwmeester van St. Pieters koepel in dit vertrek een marmeren gedenkstuk van zijn reuzen-genie achtergelaten, gij zoudt noch het betooverend spel dier tintelende kleuren, noch de grootsche lijnen van het levende beeld hebben gadeslagen, maar aanstonds heel uw aandacht onverdeeld geschonken hebben aan den man, die daar voorover zat gebogen over een blad muziekpapier.

Welk eene wonderbare verschijning! — De vijftigjarige is nog in de volle kracht des levens, en aan de onafgebroken inspanning, waarmede hij werkt, zou men zeggen, dat er iets gewichtigs plaats greep. Ziet hij iets wat de bezoeker niet opmerkt?.... Hoort hij iets wat de binnentredende vreemdeling niet verneemt?.... Nu eens buigt hij het hoog en breed voorhoofd over zijn

papier, en schrijft, in diep gepeins verzonken, eenige noten boven en naast elkander; dan weder schijnt hij met gretige aandacht te luisteren:.... zweeft misschien een onzichtbare schaar van zingende Engelen om hem rond?... Somwijlen legt hij de pen neder, vouwt de handen samen, slaat het oog, tintelend van vuur, naar den Hemel op en — bidt; *illumina oculos meos* hoort gij hem fluisteren: „Heer, verlicht mijne oogen"; maar daarna ook ziet gij de noten als 't ware vloeien uit zijne pen, het lamplicht wordt flauw bij den stijgenden gloed op zijn gelaat, een traan ontvalt aan zijn vonkelend oog, hij schijnt zijn huisgezin en heel de wereld te vergeten, en zijne ziel, aan de aarde ontrukt, schijnt rond te zweven in de kringen des Hemels.

Wij hebben zoo even, M. H., den toonkunstenaar Giovanni Pierluigi of — zooals hij kortweg naar zijne geboorteplaats genoemd wordt — Palestrina ontmoet, en wel op het gewichtigst oogenblik zijns levens, toen hij, door het componeeren van zijne onsterfelijke *Missa Papae Marcelli*, den meerstemmigen kerkzang van een algeheelen ondergang redde en zich den glorievollen naam verwierf van: „Koning der toonkunst."

Het kan u misschien verwondering baren, dat de roemwaardige man, die zulk een titel draagt, in ons vaderland bijna twee eeuwen lang schier onbekend is gebleven.

Doch hoe woelden de woedende Hervormers in Europa en vooral in ons vaderland, terwijl de groote toonkunstenaar te Rome zijne meesterwerken schiep! Wie kon, toen onze kerken werden geplunderd, onze altaren omvergehaald, onze beelden verbrijzeld, onze priesters verjaagd, onze kloosters vernield, — wie kon denken aan

de opluistering onzer heilige godsdienstplechtigheden door 's Meesters verheven gezangen? Verre van luidklinkende lofliederen aan te heffen rondom den troon des altaars, moesten onze standvastige voorvaderen zelfs nog de rechtmatige jammerklachten onderdrukken, waarmede zij, in kamers of schuren rondom den offerenden priester geschaard, den Heer der Kerk te hulp riepen tegen hunne meêdoogenlooze vervolgers.

Daarenboven had de venetiaansche kapelmeester, Claudio Monteverde, kort na Palestrina's dood, nieuwe vondsten in het rijk der tonen gedaan, vondsten die — al overzag Monteverde zelf de gevolgen er niet van — toch weldra eene geheele verandering in de toonkunst voortbrachten. De nieuwheid overwon; grootendeels werden Duitschland, Frankrijk, Italië, en ook Nederland, het oudtijds zoo muzikale Nederland, aanhangers van de nieuwe leer, en de onkerkelijke geest, heilloos gevolg der Reformatie, was diep genoeg in veler hoofd en hart binnengedrongen, om aan het meer wereldsch, zinnelijk en hartstochtelijk toonstelsel, zooals Monteverde, de uitvinder zelf, het genoemd heeft, den toegang open te zetten ook naar het Heiligdom des Heeren. Toen eindelijk, in latere jaren, de zich meer en meer ontwikkelende instrumentaal-muziek door de scheppings-kracht van een Mozart, een Haydn, een Beethoven tot het volle leven was gewekt, scheen het, — maar het *scheen* ook slechts — dat de vernielende stroom der vergetelheid èn de werken èn de namen èn zelfs het gansche toonstelsel der Oude Meesters in zijn toomelooze vaart had medegesleept.

Maar de zon blijft de zon, M. H., al beletten haar de nevelen somtijds om haar stralen over het aardrijk uit

te gieten; en het klassieke tijdperk der kerkelijke toonkunst, toen een Julius III, een Pius IV, een Heilige Pius V, een Gregorius XIII, een Sixtus V, een Gregorius XIV die kunst onder hun machtige hoede hadden genomen, dat tijdperk moge vroeger in ons vaderland weinig onderzocht zijn geworden, het heeft daarom zijne onvergankelijke waarde geenszins verloren.

Neen, de koningskroon is Palestrina niet van het hoofd gevallen, al zag men langen tijd haar schitterend gevonkel niet; de reuzenkracht van zijn genie is onbedwingbaar en breekt door alle hinderpalen heen, en van die groote gave des grooten Meesters geldt voorwaar het heerlijk woord, waarmede onze Da Costa het genie bezingt:

Hollands taal, zoo rijk, zoo krachtig,
Is het echte woord niet machtig,
  Dat ons uitdrukt, 't geen gij zijt,
Gaaf des Hemels! die verovert,
Loutert, wegsleept en betoovert,
  En van 't logge stof bevrijdt.

Geen verdrukking houdt u tegen!
Bergen mogen op u wegen,
  Gij ontworstelt hun gewicht,
En uw hoofd reikt tot de transen,
Schrittrend in het wederglansen
  Van het ongeschapen Licht! [1])

Waarlijk, er is misschien op geen enkel kunstgebied eene grootheid aan te wijzen, welke zóó eensgezind door vriend en vijand, Katholiek en niet-Katholiek, wordt er-

---

1) Da Costa. *Het genie.*

kend en gewaardeerd als Palestrina; overal ter wereld waar kunstenaars wonen, hetzij geloovige of ongeloovige, daar hoort gij hen in één machtig koor, met volle tonen aangeheven en voortgezet, aan Palestrina den breeden lofzang toezingen van eerbiedige hulde en geestdriftvolle bewondering, en vreesde ik niet u door een reeks van aanhalingen te vermoeien, ik zou niet aarzelen om althans eenige tonen van dien eenparigen lofzang voor u aan te heffen [1]).

---

1) Eenige merkwaardige getuigenissen, die ik voor eene lezing ongeschikt achtte, mogen hier een plaats vinden:

K. C. F. KRAUSE, een duitsche philosoof en muziekgeleerde, gestorven in 1832, schrijft in zijn *Darstellungen aus der Geschichte der Musik*: „'t is mijn overtuiging dat Palestrina's stijl voor alle tijden een blijvende waarde heeft als een kunstvorm, welke in hare soort volmaakt is en diep in 's menschen geest en gemoed haar grondslag vindt. Daarom zal de smaak voor dien stijl en zijn vermogen om de zielen op te wekken nooit van de aarde verdwijnen. En de grootste kunstkenners van den lateren en den laatsten tijd zijn daarom de grootste vereerders van den Palestrina-stijl."

G. W. ORLOFF, russisch senator, gestorven in 1826, schrijft in zijn (overigens weinig betrouwbare) *Essai sur l'histoire de la musique en Italie*: „bij al de gestrengheid, waarmede Palestrina in zijne compositiën de wetten volgde, — want zij waren aan het ernstigste, aan den godsdienst gewijd — was hij ook tegelijk streng en zacht, majestueus en aanvallig. Alle scholen namen zijn stijl als haar stijl aan; hij is in de kerkmuziek wat in de poëzie Homerus en Virgilius zijn geweest voor de wereld en Tasso en Ariosto voor Italië. Hij was even arbeidzaam als geleerd, even geniaal als vruchtbaar en vindingrijk. Hij onderwierp zijn genie aan de strenge regels zonder dat het aan bekoorlijkheid of luister verloor."

ALEX. OULIBICHEF, russisch staatsdienaar, gestorven in 1858, schrijft met de hem eigen, overigens wel wat pralende geestdrift: „in het jaar der genade 1565 beval God aan zijn dienaar Aloysius van Palestrina om over den koorzang den adem uit te storten van zijn genie, en Aloysius antwoordde: „Heer, uw wil geschiede!" en de [meerstemmige] kerkzang, van gedaante veranderd, weerklonk als de koren der Engelen; die verheven kerkmuziek trad op in heiligen stralenkrans. Buigen we het hoofd

Als van zelf, M. H, zal bij u de vraag oprijzen naar de oorzaak van zulk eene algemeene verheerlijking; gij

---

voor den grooten naam Palestrina, de glorie der katholieke Kerk, den roem van Italië. Hij kwam, en alle handwerkers in de harmonie maakten plaats voor den bouwmeester, op wiens woord de vormlooze en sinds Ambrosius en Gregorius met zooveel inspanning gezochte bouwstoffen vereenigd werden tot een tempel van de indrukwekkendste majesteit; de muziek begint te spreken en de menschelijke ziel antwoordt haar. Zij spreekt van God om vóór alles Hem te danken, dat Hij haar een spraak gegeven had."

THIBAUT, de protestantsche hoogleeraar van Heidelberg († 1840) geeft, in zijn beroemd-geworden werkje *Ueber Reinheit der Tonkunst*, onder een reeks van loftuitingen aan Palestrina den eeretitel van: „de Engel onder de toonkunstenaars."

H. BELLERMANN schrijft in *Der Contrapunkt*: „Op de eerste en hoogste plaats heeft het reuzen-genie en de diepe kunstzin van een Palestrina en een Orlandus Lassus den reinen *a-capella*-zang tot zijn bewonderenswaardige classiciteit verheven. Met recht hebben niet alleen hun tijdgenooten maar ook de nakomelingen de onuitputtelijke scheppingskracht dezer twee mannen geroemd; in hunne werken heerscht zulk een proportie in den vorm en boven alles zulk een vloeibaarheid in de melodie van iedere afzonderlijke zangstem, dat wij hen daarin door geen enkelen lateren toonkunstenaar zien overtroffen en slechts door weinigen geëvenaard."

Onder de katholieke bewonderaars van Palestrina behooren de volgende:

F J. FETIS, directeur van de *Conservatoire* te Brussel, ontwijfelbaar een der grootste muziekgeleerden uit onzen tijd († 1871), schrijft in zijn *Biographie des musiciens*: „de glorie van dien grooten Meester kan in weinige woorden worden samengevat: hij was de schepper van de eenige soort van kerkmuziek, die met haar voorwerp overeenkomt; hij bereikte in dat genre den hoogst mogelijken graad van volmaaktheid, zoodat zijne werken nu reeds twee en een halve eeuw onnavolgbare modellen zijn gebleven."

De welbekende fransche toonkunstenaar CHORON († 1834) schrijft in zijn *Diction. histor. des musiciens*: „zulk eene volmaaktheid heeft het contrapunt ontvangen van Palestrina, dat dit genre, als 't ware zijn eigendom geworden, den naam heeft gekregen van Palestrina-stijl, welks adel en grootheid door geen anderen wordt overtroffen."

De roemwaardige Kanunnik van Regensburg, Dr. KARL PROSKE die al de gaven zijner ziel, al de krachten zijns lichaams, al de schatten van zijn niet gering vermogen geheel aan de verbetering der kerkmuziek heeft

zult, vermoed ik, het geheim willen achterhalen, waardoor Palestrina die ontzagwekkende hoogte in de kunst

---

gewijd (zie zijn levensschets in het *St. Gregorius-Blad*, Jrg. 1880), schrijft in de voorrede van zijn prachtige collectie *Musica divina*: „als men de 16de eeuw, de gouden eeuw der kerkmuziek genoemd, en, onder alle kunstscholen, de romeinsche van Palestrina ten hoogste bewonderd heeft, dan vindt men toch in den loop dier eeuw onder alle grootheden van Italië en van het overige Europa geen man, wiens genie zóó in al diepten der kunst en der kerkelijke mysteriën is doorgedrongen, dat hij de verhevenheid van dien Meester volkomen kan evenaren."

En — *last not least* — Dr. AMBROS, de hooggeroemde muziekgeleerde uit Weenen († 1876) geeft in zijn *Geschichte der Musik* de volgende schoone getuigenissen: „Palestrina was de laatste en hoogste bloesem van eene eeuwenlang voortgezette kunstontwikkeling, welker algeheele groeikracht daarheen streefde om hém voort te brengen. En het woord van Goethe over Raphaël geldt ook van Palestrina: hij was de man, die op de langzaam opgebouwde pyramide de spits plaatste, waarboven of waarnaast geen ander toppunt staan kan." En op een andere plaats: „gelijk bij al het ideaal-schoone, zoo is ook in Palestrina's toonzettingen zeer gemakkelijk de ideale schoonheid te bemerken, maar allermoeielijkst is het, den grond van dien betooverenden luister met woorden aan te geven.... Zijne toonstukken vereenigen de edelste vormen met het rijkste innerlijk leven. De contours der afzonderlijke stemmen zijn wonderbaar fijn en schoon; een wereld van ideale vormen gaat ons open, als wij vóór alles de notengangen van iedere afzonderlijke zangpartij in hunne figuren met oog en geest volgen, om dan eerst de hemelsche welluidendheid van hun samenklank op te merken, en de fijnheid hunner onderlinge betrekking, de eenheid in hunne verscheidenheid, de elkander beantwoordende motieven, de elkander zinrijk imiteerende groepen te bespeuren.... Een hemelsche bezielende geest leeft er en geeft er leven, de reinste offervlam brandt er, en de innigste aandoeningen, waar geen besmet overblijfsel van aardschen hartstocht aan vastkleeft, voert deze muziek naar heldere sferen omhoog, van waar uit haar tonen ons als boden eener hoogere en eeuwige wereld tegenklinken. Palestrina's muziek — om het in één woord te zeggen — ademt de zaligheid der aanbidding!"

Men zal bespeuren, dat ik mijne aanhalingen bepaaldelijk aan muziekgeleerden van den *lateren* tijd ontleende, omdat dezen ten volle bekend waren óók met al den luister van het *moderne* toonstelsel, en derhalve de waarde van het nieuwe en het oude, bepaaldelijk met het oog op kerkmuziek, zeer goed konden vergelijken. Waar zulke mannen zóó spreken, begrijpt

heeft bereikt. — Zoekt het niet verre, M. H. Daar is een woord, dat gij allen verstaat, waarvan gij, ieder in het bijzonder, de diepe en alomvattende beteekenis kent; een woord, dat het geheim van Palestrina's verbazende grootheid aangeeft niet alleen, maar ook met zonnehelderheid verklaart: — Palestrina, M. H., was een katholiek kunstenaar.

Katholiek, bedoel ik, niet in den gewonen zin van het alledaagsche leven, dat hij gedoopt was en de christelijke deugden beoefende; niet zelfs in den zin, dat hij een vriend was van den H. Carolus Borromaeus, en vertrouwelijk omging en samenwerkte met den H. Philippus Nerius; — maar door het geloof der katholieke Kerk, levend in zijn geest, had hij het juist begrip van zijne verheven waardigheid, van zijne uitverkiezing als kunstenaar verkregen, had hij de rijke gaven zijner ziel leeren beschouwen en waardeeren als milde geschenken van Gods matelooze goedheid, en de taak zijns levens als een hem van den Hemel opgedragen zending, als een heilig apostolaat. — In de liefde der katholieke Kerk, waarvan zijn hart was vervuld, vond hij onafgebroken de machtige drijfveer voor zijn rusteloozen arbeid, voor dat woekeren met zijne matelooze kunstgaven, niet om ze, volgens het heilloos beginsel *l'art pour l'art*, alleen te gebruiken tot verheffing der kunst zelve, maar om ze,

---

een ieder wat te zeggen valt van hen die, ten eenenmale onbekend met het oude en nog niet ten halve bekend met het nieuwe toonstelsel, toch de werken van Palestrina en zijn volgelingen als niet-schoon, als verouderd, als goed alleen voor plaatsvulling in een bibliotheek durven beschouwen en veroordeelen. Dezulken mogen ulevelleversjes meer bewonderen dan Homerus' zangen, en Raphaëls Madonna's voorbijloopen om in extase te geraken voor sterk-gekleurde printen.

ontwikkeld en vermeerderd, als een voortgezet dankoffer aan te bieden aan Hem, van Wien hij ze ontvangen had, en ze onverdeeld dienstbaar te maken aan de verheffing, de veredeling, neen, de verbetering van het christen-volk. — In de tempels der katholieke Kerk zocht en vond hij, heel zijn leven lang, het heerlijkst tooneel voor zijne kunstgewrochten: het hoogheilig Offeraltaar van den verborgen God; en nooit, nooit heeft zijne groote ziel eene andere eerzucht gekend dan deze: zijn kunst te laten optreden als dienares bij het altaar des Heeren, om, tot lof des Verlossers en tot stichting des volks, de heilige Geheimen, die er gevierd worden, te verheerlijken en te verklaren door zijn lied. Palestrina was een genie, M. H., ja; maar een genie, dat.... geloofde en bad. De waarheid, door de Kerk geleerd, maar inzonderheid zooals die uitgesproken en verklaard wordt in hare plechtigheden, was het voorwerp zijner aanhoudende overdenking, en — „on n'est pas un grand artiste sans un sublime amour" [1]) — dan werd zijne ziel warm door den gloed des gebeds; dan nam hij de gevoelens van de heilige poëzie der Kerk in zich over; dan gaven het licht des geloofs in zijn geest en de klaarheid der deugd in zijn hart hem onbeneveld het beeld der schoonheid te aanschouwen, hetwelk de Gever aller gaven in zijne ziel had geschapen, en verrukt en meêgesleept door dat heerlijk ideaal, vloog hij opwaarts naar het oneindige, brandend van verlangen om zich te dompelen in dien onbegrensden Oceaan van Waarheid, Goedheid en Schoonheid, welken hij in de verte aan-

1) Félix, t. a. p.

schouwde; en wanneer dan zijn zucht, zijn onweerstaanbare drang naar het Oneindige zich in tonen openbaarde, dan kwamen die wondervolle harmonieën ten leven, die in haar bekoorlijke bevalligheid en overweldigende kracht, in haar schiterende weelde en waardigen ernst, in haar rijke verscheidenheid en grootsche eenheid, in majesteit vol eenvoud, in diepte vol klaarheid, in rijkdom vol orde, hare eereplaats bij de plechtigheden des altaars waarlijk met volle recht mochten innemen; maar die tegelijk ook de echo waren van de harmonieën, die ruischten in 's Meesters reine ziel, en, van de koren der Engelen afgeluisterd, geest en hart van elken hoorder onweerstaanbaar meêvoeren naar omhoog.

Ik verheug mij, M. H., dat mij de gelegenheid is aangeboden om aan een zoo uitstekend katholiek auditorium als gij op dezen avond vormt, den katholieken toonkunstenaar te mogen voorstellen. Vreest niet, dat ik u vermoeien zal met eene verhandeling over noten of sleutels of intervallen, welke Palestrina wèl of niet gebruikt heeft, of met eene dorre opsomming en verklaring van de contrapuntische regels, waarnaar hij zijne melodieën met eene meerstemmige harmonie omkleedde; — ik ga met u zijn leven doorloopen; hem aan u voorstellen als den *katholieken* kunstenaar in den volsten zin des woords, katholiek in woorden en daden, in werken en bidden, in vrienden en omgeving, overal en altijd, en zóó, door de heilige dienstbaarheid zijner gaven aan God, „Koning" geworden „der toonkunst."

Als de bezoeker der Eeuwige Stad zich op den pala-

tijnschen heuvel plaatst en zijn blik zuid-oostwaarts over de romeinsche Campagna laat varen, dan ziet hij in de verte een zeer oud stadje aan een berg hangen, dat voorheen, onder den naam van het „hooge", [1]) het „koele" [2]) Praeneste, het geliefkoosd zomerverblijf der aanzienlijke Romeinen was. Het had oudtijds eene groote vermaardheid om zijn beroemden tempel, waar de godin Fortuna hare zegenrijke orakels gaf, en waarlijk, de oude wijsgeer, van wien Cicero verhaalt, [3]) schijnt een profeet geweest te zijn, toen hij zeide: „dat hij Fortuna nooit fortuinlijker had gezien dan te Praeneste." Immers in deze stad, later Palestrina genoemd, heeft de groote toonkunstenaar Giovanni Pierluigi in 1514 het eerste levenslicht aanschouwd. Dáár ook huwde hij, in 1547, eene eenvoudige burgerdochter, Lucrezia de Goris, uit dezelfde stad geboortig.

Pierluigi ontving zijne eerste muzikale opleiding in de muziekschool, welke om dezen tijd te Rome was opgericht door Claudio Goudimel, maar hij bleef vooralsnog werkzaam in zijne geboortestad. In 1544, toen hij 30 jaren oud was, werd hij door het Kapittel der St. Agapitus-kerk te Palestrina voor zijn leven aangesteld als organist en zanger en onderwijzer in den kerkzang aan de genoemde kathedraal.

De toenmalige bisschop van Palestrina, Kardinaal del Monte, werd zes jaar later tot paus verkozen en beklom den Stoel van Petrus onder den naam van Julius III. Hij, die alzoo de zeldzame gaven des kunstenaars van nabij had leeren kennen, riep reeds in het eerste jaar zijner

---

1) Virgilius, *Aen.* VII.
2) Horatius, L. III, Od. IV.
3) *De Div.* L. II, C. LXI.

pauselijke regeering den organist en zanger van zijn voormalige kathedraal naar Rome. Zóó opende een paus aan Palestrina de baan naar zijne onsterfelijke glorie.

Pierluigi ontving het eerste den titel en rang van *Maestro della Cappella della Basilica Vaticana*, kapelmeester der vatikaansche Basiliek, en was als zoodanig ook zangonderwijzer van de knapen der Capella Giulia, in welker Gymnasium hij vrije woning had.

Het duurde niet lang, of de dankbare toonkunstenaar bood zijn hoogen beschermer de schoonste gave zijner erkentelijkheid aan, namelijk zijne eerste compositiën, een boek met vier vierstemmige en één vijfstemmige mis. En zietdaar, M. H., de eerste toonzetting van die lange reeks van meesterstukken, welke de nooit rustende kunstenaar ruim veertig jaren lang aan de verbaasde wereld geschonken heeft. De algemeene toejuiching, welke aan dit eerste werk ten deel viel, deed den paus besluiten om Palestrina een plaats te geven onder de zangers van de pauselijke, anders genaamd sixtijnsche Kapel, en zelfs dispenseerde Julius voor Pierluigi in de wetten der Kapel, dat niemand mocht worden opgenomen zonder streng examen, dat hare leden clerici moesten zijn en dat zij moesten leven in 't celibaat; maar de uiterst strenge Paulus IV, die een jaar later den pauselijken Stoel beklom, gedoogde die afwijkingen der wetten niet; hij beval dat Palestrina en nog twee andere gehuwde zangers met een maandelijksch pensioen uit de Kapel moesten verwijderd worden. Dat was voor Palestrina's gevoelig hart een geweldige slag; hij viel in eene zware ziekte en bleef twee maanden lang aan het ziekbed gekluisterd, in zware bekommernis daarenboven, hoe hij aan zijne vrouw en drie jeugdige

zoons het noodige levensonderhoud zou verschaffen. Maar gelukkig kwam, nog vóór hij geheel en al hersteld was, het Kapittel van St. Jan van Lateranen hem het kapelmeesterschap aanbieden van deze Basiliek (1555), en de paus vergunde, dat Palestrina zijne nieuwe waardigheid mocht aanvaarden met behoud van zijn pensioen als voormalig pauselijk zanger.

De dageraad is voorbij, M. H., en al hooger en hooger rijst Palestrina's gloriezon. Afgezonderd van het gedruis der wereld, alleen met God en zijn genie, bracht Pierluigi zijne dagen in onverpoosden arbeid door. Herhaaldelijk weêrklonk, vijf jaren lang, de lateraansche Basiliek van nieuwe toonzettingen des Meesters; uit aller mond ging maar ééne stem op over de nooit gekende hoogte, welke de toonkunst door Palestrina's scheppingen bereikte, en.... elke harmonie, die hij voortbracht, was eene offergave zijner ziel aan den God des altaars. Maar boven alles werd zijn roem thans gevestigd door de Improperia, welke voor het eerst op Goeden Vrijdag 1560 door St. Jan van Lateranen weerklonken.

Degenen onder u, M. H., die ooit eene uitvoering hebben bijgewoond van deze wonderbare compositie, waarin men niet weet of de natuur de kunst, of wel de kunst de natuur overwonnen heeft, zij zullen ten volle begrijpen, met hoeveel recht de groote muziekgeleerde onzer dagen, Dr. Ambros, schrijven kon: „de Improperia behooren tot het allereenvoudigste, maar ook allerschoonste wat Palestrina heeft voortgebracht; heilige smart en heilige liefde spreken uit die weinige akkoorden met hun zoo wonderbaar roerende slotvallen." Aanstonds liet Pius IV, — welke inmiddels Paulus IV was opgevolgd —

die Improperia vragen voor de pauselijke Kapel: zij overtroffen nog verre, zeide hij, zijn hoog gespannen verwachting; en van dat oogenblik af tot voor weinige jaren, toen door de overweldiging der Eeuwige Stad de grootsche viering der Goede Week te Rome verhinderd is geworden, hebben Palestrina's Improperia ieder jaar, drie eeuwen lang, aan de duizenden toehoorders, uit alle oorden der wereld samengestroomd, de schatting der hoogste bewondering en van gevoelige tranen afgedwongen.

Verbeeldt u, M. H., het hoogheilig oogenblik in de Liturgie van den Goeden Vrijdag, waarop de paus het kruis onthuld en driemaal, met verheffing van stem, gezongen heeft: „Ziet het hout des kruises, waaraan het heil der wereld heeft gehangen"; driemaal ook zijn kardinalen, prelaten, priesters en assistenten met heel het volk op de knieën gevallen onder het zingen der woorden: „komt, laat ons aanbidden!" 't Is dood-stil. Allen blijven knielen en aanschouwen met heilige siddering hun gekruisten Verlosser. De paus alleen treedt van het altaar af en legt het kruis neder op een zwart kleed, midden in het priesterkoor over den grond uitgespreid; dan ontdoet hij zich van zijn schoeisel, valt driemaal op de knieën, en bij de derde kniebuiging kust hij het heilig hout, waardoor de zondige wereld is gered. Op eens — daar ruischen u in die doodsche stilte eenige tonen toe, welker eenvoudige samenstelling aan het oog schier hoegenaamd geen kunst openbaart, maar die toch — echt stempel van het geloovig genie! — u, bij het hooren, ontroeren tot in het diepst uwer ziel; het zijn de teedere verwijten der klagende liefde: „Mijn volk, wat heb ik u gedaan? of waarin heb ik u bedroefd? Zeg het mij."

En tusschen de telkens in nieuwe feiten aangegeven herinnering van de matelooze weldaden Gods en van de schrikwekkende ondankbaarheid van Gods volk herhalen twee koren, in het Grieksch en in het Latijn, de kreet der ontferming, waarbij dan ook de tonen klimmen en zwellen en het koor zich van vier tot acht stemmen ontwikkelt: „O heilige God! O heilige en sterke God! O heilige en onsterfelijke God! ontferm U onzer!" Voorwaar, op zulk een oogenblik gevoelt men hoe Augustinus eenmaal van den indruk, dien een kerkelijk gezang op hem maakte, heeft kunnen schrijven: „die klanken, o mijn God, streelden mijn oor, en tegelijk vloeide uwe waarheid in mijn hart, en zij deden het in godsvrucht ontvlammen, en mijne tranen stroomden, en ik bevond er mij wèl bij."

De u allen goed bekende componist Mendelsohn, een Israëliet, woonde eens die plechtigheid bij in de sixtijnsche Kapel zelve. „Al heb ik die Improperia", zoo schrijft hij aan een vriend, „slechts éénmaal hooren zingen, ik houd ze voor eene van Palestrina's schoonste compositiën, en de pauselijke zangers voeren die met eene bijzondere voorliefde uit;... het telkens wederkeerende „heilige God" zingen zij onovertrefbaar schoon, telkenmale met dezelfde teederheid en dezelfde uitdrukking... 't is inderdaad overheerlijk!... Dat herhalen zij zoolang tot alle aanwezigen het kruis hebben vereerd, en daar de menigte ditmaal niet zeer groot was, heb ik het, helaas! niet zoo dikwijls kunnen hooren, als ik wel gewenscht had. Maar zeer goed kan ik mij verklaren, waarom die Improperia zulk een diepen indruk gemaakt hebben op Goethe: gij vindt hier inderdaad de hoogste volmaaktheid, daar

muziek en plechtigheden en alles in de grootste overeenstemming zijn."

En wat meent gij, M. H., is het woord van Goethe, waarop Mendelsohn doelt? van Goethe, die waarlijk niet — evenmin als Mendelsohn — onder den invloed van het katholiek geloof, maar alleen onder den indruk van zijn kunstgevoel oordeelde? „De muziek der sixtijnsche Kapel," zegt hij, „is ondenkbaar schoon, bijzonder de Improperia; .... het oogenblik, waarop de paus, van al zijn plechtgewaden ontdaan, zijn troon afkomt om het kruis te vereeren, terwijl allen op hunne plaats blijven knielen, een ieder zwijgt en het koor aanvangt: „mijn volk, wat heb ik u gedaan?" — dat is een der schoonste onder al die merkwaardige plechtigheden. Niets heeft, gelijk men pleegt te zeggen, effect op mij gemaakt, niets heeft mij eigenlijk geïmponeerd, maar bewonderd heb ik alles."

Ruim vijf jaren was Pierluigi kapelmeester van St. Jan van Lateranen geweest, toen hij hetzelfde ambt ging waarnemen in de Basilica Liberiana, anders genaamd Santa Maria Maggiore. Van 1561 tot 1571 stond hij daar aan het hoofd der zangers en der zangschool; het zijn de tien jaren van 's Meesters hoogsten roem; dáár heeft zijn kunst in vollen luister gestraald; dáár heeft hij zich de onvergankelijke glorie verworven van den meerstemmigen kerkzang voor den dreigenden ondergang te hebben behoed.

Om u Palestrina's grootheid duidelijk voor oogen te stellen, moet ik u, M. H., terugvoeren tot den tijd, waarop de kerkzang voor het eerst als ordelijk geheel in de Liturgie werd opgenomen.

Ons, Katholieken, kan het feit der historie geen verwondering baren, dat de Kerk haar voltooid en afgerond *melodisch* toonstelsel reeds bezat, lang voordat de eerste sporen van het *harmonisch* toonstelsel in de geschiedenis der muziek zijn aan te wijzen. Het christen-hart, M. H., zong, zoodra het christen was geworden. Al moesten de eerste geloovigen der Kerk hunne heilige Geheimen vieren in de akelige gangen der katakomben, slechts door het somber en droef geflikker van een klein lampje verlicht; al zagen zij, rondom het altaar geschaard, zich van alle zijden omgeven door de doodsbeenderen hunner geliefde broeders en zusters, — niet *spreken* alleen, maar zingen moesten zij, zingen van schepping en verlossing van opstanding en eeuwig leven, zingen van heldendeugd en martelbloed, zingen van geloof, van hoop, van liefde vooral, van liefde tot in, tot na den dood! Vandaar dat de Kerk, toen de knellende boeien, waarin het Heidendom haar drie eeuwen lang meêdoogenloos gesloten hield, aan hare handen waren ontvallen, niet pas het woord harer liederen, noch den toon voor hare zangen moest beginnen te zoeken, maar lied en toon, welke zij *in zich zelve* vond, enkel maar luider behoefde uit te spreken, vrijer behoefde aan te heffen om heel de wereld te verbazen. Wat de heilige aartsbisschop van Milaan, Ambrosius, wat de heilige paus van Rome, Gregorius, gedaan hebben voor den kerkzang, was dan ook grootendeels niet een eigenlijk scheppingswerk, maar een werk van ordenen, regelen, rangschikken, van voltooien en volmaken.

Geen wonder derhalve, dat de melodieën der Kerk altoos waren en nóg zijn: echte juweelen van natuur-

lijken, heiligen zang: 't zijn immers melodieën aan het hart zelven van Christus' Bruid ontweld, die èn het woord èn den toon ter openbaring van de heilige gevoelens harer ziel als van zelf heeft gevonden, en die in het aanheffen harer liederen haar troost en haar vreugde zoekt en vindt, zoolang zij haar geliefden Bruidegom nog niet in eeuwig bezit heeft omhelsd.[1]) *Die* melodieën waren tot de 16e eeuw toe, dat is: duizend jaren lang, het fundament van heel de toonkunst, zoowel van de ongewijde als van de gewijde; van *die* melodieën uit heeft heel het harmonisch toonstelsel zich ontwikkeld, gelijk op een groeizamen akker de bladeren en vruchten voortspruiten uit den krachtigen en levensvollen boom; naar *die* melodieën grepen de beroemdste toonkunstenaars, om ze tot grondslag te nemen voor hunne composities, en daar vlochten zij dan hun twee-, drie-, vier- en meerstemmig stemmenweefsel om heen[2]); en al kon dan het oor in zulk eene meerstemmige bewerking somwijlen ook al niet noot voor noot de heilige gregoriaansche melodie

---

1) „Divinam Psalmodiam sponsae consolantis in hoc exilio absentiam suam a Sponso coelesti, decet esse non habentem rugam neque maculam." Aldus de Bulle van Paus Urbanus VIII vóór in het Brevier.

2) Van daar het schoone en zinrijke woord *Cantus firmus*, vaststaande zang, de gregoriaansche melodie namelijk, die, in de Liturgie gegeven, door één der zangpartijen gezongen werd, terwijl andere partijen er andere noten tegen zongen, d. w. z. contrapunteerden. Van daar ook het even zinrijke woord *tenor*, vasthouder, de partij, namelijk, die de gregoriaansche, de liturgische melodie *vasthield* te midden der contrapunteerende stemmen. Van deze zangpartij uit erlangden ook de andere zangpartijen haar naam: die er *onder* zong heette *bas*: *laag*, *onderaan*; die er *boven* zong heette *alt*: *hoog*, *bovenaan*; die nog boven de alt zong heette *sopraan*: *hoogste*, *bovenste*. Zoo heeft nog altoos zelfs ook de ongewijde toonkunst voor kunstvormen en kunsttermen dank te brengen aan de zingende katholieke Kerk.

onderscheiden, zij *was* er in, dat wist men, en men vereerde het werk, gelijk het kostbaar reliquiarium vereerd wordt om het heiligdom, dat er in besloten ligt.

„Zoo wordt," zingt Vondel,

> Zoo wordt het slot gekust om 't ingesloten,
> Zoo vat metaal den edelsten robijn,
> Zoo blinkt de zon in 't brosse kristallijn. [1])

Maar die ontwikkeling — wat al arbeid heeft zij gekost, wat al tijden gevorderd! Niet minder dan zeven eeuwen liggen tusschen het eerste te-boek-stellen van eenige regels voor meerstemmigen zang en de voltooiing van het reuzengebouw der harmonie door Palestrina. En, M. H., wie zijn de mannen geweest, aan welke de roem toekomt van het eerst waarlijk kunstvolle *meerstemmige* compositiën vervaardigd te hebben; wie waren de kunstenaars, door welker talenten het harmonisch toonstelsel, steunend op het gregoriaansche, vooral van de 14e tot de 16e eeuw, naar alle zijden heen werd uitgebreid en volmaakt? — Vol fierheid noem ik hen met den naam, die de historie hun gegeven heeft: „*i veri maestri della musica*," [2]) „de waarachtige meesters der toonkunst" — de Nederlanders! „De eeuw van 1450 tot 1550," zegt

---

1) Vondel. *Altaargeheimenissen.*

2) Questi sono i veri maestri della musica, et quelli, che l'hanno restaurata et ridotta a perfezione, perchè l'hanno tanto propria et naturale, che uomini et donne cantan naturalmente a misura con grandissima grazia et melodia, onde avendo poi congiunto l'arte alla natura, fanno et di voce et di tuttigli instrumenti quella pruova et armonia, che si vede et ode, talchè se ne truova sempre per tutti le corti de' principi cristiani. Di questa nazione.... furono.... et molti altri tutti maestri di musica celeberrimi, et sparsi con onore et gradi per il mondo." Aldus Guicciardini, *Descrizione di tutt' i paesi bassi..*

Ambros, „verdient in de geschiedenis der toonkunst met volle recht den naam te dragen van: de eeuw der Nederlanders. De Nederlanden golden voor de hoogeschool der muziek zelfs nog, toen Italië's muzikale roem in vollen luister straalde." Nog leefden, nog werkten onze voorvaderen aan talrijke hoven en kathedralen van Europa, toen in Italië de Meester der Meesters opstond, die, alle kunstvormen beheerschend, deze niet meer tot *doel* van zijne toonzettingen nam, maar ze beschouwde en wist te gebruiken als *middel* tot uitdrukking, en .... tot uitdrukking der heiligste gevoelens; — die aan de doode vormen geest en leven inblies, en voor alle volgende geslachten het schitterendst bewijs heeft geleverd van hetgeen de geest der vroomheid scheppen kan met de middelen der strengste school.

En gelukkig, M. H., of liever: 't is eene bewonderenswaardige leiding der Goddelijke Voorzienigheid geweest, dat de even geniale als geloovige en deugdzame Palestrina in de volle kracht van zijn leven en den vollen luister zijner glorie was, toen het Concilie van Trente eene meerstemmige kerkmuziek vond en .... wilde verwerpen, waarin wèl veel aan de kunst, maar niets aan de godsdienst was gegeven.

Het heilig liturgisch woord namelijk had door de verscheidenheid en den rijkdom der nieuwe kunstvormen en hunne ingewikkelde combinatiën geen geringe schade geleden. Dat woord, waarin de Kerk haar geloofsgeheimen uitspreekt, haar gevoelens van lofprijzing en dankbaarheid en boete openbaart, haar gebeden hemelwaarts zendt, haar brandende liefde uitstort, — het werd verwaarloosd, werd geheel onverstaanbaar tot groot na-

deel voor den luister harer plechtigheden en de stichting harer kinderen. Het was niet zeldzaam b. v., dat de componist bij het begin van het eerste gedeelte eener mis enkel het eene woord „Kyrie", bij het tweede enkel „et in terra" schreef, en dan verder aan de zangers maar overliet om zelven, ieder in zijne partij, al zingende de lettergrepen naar believen onder de noten te rangschikken. Nog dwazer inderdaad was de gewoonte om allerlei verschillende teksten door elkaâr te zingen. Verbeeldt u, M. H., dat gij eens de compositie van den destijds beroemden Josquin de Prés [1]) hoordet uitvoeren, waarin de eene stem het *Alma Redemptoris mater*, de tweede het *Ave Regina*, de derde het *Regina coeli*, de vierde het *Inviolata*, *integra et casta* zingt! Denkt gij misschien, dat er geen erger abracadabra te vinden is, dan vergist gij u deerlijk. Er bestaat uit den tijd, waarvan ik spreek, een curieus vierstemmig *Magnificat* voor het Kerstmisfeest, welke compositie is ingericht als volgt: terwijl ééne der vier partijen de latijnsche woorden zingt, zijn de andere drie bezig met allerlei kerstliedjes te zingen; elk vers van het *Magnificat* heeft een verschillend kerstlied (soms met duitsche en latijnsche versregels door

---

1) Geboren omstreeks 1440 te Vermand bij St Quentin; onder Sixtus IV (1471—1484) lid der pauselijke Kapel; daar verwierf hij zich zulk een roem, dat Baïni van hem schrijft: „hij was in korten tijd het ideaal van geheel Europa geworden.... Zijne composities verdrongen in de Kapel weldra alles wat er vóór hem geweest was." Later werd hij eerste zanser aan de Kapel van Lodewijk XII, koning van Frankrijk, en hij stierf als Domproost van het Kapittel van Condé in 1521. De pauselijke Kapel bezit nog talrijke werken van dezen meester in manuscript. De bibliotheek van Proske te Regensburg bezit van hem o. a. een niet minder dan 24stemmigen psalm *Qui habitat.*

elkander) tot begeleiding; onder het vers *Esurientes*, in verbazend lang aangehouden tonen enkel door de bas-partij gezongen, zijn de drie andere partijen bezig met alle vogels op te roepen om het Kindje van Bethlehem te bezingen en daarbij tevens de eigenaardige geluiden dier vogels in den zang na te bootsen! Het kinderlijk-vroom gemoed, de naïeveteit van het christenvolk moge uit zulke gezangen blijken, — de ernst en waardigheid der kerkelijke Liturgie wordt er toch zeker niet door bevorderd.

Behalve door het bovengenoemde misbruik was de kerkelijke zang niet weinig ook geschonden geworden door de gewoonte van sommige componisten om, in plaats van de gregoriaansche melodieën, zangwijzen van ongewijde liederen tot grondslag voor eene meerstemmige bewerking te nemen; daaraan ontleenden dan de missen haar titel, en zoo kwamen de potsierlijke namen in de wereld: „mis: *de gewapende man*", — „mis: *o schoone Venus*", — „mis: *de roode neus*" en meer dergelijke. Bij den poëtischen luchtstroom, welke toenmaals door het alledaagsche leven ging, dacht wel niemand aan profanatie: het alledaagsche werd geheiligd, veel meer dan het heilige geprofaneerd; maar zóó konden toch, met behoud der indrukwekkende majesteit van den eeredienst, gewijd en ongewijd niet worden dooreen gemengd; niet het huisgezin moest in de kerk, maar de kerk in het huisgezin gebracht worden, en vandaar dat het Concilie van Trente ook op deze ontaarding van den kerkzang nauwkeurig acht sloeg.

Bij de beraadslagingen van het Concilie waren eenige Vaders van oordeel, dat de meerstemmige zang geheel en al, voor altijd uit de kerken moest worden verbannen;

andere daarentegen, en vooral de Spaansche, wilden dien behouden, als reeds van oudsher in de Kerk gebruikelijk en — indien slechts de misbruiken afwezig waren — op zich zèlf geschikt om de harten der geloovigen naar God omhoog te voeren. Na uitvoerige discussie vereenigden zich eindelijk de stemmen der beide partijen op een in algemeener vorm vervat decreet, dat in de 22e zitting werd aangenomen en aldus luidde: „de bisschoppen moeten uit de kerk de muziek weren, waarbij hetzij in den zang, hetzij in het orgelspel, iets weekelijks of onreins gemengd is, opdat het huis Gods waarlijk het huis des gebeds blijke te zijn en kunne genoemd worden". In de 23e zitting werd bevolen, dat in de seminariën de kerkzang moest onderwezen worden. In de 24e zitting eindelijk zou de kerkmuziek nogmaals ter sprake komen. Onder meerdere voorstellen was er ook een opgenomen, hetwelk een verbod behelsde over te weekelijke muziek. Naar gewoonte werden die voorstellen ook aan Keizer Ferdinand I gezonden. 's Keizers antwoord luidde: dat hij vurig wenschte, dat men, bij het verbieden van te weekelijke muziek, toch den gefigureerden zang niet geheel en al verbannen zou; en daar de Vaders dit punt reeds in de 22e zitting uitvoerig hadden behandeld, besloten zij om aan 's Keizers verlangen gevolg te geven en enkel in 't algemeen te decreteeren: dat over de passende wijze van zang en muziek de bisschoppen in de hun voorgeschreven Provinciale Synoden de noodige besluiten zouden vaststellen.

Keeren wij thans, M. H., na deze wellicht wat lange omwandeling, maar die toch noodzakelijk was om Palestrina's grootheid te waardeeren, wederom naar Rome terug.

De groote toonkunstenaar was, gelijk ik u reeds mede-

deelde, kapelmeester in de basiliek: Santa Maria Maggiore.

In December 1563 werd het Concilie van Trente gesloten, en weinige maanden later benoemde Pius IV eene Commissie van acht kardinalen om de uitvoering der trentsche decreten te bevorderen en te bewaken. Onder die kardinalen waren twee heiligen: Kardinaal Ghislieri, later de Heilige Paus Pius V, en Kardinaal Carolus Borromaeus, later de Heilige Aartsbisschop van Milaan. In deze Commissie kwam ook het decreet van het Concilie betreffende de meerstemmige kerkmuziek ter sprake en zij besloot om afzonderlijk eene soort van Sub-Commissie aan te stellen, ten einde deze zaak, waarover groot verschil van gevoelen bestond, aan een allernauwkeurigst onderzoek te onderwerpen. Tot hoofden dier Sub-Commissie werden aangesteld Kardinaal Vitellozo en de Heilige Kardinaal Borromaeus; de laatste was onder-voorzitter. Zij riepen tot zich acht der voornaamste pauselijke zangers, onder welke ook de Nederlander Christiaan van Ameijden was, om met hen over de meerstemmige muziek te beraadslagen.

Welk een voortreffelijk gerechtshof, M. H., om het oordeel over de kerkmuziek uit te spreken! Acht zangers en toonkunstenaars, door de leden zelven van de voornaamste Kapel ter wereld als de uitstekendste en meest bevoegde beoordeelaars uitgekozen; twee kardinalen, door het Opperhoofd der Kerk zelven [1]) aangesteld, beiden minnaars en kenners van de toonkunst, en onder hen

---

1) Paus Pius IV was ook zelf een groot liefhebber der muziek, zoodat hij, als hij zich eenige dagen op zijn zomerverblijf ging ontspannen, eenige zangers van zijn Kapel medenam om van tijd tot tijd met hen te musiceeren.

één, die om zijne schitterende deugden op onze altaren wordt vereerd en aangeroepen! Waarlijk, hetzij hunne beslissing ten gunste of wel ten nadeele van den meerstemmigen kerkzang uitvalle, zij zal eene zekerheid hebben zoo groot als op aarde kan worden bereikt.

In Januari 1565 begonnen de beraadslagingen. Hoe spoedig de leden van dat muzikaal gerechtshof het ook ééns waren omtrent verschillende punten,[1]) niet zóó over de vraag: kan het heilig woord van den liturgischen tekst, in *meer*stemmig koor gezongen, verstaanbaar en duidelijk worden gemaakt? De kardinalen vorderden het; de zangers oordeelden, dat het niet kon geschieden zonder dat de harmonische toonkunst hare eigenaardige vormen[2]) verloor en dus ophield te bestaan. Na langdurige discussie besloot men ten laatste met aller goedvinden, om, alvorens definitief uitspraak te doen, eene proef te nemen, en met eenparigheid van stemmen werd Palestrina aangewezen als de eenige kunstenaar, die dezen tweestrijd practisch kon beslissen; hem zou men dus het componeeren opdragen van eene mis, die inderdaad

---

2) O. a. dat geen motetten of missen meer mochten gezongen worden, waar een andere tekst doorheen was gevlochten; dat de missen, welke op het thema van ongewijde liederen gecomponeerd waren, moesten verboden worden; dat motetten met een door privaat-personen vervaardigden tekst niet meer geduld mochten worden.

2) Die vormen brengen noodzakelijk mede, o a. dat de eene zangpartij na de andere invalt en dus reeds-uitgesproken woorden herhaalt; dat niet alle partijen altijd tegelijkertijd dezelfde lettergrepen uitspreken, enz. Hieruit alleen reeds blijkt de ongegrondheid van sommiger ondoordachte bewering: dat nooit een woord herhaald mag worden. Dat verbiedt, met name, ook ons Provinciaal Concilie niet; evenals talrijke andere Concilies verbiedt het volstrekt alle *verplaatsing* der woorden, maar enkel te veel *herhalingen*.

een degelijk en kerkelijk kunstwerk mocht heeten, waarin niets weekelijks of onreins mocht voorkomen, noch in het thema, noch in de melodie, noch in den rhythmus, en welke zóó moest worden ingericht, dat, in weerwil van het samenklinken der tonen en de eigenaardigheden der harmonische vormen, elk woord en de gansche zin duidelijk verstaanbaar waren. Gelukte deze proef, dan zou de meerstemmige muziek in de Kerk mogen blijven; zoo niet, dan zouden er maatregelen en besluiten genomen worden in overeenstemming met de decreten van Trente.

Op zekeren dag werd de toonkunstenaar ontboden bij Kardinaal Borromaeus. Hoe stond Palestrina verbaasd en verslagen, toen hij uit de mond des Heiligen vernam, welk een ontzaglijke taak hem door het hoogste gezag der Kerk werd opgedragen! Maar hoe kon hij weigeren? De Heilige Kardinaal drong er met alle kracht op aan, en drukte hem ernstig op het hart, om al zijne gaven met de innigste toewijding aan dit werk te besteden, opdat de paus niet genoodzaakt zou worden om uit de Kerk de meerstemmige muziek te verbannen, die er toch, volgens het Concilie van Trente, alleen mocht blijven onder deze voorwaarde, dat ook zij het Huis Gods en het huis des gebeds waardig was en in staat om ware vroomheid en heilige gevoelens van godsvrucht op te wekken.

Zietdaar, M. H., Palestrina gesteld op de zwaarste en gevaarlijkste proef van heel zijn leven. De kerkelijke toonkunst en met haar het levensgeluk, de glorie des grooten Meesters hangt aan zijne pen. Slaagt hij, en weet hij het onbekende middel te vinden om, zich los-

rukkend van de modellen zijner talrijke en beroemde voorgangers, de vormen volstrekt dienstbaar te maken aan het woord, — het geheim der kunst dat niemand nog gevonden had, — dan blijft de toonkunst haar eervolle plaats onder hare zusters behouden rondom het altaar des Heeren; dan zal Rome, evenals het oudtijds het behoud der Stad aan het behoud van één persoon verbond, zoo ook het lot der toonkunst aan den naam van Palestrina verbinden en juichend hem toeroepen: *salva musica, salvus Praenestinus!* Maar slaagt hij niet, — dan zullen nooit meer noch zijne noch anderer toonwerken rondom den troon van den verborgen God weerklinken; dan zal de harmonische toonkunst, beschaamd en vernederd, de heilige tempels der christenwereld voor goed moeten verlaten; leg af dan, Meester, uw reeds verworven gloriekroon: zij is niet schitterend genoeg om gedragen te worden in de woning van God; werp weg dan uw welklinkende lier: zij kan u geen tonen voortbrengen, die het altaar des Heeren waardig zijn; of wel, ga buiten de christen-tempels, in de concertzalen der aanzienlijken, de verheffing zoeken van uw naam en den roem van uw kunst; wees tevreden met een klinkend handgeklap en een luide toejuiching van 's werelds grooten, maar waag het niet meer om uw voet te zetten over den ontzagwekkenden drempel des Heiligdoms!

Wanneer een machtig vorst, na meerdere overwinningen, eindelijk aan den vooravond is gekomen van den beslissenden veldslag, waardoor òf wel al zijne voorgaande overwinningen worden te niet gedaan, òf wel zijn koningschap en zijn rijksgebied voor de eeuwen wordt gegrondvest, dan onderzoekt hij nog eens al zijne wapenen en

strijdmiddelen, monstert hij zijne troepen, rangschikt en ordent hij krijgstuig en soldaten zóó, dat hij zich de zegepraal verzekert, en dan gaat hij den volgenden dag met reuzenmoed, op vast vertrouwen gevestigd, ten strijde en.... tot de overwinning. — Zóó Palestrina, toen hij de pen in handen nam om zich de zege zijner kunst te bevechten. Hij onderzocht en beoordeelde alle kunstmiddelen, die hem ten dienste stonden, verwierp wat hem ongeschikt voorkwam, deed met alle omzichtigheid eene keuze uit degenen, die hij dienstig achtte, rangschikte alles met de meest angstvallige zorg, en, om op zulk een allerhachelijkst oogenblik niets te wagen, schreef hij niet ééne, maar drie missen, hopende dat dan toch minstens ééne er van de overwinning zou mogen behalen.

Een rechtmatig vertrouwen op zijne gaven mocht, voorwaar, *Palestrina* wel vervullen; maar meer nog vertrouwde de godvruchtige toonkustenaar op de hulp des Hemels. Na zijn dood vond men boven op zijn handschrift de verzuchting geschreven: *illumina oculos meos*, „Heer verlicht mijne oogen." Schooner gebed, inderdaad, kon wel niet aan zijn hart ontstijgen op dat gewichtig oogenblik, toen hij in het onmetelijk rijk der tonen die harmonieën moest zoeken, welke voor de oogen van al zijne voorgangers nog verborgen waren gebleven; en gelijk Gregorius had gebeden om van den Hemel de tonen zijner *melodieën* te hooren, zoo ook zocht Palestrina, om de *harmonische* toonkunst te verheffen tot den adeldom van dienares des altaars, de hulp en den bijstand van den Vader des lichts, van Wien elke goede gave en elke volmaakte gift voortkomt. Wie weet, M. H., hoe

dikwerf onder dien gewichtigen arbeid dat *illumina oculos meos* aan het hart des vromen kunstenaars is ontweld? En zou ik niet met uw volle instemming mogen zeggen, dat Palestrina de glorierijke overwinning, welke ik u ga mededeelen, meer nog dan aan zijn machtige kunstgaven heeft te danken gehad aan zijn godvruchtig gebed?

Met rustloozen ijver werkte hij. Weldra is de eerste mis, zesstemmig in den 3^{en} en 4^{en} kerktoon; weldra ook de tweede, zesstemmig in den 7^{en} kerktoon, gereed.

Eindelijk legt Palestrina de hand aan zijn derde mis. Nu riep hij in zijn scheppende phantasie alle muzikale gedachten ten leven, die door majesteit of vreugde, door natuurlijkheid of verhevenheid, door eenvoud of rijkdom konden dienen tot zijn hoogheilig doel; daar neemt hij vol van heilig enthusiasmus, men zou zeggen zonder vrees voor afdwalen, zijn door God gezegende pen weder op, en componeert eene mis in den 8^{en} kerktoon voor 2 bassen, 2 tenors, alt en sopraan; hij schrijft degelijke, krachtige, effect-volle, maar toch eenvoudige, klare melodieën; hij voegt ze samen in levendige, volle, altoos afwisselende, maar altoos kristal-heldere harmonieën tot de laatste periode toe; hij laat zijne motieven in de meest verscheidene gestalten optreden, omgeeft ze met verschillende sieraden; nu eens verbergt hij ze, dan weder laat hij ze helder te voorschijn komen; nu eens deelt hij de zes stemmen in twee koren, maar bij de scheiding geeft hij den zang telkens aan verschillende partijen, dan weder vereenigt hij ze allen te zamen; daar zijn koren van drie, andere van vier, andere van vijf stemmen, maar als alle partijen samenklinken, dan schijnt de com-

positie niet zes-, maar acht-, maar tien-, maar duizendstemmig te wezen: zóó weet hij met de kracht der harmonie te tooveren!

En daar verschijnt, M. H., die bewonderenswaardige toonzetting, waarin te gelijk de hoogste idealen der kunst bereikt en al de eischen der kerkelijke Liturgie vervuld zijn, de waarlijk onsterfelijke *Missa Papae Marcelli*, waarvan een hedendaagsch muziekgeleerde terecht getuigt: „wat de Ilias van Homerus en Dante's Divina Comedia zijn in de dichtkunst, wat Raphaëls Transfiguratie en Michel Angelo's Laatste Oordeel zijn in de schilderkunst, dat is deze mis van Palestrina in de kerkelijke toonkunst." [1]) Maar veel liever nog deel ik u het kernachtig en zinrijk woord van Dr. Ambros mede: „schoon is die toonzetting — maar van de schoonheid des heiligdoms."

Pas twee maanden waren sinds Palestrina's bezoek bij Kardinaal Borromaeus verloopen, daar kwam de Meester — welk een productiviteit! — met zijne *drie* missen bij den Heilige terug. De 28 April 1565, Zaterdag in de Paaschweek, werd voor de proefneming vastgesteld. In het paleis van Kardinaal Vitellozzo, het hoofd der Sub-Commissie, kwamen nu de acht kardinalen der door Pius IV aangestelde Congregatie met al de zangers der pauselijke Kapel bijeen. Wat moet er zijn omgegaan, M. H., in het hart des grooten toonkunstenaars, toen hij met zijne werken in het midden dier hoogst aanzienlijke vergadering verscheen! Nog eenige oogenblikken — en de harmonische toonkunst ligt vernederd en verslagen ter aarde, of wel zij wordt met den koningsmantel om-

1) De Ew. Amelli in de voorrede van de onlangs door hem bezorgde italiaansche uitgave dezer mis.

huld: en alles hangt af van den Meester, van den Meester alléén!

De twee eerste missen voldeden beide zeer goed aan het hoogwaardig auditorium; maar verre werd aller verwachting overtroffen door de derde mis, die zelfs de ervaren en kunstrijke zangers deed verbaasd staan; „de tooverkracht der welluidendheid," zegt Ambros, „het mysterie van reine schoonheid sleepte allen onweerstaanbaar mede"; en nauwelijks waren de laatste tonen van het *Agnus Dei* weggestorven, of de kardinalen kwamen van hun zetel, wenschten vol geestdrift den kunstenaar geluk, zij betuigden hem hun innige en dankbare vreugde, spoorden hem aan om in dien stijl nog veel te componeeren en dien aan velen bekend te maken; eenparig besloten zij, dat de meerstemmige muziek in de Kerk mocht blijven, en zij drukten den zangers op het hart om altijd zulke muziek te zingen, die het Huis Gods waardig was.

Den 19 Juni 1565 werd deze mis, op verlangen van Pius IV, voor het eerst gezongen in de sixtijnsche Kapel [1]).

Dat was, M. H., de gedenkwaardige dag in de geschiedenis der kerkelijke toonkunst, waarop de harmonische muziek, zóó als Palestrina haar had voortgebracht, tot dienares des altaars is geadeld, en, om zoo te spreken, hare wijding heeft ontvangen van het Opperhoofd der Kerk zelven.

Welk eene schitterende plechtigheid! Ziet rondom u,

---

1) Bij de plechtige Mis tot dankzegging voor het verbond, om dien tijd door den paus en vijf katholieke streken van Zwitserland gesloten, waarbij deze zich verbonden om troepen te zenden ter verdediging van den H. Stoel.

en gij bewondert de schoone en majestueuze lijnen van Pintelli's bouwkunst; — ziet onder u en gij verbaast u over het kleurenrijk, met mozaïek doorweven marmer; — ziet opwaarts en uw oog aanschouwt, in de eerste frischheid der kleuren, de ontzaglijke tooneelen en gestalten, welke het machtig penseel van den pas ontslapen Michel Angelo over het gansche gewelf heeft ten leven gewekt; — ziet naar den altaarmuur, en het Laatste Oordeel, het verbazingwekkend meesterstuk des grooten schilders ontroert u; — ziet naar de zijden des priesterkoors, en gij ontmoet den paus zelven op zijn troon, omgeven door al de kardinalen, in wier midden ook de uitverkoren man gezeten is, die later „Heilige Pius V" zal heeten; geheel het pauselijk hof staat rondom het altaar. Het H. Misoffer vangt aan. Daar klinken u uit het koor de reine en edele harmonieën tegen, die èn het vroom genie van Palestrina èn het oppergezag der Kerk hebben waardig bevonden om bij het altaar te worden aangeheven; zij huwen zich aan de plechtige handelingen, den waardigen zang, de vurige beden van den man naar Gods hart, den man, die later de grootste glorie op aarde zal erlangen, — laten we het niet onopgemerkt voorbijgaan, M. H., — de Heilige Carolus Borromaeus deed de Mis! Aan het altaar de zang van een heilig gebed; in het koor het gebed van een godvruchtigen zang! Zoo de kerkelijke kunst, M. H., ooit een dag van luistervolle zegepraal heeft gevierd, zoo ooit haar machtig *Sursum corda* in schitterende harmonie heeft weerklonken, voorwaar, dan is het in dát heilig uur geweest, toen de edelste zusterkunsten, in de zuiverste eendracht aanééngeschaard, ieder op hare meest volmaakte wijze de glorie en de weldaden van den verborgen

God verkondigden; toen steen en kleur en toon en woord zich te zamen vereenigden in wondervolle harmonie, om als één machtigen lofzang aan te heffen voor het aanbiddelijk Geheim des Altaars, en, ieder met haar eigen hymne, naar den Hemel de beden te vergezellen, die, onder het opdragen van het ontzaglijk Offer, aan het hart van een heiligen priester ontstegen! Toen heeft dan ook, zegt men, Pius IV, in toespeling op Palestrina's voornaam: Joannes, uitgeroepen: „zóó moeten de harmonieën van het nieuwe lied geweest zijn, welke de Apostel Joannes eenmaal in het hemelsch Jeruzalem heeft gehoord, en waarvan thans een andere Joannes in het strijdend Jeruzalem de echo laat hooren!" En de Deken van het College der kardinalen paste vol geestdrift de verzen van Dante toe:

Zoo kan alleen zich stem bij stemme paren
In lieflijk-zoeten klank, waar 's Hemels scharen
Hun zang verheffen in een eeuw'ge vreugd;

en een tweede kardinaal antwoordde met een andere stroof deszelfden dichters:

Laat dan op 't godd'lijk lied hier aangeheven
Het zalig Hemelhof het antwoord geven,
Zoodat zich elk gelaat verhoogt in glans.

Zóó, M. H., zóó hebben een keizer, een paus, een heilige en „de engel onder de toonkunstenaars," gelijk Palestrina genoemd wordt door een Protestant, met hun beste krachten samengewerkt om den meerstemmigen zang in de Kerk te behouden. Van dat oogenblik af

staat Palestrina in de historie als „Koning der toonkunst". Zwaar was zijn strijd: te roemrijker zijne overwinning, te schitterender zijn koningschap. Heerlijk koningschap, voorwaar, aan den dienst des altaars gewijd; van het altaar erlangt het zijn luister, door het altaar wint het zijne verdiensten, met het altaar bezit het de onvergankelijkheid!

Pius IV liet niet na, Palestrina's arbeid en kunst te beloonen; hij voerde voor den Meester eene nieuwe waardigheid in en vereerde hem met den titel: „Componist der pauselijke Kapel"; in die waardigheid bevestigde hem later de H. Pius V, bevestigden hem Gregorius XIII, Sixtus V, Urbanus VII, Gregorius XIV, Innocentius IX, Clemens VIII; al die Opperpriesters hebben aldus Palestrina aan hunne Kapel verbonden gehouden als een kunstenaar, door God geroepen om over de kerkelijke Liturgie het volle glorielicht van kerkelijke harmonieën uit te storten. En tot het laatste oogenblik zijns levens toe is Palestrina aan die heilige roeping getrouw gebleven.

Niet lang na de vermelde zegepraal ontving Palestrina van den Kardinaal-Protector van Spanje bij den H. Stoel de vereerende uitnoodiging om zijne spoedig beroemd geworden mis bij de uitgave op te dragen aan den ons, Nederlanders, wèl bekenden koning van Spanje, Philips II. De nederige kunstenaar raadpleegde eerst Kardinaal Vitellozzo, en met diens goedvinden droeg hij den koning een boek met zeven missen op, onder welke ook de mis zijner overwinning. Bij die gelegenheid gaf de toonzetter zelf haar den naam: „Missa Papae Marcelli."

Maar niet slechts de kunstgaven van Palestrina's geest, M. H., ook de gevoelens van zijn hart leert men uit dit werk kennen, en de opdracht aan Koning Philips werpt een heerlijk licht over 's Meesters beminnenswaardig karakter.

„Daar het nut en het genoegen, hetwelk de toonkunst verschaft," zoo schrijft hij in die opdracht, „meer dan alle andere menschelijke wetenschappen eene gave des hemels zijn, en door de eerbiedwaardige uitspraken der H. Schrift op bijzondere wijze worden goedgekeurd en aangeprezen, zoo mag deze kunst met alle recht inzonderheid bij heilige en goddelijke zaken worden aangewend. Ik nu, die reeds zoo vele jaren, en — als ik op het oordeel van anderen meer dan op mijn eigen oordeel vertrouwen mag — niet zonder eenig gevolg deze kunst beoefende, ik heb mij daarom, op raad van hoogst aanzienlijke en godvreezende mannen, tot levenstaak gesteld, allen ijver en zorg en vlijt aan te wenden om het allerwaardigste, het goddelijkste, dat de christelijke godsdienst bezit, het hoogheilig Misoffer met nieuwe zangwijzen op te luisteren. Daarom heb ik deze missen met de grootst mogelijke zorg bewerkt, opdat de verheerlijking worde bevorderd van den almachtigen en algoeden God, van Wien ik erken die gave, hoe gering ook, ontvangen te hebben".

En dienzelfden toon van bescheidenheid en christelijken ootmoed, van dankbaarheid jegens God en eerbied voor het H. Altaargeheim, denzelfden toon van verlangen om zijn kunst enkel en alleen dienstbaar te maken aan de glorie des Heeren en de bevordering van deugd en godsvrucht onder het christen-volk, gij hoort dien, M. H., in elke opdracht van de werken, die Palestrina om dezen tijd in het licht gaf.

Hoort hem spreken b. v. in de opdracht zijner motetten voor verschillende feesten aan den roemwaardigen en kunstrijken Kardinaal Ippolito d'Este:

„Alle Wijzen der oudheid hebben verklaard," zoo schrijft hij, „en de dagelijksche ondervinding bewijst het, dat de muziek groote kracht bezit niet alleen om het hart des menschen tot vreugde op te wekken, maar ook om het te beheerschen en het naar welke zijde ook heen te trekken. Des te zwaarder berisping verdienen dan ook degenen, die zulk eene groote en voortreffelijke gave Gods misbruiken niet slechts voor hetgeen onbeduidend en nietswaardig is, maar ook om den mensch, als ware hij uit zich zelven niet reeds genoeg ten kwade geneigd, tot wellust en ondeugd te verlokken. Ik heb van jongs af die handelwijze verafschuwd, en met angstvalligheid gezorgd, dat nooit iets van mij voortkwam, waardoor iemand minder of slechter kon worden. En thans nog, nu ik tot rijpen leeftijd ben gevorderd en reeds den ouderdom nabij kom, zal ik op dien weg blijven voortwandelen, en hoezeer ik ook van de geringheid mijner vermogens overtuigd ben, toch zal ik ze, hoe klein ze ook zijn mogen, geheel en al toewijden aan heilige en ernstige zaken, die een christen waardig zijn".....

„O! als de kunstenaars," zoo luidt het in een ander boek motetten, aan Kardinaal Carpi opgedragen, „o! als de kunstenaars al den ijver, dien zij gebruikten om *verderfelijke* liederen met de zoetste klanken te bekleeden, eens hadden aangewend om de *gewijde* liederen op te luisteren, voorwaar, de menschen zouden veel beter zijn dan thans. Ofschoon ik mij zeer goed bewust ben van de zwakheid mijner krachten, nooit heb ik iets ernstiger

ter harte genomen dan om de liederen, welke op de verschillende tijden van het gansche jaar in onze kerken gezongen worden, door de grootste zoetheid van den zang, die ik bereiken kon, voor het oor der menschen behagelijk te maken."

Hoe welt uit de volheid van Palestrina's hart het heerlijk woord, waarmede hij eenige jaren later zijn vierde boek missen aan Paus Gregorius XIII opdraagt:

„Dat de oneindig goede God het beginsel en de bron van alle goede gaven is, dit roept ons de Apostel toe, maar ook ons verstand, door dezelfde goedheid Gods ons ingestort, geeft er ons de verzekering van. Betuigen wij dan niet, dat wij de gaven, die wij bezitten, aan Gods goedheid hebben te danken, betuigen wij het niet, behalve door onze woorden, ook boven alles door onze daden, namelijk door diezelfde gaven aan te wenden tot glorie van God, dan zijn wij de ondankbaarste menschen. Sedert ik die waarheid ken, heb ik vast besloten, om al wat ik van de toonkunst geleerd heb — en ofschoon sommigen meenen, dat ik iets ben vooruitgegaan, gevoel ik voor mij zeer goed, hoe weinig het is — alles, hoe gering het dan ook zij, geheel en al aan te wenden voor de verheerlijking van mijn God. En daar ongetwijfeld de liederen, welke bij het hoogheilig Offer der Mis gezongen worden, de heerlijkste zijn en de aangenaamste aan God, zoo heb ik uit de talrijke compositiën, die ik daarop vervaardigd heb, deze weinige uitgekozen om ze aan Uwe Heiligheid, aan onzen Paus Gregorius aan te bieden."

Nog één woord, M. H., uit de opdracht van Pales-

trina's Hymnen aan Sixtus V; ziet toch, hoe hij zijne zending als kunstenaar beschouwde:

„Ik heb geen grooter geluk, Heilige Vader, dan wanneer ik de toonkunst, waarin ik mij geheel mijn leven bewogen heb, kan aanwenden naar mijn eigen verlangen, wanneer ik namelijk door niets verlokt word om die allerkostbaarste gave tot lichtzinnige zaken te gebruiken, maar in mijn voornemen volhard, om alleen die teksten te bewerken, waardoor de lof van God wordt verheerlijkt, en welke, belangrijk en waardig om woord en zin, en tevens door eenige sieraden der toonkunst opgeluisterd, de zielen der menschen gemakkelijk opwekken tot godsvrucht.... Wat zou ik schooners kunnen vinden om te bezingen? En die twee gaven, welke God mij geschonken heeft, welke kostbaarder zijn dan alle goud — tijd en talent — waartoe anders zou ik ze besteden!"

Ja, M. H., voor God en voor de Kerk was Palestrina's leven en werken; de vlekkelooze bloemen zijner kunst met kwistige hand uit te strooien voor het altaar Gods; zijn tonen als geurige wierookwolken omhoog te zenden in de tempel des Heeren, dát was zijn onverpoosde arbeid gedurende heel zijn langen levensloop; of liever: de openbaringen zijner kunst waren een voortgezet gebed.

Tien jaren lang had Pierluigi het ambt van kapelmeester bekleed in de Basiliek: Santa Maria Maggiore, toen, door den dood van Giovanni Animuccia, het kapelmeesterschap van den St. Pieter openkwam. In diens plaats werd thans Palestrina aangesteld, en zoo keerde de Meester, in 1571, terug naar de Kapel, waar hij zijn roemvolle muzikale loopbaan was begonnen.

Maar door den dood van Animuccia was nog eene an-

dere plaats opengevallen, eene plaats, inderdaad voor niemand beter dan voor Palestrina geschikt.

Daar leefde en werkte te Rome in dienzelfden tijd, behalve een Heilige Borromaeus en een Heilige Pius V, nog een ander even beminnelijk als voortreffelijk priester, wien heel het volk van Rome als een vader vereerde en lief had: de Heilige Philippus Nerius. Naar de kleine, armoedige cel, waarin Philippus woonde, stroomde oud en jong, groot en klein, arm en aanzienlijk, zondaar en rechtvaardige vertrouwvol henen om raad en troost en onderrichting en vergiffenis der zonden, en toen de leerlingen des Heiligen aldus tot een groot aantal waren geklommen, stichtte Philippus eene vereeniging van jongelieden, die zich voorbereidden om later op verschillende wijzen aan de bekeering der zondaren en de vertroosting der lijdende menschheid te arbeiden. Die Heilige was een groot minnaar der toonkunst, en innig overtuigd, dat ook zij in de hand Gods een krachtig middel was om deugd en godsvrucht in het hart zijner leerlingen op te wekken en te bevestigen; in zijne kerken en vergaderplaatsen, bij alle godsdienstige handelingen, bij schier elke bijeenkomst wilde hij, dat er muziek werd gemaakt, en de beoefening der toonkunst stond voorgeschreven in de statuten voor het leven zijner leerlingen, genaamd: de Oratorianen. Moest echter de muziek in de hand des Heiligen tot heilige doeleinden worden aangewend, heilig dan moest haar woord, heilig elk harer vormen wezen; vandaar dat de *Laudi spirituali*, geestelijke liederen, welke Philippus voor zijne leerlingen liet vervaardigen, uit godvruchtige hymnen, maar grootendeels uit verhalen en andere teksten der Heilige Schrift bestonden.

Van de plaats, waar Philippus met de zijnen bijeenkwam, het *Oratorium*, ontvingen die liederen haar naam, en zietdaar, M. H., hoe in de geschiedenis der toonkunst de naam *Oratorium* voor eene compositie, vervaardigd op bijbelwoorden (als „Messias", „Samson", „Elias", „Paulus", enz.) is voortgekomen .... van een Heilige der katholieke Kerk.

Animuccia was de kapelmeester van het Oratorium. Toen deze nu gestorven was, — op wien anders kon de keus des Heiligen vallen dan op den man, die zoowel om zijne kunstgaven als om zijne vroomheid reeds lang het hart van Philippus had gewonnen, op Palestrina? Reeds te voren, als kapelmeester van Santa Maria Maggiore, had Pierluigi eenige voortreffelijke liederen voor het Oratorium vervaardigd: 't was immers voor den Godminnenden kunstenaar zulk eene aantrekkelijke gelegenheid om zijne gaven dienstbaar te maken aan de bevordering der deugd; maar thans — welk een geluk voor hem, om, als kapelmeester der Oratorianen aangesteld, van nabij de heerlijke vruchten zijner kunst te zien bloeien, en dagelijks den vertrouwelijken omgang te genieten van den Heiligen priester, welken hij als zijn meester en vriend, als zijn leidsman en als zijn zielsbestuurder den grootsten eerbied, de innigste dankbaarheid, de teederste liefde toedroeg.

Meent echter niet, M. H., dat Palestrina's geliefkoosde arbeid voor het Oratorium hem verhinderde om ook zijne krachten te wijden aan de Kapel van den St. Pieter; neen, de Meester wist zich als te verdubbelen voor zijne heilige kunst; hij wist alles te wezen voor zijne Oratorianen, en alles voor zijne Kapel; en gelijk de wandelaar, die het einde van zijn tocht nabij komt, zijne schreden

verhaast, zóó werkte de thans zestigjarige Meester met ondoofbare toewijding, met dubbele kracht, en hij wekte ieders hoogste bewondering door de talrijke toonzettingen, die hij in dit laatste tijdperk zijns levens schier achtereenvolgens in het licht gaf. Zijn er enkele jaren geweest, waarin geen nieuw werk van zijne hand verscheen, 't was geenszins, omdat hij rustte; maar uit gehoorzaamheid aan het Opperhoofd der Kerk had hij zijne gaven nog aan eene andere taak te wijden.

Gregorius XIII namelijk, de voetstappen zijns voorgangers, Pius V, volgende, had bevel gegeven tot de herziening van brevier en missaal en de daarbij behoorende gezangen. Wat het laatste betrof, daarvoor scheen Palestrina alleen hem de aangewezen persoon te zijn, en de ontzaglijke last om al de gregoriaansche melodieën te herzien, met eerbiedige inachtneming van de aloude tradities der romeinsche Kerk, werd door Gregorius geheel en al gelegd op de reuzenschouders van den grooten Meester. Hij zette zich aanstonds aan het werk.

Maar hier was meer noodig dan godsdienstzin en muzikaal talent; langdurige historische onderzoekingen van grooten omvang moesten voorafgaan en geleid worden door kinderlijke piëteit voor de tradities der oude Moederkerk. Zij wilde hare zangen herzien, maar met eerbied voor het overgeleverde; geenszins *nieuwe* invoeren voor zoover het niet noodzakelijk was; zij wilde, bij de heillooze scheuring door het Protestantismus veroorzaakt, alle kerken, gelijk door de eenheid van geloof, zóó ook door de eenheid van liturgischen tekst en liturgischen zang te nauwer aan elkander verbinden. Daar viel èn in woord èn in melodie veel te veranderen, veel te besnoeien,

veel bij te voegen; 't was immers niet te verwonderen, dat de aloude zangen in den loop der tijden verschillende wijzigingen hadden ondergaan, bij het klimmend aantal feesten, bij de verspreiding der Liturgie, bij de vermeerdering van de liturgische teksten, bij de bewerking en invoeging der melodieën door privaat-personen, bij het aanhoudend overschrijven der zangboeken vóór de uitvinding van de boekdrukkunst en den notendruk. Wilde nu de Kerk met de eenheid van den tekst ook de eenheid van den zang verkrijgen, dan moesten, voorwaar, van Rome, van den Paus uit de melodieën worden vastgesteld en ingevoerd.

Palestrina deelde het omvangrijk werk met een zijner leerlingen, priester der St. Pieters-kerk, met name Giovanni Guidetti; deze zou, altoos onder Palestrina's toezicht en leiding, de beste handschriften in Rome opsporen, onderzoeken, schiften, en volgens die gegevens de melodieën der Kerk vaststellen voor de kleinere gezangen; de Meester zelf zou het *Graduale* en het *Antiphonarium* onder handen nemen.

Na zes jaren kwam het eerste werk van Guidetti uit. Maar waar bleef het werk van Palestrina zelven? Waar bleven *Graduale* en *Antiphonarium*, door hem van al het overtollige ontdaan en in het behagelijk kleed van waarheid en eenvoud gestoken? Ontbrak hem de ijver; was zijne liefde voor den luister van den kerkelijken eeredienst bij het klimmen zijner jaren verflauwd; of zijne bereidvaardigheid om den wensch eens pausen te vervullen thans verzwakt? — Neen, M. H.; hij zocht en onderzocht alles wat hem van dienst kon wezen; hij copieerde, besnoeide, voegde bij, veranderde; hij deed dat alles

vier à vijf jaren lang, en wel met zulk eene onverdeelde toewijding, dat hij het componeeren gedurende dien tijd geheel ter zijde stelde. Eindelijk is de helft van het *Graduale*, het gedeelte *de tempore*, na langen en onverpoosden arbeid voltooid. Daar neemt Pierluigi zijn schrift in handen, onderzoekt nauwkeurig, leest en herleest wat hij geschreven heeft... daar gaat het, door de eigen hand van Palestrina verscheurd, onder de weggeworpen papieren! — De Meester, in dien geest spreekt zijn groote levensbeschrijver Baïni, de Meester die in de harmonische kerkmuziek door niemand overtroffen werd, ja, niet zelden zichzelven overtrof, hij voelt zich zwakker dan een kind bij de heilige gregoriaansche gezangen; hij wierp de pen uit zijne handen en zag voor altijd van die onderneming af. Zijn kunst vermocht alles — ja, alles, M.H, — behalve het verbeteren van de heilige melodieën der aloude Moederkerk!

't Was Palestrina niet genoeg, zèlf zijn gansche leven te besteden om met zijn kunst het altaar te dienen: als straks zijne dagen ten einde waren, moesten anderen zijn werk voortzetten en in zijn geest blijven arbeiden. Hij verzamelde eenige leerlingen òm zich heen: zijn beide zonen en een broeder (die echter vroegtijdig stierven) en vier anderen werden door hem zelven onderricht. Meer nog: Nanini, de kapelmeester van Maria Maggiore, had een zangschool opgericht; Nanini zelf gaf daar het onderricht in de eerste beginselen; Palestrina nam het *hooger* onderwijs op zich, *volmaakte* de kennis der leerlingen, wees hun den weg aan, die hem, volgens ieders talenten, het best voorkwam, en was herhaaldelijk de beslissende rechter bij de muzikale twisten, welke somtijds tusschen

Nanini en zijne leerlingen of tusschen de leerlingen onderling ontstonden. En ziet — daar rijst uit die school een rij van Meesters op, te veel om te noemen, die èn zelven èn door hunne leerlingen de traditiën des grooten Praenestiners hebben voortgezet en schier over heel Europa verspreid.

M. H., in welk eene verbazende werkzaamheid, altoos tot glorie van God en de verbetering des volks, bracht Palestrina de laatste twintig jaren zijns levens door! Hij was kapelmeester van St. Pieter, kapelmeester van het Oratorium, hij bewerkte het *Graduale*, hij onderrichtte een aantal leerlingen, hij was daarenboven nog concertmeester van Prins Buoncampagni, een romeinsch patriciër, en middelerwijl bezorgde hij talrijke nieuwe uitgaven van zijne vroegere toonwerken, en vervaardigde hij nog een geheele reeks van allervoortreffelijkste compositiën, die zijn naam op een glanspunt van glorie hebben gevoerd, dat wel nooit door eenig ander toonkunstenaar zal worden bereikt.

Op een der laatste dagen van het jaar 1584 stond de nu zeventigjarige kunstenaar persoonlijk, met eene nieuwe compositie in de hand, voor Paus Gregorius XIII. 't Was eene compositie, waaraan nog nooit een toonkunstenaar zich heeft gewaagd; die alleen door Palestrina kon ondernomen, alleen door hèm met goed gevolg kon voltooid worden: — de toonzetting, M H., van het *Hooglied!*

Met diepen ootmoed verzocht Pierluigi, dat de paus de opdracht er van zou willen aanvaarden. Gregorius antwoordde glimlachend: „Volgaarne, Meester, neem ik uw werk aan, en het zal mij niet moeielijk wezen om in het geschenk zelven het gemoed des gevers te leeren

kennen." „Gave de Hemel," zoo luidde het treffend antwoord van den vromen Pierluigi, „gave de Hemel, Heilige Vader, dat ik, gelijk ik mij beijverd heb om met geestdrift de goddelijke liefde van dit Bruiloftslied uit te drukken, zoo ook een enkel vonkje van die liefde mocht gevoelen in mijn hart."

Niet lang na deze ontmoeting verscheen het werk in druk. Ik waag mij niet aan eene beschrijving, M. H.: 't is het meesterstuk der meesterstukken. En de bevoegde kunstrechters verklaren: alles wat toenmaals in de muziek groot en verheven was, kunst- en zinrijk, nieuw en belangwekkend, roerend en verrassend, dat alles heeft Palestrina op de schoonste en voortreffelijkste wijze bijeengebracht in zijn Hooglied; het moet geschreven zijn in oogenblikken van de heiligste geestvervoering, en de Meester zelf zou, als hij ten tweeden male dit werk beproefd had, moeielijk nogmaals zijn eigen hoogte hebben kunnen bereiken. Achtereenvolgens verschenen niet minder dan *tien* uitgaven, waaronder ééne zelfs van 3000 exemplaren.

Een half jaar slechts was verloopen — daar verscheen de mis: *Assumpta est,* zóó volmaakt uit 's Meester pen gevloeid, dat niemand nog durft beslissen, welke mis den palm moet wegdragen: deze of de mis *Papae Marcelli.* „Er is in de mis: *Assumpta est* (zegt Proske) zulk eene verhevenheid, zulk eene aanvalligheid, zulk eene bezieling, dat men zich onwillekeurig voelt gedreven tot eene vergelijking met de sixtijnsche Madonna van Raphaël als haar waardigst ideaal evenbeeld."

Palestrina mocht oud worden, M. H., zijne scheppingskracht verminderde niet; het scheen in zijne laatste le-

vensjaren, of hij de pen slechts op het papier had te zetten om een waarlijk geniale toonzetting voort te brengen.

Ik spreek u niet van zijne Lamentatiën, die door haar diepen en geheimzinnigen ernst het hart onweerstaanbaar met weemoed en rouw vervullen; ik spreek u niet van zijne Hymnen, waarin de honderdvoudige gevoelens der poëzie op honderdvoudige wijze in tonen worden weergegeven;[1]) maar ééne compositie mag ik niet onvermeld laten: zijn achtstemmig *Stabat Mater*. Reeds de eerste drie maten alleen, zeggen de kunstrechters, verraden hier het genie des Meesters, en al had hij nooit iets anders geschreven, dàt werk alleen zou genoeg zijn om voor altijd zijn roem te vestigen. De engelsche muziekgeleerde Burney verklaart: „in al de andere werken van Palestrina heb ik de hooge vlucht der meest volmaakte kunst bewonderd, maar bij zijn *Stabat Mater* heb ik verslagen gestaan over waarheid en natuur." En Wagner — wie uwer kent hem niet, M. H.? — Richard Wagner zelf is onlangs voor dit werk gaan zitten, om den waarlijk niet aanlokkelijken arbeid te verrichten van het met een aantal voordrachtsteekens te voorzien, en het aldus een gemakkelijker toegang te verschaffen tot al de minnaars der toonkunst.

Zóó, M. H., volgde het eene meesterstuk schier onmiddellijk op het andere: ik noemde u slechts de voornaamste; en alleen in de laatste zes maanden van Palestrina's

---

1) Zoo hoog werd deze Hymnen-verzameling des Meesters geacht, dat later Paus Urbanus VIII zelf, die den *tekst* der hymnen had laten herzien, te Antwerpen een prachtuitgave der zoo verbeterde hymnen liet drukken niet slechts met de *gregoriaansche* melodieën, maar ook met de *meerstemmige* toonzettingen van Palestrina.

leven verschenen van hem: een boek Litanieën, een boek met vijf missen, en een boek madrigalen ter eere der Allerheiligste Maagd Maria.

Dit was eindelijk het laatste afgewerkte lied van den grooten Zanger. In het Oratorium van den H. Philippus Nerius had men eene *Preghiera*, bestaande uit dertig strophen, welker inhoud aan de titels der H. Maagd in hare Litanie was ontleend. In en na eene zware ziekte, waaraan Pierluigi in 1592 lijdende was geweest, had hij zulk een voorliefde voor dit gedicht gekregen, dat hij het altijd in den geest en op de lippen had om zijne godsvrucht op te wekken en te versterken. Hij besloot die strophen op muziek te zetten; en alsof de ziel des Meesters, al zingende van Maria, zich reeds losrukte van de aarde en een voorsmaak van den Hemel genoot, zijn laatste tonen storten de heiligste aandoeningen van liefde over in het hart van elken hoorder; de fijnste smaak heeft hier de keuze der kunstmiddelen geleid; alles is er zuiver en edel gevoel, vol teederheid en verheffing.

Tien dagen na de uitgave van deze compositie was Palestrina wederom aan het werk; hoog van jaren, haastte hij zich om, door talrijke weldoeners ondersteund, *al* zijne compositien nog vóór zijn naderenden dood in het licht te geven. Reeds bereidde hij de uitgave voor van zijn zevende boek missen, dat hij aan Gregorius' opvolger, Clemens VIII verlangde op te dragen, toen door de beschikking van Gods Voorzienigheid den Meester eindelijk de pen uit de handen viel. Hij werd door een hevige pleuris aangetast, die hem weldra ten grave voerde.

In den morgen van den 29^{en} Januari 1594 zag men

twee koorknapen met brandend waslicht de trappen opgaan van het Gymnasium der Capella Giulia. Een eenvoudig, maar hoogst eerbiedwaardig priester, een grijsaard van 80 jaren oud, met roket en stool omhangen, en verslonden in aanbidding van het H. Sacrament, hetwelk hij in zijn handen droeg, volgde hen. Zij treden binnen in een woonvertrek, waar een andere grijze, ook 80 jaren oud, op zijn rustbed ligt uitgestrekt. Maar zijne hooge jaren en de zwakte zijns lichaams hadden de krachten van zijn geest nog niet vernield, en bij het opengaan van de deur zijns vertreks plooit zijn mond zich tot een zoeten glimlach, het licht zijner oogen herleeft, een zachte gloed breekt door de bleekheid zijner wangen, zijne lippen bewegen zich in nauw hoorbare verzuchtingen: — de Heilige Philippus Nerius brengt den kranken Palestrina de Communie. Den vorigen avond had Philippus zijne biecht gehoord; de twee volgende dagen bracht de Heilige voor het grootste gedeelte door aan de sponde van zijn beminden kapelmeester: hoe kon hij, in wiens hart de liefde brandde van een Serafijn, zijn trouwen vriend en medewerker in de laatste oogenblikken des levens verlaten?

Den 31^{en} Januari namen de krachten van den zieke zoo zichtbaar af, dat alle hoop op herstel verdween. Toen liet Palestrina zijn eenig overgebleven zoon, Hyginus, die te Rome gehuwd was, bij zijn sterfbed komen; hij omhelsde en kuste hem; als een deugdzaam christenvader vermaande hij hem om op den weg van Gods geboden te blijven wandelen en zijn kinderen op te voeden in de vreeze des Heeren, en hij besloot zijne afscheidswoorden met deze heerlijke ontboezeming zijner ziel:

„mijn kind, ik laat u nog een groot aantal onuitgegeven compositiën na, en — dank zij de edelmoedigheid van mijne tegenwoordige weldoeners, den abt van Baume, Kardinaal Aldobrandini, den groothertog Ferdinand van Toskane — laat ik u ook eene toereikende som gelds na om ze te laten drukken. Ik beveel u, dat gij ze zoo spoedig mogelijk in het licht geeft voor de glorie van den allerhoogsten God en voor den luister van den eeredienst in zijne heilige tempels."

Op denzelfden dag diende de H. Philippus den kranken toonkunstenaar het H. Oliesel toe, en nu verliet hij diens sterfbed niet meer. Den geheelen 1en Februari bracht Palestrina door met zijn heiligen biechtvader aan zijne zijde, die voor en met hem bleef bidden, en niet moede werd om de schoone ziel van zijn stervenden vriend door het vóórzeggen van de vurigste en teederste verzuchtingen, zóó als alleen uit het hart eens Heiligen kunnen opwellen, los te maken van de aarde en met een brandend verlangen naar den Hemel te vervullen. Zelfs de nacht kon Philippus niet wegrukken van Palestrina's sterfbed.

Toen eindelijk de eerste stralen van het morgenlicht den 2en Februari aankondigden, en den feestdag openden van de Zuivering van Maria, wier glorie en liefde de stervende toonkunstenaar nog pas, in zijn laatste werk, met zooveel gloed had bezongen, toen verdubbelde de Heilige Philippus zijn zorg en zijn liefde, en wekte in den zieke, die schier niet meer spreken kon, een vurig verlangen op om dit eigen Maria-feest met de Moeder des Heeren zelve in den Hemel te gaan vieren. Bij het hooren van die woorden verzamelde de vrome kunstenaar nog eenmaal al zijne wegzinkende krachten, en met lang onder-

broken ademhalingen antwoordde hij: „o! hoe vurig wensch ik, dat Maria, mijne voorspreekster, dat geluk voor mij van haar goddelijken Zoon verwerve!" Nauwelijks had hij uitgesproken, of hij zonk in de armen van zijn heiligen biechtvader, en zijne ziel, mogen we vertrouwen, geholpen door de voorspraak van Maria, vergezeld door de beden van Philippus, vloog opwaarts naar den Hemel, en hoorde voor het eerst in volle schoonheid de harmonieën der eeuwigheid, waarvan zij op aarde reeds zoo dikwerf de zoetklinkende echo's had vernomen.

Het dof gebrom der doodsklok had weldra de treurmare van het afsterven van St. Pieters kapelmeester door de Eeuwige Stad verspreid, en toen in den avond van denzelfden dag het stoffelijk overschot naar het graf werd gedragen, zag men achter het lijk niet alleen de broederschappen der christelijke begrafenis en de pauselijke zangers biddend en zingend voortschrijden, maar ook alle toonzetters en alle kunstenaars van Rome en eene volksmenigte van meer dan 6000 menschen hadden zich bij de plechtige lijkstaatsie aangesloten. Voor het altaar van de HH. Apostelen Simon en Judas in den St. Pieter werd het lijk bijgezet, en op het graf een koperen plaat gehecht met het inschrift: Joannes Petrus Aloysius van Palestrina, Koning der toonkunst [1]).

Zeven dagen na Palestrina's afsterven vierde Rome het kroningsfeest van Paus Clemens VIII; bij die gelegenheid beval de paus, dat voor de glorie van God en den

---

1) Joannes Petrus Aloysius Praenestinus. Musicae Princeps.

luister van den kerkelijken eeredienst een compleete verzameling van al de werken des grooten Meesters moest worden uitgegeven. Doch in Palestrina's zoon en erfgenaam, Hyginus, was helaas! de eigenbaat sterker dan de eerbied en liefde voor de nagedachtenis zijns grooten vaders; wel liet hij aanstonds, op 's pausen verlangen, het zevende boek missen verschijnen, welks uitgave door Palestrina's dood onvoltooid was gebleven; maar toen hij door de aanbiedingen van verschillende boekdrukkers gelegenheid zag om groote sommen te vergaderen en tevens het geld, wat zijn vader hem voor de uitgave had achtergelaten, voor zich te behouden, toen verkocht hij de kostbare nalatenschap in meerdere gedeelten, zoodat het voortreffelijk plan des pausen schipbreuk leed.

De Meester was gestorven, M. H., maar niet zijne kunst. Honderd jaren na zijn dood schrijft Brancaccini [1]: „nog klinken Palestrina's wondervolle harmonieën met den luister der nieuwheid in bijna alle kerken, en nog altijd worden zij met verbazing aangehoord. Wie ook heeft in de muziek iets schoons kunnen voortbrengen zonder den Praenestiner als voorbeeld te gebruiken! De monumenten zijner harmonieën zijn in de hadden van elken leeraar." Na twee eeuwen schrijft de beroemde Fux in het handboek voor zijne leerlingen [2]: „alles wat ik van de muziek weet dank ik aan het allerhelderst licht van Palestrina, en zoolang ik leef zal ik niet ophouden zijn nagedachtenis den diepsten eerbied te bewijzen; wilt gij iets bijzonders worden, volgt dan, ik druk het u allersterkst

---

1) Een florentijnsch ordensgeestelijke in zijn werk: *De jure doctoratus.*
2) *Gradus ad Parnassum.*

op het hart, volgt dan dát licht; hij is ontegenzeggelijk de Koning der toonkunst!"

Händel, de groote Händel, legde zich met de borst toe op de studie van Palestrina; Cherubini had altoos eenige werken van Palestrina naast zich liggen; hij en Fétis onderrichtten hunne leerlingen voortdurend in den Palestrina-stijl, analyseerden voor hen 's Meesters beroemdste toonzettingen en stelden hun Palestrina's werken als het model der modellen voor oogen. Het doel van de „concerts historiques," door Fétis en Choron voor een veertigtal jaren te Parijs gegeven, was hoofdzakelijk: de verspreiding van Palestrina's meesterstukken.

Als Paer, de welbekende italiaansche *opera*-componist, een man van *onze* eeuw, de palestrijnsche muziek te Rome hoorde uitvoeren, riep hij den pauselijken zangers toe: „ja, dat is de muziek, de goddelijke muziek, die ik lang heb gezocht, die mijne phantasie niet vinden kon, maar die, ik voelde het, bestaan moest. O, hoe gelukkig gij, die u aan zulk een genot verzadigen kunt, zoo dikwijls gij maar wilt!" [1])

Doorbladert, M. H., de muziek-geschiedenissen van de latere en laatste jaren; niet slechts den italiaanschen Baïni, Palestrina's grooten levensbeschrijver, maar Marpurg, Reichardt: Duitschers; Burney, een Engelschman; Choron, een Franschman; Fétis, een Belg; Ambros, een Oostenrijker; gij vindt overal denzelfden toon van diepen eerbied en

---

1) Max Bruch, die in 1880 te Aken de Vergadering der duitsche Caecilia-Vereeniging bijwoonde, verklaarde, na aldaar de uitvoering der in Palestrina-stijl geschreven toonzettingen te hebben bijgewoond, met ronde woorden: „eene nieuwe wereld is hier voor mij opengegaan."

onverdeelde bewondering voor den Koning der toonkunst; en Burney, als Engelschman juist niet van enthusiaste overdrijving te verdenken, somt de allesomvattende gaven des Meesters op met de woorden [1]): „hier, bij dezen Homerus in de muziek, vindt gij, even als in den Ilias, een onuitputtelijken schat voor de kunst en voor het genie in de behandeling der harmonieën en der dissonanten, in de vloeiendheid en natuurlijkheid der melodieën, in de wijze verdeeling der kunstmiddelen, in de volgorde der tonen, in de afwisseling der toonsoorten en de verrassing der overgangen, in de kwantiteit en de kwaliteit der akkoorden, in de zeldzame nabootsing der natuur, in de bekendheid met het klankeffect, in de schoone en juiste uitdrukking van het woord, in de vruchtbaarheid der ideeën, in de echte karakteristiek, in den beperkten omvang van elke partij afzonderlijk en van alle te zamen, in de duidelijkheid en innigheid der gevoelsuitdrukking, in eenvoud en adeldom, in majesteit, in de waarachtige schoonheid, in het sublieme!"

Maar wat haal ik getuigenissen aan! Onze oogen, M. H., zien in deze dagen het monument voor Palestrina oprijzen, waartoe, gelijk ik u verhaalde, Paus Clemens VIII reeds voor drie eeuwen het plan ontwierp: de compleete uitgave van al de werken des Meesters. Pius IX is de man geweest, die de muzikale schatkamers der sixtijnsche Kapel heeft opengezet; niet minder dan dertig folio-deelen, (waarvan er reeds twaalf verschenen zijn), elk ongeveer 200 bladzijden groot, zullen de missen — 93 in getal! — en al de andere compositiën van den „Koning der toon-

1) Vgl. Baïni. *Mem. stor-crit.*, Vol. II, p. 76.

kunst" voor al zijne vereerders over heel de wereld toegankelijk maken. De rijkdom van Palestrina's gaven zal voortaan door een ieder niet slechts uit het oordeel der bevoegde kunstrechters geleerd, maar in 's Meesters eigen werken kunnen gezocht en gevonden worden. Doch wil men de hemelsche schoonheid dier harmonieën in haar vollen luister kennen en genieten, dan moeten zij op haar eigen tooneel geplaatst zijn en den achtergrond hebben, die haar past: het Heilig Altaar der katholieke Kerk [1]). Palestrina heeft niet gecomponeerd om aan kunstlievende vrienden genoeglijke bijeenkomsten te verschaffen in het genot van de schoonheid der kunst; hoo-

---

1) Ik kan niet nalaten hier de heerlijk schoone woorden van Kanunnik Proske (*Mus. Div.* T. I, Ann. I, *Vorrede)* aan te halen: „Wie nun die besseren Werke dieses Styls, unleugbar als Gebilde des reinsten Genius und Geschmackes aus dem innersten Drange frommer Gefühle und gottbegeisterter Anschauung entstanden, einen höheren Ursprung verrathen, als die meisten für Aussenzwecke gestalteten Kunsterzeugnisse unserer Zeit: so ist auch die Kirche allein die wahre Heimath solcher Werke, und so lange diese in ihr nicht wieder heimisch geworden sind, werden wir keine heilige Tonkunst besitzen. Die Kunst, losgerissen von der Tiefe des Glaubens, dem Ernst der Wahrheit und des Lebens, der Treue gegen die Kirche, welche Erhebung kann sie wirken, welche Früchte bieten, welchen Trost gewähren? Die grosse Kunsterscheinung der harmonischen Ausbildung der Musik durch alte Meister ist ein eigenthümliches Verdienst, ja — ohne gegen fremdes, mit freudigstem Dank erkanntes Verdienst ungerecht zu werden — ein ungetheiltes Gut der katholischen Kirche. Darum lassen auch die reinsten Gefühle der Ehre und Liebe für dieselbe nur wünschen, dass innerhalb der Kirche jene Kunstschätze von neuem in ihre Würde eingesetzt werden."

Algemeener, maar in denzelfden geest schreef ook Broere (*De Katholiek*, Dl. XXVIII, bl. 110): „Zoo derhalve iets duidelijk is, dan zal het wel dit zijn, dat eene kunst, die het christelijk schoon zoekt, hare vormen liefst zal ontnemen aan de middeleeuwen, wijl eerst toen het christendom ten volle in den tijd kwam en de openbare instellingen en zeden doordrong."

ger, veel hooger lag zijn doel: zijn muziek is muziek voor de Kerk, voor den katholieken eeredienst, voor het kerkelijk jaar met zijn schitterenden krans van feesten en feestgetijden, met zijn dagen van boete, van vertroosting, van dank, van aanbidding, van jubelende vreugd; 't is muziek, die bij de rijke en verscheidene plechtigheden der Kerk niet als loutere opsmuk van buiten is aangebracht, maar zij sluit zich daarbij als integreerend bestanddeel aan. Ja, wanneer Palestrina's tonen u in de ooren klinken, M. H., dan moet uw oog tegelijk den priester aanschouwen in zijn plechtig offergewaad, dan moet gij het waslicht zien flikkeren en de wierookwolken zien omhoog rijzen rondom het heilig Tabernakel; dan moet gij de zuchten van een biddend volk hooren ruischen tusschen de klanken van den zang; zóó voelt, zóó smaakt, zóó eerst geniet gij de schoonheid dier heilige harmonieën in haar meest volkomen luister. In de tempels der katholieke Kerk is die koning-kunstenaar in zijn eigen paleis; bij het altaar der Kerk openbaart zijn kunst in schitterende klaarheid wat zij waarachtig is: een gebed. „De christelijke kunst," zegt onze groote Broere onvergelijkelijk schoon [1]) „de christelijke kunst bidt. Slechts de katholiek die voor het altaar knielt, niet de ongeloovige die er voorbijgaat, kan de christelijke kunst begrijpen, en nog beter beoefenen dan begrijpen. Hij kent het alvervullend geheim, o! dat geheim van diepte en van klaarheid, van eenvoudigheid en rijkdom, van teederheid en kracht; geheim, waarin alle wetten zich samentrekken van geest en van stof, van

---

1) *De Katholiek*, Dl. XXVIII, bl. 107.

waarheid en deugd, van maatschappij en geschiedenis, van 's werelds schepping, verlossing en verheerlijking; waarin niet de geest des kwaads, niet de zonde, niet de dood eenig deel hebben, neen, waar de zuivere, de oneindige liefde leeft en vlamt, en, bij het verzinken der hel, den eeuwigen echtknoop legt tusschen God en den mensch.

„Voor dat geheim, voor die volle waarheid knielt de christelijke kunstenaar, en zijn kunst, die waarheid bezingende, is geen spel meer, zij is een gebed. Daaruit ontstaat haar verhoogde natuur.

„De christelijke kunst bidt! Daarom is zij vervoerd en toch kalm, vergeet zij zich zelve en heeft toch het helderst bewustzijn, want haar oog is verklaard door het zuiverst ideaal. Zij bidt, en daarom is zij oorspronkelijk, zoekt ze niet, maar vloeien uit haar binnenst de gedachten, de beelden en gevoelens als golven voort; daarom is zij vol aandrift, leven en gevoel, maar blijft van allen hartstocht vrij, en kent noch zwarte droefgeestigheid, noch schaterende vreugd; daarom vaart ze voort, vaart ze niet ter linkerzij' af met den stroom der gedachten en niet ter rechter met dien der aandoeningen of verbeeldingen; want hoe zou ze afwijken, zij die onophoudelijk het eenige doel omhelst! Nog eenmaal: zij bidt, en daarom is zij vol matigheid, zedigheid, ingetogenheid, gebruikt ze de zinnen om de zinnen te boven te streven, gebruikt ze het eindige niet meer dan noodig is om het oneindige te vatten, en geheel de aarde om er op te knielen voor God.

„De schoonheid dier kunst is de hoogste, die kan bereikt worden, en wel daarom, omdat zij meer wil

zijn dan schoon, en niet zich zelve, maar de oneindige goedheid zoekt en nabootst van Hem, die de schoonheid zelve is."

Zóó — in waarheid, M. H.! — zóó is Palestrina geweest: een biddende zanger; en als tijdgenoot en nageslacht hem den glorietitel geven van „Koning der toonkunst," — hij is het geworden door den rijkdom zijner gaven, niet minder dan door de vroomheid van zijn hart; hij is het geworden, in één woord, door de dienstbaarheid zijner kunst aan den allerhoogsten God!

Nog een enkel woord, M. H., en ik stel uw vereerend geduld niet langer op de proef.

Het geloof der katholieke Kerk alléén brengt op zich zelf nog den kunstenaar niet voort: hij is kind ook zijner eeuw en ondergaat den invloed van de maatschappij, waarin hij leeft; hij leert, neemt over, volmaakt hetgeen hij vindt Welnu, M. H., van wie, meent gij, heeft Palestrina geleerd?.... Van de kunstenaars van Nederland! — Hoe gaarne zou ik u, met rechtmatige fierheid, aantoonen, welk aandeel de nederlandsche toonkunstenaars gehad hebben in het voortbrengen van dien grooten Meester! Eén woord echter zij u bewijs genoeg: 't is het woord van den roemwaardigen muziekgeleerde onzer dagen, Dr. Ambros. „Men moet" zegt hij, „onvoorwaardelijk erkennen, dat Palestrina nooit Palestrina zou geworden zijn, had hij zich niet de nederlandsche kunst, en wel de nederlandsche kunst der strengste richting, tot een soort van oefenschool gemaakt, welke aan zijn geest nog een geheel andere vaart en vlugheid gaf dan hij alleen in de school van Goudimel kon verkrijgen. Bij de Nederlanders leerde

hij zaken, waarvoor zijn meester Goudimel, onder den schijn van ze te minachten, misschien niet volkomen genoeg was opgewassen. Het volmaakte meesterschap over de kunstvormen zelfs in hun meest ingewikkelde combinatiën, hetwelk Palestrina zich langs dezen weg verwierf, dat maakte het hem mogelijk om zich op den grondslag der kunstigste vormen, welker techniek alleen reeds de hoogste bewondering verdient, tot de vrije schoonheid te verheffen, om nergens de moeite van het „maken" te vertoonen, maar met goden-vlugheid scheppende, zoowel de volle kracht, als ook heel de bekoorlijkheid van zijn genie te ontwikkelen" [1]).

Gij juicht voorwaar, evenals ik, M. H., van ganscher harte, en van fierheid zwelt uwe borst, gelijk de mijne, dat de historie ons het getuigenis aflegt: Palestrina is Palestrina geworden door het geloof onzer Kerk, — ja! — maar ook door de kunst van ons vaderland! — *Noblesse oblige!* — Laat Nederland, Nederland dan v o o r a l, den grooten Meester bewonderen, vereeren, navolgen; luid en dikwijls weerklinke zijn roemvolle naam over Nederlands bodem, maar nog luider en nog meerdere malen weerklinken zijne hemelsche harmoniën in Nederlands tempels! Dan, M. H., houden we onze glorie op, gelijk het onzen adeldom past; dan mogen we, niet slechts omdat Nederland den Meester gevormd heeft,

---

1) Hier volge nog een merkwaardig getuigenis, hetwelk ik onlangs vond in een duitsch kerkelijk-muzikaal tijdschrift: „Nach unserer Meinung kann man in der Anerkennung der Niederländer nicht leicht zu weit gehen; ja, in einzelnen Punkten, was z. B. Erfindung schöner, ausdruckvoller Contrapunkte zu einem gegebenen Cantus firmus anbelangt, sind sie von späteren nicht übertroffen worden. Die nächsten Nachfolger Lassus und Palestrina verdanken ihnen mehr als man gewöhnlich annimt."

maar ook omdat Nederland hem hoog in eere houdt, met volle recht en billijken trots het getuigenis der eeuwen herhalen, en, ten aanschouwen van heel de wereld, met fierheid het hoofd omhoog dragen, omdat we in één lauwerkrans twee namen mogen samenvlechten, die op hetzelfde historie-blad der toonkunst met gouden letters staan geschreven; twee namen,

....waarop het lied der glorie
Als echo antwoord geeft; [1])

de roemvolle en dierbare namen: Nederland en Palestrina!

M. J. A. LANS, Pr.

---

1) Schaepman. *Napoleon.*

VERSCHEIDENHEDEN.

HET H. DOOPSEL BIJ DE AFGESCHEIDENEN.

In dit Tijdschrift is er reeds vroeger op gewezen, dat zelfs de hyperorthodoxe, zoogenaamde Christelijk Gereformeerden niet algemeen eene volstrekte noodzakelijkheid aan het H. Doopsel toekennen. Hieruit volgt zeer veel; nu is een der waarborgen vervallen, dat zij hun Doopsels *altijd* met genoegzame zorg en nauwgezetheid toedienen; immers wie meent, dat iemand ook zonder dit Sakrament van de erfzonde kan bevrijd worden, mist een der sterkste beweegredenen om bij de bediening van dit Sakrament de meest mogelijke oplettendheid en stiptheid in acht te nemen. Derhalve voor de vraag omtrent de geldigheid der Doopsels, die Afgescheiden Dominees hebben toegediend, is het van belang, op hunne praktijk te letten. Een allergebrekkigst en in de potsierlijkste tale Kanaäns gestileerd boekje geeft hierover eene nieuwe toelichting. Het draagt dezen titel: *Een Noodvraag aan alle leden der Christelijk Gereformeerde Kerk in Nederland. Is de Christelijk Gereformeerde Kerk waarlijk wat zij naar buiten vertoont, of is zij een wit gepleisterd graf? door* W. van Benthem en N. van Vliet, *leden der Chr. Ger. Gemeente te Rotterdam, naar aanleiding van het diep gezonken Kerkbestuur, dat zich weer op nieuw in Zuid Holland heeft geopenbaard.* Rotterdam. A. Ter Weeme. 1881. Deze beide gemeenteleden hebben tegen een zekeren Ds. W., die onlangs zijne standplaats bij de Afgescheiden gemeente te Rotterdam met eene andere verwisselde, eene aanklacht bij verscheidene kerkbesturen, doch zonder 't gewenschte gevolg, ingediend. Of de beschuldigingen, die zij inbrachten, waar en genoegzaam bewezen zijn, kunnen we daarlaten, maar o. a. beschuldigen ze hem aldus: „Onder de vele zonden van dien leeraar was ook deze

dat hij een lieve broeder diaken goddeloos had gecensureerd..., onder welken druk dien broeder wel twee jaren heeft geloopen. Een schriftelijk verzoek van eenige broeders aan de Classis om deze goddelooze censure op te heffen, werd gewezen van de hand.... Daarna zijn wij naar onzen kerkeraad gegaan, om hun vriendelijk te verzoeken of er dan geen mogelijkheid bestond om onzen geliefden vriend en broeder van die zwaar knellende banden te verlossen, *waar ook het doopen vàn zijn kroost aan verbonden was.*" Zij kwamen 8 September 1880 voor den kerkeraad, en moesten teleurgesteld huiswaarts keeren; een bij dezelfde vergadering in October 1880 ingediende beschuldiging had geen beter gevolg; hun doel werd evenmin bereikt, toen zij 30 November 1880 voor de Classis verschenen. Eindelijk 22 Maart l. l. deden de Classis en Kerkeraad hun zeggen, dat o. a. „de onregtvaardige censures werden opgeheven *en de ongedoopte kinderen zouden gedoopt worden.*" De kinderen derhalve van den gecensureerden diaken waren al dien tijd ongedoopt gebleven, zeker van September tot Maart; wellicht wel twee jaren lang! Zoo noodzakelijk is 't Doopsel volgens 't oordeel van een Afgescheiden Kerkeraad, ja van een geheele Klassikale vergadering! P.

PIUS-ALMANAK VOOR 1882.

„Nuttig" en „aangenaam" zijn twee eigenschappen, welke de „*Pius-Almanak voor het jaar des Heeren* 1882" op loffelijke wijze in zich vereenigt. De vele goede stukken, welke hij zoo in poëzie als proza den lezer aanbiedt, zullen ongetwijfeld veel nut stichten, terwijl hij door zijne uitgebreide opgaven van verschillenden aard eene gemakkelijke handleiding is. De Katholiek vindt er zijne Zondags- en Vasten-plichten nauwkeurig in aangegeven, en voor hen die zich op de hoogte willen stellen van de verschillende Katholieke gestichten en instellingen in ons vaderland, is deze Almanak bijna onmisbaar.

Moge de ijverige redactie, die zich blijkbaar geene moeite

spaart, haar verdienstelijk werk met denzelfden ijver voortzetten, en met fierheid en ongestoorde vreugde den Almanak het tweede *lustrum* van zijn bestaan zien herdenken. Het vooruitzicht op eene ongestoorde feestviering bestaat voor den Almanak zeker niet minder dan voor de Pius-Vereeniging zelve: want het zal dan niet meer noodig zijn de gedachte te verlevendigen aan menschen, „die deden wat zij konden om het voortbestaan [van de Vereeniging en den Almanak] onmogete maken" (zie pag. 267), veel minder de gedachtenis aan duivelsch verraad (269), waarvan het gevolg was „eene droevige scheuring" (271); neen, tenzij deze zoo erg verraderlijke tegenstanders zich op nieuw laten misleiden en tegen de toespraak van den President *der* Pius-vereeniging opkomen, zal de Almanak het feest van zijn tienjarig bestaan ongestoord kunnen vieren, wat hem van harte zij toegewenscht.

HET LEESKABINET [1]).

Het *Leeskabinet* geeft mengelwerk tot gezellig onderhoud voor beschaafde kringen. Het is voor datzelfde doel met eenige meer of min goede platen voorzien. Zijn adreskaartje en zijn uiterlijke verschijning zijn geschikt om het in de fatsoenlijke wereld in te leiden, en het een plaatsje te geven aan de theetafel of aan den haard, te midden van ouderen en jongeren, zoons en dochters. Dat menige vader en moeder de aflevering van Januari 1882 spoedig aan de oogen hunner kinderen zal onttrekken, komt mij voor ontwijfelbaar te zijn. Immers het peil der moraliteit en zedigheid is in onze „beschaafde kringen" over 't algemeen gedaald, maar, God zij dank, vele huisgezinnen huldigen en volgen nog de oude, beproefde, gulden beginselen van zedelijkheid en eerbaarheid. Daar bewaart men den jongeling en de maagd nog voor al wat aanstoot geven kan, daar verfoeien allen nog in hun hart voorstellingen en relatiën, die volgens de eeuwige wet Gods

---

1) Onder redactie van D. van Waalwijk. Leiden A. W. Sijthoff. Dl. LXXXI, Februari 1882.

verfoeiing verdienen, al worden ze ook door hen die geen begrip van christelijke deugd meer bezitten of er zich niet om bekommeren, met toegefelijkheid behandeld of zelfs vergoelijkt, ja, verdedigd en geprezen. Waarom waarschuwen wij tegen deze aflevering van het Leeskabinet? De lezer oordeele zelf. Hier hebt gij op blz. 13 van het *Bibliographisch Album* eene beoordeeling van den Roman: *Vrouw Venus* (Deventer. A. ter Gunne. 1881). Een roman heet het „uit de hedendaagsche kunstwereld". De auteur is K. Frenzel, hij vond hier een vertaler in J. V. Hendriks, „Als men over zekere onregelmatige verhoudingen kan heenstappen, is er niets in [dezen roman] wat in de tegenwoordige maatschappij zoozeer de „zedelijkheid" zou kunnen kwetsen." Welke verhoudingen worden bedoeld? Naar deze recensie heeft dit boek tot schering en inslag de vrije liefde, in de verschillende tijdperken van 't leven, door het buurmeisje van een zekeren schilder, voor elkaar nog al afwisselende personen gekweekt en beoefend. Ook de schilder wordt een harer uitverkorenen, en vindt in haar zulke voortreffelijkheden, dat zij hem dienen moet tot een model voor eene schilderij, die „Vrouw Venus" voorstelt. Evenmin als het dezen schilder „in het leven gelukte zich van aardsche tint en smet" vrij te houden, evenmin is de door den schrijver geschetste liefde „rein goddelijk; zij heeft wel degelijk het aardsche karakter, met vreemde min deugdelijke bestanddeelen geallieerd, en daarom ook èn niet e n règle, èn, waar dit ook, niet van zuiver gehalte." Ziedaar dus de verhoudingen, die het boek beschrijft.

Wat is nu het oordeel van den recensent hierover? Geen goedkeuring vlakaf, maar een zoo zwakke afkeuring dat zij eene vergoelijking schijnt; een betrekkelijke afkeuring: in onzen tijd is het nog minder net zulke verhoudingen te bespreken, maar ik voorzie er komt een tijd, waarin ze vrij fatsoenlijk of zelfs fatsoenlijk zullen heeten. Hier komt het op neêr. „Dergelijke verhoudingen toch, zegt hij, hoe hoogelijk af te keuren, zijn ook reeds hier te lande gemeen genoeg in zwang om zich er zoo erg niet meer aan te stooten. Bedoelde afwijkingen van de strenge moraliteit kunnen zelfs wel reçu

worden in „beschaafde" maatschappijen, tot den „fatsoenlijken toon" gaan behooren.... ofschoon ze wel geen symptonen zijn van den voortgang de ware humaniteit welke zonder het moreele beginsel niet kan gedacht worden." Harder vonnis wordt er niet geveld. En de recensie eindigt met deze niet geheel te begrijpen, en toch al te begrijpelijke zinsnede: „Maar, zooals gezegd, de onregelmatige verhoudingen en het gemis van goede strekking ter zijde gedacht, zal men het verhaal niet zonder zeker genoegen lezen."

VAN ALLES WAT. [1])

Dit leesboekje, samengesteld door den heer A. C. Akvelk, als lexicograaf reeds zoo gunstig bekend, bevat eene menigte opstellen over onderscheidene onderwerpen, op bevattelijke, onderhoudende — soms wel ietwat sentimenteele — wijze geschreven, en helpt ongetwijfeld in eene „werkelijk nog bestaande behoefte" voorzien. Mocht evenwel de samensteller besluiten tot eene nieuwe verbeterde, meer uitgebreide uitgave, dan lette hij, behalve op de namen der twee kloosters in de geschiedenis van den H. Willebrord (n°. 126), vooral op n°. 129 en 130, over de kerkhierarchie, die met elkaâr in tegenspraak zijn. Zou het dan ook niet beter zijn, in de plaats van de soms niet veel beteekenende versjes, eenige pittiger fragmenten uit onze vaderlandsche dichters te stellen?

Wij zijn evenwel zeker, dat dit boekje een goed onthaal heeft gevonden en bijdragen zal tot den bloei van het katholiek onderwijs.

VERBODEN BOEKEN.

De H. Congregatie van den *Index* heeft op de gebruikelijke wijze de volgende boeken veroordeeld:

---

1) *Leesboek voor de middelste klasse van R. K. Scholen*, door A. C. Akveld. Amsterdam. J. H. Laarman.

Door haar Dekreet van 20 Juni 1881:

C. M. Curci. La Nuova Italia ed i Zelanti. Firenze. Fratelli Bencini. 1881. De schrijver heeft zich op loffelijke wijze onderworpen en zijn werk veroordeeld.

Emile Burnouf. Le Catholicisme contemporain. Paris. Calman Lévy. 1879.

Bij Dekreet van 27 Juni 1881:

Emile Burnouf. La science des Religions. Paris, Maisonneuve et Cie. 1876.

Ernest Renan. L'Antechrist. Paris, Michel Levy frères. 1873.

— — L'Eglise Chrétienne. Paris, Calman Lévy. 1879.

Louis Jacolliot. Les Fils de Dieu. Paris. 1875.

— — Le Pariah dans l'humanité. 1876.

— — Genèse de l'humanité; Fétichisme, Polithéisme, Monothéisme. Paris. 1876.

— — Histoire des Vierges. 1879.

Ferdinando Gregorovius. Le tombe dei Papi. Prima traduzione italiana rivista ed accresciuta dall'autore. Roma, Fratellii Bocca e Comp. 1879.

Ferdinando Gregorovius. Urbano VIII e la sua opposizione alla Spagna ed all'Imperatore. Episodio della guerra dei trent' anni. Roma, Fratelli Bocca. 1879.

Bernardo Casalis. Libro di lettura per il popolo italiano. Saluzzo, typografia Fratelli Lobetti-Bodoni, 1880.

Niccola Marselli. Le origini dell'Umanità. Torino e Roma, Ermanno Loescher. 1879.

— — Le Grandi Razze dell' Umanità. Torino etc. 1886.

En bij Dekreet van 5 December l. l.:

Die Thomas-Encyclica Leo's XIII vom 4 August 1879. Vortrag gehalten zu Bonn am 14 Februar 1880 von Professor Dr. Peter Knoodt. Bonn. 1880.

Anthon Günther. Eine Biographie, von Peter Knoodt. Wien. 1881.

Pietro Siciliani. Sull'insegnamento religioso di bambini secondo i dettami della filosofia scientifica. Quarta edizione. Bologna. Nicola Zanichelli. 1881.

La Scienza nell'educazione. Seconda edizione. Bologna. Nicola Zanichelli. 1881.

La Religione e i partiti estremi. Studii di Candido Asarasieve. Lecce. G. Spacciante. 1881.

SPROKKELINGEN.

„ROOMSCH ZUURDEEG".

Dat de Protestantsche orthodoxie nog vol zit van Roomsche begrippen en gebruiken, dat ze eigenlijk meer Roomsch dan Protestantsch is, wordt haar door de modernen telkens verweten, die zeer goed inzien, hoe al wat bij de orthodoxen nog in strikten zin Christelijk is, een overblijfsel, een brokstuk is, door de Reformatoren uit de Moederkerk meegenomen en met schreeuwende inconsequentie bewaard. Doch van de andere zijde wordt dit geenszins erkend; integendeel, al haalt 't orgaan van Dr. Kuyper bijv. het gezag van een Heiligen Kerkvader aan om een of andere Christelijke waarheid te bevestigen, de redactie meent zuiver Gereformeerd te blijven. We troffen echter in de *Stemmen voor Waarheid en Vrede* (September l.l.) een orthodoxe aan, die bij de orthodoxen, ja zelfs bij de dominé's „Roomsch zuurdeeg" weet aan te wijzen. Hij zegt: „Daar zijn reeds drie eeuwen sedert de Hervorming „verloopen en nog is onder vele Protestanten het Roomsche „zuurdeeg niet uitgezuiverd. In onze omgeving wordt het kerk„gaan nog altijd voor iets verdienstelijks gehouden, is het ge„bruik „zijn Paschen niet voorbij te laten gaan", is aan den „kinderdoop nog het verkrijgen der zaligheid verbonden en „wordt een Leeraar aan een sterfbed noode gemist, omdat „men meent dat hij nog iets voor het zieleheil doen kan. In „ons vaderland is op vele plaatsen het geloof aan heksen en „spoken nog verre van verdwenen."

Van belang voor de beoordeeling der Doopsels, die predikanten hebben toegediend, is deze verklaring van een orthodoxe, dat het niet Protestansch is aan de noodzakelijkheid ter zaligheid van den kinderdoop te gelooven. Verder hebben we hier een merkwaardige erkenning van het door vele geestelijken waargenomen feit, dat het Protestantsche mindere volkje zeer bijgeloovig is. Ik neem — en voor een Katholiek is dit althans consequent — de mogelijkheid van 't bestaan

van heksen en spoken aan; maar ik weet ook door de ondervinding en door 't getuigenis van vele zeer betrouwbare mannen, dat de Katholieken hier te lande op dit punt volstrekt niet lichtgeloovig of bijgeloovig zijn, en de geestelijken hieromtrent maar zelden handelend behoeven op te treden; doch met de Protestantsche Nederlanders is dit op vele plaatsen heel anders: zij ontmoeten onvergelijkelijk meer heksen en spoken en betooveringen dan een Katholiek, zoodat zij, wanneer dat voor een Roomsche wijze van beschouwing moest doorgaan, nog Roomscher zouden zijn dan de Roomschen zelven. P.

GENERAAL KNOOP OVER DE ONSTERFELIJKHEID.

In eene beoordeeling van het boekje *Blindenarbeid* (door Jhr. P. A. Serraris, gep. maj. der infanterie, Utrecht. J. L. Beyers, 1881), die deel uitmaakt van de jongste Julij-aflevering van *de Gids*, schrijft de gevierde Generaal het volgende:

„De blindheid!.... Wie gevoelt niet een diep medelijden met den ongelukkige, die door die ramp wordt getroffen? Wie wordt niet smartelijk aangedaan, wanneer hij deze of soortgelijke misdeelden onder zijne medemenschen ontmoet?

„Levendig is mij de indruk bijgebleven dien het op mij maakte, toen ik voor vele jaren, het Doofstommen-instituut te Groningen bezocht....

.... Ieder zal bij het bezoeken van dit Instituut bevangen worden door een onoverwinbaar gevoel van weemoed, bij het zien van het droevig lot van zooveel misdeelden: waarom moeten die ongelukkigen verstoken blijven van zooveel voorrechten, van zooveel genietingen, die andere menschen ten deel vallen? Waarom moeten zij zoo zwak en hulpeloos daar heen gaan, en het leven voor hen alleen zijn somberste zijde vertoonen? Hebben zij dan ook geen aanspraak op geluk; zijn zij niet onze medemenschen, onze broeders, schepselen van denzelfden God? — *Den Christen leiden die vragen noodwendig tot het versterken van het geloof aan de onsterfelijkheid, het geloof aan een ander leven, dat herstel en vergoeding zal geven aan allen, die hier op aarde schuldeloos hebben geleden.*"

Geluk, generaal, met uw mannelijk woord: het is iederen Christen uit het hart geschreven. A.

LETTERLOOVER

AAN EEN KIND. [1])

(BARCAROLLE.)

Wees wellekom, lief kindeken,
Gij komt uit 's Heeren hand,
Zijt vaders zoetste vrindeken,
En moeders dierste pand.

Lief kindeken, lief kindeken,
U zij het leven licht,
Zoo licht als 't zoele windeken,
Dat streelt uw lief gezicht.

Lief kindeken, lief kindeken,
U zij het leven zoet,
Zoo zoet als 't groene lindeken,
Zijn bloemkens geuren doet.

Lief kindeken, lief kindeken,
U zij het leven blij,
Zoo blij als 't blanke hindeken,
Dat springt al door de wei.

---

1) Dit lied is ontleend aan het Drama: „*De twee Broeders*", dat in den wedstrijd, door het Gentsche Davidsfonds uitgeschreven, 1 December ll.. bekroond werd.

DE REDACTIE.

Lief kindeken, lief kindeken,
Wees gansch uw leven rein,
Voel nooit der zonde bindeken
U knellen 't hartekijn.

Blijf kindeken, steeds kindeken
Aan hart en ziele rein,
Dan zult gij moeders kindeken
En vaders vreugde zijn.

Ja! kindeken, lief kindeken,
Wees als een Englijn rein,
Dan zult gij steeds Gods vrindeken
En eens Gods Englijn zijn.

J. E. H. MENTEN.

STICHTING

DER BEIDE

HOSPITALEN OP DEN ST. BERNARD.

(*Vervolg en Slot van* blz. 21 vv.)

III.

Op zekeren dag was de geheele stad Aosta in opschudding. Negen Fransche pelgrims waren van den Jupitersberg afgedaald en beklaagden zich, dat de heidensche afgodspriester met medewerking van eenigen zijner handlangers hun een reisgenoot ontroofd had, en dat geen aanbod van geld of van hunne reisgoederen die onmenschen had kunnen bewegen om den gevangene de vrijheid terug te geven

Deze treurmare was niet de eerste, welke de bewoners van die stad met afgrijzen vervulde. Ofschoon de Saracenen reeds vroeger dikwijls overwonnen en verdreven werden, zij waren niet uitgeroeid en hadden zich op de hoogten der bergen genesteld. Daar, vooral bij ravijnen en naauwe bergpassen, sloegen zij hunne woontenten op om van roof en moord te leven. Ook zij waren het, die den afgodendienst niet slechts volgden, maar tevens aan anderen opdrongen.

Het griefde den H. Bernard diep, dat in die woeste streken, waar de ontzagwekkende majesteit van trotsche

natuurtafereelen de Almagt des Scheppers zoo luid verkondigde, aan den Drie-eenigen God niet de verschuldigde eerbewijzing gegeven werd. Hij besloot dan ook, het mogt kosten wat ook, om met de hulp van God, en onder bescherming van den H. Nicolaus, zijn bijzonderen patroon, aan dien gruwel een einde te maken. De Voorzienigheid kwam hem daarin op eene geheel eigenaardige wijze te hulp. De H. Nicolaus, zoo verhaalt een zijner levensbeschrijvers, verscheen aan Bernard en zeide hem: „Laten wij de hoogten der bergen beklim„men; wij zullen de duivels verdrijven en het beeld van „Jupiter, waarin zij hunne woning opgeslagen hebben „om de Christenen te verleiden, omverhalen; ook de „zuil en den karbonkelsteen zullen wij verbrijzelen. Dan „zullen wij aldaar twee huizen voor vreemdelingen oprigten „ten gerieve van de pelgrims, welke over die bergen reizen. „Ga en beraadslaag met uwen Bisschop. Voeg u als „de tiende man bij de karavaan der Franschen, die nu „aangekomen zijn, bezweer dan den duivel, omwind het „beeld met uw gewijde *stola*, en verban de geesten naar „afgelegene en ontoegankelijke bergen, opdat zij tot aan „den laatsten oordeelsdag geene schade meer kunnen „toebrengen."

De H. Nicolaus verdween, en een kort beraad was voor den ijverigen aartsdiaken genoeg om zich volkomen aan de stem des Hemels, welke hij vernomen had, te onderwerpen. Hij spoedde zich naar den Bisschop, deelde hem alles en ook zijn vast voornemen mede om aan de tot hem gesproken roepstem te beantwoorden, en bad hem, dat hij op een bepaalden dag het volk in de kathedraal verzamelen zou, opdat hij door allen in proces-

sie naar den berg geleid mogt worden. Hij zelf bragt dien tusschentijd in gebed en in werken van boetvaardigheid door.

De bestemde dag brak aan. In plechtigen optocht en onder het zingen der boetpsalmen vergezelden de geestelijkheid en het volk den Heilige, die vooraf den zegen des Bisschops ontvangen had; zij gingen met hem tot aan den voet der bergen. Daar zond hij allen huiswaarts terug; slechts vergezeld van de negen Fransche pelgrims, die nog in Aosta gebleven waren, besteeg hij den gevaarlijken berg.

Het weder was prachtig, en de zon schoot hare schitterende stralen over de met sneeuw en ijs bedekte kruinen. Met moed werd de moeijelijke togt aanvaard. Doch naauwelijks hadden de onverschrokken reizigers de hoogten bereikt, of alles veranderde: dikke en zwarte onweerswolken deden den dag in een bijna stikdonkeren nacht verkeeren; bliksemstralen doorkliefden het luchtruim; de donder dreunde schrikbarend door de bergen; de winden loeiden; de hagel en de plasregen schenen de opstijgenden onder hun geweld te zullen begraven. De negen pelgrims verstijfden van schrik en verloren den moed. Maar Bernard, die de listen der hel kende, bleef onverschrokken en rigtte hun moed weder op. Toen hij de bergspits bereikt had, stond hij voor den ouden tempel der afgodendienaars en voor de plaats, waar zij hunne slagtoffers doodden. Onversaagd trad hij vooruit tot waar het standbeeld was opgerigt, en toen de afgodspriester eene beweging maakte om het te omarmen en te beschermen, bezwoer Bernard de duivels in den naam van God, wierp het standbeeld eene gewijde *stola* om den hals, trok het naar zich toe en verbrijzelde het in

stukken voor zijne voeten. Met dezelfde *stola*, die, behalve aan de twee uiteinden, in eene ketting was veranderd, greep hij den toovenaar aan, en de zeven pelgrims die bij hem waren, bragten dezen om het leven [1]).

De aartsdiaken bleef niet langer op den berg dan noodig was om dezen van de onreine overblijfselen des heidendoms te zuiveren. Op de ruïne des tempels plantte hij het kruis der Verlossing, ten teeken, dat het heidendom van daar verdrongen en de veiligheid der heirwegen aldaar verzekerd was.

Toen de Heilige te Aosta teruggekeerd was, werd hij door de blijde bevolking met jubelzangen ontvangen: „Onze aartsdiaken heeft den afgodendienst verniet„tigd en de helsche magten verdreven. God spare hem „nog lang! Wij en de reizigers hebben nu geen gevaren „meer te vreezen." Zij intogt was als die van een overwinnend veldheer. In processie werd hij door de stad naar de hoofdkerk geleid en hief daar den Ambrobiaanschen lofzang aan, welken het volk met dankbaarheid aan God en in de vervoering huuner vreugde bege-

---

1) Volgens de overlevering heette deze afgodspriester Procus en was hij „de reus" bijgenaamd Hij pleegde aan de reizigers ontelbare gewelddadigheden, ontrukte hun, onder voorgeven, dat hem van alles de tiende toekwam, van elk reisgezelschap den tienden man. Deze onmensch bezat eene buitengewone kracht, en alleen door hoogere magt geholpen kon hem de H. Bernard met zijne gewijde *stola* overwinnen. Toen de Heilige de grondslagen voor zijn *hospitium* legde, liet hij tot gedenkteeken zijner overwinning, de overblijfselen van den *Reus* daaronder begraven. Later, toen deze grond voor het bouwen eener kerk werd opgegraven, vond men een steen met het volgende opschrift: „Hier ligt de toovenaar, Procus genaamd, de dienaar des duivels." Onder dien steen vond men ook een stuk van een ijzeren ketting, een halsband, ook eenige beenderen en een scheenbeen van een werkelijk reusachtige grootte.

leidde. Hij besteeg ook den kansel, verklaarde aan het volk, hoe hij den afgodendienst op den Jupitersberg vernietigd had, maar vergat geenszins hen dringend te vermanen, dat zij den algoeden God dank en eer voor die weldaad moesten brengen.

Nog een tweede werk van denzelfden aard moest onze Heilige volbrengen. Ook op de Grazische Alpen had een rijke afgodendienaar, met name Polycarpus, een porfieren zuil met een hoogrooden karbonkelsteen of robijn opgerigt om aan het ligtgeloovig volk te doen gelooven, dat deze steen het oog van Jupiter was, waardoor hij al den nood en al de behoeften van zijne aanbidders zag. Vertrouwend op God en zich in de bescherming van den H. Nicolaus en van zijn Engelbewaarder aanbevelend, beklom Bernard wederom moedig den berg. Op de spits aangekomen, trad hij op de zuil toe, verbrijzelde het zoogenaamde oog van Jupiter, wierp de zuil omver, bezwoer de helsche magten en zegende den omtrek. Polycarpus ziende, dat hem geen leed overkwam, werd diep getroffen, verliet den dienst der afgoden en was een ijverig Christen.

IV.

Reeds in de vroegste tijden hadden de Romeinen op de spitsen der Alpen tempels en afgodsbeelden opgerigt, waar zij hunne offers bragten en door allerlei duivelskunsten de toekomst trachtten te ontdekken. Ook op den Jupitersberg, aan de grenzen tusschen Zwitserland en Italië gelegen, bouwden zij een ruimen tempel, waar hunne priesters de gebruikelijke offers van dieren en

menschen slachtten en de heidenen door de bedriegelijke godspraken bedrogen. Toen het genoemde landschap Wallis het Christendom had aangenomen, werd de tempel van Jupiter in eene Christelijke kerk herschapen. Verschillende Christenvorsten namen die kerk en de daarbij gelegene en voor pelgrims ingerigte toevlugtsoorden onder hunne magtige bescherming, om aan de reizigers en vrome pelgrims zekerheid en ondersteuning op hunnen moeijelijken togt te verzekeren. Met hetzelfde doel waren aldaar ook geestelijken geplaatst, welke aan hen, die over de Alpen trokken, hulp en bescherming moesten verleenen. Na het jaar 859 verliezen zich de sporen van die eerbiedwaardige *hospitia*, en maakt de geschiedenis er geen melding meer van. Hongaren, Saracenen en andere woeste volken vernietigden de laatste overblijfselen en maakten die streken tot een afschuwelijk tooneel van roof en moord.

Het was voor den H. Bernard weggelegd om die *hospitia* te herstellen niet alleen, ook om ze omvangrijker en duurzaam te maken.

In het jaar 969 of 970 legde hij de eerste grondslagen voor het zoo beroemd geworden H. Bernards-*hospitium*. Het plan stond bij hem vast, maar geld, zilver of goud bezat hij niet. Voor iemand, die minder moed had en minder op God vertrouwde, zouden de moeijelijkheden onoverwinnelijk geweest zijn. Het gebouw moest opgerigt worden op bergen, met eeuwige sneeuw bedekt; het aankoopen en het bijbrengen van bouwstoffen, de daartoe gevorderde werkkracht, de korte tijd van slechts drie maanden, waarin gewerkt kon worden, de ontzaggelijke hoogte, waar het gebouw moest opgetrokken worden —

deze en nog vele andere moeijelijkheden maakten het werk, zoo al niet tot eene dwaze, ten minste tot een zeer bezwaarlijke en kostbare onderneming. De H. Bernard verloor den moed echter niet. Vol vertrouwen wendt hij zich tot zijn Bisschop en tot het kapittel der kathedraal. Zij wijzen hem niet af, maar dragen rijkelijk tot zijne onderneming bij. Hun voorbeeld spoorde de overige geestelijken van Aosta aan, en al beschikten dezen over geen goudgroeven, want arm waren zij zelven, hunne liefde gaf toch en deed hen geven wat zij vermogten. Ook de ridders uit den omtrek en andere welgestelden deden rijkelijk mede tot volvoering van een zoo uitstekend Christelijk liefdewerk.

De eerste zorg van den H. Bernard bestond in het verbeteren en begaanbaar maken der wegen: zoo kon hij op gemakkelijker wijze de noodige bouwstoffen naar boven brengen. Echter niet op de plaats, waar de oude tempel van Jupiter gestaan had, zou hij zijn *hospitium* bouwen. Wel vond hij in de overblijfselen van den tempel en van andere gebouwen veel bouwmateriaal; ook onderschepten de omliggende bergen niet de stralen der verwarmende zon; ook was de bodem ruim genoeg voor meerdere gebouwen en genoegzaam beschermd tegen de vernielende sneeuw-lawinen; de winden waren minder hevig en minder koud. Maar al deze voordeelen konden den Heilige niet bewegen om daar ter plaatse zijn gebouw op te trekken. Het nut en het voordeel der reizigers en pelgrims, de gemakkelijker gelegenheid om hen in ligchamelijken en geestelijken nood bij te staan — dit alleen deed hem besluiten om op een andere plaats,

meer noordelijk en op een afstand van acht minuten gelegen, zijn bouwterrein te kiezen.

De puinhoopen van den verwoesten tempel werden evenwel gebruikt, en de overige steenen moesten met groote moeite uit de naburige bergen gehouwen worden — een zware en tijdroovende arbeid in een tijd, toen de middelen der nieuwere wetenschap nog niet waren uitgevonden. Hout en kalk moesten op een afstand van bijna twee uren gehaald worden. Het *hospitium* bouwde hij niet dadelijk in zijn geheel; waarschijnlijk zullen hem daartoe de noodige middelen ontbroken hebben. Eerst zorgde hij voor eene woning, waarin de reizigers een passend onderkomen konden vinden. Vervolgens ging hij wederom aankloppen aan de huizen der rijken, en hij mogt het geluk smaken, dat hem rijke gaven van vele zijden toevloeiden. Ook de Koningen van Bourgondië, Koenraad en Rudolf III, beijverden zich een groot deel te nemen in die zoo liefdevolle stichting. Zelfs de armen wilden niet achterwege blijven; konden zij hun penning niet offeren, bereidvaardig boden zij den arbeid hunner handen aan om steenen en andere bouwmaterialen aan te dragen.

Niet alleen op den Jupitersberg, maar ook op de Grazische Alpen wilde onze H. aartsdiaken een liefdegesticht oprigten. Wel namen niet zoovelen daarover hunnen weg naar Italië, en was de overtocht minder moeijelijk; doch ook dáár bedreigden vele gevaren den reiziger en had hij ondersteuning noodig. Op die Alpen had de Heilige het kruisteeken der Verlossing geplant, ook dáár zou voor den pelgrim een gedenkteeken der Christelijke liefde verrijzen. Op de plaats, waar de be-

wuste zuil gestaan had, liet hij een gebouw optrekken, berekend voor vier priesters, welke daar gastvrijheid moesten uitoefenen en de vreemdelingen herbergen.

V.

Toen de twee gebouwen onder dak gebragt waren, moest de Heilige er aan denken om ze te bevolken. Maar wie zou zich aan zulk eene moeijelijke onderneming willen wagen, wie geheel zijn leven lang daar in die woeste streken, tusschen ijs en sneeuw, aan velerlei gevaren blootgesteld, willen wonen? Ook hierin kwam de Goddelijke Voorzienigheid onzen Heilige op zigtbare wijze te hulp. De negen Fransche pelgrims, die zijne togtgenooten bij zijne eerste beklimming geweest waren, boden zich aan om aan zijne zijde te blijven en met hem de deugd van gastvrijheid en hulpvaardigheid uit te oefenen. Hun voorbeeld spoorde wederom anderen ter navolging aan. Vele leeken en jonge priesters stelden zich onder de leiding van den H. Bernard. Onder hen was ook een Engelsch edelman, met name Richelin, die, van een Romeinschen pelgrimstogt terugkeerende, veel van den Heilige en van zijne stichtingen had hooren spreken. Hij wilde zich met eigen oogen van alles wat hem verhaald was, overtuigen en bezocht de twee *hospitia*. Zijne verwachtingen werden ver overtroffen, en de Heilige Apostel der Alpen maakte zulk een diepen indruk op hem, door zijne nederigheid en door zijne naastenliefde, dat hij met spoed naar Engeland terugkeerde, zijn vaderlijk erfslot Cornut met alle regten en inkomsten aan de twee *hospitia* vermaakte en zichzelven

onder het getal van Bernards volgelingen liet opnemen.

De mannen, welke Bernard als kloosterlingen aannam, vormden onder zijne leiding eene congregatie, wier voorname bezigheden bestonden in 't bedienen der reizigers en in het bidden der kerkelijke uren. Hij stelde hun allen als voorwaarde de belofte om van hun eigen wil en van hunne bezittingen afstand te doen: zoo alleen konden zij heilzaam werken en aan de moeijelijkheden hunner bediening moedig het hoofd bieden. Voor 't overige werd het gemeenschappelijk leven in de beide *hospitia* ingevoerd.

Van een geschreven regel, welken de H. Bernard voor zijne congregatie zou vervaardigd hebben, meldt ons de geschiedenis niets. Hij zelf was het levende voorbeeld voor zijne leerlingen; door zijne woorden en vermaningen wekte hij bij hen de liefde voor de gastvrijheid op. De H. Franciscus Van Sales vermeldt hem dan ook in zijn *Theotimus* en prijst zijne offervaardigheid voor het welzijn der pelgrims en zijn streven naar ware volmaaktheid. De aartsdiaken kende geen grooter genoegen dan in zijne stichtingen te verwijlen; op den Jupitersberg vond zijn hart rust en verkwikking. Moest hij, door zijn pligt als aartsdiaken geroepen, somwijlen naar Aosta terugkeeren, dan namen degelijke plaatsvervangers zijn ambt waar, en in zijnen naam voerden zij het bestuur over de twee huizen. Maar zoo spoedig hij kon, keerde hij naar zijne leerlingen, die hij zijne kinderen noemde, terug om hen door zijne tegenwoordigheid te verblijden, aan te wakkeren en hun zijne voorschriften, in betrekking tot de twee *hospitia*, in te prenten. Zoo de tijd en zijne bezigheden het hem veroorloofden, doorliep hij zelf de bergen om de reizigers op te sporen.

De twee pelgrimshuizen, welke aan de liefde van den H. Bernard en aan de milddadigheid der Christelijke wereld hun ontstaan te danken hadden, gedijden al meer en meer en mogten zich over den zigtbaren zegen van boven verheugen. Ook het getal der kloosterlingen nam spoedig toe, en weldra waren zij in staat om aan al de behoeften der reizigers te voldoen. Boven alles was er den heiligen Stichter veel aan gelegen om aan het hoofd van elk der twee huizen een deugdzamen en bekwamen overste te plaatsen en, opdat in beiden dezelfde geest van offervaardigheid heerschen zou, nam hij vele voorzorgen, dat in het verloop der tijden geen tweedragt of oneenigheid zou kunnen binnensluipen. Aan het *hospitium* op den Jupitersberg gaf hij den voorrang, en de overste daarvan was ook eigenlijk het hoofd van beide stichtingen. Dewijl alle gedijen van God komt, stelde hij beide gestichten onder zijne bijzondere bescherming en onder die zijner Heilige Moeder en van den H. Nicolaus. Hij wist echter ook, dat Christus op aarde eene Kerk gesticht had en dat hetgeen zij goedkeurt en onder hare bescherming neemt, reeds daardoor eene hoogere kracht verkrijgt. Hij wilde daarom zijne beide stichtingen aan den Apostolischen Stoel aanbevelen en de bekrachtiging er van verkrijgen. Dit voornemen kon hij door afgezanten volbrengen; bisschoppen en graven zouden gaarne die taak voor hem volbragt en hem, die reeds grijs geworden was, de moeijelijkheden van zulk een verre reize bespaard hebben; maar hij wilde zelf den Vader der Christenheid bezoeken en hem de hulde van zijn kinderlijken eerbied aanbieden. Hij nam dan wederom, ofschoon reeds vier en tachtig jaren oud,

den pelgrimsstaf op en begaf zich op weg naar de hoofdstad der Christen-wereld. In welke stad of in welk dorp ook hij verscheen, kwamen de inwoners hem met geheele scharen te gemoet: eenigen dankten hem voor de bewezen diensten; anderen vroegen hem om raad in de verschillende omstandigheden, waarin zij verkeerden; allen bevolen zich in zijn gebed aan. Hij gebruikte ook zijne reis door het noordelijk gedeelte van Italië tot aan Rome voor eene onafgebroken prediking. Ketters bekeerde hij, afgedwaalden bragt hij op den regten weg terug, de bitterste vijanden der Kerk veranderde hij in ware Christenen. Zonder eenig ongeval bereikte hij Rome. Zijne eerste schreden rigtte hij naar de graven der Apostelen, en hij dankte hen, dat zij het ware geloof uit Azië ook naar Europa hadden overgebragt. De stichting der twee *hospitia* en ook de naam van hun glorievollen stichter was reeds lang te Rome bekend. De heilige aartsdiaken werd er dan ook, evenals in andere streken, met alle eer ontvangen. De Paus Joannes XVIII liet hem met vaderlijke toegenegenheid tot zich toe, hoorde al zijne beden aan, en toen de Heilige met spreken ophield, dankte de Paus hem in de hartelijkste bewoordingen voor de diensten, welke hij der Kerk, den pelgrims en den reizigers bewezen had. Hij bevestigde al de gemaakte instellingen, veroorloofde hem eene congregatie te stichten en, ten einde den voortduur daarvan te verzekeren, novicen aan te nemen. Die broederschap verhief hij tot eene proostdij, en aan den proost zelven gaf hij als onderscheidingsteekens het kruis, den ring en den kromstaf. Hij stelde de beide *hospitia* onder het onmiddellijk bestuur van den Apostolischen Stoel en bevrijdde ze voor

altoos van alle belastingen, tollen, tienden en jaargelden. Toen Bernard zijn doel bereikt had, knielde hij voor Christus' Stedehouder neder, ontving zijn zegen en aanvaardde wederom met moed den togt naar zijne ver afgelegen bergen. Het verlangen om zijne broeders weder te zien schraagde zijne zwakke krachten, maar, helaas! dit zou hem niet vergund worden. De mensch wikt en maakt plannen, maar God beschikt en bestuurt 's menschen levensweg tot aan den dood.

VI.

Na een kort oponthoud te Pavia kwam hij den 29sten April te Novara en nam zijn intrek in het klooster der Benediktijnen. Het gerucht van zijne aankomst verspreidde zich spoedig door de stad, en de bisschop, de geestelijkheid, de adel en het volk bragten hem om strijd hunne gelukwenschingen en dankbetuigingen en verheugden zich, dat zulk een beroemd Apostel, althans voor eenige dagen, hun gast zou zijn. Maar hoe spoedig zou die vreugde in droefheid verkeeren! Eensklaps werd de Heilige Bernard door zulk een hevige koorts overvallen, dat allen en ook hij zelf zijn einde nabij achtten. De abt en monniken van het klooster, omringden hem met de meest mogelijke zorgen; de inwoners van Novara baden vurig om zijne genezing, en in de kerken werden openbare gebeden voor zijn herstel gedaan.

Wanneer zijne ziekte en zijne smarten het hem veroorloofden, ontving hij nog gaarne, en zonder uitzondering van personen, allen die hem wenschten te bezoeken. Voor allen had hij ook nu nog een woord van verma-

ning en van opwekking; vooral den priesters drukte hij den pligt op het hart om ijverig werkzaam te blijven in den wijngaard des Heeren, het onkruid met vaste hand uit te roeijen, de teedere planten met zorg te besproeijen en al hunne onderhoorigen voor verderfelijken invloed te vrijwaren. In het jaar 1007, op het feest der Allerheiligste Drievuldigheid, kon hij nog tot het volk het woord voeren, en sprak, aan den drempel der eeuwigheid staande en op het punt voor God te verschijnen, over den dood en stelde eene vergelijking voor tusschen den dood eens regtvaardigen en tusschen dien des onboetvaardigen zondaars. Naauwelijks was de uitgeputte prediker van den kansel afgestegen, en een nog heviger koorts dan vroeger greep hem aan; de laatste hoop op beterschap was vervlogen, hij legde zich te ruste en leefde nog, onder bittere smarten, twaalf dagen.

Zoodra de tijding van zijne ziekte den Jupitersberg bereikt had, spoedden zich eenige kapittelheeren uit Aosta en kloosterlingen van den Jupitersberg naar Novara om voor 't laatst hun stervenden vader te zien en zijn laatsten wil te vernemen. Toen de H. Bernard hen zag, sprak hij hen met de volgende woorden toe: „Hoort, „mijne beminde kinderen! de laatste woorden eens ster„venden, en ontvangt mijne raadgevingen en vermaningen „als onderpand mijner liefde. Wat ik tot u zeg, zeg ik „ook tot hen, die op den berg verblijven; deelt het hun „bij uwe terugkomst mede. Ik verklaar, dat ik alles „vast geloof, wat God ons door Zijn Zoon geopenbaard „heeft en door Zijne Heilige Kerk te gelooven voorstelt. „Scheuringen en dwalingen verafschuwde ik immer, en „gij, houdt vast aan de rots, op welke de onfeilbare

„Kerk gebouwd is. Belijdt uwe geloofsleer en onderwerpt „daaraan uw verstand. Zorgt, dat gij den regel, dien „God ons gaf door de handen van onzen Vader, den Heili„gen Augustinus, met alle naauwkeurigheid naleeft. Be„denkt wel, dat gij u door geloften verbonden hebt, dien „te onderhouden, en God zal u daarover, even als over „zijne geboden, ten oordeel roepen. Vergeet de beoefening „der gastvrijheid nooit; zonder zonde kunt gij die niet „verwaarloozen, en zij is voor u niet slechts eene deugd, „maar eene verpligting en gewetenszaak. Trekt u allen, „bijzonder de armen, in liefde aan, en deelt met hen het „brood, hetwelk weldadige menschen u geven; dan, ver„zeker ik u, zult gij geen gebrek lijden; de liefdegiften „zullen toenemen, en gij zult daarvoor van den Gever „van alle goed het loon ontvangen. . . . . ." Alle aanwezigen weenden, terwijl hij sprak, wierpen zich voor hun stervenden vader neder, beloofden zijne vermaningen getrouw na te volgen, ze aan de afwezige broeders mede te deelen, en baden om zijn zegen. Toen verhief hij zijne hand en zeide: „Wel bezit ik de kracht „der Vaderen niet, maar mijn zegen kan ik u niet ont„houden. U zegene door mij de Vader, de Zoon en de „Heilige Geest in het leven, in den dood en in de eeuwig„heid."

Zijne laatste oogenblikken besteedde hij uitsluitend aan het heil zijner eigene ziel. Onafgebroken bleef hij bidden, bad tot Jesus, riep de voorspraak van de Heilige Maagd, van de Heiligen Nicolaus en van zijn Heiligen Engelbewaarder in. Toen hij zijne laatste bede sprak: „Heilige „Nicolaus, gij waart immer mijn beschermer, kunt gij „mij nu uwe bescherming in een zoo gevaarlijken toe-

„stand weigeren?" verscheen hem op hetzelfde oogenblik de H. Nicolaus, hem troostend en hem tot de hemelsche vreugde uitnoodigend. Den 13den Juni 1007 gaf hij zijne heilige ziel in de handen zijns Scheppers terug. Zijne laatste woorden waren, terwijl hij zijne oogen ten hemel hief: „In Uwe handen, o Heer! beveel ik mijnen geest". De Heilige ontsliep ruim vier en tachtig jaren oud; twee en veertig jaren was hij aartsdiaken geweest, en onder drie bisschoppen had hij die hooge waardigheid met eer en roem bekleed, en hij mogt stervend met den heiligen Paulus zeggen: Ik heb den goeden strijd gestreden, de loopbaan volbragt, en mij is weggelegd de kroon der geregtigheid, welke God bereid heeft voor allen, die Hem beminnen.

Wij besluiten deze korte levensgeschiedenis van den beroemden Stichter der beide *hospitia* op de Alpen met de volgende woorden van den aartsdiaken Richard, den opvolger van onzen Heilige: „De rotsen en de afgronden „zijn toegankelijk geworden, en een hel stralend licht „heeft de hinderpalen vernietigd; de reizigers vinden een „legerstede ter ruste; vreugdegezangen hebben het nood-„geschrei verdrongen; men hoort geen tandenknersen „noch gebrul meer, welke van de bergen weergalmden, „maar eene zoete en heilige melodie streelt het oor en „verheft den geest; tranen en treurigheid zijn verbannen, „hare plaats is door vreugde en vrede ingenomen. Het „eeuwige ijs is gesmolten, en een voortdurende zomer is „daarvoor in de plaats getreden. De duivels moesten die „streken voor hemelsche legioenen inruimen, en waar zij „vroeger heerschten, vindt men nu een paradijs."

HAGIOPHILUS.

RUSLAND.

(*Vervolg van* Dl. LXXX, blz. 285 vv)

IV.

„In Moskwa, de heil'ge stad,
Daar is een heilig oord,
Dat Ruslands heiligdom bevat
En Ruslands hart bekoort!
De Kreml! . . . . . ."
(*Een oud russisch lied.*)

St-Petersburg is de hoofdstad van het moderne, het tegenwoordige Rusland, het denkende hoofd van het geheele land. Moskou is het hart des Keizerrijks, de heilige stad. Hier klopt machtig de geheele levenskracht van het russische volk. Deze stad vormt den overgang tusschen Europa en Azië. Het is het russische Manchester. Zij biedt u onder elk opzicht een trouw beeld van het geheele rijk. Het noordsche Ecbatana met zijn dichtbevolkte wijken, die door groote onbebouwde vlakten afgewisseld worden, heeft een half aziatisch, half europeesch karakter. Haar bouwtrant is de getrouwe spiegel van de geschiedenis der beschaving in Rusland. Hier vindt men hutten, uit boomstammen van de noordpool getimmerd, moskeën uit Konstantinopel, zweedsche en deensche paleizen met in gips gegoten façaden, beschilderde huizen zooals in Tyrol, tartaarsche tempels uit Bulgarije, pagoden en paviljoenen uit Peking, herbergen naar spaansch model, verandah's die aan Indië, gevangenissen en wacht-

huizen, die aan Parijs herinneren, ruïnen uit Rome, terrassen en traliewerk uit Napels, magazijnen uit Londen en russische *kabaks*. De woeligste wijken met de bontste bevolking wisselen zich met doodsche, onmetelijk groote, onbewoonde pleinen of vlakten af. [1])

De stad ligt te midden van een golvende, vruchtbare vlakte; zij is door een gordel van groene heuvelen omkranst en in den drievoudigen zilveren ring der Moskwa gesloten, terwijl talrijke andere steden haar omgeven; zooals het russische rijk een conglomeraat van rijken is, zoo is deze stad een verzameling van steden.

In het hart der stad rijst op een heuvel, de „Kreml" omhoog, in een driehoek gebouwd, welks basis op den Moskwa-oever rust; een paleis, een klooster, een kerk, een vesting; neen, beter, een verzameling van paleizen, kloosters, kerken en vestingen. Het is een politiek, nationaal heiligdom, de wieg van het russische keizerschap, een dynastisch middenpunt. Witte muren, schilderachtig met kanteelen gekamd, met talrijke prachtige gothische torens gekroond [2]), zijn als een reusachtig keurslijf om de Kreml gelegd en sluiten de nationale heiligdommen, de kostbaarste relikwiën in. Hier schitteren de vergulde koepels

---

1) De naam van Moskow komt, wel is waar, in de kronijken het eerst in het jaar 1147 voor, maar de handelsplaats Kutschkow of Moskwa is veel ouder. Toen men in 1837 het beroemd klooster Aleksjer afbrak en nieuwe fundamenten wilde leggen, vond men op een diepte van 7—8 *arschinen* (*arsch* = 67 centim.) verschillende zilveren munten uit den tijd van Rurik, Askold, Dir en Oleg, dus uit de 9e eeuw; deze geldstukken zijn alzoo op zijn laatst in de 10e eeuw naar Rusland gekomen. Zij droegen het jaartal 862 en 866 Twee *arschinen* dieper stiet men, in een laag van zandsteen,) op ribben en tanden van den Mammouth.

2) Gebouwd in de 15e eeuw, onder Iwan III.

der Hemelvaartskerk (*Ypensky Sabor*), die het beeld der Moeder Gods bevat, dat volgens de Russen de H. Lucas [1]) zou geschilderd hebben; daar rijst de kathedraal van den aartsengel Michael omhoog, het russische St. Denys; ginds fonkelen de elf gouden koepels der kerk van den Verlosser als reusachtige diamanten in het zonnelicht, terwijl de gouden traliehekken het binnenste van dezen tempel afsluiten. Tal van paleizen wisselen met de kerken af en wedijveren in pracht. Het Alexander-paleis met zijn onmetelijke zalen in wit en azuur en purper met goud, met zijn muren met goudplaten bekleed, met zijn meubelen in massief zilver en zijne deuren, met vlammende kruisen in schitterende diamanten versierd, spant de kroon in die kroon van paleizen, welke door den grooten klokkentoren Iwan Weliki, met zijn twee en twintig groote klokken en zijn machtig groot gouden kruis nog beheerscht worden. Voegt gij hierbij het paleis der patriarchen, met zijn zevenhonderd slavische *codices*, de paleizen der „uitrustingskamer", die de rijkskleinoodiën en de kroonjuweelen bewaart, en het arsenaal met wapenen voor een leger van honderdduizend man, denkt gij u dat alles met monumenteele poorten en pleinen doorsneden, dan hebt gij een flauwe voorstelling van die verschijning uit de „Duizend en één nacht", die de Kreml heet, en dan kunt gij u even verbeelden, wat een tooverachtig schouw-

---

1) Dit beeld, dat een edelgesteente van 40,000 roebels (80,000 gulden) aan den vinger draagt, kwam in 1161 naar Wladimir. Die dag is een feestdag der Grieksche Kerk; 26 Augustus viert zij een ander feest: het beeld der Moeder Gods wordt naar Moskou overgebracht en bevrijdt de stad van Timour's aanval. Verder telt de Grieksche Kerk nog 13 feestdagen voor *verschijningen* der mirakuleuze beelden.

spel het moet zijn, die paleizen en kerken, koepels en torens, muren en poorten en kanteelen te zien fonkelen en flikkeren, als met sterren overgoten in den glans van duizende lichten en lampen, zooals zulks geschiedt op de kroningsdagen der russische Keizers, wanneer zij voor de eerste en de laatste maal in het heiligdom der priesters mogen doordringen en met den patriarch uit den heiligen kelk der offerande mogen drinken.

Zulk een tooneel bood de Kreml op den avond van den 5 Maart 1861 (naar grieksche tijdrekening 22 Februari)aan.

Er zijn oogenblikken in het leven der volkeren, die over hun toekomst beslissen. Dan gevoelt ieder als bij wijze van instinct, dat er iets gebeuren gaat, wat voor de natie in de weegschaal harer lotsbestemming zwaar wegen zal. Inderdaad, wie weet, of de groote maatregel van dien dag niet over Ruslands toekomst heeft beslist, of toen niet de teerling gevallen is De Keizer had met één pennetrek een grootsch werk volbracht, dat aan ruim veertig millioen inwoners van het groote rijk de vrijheid teruggaf, de ketenen eener ware slavernij voor veertig millioen verbrak. Dat was eene „*magna charta libertatis*"! Hij had de lijfeigenschap afgeschaft. Een groot, vrij volk hief de handen in dank ten hemel op, een tot nu toe ongehoord danklied steeg van alle hoeken van het onmetelijk Czarenrijk omhoog en scheen 's Heeren zegen af te roepen over Rusland en zijn Keizer, die den glorienaam van „Bevrijder" wel verdiend had. Het was eene vreedzame omwenteling. Hoeveel overeenkomst Ruslands tegenwoordige toestand ook met dien van Frankrijk vóór de Revolutie hebbe, en al gaf daar de Koning vóór den bloedigen dageraad dier bloedige

dagen aan de lijfeigenen der kroondomeinen de vrijheid weer: er is een groot verschil tusschen beide toestanden te bespreuren; des te meer daar de overige *serfs* in Frankrijk niet dan door de omwenteling gelijke burgerrechten als de anderen verkregen, en die vrijheid, evenals de vrijheid der slaven in de Zuidelijke staten van Noord-Amerika, door milliarden schats en een oceaan van bloed werd gekocht. Wij halen *alleen* het feit aan. De vrijheid eens verloren, wordt steeds herboren in bloed.

De toestand der russische boeren was, onder den invloed van ongeveer dezelfde oorzaken, dezelfde geworden, als die der lijfeigenen in Midden- en West-Europa, gedurende de Middeleeuwen. Toen de armen en minbedeelden zich in dien tijd gedwongen zagen, om bij een naderend, dreigend gevaar, als de zwakkeren of beter als de machteloozen, toevlucht en bescherming te gaan zoeken bij machtigen, vestigden zij zich op het grondgebied der eigenaars, de eenigen, die in staat waren hen te beschermen; want de onwrikbare basis der macht was toen uitsluitend het grondbezit. Met hunne hutten vluchtten zij naar de burcht, en scholen als een vreesachtige kudde rondom de trotsche, breede muren van het kasteel, zooals de schapen rondom den herder. Zoo werd de band der hoorigheid of der leenroerigheid gelegd tusschen de vassallen, die den grond als loon van den leenheer hadden ontvangen, en de lijfeigenen, die zij met hun zwaard en schild beschermden.

Hier doet zich echter de vraag op, hoe is de russische landbouwer in die slavernij geraakt? Wij antwoorden.

Het land *op zich* heeft geen waarde, het moet bebouwd worden. Tot bebouwing zijn arbeiders noodig,

onontbeerlijk. Wil hij, die in onbeschaafde tijden landeigendom *schenkt* of *leent*, waarde doen hechten aan hetgeen hij geeft of verleent, dan moet hij de bewoners of de arbeiders mede schenken of leenen, en zelfs zorgen, dat ze op het weggeschonken of geleende eigendom blijven wonen en arbeiden.

Daar nu de Czaar het grondgebied grootendeels voor zich of de kroon behield, — de latere kroondomeinen, die bij de emancipatie goed twintig millioen lijfeigenen telden — de diensten der edelen met leengoederen beloonde, en op zijnen eigendom het recht grondde van den gemeenten vele verplichtingen op te leggen, werkte hij eigenlijk maar in het belang der kroon met de boeren *wettig* aan den grond te verbinden, en hen door het strengste verbod van hun woonplaats te wisselen, aan hun heer als vast te kluisteren.

Dit ging zoover dat er tijden zijn geweest, waarin men oorlogen voerde om de krijgsgevangenen te kunnen medeslepen, en waarin er ware strooptochten op „blanke slaven" in de naburige leengoederen of landen werden gedaan. En toch die toestand werd door veelvuldige wetten bestendigd. De gemeente verbood het vertrekken, de eigenaars smeedden steeds nieuwe banden, waarin zij de lijfeigenen vaster en vaster aan zich vastsnoerden, de vorsten vaardigden de strengste wetten uit, dreigden met de zwaarste straffen.

„*La plèbe était attachée à la glèbe*", hun toestand was ellendig, maar verslimmerde nog met den dag. De „vrije boerenarbeiders" bestonden niet meer, de heeren waren overmachtig en overmoedig geworden, en eene ware slavernij was er ontstaan.

De boeren verkocht men als slaven, — de wet bepaalde, wat men den Czaar van *elk hoofd* te betalen had, en Alexis en Fedor II kenden door ukasen [1]) den heeren dit recht uitdrukkelijk toe.

Nog bleven er in eenige distrikten eenigen over, die als door een wonder aan al die wetten ontsnapt waren; Peter de Groote, die geld noodig had, verklaarde hem die niet aan een heer behoorde (welke voor hem schatting betaalde), tot een vagebond, tot een soort van vogelvrije. Toen zag men de arme blanke slaven, aan hunne meedoogenlooze blanke tirannen overgeleverd, tot zulk een trap van ellende, in zulk een jammerpoel van lijden verzinken, dat zij bij duizenden een toevlucht zochten in de diepte der onmetelijke wouden van het Noorden, of in de diepte van de onmetelijke steppen van het Zuiden; de beeren der wildernis, de wolven der steppe waren niet zoo onbarmhartig als hunne meesters. Maar dat *kon* niet geduld worden. In de ijzeren kooi der slavernij moesten zij leven en sterven. Twee vrouwen, de Keizerinnen Elisabeth en Katharina II, schoven door hare ukasen ijzeren staven voor de kooi en grendelden ze dicht. [2])

Eene slavernij, gelijk aan die der Romeinsche slavenhouders met al hare ongeloofelijke gruwelen, haar ondenkbaar zedenbederf, voerde den looden scepter over de beklagenswaardige lijfeigenen vooral onder de knoetregeering van de door Voltaire en de zijnen bewierookte,

---

1) Ukasen van 13 October 1675 en 25 Juni 1682.

2) Elisabeth dreigde met de mijnen van den Ural en met geeselen ten doode (*zhestóke*), 2 Juni 1742 Katharina gaf elken eigenaar het recht een slaaf, *sans plus*, naar de mijnen te verbannen.

op alle wijzen bezongen en vergode *Semiramis* van het Noorden. De heer vermocht *alles met* en *over* zijn slaven; *alleen* het verkoopen *in het openbaar* was verboden. Haar was het ook voorbehouden, de bloedige kroon op dit bloedige werk te plaatsen: zij smoorde de klacht op de loodkleurige lippen van den ellendige. Een boer, die zich over zijn heer *durfde* beklagen, werd met den knoet gegeeseld en naar de mijnen verbannen [1]). Lijden, zwijgen en sterven! Zoo zwaar was de lijksteen op het graf der vrijheid, waarin millioenen langzamerhand met levenden lijve werden gestooten door de onbarmhartige hand eener hardvochtige philosophische vrouw. De maat was vol.

De dageraad der bevrijding gaat schijnen. Paul I en zijne opvolgers verlichtten den toestand der lijfeigenen door een aantal van verzachtende maatregelen. — Alexander II eindelijk schafte de lijfeigenschap af.

Het moet een hartverheffend schouwspel geweest zijn, toen, den 5 Maart 1861, van de trappen van het kerkgebouw, veertig millioenen menschen plechtig het waarlijk keizerlijk manifest hoorden verkondigen, dat hun de vrijheid schonk, hun en hunnen kinderen ten eeuwigen dage. Op de kniën zonken zij neder, en een onmetelijke kreet schoot als een machtig lied uit die nu vrije borsten: O God, wij danken U!

Alexander had echter met menige moeielijkheid te kampen. De adel werkte tegen. Elke provincie telt een adelscorporatie, aan wier hoofd een adelsmaarschalk staat. Zij had de quaestie moeten onderzoeken, en de

---

1) Ukasen van 22 Augustus 1767 en 30 Maart 1781.

meerderheid keurde den maatregel af. Door een slimmen trek bracht men echter in de commissie van redaktie eene meerderheid, die er vóór was, hield den ontevreden edelen in de verte Siberië voor oogen, en de Keizer triomfeerde. „De lijfeigenschap is *van boven* gekomen, *van boven* zal ze afgeschaft worden". Men schikte zich in het onvermijdelijke, en de Keizer teekende de wet. Zij kende den lijfeigenen volle burgerrechten toe; — verving den grondeigenaar door de *Mir*, die zich zelve bestuurde; — liet zooveel mogelijk aan de gemeente het land, dat zij bezat, mits zij een schadeloosstelling aan den eigenaar betaalde; — welke schatting de gemeente nog kon afkoopen, iets waarin de regeering gereed was haar met geldelijke voorschotten te gemoet te komen [1]).

De autonomie der gemeente, die der *Vólost* (meerdere gemeenten in één distrikt vereenigd) werd erkend, en vrederechters, „*Morovuic Posrédniki*" genoemd, regelden als ware boden des vredes de verhoudingen tusschen de *Mir* en den eigenaar.

Maar hier doet zich eene allergewichtigste vraag op: Is deze maatregel voor het rijk der Czaren gelukkig te noemen?

Onder de schrijvers, welke het best in staat zijn dit vraagstuk op te lossen, heerschen ver uiteenloopende meeningen. Het vooruitzicht der eene partij is te rooskleurig, te lachend, de toekomst belooft hun gouden bergen, en Rusland gaat volgens hen weldra een waar Arcadië

---

1) De regeering verklaarde zich bereid den eigenaar $^4/_5$ van het kapitaal voor de *Mir* te betalen. Dat kapitaal zou deze in 49 jaar teruggeven en onderwijl 6 percent betalen. Voor het overige ($^1/_5$) moest zij zelve zorgen.

worden; de gouden eeuw is nabij. Anderen integendeel vervallen in een ander uiterste en verwachten van de opheffing weinig of niets goeds. Voor hen is de hemel der toekomst met zwarte wolken, als met een rouwfloers, omhangen, en hij voorspelt Ruslands ondergang. Zooals in elke opvatting, zooals in het geheele leven, Pessimisme en Optimisme; en ook, zooals altijd, ligt hier de waarheid in het midden. De opheffing is te radikaal, te spoedig geweest, zij werd te overijld doorgezet; en *hoe* werd zij doorgezet? Zulk een maatregel, die de maatschappelijke levensvoorwaarden van veertig millioen menschen *op eens* en *geheel* verandert, moet langzaam voorbereid worden; moet langzaam, principiëel, en met telkens meerder kracht en uitbreiding, dus ook trapsgewijze toegepast worden. Een blinde, die na eene gelukkige operatie het gezicht weder ontvangt, moet niet op eens in het volle, schitterende daglicht gevoerd worden, niet opblikken naar den zonnegloed, zooals de adelaar, de koning der lucht, de zoon der bergen, die de zonnestralen met zijn vurig oog als indrinkt.

Geheel anders ging de Kerk met de afschaffing der slavernij te werk. Het was geen onbedachte omwenteling, geen bloedige revolutie, maar een langzame, vredelievende hervorming. Zij trad tusschen den armen slaaf en den hardvochtigen meester, plantte het kruis tusschen hen, en aan den voet van het teeken der verlossing vond de slaaf de verlossing van het vreeselijke juk der slavernij, en de heer de verlossing van de dwingelandij, die ook een juk voor den meester was. Men verandert niet straffeloos de atmosfeer van een volk. Hier toch was het een verandering van atmosfeer; de emancipatie greep de

lijfeigenen het meest aan, maar niet veel minder den adel en den bezittenden *clerus*, dus ongeveer de geheele bevolking. Een slaaf is als een soort kind. Die zijne armen steeds in ketenen voelde knellen, weet niet, wat er mee aan te vangen, als zijn kluisters eens gevallen zijn. Het gebruik der vrijheid kan gevaarlijk worden voor hem die haar ontvangt zoowel als voor anderen. Een kind mag met geen vuurwapenen spelen: het mocht zich zelven of anderen soms het leven benemen. Hier had het een zoowel als het andere plaats.

Wij zullen den maatregel noch in zich, noch in de bedoeling des Keizers afkeuren, maar wij zullen bij dat verminkte, bloedige lijk, dat daar neerligt in de gouden kist, naast de vorstelijke vaderen, bij die zoo ontzettend verbrijzelde hand, welke voor ruim vijftien jaar de grootsche wet onderteekende, de vraag stellen: is er hier sprake van oorzaak en gevolg? Wij aarzelen niet op deze zoo gewichtige vraag te antwoorden: Ja!.... Ja! Rusland was niet rijp voor de vrijheid, te lang had men het looden juk eener te zware, te bloedige tirannie getorst, te lang gekropen in het stof, te lang geweeklaagd; men was te somber; men was te diep weggezonken in een zee van smart; en slechts knoetslagen konden den Rus uit zijn doodschen slaap wekken. Te zeer had het volk het gevoel zijner eigenwaarde verloren. Het had geen besef van zijn eigen toestand. En zij, zij die dat besef hadden, zij hadden schatten, onuitputtelijke schatten van gramschap en haat, onverzoenbaren haat vergaderd.

En zij waren velen. Zij hadden opgezameld hun leed, hunne vertrapping, hunne vernederingen, hunne mishandelingen, het eeuwen lang vergoten bloed, de tranen, door

de hunnen geweend — de eenige erfenis, die ze van hunne vaderen hadden — dat alles hadden zij opgestapeld tegen den dag der vergelding als een schat der wrake. Zij wanhoopten aan alles; zij hoopten NIETS, niets dan hunne wraak. Zij wilden NIETS, niets dan hunne wraak. Zij zochten, zij vonden elkander, zij vereenigden hun haat, en.... Rusland rust op een krater. En wat zal hij brengen de dag van morgen?

L' homme *aujourd'hui* sème la cause,
Demain Dieu fait mûrir l'effet.

De boeren begrepen de emancipatie niet eens. Zij konden zich geen flauw denkbeeld er van vormen. Zij verkeerden in den waan, dat zij met de vrijheid nu ook den eigendom van den grond hadden ontvangen. Zij zagen den Czaar nog altijd als den eenigen eigenaar van het geheele land aan, en het geschenk der vrijheid scheen hun van geene waarde zonder grondbezit. De boer zag verwonderd op, toen men hem te vergeefs de wet en de beteekenis der emancipatie zocht te verklaren, — wat meer is, hij weigerde halsstarrig er aan te gelooven, en meer dan eens hebben hem knoetslagen, ja, zelfs scherpe patronen tot beter begrip en inzicht moeten brengen.

De boeren waren niet tevreden, zij zagen zich bitter te leur gesteld; de adel was niet tevreden, hij meende dat hij in zijne rechten gekrenkt was, dat men hem te kort deed en dat zijne politieke beteekenis ophield te bestaan, iets waarin hij zich inderdaad niet vergiste. Wat erger was, velen verklaarden, dat zij in hun fortuin benadeeld waren; en ook dit was waar, maar niet voor allen. Zij die, als te voren, op dezelfde wijze met de be-

bouwing van den grond wilden voortwerken, gingen te gronde; en menige adellijke heer of dame houdt er thans eene kleine zaak op na te St.-Petersburg of te Moskou. Velen verlieten het platteland om in de steden een allergevaarlijkst element te vormen of te versterken, dat steeds werkzaam is om Rusland ten ondergang te voeren. Wanneer men nu bedenkt, dat Alexander II de emancipatie doorzette, dewijl hij vreesde, dat de boeren zich van *zelven* en *alleen* zouden bevrijd hebben — *zóó gistte* het in eenige streken — dan wordt het ons klaar, hoe het in de russische maatschappij toen niet aan ontevredenen ontbrak, die voor eene sociale revolutie rijp waren, en hoe dit getal in 1865 in alle standen vreeselijk is toegenomen, en hoe zich in het groote rijk, *met alle vrijheid*, ontplofbare stoffen hebben opgehoopt, die een uitbarsting onvermijdelijk maken.

REGEERING.

STAATS-INRICHTINGEN.

Rusland heeft geene gezonde, natuurlijke of nationale ontwikkeling, geene eigenlijke volksopvoeding gehad. Het despotisme, dat zich uitte in de willekeur der Czaren, heeft ook deze volgens zijne grillen geleid. Daarenboven dienden de wetten of hervormingen niet om in eene bestaande behoefte te voorzien, niet om de volkswelvaart langs zekere banen te leiden; het geluk des volks hadden zij niet tot hoofddoel. Het was eigenlijk meer een spel van den despoot, die in het volk *experimenteerde*, „*in anima vili*".

Peter de Groote dweepte met de vrije handelssteden

van het Duitsche Rijk, hij kopiëerde ze letterlijk in de russische steden. Deze moesten zich tegen wil en dank, volgens die methode, laten gelukkig maken en kregen naar duitsche snede, een of meer burgemeesters, een stedelijken raad, corporatiën en gilden. Dat werkte elders goed, dat had hij zelf gezien. Wanneer het bij de Russen niet met hetzelfde goed gevolg zou gaan, dan was het alleen aan kwaden wil toe te schrijven; zulks was zonneklaar, en dat.... overigens waartoe zou hem anders dat reizen gediend hebben?

Het is om onwillekeurig sarkastisch te worden.

De russische steden werden aldus bij ukase omgeschapen in duitsche rijksteden..... en bleven russisch „*comme par devant.*"

Maar Catharina II, die zich een russischen adel naar het model van de fransche *noblesse* der *Régence* had *aangeschaft;* — zoo was nu eenmaal haar smaak — verlangde eene burgerij van dezelfde snede; want wat is dan ook een fransche *noblesse* zonder fransche *bourgeoisie?* bij *licht*, hoort een schaduw; en daar zij geen steden genoeg had volgens haar zin en voor hare *experiënties*, maakte zij door een pennetrek 216 dorpen, *bestaande of niet bestaande*, tot steden, vaardigde zij vrijheidsbrieven, charters uit enz. enz., en de *bourgeoisie* was klaar. Zoo regeert de Semiramis, zoo sprong het despotisme met de volkeren van het Noorden om, zóó was het, zóó is het en zóó zal het de doodgraver der volkeren en van het volksgeluk zijn.

In 1866 scheen men toch met betere inzichten bezield te zijn. Er kwam een gemeentewet tot stand, die een

tamelijke autonomie verleende. Een gemeenteraad [1]), met een burgemeester [2]) aan het hoofd, zou de steden besturen. De ingezetenen kozen den raad, deze den burgemeester. Jammer, dat het hier ging zooals met de emancipatie; te weinig ontwikkeling en beschaving sloeg deze gemeentelijke inrichting met volslagen onvruchtbaarheid.

Het is en blijft dezelfde toestand. De steden, die zulks verkozen, konden zichzelven geheel zelfstandig besturen, anderen evenwel onder het provinciaal beheer blijven. Men verkoos het eerste, mocht dus doen *wat* men wilde; men had *meer* te doen dan men kon en .... men voerde niets uit. In zekeren zin stonden de handen niet naar het werk.

„Richten wij alles naar westersch model in, en weldra zal Rusland aan de westersche rijken niets toegeven", dat was de leuze. Men vergiste zich deerlijk. Men deelde het rijk in gouvernementen (*gubermya*), en deze weder in districten (*uyezdi*), stelde aan hun hoofd gouvernements- en districts-vergaderingen, uit de provincie of het distrikt voor de zaken en het beheer van provincie of distrikt gekozen door de inwoners zelven; en men verbeeldde zich nu, dat, wanneer men hun hetzelfde programma voorschreef, als in Frankrijk aan een prefektuur, als bij ons aan een burgemeester en zijn raad, zij dit even goed zouden uitvoeren. Maar vormen zijn het, en meer niet: het leven ontbrak.

Van parlementair stelsel of parlementaire vormen of constitutionalisme vindt men in Rusland niets anders Alles

---

1) *Gorodokaya Dûma.*

2) *Gorodskoi Golovâ.*

wat er van gezag *meer* of *hooger* te vinden is, dat is de Keizer. De Czaar is het *hoogste* gezag, het *geheele* gezag, het *eenige* gezag. Buiten hem *niets;* van *hem* gaat *alles* uit, tot *hem* keert *alles* weer.

Peter de Groote gaat u zijn eigen type voorstellen: „De Czaar is de eigenmachtige alleenheerscher, die aan niemand ter wereld rekenschap heeft te geven van zijne handelingen, maar de macht en het gezag heeft om zijne staten naar eigen wil en oordeel te beheerschen."

Ziedaar de formule van het russisch despotisme gelijk aan: de Czaar is alles. Drie staatslichamen heeten hem te helpen in de regeering: de Raad van State, een soort van *wetgevend* lichaam, de ministerraad, die voor de *uitvoering* zorgt der rijkswetten, en de Senaat, het hoogste *rechts*college. De Prinsen van den bloede en de hoogste officieren van leger en vloot maken deel uit van den Raad van State, die echter niets meer dan een onbeduidend advies uitbrengt. Een wet, wordt door den minister van het departement voorbereid, en dan volgens hetgeen in andere landen bestaat [1]) en volgens de ge-

---

1) Ziehier bijv. de wijze, waarop Wallace een memorie van toelichting vond ingericht; zij behandelde eene wet over de instellingen van liefdadigheid en over de liefdadigheid in het algemeen. Het stuk begon met een breede verhandeling over liefdadigheid en armenverpleging en -zorg in het algemeen, waarbij de *Talmud* en de *Koran* (het is karakteristiek voor de opvoeding, maar hierover later) niet mochten vergeten worden; hierop volgen veelsoortige beschouwingen over de armoede te Athene na den peloponnesischen oorlog, en die te Rome onder de eerste Keizers; dan een tal van bespiegelingen over de Middeleeuwen, en eindelijk een overzicht van alles wat de moderne wetgeving, noch IJsland, noch een enkel duitsch staatje, noch een enkel zwitsersch kanton uitgezonderd, op dit punt behelzen. Ongeloofelijk en toch waar! wie denkt niet aan Molière en aan de geestige satire in den *„Avocat Pathelin"* (van Brueys en Palaprat)?

schriften, die er over verschenen, toegelicht; deze deskundige is door een commissie benoemd, die met de ware russische toestanden niet zeer bekend is; de wet wordt dapper voor die onbekende toestanden pasklaar gemaakt, en de geheele Raad vindt het gewoonlijk goed. Bij den Keizer berust nu eigenlijk de macht, niet der „sanctie", maar der geheele wetgeving. Komt hem de wet volgens zijne opvattingen goed voor, dan zal de ukase weldra verschijnen; zoo niet, dan niet, en zij wordt eenvoudig *ad acta* gelegd, alsof er niets gebeurd ware. Want in Rusland komt *alles* van *boven*: wat niet van *daar* komt, is niet goed. De Keizer alleen *denkt!!!*

De wet is door den Czaar uitgevaardigd, en een heirleger van ambtenaren, eene in het oneindige vertakte bureaucratie neemt haar in handen, ter uitvoering denkt gij misschien? Neen, ter verandering, ter besnoeiing, ter verwerking, ter vernietiging. Men keert en draait, men geeft uitleggingen en opheldering en, men verklaart en vult aan, zoo goed en zoo lang totdat de wet niet meer dezelfde wet is, maar een andere wet is geworden. De Czaar, noch de Raad van State zou zijne wet herkennen; en dat behoeft dan ook niet; het is genoeg, dat zij per ukase uitgevaardigd werd. Die zonderlinge wijze van uitvoering behoort aan de ministers en onder dezen aan de *eigenlijke uitvoerders of ministers*, — de anderen hebben veelal niet meer dan den titel — d. i. aan de *chefs* der ministeries. In hunne hand loopt *alles* saam, van hen gaat alles uit. Met hen staan alle gouverneurs en distriktshoofden in verbinding. De distrikts- en de provinciale vergadering (*Zemstvó*) moesten echter binnen de grenzen hunner bevoegdheid een werkelijk gezag hebben.

Het ambtenarenleger hebben wij reeds onder den naam van „*Tchinovnik*" besproken Dit ware leger vormt eene machine in de staatsmachine, en dat dubbele raderwerk sluit niet in elkander. De zelfstandige regeering in provinciën en districten vindt overal de *Tchinovnik* op haar weg, meestal verlammend, steeds als een hinderpaal. De Czaar regeert, *met* en *door* en *in* zijn ministers, en de ambtenaren regeeren mede, trapsgewijze op veertig treden gerangschikt, die als opleiden tot den troon, van waar de Czaar den alles en allen beheerschenden scepter zwaait; en de zelfstandige regeeringen der onderdeelen van het rijk regeeren niet minder, en dat alles regeert dooreen, op de allerwonderlijkste wijze. Nauwelijks was de *Zemstvó* ingesteld, of een ukase verscheen, die het belastingstelsel, door haar uitgewerkt, verwierp, en toch behoort het vaststellen der belastingen tot de bevoegdheid der *Zemstvó*, en stopte men op eens de voornaamste bron van inkomsten voor de provincie. Een volgende ukase maakte den voorzitter tot een waren diktator, die alles kan en alleen kan, en er bleef van de *Zemstvó* niet meer over dan een schim van hetgeen zij was of beter van hetgeen zij worden moest. Een derde ukase stelde de notulen der vergaderingen onder het toezicht der regeeringsambtenaren, die er mee handelden zooals de censuur in Rusland met vele europeesche dagbladen, die voor het grootste gedeelte met zwart beklad te St.-Petersburg worden rondgedeeld. Geen klachten baten; want de *Tchinovnik* is almachtig en houdt dengenen die tot haar behooren, steeds haar schild boven het hoofd.

Wanneer het in de beambtenwereld, bij zulk eene bureaucratie *zoo* gesteld is, dan zien wij eene omkoo-

perij, een ambtsmisbruik, eene schurkerij in de talrijke gelederen van het heirleger — niet binnensluipen, gelijk een misdadiger, die zich schuldig kent en bedeesd optreedt en in het verborgen blijft, om, fluisterend in een hoek, hoogstens wat te mompelen; maar we zien het kwaad „*la tête haute*", „*mit frecher Stirn*" langs al de trappen der bureaucratische hierarchie [1]) opklimmen en openlijk heerschen. Het is een wondere ladder, waar de een den ander steunt, de hand houdt en de hand reikt, en dat met eene zoo volmaakte schaamteloosheid, met zulk eene „*Unverfrorenheit*", zou de Duitscher zeggen, waarvan men zich nergens, met uitzondering van Amerika misschien, een denkbeeld kan vormen. Elk beambte, zegt een russisch schrijver, veronderstelt het van zijn ambtgenoot. Dat hoort er *natuurlijk* bij: elke Rus berekent het bij zijn beraming van onkosten, wat hij aan de ambtenaren zal moeten betalen om iets bij de regeering gedaan te krijgen. Het is tegenwoordig *nog* vrij wat erger, dan ten tijde van Peter den Groote: aan een ambtenaar gelastte hij eens allen te doen ophangen, die de waarde van een stuk koord zouden gestolen hebben, en kreeg ten antwoord, dan moet Uwe Majesteit er zich op voorbereid houden om morgen *geen enkelen ambtenaar* meer te hebben. Nog erger? ja, het is in de zeden doorgedrongen. Met geld vermoogt gij in Rusland alles. Is er gestolen en bedrogen op groote schaal, geld bezorgt

---

1) Heeft men niet een prins van den bloede, een grootvorst verdacht gehouden, honderdduizenden als een „*pot de vin*" te hebben ontvangen, om een oog dicht te doen voor de vreeselijke knoeierijen, die b. v. in Servië plaats grepen? Later heeft men de zaak in den doofpot gestopt.

een pas naar het buitenland. Met geld heeft men het kunnen doorzetten, dat alle hypotheken op de goederen eener zekere familie werden vervallen verklaard, en de schuldeischers eenvoudig werden afgewezen. Die *feiten* hebben wij uit russische schrijvers geput. Deze gaan zoo ver, dat zij voor dergelijke zaken een *tarief* opgeven.

Van tijd tot tijd loopt het absoluut *te ver*, dan volgt er een proces. Maar de *Tchinovnik* is machtig, en geld nog machtiger. Een „*homme de paille*" wordt gestraft, min of meer, maar als een zondenbok, tegen goede en gereede betaling; en Napels, Nizza, Venetië, de eene of andere badplaats, of de speeltafel van Monaco kan u leeren, op welke wijze de groote, de vorstelijke schuldigen weten te ontkomen.

De duitsche „*Gründungen*", die met den „*Krach*" eindigden, zijn een kinderspel tegen hetgeen in Rusland gebeurt. Koscheleff en Golowin komen er voor uit: „Rusland kan ten minste op één gebied als leermeester optreden," zeggen zij met bitteren hoon, „op dat der schurkerij, der omkooperij, van het bederf onder de beambten. Hier kan Europa nog oneindig veel van *ons* leeren." [1])

Dikwijls zoekt men de verklaring der nihilistische propaganda in vele diepzinnige, vernuftig berekende en fijn uitgesponnen gevolgtrekkingen uit zeer ver liggende oorzaken; maar hoe moet het gisten en koken in het hart

---

1) Den 25 Januari 1882 werd de hoogste chef der geneeskundige afdeeling voor de vloot Doctor Busch, zelf een arts, aangeklaagd de beste betrekkingen voor artsen verkocht te hebben, en onmiddellijk bleek het bij onderzoek, dat het bij het leger niet beter stond. Kleermakers en prentjesverkoopers waren de bemiddelaars in dien afschuwelijken handel, waarmede het leven en de gezondheid van honderdduizenden gemoeid waren! „*Kanonenfutter*"!

eener bevolking, die de gerechtigheid koopen en betalen moet met het zweet haars aanschijns, letterlijk met haar bloed en leven, die hare zuur bespaarde penningen ziet verdwijnen in de bodemlooze zakken der beambten, en den *meestbiedende*, niet den *rechthebbende* hoort verdedigen, steunen en *quand même* ziet voortrekken. Het is geen dichterlijke overdrijving, te zeggen, dat het hart zich omkeert in de borst, bij het lezen der onmogelijke dingen, die dagelijks plaats grijpen, gruwelen, straffeloos gepleegd en voortgezet, jaren, jaren lang, waarbij noch de fortuin, noch de eer der familie of van het individu geëerbiedigd worden. Gelooft het vrij, „Saïdjah's buffels" [1]) zijn niet in Indië alleen te zoeken. Die *Tchinovnik* maakt op ons een indruk als de Minotaurus van Creta, die uit de verkrachting aller menschelijkheid geboren was en op kosten der menschelijkheid leefde. Wie kan de offers tellen, welke eene straffeloos hoonende en tergende, overmachtige en *alleen* machtige kaste van beambten, die alle hartstochten tot handlangers heeft, voor haar eigen voordeel heeft gemaakt! Het is een helsche tooverring, die den Keizer omgeeft en hem menigmaal belet de hulpkreten van zijn volk te hooren. Die kreten, hoe akelig, hoe hartverscheurend ook, vermogen niet tot in de diepte der keizerlijke paleizen door te dringen. Zij sterven in de gangen als een doodsgereutel. Wat meer is, wat moet het jongere, edeler, het naar hooger strevend gedeelte dier kaste denken? Zich afwenden van zichzelf, met afschuw in het oog en in het hart. Het *hoogste* toch, wat een man van eer en karakter het

---

1) *Max Havelaar*.

hoogst eerbiedigt, is hij zelf, zijn eigen eer en karakter, die hem boven alles moeten gaan. Voor zichzelven schaamrood te moeten worden, is de bitterste schaamte.

Het valt te betwijfelen, of er velen van de zoodanigen onder de beambten worden gevonden; want wie kent er niet, die eens in 't bezit van het vertrouwen, van het oor van een hoogeren *chef*, hunne onderhoorigen straffeloos tergen en trappen, die „*sans vergogne*" tot alle lage middelen: verdachtmakingen, laster, hun toevlucht nemen, die het gezag, dat iets heiligs is, op de gemeenste wijze misbruiken en het met hun eigen verachtelijken en verachten persoon nog durven te vereenzelvigen; en die in staat zijn, de vuige *Tartufes!* met gehuichelde tranen in oog en stem, bij gelegenheid vol te houden, dat *alles* wat zij doen, uit een *hooger* inzicht, voor het hun toevertrouwde gezag en voor hem, die het hun in handen gaf, geschiedt? Daarom nadert voor hen een vreeselijke dag. Onverhoopt en onverwacht zullen zij wakker geschud worden, en opschrikken om naar het masker te grijpen. Te laat! Gezien en gekend zullen zij worden in hun afzichtelijke, naakte gemeenheid. Het net, hoe behendig gesponnen, zal verscheurd worden, en eens zal gerechtigheid geschieden.

Wie heeft onder het lezen dezer regels, niet aan de jeugd der scholen, der universiteiten gedacht, die jeugd, welke steeds zoo talrijk onder de aangeklaagden der samenzweringen vertegenwoordigd is? Niet dat wij het russisch onderwijs willen verdedigen — wij willen het later in 't kort behandelen — maar wie kan er jong en beschaafd en met zulke toestanden bekend zijn zonder in het jeugdige hart iets te gevoelen, dat snijdt als een dolk

en het bloed doet zieden? — Neen! dat is niet mogelijk.

Dat wij de revolutie met al hare middelen, met haar geheelen aanhang diep verafschuwen, behoeft niet gezegd; dat wij verder met de overdrijving in taal en gedachten rekening houden, is klaar; maar lees de proklamatiën, die den Keizer overal in zijn paleis vervolgen, die hem de nachtrust rooven en zijn gejaagden slaap met bleeke, bloedige spoken verontrusten, en als gij met russische toestanden bekend zijt, dan gaat u iets als een rilling door de leden; ja, niet zonder huivering bekent gij dan in het geheim uwer ziel: daar is *iets*, *veel*, misschien *zeer veel* waars in! en, *iets* is reeds oneindig te *veel!*

Vergissen wij ons, wanneer wij de eerste oorzaak van die vreeselijke toestanden zoeken in het russische despotisme? Wij gelooven het niet. Wij denken zulks in een volgend nummer van *De Katholiek* te bewijzen. Laten wij nu nog een blik slaan, al is het maar ter loops, op eenige andere punten, welker kennis ter grondige beoordeeling van het groote rijk onontbeerlijk mag worden geacht.

Persoonlijke vrijheid en zekerheid wordt gewaarborgd door een degelijke, onafhankelijke rechtspraak. Ze is het onderscheidend teeken van een beschaafden, welgeordenden Staat. Vergeefs zijn recht te zoeken, hoort alleen te huis bij het dubbele misbruik der macht in hare uitersten: bij de ochlocratische regeering eener tot blindheid en dwaasheid opgezweepte volksmenigte, of bij het oostersche despotisme.

Toen Schiller in zijn „*Graf von Habsburg*" het einde wilde schilderen van het vreeselijk *Interregnum* in Duitschland, schreef hij:

Denn geendet nach langem verderblichem Streit
War die kaiserlose, die schreckliche Zeit,
Und ein *Richter* war wieder auf Erden;
Nicht blind mehr waltet der eiserne Speer,
Nicht fürchtet der Schwache, der Friedliche mehr
Des Mächtigen Beute zu werden.

Vóór 1864 kon men eigenlijk niet zeggen, dat er in Rusland „*ein Richter*" was. Vóór Peter den Groote zocht ieder zijn eigen recht. Na hem zorgde de *Tchinovnik* voor het recht, dat wil zeggen, verkocht het recht aan den meestbiedende. Wallace zegt, dat *Themis* recht sprak in een duister vertrek teruggetrokken, maar luim en willekeur in 't openbaar. Die gerechtelijke ongerechtigheid was spreekwoordelijk geworden: „Vrees niet het gerecht, maar den rechter; waar een gerecht is, daar is geen recht." Alexander II, de groote bevrijder, was ook de groote rechtshervormer. Die hervorming was radikaal, maar, helaas! weder slechts in schijn. De wil was goed. Een *snelle* en *rechtvaardige* rechtspraak — een zelfstandige, onafhankelijke, dus geëerbiedigde rechterlijke macht — een wetenschappelijk gevormde, uitstekende rechterlijke stand — was het drievoudig doel des Keizers.

Wij, die ook in Nederland bittere ondervindingen opdoen van hetgeen een *snelle* rechtspraak, vooral in *koopmans*zaken, te noemen is, wij zullen den praktischen blik van den Czaar zeker hoog waardeeren. Ziehier de rechterlijke organisatie: een vredegerecht, van hetwelk men op een hooger gerechtshof, een „vergadering van vrederechters", beroep had, voor de eerste dagelijksche zaken; arrondissementsrechtbanken voor gewone rechtszaken, met appèl aan het zoogenoemde „Paleis van jus-

titie", en boven dat alles den Senaat of het Hof van Cassatie.

De vrederechters werden door den *Zemstvô* gekozen, voor het district van den *Zemstvô* zelven. Behalve deze laatste bijzonderheid, is de geheele inrichting een mengsel van fransche en engelsche rechtspleging, een bloemlezing, voor ditmaal nog al eenigszins met verstand toegepast. De ukase verscheen 20 November, 1864, en hare bepalingen werden dadelijk ingevoerd; maar in geheel Rusland — iets wat den graad der wetenschappelijke ontwikkeling aangeeft, — ontbrak het aan rechtsgeleerden. Voor de vrederechters was zulks van minder belang; zij behandelen meest geringe, onbeduidende dingen; zij waren inderdaad „rechters van vrede" — misschien juist omdat zij zoo weinig van de wetten en van advokatenstreken wisten.

Maar vele rechters hadden volstrekt *niet* gestudeerd, en moesten toch zoo benoemd worden, dat zij onafzetbaar waren.

In strafzaken oordeelt de jury. De gezworenen beslissen, en hunne beslissing alleen is afdoend. Een democratischer inrichting is in geen land van Europa te vinden. De boeren leveren verreweg het grootste contingent der gezworenen, en zij zijn onwetend, bijgeloovig en kinderachtig. Er is iets primitiefs in deze menschen, dat ongelooflijk is; zij zijn dan ook de „*risée*" van het volk [1]). Wat in deze jury's een overwegende rol speelt, is de

---

1) Een voorbeeld: een jury kon maar niet beslissen. Om zich uit dien neteligen toestand te redden; want een schuldige moest er zijn — nam men een heiligenbeeld, plaatste er een hoed voor, deed er twee papiertjes in; een der leden trok, en de zaak was in orde.

politieke opinie der gezworenen. Vrienden worden vrijgesproken, vijanden veroordeeld, dat gaat vast. Tenzij die vijanden zooveel geld hebben, dat zij de rechters kunnen betalen. Hoe vreemd zag men op, toen Vera Sassulitch, de nihilistische „heldin", die op Generaal Trepow geschoten had en er trotsch voor uitkwam, door de jury vrijgesproken werd en in triomf door de straten werd rongevoerd. Bij de bestaande toestanden was er niets natuurlijker. De *Tchinovnik* heeft de rechtspraak, en de politiek de jury vernietigd; en rechters en jury onderscheiden zich op de droevigste wijze door omkoopbaarheid op groote schaal. Tot alle slinksche en gemeene praktijken leent de russische wetgeving, die met recht een „*inextricable dédale*" genoemd wordt — wondergoed de hand. Er zijn niet minder dan zes en dertig duizend ukasen enz. — Het uittreksel beslaat nog vijftien lijvige deelen, en Polen heeft een soort van *Code civil*, de Oostzee-provinciën een wetboek met vier duizend zes honderd artikelen, en Lijfland een wetgeving nog voor zich alleen.

Voegt hierbij, dat de stand der rechters en die der advokaten in het algemeen beneden peil is, dat velen openlijk het recht verkrachten en verkoopen, dat het volk en met het volk de vrederechters zich aan de oude rechtstradities houden en van de nieuwe wetboeken geen de minste notitie nemen, dat de regeering, — het is ongeloofelijk en toch waar! — stelselmatig de jury onwetend houdt van elke rechtskennis, ja *verbiedt*, dat hun worde medegedeeld, welke straf op het misdrijf staat, dat wordt behandeld, dan zal u een denkbeeld van de russische rechtspleging voor den geest oprijzen, dat op

de volslagen ontkenning van alle recht gelijkt. Het is Themis, geblinddoekt, met gebroken zwaard en weegschaal, te midden van een stoet van vuige handlangers en omkoopbare rechters, die haar in het aangezicht slaan.

En het volk aan zulke *justitie* overgeleverd, zou niet tot wanhoop overslaan? Is er iets wat meer verbittert dan onrecht, onrechtvaardig aangedaan, dan recht, steeds gevraagd en steeds geweigerd? Beleedigingen vergeten, dat kan, dat moet; onrecht.... *nooit.* Het recht is iets heiligs. Zoo redeneert het volk. Daarenboven ligt er in het vertrapte, miskende recht een dubbele heiligheid, een tweevoudige kracht. Het onrecht wreekt zich vroeg of laat, en de wraak is de verplettering, de vernietiging van den schuldigen rechtsverkrachter. Dat moet! Het wezen des rechts is: op den duur te *moeten triomfeeren.*

Maar wee dan ook op den dag der vergelding! Wee Rusland, wanneer dat eeuwen lang miskende recht eindelijk *zijn recht* zal doen gelden, en wraak nemen over hen, die stelselmatig, eeuwen lang, dat recht hebben verkracht. Nog eens, komt u het Nihilisme nu nog zoo raadselachtig voor?

Maar wij zijn nog niet ten einde. Dat recht heeft handlangers, zijner waardig. Justitie en politie gaan hand in hand. De laatste is in twee soorten ingedeeld, die wij de staatkundige en de burgerlijke zullen noemen. De eerste wordt uitstekend goed uitgeoefend, de laatste uitstekend slecht. Ter beoordeeling hiervan moeten wij nog met een geheel eigenaardige, uitsluitend russische instelling kennis maken. In zekeren zin op de trappen des

troons, als de laatste, hoogste lijfwacht en hulp des Keizers, vinden wij de persoonlijke kanselarij van den Czaar, een werktuig in de hand der Keizers, die *door* en *met* dit instrument regeert. Zij telt vier afdeelingen; de *derde*, de gewichtigste, is de hooge politie, de beroemde of beruchte „*derde sektie*", „*la troisième section*", het „*cabinet-secret*", of het „*cabinet noir*" van Rusland, zoo gij wilt. Aan het hoofd dezer sektie staat de gewichtigste ambtenaar van het Rijk, die instaat voor de persoonlijke veiligheid des Keizers; onder hem en als ter zijner beschikking heeft hij den *chef* der gendarmerie en den prefekt der politie van St.-Petersburg.

Keizer Nikolaas wist, dat de ambtenaren de regeering bestolen, ieder in verhouding van zijn waardigheid en macht, de grooten in het groot, de kleinen in het klein, en deze laatsten niet uit gebrek aan goeden wil, maar uit angst voor de machtigeren, die het veld, waarvan hun maar een klein gedeelte als operatieterrein was aangewezen, in het groot exploiteerden. Hij dacht op een middel om aan dit misbruik een einde te maken en vond de gendarmerie uit, die genoemd werd „de Blauwen". Deze verkoos niet te spionneeren, heulde met de ambtenaren, deelde, altijd *naar verhouding*, in de gezamentlijke winst, en allen waren tevreden. Waarlijk, „es ist eine alte Geschichte, doch bleibt sie immer neu." — Maar de gendarmerie zou toch de schitterendste bewijzen leveren, dat haar keizerlijke uitvinder goed gezien en eene allernuttigste, neen, onontbeerlijke inrichting in het leven had geroepen. Zij legde zich toe op de politieke politie en spoorde, met de noodige macht uitgerust, *alle* staatkundige misdrijven op, die men maar *wilde* gevonden hebben.

Zij treden overal op als speurhonden, die op het politieke wild gedresseerd zijn, zooals de amerikaansche bloeddoggen op de negerslaven. In een oogwenk is iemand verdacht, gevangen, veroordeeld en op weg naar Siberië, „pour son repos et pour le leur"; dat is „l'affaire d'un moment".

Komt *u* een persoon verdacht voor, en gij hebt geene bewijzen, dat hij schuldig is, zoodat elke rechtbank hem *moet* vrijspreken, dan licht men hem eenvoudig op en verbant hem. Dat noemt men de administratieve rechtspleging [1]), of beter nog administratieve verbanning. Tegen dezelve valt *niets* te doen. Het slachtoffer is der willekeur weerloos prijs gegeven. Wat meer is, de *Mir* heeft ook een soortgelijke macht, waarvan zij echter geen gebruik maakt, omdat zij de kosten schuwt, die ten haren last komen, evenals zij voor de wraak van den banneling vreest.

De burgerlijke politie is zeer slecht, al telt zij een hoofdman, inspecteurs, schouten en veldwachters. De veiligheid van personen en goederen is gering, de goeden worden op vele wijzen gekweld en geplaagd, de boozen doen *straffeloos wat zij willen.*

Zou het noodzakelijk zijn nog eens op het Nihilisme, op den revolutionairen geest in Rusland te wijzen? Is het een wonder te noemen, dat hij zóó om zich grijpt, wanneer zulk een kanker vreet aan het russische staatslichaam? — Verdierlijkte slaven alleen kunnen willekeur en zelfzucht verduren en den hiel kussen, die hen trapt op het hart en op het hoofd, maar menschen, maar mannen kunnen dat niet.

---

1) *Administrativnym poryadkom.*

Hoevele bloedende harten kwijnen weg aan gene zijde van den Ural, in dat onmetelijke graf, dat men Siberië noemt, hoevelen rusten er op dat onmetelijke kerkhof? Hoevelen hebben met hun verbleekt gebeente den weg der ballingschap voor de rampzalige slachtoffers, die hen zullen volgen, geteekend!

En hoevele harten van echtgenooten en kinderen, die den armen banneling niet mogen volgen, bloeden tot zij stilstaan in den dood, bloeden jaren, jaren lang in het vaderland, dat zij vervloeken, omdat er willekeur en dwingelandij heerschen; en die arme kinderen, die opgroeien onder de bittere tranen der ouders, wat bitterheid en haat moeten zij erven en verzamelen in hun hart.

Wij spraken van menschen, van mannen. De emancipatie heeft vele Russen meer mensch, het *onderwijs* velen tot mannen gemaakt; en hoe? Daarover nog enkele korte beschouwingen.

Peter de Groote *beval* het onderwijs uit den hooge; zijn bevel bleef een doode letter. Katharina de „verlichte" Keizerin, de vrouwelijke Salomo (helaas!), wilde dat groote werk, Rusland tot een verlichten staat te maken, tot elken prijs als *haar* werk door de geschiedenis geboekt zien. Er geschiedde iets, niet veel; maar het was een begin. Alexander I ging verder op den aangewezen weg. Maar weldra werd men gewaar, dat het onderwijs, wat gegeven werd, revolutionnair werkte.

Hierin bedroog men zich niet, en Nikolaas schreef, en wij gelooven met recht, de „revolutiekoorts", zooals hij dat noemde, hoofdzakelijk aan het universiteits-onderwijs toe. Hij werkte het dus tegen, en beperkte alle bevoegd-

heden, van alle zijden. Met de regeering van Alexander II scheen ook voor het onderwijs een nieuwe *aera* aan te breken. Maar ook hier ging het zooals altijd. De Keizer meent het opperbest. De wetten worden op bevel gemaakt en uitgevaardigd, maar de *Tchinovnik* treedt van achter den troon te voorschijn, en de wet, door latere verordeningen *tegen-* en *om*gewerkt, is voor het grootste gedeelte tot onvruchtbaarheid gedoemd.

De theorie was heerlijk, de beschouwingen, die de wet vergezelden, prachtig, maar de praktijk armzalig. Zeker, reeds het geheele systeem was van liberalisme doordrongen, maar al de bemoeiingen maakten het niet minder subversief; het karakter bleef, maar de uitvoering was slecht, tergend, en maakte alle vrije ontwikkeling onmogelijk. Hier wilde men ook, zooals in alles, zooveel mogelijk centraliseeren; want de eerste, alles beheerschende strekking van het despotisme is eene centralisatie, die in zich belachelijk is en allernoodlottigst werkt.

Het russisch onderwijs, dat van modernen oorsprong is, heeft een moderne snede. Daarom wordt het middelbaar onderwijs, het moderne stokpaardje niet vergeten.

Het lager onderwijs, dat godsdienstleer, lezen (in de twee russische alphabets), schrijven, rekenen en zingen omvat, doet aan de dorpsscholen van Karel den Groote denken. Kosteloos *kan* het zijn; men *kan* echter ook nog vergoeding vorderen. Verplichtend is het niet. In het jaar 1877 ging van eene bevolking van 85½ millioen, ruim een millioen ter school, niet eens 1,3 percent, en van de meisjes 0,05 percent. Wij geven deze cijfers,

niet omdat wij voor schooldwang zijn, neen, wij schatten andere goederen, de vrijheid en andere heilige rechten der familie hooger dan een dikwijls duur betaald zoogenoemd *voorrecht*, dat niet tegen *hooger* opweegt. Maar uit die cijfers leert men Rusland kennen. Alleen *geestelijken* geven het godsdienstig onderwijs. Kerkdienaren en anderen onderwijzen de andere vakken. Hunne zedelijkheid en trouw aan den Keizer is blijkbaar, wanneer men de beoordeeling van het schooltoezicht mag vertrouwen. — Provinciale en kerkelijke besturen, gemeenten, particulieren kunnen, onder voorbehoud van hoogere goedkeuring, scholen oprichten. Het provinciale toezicht is niet geheel in de hand der regeering, die echter wel de districts-opzieners benoemt.

Men toog aan het werk, en de *Zemstvi*, de gemeenten, kerkbesturen en particulieren gingen aan het scholen oprichten; met welk gevolg, bewijst de boven aangehaalde statistiek. De provincie echter had op dit veld een schijn van autonomie. Dat kon niet langer geduld worden, en weldra werd, door een ukase natuurlijk, aan de adelsmaarschalken de hoofdrol toegekend. En alles was weer een regeeringsmachine, die op kommando werkte.

In het jaar 1804 veranderde Alexander I de meeste gemeentescholen voor middelbaar onderwijs in gymnasiën, eigenlijk zonder te weten waarom. In het Westen was dat immers ook zoo. Nikolaas regelde deze scholen in 1825 op eene geheel nieuwe wijze, uit geheel nieuwe motieven. Het was in Rusland zooals thans bij ons in Nederland. Men klaagde luid, dat men te *veel tegelijk* moest leeren, dus dat het onderwijs te oppervlakkig was. Men zei, en niet ten onrechte, dat het meer een intrech-

teren dan een ware studie was, en dat men daarom zelfs de studie van moeielijke vakken verwaarloosde. Toen kreeg het gouvernement een allercurieussten inval. Grieksch en latijn zouden dat gebrek aan soliditeit, dat zoo revolutionnair werkte, verhelpen. Vooral het eerste, daar kon men lang op studeeren, zonder er *iets* of *veel* van mee te nemen, althans zonder veel *succès* te behalen. Het grieksch zou dus een kogel zijn, welken men der jeugd evenals den galeiboeven aan het been zou binden; dat zou haar het springen wel afleeren. O! wie heeft niet dikwijls de schouders opgehaald bij de driftige officiëele discussies en de kreten, die afwisselen als het getij, voor of tegen, zwart of wit. „Buiten het grieksch geen heil." — „Wat richten wij met dat oude goed uit; het komt u nooit te pas in het leven": zoo heet het beurtelings. Doch in Rusland behield het grieksch eindelijk het veld. *Dertig uur* grieksch (en $42\frac{1}{2}$ uur latijn) per week moest den jongelieden als anti-revolutionnair geneesmiddel toegediend worden. Nu zullen zij geen revolutie tenzij op grieksche manier maken, en *die* kent Rusland door en door. De geheele *cursus* duurt 8 jaren. Er zijn echter maar zeven klassen; doch de hoogste is naar pruissisch model in „*Unter- und Oberprima*" verdeeld.

Hoe gaat het in Rusland met het grieksch? Grieksch zullen de studenten leeren, moeten zij leeren; zij doen het tegen wil en dank; zij weten er niet van, onthouden er niet van, maar Rusland is gered... want er wordt vinnig grieksch gedoceerd en woedend grieksch gestudeerd.

Wij erkennen met elken *classicus* het hooge nut der studie van de oude talen, maar „*hors du grec point de salut*", is dwaas; wij zijn voor de engelsche methode, waarbij

de studie wat meer aan de vrije keuze wordt overgelaten.

Naast de gymnasiën staan „*Realschulen*", hoogere burgerscholen, welke wij in Nederland genoeg kennen om ze op haar *juiste* waarde te schatten, met hare voordeelen en *vele* nadeelen.

De overledene Keizerin voerde dezelve ook voor meisjes in, en dat zulks in den smaak der russische dames viel, kunt gij zien te Aken en te Zurich, waar ze de lessen van de polytechnische school bijwonen, en zich bijzonder op „dynamiet" toeleggen.

Het hooger onderwijs telt acht universiteiten: die te Moscou is door Katharina gesticht, zooals die van Petersburg, Kazan en Charkow door Alexander I. Die van Kiew riep Nikolaas in het leven. Odessa ontving zijne universiteit in 1864, en die van Warschau is later weder geopend, nadat zij in 1831 evenals die van Wilna (welke in 1578 door de Jesuieten werd gesticht) gesloten was geworden. In den beginne waren de hoogescholen met een soort van zelfstandige regeering bevoorrecht: maar weldra werd haar alle vrijheid ontnomen; zelfs werden zij onder militair toezicht gesteld. Alexander II regelde definitief den toestand der universiteiten, en gaf 18 Juni 1863 de verbeurde vrijheden terug.

En nu? — De bron der wetenschap is voor Rusland geopend geworden, en in betrekkelijk rijke golven heeft zij hare wateren over het groote rijk uitgegoten, maar hare wateren hebben aan Rusland weinig geluk, weinig zegen gebracht. Het onderwijs was verpest door het verderfelijkste liberalisme. In Rusland ging ongelukkigerwijze wat men beschaving, vooruitgang en ontwikkeling noemt, steeds met het liberalisme gepaard. Geen ander licht liet het onderwijs schijnen in de russische duisternis

dan het dwaallicht der valsche wetenschap. Het was geen vuurbaak, die ter zekere, veilige haven wenkte, maar het was als die verraderlijke vuren, die eene misdadige hand op de gevaarlijkste rotsen ontsteekt, opdat de schepen, die het gieren van den storm zoeken te ontkomen, door den schijn misleid, er hun ondergang zouden vinden.

De wetenschap is als de boom des levens. De slang van 't liberalisme schuilt tusschen het welige, glanzende loover met zijne gulden vrucht. „Eet, en gij zult zijn als Goden!" — Rusland plukte en at, en de gevolgen lieten niet op zich wachten. Het was een soort van maatschappelijke vergiftiging. De godsdienst en de *clerus* vermochten niets tegen dit kwaad. Ze waren machteloos of zelve reeds aangetast. De Katholieke Kerk kon en mocht *niets*. Zij werd als de bitterste vijandin bestreden. Het despotisme kon nog minder. Het meende in zijn onbegrensden, dwazen hoogmoed, dat het zich versterken kon, wanneer de Czaar er bij won, al werd ook God er door verloren; en de universiteiten werden scholen van revolutie. Het middelbaar onderwijs leidde zijne leerlingen op tot toekomstige revolutiemannen, en met het lager onderwijs was het zoo gesteld dat er bij het openen der school geen kwestie meer was van gebed, en de onderwijzer de geschilderde beelden van den Heiland en Zijne H. Moeder met het gelaat naar den muur keerde, onder het schaterend uitspreken van de schandelijkste godslasteringen.

De wind is gezaaid, de storm nadert. Wij hooren hem loeien op de vier hoeken des Rijks. Zijn machtige stem doet den Czaar beven op zijn troon. Angst en siddering waren rond. Uit de voren van den maatschappelijken akker is een oogst opgegaan, bij welks gezicht de ijzing

ons om het harte slaat. Het is zooals de dichter zingt:

So haben [*Ruslands Weisen*] Fluch auf Fluch,
Mit vollen, wüsten Händen ausgesät!
Und gleich dem Unkraut, wüste Häupter schüttelnd,
Und tausendfältigen Samen um sich streuend,
Den Kindeskindern nahverwandte Mörder
Zur ewgen Wechselwuth erzeugt.

GÖTHE. (*Ipihigenie.*)

De dag der vergelding naakt, de groote dag der wrake. Daartoe heeft alles bijgedragen. De regeering, de adel, de geestelijkheid, de koopmans- en de boerenstand, en bijna alle maatregelen, in de laatste jaren genomen. Er kleeft op Ruslands regeering een vreeselijke bloedschuld. Zonder van Polen te gewagen, meenen wij toch met één woord van het strafwezen en de gevangenissen in Rusland, als tot de rechtspleging behoorend, te moeten sluiten.

Toen voor eenige jaren Engeland het diplomatiek stilzwijgen verbrak, dat de russische schanddaden en vervolgingswoede tegen de Katholieken, in het duister hulde, ging er een kreet van ontzetting in Europa op. Maar spoedig bedaarde die opschudding: het waren maar Katholieken! — Waren het bulgaarsche of rumeensche Joden, welke men dwong om hetgeen zij hadden gestolen voor een gedeelte terug te geven, of was het een bekeerde Joodsche knaap! dan moesten alle kanselarijen van Europa in rep en roer komen, om de *rechten van het beleedigd menschdom te wreken.* En evenwel somberder tooneel was niet denkbaar. De haren rijzen te berge, wanneer men de russische kerkers leert kennen. Wij zeggen het met een russisch schrijver: Het is niet noodig tot in de holen der menscheneters door te dringen om gruwelen en wreedheden te aanschouwen, die alle beschrijving trotseeren.

Men wordt zonder de *minste* bewijzen in hechtenis genomen en naar Siberië gezonden, zonder den tijd te hebben om den zijnen maar een vaarwel toe te roepen. Zijn er leden uit een of ander gezin verdwenen, dan zucht de familie op hartverscheurenden toon: Siberië, Archangel! Siberië is bekend; van Archangel zeggen de Russen „toen God Rusland schiep, maakte de duivel Archangel." Beiden staan met een hel gelijk. Ook van daar keert men niet weer; en *leven* kan men het *leven daar* niet noemen, het is een lang, langzaam, allerellendigst zieltogen, bij het bitterst lijden, bij kwellingen en vervolgingen van elken aard.

In de russische gevangenissen, moet gij niet denken *alleen* schuldigen te vinden. Dat zijn magazijnen, schuld en *onschuld* vindt gij er. *Hij, die er in komt, is reeds schuldig door het* feit *alleen*, dat hij er *in is;* of hij werkelijk onschuldig is, doet weinig ter zake. De eenen zijn er in, omdat zij *iets verdachts* gedaan hebben, weer anderen omdat zij het *niet* gedaan hebben. Hier verhoort het gerecht met vloeken, schelden, slaan en stooten, bangmaken, omkoopingen en kunstgrepen, hier verklaart men schuldig of onschuldig, *zooals het te pas komt;* hier teekent men proces-verbalen op kommando, daar regeert bloedige willekeur, en zwaait den bloeddruipenden knoet; uit den kerker voeren meestal maar twee wegen verder, door den dood naar het kerkhof, door de verbanning naar Siberië, dat is ook naar het kerkhof.

Neen, wij vergissen ons, er is nog één weg: de mijnen van den Ural. Wij huiveren, terwijl wij die folterplaatsen beschrijven, waar honderden, duizenden stuiptrekken in de vreeselijkste pijnen; de pen weigert der-

gelijke gruwelen neer te schrijven [1]). De geschiedenis kent van dien aard *niets*. Geen dwingeland, hoe bloedig zij zijn naam geboekt hebbe, heeft ooit *zoo iets* bevolen of geduld. Verleden jaar bracht de *Germania* er *iets* van aan het licht. Duizende menschen worden hier in de ingewanden der aarde opgesloten, zonder ooit meer het licht der zon of den blauwen hemel te mogen aanschouwen, om er, vergeten van de geheele wereld, als ingezwolgen door de aarde, bij levenden lijve te sterven, in een nooit ververschte pestlucht. Ze zijn in lompen gekleed, worden slecht gevoed, leven in eeuwig stilzwijgen, dat alleen afgebroken wordt door de afgrijselijkste vloeken en godslasteringen der dronken wachters, het gonzen van den knoet en het rammelen hunner ketenen. Zoo leven zij voort met een wanhoop in de ziel, die het hart van een scheurt en de hersenen doet gloeien, tot dat zij dood nederzinken op het werktuig, dat zij droegen, of dood gevonden worden in afzichtelijken staat.

Neen, niet alleen boven Dante's hel, maar ook boven de russische mijnkerkers van den Ural staat de wanhoop geschreven. En niet een rechtvaardige God, maar een afschuwelijk despotisme heeft er geschreven: „Lasciate speranza!"

(*Wordt vervolgd.*)

Rolduc. J. E. H. MENTEN.

---

1) Er werden in 1878, voor een publiek proces, tienduizend menschen gevangen genomen. Het was het beruchte proces der 193. Van die 10,000 werden er slechts 115 in vrijheid gesteld. De Russen bedriegen het buitenland. Zij worden op die leugens betrapt en liegen door. Ook dàt is Russisch.

SPROKKELINGEN.

Bijdrage tot de Semiten-quaestie. Het aantal Joden is tegenwoordig bijna even groot als ten tijde van David, namelijk tusschen de 6 en 7 millioen. — Europa telt meer dan 5 millioen Joden; Amerika tusschen 1 en 1½ millioen; Azië 200,000 en Afrika 80,000; — Rusland herbergt 2,621,000 Joden, dus meer dan de helft van alle Europeesche Joden; — Oostenrijk 1,375,000, waarvan de Poolsche provincie Gallicië 575,000; — Duitschland 512,000, waarvan de provincie Posen 61,000; — Rumanië 274,000; — Turkije 100,000; — Holland 70,000; — Engeland 50,000; — Frankrijk 49,000; — Italië 35,000; — Spanje en Portugal tusschen de 2000 en 4000; — Zweden 1800; — Noorwegen 25. — In de stad Berlijn alleen wonen bijna evenveel Joden als in geheel Frankrijk, namelijk 45,000. Amsterdam telt bijna 30,000 Joden; dus, betrekkelijk, d. i. hare bevolking in aanmerking genomen, nog meer dan Berlijn. In Jeruzalem wonen 13,500 Duitsche, Spaansche en Arabische Joden, en maken dus in die stad de meerderheid uit. Deze opgaven zijn genomen uit *Alte und Neue Welt* (1880. Heft 16, S. 656), *Deutscher Hausschatz* (1880. Heft 3, S. 112) en *Aardrijkskundig Handwoordenboek van Nederland door* S. Gille Heringa. (Derde druk. Utrecht. 1874.). Zooals de Haarlemmer Courant van 1 Februari ll. mededeelde, schreef de Heer Kellogg in het maanschrift *The New Englander* het volgende: In de Bukowina zijn van de vaste goederen, aldaar in 1877 in het openbaar geveild, 82 pc. in joodsche handen gekomen. In Gallicië hadden in 1879 3164 verkoopingen van boerderijen plaats gehad en meer dan 90 pc. waren door Joden gekocht. Hetzelfde was in Hongarije het geval met het verreweg grootste deel van de 16,000 veilingen van vast goed in 1878. De jongste hongersnood in Boven-Silezië en Posen wordt voor een goed deel geweten aan de omstandigheid, dat de bevolking er meer dan verarmd is, doordat zij al hare bezittingen, roerend en onroerend goed, aan joodsche kooplieden heeft verpand. — In de middelbare en hoogere scholen in oostelijk Duitschland en in Oostenrijk behoort een aan de bevolking onevenredig deel tot de Joden. Te Weenen zijn van de 2488 studenten 1039 Joden en van de 2140 advocaten 1024. Te Berlijn is de verhouding iets gunstiger voor de Christenen; deze tellen 2307 studenten tegen 1302 van israelietische afkomst. — Omtrent den invloed der Joden op de pers en de politiek diene, dat niet alleen *Lasalle* en *Lasker*, *Virchow* en *Schulze* (Delitsch), maar ook *Marx*, *Bebel* en *Liebknecht* Israëlieten zijn, terwijl van de drie-en-twintig vrijzinnige Berlijnsche dagbladen een-en-twintig in handen zijn van joodsche kapitalisten of redacteuren, Op den jongsten Journalistendag te Dresden behoorden van de 43 daar vergaderde vertegen-

woordigers der pers 29 tot de joodsche godsdienst. In Beneden-Oostenrijk zijn van de 317 auteurs, volgens den census van 1880, 225, of bijna $\frac{2}{3}$, Joden.

Protestantsche Theologen weten niets van de Katholieke Kerk. Over 't algemeen is dit, wat betreft de Nederlandsche predikanten, eene dikwerf aangetoonde en geheel uitgemaakte waarheid. In andere landen komt deze onwetendheid wellicht niet in denzelfden graad voor. Er zijn b. v. Duitsche Theologen, die blijk gegeven hebben, dat zij de vooroordeelen, die den Protestantschen godgeleerde zoo gemakkelijk tot dergelijke onwetenschappelijkheid dwingen, hebben overwonnen; maar zelfs van de Duitsche wetenschappelijkheid moet men geen te gunstige opvatting omtrent dit punt koesteren. Ach neen! vele Protestantsche godgeleerden in het land „der wetenschap" weten van Roomsche leer en gebruiken al even weinig als onze in hunne Protestantsche zelfgenoegzaamheid voortdommelende predikanten. Zeer algemeen trouwens is de verzekering, die in de volgende woorden van den Lutherschen Domkapitularis te Passau J. B. Röhm ligt opgesloten: „Wie van ons, zoo spreekt hij, heeft wel ooit de Dekreten van 't Trentsche Concilie, den Roomschen Katechismus, een of andere goede uiteenzetting van het Katholieke dogma, slechts eenigen van de in waarheid belangrijke wetenschappelijke werken der nieuwere Katholieke theologie bestudeerd? Wie heeft zich ooit slechts eenigermate met Katholieke liturgie, met het Roomsche Missaal en het Brevier beziggehouden?" (*Aufgaben der protestantischen Theologie.* Augsburg. 1882. Liter. Institut von Dr. M. Hutzler.). Ziedaar de verklaring van zoovele drogstellingen, van zoovele dwaze en zotte en door en door domme beweringen, die ook menig Duitsch wetenschappelijk werk versieren, zoodra de Protestantsche schrijver over Roomsche zaken gaat spreken; ziedaar een nieuw bewijs voor de consequente doorzetting van 't beginsel des vrijen onderzoeks; ziedaar de reden van onze allereerbiedigste bewondering voor de ontwikkeling, die het gezond verstand en de wetenschap aan 't koesterende licht der Hervorming te danken hebben.

Predikantennood. Naar de laatste opgave, die we in 't orgaan der Ned. Herv. Synode ontmoetten, was er in de Ned. Herv. Kerk op 1 Juli ll. het volgende getal predikantsvacaturen: Op 1 Januari 1881 waren 255 predikantsplaatsen onbezet. Sedert kwamen er bij door overlijden: 12; door verkregen emeritaat: 11, totaal dus: 278. Maar 11 van deze opene plaatsen werden *ad interim* waargenomen door kandidaten in de Herv. godgeleerdheid. Onder die openstaande gemeenten komen er omstreeks 30 voor, waar de vacature van 3 tot 17 jaren duurt.

ROSMINI.

AANTEEKENINGEN TER TOELICHTING DER VOLGENDE PAUSELIJKE BREVE.

Reeds sinds een dertigtal jaren wordt Noord-Italië in onrust gehouden door geschillen over zekere wijsgeerige leerstellingen, en het is naar aanleiding hiervan, dat Onze Heilige Vader de volgende Breve heeft doen uitvaardigen. De namen der steden, waar de voornaamste strijdschriften over deze leerstellingen het licht zagen, Milaan, Monza, Turijn, Lucca, zoowel als het opschrift der Breve zelve, die gericht is aan de Aartsbisschoppen en Bisschoppen der Kerkprovinciën van Milaan, Turijn en Vercelli, wijzen vanzelf het tooneel van den strijd aan: Lombardije en Piemont; immers, de grenzen der drie genoemde Kerkprovinciën komen geheel overeen met die dezer beide landstreken. De naam van Rosmini, ofschoon in de Breve om licht te bevroeden oorzaken niet vermeld, is onafscheidelijk verbonden aan de geschilpunten [1]), en een paar woorden mogen volstaan ter vluchtige kenschetsing van dezen wijsgeer en zijn stelsel.

1) Het laatst verschenen werk, dat ten doel heeft het Rosminianisme tegen de beschuldiging van pantheïsme te verdedigen, heeft tot auteur Mgr. Ferré, Bisschop van Casal Monferrato; de titel luidt: *Degli Universali secondo la Teoria Rosminiana.* Het laatst verschenen boek tegen het Rosminianisme is van de hand van Pater G. Cornoldi, S J.: *Il Rosminianismo sintesi dell' Ontologismo e del Panteismo*

Antonio Rosmini-Serbati, geboren te Roveredo, in Italiaansch Tyrol, den 25^{en} Maart 1797, priester en doctor der theologie, is voorzeker een der nieuwere philosophen van Noord-Italië, wiens werken den krachtigsten weêrklank hebben gevonden in zijn land, en die zich in geheel Lombardije en Piemont, ook onder de geestelijken de talrijkste leerlingen verwief. Een tweede punt, waardoor hij de opmerkzaamheid tot zich trok, is de door hem in 1828 gestichte Congregatie van de Christelijke Liefde, die in 1839 door Paus Gregorius XVI werd goedgekeurd. In 1848 begaf hij zich naar Rome en nam daar deel aan de politieke beweging. Men zegt, dat Paus Pius IX hem met het purper bekleeden en als minister van Onderwijs aan zijne zijde wilde zien, maar dat meerdere Kardinalen zich hiertegen verzetten om Rosmini's weinig kerkelijke beschouwing van het bestuur der Kerk. De revolutionnairen te Rome meenden zelfs, dat hij in politiek opzicht ééne lijn trok met den befaamden Gioberti, en zetten hem op hunne ministerslijst. Dat was meer dan Rosmini verdragen kon: tien dagen later reisde hij den Heiligen Vader naar Gaeta na. Hij overleed in 1855. Volgens getuigenis van allen, vriend en vijand, was zijn levenswandel onbesproken en voorbeeldig. Niet aldus echter zijn wijsgeerig stelsel.

Reeds in 1821 begon zijne werkzaamheid als schrijver, eerst in kleinere, vooral ascetische opstellen, langzamerhand krachtiger en veelvuldiger. In 1830 verscheen een zijner hoofdwerken „*Origine delle idee*", later gevolgd door „*Nuovo saggio sull' origine delle idee*", en dit laatste werd in nieuwe uitgaven telkens vermeerderd

en aangevuld. In 1831 zag zijne *Moraal-philosophie* het licht, in 1832 zijne *Vergelijkende geschiedenis der moraal-stelsels*, en *Anthropologie*, in 1842—1844 zijne *Rechts-philosophie*. Het blijkt duidelijk, dat hij zeer vertrouwd was met de nieuwere Duitsche wijsbegeerte, veel beter dan de meeste zijner leerlingen, die ze alleen uit vertalingen kennen.

Het karakteristieke van zijn stelsel ligt in zijne beschouwing van den oorsprong der ideëen, waardoor hij zich doet kennen als tot idealisme geneigd, en tot zekere hoogte als een leerling van Descartes. Op het voetspoor van Aristoteles en van den H. Augustinus, beleden alle Scholastieken over den oorsprong der menschelijke kennis de leer, op ééne plaats zeer kort en duidelijk door den H. Thomas aldus geformuleerd: „*ut primo incipiat in sensu, secundo perficiatur in intellectu.*" [1]) Descartes echter nam, zooals bekend is, *ideae innatae* aan, en wordt hierin door Rosmini in zóóverre gevolgd, dat deze slechts ééne *idea innata* leert, namelijk het meest algemeene, meest abstrakte idee, de *idea entis possibilis* of *idealis*. Dit idee wordt door den geest toegepast op de zinnelijk waarneembare dingen, of liever deze ziet in datgene, wat hij met de zinnen waarneemt, eene verwerkelijking van het ideëele wezen, en spreekt aldus dit allereerste oordeel uit: *Quod sentio, existit.* Daar nu de zinnelijke waarneming volgens Rosmini niets anders schijnt te zijn dan eene aandoening van den zinnelijk waarnemenden geest, en het eigenlijk objectieve niet

---

1) *Q. q. dispp. De Ver.*, q. I, a. 11 c.

raakt, blijkt het duidelijk, dat in dit stelsel de poort naar het idealisme wijd openstaat. Ik begrijp niet, hoe men met deze beschouwingswijze tot het werkelijke bestaan der objectieve orde kan komen.

Was Rosmini ook, in den strikten zin, ontologist? Ik weet het niet: het is mij niet duidelijk. Zeker toont zijn stelsel eene sterke verwantschap met de dwalingen van het ontologisme, en zelfs met pantheïsme. Immers, daar aan zijne allereerste *idea entis* noodzakelijkheid, oneindigheid, onveranderlijkheid, kortom alle eigenschappen van Gods natuur worden toegeschreven; daar het niet klaar blijkt, dat dit slechts in oneigenlijken zin geschiedt, en daar zij van den anderen kant toch weêr niets anders kan zijn, dan eene aandoening van den geest zelven, voert het stelsel, mij dunkt onvermijdelijk, tot pantheïsme, al is dit dan ook blijkbaar tegen de bedoeling van den ontwerper.

Ook op theologiesch gebied werd Rosmini beschuldigd van verschillende jansenistische, en naar het jansenisme trekkende dwalingen, over de verhouding tusschen genade en vrijen wil, namelijk van de bewering, dat de vrijheid niet noodzakelijk is voor de verdienstelijkheid der handelingen, — van het aannemen eener moraliteit, die zonder bewustheid en vrijheid verdienstelijk zou wezen, — van de loochening der zedelijke goedheid van handelingen volbracht zonder de Christelijke liefde, — van eene uiteenzetting van het wezen der zonde, die deze bijna als noodzakelijk doet voorkomen, enz. Hijzelf

en zijne leerlingen hebben hun best gedaan, om deze beschuldigingen te ontzenuwen.

Opmerking verdient het echter ten hoogste, dat geen zijner speculatief-wijsgeerige schriften, hoe nauwkeurig ook onderzocht, op den Index voorkomt Het onderzoek dezer werken, van 1851 tot 1854 gedaan, bracht geen ander gevolg dan deze uitspraak der H. Congregatie van den Index: *Dimittantur.* En dit *dimittantur* had nog eene geheel bijzondere geschiedenis. Paus Pius IX, wilde in persoon de laatste zitting der Congregatie praesideren, in welke werd uitgesproken: „*Antonii Rosmini Serbati opera omnia, de quibus novissime quaesitum est, esse dimittenda; nihilque prorsus susceptae istiusmodi disquisitionis causa, auctoris nomini, nec institutae ab eo religiosae Societati, de vitae laudibus et singularibus in Ecclesiam promeritis esse direptum.*" De formule *Dimittantur*, beteekent niets anders dan *Non prohibeantur*, doch eenige couranten, en daaronder vooral de *Osservatore Cattolico* van Milaan, gingen voort, den strijd aanvallenderwijze en heftig te voeren. Toen werden zij door een brief van Kard. de Luca, prefekt der H. Congregatie van den Index aan den Aartsbisschop van Milaan (20 Juni 1876), verplicht om ingevolge het formeele decreet van den H. Vader, „*ne vel novae in posterum accusationes ac dissidia, quovis demum obtentu, suboriri ant disseminari possent, indicto jam tertio de mandato ejusdem Sanctissimi, utrique parti silentio*", in het vervolg zich te onthouden van dergelijke aanvallen, en te verklaren, dat zij de formule *Dimittantur* verkeerd hadden uitgelegd. Dit geschiedde door eene aldus luidende

verklaring in den *Osservatore Cattolico* van den 1 Juli 1876.

Wèl daarentegen vermeldt de Index Rosmini's beide volgende schriften: *Delle cinque piaghe della santa Chiesa, trattato dedicato al clero cattolico*, etiam *con appendice di due lettere sulla elezione de' vescovi e clero e popolo*, en *La costituzione secondo la giustizia sociale, con una appendice sulla unità d'Italia*, doch met de welkome bijvoeging: *Auctor laudabiliter se subjecit.* (*Decr.* 30 *Maji* 1849.)

Hiermede is alles medegedeeld, wat mij van de geschiedenis dezer geschillen bekend is. Zij schijnen in den laatsten tijd, na de uitvaardiging der Bulle *Aeterni Patris* wederom in hevigheid toegenomen, in de dagbladen te zijn gevoerd. Ook verdient het de aandacht, dat er in 1880 een geschrift verscheen, getiteld *Della vita di Antonio Rosmini-Serbati. Memorie di Francesco Paoli, publicate dall' Academia di Rovereto.* Torino. 1880, waarvan ik niets dan den titel weet. [1])

Deze aanteekeningen mogen volstaan ter toelichting der volgende Breve. Onze Heilige Vader maakt daarin tevens, ter goedkeuring en aanmoediging, melding van de congregatie, door Rosmini gesticht.

Een paar woorden nog over dit genootschap der „Broeders en Zusters van Liefde", wier doel is heiliging der leden in zichzelven en bevordering van het zielenheil bij anderen. Zooals ik reeds aangaf, werd het in 1839 goed-

---

1) Vermeld op den omslag van *De Katholiek*, afl. April, 1881.

gekeurd door Paus Gregorius XVI. De hoofdzetel is te Domo d'Ossola in Sardinië, maar overigens heeft het alleen in Engeland vasten voet gekregen, en telt leden te Londen, St. Mary in Oscott, Longborough, Larow en Shepefried: de overste der Londensche Rosminianen, Pater W. Lockhart, geeft zich veel moeite, om de leeringen van zijn stichter te verdedigen, en in de *Dublin Review* van April 1880 las men, hetzij van hem, hetzij van een ander: „*No one can read Rosmini without being purified and elevated.*" [1])

Dit moge waar zijn: Onze Heilige Vader heeft uitdrukkelijk verklaard, in welken geest de wijsgeerige studiën zich behooren te ontwikkelen; hij wijst wederom, ook in de volgende Breve, op de Encycliek van 4 Augustus 1879, en dit is onze regel: de leeringen van den H. Thomas. Met blijdschap herhaal ik, wat ik vóór twee jaar schreef: „Wij beleven merkwaardige tijden: een nieuwe dag moet aanbreken. De menschelijke geest is moede, de subjectieve richtingen te volgen, waartoe het protestantisme den weg wees. De kracht van Cartesius heeft uitgewerkt, en zich ten laatste opgelost in de onzinnige droomerijen van Hegel." [2])

J. A. DE RIJK, Pr.

Seminarie Hageveld.

---

1) „Niemand kan Rosmini lezen, zonder reiner en hooger opgevoerd te worden."

2) *De Katholiek*, Dl LXXVII, blz. 221.

ZENDBRIEF

VAN ONZEN ALLERHEILIGSTEN VADER

PAUS LEO XIII

aan de Aartsbisschoppen en Bisschoppen der Kerkelijke Provinciën van Milaan, Turijn en Vercelli.

LEO PP. XIII.

Venerabiles Fratres salutem et apostolicam benedictionem.

Cognita Nobis est sapientia Vestra et vigilantia in omni genere diligens: itemque praeclara in hanc Apostolicam Sedem voluntas, quam cum saepe alias, tum etiam superiore anno et amantissimis litteris et coram confirmavistis. Atque illud magnopere laetamur episcopalibus laboribus Vestris uberes, Deo iuvante, evenire fructus. Quibus de rebus gratulamur unicuique Vestrum meritasque laudes libenti animo publice tribuimus.

Nonnihil tamen istis ipsis in provinciis est, Venerabiles Fratres, quamobrem non sumus a sollicitudine plane vacui. In iis enim passim apparent quaedam dissensionum initia, quae nisi opportune matureque opprimantur, evadere in maius aliquod malum videntur posse. Ea igitur volumus a Vobis diligenter considerari, et Vestra cura operaque provideri, ut, amotis dissidiorum caussis, sententiarum et voluntatum concordia retineatur, quae cum in omni re publica, tum praecipue in Ecclesia maximum atque optimum est vinculum incolumitatis. — Iamvero metuendum est, ne haec animorum concordia dirimatur contrariis

partium studiis, quibus materiam praebet quaedam inter Insubres ephemerides, et doctrina clari unius viri, cuius inter recentiores philosophos nomen percrebuit.

Quod ad primum caput, sunt in istis provinciis Vestris ephemerides, quarum auctores veri rectique principia tuentur, sanctissima Ecclesiae iura, Apostolicae Sedis Romanique Pontificis maiestatem strenue defendunt. Huic generi favendum maxime est; et omni ratione curandum, ut scriptores huiusmodi non modo floreant studiis hominum et gratia, sed etiam multos ubique nanciscantur similes sui, qui quotidianos improborum impetus sustineant, et honestatis religionisque patrocinio redimant impunitam plurimorum in scribendo licentiam. Hac de caussa Nos haud semel illorum probavimus voluntatem, vehementerque hortati sumus, ut tueri iustitiam et veritatem scribendo insisterent, et nulla re deduci sese a proposito sinerent.

At vero convenit in caussa gravi et nobili modum adhibere defensionis aeque nobilem et gravem, quem ultra progredi non oportet. Scilicet pulcrum est, eos qui catholicum nomen scriptis quotidianis defendunt prae se ferre veritatis amorem constantem, minimeque timidum; sed simul oportet nihil eosdem suscipere, quod bono cuiquam viro iure displiceat, neque ulla ratione temperantiam deserere, quae cunctarum comes debet esse virtutum. In quo nemo sapiens probaverit aut stilum vehementem plus quam satis est, aut quidquam vel suspiciose dictum, vel quod temere a personarum obsequio indulgentiaque discedere videatur.

In primis vero sanctum sit apud catholicos scriptores Episcoporum nomen; quibus in excelso auctoritatis gradu

collocatis dignus officio ipsorum et munere habendus est honos. Neque licere sibi homines privati putent in ea, quae sacri Pastores pro potestate decreverint, inquirere; ex quo sane magna perturbatio ordinis consequeretur et non ferenda confusio. Atque istam reverentiam, quam praetermittere licet nemini, maxime in catholicis auctoribus ephemeridum luculentam esse et velut expositam ad exemplum necesse est. Ephemerides enim, ad longe lateque pervagandum natae, in obvii cuiusque manus quotidie veniunt, et in opinionibus moribusque multitudinis non parum possunt.

Ad alterum caput quod attinet, de philosophicis disciplinis iam declaravimus cuius viri vestigiis ingrediendum putemus. Litterae Nostrae Encyclicae die IV mensis Augusti anno MDCCCLXXIX ad universos Episcopos datae aperte monent avere Nos et cupere, ut iuventus ad disciplinam sancti Thomae Aquinatis instituatur; quae plurimum ad excolendas sapienter hominum mentes semper valuit, et est maxime accomodata ad pravas refutandas opiniones, quae homines tanto iam numero transversos agunt, cum ingenti et salutis suae discrimine et reipublicae detrimento. Istud Litterarum Nostrarum propositum poterat omnium animos concordia iunctos facile retinere, excepta interpretationis subtilitate nimia, servataque moderationis ratione in rebus iis, de quibus ob studium investigandi veri, citra fidei caritatisque iacturam, viri docti utrinque disserere consueverunt.

Sed quoniam non sine animi Nostri cura videmus partium studia plus aequo in disputando conflagravisse, publice interest, huic ardori animorum modum aliquem imponi. Quapropter cum in iis quae in dies singulos scri-

buntur et multa commentatio et pacata iudicii tranquillitas, ut plurimum, desideretur, optandum est ut catholici ephemeridum scriptores ab huiusmodi quaestionibus tractandis abstineant. Interim autem Sedes Apostolica, de gravioribus negotiis praesertim quae doctrinarum sanitatem spectant pro muneris sui ratione sollicita, ad renatas et crudescentes controversias vigilantiam et providentiam suam convertere non praetermittit, ea adhibita consilii prudentia, in qua quemlibet catholicum virum aequum est conquiescere.

Ex qua tamen re nolumus detrimentum capere societatem religiosorum virorum *a Caritate* nominatam, quae sicut in iuvandis ex instituto proximis hactenus labores suos utiliter insumpsit, ita optandum ut vigeat reliquo tempore, fructusque pergat quotidie uberiores edere.

Interea Vestrum est, Venerabiles Fratres, dare operam ut haec consilia Nostra perficiantur, et nihil omittere quod ad firmandam concordiam pertineat. Quae sane eo magis est, ut probe intelligitis, necessaria, quo plures et acriores apparent hostes rebus catholicis imminentes: adversus quos exercere vires omnes necesse est, easque non dissipatione attritas, sed coniunctione auctas. Plurimum propterea prudentia, virtute et auctoritate Vestra confisi, Vobis omnibus, Venerabiles Fratres, et populis vigilantiae Vestrae commissis, auspicem divinorum munerum, et praecipuae benevolentiae Nostrae testem, Apostolicam Benedictionem peramanter in Domino impertimus. — Datum Romae apud S Petrum die XXV Januarii MDCCCLXXXII, Pontificatus Nostri Anno Quarto.

LEO PP. XIII.

EEN WOORD VAN VERTROUWEN. [1])

In den naam des Vaders en des Zoons en des Heiligen Geestes. Amen. Alleluja! Alleluja!

Glorie zij God in den hooge en vrede aan de menschen, die van goeden wille zijn.

Wie ooren heeft om te hooren, dat hij hoore!

In den beginne was het Woord, en het Woord was bij God, en het Woord was God.

En het Woord is vleesch geworden, en het heeft onder ons gewoond, opdat de menschen het leven zouden hebben en het overvloediger zouden hebben.

Voorwaar, ik zeg het u: er was groote vreugde onder de volkeren, toen de heilgezanten van het Woord in hun midden verschenen; want zij waren allen geworden als dwalende schapen, die geenen herder meer hadden. Thans zijn de volkeren andermaal geworden dwalend en arm.

Onze vaderen zagen het licht ten ondergang neigen,

---

1) Ingezonden.

In de volgende regelen heeft de schrijver beproefd eenige gedeelten uit de *Paroles d'un croyant* over te werken; zijne bedoeling was om, met zorgvuldige vermijding van Lamennais' dwalingen, in gelijksoortige vormen iets voort te brengen.

een zoet en opbeurend licht als de ster der Oostersche Koningen, en toen dat licht onderging, werden de tempels op aarde gesloten, en er werden koningen op het schavot gebracht, en een zwarte nacht hing loodzwaar op de aarde. En tijdens dien nacht ging een geheimzinnig woord van mond tot mond: „Gij zijt rechtvaardig, o God! en uw oordeel is gerecht."

Kinderen der duisternis! nog is het nacht, maar er speelt in het Oosten een schemerend licht.

II.

In die dagen kwam de hand des Heeren over een rechtvaardige, en hij werd overgevoerd naar een ontzaglijk groot veld, dat met doodsbeenderen was bedekt, en de Geest liet hem neder midden in dat veld, en Hij leidde hem in de rondte er om henen, en daar waren er zeer velen en ten eenemale verdroogd.

En de Geest, die hem had overgevoerd, zeide: „Menschenkind! dit doodenveld gelijkt het volk van Christus op aarde." Zij zeggen: „Onze beenderen zijn verdord, en onze hoop is verdwenen, en wij zijn als afgestorvenen."

En toen hij dat zag, dat die dooden het volk Gods beteekenden, was zijn ziel zeer bedroefd, en de hoop vlood er uit aan alle zijden, als uit een gebroken vat.

En de Geest sprak tot hem: „Waarom is er treurigheid in uw hart?" En hij antwoordde: „Ach, aanschouw de rampen, die er zijn onder ons volk."

En de hemelling glimlachte met een lach, zoo vol zoetheid, dat ik dien niet beschrijven kan, en dit woord klonk tot zijne ooren: „Uw oog ziet niet verder dan

hetgeen de schepselen in hun gebrekkige taal den natuurlijken loop der zaak noemen, maar voor God is de natuur met het bovennatuurlijke vereenigd."

En dezelfde stem, welke zoo even tot hem gesproken had, hervatte nu andermaal en sprak aldus tot die doodsbeenderen: „Dorre en doode beenderen! hoort het woord des Heeren! Zie Ik zal een nieuwen geest in u zenden, en gij zult herleven. En Ik zal zenuwen over u trekken en vleesch over u doen groeien, en gij zult weten, dat Ik de Heer ben, uw God."

En eensklaps, terwijl de Geest nog sprak, vernamen zijne ooren een gedruisch en een geschuifel en beweging. En zijne oogen opheffende, zag hij die beenderen komen tot elkaar — elk tot zijn gewricht — en daar kwam vleesch over en zenuwen, en de geest werd er ingestort, en zij stonden op hunne voeten eene overgroote menigte.

En hij begreep, dat dit het Christenvolk der toekomst beteekende, en hij weende van vreugde en troost.

En de Geest zeide tot hem: „Hoop en bid, alles is mogelijk voor hem die gelooft." Alleluja! Alleluja!

III.

En het rijk van Christus op aarde was begonnen.

En op eenen hoogen berg staande, zag een ziener Gods de geheele aarde en haar volheid; en al wat in de toekomst verborgen ligt, zag die ziener, evenals men op andere tijden ziet, wat er van nabij onder zijne oogen voorvalt.

En zijne stem verheffende, riep hij uit:

„Ik zie de aarde in ijzeren banden geslagen, de zeeën haren loop veranderen, de heuvelen wankelen, en de menschelijke gedachte zweeft over dat alles, langs een menigte van kunstige draden henen, bevruchtend en herscheppend, zooals eens de Geest Gods over de wateren heeft gezweefd."

Menschenkind! wat ziet gij verder? verkondig ons alles wat gij ziet.

„Ik zie in het Noorden een eiland in de zee, wat het eiland der heiligen wordt genoemd. En op dat eiland verheft zich een eeuwenoud gebouw, dat met een kruis is getooid; een groote menigte gaat dat gebouw binnen, en de muren van dat gebouw zetten zich uit, onder den aandrang der menigte, die binnengaat."

Menschenkind, wat ziet gij verder?

„Ik zie een volk strijden, gelijk de aartsengel Michaël streed tegen Satan. De vijand van dat volk is met den stalen helm en een ijzeren wapenrusting gedekt, hij dreigt met dood en verplettering, en overal waar hij zijn zwaard doet nederkomen, daar storten de altaren omver, en nemen de priesteren de vlucht. Maar niet ver van den ijzeren reus verheft een hooge berg zijn kruin, en daar onthecht zich een zandkorrel van die kruin; in haren val wordt zij al grooter en grooter; zie, daar stort ze op den reus, die in al zijn grootheid wordt verplet en bij zijne verplettering den naam uitroept van zijn miskenden God.

Ik zie een ander volk naast het tweede, aan handen en voeten gebonden, en doodelijk getroffen. Maar hoog in de lucht verheft zich een heilige maagd, om dat volk te beschutten onder een banier, die met leliën is bezaaid.

Ik zie een vierde volk in ballingschap bezwijken op de ijsvelden van het Noorden, en dat volk weent heete tranen, bij de gedachte aan zijn ouden roem en zijne verdienste voor de heiligste zaak der wereld. Maar in den hemel wordt het geschrei van dat volk gehoord, en er vallen geweldige slagen op de onderdrukkers van de martelaren, slagen van dood en verbrijzeling, zooals de aarde ze nooit heeft gezien."

Menschenzoon, wat ziet gij verder? verkondig ons alles wat gij ziet.

„Ik zie het Oosten in woelende beweging, en het heft de oogen omhoog als zocht het eene vroegere grootheid weêr. Een grijsaard met zilverwitten baard verlaat het Oosten in gebogene houding en richt zijne schreden naar eene stad in het Westen, die op eenen heuvel is gebouwd. En als die grijze daar aankomt, gaat een andere grijsaard, welke drie kronen draagt, den eersten te gemoet, en zij vallen in elkanders armen en omhelzen elkander vuriglijk. En wanneer de Oostersche grijze naar zijn vaderland terugkeert, hecht de gekroonde hem een gouden kruis op de borst, en zij vervolgen ieder hunnen weg in vrede."

Menschenzoon, wat ziet gij verder?

„Ik zie in het Zuiden een volk, zwart als de nacht en met vloek beladen. Maar Christus raakt het aan met zijn kruis, en de vloek is geweken, en 't is als een altoosdurend Pinksterfeest."

Menschenzoon, wat ziet gij verder? Verkondig ons alles wat gij ziet.

Hij antwoordt niet, roepen wij nogmaals.

Menschenzoon, wat ziet uw oog?

„Ik zie het zevende volk, het volk der toekomst en der reuzenkracht, van alle zijden door de groote zee omgeven. Een nieuwe wereld ligt daar open, en nieuwe geslachten vallen voor Christus neêr. Sta op, o Jerusalem, en schitter in klaarheid; want uw licht is opgegaan, en de glorie des Heeren wordt in u gezien, en scharen van duizenden en duizenden komen tot u!"

En de ziener viel neder op den berg en dankte God voor de verlossing van Israël.

IV.

Gij hebt veel geduld noodig en eene offervaardigheid, die nimmer bezwijkt; want in éénen dag zult gij niet overwinnen.

Slechts het bloed der martelaren is het zaad der Christenen geweest; zult gij dus zegevieren op aarde, hebt dan alles veil voor de heilige zaak der waarheid.

Hij, die niet alles voor de waarheid offeren wil, is Christus onwaardig, die voor de waarheid gestorven is.

Daarom, zoo iemand van u versmading moet dragen om wille der waarheid, zegt dan niet in uwe harten: „Wij moeten veel lijden voor Christus, en dat lijden valt ons zwaar"; want, voorwaar, ik zeg u: „Er zijn volkeren geweest, die Hem niet hebben gekend, en geen ellende was ooit gelijk aan de hunne."

Zegt ook nimmer in uwe harten: „Dat alles is toch veel lijden voor een goed, dat zoo laat komt"; want indien dat goed laat komt, indien gij er slechts kort genot van hebt, ja zelfs zoo het u in het geheel niet gegeven is, daarvan te genieten, zoo zullen uwe kinderen

daarvan genot hebben, en de kinderen uwer kinderen.

Zij zullen hebben wat gij hun achterlaten zult, ziet dus toe, of gij hun het ongeloof en de slavernij der zonde tot erfenis wilt achterlaten.

Indien er op aarde nog iets groots bestaat voor Gods oog, 't is het onmiskenbaar besluit van een volk, dat onder zijne hoede wandelt, om de rechten en de deugd te heroveren, die het eens van Hem heeft ontvangen, dat noch zijne smarten, noch zijne vermoeiende dagen, noch zijne slapelooze nachten optelt, maar altoos bij zich zelven zegt :„ Wat beteekent dit! De gerechtigheid en het geloof zijn nog grootere vermoeienissen waard."

Dit volk kan wederwaardigheden en teleurstellingen, verraad en verdrukking ondervinden, het kan met een Judaslach worden verkocht.... ten slotte zal het overwinnen.

Want al ware zijne verwachting niet zevenmaal, maar zeventigmaal zevenmaal teleurgesteld, zijn God, die in den hemel woont, oordeelt rechtvaardig en zal zijne rechtvaardigheid doen heerschen op aarde.

V.

Overal is arbeid, en overal is leed; maar daar is een onvruchtbare en een vruchtbare arbeid, een schandelijk en een eervol lijden.

Gelooft gij, dat de kleinmoedige, die op zijn legerstee den adem uitblaast, bezwaard door het bewustzijn zijner lafhartige daden, eenen meer verkieslijken dood heeft dan de standvastige man, die, op het schavot of in den krijg of in de armoedige hut, zijne ziel rein aan God wedergeeft, zooals hij die van Hem heeft ontvangen?

Gelooft gij, dat het den afvallige op zijn donzen sponde dragelijker wezen zal bij zijnen jongsten snik, dan den martelaar op zijn rooster, als hij de hemelen geopend ziet.

Zijt Christen! Een Christen heeft alles veil voor de heilige zaak Gods.

Wanneer de groote dag van het oordeel der volkeren zal gekomen zijn, zal tot iedereen worden gezegd: „Welk gebruik hebt gij gemaakt van uwe ziel? Men heeft er teeken noch spoor van gezien. De genietingen van de redelooze dieren zijn alles voor u geweest. Gij hebt het slijk bemind, ga en verteer in het slijk."

En hij integendeel, die boven de stoffelijke goederen de ware goederen in zijn hart zal bemind hebben, die om ze machtig te worden, geen werk, geen vermoeienis, geen opoffering zal gespaard hebben, zal deze woorden hooren:

„Hem die eene ziel heeft, zij de vergelding der zielen! Dewijl gij meer dan alle dingen de vrijheid en de gerechtigheid hebt liefgehad, zoo kom en bezit de gerechtigheid en de vrijheid in eeuwigheid."

VI.

In den tijd, dat de bladeren geel worden, keerde een blinde grijsaard door een meisje geleid, langzaam naar zijne hut terug, die aan de helling lag van een dal.

En aan den ingang van het dal zag men tusschen eenige boomen, die hier en daar verspreid stonden, de schuinsche stralen der zon, die reeds onder de kimmen was gedoken, door de wolken van het Westen spelen en ze met duizende verwen kleuren, welke langzamerhand verdwenen.

En de grijsaard in zijn hut gekomen — zijn eenig goed op aarde — begaf zich naar een houten kist, opende die en nam daaruit een rooden soldatengordel, die op vele plaatsen doorstoken was.

En na dien gordel met moeite te hebben uitgespreid op de tafel, ging hij zitten op een houten stoel, die zwart was van den rook der haardstede; hij betastte dien gordel herhaaldelijk en neigde het hoofd op de borst in eene diepe mijmering.

En herhaalde malen ontvlood aan zijn borst een flauwe zucht, en met een zwakke stem zeide hij: „Ik had maar éénen zoon, en hij vertrok naar den Paus; ik had maar éénen stamhouder, en hij stierf in den heiligen krijg."

En daarna herhaalde hij met eene nog zwakkere stem: „Mijn zoon! Mijn zoon! en een traan maakte zijne blinde oogleden vochtig, maar vloeien kon hij niet."

En toen hij daar zoo zat en zijne gedachten den vrijen loop liet, zag het meisje, dat aan zijne zijde stond, hem een korte poos aan, daarna zeide zij:

„Mijn vader! gij zijt niet altijd in dezen kommerlijken toestand geweest."

En in hare stem was een onuitsprekelijke zachtheid en teederheid.

En de man met grijze haren antwoordde: „Ach, mijne dochter! God regeert, en wat Hij doet is immers wel gedaan.

Het is waar, toen ik uwen broeder verloor, was dit eerst eene smart voor mij, die ik onoverkomelijk waande, en ik weende vele dagen achtereen.

Maar later bedacht ik, dat, zoo hij leefde en onze ellende zag, zijn hart zou breken, en ik zag in, dat God het met hem wél gemaakt heeft."

Het meisje antwoordde niet, maar zij bukte het hoofd, en eenige tranen, die zij trachtte te verbergen, vielen op den gordel, die voor haar lag, en vermengden zich met het bloed van haren broeder, dat in den gordel was opgedroogd.

De vader vervolgde: „God die het wél met hem gemaakt heeft, heeft het ook wél met ons gemaakt. Wat heeft ons ontbroken, terwijl zoovele anderen gebrek hebben aan alles?

Het is waar, wij hebben ons moeten gewennen om met weinig tevreden te zijn, en *dit* weinige door uwen arbeid moeten verdienen; maar dit weinige, is het niet voldoende? — God heeft ons in zijne goedheid dagelijks ons brood gegeven, en hoevelen hebben dit niet? een dak om onder te wonen, en hoevelen weten niet, waar zij een schuilplaats zullen vinden? U heeft hij mij gegeven, mijne dochter! waarover zou ik mij beklagen?"

Op deze laatste woorden viel het meisje diep geroerd om den hals van haren vader; zij bedekte die met kussen en begon luide te snikken.

En de grijsaard deed eene poging om zijne stem te verheffen en zeide:

„Mijne dochter! het geluk bestaat niet daarin veel te bezitten, maar veel te offeren voor God, veel te hopen en te beminnen.

Onze hoop is hier beneden niet, noch ook onze liefde, of zoo zij daar is, is het slechts voor eenen tijd en voorbijgaand.

Toen uwe broeder nog op aarde moest verschijnen, bad ik eens vurig de Maagd Maria, voor het welzijn van uwe moeder.

En in den droom scheen het mij toe, dat uwe moeder met een hemelschen glimlach mij een klein kind aanbood, om het te zegenen.

En ik nam het kind, dat zij mij aanbood, met vreugde, en toen ik het in mijne armen hield, gaf de Moedermaagd het een martelaarspalm in de hand.

Weinige weken daarna werd uw broeder geboren, en de aangename verschijning was altoos voor mijne oogen."

Dit zeggende, begon de grijsaard met zilverwitte haren te beven en klemde zijne dochter aan zijn hart.

En kort daarop zag een godvreezend mensch twee lichtende gedaanten ten hemel stijgen, en een menigte van engelen vergezelde hen, en de lucht weergalmde van hunne vreugdezangen.

VII.

Gij zijt allen kinderen der heilige Apostelen, en hunne opvolgers besturen u, waarom hebt gij die opvolgers niet lief als uwe vaderen, en waarom behandelt gij hen somtijds als vijanden?

Zoolang gij oneenig zijn zult tegen hen, hebt gij niets te wachten op aarde dan ongeluk en verderf.

Indien in uw lichaam ieder lidmaat zeide: „Ik behoor aan mij zelven, en mijn hoofd gaat mij niet aan", wat zoude er van geheel uw lichaam geworden?

Wanneer een wolf een kudde belaagt, verslindt hij ze niet allen tegelijk; hij zoekt een schaap, dat van den herder is afgedwaald en eenzaam graast, daarna sleept hij het mede naar zijn hol, en zijn bebloeden muil openend, verslindt hij het dier, dat voor zijne afdwaling wordt gestraft.

Neemt dan een voorbeeld aan de schapen en aan uwe ledematen.

Voorwaar, ik zeg u, uwe overwinning is nabij, zoodra gij geleerd hebt, hun te gehoorzamen, die u in Gods naam besturen.

VIII.

Onder de menschen hebben sommigen van God meer gaven ontvangen of naar lichaam of naar geest en het zijn dezen, welke door Hem worden uitgekozen om over de anderen te waken.

En toen God besloot, dat hij zóó de menschen zou besturen, wist Hij, dat dit eene moeielijke zaak op aarde wezen zou.

En daarom gaf Hij dit gebod aangaande de overheid: „Wie u hoort, die hoort Mij, en die u versmaadt, die versmaadt Mij."

En dat Woord van God heeft zich altoos bewaarheid.

Er was een man, die reisde naar zijn vaderland, en hij kwam aan eene plaats, waar een stroom buiten zijne oevers getreden was, en die stroom vernielde heel den weg, en buiten dien weg was er geen toegang, noch ter linker- noch ter rechterkant.

Maar toen die man zag, dat hij zijnen weg niet kon vervolgen uithoofde van dien stroom, zocht hij hem te doorwaden en zich een doortocht te banen; maar hij deed veel moeite en matte zich af tegen de snelle en diepe wateren, en al zijne pogingen waren te vergeefs.

En toen hij dit zag, zette hij zich vol droefheid neder en zeide: „Wat zal er van mij worden, als de nacht

komt en mij overvalt op deze eenzame plaats, zonder voedsel, zonder beschutting, zonder eenige verdediging in de ure des gevaars, als de wilde dieren uitgaan, om hunne prooi te zoeken?"

En als hij in die gedachte verdiept was, komt een ander reiziger daar ook aan, en toen deze hetzelfde gedaan had als de eerste en zich ook te zwak bevonden had, om de rivier te doorwaden, ging hij stilzwijgend zitten en liet het hoofd hangen.

En na deze kwamen er meer anderen; maar geen van hen kon dien stroom doorwaden, en zij allen hadden groote vrees.

Eindelijke zeide een van hen tot de anderen: „Mijne broeders! laten wij onzen Vader bidden, die in de hemelen is; wellicht zal Hij medelijden met ons hebben in onzen nood."

En zij hoorden zijne woorden, en zij baden vurig den Vader, die in de hemelen is.

En toen zij gebeden hadden, toen sloeg de man, die gezegd had: „Laat ons bidden", zijne oogen wederom op den stroom, en zie, daar zag hij aan de overzijde van het water nu eenen grijsaard staan, steunende op een langen staf en een gouden kroon drukte zijne slapen.

En de grijsaard vernomen hebbende, wat hen zoo smartelijk verontrustte, deed eenige schreden zijwaarts, sloeg met zijn staf op de wateren, en hij zeide: „Mijne kinderen! weest onbevreesd, op deze plaats kunt gij den stroom doorwaden."

En zij stonden op, en allen gezamenlijk doorwaadden zij den stroom, en de oever kwam nabij, en zij vervolgden hunnen weg in vrede.

Die reiziger is de mensch, dat vaderland is de hemel, die stroom zijn de zorgen en smarten des levens.

Geen sterveling is in staat dien stroom met eigen krachten te beheerschen, maar God heeft zijne gezanten gezonden op aarde en die gezanten met *zijne* macht bekleed, zoodat *zij* altoos veilig reizen, die de stem volgen der overheid.

IX.

Bewaart zorgvuldig in uwe harten de wet van Christus; zij zal uwe beschermende hoede zijn, zij zal de tweedracht en de verdeeldheid uit uw midden verbannen.

Welke andere wet heeft hij noodig, die de wet van Christus heeft? De wet van Christus is duidelijk, zij is heilig, en er is niemand of hij beoordeelt zich zelven zonder moeite, zoo hij deze wet in zijn hart draagt. Hoort ook, wat ik u zeggen ga:

De kinderen van Christus! zoo zij onder elkander eene oneenigheid hebben, moesten dit niet brengen voor de rechtbanken van hen, die alleen over het aardsche reeht spreken.

Zijn er geen grijsaards en priesters onder hen? En die priesters en grijsaards zijn dat niet hunne vaders, die de gerechtigheid kennen en liefhebben?

Laten zij dan tot een van deze lieden gaan en tot hen zeggen:

„Mijn Vader! wij hebben ons niet kunnen verstaan, ik en mijn broeder, die dáár staat, wij smeeken u, oordeel tusschen ons."

En die vader zal de woorden van beiden hooren, en

hij zal tusschen hen oordeelen, en geoordeeld hebbende, zal hij hen zegenen.

En wanneer zij aan dit oordeel zich onderwerpen, zal de zegen op hen blijven rusten; zoo niet, dan zal hij terugvallen op dien rechter, die naar gerechtigheid zal geoordeeld hebben.

Er is niets, of zij die vereenigd zijn, kunnen het volbrengen, hetzij ten goede, hetzij ten kwade. De dag dus, waarop gij u volkomen zult vereenigd hebben, zal de dag zijn van uw zegepraal.

X.

In den beginne was de arbeid niet noodig voor den mensch om te leven: de aarde voldeed uit haar zelve aan al zijne behoeften.

Maar de mensch deed wat kwaad was, en daar hij tegen God was opgestaan, stond de aarde tegen hem op.

En hem geschiedde wat aan den zoon geschiedt, die tegen zijnen vader opstaat; de vader onttrekt hem zijne liefde en laat hem over aan zich zelven; en de knechten van het huis weigeren hem te dienen, en hij gaat heen, zoekende hier en daar zijn armoedig onderhoud en etende het brood, dat hij in het zweet zijns aanschijns heeft gewonnen.

Van dien tijd af heeft God alle menschen veroordeeld tot den arbeid, en allen hebben hun werk, hetzij van het lichaam, hetzij van den geest, en zij die zeggen: „ik zal niet arbeiden," zijn de ellendigsten van allen.

Want gelijk de wormen een lijk verteren, zoo verteert hen de ondeugd, en zoo het de ondeugd niet is, dan de verveling.

En toen God wilde, dat de mensch zou arbeiden, verborg hij eenen schat in den arbeid; omdat Hij een vader is, en omdat de liefde van eenen vader nooit wordt uitgebluscht

En voor hem die een goed gebruik maakt van dezen schat, zoodat hij dien niet dwaselijk verspilt, zal doorgaans weêr een tijd komen van rust, en dan zal hij wederom zijn, gelijk de menschen in den beginne waren.

En bovendien gaf God nog dit gebod: Helpt elkander onderling, de een den ander; want er zijn onder u sterkeren en zwakken, ziekelijken en gezonden, en desniettemin moeten allen leven.

En zoo gij aldus doet, zullen allen leven; want Ik zal de liefde, die gij aan uwe broederen bewezen hebt, vergelden en uw zweet vruchtbaar maken.

En wat God beloofde, heeft zich altijd bewaarheid; want nooit heeft men hem, die zijne broeders helpt, gebrek zien lijden.

Nu was daar eens een ondeugend man, die van den hemel was vervloekt. En deze man was valsch, en hij had eenen afkeer van zijne broeders, zoodat hij bij zichzelven zeide: „Wat zal ik doen om hen te verderven?"

En eene gedachte der hel rees op in zijn hart, en zich wendende tot zijne broeders, zeide hij: „Gij arbeidt slechts in den dienst van uwe meesters, en gij ontvangt een karig loon voor uwen arbeid, en daarom zijt gij altoos behoeftig en arm.

Verdeelt dus het goed van uwe meesters onderling, en maakt uwen arbeid vrij; dan kunt gij allen arbeiden voor u zelven, en gij kunt vrij handelen naast elkaar, en gij zult ruimer leven, gij en uwe vrouwen en uwe kinderen."

En de arme menschen geloofden hem, en velen van hen deden zooals die booze man zeide; zij namen de goederen hunner meesters, en er werd veel bloed vergoten, en er waren op dien dag geen meesters meer en dienaars, maar allen waren aan elkander gelijk.

Deze dag was een dag van rouw over de geheele aarde. Want daar niemand meer met anderen te zamen wilde werken, gebeurde het spoedig, dat een ontzaglijke naijver en haat de menschen tegen elkander bezielde, en dat er velen, in den strijd van allen tegen allen, bezweken; want velen waren niet krachtig genoeg om zich met hunne broeders te meten.

En ofschoon zij nu honger hadden, zij en hunne vrouwen en hunne kinderen, had niemand van hunne vorige broeders medelijden; „want, zeiden zij, uwe werkkracht is niets voor mij, en zoodra ik u help aan uwen arbeid, kunt gij wederom wedijveren tegen mij."

En zoo stierven velen uit gebrek aan het noodige; want de nood was zoo hoog geklommen, dat geheele huisgezinnen zich verkochten voor een stuk brood.

En de ondeugende man, die zijne broeders wilde bedriegen, had zijn doel bereikt, doch slechts voor eenen tijd.

XI.

Ziet dan wel in, hoe gij u welvaart moet bezorgen. Niet immers door het goed van anderen te nemen, wordt de armoede uitgeroeid. Want hoe zou men het getal der armen kunnen verminderen, door menschen arm te maken?

Een ieder heeft het recht het zijne te behouden, zonder hetwelk niemand iets zou bezitten.

Wilt gij arbeiden om de armoede uit te roeien, arbeid dan om de liefde op aarde te herstellen tusschen de meesters en de dienaren.

De wet van God is een wet van liefde, en de liefde verheft zich niet boven den naaste, maar offert zich op voor den naaste.

Hij, die in zijn hart zegt: „Ik ben niet gelijk de andere menschen, maar de andere menschen zijn mij gegeven, opdat ik over hen gebieden en beschikken zoude, over hen en al wat het hunne is, naar mijn hartelust", hij die zóó spreekt, is een zoon van Satan.

En ook hij, die bij zich zelven zegt: „Ik ben niet geschapen om de dienaar van een mensch te zijn, maar ik eisch gelijkheid voor allen", ook hij die zóó spreekt is een zoon van Satan.

De menschen, moeten om Gods wil hunne meerderen dienen, en al wie het tegendeel zegt, lastert God.

Doch aan de overheden gaf God dit bevel: „Wie onder u de grootste wezen wil, moet worden als de kleinste, en die de eerste onder u is, moet de dienstknecht zijn van allen."

En als gij zoo elkander liefhebt en weldoet, zult gij de stad Gods op aarde spoedig hebben opgebouwd.

En daarom gij, lijdenden! houdt goeden moed, en versterkt uwe harten; want eenmaal zal de dag der zegepraal aanbreken, de dag, waarop een ieder met vreugde zich offeren zal voor zijnen broeder, en die dag, ongetwijfeld, zal de dag uwer verlossing zijn.

XII.

Laat u niet misleiden door ijdele woorden.

Wilt gij vrij zijn, dan moet gij vóór alles God liefhebben; want zoo gij God liefhebt, dan zult gij zijnen wil doen, en de wil van God is de gerechtigheid en de liefde, zonder welke geen vrijheid bestaat.

Wanneer men met geweld of list het goed van zijnen naaste rooft, wanneer men hem in zijn persoon aantast, wanneer men hem in eene geoorloofde zaak verhindert om te handelen naar zijnen wil, en hem dwingt te handelen, zooals hij niet wil, wanneer men op eenige wijze zijn recht verkort en hem geweld aandoet, hoe noemt gij dat? Eene onrechtvaardigheid. Het is dus de onrechtvaardigheid, die de vrijheid verwoest.

Als een ieder alleen zich zelven beminde en alleen aan zich zelven dacht, zonder anderen te hulp te komen, dan zou de arme door den uitersten nood gedrongen worden het goed van zijnen evenmensch te nemen, de zwakke zou door een sterkere onderdrukt worden, en deze wederom door een sterkere: de ongerechtigheid zou overal heerschen. Het is dus de liefde, die de vrijheid onderhoudt.

Hebt God lief bovenal en uwen naaste als u zelven, en de slavernij zal van de aarde verdwijnen.

De heiligste zaak wordt eene goddelooze, verfoeilijke zaak, wanneer men zijn toevlucht neemt tot de misdaad om haar staande te houden. De misdadige mensch kan van slaaf een tiran worden en van arm een bezitter; maar nooit wordt hij gelukkig.

XIII.

Het was in een der spelonken der hel; een zwarte nacht lag zwaar op den afgrond, als een marmeren zerk op een grafkuil.

En niets stoorde de stilte van dezen nacht dan een vreemd gedruisch als van een dof geschuifel, wat van tijd tot tijd op den bodem van den afgrond werd gehoord.

En langzaam vertoonde zich een blauwachtig licht boven den afgrond, en men zag op den bodem bergen van verdoemden, die zich verhieven en nederdaalden in een vuilen poel, zooals de golven der zee haren weg vervolgen langs de watervlakte.

En te midden dier verdoemden was een groote open plek als een vlakte, en te midden van die vlakte stonden zeven zetels, die gemaakt waren van menschenbeenderen.

En zeven gekroonde duivelen zaten op de zeven zetels in gedachten verzonken, en hunne oogen schoten van tijd tot tijd, uit hunne holle kringen, vonken van een blauwachtig vuur; en de eerste sprak tot hen:

„Mijne broeders! wat zullen wij doen, om het geluk der menschen te verwoesten; want ons rijk gaat te niet, zoo Christus zegeviert. Onze zaak is dezelfde: laat een ieder onzer voorstellen wat hem zal goeddunken.

Ziehier mijnen raad:

Voordat de Christus kwam, wat hield zich staande tegen ons? Zijn godsdienst heeft ons nedergeworpen. Laten wij den godsdienst van Christus vernietigen."

En allen antwoordden: „Het is waar; laat ons den godsdienst van Christus vernietigen."

En een *tweede* stond op en sprak: „Niet den godsdienst alleen moeten wij vernietigen, maar ook de kennis en het verstand.

Want de kennis wil weten, wat voert tot geluk, en het verstand leidt noodzakelijk tot Hem, die de bron van alle licht is."

En allen antwoordden: „Het is waar; laat ons de kennis en het verstand vernietigen."

En een *derde* zeide: „Wanneer wij de menschen weêr in de ellende zullen gestort hebben door hun den godsdienst, de kennis en het verstand te ontnemen, zullen wij veel hebben gedaan; maar nog iets blijft ons over. Het meest gezonken gemoed heeft behoefte aan iets bovenzinnelijks en heeft een duister bewustzijn van een toekomstig leven. Wij moeten dus zorgen, dat het bijgeloof en de tooverij de plaats van het geloof vervangen."

En allen antwoordden: „Het is waar; laat bijgeloof en tooverij de plaats van den godsdienst vervangen."

En een *vierde* sprak: „Ik geef mijne goedkeuring aan al deze middelen; goed zijn zij, maar niet voldoende. Maak bijgeloovige schepselen, het is wèl; maar zoolang gij de liefde niet hebt uitgeroeid, hebt gij nog weinig gewonnen. Laat ons verdeelen om te heerschen; laat ons in ieder gewest, in iedere stad, in ieder gehucht een belang doen ontstaan, tegenstrijdig met dat van de andere gewesten, van de andere steden en van de andere gehuchten.

Op deze wijze zullen alle menschen elkander onder-

ling haten, en zij zullen er niet aan denken om gelukkig te zijn."

En allen antwoordden: „Het is waar; laat ons verdeelen om te heerschen, de eendracht zou ons dooden."

En een *vijfde* zeide: „Ik erken het voordeel van tegenstrijdige belangen op aarde. Intusschen zijn er sterke zielen en edelmoedige harten, die de liefde stellen boven hun belang.

Wilt gij de menschen gemakkelijk verderven, maak hen zwak door den wellust. De deugd is ons tot niets nuttig; zij voedt de kracht en schept den vrede. Laten wij de deugd veeleer uitputten door het zedenbederf."

En allen antwoordden: „Het is waar; laat ons de lichamelijke en zedelijke kracht, laat ons den vrede en de deugd uitputten door het zedenbederf."

En een *zesde* hernam: „Het redelooze dier heeft ontzag en gehoorzaamheid voor zijne meerderen. Wilt ge niet vroeg of laat de orde en het geluk zien wederkeeren op aarde, dan moeten wij zorgen, dat niemand meer de stem verneme zijner overheid, maar hem hate en vervolge door een onverzoenlijken afkeer, door oproer en moord."

En allen antwoordden: „Het is waar, oproer en moord zij de grootste macht op aarde."

Toen trad een *zevende* toe, stond in het midden der vlakte, strekte zijn hand ten hemel en riep uit: „Geen Christus meer! er is een eeuwige strijd, een strijd op leven en dood tusschen Hem en ons. Maar op welke wijze de volkeren van Hem los te maken? Dat is een ijdele poging! Wat staat ons dan te doen? Hoort mij. Wij moeten de priesters van Christus bederven."

En allen antwoordde: „Het is waar; laat ons de priesters van Christus bederven."

En eensklaps werd het licht uitgedoofd, wat den helschen raad verlichtte, en de duivelen gingen uiteen in de dikste duisternis.

En daar was een rechtvaardige, die waakte en bad voor zijn kruis op datzelfde tijdstip, en eene stem genaakte tot hem en sprak: „Mijn dag is nabij. Aanbid en vrees niets!"

XIV.

En door eenen dikken, grijzen nevel henen zag ik, gelijk men op aarde in de schemering ziet, eene naakte, koude, eenzame woestenij.

In het midden verhief zich een rots, van welke een zwartachtig water afdruppelde, en het zwak en dof geluid der vallende druppelen was het éénig geluid, dat men hoorde.

En zeven wegen slingerden zich door de vlakte en liepen uit op de rots, en in de rots bevonden zich zeven ingangen, bedekt met zeven steenen, en tusschen de voegen, die de steenen afsloten, zag men een dikken damp voortkruipen, walmend en vochtig als de zwadder van een gifslang.

En zie! op een der wegen bespeurde ik iets gelijk aan een schaduw, die zich langzaam bewoog, en langzamerhand naderde die schaduw, en ik onderscheidde niet eenen mensch, maar de gelijkenis van eenen mensch.

En deze menschelijke gedaante droeg hoornen op het hoofd, en klauwen als een roofdier, en ter hoogte van het hart droeg zij een bloedvlek.

En zij ging zitten op den kouden en groenen steen, en hare leden rilden van koude en ontzetting, en met een neêrhangend hoofd, drukte zij zich met hare armen als om een laatste sprank van warmte te behouden.

En langs de zes andere wegen kwamen zes andere schaduwen achtereenvolgens aan den voet van de rots aan.

En elk van hen, van ellende huiverende en de armen over elkander slaande, ging zitten op de vochtige en walmende rots.

En zij zaten daar, zwijgende en gebukt onder het gewicht van eene onbegrijpelijke benauwdheid.

En hun stilzwijgen hield langen tijd aan, ik weet niet hoe lang; want nooit gaat de zon op over deze vlakte; men kent er noch avond, noch morgen. De druppelen zwartachtig water meten al vallende eene eentonige, donkere, drukkende en eeuwige duurzaamheid af.

En dit was zoo schrikkelijk om aan te zien, dat zoo God mij niet gesterkt had, ik het gezicht daarvan niet had kunnen uitstaan.

En na een soort van stuiptrekkend huiveren, hief een der schaduwen het hoofd op, en haar hand in de bloedende wond van hare zijde doopende, wierp zij een hand vol bloed naar den hemel en deed een geluid hooren, als het heesch en dof geluid van den wind, die in een geraamte gonst.

En de rots kaatste dit woord naar mijne ooren terug:

„Gij hebt verwonnen! Galileeër!"

En de zes andere schaduwen sidderden, hieven allen te zamen hunne hoofden op, en dezelfde godslastering kwam uit hunne borst:

„Gij hebt verwonnen! Galileeër!"

En terstond werden zij door eene nog sterkere sidde-ring aangegrepen, de steenen, die de ingangen afsloten, vielen neêr, vlammen sloegen uit die ingangen en kron-kelden om de voeten der schaduwen, als waren zij be-geerig naar haar prooi, en het zwartachtig water hield een oogenblik op te druppelen.

En de zeven schaduwen bogen zich op nieuw onder het gewicht van hare verborgen benauwdheid, en er ontstond eene tweede stilte, langer dan de eerste.

Vervolgens sprak eene van haar, zonder zich van den steen op te richten, onbewegelijk en terneêrgebogen, en zeide tot de anderen:

„Aan u dan is hetzelfde overkomen, als aan mij! Wat hebben onze beraadslagingen geholpen!"

En een andere hervatte: „Het verstand en het geloof hebben de ketenen der volkeren verbroken, het verstand en het geloof hebben het geluk op aarde hersteld."

En een andere zeide! „Wij wilden de menschen ver-deelen en tegenstrijdige belangen op de aarde vestigen, maar Christus maakt hen door zijn leer allen één tegen ons, en allen achten het gebod van Christus hun aller-hoogste belang."

En een andere: „Wij hebben bloed vergoten en moor-den gedaan, en dat bloed is over onze hoofden gekomen."

En een andere sprak: „Wij hebben zedenbederf gezaaid, en daarvoor slechts verachting geoogst, Christus heeft zijn akker wél bewaard in den nacht."

En een andere: „Wij hebben gemeend de priesters te verleiden, en de beproeving heeft ze tot heiligen en mar-telaars gevormd."

Toen sprak de zevende schaduw en riep uit:

„Gij hebt verwonnen, Galileeër!"

En allen antwoordden uit éénen mond:

„Gij hebt verwonnen, Galileeër!"

En ik zag een hand naderen, en zij doopte den vinger in het zwartachtig water, waarvan de druppelen onder het vallen de eeuwige duurzaamheid afmeten, en zij maakte een teeken op het voorhoofd der zeven schaduwen, en de schaduwen verdwenen in de vlammen voor eeuwig.

XV.

Er zijn menschen, die God niet liefhebben, noch Hem vreezen; ontvliedt hen, want een wasem van vervloeking komt uit hen.

Vlucht den goddelooze; want zijn adem doodt, doch haat hem niet; want hoe weet gij, of God niet reeds zijn hart veranderd heeft?

De mensch, die zelfs ter goeder trouw meent te zeggen: „Ik geloof niet aan God", bedriegt zich zelven. Er ligt diep in zijne ziel een kiem van geloof, die niet sterft.

Het woord, dat God verloochent, brandt op de lippen, waar het over gaat; en de mond, die zich open doet om God te lasteren, is een opening der hel.

De goddelooze staat gansch alleen in het heelal. Alle schepselen prijzen God, al wat gevoel heeft, looft Hem, al wat denkt, aanbidt Hem. Het groote licht van den dag en de lichten van den nacht zingen Hem een loflied in hunne geheimzinnige taal.

Hij heeft aan het uitspansel geschreven zijnen driewerf heiligen naam.

Eere zij God in de hoogste hemelen!

Dien naam heeft hij ook in het hart der menschen geschreven, en de goede mensch bewaart dien aldaar met liefde; maar anderen trachten hem uit te wisschen.

Vrede op aarde aan de menschen, die het goede willen!

Hun slaap is zacht, en hun dood is nog zachter; want zij keeren weder tot hunnen Vader.

Gelijk de arme landman bij het vallen van den avond de velden verlaat, naar zijne hut wederkeert, en zittende voor de deur, terwijl hij den hemel aanschouwt, zijne vermoeienissen vergeet, zoo keert ook — wanneer de avond aankomt — de mensch, die in hoop leeft, met vreugde naar het vaderlijk huis weder, en aan den ingang zittende, vergeet hij de ongemakken zijner ballingschap bij de vooruitzichten der eeuwigheid.

XVI.

Wacht u voor de valsche profeten, die in schaapskleederen tot u komen, maar inwendig grijpende wolven zijn.

Zelf kiest gij een deel der mannen, die u regeeren, die u bevelen om dit te doen, en dat weder te laten, die eene schatting leggen op uwe goederen, op uwe nijverheid, op uwen arbeid.

Kiest dan geen onderdrukker, die u misleidt met ijdele woorden van gelijkheid en vrijzinnigheid, die de logen voegt bij de tirannie en de ongerechtigheid bij de heiligschennis.

De hemelsche Vader heeft de ledematen zijner kinderen niet gevormd om ze te krommen in den dienst van den booze, noch hunne zielen om door ongeloof en leugen te worden vermoord.

En van daar is ieder van u, die de wettige macht bezit, ten allen tijde gehouden, om den booze te weerstaan en hem met alle geoorloofde middelen te bestrijden.

Nogmaals zeg ik u, wacht u voor hen, die roepen: „Vrede, vrede!", en den vrede door hunne werken verwoesten.

Kiest gij naar recht en billijke verhouding de mannen, die u regeeren? of worden uwe krachten listig verdeeld, en wordt uw eenheid versnipperd, zoodat gij die het talrijkste zijt, bij het bestuur van uw land evenwel de minste vertegenwoordiging hebt; en bijaldien gij zoo kiezen moet, hoe kan de vrede dan mogelijk zijn voor u?

Kunt gij naar goeddunken over uwe kinderen beschikken? Kunt gij de zorg voor hun onderwijs en hunne zedelijke opvoeding toevertrouwen aan de mannen, die u besturen, die de schattingen verzwaren en uwe zweetdruppelen vermenigvuldigen? En zoo gij dat niet kunt, is er dan vrede voor u?

Zelfs de booze geesten van den afgrond gelooven aan God en aan zijnen Gezalfde, die Christus is. Kunt gij u verzekerd houden, dat de leeraars uwer kinderen aan God gelooven en aan zijn Gezalfde, die Christus is? En als gij dat niet kunt, is er dan vrede voor u?

Het licht des vredes zal over u opgaan, zoo gij door moed en volharding u van deze verschillende dienstbaarheden zult vrijgemaakt hebben.

Het licht des vredes zal over u opgaan, zoo gij uit den grond van uw hart zult hebben gezegd: „Wij willen ons recht", zoo gij om wille van uw recht bereid wezen zult, om alles op te offeren, alles te lijden.

Daar zijn redelooze dieren, die men in stallen opsluit,

die men voedt voor den arbeid, en wanneer zij oud worden, vet maakt om ze te slachten en hun vleesch te eten.

Er zijn ook anderen, die in vrijheid leven op het veld, wier hals men niet kan krommen tot de slavernij, die zich door geen bedriegelijke betooningen van vriendschap laten misleiden, noch door bedreigingen en mishandelingen laten verwinnen.

De moedige Christenen zijn gelijk aan deze laatste, de lafhartige gelijken op de eerste.

XVII.

Heer! wij roepen tot U bij de menigte onzer verwachtingen.

Gelijk de opgesloten beesten, wien de lucht der groenende weiden tegenwaait,

Zoo roepen wij tot U, o Heer!

Gelijk de uitgezonden duive, die hare woning blinken ziet,

Zoo roepen wij tot U, o Heer!

Gelijk het ademlooze hert, dat de wateren hoort schuimen,

Zoo roepen wij tot U, o Heer!

Als de zeeman, wanneer hij de blauwende kusten ontdekt,

Zoo roepen wij tot U, o Heer!

Als de woestijnreiziger, die de kruinen der palmen wuiven ziet,

Zoo roepen wij tot U, o Heer!

Als de zuigeling, die zijne moeder ziet genaken,

Zoo roepen wij tot U, o Heer!

Als de gevangene, die zijn verlosser hoort komen,

Zoo roepen wij tot U, o Heer!

Als de Aartsvaders, aan wie de Heiland werd beloofd,
Zoo roepen wij tot U, o Heer!
Als de Ziener, wien het nieuwe Jerusalem werd getoond,
Zoo roepen wij tot U, o Heer!
Als de Heiligen van het Voorgeborchte, toen de Christus hen troosten kwam,
Zoo roepen wij tot U, o Heer!
Als de martelaren, die de hemelen geopend zagen,
Zoo roepen wij tot U, o Heer!

O Vader! Gij hebt uwen kinderen den Trooster beloofd, den H. Geest, die met hen blijven zal in eeuwigheid; zijne liefde, die hen bewaart voor de slavernij der misdaad, moet hen ook bewaren voor de slavernij der wereld. Zie, Heer! hunne kinderen verstooten, hunne gezalfden verbannen, hun koning in gevangenschap. Deze aarde, die Gij hun tot erfdeel hebt gegeven, is gewapend tegen hen, en hunne dierbaarste rechten worden miskend. Maar niet altoos, o Heer! zal die beproeving duren. Slechts eenen korten tijd, en de Geest van liefde en gerechtigheid, van vrede en blijdschap zal het aanschijn der aarde hernieuwen. Hij zal de harten der machtigen weêr keeren tot U, en het zal één herder worden en één schaapstal. Het zij zoo! Alleluja!

XVIII.

Één is uw Vader: God, en één uw Meester: Christus.

En die Vader zelf heeft u lief, en al wat gij Hem in naam van Christus vragen zult, zal Hij u geven om Christus' wil.

Zoo gij dus wilt zegevieren op aarde, neemt dan dikwijls uw toevlucht tot het gebed, en zegt uit den grond

van uw hart: „O Vader! geef kracht aan onzen wil en beleid aan ons verstand."

Het is waar: God weet beter dan gij zelf, wat u noodig is, maar niettemin verlangt Hij toch, dat gij Hem bidden zult; want God zelf is uw eerste behoefte, en God bidden, dat is beginnen God te bezitten.

De vader kent de behoeften wel van zijnen zoon; maar moet daarom de zoon nooit iets verzoeken, noch een woord van dankzegging voor zijnen vader hebben?

Als de dieren in nood zijn, als zij bevreesd worden, of als zij honger lijden, storten zij klaagtonen uit. Deze tonen zijn het gebed, dat zij tot God richten, en God verhoort het. Zou dan de mensch in de gansche schepping het eenige wezen zijn, wiens stem nimmer moest klimmen tot het oor van God?

Er is geen droefheid zoo smartelijk, en geen lijden zoo zwaar, dat het gebed niet verzoet en dragelijk maakt; want als gij hebt gebeden, dan hebt gij tot uwen Vader gesproken, die in de hemelen is, en uw Vader, die in de hemelen is, zal u nooit ongetroost laten gaan, al schijnt het ook, dat Hij uwe bede niet verhoort.

Somtijds gaat er een wind over de velden, die de planten verdort, en dan ziet men de verlepte stengels ter aarde hellen; maar door den dauw bevochtigd, hernemen zij hare frischheid en beuren het kwijnend hoofd weder op.

Daar zijn altoos brandende winden, die over de ziel van den mensch henengaan en haar verdrogen. Het gebed is de dauw, die haar verfrischt.

XIX.

Gij hebt slechts éénen dag op aarde door te brengen, maakt dat gij dien in vrede doorbrengt.

De vrede is de vrucht der liefde; want om in vrede te leven moet men vele dingen weten te verdragen.

Geen enkel mensch is volmaakt; allen hebben hunne gebreken; ieder mensch drukt op den andere, en het is de liefde alleen, welke dezen last licht maakt.

Zoo gij uwe broeders niet kunt verdragen, hoe zullen uwe broeders u verdragen?

Er staat geschreven van den Zoon der Maagd Maria: „Alzoo Hij de zijnen die in de wereld waren, beminde, zóó heeft Hij ze lief gehad ten einde toe."

Hebt dan ook uwe broeders lief, die in de wereld zijn, en hebt hen lief ten einde toe.

De liefde laat niet af, zij wordt nooit moede.

De liefde is onuitputtelijk, zij leeft en ontspruit van zelve, en hoe meer zij zich uitstort, hoe meer zij overvloedig wordt.

Wie zich zelven meer lief heeft dan zijnen broeder, is Christus onwaardig, die voor zijne broeders gestorven is. Hebt gij uwe goederen aan uwe broeders gegeven, geeft uwe krachten en uwen arbeid, ja uw leven bovendien, en de liefde zal u alles wedergeven.

Voorwaar, ik zeg het u: „Het hart van hem, die liefheeft, is een paradijs op aarde: hij draagt God in zijn hart; want God is de liefde."

De boozen kennen geen liefde. Zij leven in de begeerlijkheid hunner harten; zij hongeren en dorsten naar alles;

hun oog — gelijk het oog der slang — betoovert en trekt aan, maar om te verslinden.

De liefde huist in het binnenste van zuivere zielen, gelijk een dauwdruppel in den kelk eener bloem.

Ach! wist gij, hoe zoet het is, lief te hebben. Gij *zegt*, dat gij liefhebt, en velen van uwe broeders hebben geen brood om hun leven te onderhouden, geene kleederen om hun naaktheid te bedekken, geen dak om zich te beschutten, geen hand vol stroo om op te rusten, terwijl gij alle deze dingen in overvloed hebt.

Gij *zegt*, dat gij liefhebt, en onder de huisgenooten des geloofs zijn er zieken, die op hunne armoedige legerstede versmachten, van alle hulp beroofd; ongelukkigen, die weenen zonder iemand, die met hen weent; kleine kinderen, die geheel verkleumd bij de rijken rondgaan, om de kruimeltjes te vragen, die van hunne tafel vallen, en die afgewezen worden . . . . En nochtans zegt gij: „Ik heb mijne broeders lief." Wat zoudt gij dan doen, zoo gij hen haattet?

Voorwaar, ik zeg u: Al wie zijnen broeder ziet lijden, dien hij helpen kan, en die het niet doet, is de vijand van zijnen broeder, en al wie zijnen broeder, die honger heeft, brood kan geven en het niet doet, is zijn moordenaar.

XX.

Wie waren het die Christus omringden, om zijn woord te hooren?

Het volk.

Wie waren het, die Hem volgden in het gebergte en in de woestijn?

Het volk.

Wie wilden Hem tot koning uitroepen?

Het volk.

Wie spreidden hunne kleederen uit en wierpen palmtakken op zijnen weg, terwijl de lucht van het Hosanna weêrgalmde?

Het volk.

En Jesus beminde wederkeerig het volk. Hij was in de wereld gekomen niet om eenige, maar om alle menschen zalig te maken; voor ieder heeft hij zijn eigen levensbloed veil gehad, en de barmhartigheid van Christus sluit niemand uit; maar de geringen, de zwakken, de nederigen, de armen allen, die klein waren of lijdende, die had Hij lief bij uitnemendheid.

Zijn hart klopte op het hart van het volk, en het hart van het volk op zijn hart.

Dáár, op het hart van Christus, worden de armen opgebeurd en ontvangen de verdrukten een hemelsche kracht om te strijden voor God.

Ongelukkig zij, die zich van Hem verwijderen, die Hem verloochenen; hunne ellende is ongeneeslijk, hunne slavernij duurt in eeuwigheid.

XXI.

Gij zijt als vreemdelingen in deze wereld.

Gaat naar het Noorden, en naar het Zuiden, naar het Oosten en het Westen, waar gij u ook ophoudt, gij zult er droefheid vinden en strijd, teleurstelling en armoê.

Voorwaar! groot is deze ellende.

En nochtans moet gij u niet te veel bedroeven; want

er staat geschreven van Hem, die het menschelijk geslacht verlost heeft:

„De vossen hebben hunne holen, en de vogelen des hemels hebben hunne nesten, maar de Zoon des menschen heeft niets, waar Hij zijn hoofd nederlegge."

Hij heeft zich arm gemaakt, opdat Hij u leeren zoude de armoede te dragen.

Wilt gij dus trachten kind te zijn van God en broeder van Christus, tracht dan ook de armoede te dragen, gelijk Christus die voor u gedragen heeft.

Daarom, zoo men u een onrechtvaardigheid zal hebben aangedaan of zoo eene wederwaardigheid u treft, zoo geeft u niet over aan een opkomende drift, en laat u niet omkoopen door een bete broods of een Judas-loon, maar begint met alle beklemdheid te verbannen uit uw gemoed, heft uwe handen en oogen ten hemel, en zegt uit den grond van uw hart:

„O Vader! Gij zijt de beschermer van den verdrukte en den bedroefde; want het is uwe liefde, die de wereld geschapen heeft, en uwe rechtvaardigheid, die haar bestuurt. Zie dan genadig neder op uw kind, en laat uw wil geschieden op aarde."

En wanneer gij zoo met een vurig geloof gebeden hebt, zoo vervolgt uwen weg met betrouwen en vreest niets.

Indien in den beginne de verhooring zich van u schijnt te verwijderen, het is slechts eene beproeving, en zij zal spoedig tot u komen, en dan zal de vreugde neêrdalen in uw hart als een dauwdrop in den bloemkelk, die dorst heeft.

XXII.

En ik had de rampen gezien, die op aarde plaats hebben, den zwakke onderdrukt, den rechtvaardige brood bedelend, den booze verheven tot eerambten en overvloeiend van rijkdom, den onschuldige veroordeeld, en zijne kinderen rondzwervende door het land.

En mijne ziel was bedroefd tot den dood, en de laatste druppel troost vlood langzaam heen uit mijn gemoed.

En ik viel in een diepen slaap. En in dien slaap kwam geheel het menschelijk geslacht mij voor als één enkel mensch.

En die mensch had veel kwaad gedaan en weinig goeds. Hij had zich vele zonden eigen gemaakt en zeer weinig deugd.

En nu lag hij daar uitgestrekt in zijne ellende, op eene aarde, die nu eens ijskoud dan weder brandend heet was, en hij was vermagerd, uitgehongerd, lijdend, terneêrgedrukt door eene machteloosheid, die werd afgewisseld door stuiptrekkingen; en hij was beladen met ketenen, gesmeed in de woning der duivelen.

Zijn rechterhand had er zijne linker, en zijne linkerhand zijne rechter mede beladen, en te midden zijner ijlhoofdigheid had hij zich zoo verwikkeld in zijne ketenen, dat zijn gansche lichaam er mede bedekt en gekluisterd was. Want zoodra zij hem slechts aanraakten, hechtten zij zich aan zijn lichaam vast als gesmolten lood, zij drongen door tot zijn vleesch en gingen er niet weder uit.

En dit was de mensch: ik herkende hem.

En ziet een straal van licht ging uit van het Oosten, en een straal van bemoediging ging uit van het Noorden, en een straal van liefde ging uit van het Zuiden.

En die drie stralen vereenigden zich op het hart van den mensch:

En toen de straal van licht uitging, sprak eene stem:

„Zoon van God! Broeder van Christus! geloof wat gij gelooven moet."

En toen de straal van bemoediging uitging, sprak eene stem:

„Zoon van God! Broeder van Christus! hoop wat gij hopen moet."

En toen de straal van liefde uitging, sprak eene stem:

„Zoon van God! Broeder van Christus! bemin wat gij beminnen moet."

En toen de drie stralen vereenigd waren, vereenigden zich de drie stemmen ook, en het werd ééne stem, die sprak:

„Zoon van God! Broeder van Christus! dien God en dien slechts Hem alleen."

En hij die mij tot nu toe slechts één mensch scheen te zijn, kwam mij voor als een menigte van volkeren en natiën.

En mijn eerste aanblik had mij niet bedrogen, en de tweede bedroog mij ook niet.

En die volkeren en die natiën, zich oprichtende op hunne legerstede van druk en benauwdheid, begonnen tot elkaar te zeggen:

„Van waar komt ons lijden en onze machteloosheid, de honger en dorst, die ons kwellen, en de ketenen, die ons ter aarde krommen en in ons vleesch dringen?"

En hunne oogen werden geopend, en het geloof drong

door in hunne ziel, en zij zagen in, dat de zonen van God, de broeders van Christus, door de zonde komen tot slavernij, en dat de zonde de groote bron was van al hunne rampen.

En ieder beproefde dus de boeien der zonde met eigen kracht te verbreken, maar het gelukte aan niemand van hen.

En zij zagen elkander aan met groot medelijden, en terwijl de liefde werkzaam in hen werd, spraken zij tot elkaar: „Wij hebben allen dezelfde gedachte, waarom zouden wij niet hetzelfde hart hebben? Wij zijn allen kinderen van God en broeders van denzelfden Christus. Laten wij te zamen roepen tot Hem en ons door zijne hulp te zamen bevrijden."

En na dit gezegd te hebben, voelden zij in zich eene goddelijke kracht, en ik hoorde hunne ketenen kraken, en zij streden zes dagen tegen degenen, die hen gekluisterd hadden, en den zesden dag waren zij overwinnaars, en de zevende was een dag van rust.

En de aarde, die dor was geworden, werd weder groen, en allen konden eten van hare vruchten, en ieder zat vreedzaam onder zijn palm- en zijn vijgenboom.

En de kindertjes plukten bloemen en brachten ze huppelende aan hunne moeders, die hen zacht tegenlachten.

En er waren noch verdrukkers, noch verdrukten, en allen hadden in overvloed wat tot hunne behoeften noodig was, omdat zij allen één waren in God en in zijnen Gezalfde.

En er werd eene stem gehoord, als de stem van een engel, die klonk door den hemel en sprak: „Eere zij God, die aan zijne kinderen gegeven heeft, het geloof en de hoop en de liefde! Eere zij Christus, die aan zijne broeders het geluk heeft wedergegeven op aarde!"

XXIII.

Wanneer een boom alleen staat, wordt hij geslagen door de winden en beroofd van zijne bladeren, en zijne takken, die zich moesten verheffen, buigen zich neder alsof zij de aarde zochten.

Wanneer een plant alleen staat en geene bescherming vindt tegen de hitte der zon, kwijnt zij en verdort en sterft.

Zijt dan niet gelijk de plant en de boom, die alleen staan, maar vereenigt u met elkander en ondersteunt en beschermt elkander onderling.

Zoolang gij oneenig zijt, en ieder slechts denkt aan zich zelven, hebt gij niets te hopen dan leed en ongeluk en onderdrukking.

Wat is zwakker dan de musch en weerloozer dan de zwaluw? En echter, wanneer de roofvogel komt, verjagen hem de musschen en de zwaluwen, door zich rondom hem te vereenigen en hem allen gezamenlijk aan te vallen.

Neemt dan een voorbeeld aan de musschen en aan de zwaluwen. Hij die zich afzondert van zijne broeders, voorwaar, de vrees en de verleiding volgen hem als hij gaat, zetten zich nevens hem als hij uitrust, en verlaten hem zelfs niet in den slaap.

Daarom, zoo iemand u vraagt: „Hoevelen zijt gij?" zoo antwoordt: „Wij zijn één; want onze broeders zijn als wij en wij zijn als onze broeders."

En als gij zoo elkaar om Gods wil zult hebben liefgehad, zult gij geen enkelen vijand hebben te vreezen.

Uw vijand is slechts sterk tegen u, omdat gij niet eendrachtig zijt, omdat gij elkaar niet als broeders liefhebt.

Wanneer men een deel van een lichaam kwetst, zoo lijdt het geheele lichaam. Gij allen zijt één lichaam in Christus, wanneer men éénen van u lijden doet, dan zijt gij immers allen lijdende.

In de lente, wanneer alles een nieuw leven ontvangt, hoort men uit het kruid een geruisch, dat zich verheft als een aanhoudend gemurmel.

Dat geruisch, gevormd door zoovele geluiden dat men ze niet zou kunnen tellen, is de stem van eene menigte arme, kleine onzichtbare diertjes.

Afzonderlijk zou geen van hen in staat zijn zich te laten hooren; maar vereenigd worden zij gehoord.

Gij zijt ook verscholen onder het kruid. Voegt uwe stemmen dan te zamen, opdat gij zult worden gehoord.

Als men eenen snelvlietenden stroom wil doorgaan, stelt men zich op eene lange rij in twee gelederen, en op deze wijze genaderd zijnde, komen zij die afzonderlijk de kracht der wateren niet zouden wederstaan, haar zonder moeite te boven. Doet gij ook zoo, en gij zult den stroom der ongerechtigheid verbreken, die u, wanneer gij alleen zijt, medesleept en verbrijzeld op den oever werpt.

XXIV.

De vrede en de zegepraal is het brood, dat de Christenen in het zweet van hun aanschijn moeten winnen.

Velen beginnen met drift, en daarna worden zij moedeloos voordat zij tot den tijd van den oogst genaderd zijn.

Zij gelijken op de weeke en lafhartige menschen,

die, den arbeid niet kunnende uithouden, welke noodig is om het onkruid op hunnen akker te verdelgen, wel zaaien, maar niet oogsten, dewijl zij het goede zaad laten verstikken.

Ik zeg u: groote hongersnood is altijd in dat land. Ook zijn zij gelijk aan dwaze menschen, die een huis bouwen om het te bewonen, en wanneer zij het tot aan het dak hebben opgetrokken, nalaten om het te bedekken, uit vrees van zich nog eenige vermoeienis te moeten getroosten.

De winden en de stortregens komen, en het huis stort in, en zij die het gebouwd hadden, zijn eenklaps onder de puinhoopen begraven.

Ware ook uwe hoop niet slechts zeven malen, maar zeventig maal zevenmalen teleurgesteld: laat uw hoop nimmer varen.

Als men op haar bouwt, zegeviert de rechtvaardige zaak; en altijd wordt hij gered, die daarmeê volhoudt ten einde toe.

XXV.

En de zegepraal werd mij getoond.

En wat ik hoorde, wat ik zag was zoo levendig, het greep mijne ziel aan met zoo groote kracht, dat het mij scheen alsof al wat ik vroeger gemeend had te zien en te hooren, niets was dan een onzekere droom van den nacht.

En toen zag ik Christus aan de rechterhand zijns Vaders, schitterend van een ontsterfelijke glorie.

En ik zag Hem ook als een geheimzinnig Lam, ge-

offerd op een altaar; scharen van engelen en van menschen, die vrijgekocht waren door zijn bloed, bevonden zich rondom het Lam, en zij zongen zijn lof in de taal der hemelen.

En ik hoorde aan den voet van het altaar een stem van duizenden uitgaan, die riepen: „Hoe lang nog, Heer? hoe lang? wreek ons bloed, wat op aarde vergoten is."

En ik zag ook een koor van twaalf gekroonde mannen neêrgeknield voor het altaar, en zij vielen op hun aanschijn neder, en daarna riepen zij: „Red, o Heer, red uw volk en regeer en verhef het tot in eeuwigheid."

En daarna zag ik een groot teeken in den hemel: eene Vrouw, met de zon bekleed en de maan onder hare voeten en op haar hoofd een kroon van twaalf sterren.

En als die vrouw voor het altaar van het Lam verscheen, hoorde ik een luide stem in den hemel, die zeide: „Nu is de gelukzaligheid en de kracht, het rijk van onzen God en de macht van zijn Gezalfde op aarde gevestigd."

En alsdan zag ik, hoe een druppel van het bloed des Lams neêrviel op de kwijnende en kranke aarde, en eensklaps zag ik, hoe de aarde zich zelve begon te hervormen en hoe alle schepselen, die zij bevat, van een nieuw leven trilden.

En van zee tot zee werd dit zegelied gehoord:

„Christus leeft, Christus regeert, Christus zegepraalt. Den onsterfelijken Koning der eeuwen, zij eer en glorie dank en lof in de eeuwen Amen, Amen, Alleluja! Alleluja!"

VERSCHEIDENHEDEN.

ROMEINSCHE VERKLARING OVER HET QUASI-DOMICILIUM.

In het 69ste Deel van dit maandschrift werd op blz. 119 vv. melding gemaakt van eene gewigtige mededeeling, voorkomende in de tweede uitgave van het werk: *Tractatus de matrimonio, auctore F. P. van de Burgt*: „dat de H. Stoel „zelf zijne bedoeling ten aanzien van de vereischten voor het „quasi-domicilie *in ordine ad nuptias* bekend gemaakt, en „daarbij alleen de eerste sententie heeft bevestigd." Volgens die eerste sententie „wordt het quasi-domicile verkregen door „het wonen in eene plaats gedurende het grootste gedeelte „des jaars; of ook zoodra men ergens woont met het voor„nemen om er het grootste gedeelte des jaars te verblijven. „Men verkrijgt dan het quasi-domicilie onafhankelijk van de „bedoeling, waarmede zulke plaats tot woning gekozen werd."

De mededeeling van den Hoog Eerw. Heer van de Burgt steunde op de woorden van Dr. Feije. Laatgenoemde zegt [1]), de bedoeling van den H. Stoel omtrent het onderhavige punt te hebben leeren kennen *„uit een authentiek dokument"*, toen hij te Rome werkzaam was in 't belang van het Vatikaansche Concilie, en zet dan verder die bedoeling uiteen. Men vernam echter niets omtrent het gezag, den ouderdom of den oorsprong van dat „documentum authenticum."

Dit belangrijk stuk mogten wij aantreffen in het *Archiv für Katholisches Kirchenrecht von Dr. F. H. Vering*, B. 40, S. 415 [2]). Het is eene *Instructie* van de Congregatie der Inquisitie, aan de bisschoppen van Engeland en der Vereenigde

1) *De imped. et dispens. matrim.* ed. 2, pag. 145.

2) In het *Archiv* overgenomen uit de *Revue des sciences eccl.* 1881. Février, p. 187.

Staten van Noord-America gegeven, den 7 Junij 1867, welke door dezelfde Congregatie, in haar antwoord van 2 Mei 1877, aan de bisschoppen van Ierland is medegedeeld. Hoewel het voor het grootste gedeelte woordelijk overeenkomt met de opgave van Dr. Feije, is het echter gewigtig genoeg, om het hier te laten volgen.

Responsum S. Congr. Inquisitionis d. 2 Maji 1877

ad interrogationem synodi Maynooth. super determinatione domicilii et quasi-domicilii, cum Instructione pro Episcopis Angliae et Foederatorum Statuum Americae d. d. 7 Junii 1867.

Ad postulatum primum de proprio matrimoniorum parocho.

Emi ac Rmi D. D. ad primum postulatum decreverunt: Respondeatur:

Parochum proprium habendum esse Parochum domicilii vel quasi-domicilii contrahentium.

Ad dignoscendum vero quasi-domicilium, attendendam esse regulam traditam in *Instructione* feriae IV, diei 7 Junii 1867, Episcopis Hiberniae transmittendam.

Instructio.

Pro Episcopis Angliae et Foederatorum Statuum Americae, feriae IV, diei 7 Junii 1867.

Ad constituendum quasi-domicilum quod in hisce casibus necessario adipiscendum est, duo simul requiruntur: habitatio nempe in eo loco, ubi matrimonium contrahitur, atque animus ibidem permanendi per majorem anni partem. Quapropter si legitime constet vel ambos vel alterutrum ex sponsis animum habere permanendi per majorem anni partem, ex eo primum die quo duo haec simul concurrunt, nimirum et hujusmodi animus et actualis habitatio, judicandum est quasi-domicilium acquisitum fuisse, et matrimonium quod proinde contrahatur esse validum.

Verumtamen si de praedicto animo non constet, ad indicia recurrendum est quae praesto sint, quaeque moralem certitudinem pariant. In re autem occulta et interna difficile est hujusmodi indicia habere, quae judicem securum faciant; inde

est quod adhiberi maxime debeat regula a Summo Pontifice Benedicto XIV confirmata, ut inspiciatur utrum ante matrimonium spatio saltem unius mensis, vel ambo, vel alteruter in matrimonii loco habitaverint. Quod si factum fuisse deprehendatur, censendum est ex praesumptione juris intentionem permanendi per majorem anni partem exstitisse, et domicilium fuisse acquisitum, proindeque matrimonium esse validum. At si praesumptio haec juris, quae ex menstrua habitatione oritur, contrariis elidatur probationibus, quibus certo ac liquido constet praedictum animum nullo pacto exstitisse, tunc profecto contrarium proferri debere judicium manifestum est: quia praesumptio cedere debet veritati. Praeterea manifestum quoque est actualem habitationem ineptam esse ad quasi-domicilium pariendum, si quis in ea regione more vagi et itinerantis commoretur, non autem vere proprieque habitantis, quemadmodum scilicet caeteri solent, qui in eodem loco verum proprieque dictum domicilium habent.

B.

TWEE ANTWOORDEN

DER H. CONGREGATIE VAN DEN INDEX.

De genoemde H. Congregatie antwoordde (3 Juli 1854) over Rosmini's werken: *Esse dimittenda*, hieruit besloten de Rosminianen: dus heeft zij er niets in gevonden wat tegen 't geloof en de zeden is. Twee antwoorden derzelfde H. Vergadering toonen de verkeerdheid dier opvatting. Zij werden 5 December ll. gegeven op de beide volgende vragen en door Z. H. den Paus goedgekeurd.

1. Utrum libri ad Sacram Indicis Congregationem delati et ab eadem dimissi seu non prohibiti, censeri debeant immunes ab omni errore contra fidem et mores.

2. Et, quatenus negative, utrum libri dimissi seu non prohibiti a Sacra Indicis Congregatione, possint tum philosophice tum theologice citra temeritatis notam impugnari.

De beantwoording luidt: Ad primum: Negative. — Ad secundum: Affirmative.

JAMAR'S MARIA, ENZ.

Bij het naderen van de maand, toegeheiligd aan onze duizendmaal gezegende Moeder in den Hemel, voelen wij ons gedrongen, onze lezers te wijzen op de Derde Uitgaaf van het zeer gunstig bekende werk: Maria, Moeder van Jesus. Geschiedenis der Allerh. Maagd en Moeder Gods, door C. H. T. Jamar, R. K. Priester [1]). Dit is inderdaad, ik zeg het met volle overtuiging, een *voortreffelijk* boek. Hoe de schrijver zijne taak heeft opgevat, deelt hij ons mede in eene uitgebreide Inleiding, waarvan hier de hoofddinhoud volgt, doch zeer verkort en dikwijls niet in de eigen woorden des auteurs.

„Aanleiding tot dezen arbeid werd gegeven door eene onwederstaanbare gedachte, die jaren geleden plotseling onzen geest binnendrong, en van die stond af onverdringbaar onze aandacht bleef beheerschen. Dit heilzaam denkbeeld mochten noch wilden wij onderdrukken. Integendeel, onze liefde tot de beminnenswaardige Moeder in den Hemel deed ons deze aanlokkende gedachte met volle bereidvaardigheid opnemen en koesteren, — te gretiger, omdat wij door meer dan ééne uitstekende weldaad Maria een blijk van erkentelijkheid waren verschuldigd. Daarbij herinnerden wij ons dezen grondregel der Heilige Vaders, dat de lof van Maria terugslaat op haar Zoon. Bovendien zagen wij in, dat de vereering van Maria als een voornaam middel ter bereiking van de eeuwige zaligheid mag gelden. Deze en meer andere redenen deden ons zonder uitstel beslissen. Het stond vast, wij zouden de pen opnemen en arbeiden voor Maria. Vermits wij, sinds lange jaren, ons hadden bezig gehouden met de studie der geheimenissen, voorrechten, deugden van Maria, en zelfs stof in overvloed daaromtrent hadden verzameld, scheen ons de opvatting en samenstelling van het werk niet uiterst moeielijk. Wij zagen in den geest Maria voor ons oprijzen. Naarmate wij echter dit ontwerp

---

1) 's Bosch, W. van Gulik. Gent, H. van der Schelden. 1879.

overwogen en gaandeweg de verschillende onderdeelen bepaalden, kwam het ons meer en meer moeielijk voor; weldra zelfs zagen wij er niets anders meer in, dan een vermetel pogen, onzen krachten te hoog. En ware het de gedachte niet geweest, dat wij met onze goede Moeder te loven, Haar een bewijs gaven onzer kinderlijke liefde; hadden wij ook niet op Uwen bijstand, o Maria gerekend, aan wie wij den eersten wenk tot deze onderneming toeschreven: ontmoedigd zouden wij de pen hebben nedergelegd, en de behandeling van zulk eene stof hebben overgelaten aan geoefender, geleerder, deugdzamer schrijvers dan wij.

Doch het scheen ons, dat wij door gebed en onafgebroken arbeid, den zegen onzer weldoende Moeder zouden verkrijgen en er toe geraken, ons werk met haren bijstand te voleinden. Door deze gedachte aangemoedigd, overzagen wij onverwijld de werken onzer boekerij, die ons dienstig schenen voor de ondernomen taak; de boeken die ons ontbraken werden dadelijk aangeschaft, en het werk werd met Gods hulp begonnen: eene *volledige geschiedenis der allerheiligste Maagd.*"

En hoe is deze arbeid geslaagd? Ik moet nogmaals ronduit zeggen: Jamar's Maria is naar mijn oordeel een voortreffelijk boek. Welke bewonderenswaardige studie en belezenheid, in de Kerkvaders zoowel als in de nieuwere Schrijvers, en tegelijk welke diepe innigheid! Welke zuivere opvatting! Een bewijs daarvan? Ziehier: „Van *bijzondere* openbaringen maken wij geene melding. Hoe aanbevelenswaardig ook, hebben echter die openbaringen voor allen niet hetzelfde gezag. Nu en dan slechts zullen wij die van de H. Birgitta, herhaalde keeren onderzocht en goedgekeurd, gebruiken." Een ander bewijs: „Wat de vijanden der Kerk en van Maria betreft, die hebben wij geheel en opzettelijk verwaarloosd. 't Is waar, meer dan eens konden wij de getuigenissen te baat nemen, die, als door de kracht der waarheid, uit hunne pen zijn gevloeid: doch de H. Schrift verwittigde ons dat „de lof van den zondaar geene opmerking verdient." Nog minder voegde het, hunne helsche taal in ons werk op te nemen, al ware 't dan ook,

om ze zegevierend te weêrleggen. De geschriften der ketters en de laster, dien zij tegen de hoogwaardige Moeder van God durven uiten, mochten deze bladzijden niet ontsieren. Zelfs zullen wij trachten, hun geschandvlekten naam niet eens te noemen."

Ik weet wel, het gemoed wordt hier niet betooverd door de wereldbeheerschende stem van een redenaar als Bossuet, die de glorieën der Moedermaagd doet vonkelen, — het zijn niet de diepzinnige bespiegelingen van een denker als Broere, die de geheimenissen peilt van Gods voorrechten over de Uitverkorene afstralend; — maar hier geeft een door en door kundig, geleerd, godvruchtig, kerkelijk schrijver het gewrocht van jarenlangen arbeid, ondernomen en tot het einde toe volvoerd in de volle liefde des harten, eene volledige geschiedenis van Maria. Alles is met zorg behandeld, zelfs de onderdeelen; de plaatsbeschrijving bijvoorbeeld werd samengesteld naar de berichten van verscheidene pelgrims naar het Heilige Land Gonzales, Chateaubriand, De Geramb, Mgr. Mislin, De Saulcy, en bepaaldelijk ook naar de uitgebreide nasporingen van Dr. Sepp. In één woord, niets is vergeten wat strekken kon, om dit Leven van Maria tot een waardig gedenkteeken te maken voor de Heilige Moeder Gods. Niemand, die omtrent eenige bijzonderheid van dat genaderijke en geheel wonderbare leven weten wil wat de Christelijke Oudheid en Overlevering er van melden, zal vruchteloos het boek raadplegen, niemand zal het onvoldaan uit de hand leggen. Het boek is ook zeer geschikt voor de lezing van geestelijke zusters. En de schrijver geeft véél meer, dan hij in zijne inleiding aankondigt. Men zie eens al zijne hoofdstukken, samengevat onder de afdeeling „Maria verheerlijkt op aarde", zijne opgaven van haar voorkomen in onze liturgie, van hare vereering, dagelijks, wekelijks, maandelijks, jaarlijks en gedurig, van hare heiligdommen, bedevaarten, broederschappen en congregaties, overal waar het te pas kwam historisch toegelicht, en men zal verbaasd staan over den omvang der studiën, die de schrijver heeft moeten maken. Hij smaakte dan ook de voldoening,

zijn arbeid door eene Pauselijke Breve te zien vereeren.

Toch zijn er eenige kleine aanmerkingen te maken; welk werk van menschenhanden is geheel volmaakt? Ik schrijf dit met te meer rondborstigheid, omdat ze niet van dien aard zijn, dat ze iemand, wien dan ook, mogen afschrikken van de aanschaffing, en vooral omdat ik de vaste overtuiging heb, dat het uitstekende boek zal blijven leven bij de geslachten na ons, en door priester en leek zal worden geraadpleegd, als de schrijver reeds lang de gloriën onzer dierbare Moeder in den Hemel aanschouwt. Zulk een werk, tot in de verre toekomst bestemd voor alle Nederlandsch sprekende bevolkingen, moet tot den hoogsten graad van volkomenheid worden gebracht, waarvoor het vatbaar is.

Over den inhoud behoeft niets te worden gezegd. De opvatting, aanleg en uitvoering van het boek moeten zóó blijven, als ze zijn, en met zijne veelzijdige kunde en geleerdheid zal de schrijver bij eene nieuwe uitgaaf zelf het eerst vinden, wat hij misschien ook daarin nog tot verbetering kan doen. Mijne opmerkingen betreffen den vorm, in het bijzonder de *taal*. Bij het lezen stuit men somtijds op eigenaardige uitdrukkingen, wel is waar zelden geheel verwerpelijk, maar die ons Noord-Nederlanders vreemd, ongewoon, in de ooren klinken, en die gemakkelijk vermeden konden worden. Ik haast mij echter, hier met nadruk te herhalen, dat zij niet zóó wondervreemd, noch ook zóó talrijk zijn, als men ze vaak bij Zuid-Nederlanders aantreft, en die hun arbeid voor ons zelfs bijna onbruikbaar kunnen maken; neen, de afwijking is slechts klein en niet zoo dikwijls voorkomend. Zou, bij een mogelijken herdruk, de wakkere uitgever het boek niet aan eene bevoegde Noord-Nederlandsche hand kunnen overreiken, alléén om die enkele, ongewone uitdrukkingen te vervangen door de gebruikelijke? Het werk zou er voor Zuid Nederland niets bij verliezen, voor Noord-Nederland nog bij winnen, al nemen wij het nu reeds met volle en gegronde dankbaarheid aan.

Dan konden ook sommige hymnen en antiphonen in berijmde vertaling tusschen den loop van het werk voorkomende,

met behoud van maat en rijm hier en daar nog woordelijker worden weêrgegeven.

En ten laatste: behalve de inhoudsopgave, die blijven moet, nog bovendien een alphabetisch register! Hoe menigmaal gebeurt het, dat men weinig, uiterst weinig tijd ter beschikking heeft, en dat zulk een register onwaardeerbare diensten bewijst! Dat niemand echter door het vooruitzicht eener vierde uitgaaf, die wellicht nog lang op zich laat wachten, afgehouden worde van het koopen dezer derde: hij zou ongetwijfeld, het boek inziende, berouw hebben van dit uitstel.

Tot nog toe was hier steeds sprake van den schrijver Jamar. Het loopende gerucht echter wil, dat dit een pseudoniem is, en dat het boek werd geschreven, en de naam gevormd, door twee priesters, die er ieder eene lettergreep van hun doop- of familienaam voor afstonden. Hoe dit zij, de arbeid is er niet minder uitnemend om: eene ware goudmijn hebben zij geopend voor het Katholieke publiek. *Laudemus viros gloriosos!*

Mag ik hier in het voorbijgaan nog iets aanstippen, dat wellicht aan menigeen, aan mij ten minste tot een paar jaar geleden, onbekend bleef? — Het is, dat er, in het Fransch, en voor zoover ik weet nooit vertaald, een *Mois de Marie immaculée de saint François de Sales* bestaat [1]). Zij is uit de volledige werken van den grooten Kerkleeraar en Meester van het Geestelijke leven bijeengelezen door den bekenden, onvermoeiden Sales-beoefenaar Pater Huguet, en geeft voor elken dag der maand Mei een uitgebreid en toepasselijk stuk van den Heilige, met eenige *fleurs spirituelles*, een gebed, een trek uit St. Franciscus de S.'s leven en eene oefening als toegift. Het geheel wordt voorafgegaan door eene opmerkelijke en zeer fraaie „Etude sur la Vie et les Ouvrages de s. François de Sales." Ik herinner mij niet, ergens een liefe-

1) Treizième édition. Paris. Périsse Frères. Tegenwoordig, naar ik meen: Paris. Victor Palmé.

lijker, met woorden geschilderd, portret van den Heilige als *schrijver*, te hebben aangetroffen, dan in deze Etude. 't Is een boekje, klein en rein.

Daarmede is mijne taak volbracht, en wensch ik den lezer, die deze regels tot hiertoe heeft gevolgd, eene zalige en vreugdevolle Meimaand, in de blijde overtuiging, dat geene weldaden Gods tot ons komen, tot allen en tot ieder in het bijzonder en persoonlijk, dan door de handen van Maria.

J. A. DE RIJK, Pr.

VERBETERING.

Eerst toen het artikel over Rosmini, op blz. 193 vv. dezer aflevering, reeds was gedrukt, kwam mij het *Catholic Directory, Ecclesiastical Register and Almanac* voor Engeland, en voor 1882, in handen, en bemerkte ik, nopens de Rosminianen in Engeland eene opgave te hebben moeten gebruiken, die niet juist was. Uit genoemd Directorium volgt hier de lijst van de Huizen, in Engeland, der Congregatie van *Fathers of Charity*.

Archdiocese of Westminster. London. Holborn. E. C. *St. Etheldreda*, Ely Place. Vijf priesters.

Diocese of Birmingham. Rugby. *St. Mary*. Residentie van den Provinciaal. Vier priesters.

Diocese of Middlesbrough. Market Weighton. *St. William*. Catholic Reformatory School for Boys. Twee priesters.

Diocese of Southwark. Wadhurst. Novitie-huis the Mount. Twee priesters. R.

SPROKKELING.

EEN MERKWAARDIGE GETUIGENIS.

In het *Vliegend Blad* van 26 Januari ll., las ik de volgende merkwaardige getuigenis:

Een beste instelling. Zaterdag heeft men op het kerkhof te Ivry twee oudjes van 81 en 84 jaar begraven. Beiden waren tijdens de revolutie van 1848 gekwetst en ongeschikt tot werken geworden. Aan alle gestichten hadden zij reeds aangeklopt om opgenomen te worden, doch te vergeefs. Zij leden verschrikkelijk gebrek en waren op 't punt van honger om te komen, toen men hen van het klooster *des petites Soeurs des Pauvres* sprak, dat destijds in de rue Notre-Dame-des Champs geopend was. In weerwil van zekeren tegenzin, meldden zij zich bij de superieure aan, die hen terstond geheel gratis opnam. Sedert meer dan 30 jaren zijn zij in dat gesticht verzorgd en gevoed en zijn er ook gestorven. Deze „Zusterkens der Armen" bezitten te Parijs verscheidene huizen, die haar door weldadige personen zijn geschonken. Met behulp van luttele inkomsten en voornamelijk van de openbare liefdadigheid, verschaffen zij huisvesting, voeding en onderhoud aan bijna 2000 grijsaards. Niets staat haar tegen; iederen morgen en iederen avond gaan zij naar de verschillende markten en verzamelen daar de groenten die men haar wel wil geven en die niet verkocht zijn; dan begeven zij zich naar de groote restauraties en vragen om de „kliekjes" voor haar armen. En alles wordt op een wijze gekookt en toebereid, zoo vernuftig, dat menigeen zich aan die potage zou vergasten. Voor al het goede dat zij verrichten, ontvangen zij noch van de Regeering noch van de stad eenige vergoeding; zij zijn trotsch op haar naam van „Zusterkens der Armen." X.

LETTERLOOVER.

AAN DE STUDEERENDE JONGELINGSCHAP. [1])

Παραίνεσις τῶν νέων πρὸς τὴν φιλοσοφίαν.

Δεῦτε νέοι, σοφίης ζητεῖτε τρισόλβιον ἄνθος
Τῆς παλαί, ψυχῆς ἀθάνατον στέφανον.
Ἐν κονίῃ κεῖνται πόλεων μὲν τείχεα στερρά,
Ἴλιο Ῥωμαίης ἀγλαὰ ἔργα χερός,
Αἰδιον δὲ δίου ἀληθὲς γράμμα Πλάτωνος
Καὶ ἀδάμαστον δὴ καταπέμαξε χρόνον.

1) Een hooggeacht vriend zond ons deze proeve zijner Grieksche Muze

MEI-DAG.

Beatam me dicent.
LUC. I. 48.

De lente-bloesemknop breekt blank en geurend open.
De dageraad stroomt uit in licht. 't Azuur ontgloeit.
De schepping voelt hernieuwd, dat leven haar doorvloeit.
O Wondermaagd, uw glans verblijdt ons smachtend hopen.

Met u vangt eene rij van eeuwen aan te loopen,
Een nieuwe, volle reeks, van de oude straf ontboeid.
De wereldlofzang stijgt. Hoor, hoe hij stijgend groeit!
Wie kan van 't hooge lied den vollen zin ontknoopen?

Volzalig prijst u, Maagd, geslachte bij geslacht,
Want groote dingen zijn door God aan u volbracht,
En aarde en hemel dankt u juichend, naamloos teeder.

Elk van uw kindren brengt zijn gave op 't feestgetij,
En *Moeder*, *moeder*, klinkt het, *Onbevlekt zijt gij!*....
Eén blad legt onze hand in dezen Meikrans neder.

J. A. DE RIJK, Pr.

De invloed der moderne wereldbeschouwing op de uitlegging der Heilige Schrift.

Voor het kuddeke, ver van de staatsruif „in eigen weidje grazend", hield Dr. A. Kuyper, 20 October ll., bij het overdragen van het rectoraat der Vrije Universiteit eene redevoering over: *De Hedendaagsche Schriftcritiek in hare bedenkelijke strekking voor de gemeente des levenden Gods.* Deze rede, welke gevolgd wordt door de *Annales Academici*, omvat drie deelen, waarvan het eerste of encyclopaedische gedeelte de stelling betoogt, dat de hedendaagsche Schriftcritiek uit moet loopen op vernietiging van de Theologie, daar zij de deelen der Theologie uit hun onderling verband rukt, haar karakter schendt en iets, wat geen Theologie is, voor haar in de plaats schuift. In het tweede of dogmatische gedeelte zet de Dr. uiteen, hoe diezelfde critiek niet kan doorgaan, zonder aan de gemeente haar Bijbel te ontrooven; wat hij nader toelicht en duidelijk maakt, door het inspiratie-begrip zijner richting tegenover de philosophische hypothese der Ethischen te plaatsen [1]).

1) Hoezeer ook de Dr voor de authenticiteit en de inspiratie der H. Schriftuur opkomt, zullen zijne vijanden wel niet nalaten er op te wijzen, dat hij met de volgende woorden altijd nog een slag om den arm houdt,

Het derde eindelijk of gemeenterechtelijk gedeelte verdedigt de thesis, dat de hedendaagsche Schriftcritiek het recht der gemeente op vrijheid in Christus aanrandt, daar zij, door de *fides humana* en de *fides divina* (door hem den waarborg der Christelijke vrijheid genoemd) te verwerpen, de gemeente wil- en weerloos overlevert in de handen der mannen van de Semitische en Classieke studie.

Dit is de korte inhoud dier rede, welke ook daarom merkwaardig is, omdat zij een bouwsteen moet bijdragen tot herstel der Dordsche Kerk [1]), over wier tinne

---

en den weg voor zich zelf open laat om een Schriftuurplaats, die hem niet te pas komt, voor onecht te verklaren: „Welke boeken den Canon vormen staat in zich zelf even ontwijfelbaar vast, als het vast staat voor den anatoom welke ledematen er al, welke niet, tot een normaal menschelijk lichaam hooren. De Schrift is een organisme. Niets kan er bij. Niets er af. Ze is volmaakt in de voltalligheid en geheelheid harer deelen. De vraag echter, of de kerk op elk gegeven oogenblik den vereischten anatomischen tact bezit, om met vaste hand over elk Schriftdeel of ook over elk als praetendent optredend boek te beslissen, moet ontkennend beantwoord. Die zekerheid gaat op en neer met het rijzen en dalen van den stroom des geestelijken levens in haar midden."

Men zie ook dit: „Het aantal boeken, dat tot het N. T. behoort, is nooit rechtstreeks absoluut en onfeilbaar vastgesteld".

1) Een bewijs van die streving vind ik ook in een brochure van denzelfden schrijver; getiteld: *Ex ungue leonem, ofte Dr. Doedes' Methode van symbool-uitlegging op een enkel cardinaal punt getoetst*, door Dr. A. Kuyper. Amsterdam, J. H. Kruyt, 1882.

Prof. Doedes beweert, dat volgens de Belijdenis van de Gereformeerde Kerken dezer landen alleen God de Vader, als Schepper van hemel en aarde, aangenomen wordt, en niet de Drieëenige God, Vader, Zoon en H. Geest. Dr. Kuyper voert om het tegendeel te bewijzen, onder anderen, op echt Roomsche wijze, de Kerkvaders aan: S. Chrysostomus, S. Augustinus, S. Thomas enz Wat is dit anders, dan praktisch de traditie binnen de Protestantsche kerkmuren halen, welke men principiëel daar buiten heeft gezet! De Dr. vermoedde dezen aanval wel. „En mocht

sedert eene kleine halve eeuw zoowel stormen woedden, en wier grondslagen door eigen bouwlieden zoo werden ontbloot, dat menige steen uit haar voegen losgerukt en uitgevallen was, menige kolom het dak niet meer schraagde, en men vreesde, dat zij weldra in puin zou ineenvallen. Doch zie, nu stond er een bouwmeester op, die van nabij dit sloopingswerk had gadegeslagen, ja, zelf in jeugdige onbezonnenheid, een wijle met den breekbeitel de kracht der muren had beproefd, een bouwmeester, die er zich op beroemt tot het geslacht te behooren van hen, die dit voorvaderlijk gebouw hebben opgetrokken, een *grand-maître restaurateur*, die zich én talent én moed én roeping bewust is om het bouwvallig gevaarte te herstellen, die, overtuigd als hij is, van het onmogelijke om het oude gebouw in zijn vroegeren omvang te reconstrueeren, toch alles zal beproeven om, door behoud van wat nog hecht is en staan bleef,

---

het nu soms eenig „onhistorisch mensch" gelieven, ons van Roomsche praktijken te betichten, op grond daarvan dat we ons pleidooi met „oude vaderen" voerden"..... en verwijst vervolgens naar Guido de Brès, den opsteller der Confessie, die hetzelfde deed, en wie hem daarover met de klacht: „Man lief, houd u toch aan de Schrift, en kom mij niet met die oude vaderen aanslepen", hard viel, antwoordde, dat dit geoorloofd was, als zij met de H. S. overeenstemden. Hoe consequent?! de traditie aannemen, als zij met de Protestantsche leer overeenstemt, haar verwerpen, als zij er tegen getuigt.

Ik maak er *den Doctor* geen grief van, dat hij de Vaders aanhaalt; op zich genomen, vind ik het rationeel van hem gehandeld, en ik wijt de inconsequentie daarin gelegen, alleen aan de onhoudbaarheid en absurditeit van het Protestantsche *beginsel*: geen traditie, waartegen zijn *sana mens* in verzet komt. Rede en natuur laten zich op den duur niet verwringen: *naturam expellas furca, tamen usque recurret.* — Met belangstelling zie ik overigens te gemoet, hoe de Dr. het Protestantsche Avondmaal uit de Kerkvaders zal bewijzen.

en door aanwending van alle nog bruikbare materialen, het op kleiner schaal, maar in denzelfden vorm te herstellen, liever dan het oude gebouw geheel in puinhoop te zien verkeeren.

Reeds bij het eerste doorbladeren, achtte ik deze rede belangrijk genoeg om haar aan eene uitvoeriger beschouwing te onderwerpen; doch toen ik in de „Aanteekeningen" het verzoek las met critiek te wachten, totdat deze materie op het College tot een boekdeel zou uitgewerkt zijn, heb ik van mijn plan afgezien én om dat verzoek én omdat mij bij nadere lezing enkele gedachten wegens de praegnante bewerking duister bleven, wat geene verwondering wekken kan, daar deze rede geen pretensie heeft meer te zijn dan teekening van een schets of aangeving van een algemeen standpunt. Daarom onthoud ik mij vooralsnog van critiek en neem liever uit de rede een gedeelte over, wat ik, behoudens enkele Calvinistische opvattingen, wel waardig acht om onder de oogen der lezers van dit Tijdschrift gebracht te worden; ik zal vervolgens met een paar kleine aanmerkingen besluiten.

De plaats, welke ik bedoel, is die, waar de Doctor de oorzaak aangeeft, waarom de hedendaagsche Schriftcritiek tot vernietiging der H. S. moet leiden; en hij vindt die hierin, dat men zich bij de studie der H. S. door valsche philosophische beginselen laat beheerschen. De valsche wetenschap toch onzer dagen, die als vaste waarheid laat gelden wat niet meer dan een hypothese of volstrekt valsch is, die naar de zinrijke uitdrukking van het Vaticaansche Concilie „opinionum commenta pro rationis effatis" houdt, heeft woorden in hare banieren geschreven, welke eene oorlogsverklaring aan de H. S.

bevatten, belijdt beginselen die lijnrecht indruischen tegen de onfeilbare uitspraken van God. De wetenschap immers neemt een Darwinistische ontwikkeling van het menschdom aan, de H. S. spreekt van 's menschen val in het Paradijs en van zijne tallooze andere erge afdwalingen; de wetenschap schrijft alle daden van den mensch aan eigen kracht en werkzaamheid toe, de H. S. spreekt van de genade Gods, welke den mensch noodig is, neemt een bovennatuurlijke inwerking van God aan, ja, is zelve daaraan haar aanzijn verschuldigd; de wetenschap ijvert voor het uitwisschen van Gods naam uit de geschiedenis, in de H. S. prijkt die gezegende naam op ieder geheiligde bladzijde; de wetenschap plaatst alle godsdienstvormen op één lijn, de H. S. kent slechts één waren godsdienst en veroordeelt alle anderen als valsch en ongeoorloofd. Geen wonder derhalve, dat, als men, met zulke beginselen in het hoofd, met zoo gekleurde glazen voor het oog, zich tot de studie der H. S. begeeft, zij zich in een geheel ander licht vertoonen moet, dan voor wie zonder *idées préfixes* en met onbeneveld oog diezelfde studie aanvat. Doch geven wij des Doctors eigen woorden:

In de derde plaats, M. H, dient als aan de theologie vreemdsoortig, afgewezen elke studie van de Heilige Schrift, die zich beheerschen laat door een valschelijk ingeslopen philosophisch beginsel, dat kennelijk tegen het beginsel van den Heiligen Geest reageert. En vooral deze canon verklaart ons veel.

Let slechts op vierderlei:

1°. Onmiskenbaar wordt de geheele Schriftstudie, vooral die des Ouden Testaments, op dit oogenblik beheerscht door

de vraag, of er een val van heilig tot onheilig plaats greep, dan wel of men allengs tot het ware en heilige uit het lagere opklom. Die vraag keert in drie stadiën terug: Eerst bij Adam; daarna bij Israël in de woestijn; en eindelijk bij de eerste Christelijke gemeente. En omdat men nu die vraag ontkennend beantwoordt, zal de hamartogenie in Genesis drie product zijn van phantasie; de edeler deelen van de thorah niet bij Mozes, maar aan het eind der Israëlietische ontwikkeling liggen; en het Christelijk gemeentebewustzijn eerst rijpen van liverleê. Is hier nu, zoo vraag ik, een tendens merkbaar, of is ze dat niet? En als ik nu weet, dat het wegcijferen, van den val thans het principe aller wijsbegeerte is; dat het denkbeeld van zulk een val de hoovaardij van den menschelijken geest het diepst beleedigt, en juist daarin de Heilige Geest de σοφία der wereld oordeelt, dat Hij in een schenken van heiligheden aan Adam, in een schenken van heiligheden aan Mozes en in een schenken van heiligheden op den Pinksterdag Gods majesteit, en in telkens daarop gevolgde ontzinking daaraan ons diep bederf toont, is het dan niet de onnoozelheid zelve, voor ons theologen, om slippedragers van een Schriftstudie te worden, die juist op elk dezer drie punten de Schrift saeculariseert?

2°. Een accoord met den Heiligen Geest zoekend, dringt de geest der wereld telkens en telkens weêr naar Synergisme, om door accentueering van 's menschen werkzaamheid Gods inwerking niet slechts te beperken, maar vooral op te heffen in haar absoluutheid. En zoo nu ook is er in de hedendaagsche Schriftstudie een neiging woelend, om tegen de souvereiniteit der inpiratie denzelfden strijd aan te binden, dien Arminius tegen de souvereiniteit der genade streed. Immers het loochenen der profetie waarop anders berust het dan op een loochenen van Gods onwrikbaar decreet? Wat is het humaniseeren der inspiratie anders dan een nogmaals in-

gaan tegen een gratia, die als irresistibilis, nooit feilt in haar doel?

3°. De σοφία der wereld poogt steeds het rechtstreeksche werk Gods in de geschiedenis tot al kleiner afmetingen te herleiden en kan niet rusten eer de factor „God" ganschelijk daaruit verdween. Zoo moest dus ook de Schrift, die juist tegen dit uitwisschen van Gods naam haar getuigenis in de schaal legt, wel zoolang gedistilleerd, tot de schepping in een Darwinistische evolutie overging; het wonder wegschool; de inspiratie in een onmerkbare aanraking van een dés onbewuste ziel herleid wierd; en ten slotte de auctor humanus derwijs eenzijdig op den voorgrond trad, dat ten leste voor den Auctor primarius geen hooger eere bleef dan als reclame dienst te doen bij het volk dat nog gelooft.

En 4° de σοφία der wereld was er steeds, en is er bovenal in onze dagen op uit, om de afgoderijen der natien die God niet kennen, als zeer eerzame godsdienstvormen onder één-zelfde categorie met den godsdienst van Jezus saâm brengen. Haar wijsgeerig beginsel, dat er geen scheidsmuur tusschen heilig en profaan is, dwong en dwingt daartoe. Maar ook dit moest natuurlijk geheel de Schriftstudie, vooral des Ouden Testaments omverwerpen. Immers reeds die enkele naams-omzetting om voortaan „godsdienst" te noemen, wat niets dan godtergende afgoderij was, is een critiek op dat Oud-Verbond, waardoor heel haar wereldbeschouwing geoordeeld ligt. En zoo kwam men er dan toe, om, heel anders dan de Schrift het leert, ook Israëls godsdienstige ontwikkeling met die der heidenen uit eenzelfden wortel te laten opschieten, en ten slotte zelfs de edeler afgodische volken te laten meêwerken aan de constitueering van wat Israël, wat zeg ik, van wat Jezus beleed!

Zoo ziet ge dus, M. H.! hoe deze onweêrstaanbare geestes-drang van de philosophie onzer eeuw, om langs alle paden den „Deus-homo" in den „Homo-deus" om te zetten,

er met ijzeren consequentie toe moest leiden, om òf heel de Schriftuur met minachting weg te werpen, òf, waar piëteit hiervan afhield, zóólang de legkaart dier Schrift uit een te nemen en weer anders in elkaâr te leggen, tot ten leste óók die Schrift, vlak tegen haar beginsel in, die valsche hypothese van de σοφία τοῦ κόσμου met haar zegel had gewaarmerkt.

Mijne aanmerking geldt een noot, waarin de Doctor, na gezegd te hebben, dat de meeste Roomsche *dogmatici* zwakker over de inspiratie oordeelen dan de Gereformeerden, aldus voortgaat: „Thans reeds staan de meeste roomsche dogmatici op het standpunt van Pfaff: revelatio in ignotis; directio in cognitis; permissio in suis admiscendis." Daarna verwijst hij naar Bergier, Staudenmaier en Gousset. Het blijft een zeer bevreemdend verschijnsel, dat de doctor en hoogleeraar in de godgeleerdheid nergens de uitspraken van het Vaticaansche Concilie omtrent de inspiratie der H. Schrift aanhaalt, die hij, meenen we, toch noodzakelijk had moeten gebruiken. Zijn ze hem onbekend?

De woorden: *permissio in suis admiscendis*, in letterlijken zin opgevat, als zouden de heilige Schrijvers er van het *hunne*, van het menschelijke wat niet door God tot zijn werk verheven is, bij kunnen voegen, drukken niet het gevoelen uit, wat de meeste Roomsche *dogmatici* aanhangen. Op Roomsch standpunt staande te beweren, dat de hagiografen er van het hunne in de H. S. hebben bijgevoegd, zou den *dogmaticus* in botsing brengen met de leer zijner Kerk, welke zich in tegenovergestelden zin in twee Algemeene Concilies heeft uitgesproken. Daaruit immers volgt, dat er in de H S. gedeelten zouden wezen,

welke niet het woord van God, maar het woord eens menschen zijn; doch hiertegen verklaart zich de Kerkvergadering van Trente in haar 4de zitting, als zij zegt: „Si quis autem libros ipsos *cum omnibus suis partibus*..... pro sacris et canonicis non susceperit..... anathema sit"; en nog duidelijker het Vaticaansch Concilie, wat, zeer zeker doelend op de derde thesis van Lessius en Hamelius, aan een boek, bij welks samenstelling de H. Geest niet werkzaam was, den rang van Heilige Schriftuur ontzegt, ook al verklaart de H. Geest het later voor geloofwaardig: „Eos vero Ecclesia pro sacris et canonicis habet, non ideo quod sola humana industria concinnati, sua deinde auctoritate sint approbati, nec ideo dumtaxat, quod revelationem sine errore contineant; sed propterea quod Spiritu Sancto inspirante conscripti Deum habent auctorem, atque ut tales ipsi Ecclesiae traditi sunt."

Neen, de meeste Katholieke Theologen houden het gevoelen, waaraan Marchini vorm en uitdrukking gaf, toen hij de inspiratie der H. S. in deze bewoordingen omschreef: „Singularis ea Spiritus Sancti moventis ad scribendum impulsio, directio ac praesentia mentem animumque scriptoris gubernans, quae eum non sinit errare efficitque ut scribat, quae velit Deus." In deze definitie zijn de vier voorwaarden vervat, nl *impulsio Spiritus Sancti ad scribendum, illustratio mentis* en *motio voluntatis*, leiding van den wil, welke voor dwaling behoeden, en waardoor de schrijver zulk een keuze der onderwerpen doet, dat hij niets bijvoege noch iets weglate dan wat God wil, *assistentia perpetua et singularis in opere perficiendo*: de voorwaarden, welke *ex communi Theologorum sententia*, tot

het wezen der inspiratie vereischt worden, tot een zoodanige, waarbij God de eigenlijke auteur, de *auctor primarius*, de mensch slechts de *auctor secundarius* en *instrumentalis* is, ofschoon niet de bloot werktuiglijke en ziellooze.

Hoe nu komt Doctor Kuyper er toe, den Roomschen *dogmatici* het gevoelen toe te dichten, dat de H. Schrijvers er van het hunne mogen bijvoegen? Omdat de Doctor, wegens zijn wel wat te absolute opvatting der theopneustie, het begrip van revelatie en inspiratie met elkander verwisselt, zich geen voorstelling heeft gemaakt van de inspiratie, zooals de meeste Roomsche Theologen die opvatten. Bij den Doctor zijn revelatie en inspiratie *notiones identicae*, bij onze Godgeleerden niet.

Vat men nu de inspiratie op als enkel openbaring, als *revelatio stricte dicta*, als een bloot dicteeren van Gods wege, vordert men voor haar altijd, ook bij redewaarheden en reeds gekende feiten, nog revelatie in strikten zin, dan is natuurlijk alles wat God niet bepaald gedicteerd heeft, als eigen werk, als bijvoeging van den schrijver te beschouwen. Vat men echter de inspiratie in meer Roomschen zin op, namelijk, niet alleen als revelatie van ongekende waarheden, maar ook als de pas beschreven *assistentia divina*, bij het opteekenen van waarheden, die reeds òf langs natuurlijken weg òf door voorafgegane openbaring bekend waren, dan is al hetgeen wat bij het schrijven niet bepaald gedicteerd werd, nog geen bijvoeging van den schrijver, en blijft ook dit Gods werk: God is de hoofdauteur en de mensch slechts een ondergeschikte in den dienst van God.

Dit heb ik gemeend op die noot te moeten aanmerken, om den Dr. voor misverstand te vrijwaren, zoo hij, bij de

verdere uitwerking dezer stof, misschien ook het Roomsche inspiratie-begrip uitvoeriger ter sprake mocht brengen.

Als vervolgens de Dr. aan den *Textus receptus* (die toch een zeer betwistbaar gezag heeft) [1]) „om zijne eminente historische beteekenis een eigenaardigen voorrang" wil toekennen, en het er voor houdt, „dat die tekst niet aan het toeval overgegeven, maar door den Geest zelf bewaakt is met teedere zorge", dan gevoel ik mij gedrongen die waardeering en hoogschatting *eminentiori modo* aan de aloude en eerwaardige Vulgaat toe te kennen, welke, niet vijftien honderd jaren na de Openbaring, maar reeds in de eerste eeuwen der Kerk ontstaan, het nog zuivere water der bron heeft opgevangen, en wier gang en loop door al die eeuwen heen door Gods Voorzienigheid op bijzondere wijze geleid is, zoodat de Kerkvergadering van Trente haar men recht

[1]) Lipman zegt van den *Textus receptus*, den Bijbel der Protestanten (Inleiding LVII): „Men kan daarvan naar waarheid, en buiten tegenspraak van éénen enkelen oordeelkundige zeggen: hij heet *aangenomen*, omdat hij door allen is *aangenomen*, en door niemand *goedgekeurd*".

Carl Lachmann zegt in de voorrede van zijn *Nov. Test.* p. V, VI: „Nam ista recepta editio, quam nemo doctus authenticam habuit, si potius vel vulgaris vel plebeia vel denique *tolerata*, cum vix tolerabilis sit, diceretur, hodie ista levissima duorum eximiorum typographorum opera, in refingenda fortuito nata lectione posita, non videretur emendabilis, sed *rejicienda*".

De Leidsche Hoogleeraar van Hengel schreef in 1852, dat die *textus* „uit oorkonden is opgemaakt, die bij lange na de oudste en beste niet zijn." Het is ook bekend, hoe menigwerf Tischendorff in zijne uitgaven van het Nieuwe Testament de lezingen van den *Textus Receptus* heeft verworpen. Over het gezag van dien Textus zegt hij: „in re critica vel in pristino ipsorum apostolorum textu indagando perexiguam auctoritatem, passim adeo nullam, nusquam certe maiorem habet quam qui in plerisque codicibus recentiore actate scriptis invenitur." (*H (KAINH) ΔΙΑΘΗΚΗ, recens.* C. de Tischendorff. Ed. quarta. Tauchnitz. Lipsiae. MDCCCLXXVI. *Prolegomena.*)

noemen kon: „vetus et vulgata editio, quae longo tot saeculorum usu in ipsa ecclesia probata est".

Volgens den Dr. schijnt de eminente historische beteekenis van den *Textus receptus* hierin te bestaan, dat hij ontstond ten tijde „toen in Gods bestel .... door de drukpers het Woord van God eerst zijn ontzettenden loop zou beginnen"; doch zou ook niet gegolden hebben: het algemeen gevoel van de noodzakelijkheid, dat er *één* aangenomen tekst zijn moest, gepaard met de onmogelijkheid om dien buiten de *Vulgata*, welke het gebruik gedurende eene lange reeks van eeuwen en het uitdrukkelijk gezag der Kerk tot grondslagen heeft, op eenige andere vaste en door allen erkende grondslagen te vestigen? Zie Lipman t. a. p.

Niettegenstaande eenige Protestantsche dwalingen, die hier en daar door het weefsel der rede heengevlochten zijn, en welke ik bij een critische beoordeeling niet stilzwijgend zou voorbijgaan, moet ik de rede in haar geheel genomen en vooral met het oog op hare strekking goedkeuren en den Dr. hulde brengen wegens de fiere en moedige belijdenis van het aloud Christelijk geloof in de H. S., als Gods Woord. „Wanneer ik alleen of met de mijnen die Heilige Schriftuur lees, dan spreekt niet Mozes noch Joannes tot mij, maar de Heere mijn God. Hij is het die mij dan aller dingen wording en der menschen ontzettenden val verhaalt. God die mij met stille majesteit vertelt, hoe Hij dien gevallen mensch weer heil heeft beschikt. Ik hoor Hem zelven dan verhalen van de wonderen die Hij wrocht ter verlossing van het volk dat Hij uitverkoor, en, toen dat volk Hem tergde, hoe Hij dat volk toen sloeg in zijn toorn,

en gelouterd weer terugbracht, al zoekende den Zoon zijner liefde. En tusschen dat heilig geschiedverhaal in hoor ik den Heiligen Geest, in de psalmodie, zingen voor mijn geestesoor, dat de diepten mijner eigen ziel ontsloten worden; in de profetie mij herzeggen wat Hij Israëls zieners in de ziel fluisterde; en mij zelf de ziel verkwikken door een vergezicht zoo bezielend, zoo schoon. Tot dan op het blad des Nieuwen Testaments die God, weer zelf, mij den Verwachte, der vaderen Wensch, uitbrengt; de plek toont waar de kribbe stond; het spoor mij van zijn voetstap wijst; en op Golgotha zelf zien laat, hoe de Zoon zijner eenige liefde ook voor mij, arme doemeling, den dood stierf aan het kruis. En eindelijk, dan is het diezelfde God de Heilige Geest die mij als voorleest wat Hij door Jezus' Apostelen omtrent den schat van dat Kruis verkondigen liet, om in de Apocalyps met een verrukkelijk Hosannah uit den hemel der hemelen, de praelectuur van zoo heilig drama te besluiten" Met alle kracht en vuur komt de Dr. in zijn rede op tegen het afbreken der H. S, tegen de vivisectie van het corpus scripturae, tegen het ruwe uitbladeren van de kostelijkste aller rozen van Saron, gelijk hij het noemt, en, ofschoon hij weet, dat hij daardoor den ethischen en modernen een steen des aanstoots zal zijn, dat dit zijn bestaan „verbazing zal wekkken bij den één, bitterheid [1]) bij den ander", wil hij toch onverholen zijn

[1]) Het heeft werkelijk een laffe spotzucht opgewekt in den Schrijver van: „de Evangelische Geschiedenis, een verdichtsel der Oud-Christelijke Symboliek", die in een brochure *(De Schriftbeschouwing van Dr. A. Kuyper Leeuwarden H. van Belkum Kz)* onder het motto: *Ridendo dicere verum*, o. a. met de H. Drievuldigheid spot en een caricatuur maakt van Kuyper's opvatting der Schriftinspiratie.

geloof in de inspiratie der H. S. belijden. Al mochten er (zoo spreekt hij, na eenige wenken over Schriftuuruitlegging gegeven te hebben), al mochten er, dan ten laatste nog schijnbare tegenstrijdigheden in de H. S. overblijven, „dan aarzel ik geen oogenblik hier, ten aanhoore van geheel de wetenschappelijke wereld te verklaren, dat ik, gesteld tusschen de keus, om óf, met Gods eenvoudig volk, belijdende mijn onwetenheid, onbevredigd ook van dit vraagstuk weg te gaan, óf wel met de geleerde ethische broederen uit wetenschappelijke consequentie de onfeilbaarheid der Schrift te verwerpen, beslist het eerste kies en van het laatste met heel mijn ziel terugdeins".

Wie de pogingen gadeslaat, welke de Dr. aanwendt, om de maatschappij voor ontkerstening te bewaren, kan niet anders dan met instemming dit streven begeleiden. Maar daarom ook wekt het te meer verwondering, dat de Dr. en meerderen zijner richting, aan de Moederkerk, waarin zij voor hun strijd een trouwe bondgenoot vinden, over het algemeen een zoo mingunstige gezindheid betoonen, dat zij haar, uit wier schoot zij het aanzijn ontvingen en op wier toegeëigende goederen zij het leven voortrekken, een zoo weinig dankbaar hart toedragen. [1]) Als men de verschillende uitingen tegen de Moederkerk

---

[1]) Onlangs las ik de volgende liefelijkheid in 't orgaan van Dr. Kuyper, *De Heraut:* „Onder alle landen en volken, die ten onzen tijde onder het geweld van den Roomschen Pharao in de Egyptische duisternisse der afgoderij zijn zittende, is ook, lieve en waarde broeders, ons vaderland: het geheele Nederland, dat de Roomsche geestelijkheid zeer vast met alle listigheid en tyrannie in de Roomsche afgoderij tegen Christus en zijne eeuwige waarheid houden tot gruwelijken laster Gods en een zeker verderf der zielen van het volk."

hoort, liefst in de synthese *Rome* samengevat, dan heeft het den schijn, alsof men van Protestantsche zijde meer beducht is voor een overgang naar Rome, dan voor een afval tot het ongeloof; dan wil het vermoeden niet wijken, dat „Rome" dienst moet doen als wapenkreet om de anders verstrooide gelederen saam te roepen, dat het dienst moet doen als *objet de résistance*, zoodat de eenheid zonder dien muur des wederstands uiteenspringen zou. Ja, indien er niet vele gemoedelijke Protestanten gevonden werden, die wars van alle fanatisme, het „*Rome l'unique objet de mon ressentiment*" van Camillus verafschuwen, indien de Doctor zelf niet in deze rede getoond had, dat toch niet altijd het Roomsche spook zijn rust komt verstoren — indien men van dat alles niet overtuigd was, dan zou men, bij dat voortdurend smalen op Kerk en Paus, bijna in verzoeking geraken het zoo strenge vonnis van Busken Huet mede te onderschrijven: dat hier in den lande „het antipapisme aan de orde van den dag en vaak de éénige godsvrucht is die protestanten er op nahouden."

Hoe dit ook zij, van harte wensch ik, dat de Dr. er in moge slagen een dam op te werpen tegen den stroom des ongeloofs, die de Protestantsche Kerk dreigt te verzwelgen; want al schijnt men aan die zijde het gezegde te huldigen: liever Turksch dan Paapsch, *wij* zeggen: liever Geus dan heiden; een zoon die der moeder trouw bleef, haat zijn afgedwaalden broeder niet. Heiden echter wordt men, nu Christelijke waarheden, als: de Godheid van den Zaligmaker, het bestaan der H. Drievuldigheid, de Verlossing door Christus, de ingeving der H. S. worden ontkend of zulk een kunstbewerking ondergaan, dat

zij onherkenbaar zijn. Doch al mogen de mannen der moderne wetenschap, vooral wat de H. Schrift betreft, met moker en andere vernielingswerktuigen aanrukken om die zuil Gods te verbrijzelen, wij kunnen die sloopingspogingen zonder vrees aanzien, overtuigd, dat hunne vernielingswerktuigen in hunne handen zullen worden tot werktuigen ter opbouwing: „Ein Geist [1]) nahm sich der ersten Menschen an, ganz wie es eine alte, ehrwürdige Urkunde vorstellt, welche überhaupt die tiefinnigste, erhabenste Weisheit enthällt und Resultate aufstellt, zu denen alle Philosophie am Ende doch wieder zurückkehren muss." Wij vertrouwen op de hulp van God, die Zijn H. Woord zal beschermen: *verba mea non transibunt;* en al spot men met ons vertrouwen op God, dit deden ook de beulen met Christus en Zijn rijk, toen zij Hem aan het kruis hadden opgehangen ..... „mais le lendemain il était resuscité, l'Eglise vivait et les bourreaux ..... étaient morts".

Hageveld. M. P. Droog.

---

[1]) Fichte, *Naturrecht*, I, bl. 32.

De Gregoriaansche Zang.

NAAR AANLEIDING VAN

TWEE NIEUWE BOEKEN.

„Aujourd'hui donc que les pierres du sanctuaire, de-
„venues l'objet d'une étude et d'une admiration ardentes,
„ne courent plus le risque d'être dispersées par des mains
„vandales ou malhabiles; que tous les efforts sont con-
„centrés pour produire des restaurations complètes, et,
„au besoin, des imitations exactes dans les cintres, les
„ogives, les rosaces, les vitraux, les boiseries; n'est-il
„pas temps de se souvenir que nos églises n'ont pas
„seulement souffert dans leurs murailles, leurs voûtes
„et leur mobilier séculaire, mais qu'elles sont veuves
„surtout de ces anciens et vénérables cantiques dont
„elles aimaient tant à retentir; qu'elles sont lasses de ne
„plus répéter, depuis un siècle, que des accents nouveaux
„et inconnus aux âges de foi, qui les élevèrent....?"

Het zal nagenoeg een halve eeuw geleden zijn, dat een priester, even beroemd door vroomheid als door veelzijdige en degelijke kennis, deze woorden nederschreef. In Frankrijk leefde in die dagen een vroeger ongekende ijver om de oude meesterstukken van christelijke kunst, soms eeuwen lang verloren, uit hunne schuilhoeken op te delven; de innige en vrome geest, die uit die werken sprak, moest weer het geloof van

het tegenwoordig geslacht verlevendigen, en vooral den kunstenaar bezielen, die beitel of penseel aan het gewijde dienstbaar maakte, en zich in lijn en vorm en kleur naar de heerlijke modellen der christelijke oudheid richten kon.

Dom Guéranger, abt van Solesmes en hersteller der Benedictijner-orde in Frankrijk — hij was het, die deze woorden schreef [1]) — beschouwde met innige vreugde dat nieuwe leven op het gebied der kerkelijke kunst; hij, vol geestdrift voor alles, wat God en Zijn heiligen eeredienst betrof, met een open blik voor al het heerlijke en schoone, dat de Kerk van Christus in hare Liturgie bezit, hij, bovenal een waardig volgeling van dien grooten Ordestichter, die aan zijne zonen de bevordering van het liturgisch-schoone als levenstaak had nagelaten, — het kon niet anders, of hij moest die beweging van harte toejuichen; want tot hiertoe was de Kerk van zijn vaderland, wat de Liturgie betreft, op ongeloofelijke wijze innerlijk verdeeld, en verre van het algemeen middenpunt, van Rome, verwijderd. Dom Guéranger, die zag, die gevoelde, welk een innige band Liturgie en kunst in de Kerk tezamen bindt, begreep, dat met de wedergeboorte der christelijke kunst ook het herstel der Liturgie in Frankrijk bereikbaar was; en in dien geest plaatste hij de aangehaalde woorden op de eerste bladzijden van zijn reuzenwerk, dat hem na veel strijd en beproeving eindelijk eene glorievolle zegepraal bereidde. Vóór zijn dood, in 1874, zag hij alle bisdommen van Frankrijk tot de eenheid der romeinsche Liturgie teruggekeerd.

---

[1]) *Institutions liturgiques* par le R. P. Dom Prosper Guéranger, abbé de Solesmes — 1e deel, pag. LXXVII.

Dankbaar moeten wij, Nederlanders, erkennen, dat onze toestand onder dit opzicht beter geweest is dan die van Frankrijks Kerk. In den bangen strijd van vroeger dagen hadden onze vaderen in het geloof te vast en te trouw het oog steeds op Rome gericht, dan dat zij in eene zaak, zoo gewichtig als de H. Liturgie, van Rome's voorschriften zouden zijn afgeweken; doch wat de kerkelijke kunst betrof, deelden wij in het bijna algemeene lot der Christenwereld. Ook bij ons was die kunst reeds lang het tijdperk van verval ingetreden, en welkom moest ook hier het nieuwe leven zijn, dat na dien langen dood, zijne eerste werking openbaarde.

Veel is er in de laatste dertig jaren ook in ons vaderland van katholieke zijde tot stand gebracht; wonderen van offervaardigheid zijn er geschied, millioenen ten offer gegeven voor de heerlijkheid van Gods woonstede; met vereende pogingen hebben ijverige, kunstminnende priesters en leeken, aan de hand eener degelijke archaeologische studie, hunne krachten ingespannen om oude kunstwerken op te sporen en vooral om aan de nieuwere een waar christelijk karakter te geven. En hoe kon het anders, of hunne pogingen werden van alle zijden toegejuicht. Wie den luister van Gods huis bemint en de woonplaats Zijner heerlijkheid, kan hij onverschillig zijn voor de dingen, die noodzakelijk tot dien heerlijken luister moeten medewerken?

Doch met dat al bleef, helaas, de klacht van den Benedictijn langen tijd ook voor Nederland van eenige toepassing: „n'est il pas temps de se souvenir que nos églises n'ont „pas seulement souffert dans leurs murailles, leurs voûtes „et leur mobilier....., mais qu'elles sont veuves

„surtout de ces anciens et vénérables cantiques.....
„qu'elles sont lasses de ne plus répéter depuis un siècle,
„que des accents nouveaux et inconnus aux âges de foi?"

Ook de kerkelijke toonkunst deelde hier in het lot harer zusterkunsten; zij was van hare ware schoonheid beroofd; klanken, vreemd aan Gods heiligdom, werden daarbinnen gehoord, terwijl het Gregoriaansch, de zang der Kerk bij uitnemendheid, óf in zijne uitvoering zeer onvolkomen was, óf geheel en al van zijn wettig erf verdreven werd Want niemand kan ontkennen, dat het Gregoriaansch zingen door onze zangers, hoe hoog hun ijver overigens moest geprezen worden, al meer en meer als eene dorre, onaangename taak op den achtergrond werd geschoven, en plaats moest maken voor meer moderne muziek, die misschien vele goede eigenschappen, doch zeker geen kerkelijk karakter bezat.[1]) Ook op dit gebied mocht dus met recht opheffing, verbetering, herstel gezocht worden. Of zou men bij den prijzenswaardigen ijver om alle scheppingen der kunst, rondom onze tabernakelen bijeengebracht, het stempel van godsdienstige schoonheid in te drukken, — bij den eerbied vooral voor den heiligen ongeschonden tekst der Liturgie, de gewijde toonkunst mogen vergeten, die onder hare zusters, omdat zij het nauwst verbonden is met dien heiligen tekst, zulk

---

[1]) Wij verwijzen hier naar het werkje over onze tegenwoordige kerkmuziek van den keulschen pastoor Stein, dat voor ons land uit het Hoogduitsch vertaald werd door G. Jonckbloet en met aanteekeningen voorzien door L. H v. d Heuvel S J Dit boekske, dat om zijne bevattelijkheid en voortreffelijken inhoud alle aanbeveling verdient, is reeds vroeger, bij zijn verschijnen in het Duitsch, in dit tijdschrift, en de hollandsche vertaling er van in het *Gregorius-Blad* aangeprezen

eene gewichtige plaats om het altaar inneemt, en een zang heeft voortgebracht, die om zijne hooge aesthetische waarde met recht een kunstwerk mag genoemd worden?

Ons vaderland, dat in de historie der kerkelijke toonkunst zulke roemrijke bladzijden vulde, en in vroegere eeuwen op dit gebied meesters had voortgebracht, wier naam zelfs in den vreemde met eere schitterde, zag gelukkig in onze dagen mannen opstaan, waardig, om die te lang miskende rechten van den gewijden zang te doen gelden, en bereid, om die gewichtige taak van hervormers der kerkmuziek te aanvaarden, en zoo Neêrlands aloude glorie luistervol te handhaven. Wel had, bijna veertig jaren geleden, een in de toonkunst zeer ervaren priester, de WelEerwaarde Heer N. A. Jansen, een werk het licht doen zien, dat van 's mans degelijke en praktische kennis van den gregoriaanschen zang een onwederlegbaar getuigenis gaf, en door latere *musici* van naam als een van de eersten en besten in zijne soort werd aangeprezen [1]), doch de schrijver mocht toen van zijn arbeid niet die vruchten inoogsten, welke hij met grond had mogen verwachten, daar zijne stem in die dagen klonk als die eens roepende in de woestijn; toch mag hij, naar wij meenen, zich vleien, dat de talrijke en gezegende pogingen, die wij heden tot herstel der kerkelijke toonkunst ten onzent zien aangewend, voor een deel mogen beschouwd worden, als het rijpend gewas, opschietend uit het zaad, dat eens door hem gestrooid is.

Het is in dit opstel ons doel niet, die beweging op

---

[1]) Vgl hiermede wat in het *Lexicon der toonkunst* door Mr. Henri Viotta over Jansen en zijn boek gezegd wordt, Dl. II, pag. 209.

kerkelijk-muziekaal gebied, door Jansen eenmaal beproefd, door anderen later met gunstiger gevolgen voortgezet, in hare geschiedenis na te gaan [1]); wij wilden alleen iets bijdragen tot bevordering dier pogingen, door de Voorzienigheid hier en elders thans zoo zichtbaar gezegend, door het hooge kerkelijk gezag zoo krachtig gesteund, en den lezer in kennis stellen met een tweetal boekwerken, die dezer dagen van de katholieke pers kwamen: *Les mélodies Grégoriennes d'après la tradition par le Rev. Père Dom Joseph Pothier* en *De Katholieke Organist door M. J. A. Lans, R. K. Priester en Leeraar aan het seminarie Hageveld te Voorhout.* Geven de namen dier schrijvers den lezer reeds een goeden dunk van den inhoud hunner werken, toch meenden wij, dat de belangstelling in hun arbeid nog zou kunnen toenemen, als wij hier een woord vooraf lieten gaan over de behandelde stof, den gregoriaanschen zang, die, zooals wij reeds opmerkten, zulk eene gewichtige plaats in de heilige Liturgie bekleedt en als kerkelijk kunstwerk zulke hooge waarde bezit.

---

[1]) Den lezer, die een meer volledig overzicht verlangt van hetgeen in deze richting op kerkelijk-muziekaal gebied in vroegere jaren reeds geschied en geschreven is, verwijzen wij naar het fraai en zakelijk opstel van den WelEerw. Heer Ch. le Blanc, pag. 97, van het derde deel van het *Gilde-boek*, uitgegeven door het St. Bernulphus Gilde te Utrecht. Ook in *de Katholiek* zien wij de zaak der kerkmuziek reeds vroeger behandeld o. a. in jaargang 1853, deel XXIII, pag. 320, waar het antiphonarium van den H Gregorius, in facsimile door Pater Lambillotte uitgegeven, besproken wordt, alsmede in jaargang 1864, deel XXXXV, pag. 188, waar wij het bovengenoemde werkje van Albert Gereon Stein behandeld zien In het LXVIe deel, pag. 32 (1874) staat een vrij uitvoerige bespreking van het *Handboekje* van M. J. A. Lans. Belangrijk is ook het opstel over kerkmuziek, wat Prof. J. A. de Rijk reeds in de *Dietsche Warande* van 1856, pag. 139, geplaatst heeft.

Poëzie en muziek staan in het innigst verband met de Liturgie. Veel hooger dan woord en zang staat echter die Liturgie zelve: zij is daad, zij is leven. Zij is het leven van Christus in en met Zijne Kerk; maar die daad, zij moge dan offer of gebed, wijding of zegening zijn, vindt immers toch hare uitdrukking in woord en toon, en dat wel op eene wijze, die alle wereldsche poëzie en muziek verre achter zich laat[1]). Maar juist omdat beide, kerkelijke poëzie en muziek, zoo onafscheidelijk aan de plechtigheden van onzen heiligen eeredienst verbonden zijn, is ook de band tusschen die twee, van nature reeds zusters, nog hechter, nog inniger. Wij zien ze steeds hand aan hand optreden in Gods heiligdom, elkander steunend en bezielend in het lofzingen van den Heer.

Vormt het geheel van den liturgischen tekst een enkel grootsch en verheven gedicht, is er geen dag in het kerkelijk jaar, van het hoogste feestgetij tot aan de meest gewone *feria*, die niet zijn eigen afzonderlijk deel, zijne eigene mis- en breviergebeden heeft, — al die deelen komen slechts tot hun hoogste recht, als zij klinken in de tonen van den zang, die het feestkleed is van het woord. Het gebed der Kerk moet tevens lied zijn. Met den lofzang der engelen werd de Heer bij Zijne komst in deze wereld begroet; met een lofzang ging Hij, den laatsten avond Zijns levens, naar Gethsemané op. Dit was eene aanwijzing voor de Bruid van Christus, hoe zij in

---

[1]) Vergelijk hiermede wat G. Jacob daarover zegt in zijn schoon werk *Die Kunst im Dienste der Kirche*. Vrienden van kerkelijke kunst zullen in dit tamelijk beknopte, doch aan inhoud rijke handboek ook over de toonkunst in verband met de Liturgie de leerrijkste opmerkingen aantreffen.

hare opvolgende en afwisselende feestgeheimen, in hare Liturgie, dat leven haars Bruidegoms vieren moest; hare heilige poëzie moest ook heilig gezang zijn.

Nu vordert het karakter van elk gedicht, wil de vertolking er van zoo volmaakt mogelijk zijn, dat het worde voorgedragen naar dien vorm, op dien toon, zooals het leefde in den geest van den dichter, waarin het geboren werd en tot vollen wasdom kwam; niet alleen toch schept de kunstenaar de idee, de grondgedachte van het kunstwerk, hij kleedt ook zijne gedachten in bepaalde, daaraan juist passende vormen, hetzij die gedachten dan belichaamd worden in den klank van het menschelijk woord, in rondlijn of spitsboog, in kleur of tint of in welk stoffelijk kleed ook. Het heerlijk gedicht der Liturgie, de verheven poëzie der Kerk, die onder de leiding van den heiligen Geest geworden is wat zij is, eischt dus evenzeer in haar feestelijkste en volmaakste uitdrukking, hare eigen vertolking, hare eigen melodie.

In het Oud Verbond zong het volk Gods zijne psalmen en hymnen naar *die* zangwijzen, welke door de gewijde dichters aan hun lied gegeven waren; en gelijk de Kerk die woorden van den heiligen Geest aan hare veel verhevener, veel volmaakter Liturgie dienstbaar maakte, zoo ook heeft zij de tonen en melodieën, door Jehovah's volk weleer op die woorden gezongen, voor hare liederen aanvaard, vervolmaakt en geheiligd. Woord en melodie mochten niet gescheiden worden. In hun oorsprong waren zij nauw vereenigd, en vereenigd hadden zij eeuwen lang om de ark des Heeren weerklonken [1]).

[1]) „Ainsi donc dans la liturgie, la parole et le chant découlent d'une même source, se produisent sous l'empire d'une même pensée et d'un

Daarom ook heeft de Kerk, zoo zorgvol, zoo nauwgezet en waakzaam, zoo streng en vasthoudend, daar, waar het den tekst harer Liturgie geldt, ook voor de zangwijze van den gewijden tekst steeds eene groote zorg en waakzaamheid betoond. Lees de tallooze decreten van Pausen en Bisschoppen, van algemeene, provinciale en diocesane conciliën, en gij zult zien, hoezeer die zang haar ter harte gaat. Sla de liturgische boeken open: neem een ouderen brevier ter hand, en bij den tekst van antiphoon, hymne of responsorie zult gij het teeken zien aangeduid des kerktoons, waarin die antiphoon, die hymne, dat responsorie gezongen wordt [1]); werp een blik in het *Missale;* elke *Introitus*, *Graduale* of Communie, elk onveranderlijk deel der H. Mis, zoo als *Kyrie*, *Gloria* enz., heeft zijne eigene bepaalde zangwijze. Overal ziet gij het woord, afwisselend naar dag en uur, in melodie gezet; voor *Rituale*, *Pontificale*, en *Ceremoniale*, voor alle liturgische boeken geldt deze zelfde wet; en, wisselt het karakter van den tekst, van uur tot uur, van dag tot dag in den kerkelijken jaarkring af, nu eens blij jubelend met de koren der zalige geesten, als de strijdende Kerk met de verheerlijkte medejuicht, dan

---

même sentiment, répondent au même besoin, tendent au même but, et par conséquent doivent se fondre en un seul tout, constituer une expression plus forte, mais unique. Les textes ont été choisis et disposés pour être chantés, et les chants à leur tour sont faits pour les paroles. Et nous voyons en effet dans l'histoire les textes et les mélodies du chant liturgique sortir d'une même inspiration, et traverser de longs siècles, unis dans une commune destinée." Pothier, *Mélodies Grégoriennes*, pag. 3.

[1]) In de brevieren der laatste tweehonderd jaren heeft men dit cijfer van den kerktoon bij de antiphonen meest altijd weggelaten. In de nieuwste uitgaven van den tegenwoordigen tijd (o. a. in die van Pustet) zien wij het, volgens de goede oude gewoonte, er weder bij geplaatst.

weer innig droef en weeklagend, waar 's Heeren bittere passie overwogen, of de gedachtenis der lijdende Kerk gevierd wordt — altijd treedt de zang in het karakter van het woord, is jubelend zooals geen lied van een ongewijden zanger jubelen kan, of smeekt en bidt, zoo roerend, zóó diep weemoedig, maar zoo hoopvol en dringend tevens, als alleen de stem der Kerk bidden kan.

Evenmin als de taal der Kerk de taal dezer wereld is, evenmin als er eene wereldsche geest heerscht in het liturgisch woord, evenmin mag het lied der Kerk het lied der wereld zijn, of de geest van deze in kerkelijke zangen klinken. Gelijk de grondslag en de geest der Liturgie onveranderd en onveranderlijk is, en niet deelt in wisseling van tijden en zeden, zoodat de taal der Kerk in hare plechtigheden, evenals in hare geloofs- en zedeleer thans nog dezelfde gedachte van vóór achttien eeuwen uitspreekt, zoo moet ook noodzakelijkerwijze haar zang in grondslag en geest onveranderlijk en boven wisselende smaak en willekeur van tijden en zeden verheven zijn [1]). Dat was steeds de hoofdgedachte, die ten grond lag aan het pauselijk woord, wat in den loop der eeuwen de officiëele uitgaven van liturgische boeken altijd vergezelde. Uit al dien arbeid en zorg sprak duidelijk en uitdrukkelijk de wensch, den kerkzang zooveel mogelijk zóó te bewaren en uit te voeren, als deze uit de eerste tijden der Kerk en bijzonder uit den tijd van den H. Paus Gregorius tot ons gekomen is. Ook hierin leefde vooral

---

[1]) Wij zeggen: *haar zang*, en bedoelen hiermede uitsluitend het Gregoriaansch; over het vereischte karakter en het gebruik van gefigureerde muziek, met telkens afwisselende, meerstemmige compositiën leze men het boven aangehaalde werkje van Pastoor Stein)

het beginsel der kerkelijke overlevering, welke opklimt tot den tijd van Christus en de Apostelen, zooals de H. Augustinus het getuigt: „De hymnis et psalmis ca-„nendis ipsius Domini et apostolorum habemus documenta, „exempla, praecepta." [1])

Waar dus eerbied en liefde heerschen voor den heiligen liturgischen tekst, daar wil de Kerk, en te recht, dat men dergelijke gevoelens koestere voor den heiligen liturgischen zang; en zeker moet elk Katholiek dien zang liefhebben, als hij ziet, hoe waardig deze zijne zoo gewichtige plaats tusschen de zusterkunsten om het altaar inneemt, als hij dien zang beschouwt in het volle licht van deszelfs hooge aesthetische waarde; want, inderdaad, de gregoriaansche zang is een verheven kunstwerk!

Een verheven kunstwerk, dat is het Gregoriaansch. Daar zullen ook Katholieken gevonden worden, die deze bewering met een ongeloovig schouderophalen beantwoorden.

„Hoe, het Gregoriaansch een kunstzang! Een enkel ge-„deelte, een *Adoro Te*, een *Miserere*, een *Rorate Coeli* en „nog eenige andere bekende hymnen of *cantica* mogen „waarlijk schoon en stichtend zijn, doch welke kunstwaarde „zou er schuilen in de compositiën van een *Introitus*, of „Communie, in psalmen en andere lof- en vespergezangen! „Neen, gelukkig heeft de toonkunst in onze dagen ver-„dere vorderingen gemaakt en heerlijker producten voort-„gebracht. Eene muziekmis van Mozart, Haydn of Beet-„hoven, dat eerst noem ik een kunstwerk."

Onze lezers weten, dat een dergelijk oordeel onder

---

[1]) S. Aug. *Epist* 55. (IV Conc. Tolet., can. 13)

onze tijdgenooten geenszins zeldzaam moet genoemd worden. En toch verrukkelijk schoon is de echte kerkelijke zang; en toch ontzaggelijk hoog staat hare kunstwaarde! Maar ik spreek niet van dien zang, uitgevoerd zooals wij dit, helaas, vrij dikwerf vernamen, niet van dien zang voorgedragen zonder gevoel, zonder uitdrukking, zonder leven, zonder rhythmus, zonder kennis, zonder voorafgaande oefening! niet van die doode, bewegingloze notenmassa, als een zwaren last gelijkmatig dreunend en schokkend voortgesleept! Maar ik spreek van het Gregoriaansch, zooals het wezen moet! het geestdriftvolle, verheven lied der Kerk, het heilig woord der Liturgie in al zijn hoogste leven, pracht en luister voorgedragen; van dien feestzang, altijd nieuw en altijd jong, als de goddelijke waarheden zelven, daarin verkondigd! Laat godsvrucht den kundigen zanger bezielen, en gij zult hooren, hoe hij in dien schijndoode het leven wekt; gij zult hooren, wat eene schoonheid er leeft in die schijnbaar kunstelooze notengroepen, welk eene losse bevalligheid in die teekens, als verstijfd op het eeuwenoude perkament! Gij zult een lied hooren, vol beteekenis, vol uitdrukking, vol kracht en rhythmus, levendig en frisch als de bergstroom, uit het graniet te voorschijn gesprongen! Gij zult dien zang hooren, zooals hij klonk in de eerste eeuwen der Kerk, zooals hij gezongen werd in de catacomben, waar zich de toekomstige martelaars versterkten door psalmen en lofgezang; gij zult dien zelfden zang hooren, waarvan de H. Augustinus in zijne Belijdenissen spreekt: „Hoe stortte ik tranen, o mijn „God, bij uwe hymnen en lofzangen, hevig ontroerd „door de zoetklinkende tonen uwer Kerk; die klanken

„streelden mijn oor, en tegelijk vloeide uwe waarheid „in mijn hart, en zij deden het in godsvrucht ontvlam- „men, en mijne tranen stroomden, en ik bevond er mij „wel bij." [1]) Gij zult dien zang hooren, waarvan de H. Bernardus zegt, „dat hij het hart van den mensch „verheugt, de bedroefden vertroost, zijne tranen droogt „en den zondaar tot weenens toe beweegt"; waarvan Benedictus XIV getuigt, „dat hij de harten der geloo- „vigen tot vroomheid stemt en door vrome Christenen „het liefst gehoord wordt." Gij zult dien zang hooren, zooals de trouwe zonen van Benedictus dien nog uitvoeren in hunne kloosters, waar men niet weet, wat het meest te bewonderen, den gestrengen eenvoud van hun kloosterlijk leven, of de verheven deftigheid hunner liturgische handelingen, door een verrukkelijk schoonen zang opgeluisterd [2]). Neen, men zegge niet, dat het Gregoriaansch geen kunstwerk is!

Kunst is de belichaming eener idee. De gregoriaansche zang is de belichaming der liturgische gedachte door het gezongen woord. Als wij nu op het gezag van Pausen, Bisschoppen en Kerkleeraars mogen aannemen, dat die zang, voor een goed deel ontleend aan de gewijde zangen van het Oud Verbond, wel niet zonder eene leiding van den H. Geest zelven in de Kerk tot volmaaktheid is gekomen, — als wij, naar de christelijke overlevering aannemen, dat die zang door een H. Paus Gregorius, een

---

[1]) *Confess.* Lib. IX. Cap. VII.

[2]) Dat wij niet te ver gaan in onze beweringen, getuigen die priesters en leeken, welke het prachtige Benedictijner-klooster te Maredsous bij Namen bezocht hebben. Eenstemmig verklaren zij, dat het zingen dier monniken elk Katholiek in verrukking brengt, en hem den wensch doet slaken: Ach, mocht ik ook in mijn eigen kerk zulken kerkzang hooren!

man vervuld van dien goddelijken Geest, is vervolmaakt, geregeld en in teekens beschreven [1]), dan moet men, *a priori* reeds, tot het besluit komen, dat die zang wel een verheven kunstwerk *moet* zijn. Want dan is de *opvatting* der liturgische gedachte juist geweest, en de *uitdrukking* er van geschied in zulk een vorm, als de goddelijke voorzienigheid, die de Kerk bestuurt, daarvoor dienstbaar achtte.

En tot welk doel is die zang door Pausen en Bisschoppen en Heiligen aan de Kerk gegeven? „Der Kir„chengesang muss schön sein, d. h. das kirchenmusikalisch „Ideal-Schöne muss in schöner Form erscheinen. Dann „wird er auch jene Wirkung haben, welche die Aesthetik „von den Werken der Kunst fördert: Er soll uns die „klare Anschauung und den ungetrübten Genuss des „Schönen, der übersinnlichen Sphäre vermitteln und da„durch zur Liebe des unendlich Schönen, Gottes führen." [2]) Dat is de roeping der kunst in onze tempels, waar zij in haar grootsten luister schittert om het heilig altaar. Alles, wat het oog daar ziet, schildering en beeldhouwwerk, op muur en venster, bloemenpracht en glans van edelgesteenten, kunstig gemaakte priestergewaden en statige luister van den heiligen offerdienst, al dat uiterlijke moet werken op het innerlijke, alles moet ons daar

---

[1]) De manuscripten van den H. Gregorius zelven mogen verloren gegaan zijn, zeker is het, dat onze tegenwoordige gregoriaansche zang nog zijn geest ademt Wat karakter en grondregels betreft, is die zang naar zijn systeem, naar zijn geest gevormd. Al bezitten wij dan ook geen *Cantus sancti Gregorii*, den *Cantus gregorianus* hebben wij zeker.

[2]) Walter in zijn voortreffelijk opstel, *Die Popularität der Kirchenmusik*, in den *Caecilien-Kalender fur das Jahr* 1881, *von* Fr. Haberl. Regensburg. S. 15.

opvoeren, „tot de duidelijke aanschouwing en het onge-
„stoord genieten van het bovenzinnelijk schoon, tot het
„oneindig schoone, tot de liefde Gods." En de zang, die zoo machtig werkt op het menschelijk hart, de zang, waaraan bij het altaar zulk eene eereplaats onder de zusterkunsten is aangewezen, de zang, niet zonder hoogere leiding aan de Kerk gegeven, zou geen kunstwerk zijn?

In dat licht beschouwd krijgt het Gregoriaansch, reeds om zijn oorsprong en zijn doel, eene hooge kunstwaarde.

Het is een natuurlijk verschijnsel, dat, bij de beoefening van eenige wetenschap zoowel als bij de beschouwing van een meesterstuk op aesthetisch gebied de navorscher of kunstminnaar, hoe verder hij zijne studiën voortzet, steeds in hooger mate van het ware en het schoone geniet. Wie heeft dat verschijnsel niet waargenomen, dat genot niet gesmaakt bij de lezing der H. Schrift. Dáár ontdekt de geest telkens nieuwe en verrassende schoonheden, zelfs in de keuze van een woord, óf in den vorm eener zinsnede; wat ons bij de eerste aanschouwing ontging, dat verrast, verrukt ons bij eene volgende lezing. Dat is de onuitputtelijke rijkdom van het ware, het schoone en het goede, dat in de goddelijke poëzie der H. Schrift verborgen ligt, een rijkdom, die ons beperkt verstand nooit geheel omvatten kan. Al wat waarlijk schoon is in de kunst, gelijkt, onder dit opzicht, eenigermate op de H. Schrift, en deze gelijkenis heeft vooral het heilige lied der Kerk. Men behoeft niet eens diep in de studie van den gregoriaanschen zang door te dringen om te ondervinden, hoe waar dit is; en welk een eerbied, welk een liefde, welk een ontzag vat men niet op voor dien zang, als men al meer en meer

in de geheimeniSSen zijner schoonheid ingaat! Die gevoelens hebben aan geniale mannen dikwerf stoute uitdrukkingen ontlokt, waar het er op aan kwam hun oordeel over de aesthetische waarde van den katholieken kerkzang uit te spreken. En dat dit oordeel geheel en al onpartijdig was, bewijst het verschillend standpunt, waarop die kunstrechters geplaatst waren. Naast mannen als een H. Augustinus, een H. Bernardus, een H. Thomas van Aquine, Kardinaal Bona, naast de geleerdste *musici* en *aesthetici* van den nieuweren tijd, als Lambillotte, Dom Guéranger, Proske, Jacob, Pothier, Fr. Witt, zien wij Berlioz, Ambros, Chateaubriand, Lizst, Wagner, Mozart, Thibaut, een Protestant, Mendelsohn, een Israeliet, en zoovele anderen hier als lofredenaars optreden. Ambros o. a. zegt in zijn beroemd werk: *Geschichte der Musik* (IIe deel, blz. 67):

„Die Kunstgeschichte hat von ihrem Standpunkte aus bloss „auf die hohe Würde, die grossartige Einfachheit und die „eindringliche Kraft der unter diesem Namen [Gregorianischen Gesanges] noch jetzt in der Kirche gebräuchlichen Melodiën „hinzuweisen. Der Ton des festlichen Hymnus klingt im Ma„gnificat, im Te Deum; der Ton des feierlichen innigen Ge„betes in der Präfation, im Pater noster. In den Chorälen, in „denen sich Ton neben Ton, ausgehalten, gleichmässig, fest, „streng wie in einem Basilikenbau eine Granitsäule neben die „andere hinstellt; in den, reichem Ornamente vergleichbar, in „colorirten Tongängen sich ergehenden Intonationen des Ita „Missa est, des Alleluja, ist est stets ein und derselbe Geist, „der sich in den verschiedensten Formen und Stimmungen „ausspricht. Die innere Lebenskraft dieser Gesänge ist so gross, „dass sie auch ohne alle Harmonisirung sich auf das Inten„sivste geltend machen und nichts weiter zu ihrer vollen Be„deutung zu erheischen scheinen, während sie doch anderseits

„für die reichste und kunstvollste harmonische Behandlung „einen nicht zu erschöpfenden Stoff bieten und Jahrhunderte „lang einen Schatz bildeten, von dessen Reichthümern die „Kunst zehrte."

In zijn *Génie du Christianisme* zegt Chateaubriand over den gregoriaanschen zang o. a. „Si l'histoire ne prouvait pas, que „le chant grégorien est le reste de cette musique antique, „dont on raconte tant de miracles, il suffirait d'examiner son „échelle pour se convaincre de sa haute origine.... Le chris- „tianisme est sérieux comme l'homme, et son sourire même „est grave. Rien n'est beau, comme les soupirs que nos maux „arrachent à la religion. L'office des morts est un chef-d'oeuvre; „on croit entendre les sourds retentissements du tombeau.... „Dans l'office de la semaine sainte on remarque la Passion „de Saint Matthieu. Le récitatif de l'historien, les cris de la „populace Juive, la noblesse des réponses de Jésus, forment „un drame pathétique.... Pergolèze a déployé dans le *Stabat* „*Mater* la richesse de son art; mais a-t-il surpassé le simple „chant de l'Église.... Enfin c'est l'enthousiasme même, qui „inspira le Te Deum." enz.

Wagner schat het Gregoriaansch zoo hoog, dat hij dien zang eenig en alleen, zelfs zonder begeleiding, in de kerk terugwenscht; en bekend is de uitroep van Mozart, dat hij al zijn roem wilde wegschenken, als hij de componist eener Prefatie was [1]).

Schoon wij gevoelen, dat woorden alleen niet in staat zijn die schoonheid van het Gregoriaansch in al hare volheid aan te toonen, en dat ook hier alleen eene inniger kennismaking door beoefening tot inniger liefde voeren zal, willen wij toch trachten enkele trekken van die zoo hoog geroemde schoonheid aan te toonen.

---

[1]) Vergelijk hiermede wat Haberl over den „Werth des Chorals" in zijn *Magister choralis* zegt (pag. 7, §3).

Zang is een gewijzigde, een feestelijke vorm van de taal. De vertolking der gedachte, de vertolking van het gevoel geschiedt door het gesproken woord. Door een welsprekenden mond voortgebracht, bezit het menschelijk woord, „die vorstelijke gave", eene ontzaggelijke kracht van uitdrukking; wat een rijkdom van afwisselingen in het menschelijk orgaan; wat een verschil in hoogte en diepte, in lengte en kortheid, in sterkte en zachtheid van een en hetzelfde stemgeluid, nu eens jubelend, dan klagend, nu eens bestraffend, dan vleiend, nu eens als de geesel der gramschap neervallend op de hoorderen, dan weer zoet en smeekend, als balsem druppelend in het hart! Doch dat machtig woord kan nog machtiger worden, als het gedragen wordt op de tonen der muziek, als het gesproken en gezongen wordt. Maar wil de zanger zoo volkomen mogelijk zijne kunst doen beantwoorden aan hare roeping: de uitdrukking van het woord te verhoogen, dan moet zijne muziek één zijn met den tekst, d. w. z. dan moet zij zich zoo veel mogelijk naar het karakter, naar de beteekenis van het woord schikken. Gelijk eene polychromie slechts schoon zal zijn, wanneer zij in bouw- en beeldhouwwerk datgene het sterkst doet uitkomen, wat de bouwmeester of de beeldhouwer het sterkst wilde laten spreken, zoo moet ook een goed lied zoo veel mogelijk de verschillende uitdrukkingen van zijn tekst weergeven. En ziedaar een punt, wat in de moderne muziek dikwerf op onbegrijpelijke wijze verwaarloosd wordt. Als bewijs daarvan kan gelden, dat de zorg voor de melodie bijna geheel heeft plaats gemaakt voor die der harmonie. Men veronachtzaamt in het lied de uitdrukking van het woord te volgen, en meent dit

gebrek te kunnen aanvullen door allerlei mengeling en samenwerking van instrumentale klanken; ja, men heeft aan Mendelsohn eene compositie te danken die, hoeveel muziekale kunstwaarde zij in andere opzichten ook bezit, de contradictie tot titel voert van *Lieder ohne Worte*.

In het Gregoriaansch zien wij aan dat hoofdvereischte der zangkunst, samenwerking, eenheid van woord en melodie, op de voortreffelijkste wijze beantwoord. Daar volgt de zang zoozeer het karakter van de taal (die altijd de natuurlijkste, de meest normale uitdrukking der gedachte is), dat wij den kerkzang bij uitnemendheid de melodie van de taal of, zooals de Duitschers het uitdrukken, eene „Sprachmelodie" kunnen noemen. En omdat die zang zich zoo geheel en al huwt aan het woord, deelt hij ook in de voorrechten van dat woord, is hij zoo bewegelijk, zoo levendig, zoo hoogst eenvoudig en toch zoo eindeloos verscheiden; daarom ook bezit die zang de grootste rijkdom en kracht van uitdrukking. „Il y a donc dans l'Église", zegt Pothier, „une musique, „qui est à la fois une parole et un chant, une musique „riche et puissante, quoique simple et naturelle, une „musique, qui ne se recherche pas elle-même, qui ne „s'écoute pas, mais qui sort comme le cri spontané de „la pensée et du sentiment religieux, une musique enfin, „qui est le langage de l'âme touchée de Dieu et qui „venant de fond du coeur va aussi droit au coeur, s'en „empare et l'élève doucement vers le ciel."

Wat de menschelijke taal voor het gehoor tot eene aangename muziek kan maken, is, behalve het goed geluid, het *timbre*, en de gepaste afwisseling van verheffing en verlaging van 's redenaars stem, de verdeeling

van zijne rede in langere en kortere woorden, zinnen en zinsdeelen. Daar moet eene zekere verscheidenheid heerschen in de opvolging van langere en kortere syllaben en phrasen, wijl hier vooral de groote gelijkvormigheid vervelend, ja, doodend is. Doch van den anderen kant zij er in zijn zinbouw en woordenkeus eene zekere wet en regelmaat, die bij de verscheidenheid een ander noodzakelijk attribuut der schoonheid, de eenheid, voegt. [1])

Deze beweging of rhythmus, welke in proza vrijer, in dichtmaat meer aan bepaalde vormen gebonden is, vindt men op de voortreffelijkste wijze in de taal der H. Schrift, en niet alleen in haar origineelen tekst, maar ook in die overzetting, welke in de Vulgaat ons geschonken is. Evenzoo wijst de geleerde Benedictijn Pothier, wiens werk wij in de volgende bladzijden nader bespreken, in den tekst der gewijde kerkelijke liederen, soortgelijke schoonheden aan, die wij bij oppervlakkige beschouwing daar wellicht niet zouden vermoed hebben. Zoo o a. toont hij aan, dat de meeste antiphonen van het kerkelijk officie op de kunstigste wijze rhythmisch zijn verdeeld en geordend; elders wijst hij er op, hoe andere deelen, schijnbaar los daar neergeschreven, een volkomen metrisch geheel vormen. [2]) Meest overal ver-

---

[1]) „Esse ergo in oratione numerum quendam non est difficile cognoscere; „judicat enim sensus." (Cicero, *De Orat.* LV.) „Eadem res in numero „orationis efficit voluptatem, quae in versibus; quorum modum notat ars, „sed aures ipsae tacito eum sensu sine arte definiunt." (*De Orat.* LX.)

[2]) Wij geven hier enkele van de voorbeelden, door Pothier aangehaald; iedere phrase er van is in vrij regelmatige deelen en in aangename orde samengesteld

Ecce sacerdos magnus, | qui in diebus suis |
Placuit Deo, | et inventus est justus | .

toont zich ten slotte bij nadere beschouwing de kunst eener schoone en bevallige rhythmische orde.

De gregoriaansche zang nu, welke de woorden dier kerkelijke teksten draagt, beantwoordt steeds volkomen aan hun heerlijken bouw, is als deze afgedeeld in kunstig afwisselende, of metrische deelen, en altijd met dezelfde losheid en bevalligheid van het schoon geordend woord. Als hoofdregel heerscht in het geheele stelsel van dien zang deze wet: De melodie is om het woord, niet het woord om de melodie; *potius est considerandus sensus quam modulatio.* De volzin, met zijn woord-accent, met zijne hoofd- en nevenzinnen, met zijne rust- en ademhalingsteekens, met zijne zwaardere en lichtere deelen, geldt steeds als *norma* voor de melodie, en vraagt gij, hoe een woord in het Gregoriaansch moet gezongen worden, langzaam of sneller, met nadruk of zwakker, dan luidt steeds het antwoord: zie slechts, welk eene plaats het woord in den zin bekleedt: *die* plaats neemt het ook in den zang in. [1]) En ziedaar weder een voor-

---

Notum fecit Dominus, | alleluja, |
Salutare suum | alleluja. |

Euge, serve bone, | in modico fidelis, |
Intra in gaudium | Domini tui. |

Petrus apostolus | et Paulus, doctor gentium, |
Ipsi nos docuerunt | legem tuam, Domine. |

Elders wijst hij er op, hoe de antiphonen: *Hic vir despiciens mundum* etc. en *O magnum pietatis opus* etc., volkomen *disticha* vormen.

[1]) De zangwijzen van de metrische hymnen hebben ook eene metrische verdeeling in de melodie, welke men altijd zóó moet doen uitkomen, dat deze in meerdere of mindere mate den vorm van het lied heeft. Dit geldt vooral voor de zoogenaamde Ambrosiaansche hymnen, waar op ééne lettergreep nooit meer dan ééne noot gezongen wordt. Doch dan gebeurt

name trek der schoonheid in dien zang. Het is een sprekend zingen en een zingend spreken! Daar is geene stijve maatverdeeling, die men, zooals in de moderne muziek, naar het eentonig getik van metronoom of maatstok regelen kan; daar is dezelfde losheid en beweging, hetzelfde leven als in de schoone taal van een welsprekend redenaar; en bij al die verscheidenheid heerscht eene gepaste eenheid, waardoor zindeel aan zindeel, woord aan woord met de heerlijkste orde in de melodie rhythmisch aan elkander beantwoordt.

Geheel en al wordt dus die zang verkracht en van zijne voornaamste schoonheid beroofd, als hij wordt voorgedragen, noot voor noot even lang, zonder afwisseling van nadruk, zonder verdeeling van de melodie naar den zinbouw, in één woord, zonder rhythmus, zonder leven. Zulk een zang is niet ongelijk aan het werk van een schoolknaap, die het heerlijkste gedicht op den eentonigsten dreun reciteert, het bewijs daardoor leverend, dat hij evenmin den inhoud van het stuk gevoelt, als hij begrip van zijne taak heeft; of aan den arbeid van een schilder, die zonder licht en schaduw, zonder overgang van kleur tot tint, zonder te letten op perspectief zijne hoekige figuren op het doek teekent. Neen, in den zang, aan het heilig woord der Liturgie gegeven, leeft eene hoogere schoonheid: in majesteit golft hij voort,

---

het dikwerf, dat de klemtoon van het woord in de zangwijze evenmin als in de metriek tot zijn volle recht komt. Een sterk voorbeeld hiervan zien wij o. a. in den hymnus *Creator alme siderum*, waar men eenigszins gedrongen wordt te zingen: *cūrvăntūr gĕnū*, gelijk men dit bij het metrisch lezen dier hymne ook zal uitspreken. Wij zien derhalve ook hier den hoofdregel bewaarheid, dat de melodie zich schikt naar den tekst.

als de wateren der machtige zee bij eb en vloed, snel en fier omhoogstijgend, krachtig, dringend, aanhoudend, om dan weer zacht en met halve stem fluisterend in de verte weg te sterven langs de hooge tempelbogen.

Streng eenvoudig is ook die zang bij al zijne verhevenheid.

Terwijl de tegenwoordige toonkunst de meest verscheidene middelen bezigt om haar doel, de uitdrukking eener muziekale gedachte, te bereiken, zien wij het Gregoriaansch in de allereenvoudigste bewegingen en notenfiguren voortschrijden. Vreemd aan dien zang zijn alle plotselinge, schokkende overgangen, hartstochtelijke bewegingen, of bijna onuitvoerbare technische figuren, die in de nieuwere muziek dikwerf meer van kunstvaardigheid dan van schoonheid getuigen. De grootste toonafstand, dien wij hier ontmoeten, is de quint, hoogst zelden het octaaf; nooit ziet de zanger zijn weg door buitengewone sprongen bemoeilijkt, zooals dit zoo vaak in het moderne lied gebeurt. En bij die soberheid van intervallen, wat een geringe omvang der toonvormen! Een *Pater noster*, eene Prefatie, zij loopen over niet meer dan drie, vier noten. De zesde psalmtoon — waarop de *De profundis* meestal gezongen wordt — beweegt zich niet buiten den afstand van ééne terts! En met die eenvoudige hulpmiddelen is zulk eene onuitputtelijke rijkdom van melodieën voortgebracht. Een *Introitus* heeft een geheel ander karakter, dan *Graduale* of *Tractus*, *Offertorium* en Communie. De psalm van den *Introitus* is geheel verschillend van den psalmtoon in vespers en andere canonieke uren. Elk deel van het heilig officie heeft in de melodie zijn eigenaardigen vorm, en diezelfde deelen, schoon ver-

schillend naar dag en feest, dragen toch weer onderling denzelfden familietrek in het wezen, zooals dit, naar het woord des dichters, voor zusters passend is. [1])

Bij verscheidene beoordeelaars van het Gregoriaansch heerscht de ongegronde meening, dat het diatonisch karakter van dien zang eene zekere armoede verraadt, eene armoede, die zij toeschrijven aan den hoogen ouderdom van die muziek, wijl de vervaardigers met chromatiek en enharmonie, naar zij meenen, geheel en al onbekend waren. Op deze hypothese voortbouwende oordeelen zij, dat, bij de vorderingen, welke de toonkunst in het uitvinden van allerlei technische hulpmiddelen gemaakt heeft, de kerkzang, van die nieuwere vormen verstoken, gebrekkig is en als kunstwerk bij de moderne muziek verre achterstaat.

Vooreerst moeten wij hier opmerken, dat reeds lang vóór de voltooiing van het Gregoriaansch, chromatiek en enharmonie bekend geweest zijn. Bij de Grieken bloeiden deze beide toongeslachten naast het diatonische, doch zoozeer begrepen de in de kunst zoo fijngevoelige Hellenen den ernst en de deftigheid der diatonie, dat zij alleen dit toongeslacht tot het begeleiden hunner verhevenste dichtsoorten, voor tragoedie en de edele lyriek en voor hunne choraalgezangen, dienstbaar achtten, terwijl de chromatiek om haar klagend en hartstochtelijk karakter slechts bij minder edele kunst mocht optreden. En dan vragen wij, of het wonder is, dat de vrome mannen, die voor het verheven gedicht der heilige

---

[1]) facies non omnibus una,
Nec diversa tamen, qualem decet esse sororum.
Ovidius, *Metamorph.*

Liturgie een lied moesten scheppen, alleen dat diatonisch toongeslacht hebben willen aanvaarden; is het dan wonder, dat de Kerk, ook bij de latere vorderingen der toonkunst, nooit in haar zang de chromatische vormen heeft willen aanwenden! Zeker, aan de hand der traditie gaat ook de kerkelijke kunst vooruit, en neemt zij in zich op wat de volgende geslachten voor schoons en heerlijks voortbrengen; zonder dat is er geen leven, geen ontwikkeling der kunst; zonder dat zou een H. Ambrosius, een H. Gregorius, een H. Thomas van Aquine den kerkzang in den loop der eeuwen niet met de heerlijkste producten verrijkt hebben; maar nooit mag het eigenlijk karakter dier kunst worden miskend, nooit mogen hare grondwetten worden geschonden; dat zou geene ontwikkeling, maar ontaarding zijn, en ontaarding van den gregoriaanschen zang zou de inmenging van eenig chromatisch bestanddeel, wat ook, wezen. Zoo diatonisch als die zang nu is, heeft hij den meest passenden vorm voor de begeleiding van het liturgisch woord, en wijl dat woord in alle volgende eeuwen onveranderd van karakter is gebleven en steeds blijven zal, zoo moet ook de met dien tekst saamgegroeide melodie immer hetzelfde karakter dragen. Met haar eenvoudig christelijk kleed, gelijk een zeker schrijver zegt, moet die zang zich tooien; maar onder dien eenvoudigen, schijnbaar armen vorm schuilt de verhevenste kunst, leeft eene verbazende kracht, die, om het hoogste en heiligste uit te drukken, de hulpmiddelen en dikwerf armzalige versierselen der nieuwere toonkunst niet noodig heeft,

Van den liturgischen tekst zegt Pothier: „La parole ici „a l'art de dire simplement ce que l'âme pense, d'ex-

„primer spontanément ce que le coeur ressent, et c'est „là le grand art." Wij voegen daaraan toe: De gregoriaansche zang bezit de kunst om eenvoudig weer te geven wat het woord zegt, om op de natuurlijkste wijze uit te drukken wat het hart gevoelt, en dit is de hoogste kunstwaarde van dien zang.

De moderne toonkunst heeft ons op het gebied van kerkmuziek de grilligste producten geleverd. Wanneer een componist zich nederzet om eene muziekmis te schrijven, dan zal de zin, welken hij aan sommige deelen van den tekst, *Kyrie*, *Gloria*, *Agnus Dei* enz. verbindt, soms geheel en al verschillend zijn van dat gevoel, wat in het hart van zijn kunstbroeder bij het overwegen dierzelfde woorden is opgekomen; van die subjectieve opvatting getuigen meest alle kerkelijke toonwerken der moderne meesters. De een zal u een *Kyrie* doen hooren, waaruit u de hartstochtelijkste smartkreten tegenklinken, terwijl gij door de muziek van een ander op dezelfde woorden tot geheel tegenovergestelde, soms zeer luchthartige gevoelens u voelt opgewekt. En hoe kan dit ook anders, als zelfs Protestanten en Israelieten, ja ongeloovigen de taak aanvaarden om de verhevenste gevoelens van onzen heiligen godsdienst, om geloof, vertrouwen en de teederste liefde tot onzen hemelschen Vader in de tonen der muziek weer te geven?

De objectieve beteekenis van den liturgischen zin, soms zoo verre verwijderd van die willekeurige opvattingen, is altijd zoo getrouw mogelijk nedergelegd in den gregoriaanschen zang. Dáár kunt gij zeker zijn, dat de Kerk in haar officie de gevoelens eener hemelsche blijdschap uitspreekt, als haar zang blijde en jubelend is; dáár voelt

gij u door dien zang tot innige droefheid stemmen, als de Kerk treurt en weent; dáár zult gij altoos gevoelen, wat zij, onze Moeder wil, dat hare kinderen op dàt feest, op dien dag, op dit uur gevoelen zullen.

En zóó alleen treedt de muziek op als de trouwe dienares van het woord en daardoor van de heilige Liturgie, die haar binnen Gods tempel noodigde, niet om den zin harer woorden te verijdelen, door macht van tonen te overheerschen, maar om de liturgische taal, in het schoone kleed van muzikale vormen gehuld, des te krachtiger te doen spreken; *Cantus sensum literae non evacuet, sed foecundet*, zegt de H. Bernardus.

De gregoriaansche zang beantwoordt aan die roeping op de heerlijkste wijze.

In zijne acht kerktonen, ieder met hun onderscheiden kenmerkend karakter, ligt eene ontzaglijke kracht om de verschillende liturgische gevoelens treffend weer te geven. Tot wat een levendige blijdschap vervoert u de *Magnificat* in den vijfden kerktoon, met dien fieren opgang tot den dominant! Wat eene verheven vreugde spreekt er uit den *Introitus:* „*Puer natus est nobis*", wat eene majesteit uit het „*factus est repente de coelo sonus*", welke beide stukken het duidelijk karakter van den zevenden kerktoon dragen.

Bij eene plechtige uitvaart voert het koor een meerstemmige moderne *requiem*-mis op kunstige wijze uit. Na het laatste evangelie knielen de priesters aan den voet van het altaar, en zetten statig het gregoriaansche „*De profundis*" op. Wat denkt gij dat meer de gelooVigen treffen zal, die eenvoudige muziek van den zesden kerktoon, of de kunstige, ingewikkelde solo's, quartet-

ten en koren van zoo even? Het antwoord kan niet twijfelachtig zijn. De zang der Kerk alleen kon die diepe en innige, doch tevens godsdienstige, hoopvolle smart naar volle waarheid uitdrukken. Wat is er ook in dit opzicht heerlijker dan het onvergelijkelijk schoone officie der overledenen! Denken wij slechts aan den *Dies irae*, waar beurtelings droefheid en troost, hoop en vrees zoo treffend eenvoudig uit die tonen ons tegenklinken. Hoort die verzen van den „*Libera*", welke door de cantors moeten gezongen worden: „*Tremens factus sum*" — „*dies illa, dies irae*" — „*requiem aeternam*" enz., terwijl het koor telkens antwoordt: „*quando coeli*", of „*dum veneris*"! Wat eene weergaloos schoone uitdrukking in die melodie, die toch niet meer dan over drie, vier noten loopt. Zoekt datzelfde in andere muziek, die niet door het eeuwenoud gebruik der H. Kerk gewijd is!

Hooren wij ook hier, hoe, onder zoovele andere beroemde mannen, Fetis, de gevierde directeur van het Brusselsche Conservatoire, over het verheven karakter der gregoriaansche gezangen spreekt: „Pour ne citer que „quelques exemples, examinons d'abord le caractère de „douce joie qui règne dans tout le chant de la fête de „Noël..... Quelle placidité dans l'hymne *Jesu Redemp-*„*tor omnium*, résultant non seulement de la beauté du „chant en lui-même, mais du choix de sa tonalité et de „son mode authentique! Quel enthousiasme, mêlé de „reconnaissance et de vénération dans le *Te Deum lau-*„*damus*, où la tonalité seconde si bien les inspirations „du compositeur! Comparons le chant de cette solennité „avec celui de la semaine sainte, et nous aurons une „preuve évidente de la puissance de la tonalité; car dans

„ce dernier chant le caractère de mélancolie, de tris-
„tesse profonde est le produit des quatres premiers
„modes", etc. (*Traité complet de la théorie et de la pratique de l'Harmonie.* Préface, pag. XXX.)

Hij noemden hier slechts eenige der meest bekende gezangen om hunne schoonheid op: over het algemeen kan men van het Gregoriaansch getuigen, dat het de verheven gevoelens van den godsdienst steeds op heerlijke wijze weergeeft. Is het waar, dat niemand bidden dan, zooals de Kerk bidt, niet minder waar is het, dat niemand zingen kan, zooals de Kerk zingt.

Wat eene algemeene wet is bij de beoefening van elke kunst, geldt ook hier: een zanger, die aan kennis en talent geene ijverige studie paart, zal nooit het Gregoriaansch in zijne volle schoonheid doen hooren. „*Non „bene modulari video, qui arte uti non noverit,*" zegt reeds de geleerde Gerbertus in zijne *Scholia Enchiriadis;* „*nec sacris melis bene uti, si sine disciplina injucun-*„*dius proferantur.*" „Doch", zoo vervolgt hij elders, „zij, die de citer en de fluit en andere muziekinstrumen-„ten bespelen, ja zelfs de wereldsche zangers en zange-„ressen wenden alle moeite aan, om hetgeen gezon-„gen of gespeeld wordt, tot verlustiging der hoorderen „naar de eischen der kunst te regelen. Zullen wij dan, die „waardig zijn bevonden de goddelijke woorden in den mond „te nemen, zullen wij die gewijde zangen zonder kunst „en achteloos voordragen, en in het heilige niet veeleer „de schoonheid der kunst gebruiken, die zij voor hunne „beuzelingen misbruiken"? [1]) Wij zouden zeer velen onzer

[1]) „Citharædae et tibicines et reliqui musicorum vasa ferentes, vel „etiam cantores et cantrices saeculares omni student conatu, quod canitur

koorzangers onrechtmatig bejegenen, zoo wij beweerden, dat in hen deze gedachte van Gerbertus niet levendig, of de ijver voor hun verheven ambt gebrekkig is. Doch die lofwaardige ijver, die zoo vele katholieke mannen bezielt, om hunne muziekale gaven te wijden aan het huis des Heeren, de opofferingen, studiën en oefeningen, die zij zich dikwerf getroosten, dat alles moet tot een waardiger doel worden heengericht, tot de liefde voor den eigenlijken kerkzang, voor het Gregoriaansch. Naarmate die liefde door meerdere kennis en trouwer beoefening in hen zal toenemen [1]), zal de gehechtheid aan de vele wufte, smakelooze, kunstelooze, onliturgische, onpraktische muziekmissen van den nieuweren tijd verminderen. Dan zullen zij ons de heilige misgezangen niet meer verminkt of onderbroken, maar in hun schoon liturgisch geheel — naar den eisch van ons Provinciaal Concilie — doen hooren, en dan eerst zullen binnen de gewijde muren weerklinken „ces anciens et véné-

---

„sive citharisatur ad delectandos audientes artis ratione temperare. Nos „vero, qui meruimus verba majestatis in os ponere, nosne sine arte et „negligenter proferimus cantica sanctitatis, ac non magis artis decorem in „sacris assuimus, quo illi abutuntur in nugis?"

[1]) Het valt niet te ontkennen, dat het „repeteeren" van het Gregoriaansch voor velen onzer reeds bedaagde koorzangers, met hunne van kindsbeen ingewortelde gewoonten en denkbeelden, dikwerf zeer moeilijk is Gewoonlijk zal de hoop gevestigd moeten worden op het jeugdiger geslacht, dat in onze katholieke scholen soms op uitstekende wijze tot dit doel kan worden bewerkt en geoefend, waarop nog onlangs een belgisch Prelaat in een zijner brieven heeft gewezen: „Ik vestig op nieuw uwe aandacht op de partij, die men kan „trekken van onze katholieke scholen, en de hulp, die men kan verkrijgen „van het onderwijzend personeel in onze opvoedings-gestichten, om het „doel te bereiken, dat gij nastreeft, en vooral voor de uitvoering van „den liturgischen zang."

„rables cantiques, dont elles [aiment] tant à retentir." Dan eerst zal het eigen kind der Kerk, het lang miskende kind, weer in 't moederlijke huis worden teruggevoerd [1]).

Toen de groote Dom Guéranger in 1833, als jeugdig Benedictijn, zijne ordebroeders, door de groote revolutie van Frankrijks bodem verjaagd, zijn vaderland weer had binnengevoerd, en de eeuwenoude en beroemde abdij van Solesmes hun tot verblijfplaats was aangewezen, werd dit heilig oord het centrum en het uitgangspunt van het herstel der Liturgie in Frankrijk.

Daar is op het uitgestrekte veld der liturgische wetenschap geen plekje gronds, of de geniale en wèrkzame geest van dien grooten monnik heeft het bearbeid en vruchtbaar gemaakt. Ook den *cantus ecclesiasticus*, het Gregoriaansch heeft hij in zijn klooster tot zulk een ongekenden luister opgevoerd, dat Pothier, een zijner jongeren, durfde beweren: „l'illustre Abbé avait su donner „dans son monastère aux mélodies grégoriennes un accent, „un rhythme, que personne ne semblait soupçonner. Il

---

[1]) Onwillekeurig zweeft hier op de lippen van den lezer wellicht de vraag: Als de gregoriaansche zang zoo schoon en de eigenlijke zang der Kerk is, is het dan niet bevreemdend en tegen den geest der Kerk, dat juist bij hooge feesten en plechtigheden de meerstemmige muziek steeds den voorrang schijnt te vragen?

In het algemeen is het niet tegen, doch zelfs naar den geest der Kerk gepaste figuraal-muziek bij hare plechtigheden uit te voeren; ook aan deze is de toegang tot het heiligdom verleend; die vruchten der toonkunst zijn als de vreemde en buitengewone spijzen, die tot opwekking en versiering op eene feesttafel prijken, doch de gregoriaansche zang is het vreedzaam, levenwekkend brood, de dagelijks wederkeerende en altijd aangename spijs, door de moeder zelve voor hare kinderen bereid.

„y avait là comme une révélation." Getrouw aan zijn hoofdbeginsel: „Je cherche partout ce que l'on pensait, „ce que l'on faisait, ce que l'on aimait dans l'Eglise aux „âges de foi", was Guéranger, door eene ijverig voortgezette studie, door de scherpzinnigste nasporingen in de schatkamers der eeuwenoude muziekale handschriften, door het raadplegen der oudere musicographen over beteekenis en voordracht van neumen- en notenschrift tot dit verrassend resultaat gekomen. Doch een menschenleven zou te kort geweest zijn, zoo hij die reuzentaak alleen had willen voltooien. Zijne medebroeders, met diepen eerbied voor hun genialen meester en leidsman bezield, namen, onder zijn toezicht, deel aan dien arbeid, en een zijner meest begaafde leerlingen was Dom Pothier, die de vruchten dier gezamenlijke studiën in zijn werk *Les Mélodies Grégoriennes d'après la tradition* heeft nedergelegd. De kostbare inhoud van dit werk, door de uitgevers Desclée, Lefebvre en Cie te Doornik in een schoon kleed gestoken, vond zulk eene hooge en algemeene waardeering, dat de eerste uitgave, in 1880 verschenen, spoedig door eene tweede moest gevolgd worden. Ook eene duitsche vertaling er van zag reeds het licht.

Daar wij in den loop der vorige bladzijden reeds meermalen Pothier hebben laten spreken, en wij ons hier, hoe gaarne wij het ook zouden doen, geene verdere aanhalingen meer durven veroorloven, zal een kort overzicht van zijn werk voldoende, en den lezer, hopen wij, niet onaangenaam zijn.

Reeds het eerste hoofdstuk (*Excellence et caractère du chant liturgique*) is zoo schoon, zoo zakelijk geschreven, dat het ongetwijfeld iedereen voor het boek

zal innemen. Na in het volgende hoofdstuk over de vereischten eener goede uitvoering gesproken te hebben, voert de schrijver ons al dieper en dieper het technisch gebied der kerkelijke toonkunst binnen; doch hij toont zich daar zulk een aangenaam leidsman, hij wijst ons in de dikwerf duistere gangen van het raadselachtige neumenschrift zoo vastberaden den weg, hij geeft zulke treffende en verrassende aanwijzingen, dat wij na dien tocht het geheele wezen van den gregoriaanschen zang in het helderste daglicht voor ons zien. Dan hebben wij een klaar begrip van den oorsprong, den groei, den vollen wasdom van dien zang, en wij staan opgetogen van bewondering voor dit kunstwerk als voor eene middeleeuwschen dom, in de strenge lijnen der Gothiek, reusachtig van afmetingen en majestueus in eenvoud opgetrokken. Maar ook geniet gij dan, aan de hand van zulk een meester rondgeleid, de volle schoonheid van dat liturgisch geheel: van het gewijde woord, waarin zijn vroom vernuft u zooveel dichterlijks, zooveel verhevens toonde, met de daaraan zoo innig gepaarde melodie, welke én aan de beteekenis én aan den vorm van dat woord steeds zooveel mogelijk beantwoordt. Na de behandeling van de notenfiguren en notengroepen, tekstuitspraak (naar het Fransch) en tekstverdeeling, lossen en metrischen rhythmus enz. wijdt de schrijver eenige hoofdstukken aan bijzondere zangwijzen; o. a.: de liturgische recitatieven of priesterzangen, psalmen, antiphonen, *responsoria* enz. om te sluiten met de schoone woorden van zijn geestelijken, hoogvereerden vader Benedictus: „Nos igitur sic „stemus in disciplina psallendi, ut mens nostra concordet „voci, cantantes et psallentes in conspectu sanctae Tri-

„nitatis et sanctorum angelorum, compuncti corde cum „tremore et in timore divino, devota mente, amore su- „pernorum, spiritus ardore, intimo desiderio accensi, ut „per verba quae pangimus, ad coelestia elevati, coelites „effecti, arcana contemplantes, suavi animo, pura anima, „jucunda spiritus gravitate, concordi levitate, dulci me- „lodia, nectareo jubilo, organica voce, et ineffabili laetitia „jubilemus Deo Creatori nostro; ut tandem inter sanctos „resuscitati mereamur eum, qui nos vocavit, in aeterno „gaudio tripudiantes laudare, ubi vivit et regnat per „omnia saecula saeculorum. Amen."

Wie het werk van Pothier gelezen heeft, zal volkomen onze bewondering voor den schoonen vorm en den waardigen inhoud van zijn boek met ons deelen, en, gewonnen door zijn pleitgeding, meegevoerd door zijn geestdrift, den grootsten eerbied en liefde voor den zang der Kerk hebben opgevat. Mogen *Les Mélodies Grégoriennes* onder onze priesters en muziekale leeken vele lezers vinden, en wij zijn er van overtuigd, de bewondering voor de schoonheid van de Liturgie en den gregoriaansche zang, haar edelen dienaar, zal bij vele Katholieken nog aanmerkelijk verhoogd worden.

Van een gewichtig punt in de uitvoering van den kerkelijken zang: de orgelbegeleiding, maakt Pothier in zijn werk geene melding. Dit zou alleen aan hen eene onvolledigheid kunnen toeschijnen, wien het onbekend is, dat de gregoriaansche zang zonder zoodanige begeleiding gedacht en gevormd is. Het orgel, de koning der instrumenten, heeft eerst eeuwen na den H. Gregorius zijne intrede in het heiligdom gedaan.

Daar het bij den kerkzang er op aan komt, het liturgisch woord in al zijne kracht en beteekenis te doen uitkomen, daar dat woord dus oppermachtig wet en regel geven moet, blijkt het ten duidelijkste, dat de orgeltoon, hoe edel en voortreffelijk ook, den nog edeler klank van de menschelijke stem nooit mag overheerschen. Dat velen onzer tegenwoordige organisten door hun spel het bewijs leveren, niet geheel en al van dit gevoelen doordrongen te zijn, kan aan niemand onzer lezers onbekend wezen. Is echter hunne plaats bij de uitvoering van den gregoriaanschen zang meer bescheiden, zij moet er niet minder moeilijk en gewichtig om genoemd worden, en is het waar, dat er zonder goede begeleiding van geene goed geslaagde uitvoering spraak kan zijn, van den anderen kant mag men gelooven, dat een goed organist alreeds voor een half koor geldt. Den zwakken zanger steunen met zijn spel, het koor in de losse uitvoering van de bewegelijke toonfiguren volgen en dragen en zooveel mogelijk voor afwijkingen bewaren, dat alles is zooveel te moeilijker, juist omdat de menschelijke stem heerschend blijven moet.

Daar is nog een ander bezwaar, dat de kunstvaardigheid van menig organist op harde proef stelt. De begeleiding der geheel en al diatonische melodie vordert de kennis van eigenaardige cadensen en afsluitingen, die om het bijzonder karakter van den gregoriaanschen zang, geheel verschillend van het moderne toonstelsel, hare eigen diatonische wendingen en accoorden vereischen. Velen echter onzer organisten hebben hunne opleiding ontvangen van meesters, die de moeilijkheden, welke zich hierbij voordoen, gemakkelijk, doch zeker niet op richtige wijze

door het gebruik van allerlei heterogene toonverbindingen, vooral door onderschuiving van de diësis of 't kruis, zoowel in de melodie als in de harmonie, meenden te kunnen oplossen; meer dan eens hebben wij van organisten, overigens zeer vaardig op het klavier, het getuigenis gehoord: „die diatonische zang is niet te bege-„leiden".

Het is dus eene hoogst gelukkige gedachte geweest van den WelEerw. Heer Lans een handboek voor onze Nederlandsche organisten te schrijven [1]), dat aan de opgenoemde moeilijkheden met de aan den schrijver eigenaardige helderheid en bevattelijkheid op de eenvoudigste wijze te gemoet komt. Heeft de Heer Lans, zoowel door zijne vroegere voortreffelijke werkjes (*Handboekje ten gebruike bij het onderwijs in den Greg zang*, *De Jonge korist*, 1e en 2e stukje) als door zijn overigen arbeid op kerkelijk muzikaal gebied het recht verdiend zijn *Katholieke Organist* hier besproken te zien, zijn boek zelf is ten volle naast het schoone werk van Pothier die vermelding waardig. Uit vrees voor te vele technische en theoretische termen sparen wij hier den lezer eene opgave

---

[1]) *De Katholieke Organist*, *onderricht in de begeleiding van den gregoriaanschen zang en in het kerkelijk orgelspel*, *met een aantal speeloefeningen door* M. J A. Lans, R. K. Priester en Leeraar aan het seminarie Hageveld te Voorhout. Leiden, J W. v. Leeuwen Prijs *f* 4,20. — In de voorrede zegt de schrijver o. a. „Omdat dit werk [Oberhoffer's *Schule*] „*alles* bevat, zeer groot van omvang, vrij kostbaar en in de duitsche taal „geschreven is, konden slechts betrekkelijk weinigen in ons vaderland daar „een goed gebruik van maken; en daarenboven: bij ons bestaat de be-„hoefte vooral aan een praktisch ingericht boek om bepaaldelijk het Gre-„goriaansch te begeleiden. Om deze reden vooral besloten wij in den „geest van Oberhoffer's *Schule* deze nederlandsche en veel beknoptere „handleiding samen te stellen"

van den inhoud, die aan eene betrekkelijke beknoptheid de hoogste volledigheid paart, en bepalen ons tot eene enkele opmerking over de naar onze meening prijzenswaardige methode, die in dit boek bij het onderricht gevolgd is.

Bij de meeste reeds bestaande, vooral duitsche *Orgelschulen* is de begeleiding van den kerkzang voluit onder den tekst geplaatst. Hier echter is, alleen de basnoot van het accoord, waarop de leerling, volgens vooraf behandelde regels, zijne harmonie bouwen moet, op verschillende toonhoogten aangegeven. Deze methode heeft dit belangrijk voordeel, dat de leerling-organist hier zooveel te spoediger zich bekwamen zal, naar mate hij zelf meer werkzaam, en niet, zooals bij de meeste andere methoden, meer naspeler is. Ook op duidelijke en gemakkelijke wijze zien wij hier de begeleiding der acht verschillende kerktonen afzonderlijk behandeld, wat daarom van zooveel waarde is, omdat het eigenaardig karakter van elken kerktoon steeds eene eigenaardige harmonie vereischt. Daar nu iedere kerktoon hare karakteristieke en veelvuldig voorkomende cadensen en notengroepen heeft, behandelt de schrijver, alvorens zangstukken van een *modus* ter begeleiding te geven, eerst die vormen *in extenso*, en lost hij op heldere en eenvoudige wijze de daarbij voorkomende moeilijkheden op. Overal zien wij, als grondbeginsel in de harmonie slechts de eenvoudigste accoorden (het volmaakt accoord en het sext-accoord) gebezigd, wat aan de begeleiding een gepasten eenvoud, strengheid en soberheid geeft [1]). Tal van praktische en

[1]) Wellicht zullen er gevonden worden, die het streng diatonisch karakter, wat aan de begeleidingsmethode van Prof. Lans ten grondslag

liturgische wenken, zeer nuttig voor den organist, worden in den loop van het werk gegeven; in één woord, de helderheid van behandeling, de beknopte volledigheid, eindelijk de aangename voorkomendheid, waarmede de schrijver alle mogelijke bezwaren bij de moeilijke taak van het orgelspel uit den weg ruimt of ten minste tracht te verlichten, dat alles maakt zijn handboek hoogst aanbevelenswaardig. Moge het in de handen van geen leerling-organist ontbreken, en nog menig katholiek virtuoos, in het klavierspel vergrijsd, op den waren weg der begeleiding terugvoeren; vinde ook dit werk, even als de andere geesteskinderen van den schrijver overal en spoedig een welkom onthaal, opdat zijn arbeid steeds in wijder en wijder kring vruchten drage, tot bereiking van het groote doel, dat hij nastreeft, de verheffing van den kerkelijken zang, en daardoor den hoogeren luister van onzen Godsdienst in de heilige Liturgie.

A. J. MEYS, PR.

---

ligt, en waarbij elke toevallige verhooging door diësis of kruis in de harmonie wordt uitgesloten, wat al te ver vinden doorgevoerd. In eene vroegere beoordeeling van den *Kath. Organist* (*St. Gregoriusblad*, Jan. 1882) is dit punt reeds besproken. Wij bepalen ons hieromtrent tot de volgende opmerking. Daar voor elk der beide methoden (mits dat kruis slechts hoogst spaarzaam, en dan nog wel in bepaalde gevallen wordt aangewend) gewichtige gronden zijn aan te voeren, en hier vooral, even als bij zoo menig vraagstuk op elk ander gebied, erkend moet worden: *adhuc sub judice lis est* (het pleit is nog niet beslist en zal ook wel nooit beslist worden) — kan dit verschil van meening nooit eene reden zijn om niet samen te werken in het streven naar het hoogere doel, dat toch langs beide wegen kan bereikt worden.

VERSCHEIDENHEDEN.

STIMMEN AUS MARIA LAACH [1]).

Meer dan eens was in „*De Katholiek*" reeds sprake van het voortreffelijk tijdschrift, welks titel wij hier uitschrijven.

Dit opschrift klinkt als eene herinnering aan rustiger tijden voor de Societeit van Jezus; want vóór den fransch-duitschen oorlog van 1870 was *Maria Laach*, Maria van 't meer, *ad lacum* (bij Coblenz), hare statige romaansche abdij, hare dichte bosschen en bewassen heuvelen, het stille meer omgevend, de zetel van een aantal vaderen der Societeit, wier ernstig streven zich toenmaals, onder anderen, in belangrijke studiën ter opheldering van den wereldbewegenden *Syllabus* vertoonde.

In die dagen verschenen ook de eerste afleveringen van het tijdschrift, waarvan de 2e aflevering des 22n deels nu in ons bezit is.

Als een straal van hoop op eene betere toekomst bleef op den omslag der *Stimmen aus Maria Laach* de nauwelijks aangenomen titel bewaard, al steeg de klank dier „Stimmen" nu ook alleen uit de verbanning in de ooren harer begunstigers.

Wij kunnen niet nalaten de opmerkzaamheid onzer lezers nogmaals op deze uitnemende Studiën te vestigen.

Godgeleerdheid en wijsbegeerte, geschiedenis en letteren, oudheidkunde, enz., zijn de hier behandelde onderwerpen.

Eenige opstellen te ontleden laat de gelegenheid ons niet toe. Enkele opmerkingen mogen voldoen.

De hollandsche lezer zal er belang in stellen, dat zelfs het leven en de werken van Vondel in eene reeks van artikelen in de *Stimmen* behandeld zijn, en dat hierin eenige nieuwe bijzonderheden over Vondels verblijf te Keulen gevonden worden.

---

[1]) Katholische Blätter. Freiburg in Breisgau. Herder'sche Verlagshandlung.

De schrijver, pater Baumgärtner, geeft daarin bewijs van warmen kunstzin en goeden smaak, welke hij niet minder door zijn *Festspiel* ter eere van Calderon en in zijn *Culturstudium* over Göthe's jeugd heeft bewezen.

Historische opstellen vinden wij in den laatsten jaargang, o. a. over de belegering van Akko (1189—1191) van Pater Dreves; over de HH. Methodius en Cyrillus, van den door zijne medewerking aan 't Jaarboek van 't *Görres-Verein* voordeelig bekenden Pater Rattinger; over de vervolging der Katholieken in Zuid-Wales, ten jare 1679, en over de Titus Oates samenzwering, door Pater Spillmann; over de *philosophie* der geschiedenis, door Pater Fl. Riesz, wel bekend door zijne uitgebreide studie over het geboortejaar van Christus.

De physische wetenschappen en de vraag der *vivisectio* worden vertegenwoordigd door de PP. Kolberg en Marty. De ervaren PP. Pachtler, Pesch, Bauer, Cathrein leverden practische artikelen over de hedendaagsche dwalingen op het gebied der staatkunde.

Pater Pesch schreef nog bijzonder eene belangrijke verhandeling over de „Wissenschaftliche Theologie" der Protestanten.

Pater Schneemann, de hoofduitgever der Conciliën verzameling, bekend onder den naam van *Collectio Lacencis* (waarvan het 6e gr. 4° deel vóór weinige weken bij Herder, te Freiburg is verschenen), leverde eene studie over de „Staatliche Centralisation."

Pater Kreiten behandelde den invloed van den *Culturkampf* op de hoogduitsche letteren, enz.

Eindelijk zijn er nog een aantal boekrecensiën te vermelden, deels van de genoemde schrijvers, deels van de PP. Hummelauer, Sander, Dressel, Schneider, Ehrle, Lehmkuhl, enz.

Het tijdschrift verschijnt (tengevolge eener wet op dergelijke publicatiën) tienmaal 's jaars, in afleveringen van meer dan 100 blz., tegen den prijs van ƒ 6.50 's jaars.

Daarbij worden nog af en toe allerbelangrijkste *Ergänzungshefte* uitgegeven, die afzonderlijk tegen 1 of 1½ gulden te verkrijgen zijn.

Leuven, 2 Maart 1882. Dr. P. A. Th.

Een prachtig boek voor Priesters.

De Hoogwaardige Pater Benedictijn, Maurus Wolter, Abt van het Emaus-klooster te Praag, heeft onlangs onder den titel *Praecipua Ordinis Monastici Elementa* bij Desclée, de Brouwer & Cie te Brugge een hoogst voortreffelijk werk uitgegeven (prijs frcs 10.—), hetwelk wij onder alle opzichten ten dringendste aan de Eerw. Geestelijkheid wenschen aan te bevelen.

Welk een prachtig boek! was de uitroep, die ons bij de lezing, ja, van elke bladzijde uit de borst steeg, niet om den buitengewoon sierlijken druk, om het keurig Latijn, om de practische registers, als wel en boven alles om den wonderbaar schoonen inhoud.

Sapientia aedificavit sibi domum, excidit columnas septem. Prov. IX, 2, staat in sierlijke letters op den titel; die zeven zuilen, waar het hecht gebouw der kloosterdeugd op rust, zijn: I *Vita claustralis*, II *Opus Dei* (d. i. het liturgisch dienstwerk), III *Sancta Paupertas*, IV *Sancta Mortificatio*, V *Sanctus Labor*, VI *Opera caritatis*, VII *Regimen.*

De zeven Hoofdstukken, waarin die verschillende stoffen behandeld worden, zijn ieder verdeeld als volgt: eerst een *Declaratio*, een beknopte uitlegging van het onderwerp, in schoon Latijn, niet met de dorre en abstracte termen eener wetenschappelijke behandeling, maar in het gloeiende en gloed-verspreidende woord van een in 't kloosterleven vergrijsden, innig vromen Abt. Achter de *Declaratio* volgen de *Testimonia*, die het onafgebroken getuigenis afleggen, hoe het den Benedictijnen te doen is om echte, degelijke godsvrucht, steunend op kerkelijk gezag, te verspreiden en te bevestigen, zonder schijn zelfs van een zekere ziekelijke vroomheid, zonder zweem van gezochtheid of gewaagde uitdrukkingen en stellingen; want die *Testimonia* zijn ontleend: I *ex S. Regula:* daar spreekt de H. Benedictus tot u in al zijn hemelsche wijsheid, in heel zijn wonderbare heiligheid; dan II *ex decretis et documentis S. Ecclesiae*: hier hoort gij den bazuinklank van den H. Geest

in het woord van Pausen en van Conciliën uit alle oorden der wereld (herhaaldelijk worden de *Testimonia* ontleend aan het Provinciaal Concilie van Utrecht van 1865); daarachter volgen *Testimonia* III *ex Sanctorum et Doctorum scriptis deprompta:* een onafzienbare reeks van Heiligen uit alle eeuwen schrijdt u hier voorbij, om, ieder op zijn eigen en eigenaardige wijze, zijn getuigenis af te leggen voor de deugd enz., die in het Hoofdstuk beschreven wordt; niet minder dan 100 bladzijden beslaan b. v. de *Testimonia* der Heiligen over het liturgisch dienstwerk en al wat daarbij behoort.

Wij willen, wij kunnen geen aanhalingen geven: elke bladzijde is een arsenaal, waar ieder zijn wapentuig voor den geestelijken strijd naar eigen keuze kan vinden en, hetzij bij eigen meditatie, hetzij bij predikatie voor het volk, kan ter hand nemen. Want men meene niet, dat dit boek, hoewel allereerst voor kloosterlingen geschreven, alleen voor hen nuttig is; er is bijna geen bladzijde, die niet tevens aan iederen priester dezelfde onwaardeerbare schatten, hetzelfde zuiver goud van ware deugd en godsvrucht aanbiedt als aan den kloosterling Zelfs de *Testimonia* uit de *regula S. Benedicti* zijn hiervan niet uitgezonderd; want „cette *règle*", zegt Bossuet (*Panég. de S. Benoît*) „c'est un précis du Christianisme, un docte et mystérieux abrégé de toute la doctrine de l'Évangile, de toutes les institutions des saints Pères, de tous les conseils de perfection. Là paraissent avec éminence la prudence et la simplicité, l'humilité et le courage, la sévérité et la douceur, la liberté et la dépendance. Là la correction a toute sa fermeté; la condescendance tout son attrait; le commandement toute sa vigueur, et la sujétion tout son repos; le silence sa gravité, et la parole sa grâce la force son exercice et la faiblesse son soutien."

Vurig wenschen wij, dat een zeer groot aantal priesters voor eigen meditatie en voor predikatie dit heerlijk boek ter hand neme; wat dáár geleerd wordt, is de ware wetenschap der Heiligen, die geest en hart voedt en versterkt ten eeuwigen leven.

Feestdag van den H. Benedictus, 1882. L.

Verregaande kleinachting van 't H. Doopsel bij de Nederl. Hervormden.

Dewijl vele moderne Protestanten met Heidenen kunnen gelijkgesteld worden, is het ook niet te verwonderen, dat zij zich om het H. Doopsel in 't geheel niet of bitter weinig bekommeren. Maar is het bij predikanten en gewone gemeenteleden, die er voor uitkomen nog aan de H. Schriftuur vast te houden, veel beter gesteld? Gelukkig hechten ze meer aan 't Doopsel dan de modernen; maar niet allen *veel* meer. Bijv. voor noodzakelijk ter zaligheid houden het Doopsel maar weinigen. Of heet de Utrechtsche hoogleeraar Doedes niet orthodox, en heeft hij niet openlijk verklaard, dat het H. Doopsel ter zaligheid onnoodig is? En Dr. Kuyper laat ons in *De Heraut* (van 18 December ll.) over de praktijk der Hervormden het volgende lezen:

1. „Onze *derde* grief is tegen predikanten, die den heiligen Doop weigeren, indien de ouders kerkelijk, niet gaaf en zuiver staan. De moeder van een onecht kind; of ouders van een echt kind die tegen de Doopvragen opzien; of ouders die een ergelijk leven leiden; of ook denzulken die om andere redenen met de kerkregeerders in gemoei komen, weigert deze en gene predikant soms den Doop." Wat bij de Afgescheidenen gebeurt, geschiedt ook bij de Hervormden; en soms zijn het zeer orthodoxe dominés, die weigeren het Doopsel toe te dienen; bijv. de predikant Cocken te Moerdijk. Dr. Kuyper echter veroordeelt dergelijke praktijken.

2. Nog veel ernstiger dan zijn eerste bericht is de tweede opmerking, die hij in hetzelfde nummer van *De Heraut* maakt. Hier zien wij, wat het Protestantisme eigenlijk is; hoe veel ellende het over den mensch brengt, hoe het lacht met de verklaring des Heeren: „Tenzij iemand herboren zij uit water en den H. Geest, kan hij niet ingaan in het rijk Gods" (Joan. III, 5); hoe het aan den hemel tal van zaligen ontrooft, en tal van aanbidders van Gods troon afhoudt, die Hem anders de eeuwigheid door, het lied des wedergeborenen en der on-

schuldigen en maagden zouden toezingen. Het wordt openlijk erkend: tallooze kinderen van Protestanten sterven zonder de weldaad des Doopsels te ontvangen, en dat ten gevolge van een langdurig, door niets gewettigd verschuiven van den plechtigen Doop in 't kerkgebouw, en van de rampzalige overtuiging ook van orthodoxe ouders, dat het kind, al is het in stervensgevaar, niet in huis mag gedoopt worden. Ziehier, wat *De Heraut* verklaart:

„Er sterven in massa ongedoopte kinderen. Dat komt van het lange wachten. Soms twee, drie maanden. Mag dat?" Neen, duizendmaal neen, dat mag niet. Doch de lezer lette er nu op, *waarom* dat volgens den zeer orthodoxen Dr. Kuyper niet mag. „Of is er geen hope, dat onze vroeggestorven kinderen uitverkoren zijn, die God de Heere daarboven volmaakt? En indien ja, moeten ze dan hun Doop niet hebben? Niet om ze te zaligen, maar om de ordening Gods?" Derhalve, „niet om ze te zaligen", niet om ze door den Doop den hemel te doen binnengaan, moeten die kleinen gedoopt worden. Het Doopsel is dus voor hunne zaligheid niet noodzakelijk, er bestaat alleen een stellig gebod Gods om het hun toe te dienen; maar noodzakelijk ter zaligheid, neen, dat is het niet.

Wel diep te betreuren gevolgen uit den afval van 't geloof en uit den opstand tegen de Kerk Gods!

P.

Mgr. Strossmayr en de Servische Schismatieken.

De Hoogwaardige Bisschop van Diakovar, Mgr. Strossmayr beschouwt het als zijn levenstaak, de hereeniging der Oostersche en vooral der Slavische Schismatieken met de H. Roomsche Kerk zooveel mogelijk te bevorderen. Daartoe wendt hij al zijne uitstekende talenten aan en al den invloed, welken hij op de Slaven heeft. Zijn bisschoppelijk mandement over de HH. Cyrillus en Methodius predikte de noodzakelijkheid dier zoo vurig gewenschte hereeniging. Het werd allerhevigst aangevallen door de Servische Schismatieke bisschoppen van Carlstadt, van

Zara en van Cattaro. Mgr. Strossmayr antwoordt hun in een nieuwen, onlangs verschenen herderlijken brief aldus. Waarom die verontwaardiging tegen iets wat groot en door allen te verlangen is: het herstel van den ouden godsdienstigen luister der Oosterlingen? Is de vereeniging van de Grieksche en Romeinsche Kerk niet een bron van zegeningen geweest? Heeft zij niet tien eeuwen lang bestaan? Mgr. Strossmayr wijst verder op de rampzalige gevolgen van 't Oostersche schisma; op de godsdienstige, verstandelijke, zedelijke en maatschappelijke verlaging der Grieksche Kerk; op de diepe verkwijning en den allertreurigsten stilstand van dat volk, wat vroeger zoo rijk was aan bovennatuurlijke gaven; op de simonie, het verdwijnen der beschaving, het gebrek aan ontwikkeling; op den ontzenuwenden invloed van het patriarchaat van Constantinopel, dat den godsdienst op den rand des afgronds gebracht heeft. Zou het geen tijd zijn om de eerbied-inboezemende plaats van vroeger in te nemen? Duitschland, Rusland en Engeland knoopen zij de betrekkingen met Rome niet weder aan? Zijn de verschilpunten dan zoo talrijk? Geen enkel dogma scheidt de beide Kerken; er bestaat geen ernstig beletsel, uitgezonderd alleen het verschil omtrent de eenheid, omtrent het Pauselijk primaat. Doch de geschiedenis leert duidelijk, dat de Grieksche Kerk dezelfde leer verkondigd heeft.

Helaas, het oppergezag, de organische samenhang, het primaat ontbreekt aan die Kerk. Zij is eene nationale instelling. Van daar hare ellende; dat is de oorzaak van haar verval. De Servische en Bulgaarsche Kerken hebben een allergrootst belang er in om het juk van den Patriarch van Constantinopel af te schudden, die zelf aan allerverderfelijkste invloeden onderworpen is. De eenige weg tot redding is de terugkeer tot de Katholieke Kerk.

Wie voelt zich niet geneigd met de pogingen van Mgr. Strossmayr door een vurig gebed voor de hereeniging der Oostersche Kerken meê te werken?

P.

Professor A. Pierson over den H. Thomas van Aquine.

Hebben de meeningen van den heer A. Pierson al vele keeren veranderingen ondergaan, in de waardeering van den H. Thomas is hij, naar mijn beste weten, steeds zichzelven gelijk gebleven. Rekende hij vóór vele jaren den *Doctor Angelicus* te behooren tot de bloem van het menschelijk geslacht, ook nu heeft hij weder zijne bewondering voor hem uitgesproken. En zulk eene volhardende meening van een Protestant, die de altoos onmiskenbare begaafdheden en kenissen [1]) bezit van Prof. Pierson, en die daarenboven zoo weinig Roomschgezind is als dezelfde Professor het — blijkens zijn verlaten der Concience-commissie — wezen wil, behoeft niet onopgemerkt voorbijgegaan te worden; integendeel, ik stel er zooveel prijs op dat ik haar voor de lezers van *De Katholiek* overneem:

„Het protestantismus heeft nog geen dogmaticus voortgebracht, die in de schaduw kan staan van den grooten leeraar der Dominikanerorde, Thomas Aquinas; een man, aan wien het kristelijk rechtzinnig Europa de allerhoogste verplichtingen heeft en die als geestelijke vader erkend en gehuldigd behoort te worden door elk bij wien het vast mocht staan, dat Europa kristelijk rechtzinnig moet denken. Hij toch is het, die op het denken der kristenvolken zijn stempel heeft gedrukt: een kristelijke logika heeft gevormd, die men in haar wezen nog heden ten dage overal terugvindt, waar de kritische en de positivistische wijsbegeerte niet de groote omwenteling hebben bewerkt, die zij in staat zijn voort te brengen. In de geschiedenis van de wereldmonarchiën van den geest, is Thomas van Aquino Koning geweest tot op de dagen van Kant en Comte." (*De Gids*. Januari 1882, blz. 5.)

H.

---

[1]) Hiermede wordt natuurlijk niet bedoeld, dat de hoogleeraar ieder vak van menschelijke kennis, wat hij soms bespreekt, *en maître* behandelt, bijv. de Spaansche letterkunde; we herinneren ons nog te levendig wat de HH. Putman en Van Zanten (Vgl. *De Katholiek*. Januari 11, blz. 58 met noot 2), daarover hadden op te merken.

SPROKKELING.

Orkanen vooruit te berekenen, is sinds lang het doel, waarnaar de meteorologen streven. Het schijnt dat de eerw. Pater Fauna, Directeur van het Observatorium te Manilla, er in geslaagd is, dit doel te bereiken. In het afgeloopen jaar hebben er van Mei tot December 22 orkanen gewoed in de Chineesche en Japansche wateren, waaronder slechts zes te Manilla zelf. Al deze orkanen zijn vooraf door den geleerden Jezuiet aangekondigd met opgave van de plaats, waar zij ontstaan, de snelheid, waarmede zij zich bewegen, en de richting, die zij nemen zouden. In den beginne spotten de Engelschen van Hong-Kong met deze voorspellingen, maar toen hunne schepen deerlijk gehavend van de aangeduide plaatsen weêrkeerden, maakte hun lachlust voor bewondering plaats, en boden zij, in vereeniging met de kooplieden van Manilla, aan den pater-meteoroloog voor dit jaar 7000 fr. aan, om hem in staat te stellen, zijne instrumenten te vervolmaken.

(*Civ. Cat.*)

De Katholiek.

GODSDIENSTIG, GESCHIED- EN LETTERKUNDIG
MAANDSCHRIFT.

GEDRUKT BIJ J. J. GROEN TE LEIDEN.

De Katholiek.

GODSDIENSTIG, GESCHIED- EN LETTERKUNDIG MAANDSCHRIFT.

TWEE-EN-TACHTIGSTE DEEL.

NIEUWE REEKS. — ZESTIENDE DEEL.

1882.

Vindicamus hereditatum patrum nostrorum. 1 Mach. XV, 34.

Wanten te Romen in de poert
Sergius die Pauwes benedede
En hine Aertsche Bisscop wiede.
Melis Stoke.

TE LEIDEN, BIJ J. W. VAN LEEUWEN.

INHOUD.

HOOFDARTIKELEN.

Bladz.

Lijkrede bij de uitvaart van Mgr. P. van der Ploeg in het Seminarie te Warmond 1

Stichting der beide Hospitalen op den St. Bernard.

I 21

II 34

III 137

IV 141

V 145

VI 149

HAGIOPHILUS.

Gedichten van Mgr. C. Broere.

I 41

II 52

III 321

IV 331

A. M. C. VAN COOTH.

Giovanni Pierlugi da Palestrina. Eene Lezing.

M. J. A. LANS 65

Rusland (*Vervolg* van Dl. LXXX, blz. 285 vv.)

IV 153

V 353

J. E. H MENTEN.

Bladz.

Rosmini. Aanteekeningen ter toelichting der volgende Pauselijke Breve.

J. A. DE RIJK, PR. . . . 193

Zendbrief van onzen Allerheiligsten Vader Paus Leo XIII aan de Aartsbisschoppen en Bisschoppen der kerkelijke Provinciën van Milaan, Turijn en Vercelli 200

Een woord van vertrouwen. 204

De invloed der moderne wereldbeschouwing op de uitlegging der Heilige Schrift.

M. P. DROOG. 258

De Gregoriaansche zang. Naar aanleiding van twee nieuwe boeken.

A. J. MEYS, PR. 274

VERSCHEIDENHEDEN.

Professor Pierson op zijn standpunt geplaatst.

M. A. VAN ZANTEN . . . 57

Gelooven zonder zien.

K. 60

Lijdensoverwegingen door J. W. D. Peelen.

H. 62

Vlindertjes.

W. 63

Beknopt overzicht der kometen.

P. 64

Het H. Doopsel bij de Afgescheidenen.

P. 127

Pius-Almanak voor 1882 128

Het Leeskabinet 129

Van alles wat 131

Verboden boeken 131

Bladz.

Romeinsche verklaring over het quasi-domicilium

B 246

Twee antwoorden der H. Congregatie van den Index. 248

Jamar's Maria enz.

J. A. DE RIJK, PR. 249

Verbetering.

R 254

Stimmen aus Maria-Laach.

Dr. P. A. TH. 312

Een prachtig boek voor priesters.

L 314

Verregaande kleinachting van 't H. Doopsel bij de Nederl. Hervormden.

P 316

Mgr. Strossmayr en de Servische Schismatieken.

P 317

Professor A. Pierson over den H. Thomas van Aquine.

H 319

Thomas-Lexicon.

N. J. SCHWARTZ. 370

T. Stokvis S. J. „Zangen en Liederen".

L 373

Geschiedenis van Corsendonck.

P 376

Vertrouwelijke samenspraken met Jezus aan den voet van het tabernakel.

B 381

De Eerste H. Communie in Duitschlands herderlooze gemeenten 383

Palestrina, eene lezing door M. J. A. Lans 384

SPROKKELINGEN.

Bladz.

„Roomsch zuurdeeg".

P 133

Generaal Knoop over de onsterfelijkheid.

A 134

Bijdrage tot de Semiten-quaestie 191

Protestantsche theologen weten niets van de Katholieke Kerk. 192

Predikantennood 192

Een merkwaardige getuigenis.

X 255

Orkanen vooruit te berekenen. 320

LETTERLOOVER.

Aan een kind. (Barcarolle).

J. E. H. MENTEN 135

Aan de studeerende jongelingschap 256

Toewijding. Mei-dag.

J. A. DE RIJK, PR. 257

DRUKFEILEN.

Bladz. 272, r. 11 v. b. staat: *Camillus;* lees: *Camille.*

„ 304, r. 3 v. o. „ *vreedzaam;* „ *voedzaam.*

Gedichten van Mgr. C. Broere.

III.

(*Vervolg van blz.* 41 *vv.*)

Mogen wij uit het feit, dat de volledige uitgave van Broere's gedichten nog maar weinig in het openbaar besproken is, de gevolgtrekking afleiden, dat deze poëzie niet de waardeering gevonden heeft, waarop zij aanspraak mag maken? Deze gevolgtrekking kunnen wij reeds daarom niet aannemen, omdat wij zelven al te goed weten, dat eerbied nog beter dan geringschatting in staat is iemand van het schrijven eener openlijke beoordeeling af te schrikken. Er zijn kunstwerken, die zoo duidelijk den stempel dragen van buitengewone zielsgaven, van dat eigenaardig verheffende, dat tegelijkertijd verbaast en verheugt, en door de ouden zoo treffend „de weerklank eener groote ziel" [1]) genoemd werd, dat zij een eerbied inboezemen, welke zich dikwerf tot zwijgende bewondering bepaalt, uit vrees van iets te zeggen, wat onze gewaarwording niet voldoende uitdrukt en het kunstwerk onwaardig is. En zulk eene waardeering is niet zelden degelijker en meer waard dan de uitbundigste lof en de luidklinkendste toejuiching, en behoeft ons toch volstrekt niet

[1]) *Μεγαλοφροσύνης ἀπήχημα.*

blind te maken voor de onvolkomenheden, welke aan alle menschenwerk eigen zijn. Doch er wordt een meer dan voldoende maat van stoutmoedigheid gevorderd, om mannen, die gedurende hun leven verreweg onze meerderen gebleken zijn, na hun dood voor onze schrijftafel, als voor Rhadamanthus' rechterstoel, te dagen en hun naar onze eigene, dikwerf bekrompen, inzichten en schoolsche regels een vonnis van goedkeuring of verwerping met souvereine hoogheid uit te reiken. Wie bij zulk eene vertooning de jammerlijkste rol speelt, kan niet twijfelachtig wezen. Hiermede echter willen wij het goede recht en ook het nut van letterkundige schifting en beoordeeling noch ontkennen, noch verkleinen; integendeel, wat wij voor ons zelven vragen, gunnen wij in nog ruimer mate aan anderen; doch zulk eene beoordeeling kan geen waarde hebben en niet vruchtbaar zijn, wanneer zij de hulde, die wij aan het schoone, en den eerbied, dien wij aan onze meerderen verschuldigd zijn, uit het oog verliest. Doch overmaat van eerbied is zeker het gebrek van onzen tijd niet. Hoe dit zij, wij hebben ons te dikwerf vroolijk gemaakt over vonnissen uit de hoogte, waar opzien uit de laagte te pas kwam, om geen andere wijze te verkiezen: wij noodigen den lezer niet tot eene rechtspleging uit, maar tot eene kunstbeschouwing en bieden daarbij ons geleide aan, niet als een indringende gids met een van buiten geleerden dreun in het hoofd en een stok in de hand, maar als een kunstvriend, die gaarne zijn eigen indrukken met de uwen wil vergelijken, om daardoor tot juister en vollediger waardeering te geraken; zoo willen wij, de kleinere zorgen en lasten van iederen dag een poos afschuddend, ons beider gemoed

wat verruimen en verheffen, hoop ik, door gezamenlijke bewondering van het schoone. Is iemand echter van nature of door zijne hebbelijkheden zoo gezind, dat hij liever dan een kunstgebouw binnen te treden zijn vermaak zoekt door er de spiegelruiten met straatsteenen in te werpen: ook een eigenaardig genoegen, maar voor een eigenaardig slag van lieden: dan moeten wij hem verzoeken zijn gezelschap ook op straat te zoeken.

Eer wij echter binnentreden ben ik den lezer, dunkt mij, een tweevoudige verklaring of, wil iemand liever, een dubbele waarschuwing verschuldigd, die tevens tot nadere kennismaking dienstig kan zijn.

Vooreerst: deze gedichten zijn *Katholiek* tot in hun merg en gebeente en fijnste vezelen. Er heerscht in deze poëzie een volmaakt rustig en alles doordringend bewustzijn, dat de openbaring, ons door Christus geschonken en door Zijne Kerk verkondigd, *de* waarheid is; dat het menschgeworden Woord het middelpunt is van de wereldgeschiedenis, van wien alles uitgaat, tot wien alles terugkeert: de weg, de waarheid en het leven; in één woord, het Katholicisme is de dampkring, waaruit deze poëzie haar levensadem schept. Dit kan voor de meeste lezers van het tijdschrift „De Katholiek" niet anders dan eene aanbeveling wezen, maar eischt van hen, die niet Katholiek zijn, dat zij zich ter waardeering op het standpunt van den dichter weten te plaatsen, en daartoe wordt een ruimte van opvatting en een onafhankelijkheid van oorspronkelijke vooroordeelen gevorderd, welke niet voor een ieder bereikbaar is, en in ons vaderland tot nog toe alleen als een gewaardeerde uitzondering mocht begroet worden. Zelfs in de beoordeeling van dichters, wier roem

bij alle beschaafde volkeren reeds eeuwen lang gevestigd was, neem Calderon bijvoorbeeld, is zulk eene verplaatsing voor sommigen, van de besten nog wel, een halsbrekend werk gebleken.

Vervolgens wordt onder deze gedichten een voorname plaats ingenomen door een heldendicht, dat, ongelukkig genoeg, niet voltooid, maar in *klassieken* trant aangelegd en gedeeltelijk uitgevoerd is. Wij voor ons begroeten daarin met ingenomenheid een toonbeeld, hoe de Christelijke ideeën, zonder dat zij door heidensche bijmengselen het allerminste van hare zuiverheid verliezen, in dien eigenaardig schoonen kunstvorm te kleeden zijn, welken de oude klassieken ons nagelaten hebben en achten Broere's Constantijn alleen reeds onder dit opzicht de studie overwaardig van ieder, die met de kunstwerken van Hellas en Latium eenigszins bekend is; op menige plaats zal hij met bewondering zien, hoe kunstvaardig en zeker de greep is, waarmede de dichter klassieke schoonheid van vorm in volkomen samenstemming heeft gebracht met het Christelijk ideaal. Aan de Christelijke kunst is hier een ruim veld voor belangwekkende nasporing en vergelijking geopend; want die vergelijking leert ons beter beseffen en juister onderscheiden wat in de oude klassieke kunst algemeen geldend en onsterfelijk, wat slechts toevallig en verouderd is. Meent iemand echter, dat alles, wat klassiek genoemd wordt, goed was voor een Homerus en Virgilius, die krachtens de eeuwige en noodzakelijke wet van gestadige ontwikkeling drieduizend of althans tweeduizend jaren bij ons, bij ons zeg ik, ten achteren waren, en dat in onzen verlichten tijd navolging niet meer te pas komt of ten hoogste alleen

eene navolging van de groote geesten, die onze eeuw als de eenige en alovertreffende in de geschiedenis der letteren zullen kenmerken bij het nageslacht, dan moet ik tot mijn leedwezen erkennen, dat wij als gezelschap slecht bij elkander passen. Want die geheele eeuwige en noodzakelijke wet van gestadige ontwikkeling maakt op mij al zeer weinig indruk; wél wordt zij gevorderd voor een geruchtmakend stelsel, dat tegenwoordig bij velen in eere is; wél is zij dikwerf op beslissenden toon afgekondigd, maar ik kan niet aannemen, dat het daarom een vraag van ondergeschikt belang is, of zij daarenboven nog waarheid behelst ook; en met de geschiedenis der kunst bevinden wij haar zoo duidelijk in strijd, dat alleen reeds het noemen van zulk een beginsel als spotternij klinkt. Daarenboven wil ik gaarne zonder ongenietelijken twist over meer of minder het schoone overal bewonderen, waar het te vinden is, bij nieuwen en ouden, maar het zal toch geraden zijn over het oordeel van het nageslacht niet te beschikken, eer het gevormd is; en wanneer wij voorlichting zoeken en onzen goeden smaak willen vormen en ontwikkelen, dan kunnen wij ons nergens beter heenwenden, dunkt mij, dan tot die kunstwerken, welke door de bewondering van zoo velerlei eeuwen en geslachten een aanzien hebben, dat de hedendaagsche althans nog verkrijgen moeten. Dit moge een ouderwetsche manier zijn, doch de geschiedenis der letterkunde heeft reeds meermalen bewezen, dat de goede smaak na velerlei proefnemingen en afwijkingen rechts en links op den duur even zeker tot de oude klassieke toonbeelden terugkeert als tot den eenvoud en de waarheid der schoone natuur. Niet dat de eindelooze verscheidenheid van het schoone

slechts één onveranderlijken kunstvorm zou gedoogen; nog veel minder alsof kunstregels, door den eerste den beste uit de oude meesterstukken afgeleid, pasklaar mogen gemaakt worden als een dwangbuis voor den kunstenaar en zijne kunst; niets ligt verder van onze bedoeling dan deze en dergelijke beweringen. Ook kan de nieuwe wereld van gedachten, welke het Christendom voor 's menschen geest heeft geopend, niet zonder diep ingrijpenden invloed zijn gebleven op het *ipsum humanum*, de kunst en hare uitdrukking, gelijk wij in een vorige studie [1]) uitvoeriger besproken hebben. Maar hoezeer wij daarvan doordrongen zijn [2]), toch blijven wij de zoo eenvoudige en ware uitdrukking van het schoone, welke de beroemdste meesterstukken der oude kunst ons te genieten geven, als een onvergankelijk toonbeeld huldigen. Het toevallige, het eigenaardig heidensche is verouderd en trekt ons niet meer aan, de poging om de godheden van den Olymp en hunne mythologie in zegetocht de Christelijke poëzie binnen te voeren wekt onzen weerzin, maar behalve en boven het vergankelijke en verouderde vinden wij in de meesterstukken der ouden een eigenaardige schoonheid, die in eeuwige jeugd zal

---

[1]) *De Katholiek*, Dl. LXXVI, blz. 137.

[2]) Zoo zelfs dat wij sterker dan door lange redeneringen getroffen worden door het enkele verschil van kunstvormen, wanneer wij bijvoorbeeld met elkander vergelijken: de overblijfselen der oude heidensche tempels, den thans luisterrijk voltooiden dom van Keulen en de tocht- en klankschotjes, waarmede de grootsche tempels onzer voorvaderen tot *auditoria* zijn ingericht: al zijn die getimmerten nog zoo netjes met gele verf als echt eikenhout geschilderd, 't is ons alsof alle lijnen er met sprakelooze verbazing op neerzien, alsof de geheele bouw met welsprekend stilzwijgen het zonderlinge wicht aanstaart, dat in zijn reuzenarmen is gelegd.

bloeien zoolang er menschenharten kloppen. Dáár vinden wij meer dan elders rijkdom gepaard met een eenvoud, even indrukwekkend als die der natuur, dáár een doorzichtige klaarheid en aanschouwelijkheid, die uit volkomen samenstemming van de gedachte en hare uitdrukking ontstaat, dáár een voltooide en rustige harmonie, die zelfs te midden van den storm der ontroerde driften maat weet te houden: met hun natuurlijke, spaarzaam gebruikte middelen hebben die oude meesters zich boven het onrustig gewoel van alles, wat ten ondergang is gedoemd, tot eene sfeer van ideale schoonheid verheven, waar nu reeds eeuwen lang menschen van de meest uiteenloopende richtingen hun gekibbel vergeten en gevoelen, dat wij met al onze onderlinge twisten toch in het diepst der ziel verwanten en broeders zijn, naar één ideaal van schoonheid gevormd. Menigeen heeft hen later in de oogen zijner tijdgenooten en.... in zijn eigen oogen geëvenaard en overtroffen; zeer weinigen, enkelen slechts hebben zich op hun eigene, van de ouden onafhankelijke wijze, hun evenknieën getoond en zijn ook door het nageslacht als zoodanig erkend. Maar ofschoon ieder geslacht van sprekende menschen zijne eigenaardigheden heeft, die zich ook in hun letterkunde openbaren, is toch door alle tijden heen de lof van *klassieke* schoonheid een hooge lof gebleven en heeft nog geenszins zijn waarde verloren. Doch het echte goud is zeldzaam, en wij menschen, die altoos veel van groote en kleine kinderen blijven vertoonen, grijpen dikwerf bij voorkeur naar het klatergoud, dat zoolang het nieuw is, veel meer blinkt en rinkelt, rinkelt vooral, dan het echte; maar het wordt zwart en duurt niet en ten slotte wil ieder het gaarne

inruilen voor het echte. De halve wereld kan zich een poos in bewondering nederbuigen voor geniale monstervoortbrengselen van Titanisch geweld, die, als geheel genomen, eerder verbijstering dan kunstgenot te weeg brengen; maar die begoocheling is slechts voorbijgaande, en weldra keert het bewustzijn terug, dat orde en samenstemming tot het wezen der schoonheid behooren, en dat de ware meester zich niet openbaart in onbeteugelde kracht, waarvan de ouden zeiden, dat zij door eigen plompe zwaarte nederstort: „*vis consilii expers ruit mole sua*", maar in scheppend beheerschen van zijne stof. Met handgeklap en een regen van geldstukken moge men aanvankelijk de wondertoeren begroeten, waartoe de menschelijke taal zich door vaardigheid en geduld laat africhten, om het onbeschrijfelijke op „papier sans fin" te beschrijven; maar weldra keeren de besten aan deze kunsten op de slappe koord des woords geeuwend den rug toe en gevoelen zich des te sterker aangetrokken door de zoo natuurlijke, spaarzaam gebruikte middelen, waarmede de oude kunst in de ziel weet te grijpen. Korten tijd is er een „succès de scandale", van ergernis in den ergsten zin, te behalen met de toepassing van het beginsel, dat het leelijke, het zedelijk en stoffelijk morsige en walgelijke, wanneer het slechts onbarmhartig „*d'après nature*" in alle kleuren en geuren wordt weergegeven en met alle zintuigen kan ingedronken worden, alleen en op zich zelf een geschikte stof aanbiedt voor de schoone kunst; maar op den duur is in dien verpesten dampkring geen leven mogelijk, en wie niet reddeloos in den vuilnispoel verzonken is haast zich heen te vluchten

met het woord van den ouden dichter op de lippen: „*Odi profanum vulgus et arceo*" [1]).

Ziedaar dan onze kennismaking, die mede en tegen kan vallen, maar althans dit voordeel heeft, dat zij ons in het vervolg vele twistredenen over theorieën zal besparen; en zulke twistredenen zijn niet minder geducht dan de Lernaeische waterslang, mythologischer gedachtenis; want zij hebben met dat fabelachtig ondier de eigenschap gemeen, dat voor één afgehouwen kop u twee splinternieuwe met vuursprankelende oogen en giftig sijfelende tongen aangrimmen, en wie kan zich beroemen altoos de gloeiende boomstammen van een Hercules bij de hand te hebben. Doch als deze dubbele verklaring den lezer niet ten eenemale afgeschrikt heeft van zulk een onver-

---

[1]) *Ik haat het onheilig gemeen en weer het af.* En hier wenschen *wij* volstrekt niet de onbeschaafde volksmenigte verstaan te hebben, maar het hooge en lage gemeen, dat den adel zijner ziel verloochend en vernield heeft, en gemeen is geworden in gedachten en voorstelling, gemeen in neiging en begeerten, gemeen in taal, in handel en wandel. Voor dezulken kan men al de deernis gevoelen en al de offervaardigheid koesteren, die de godsdienst der liefde ons ten toonbeeld heeft gesteld, maar walgen, wanneer men ons hunne voorstelling „d'après nature" als schoone kunst wil opvijzelen. Van deze kunst gelde het: odi et arceo. Zij is een waardig tegenhanger van zekere nieuwe levenswijsheid, welke Carlyle met zulke geweldige striemen geteekend heeft. Verre van ons echter tegenover deze morsigheden de verfijnde wellust van een Ovidius en anderen te verheerlijken of ook maar te verdedigen: neen, ook de oude kunst legt getuigenis af van het bederf der menschelijke natuur en wentelt zich nu en dan zonder schaamte in het slijk. Maar niet zoo de kunst van een Homerus, maar nergens en nooit de kunst van een Sophocles, maar niet ook de kunst van een Virgilius; hun godenleer is met velerlei ontucht besmet, doch vergelijk eens de wijze waarop Venus Aphrodite wordt opgevoerd aan den eenen kant in de Ilias en in de Aeneis, aan den anderen kant in de gedichten van sommige navolgers tijdens de Renaissance en later: het onderscheid is karakteristiek.

holen ultramontaan en verouderd bewonderaar der oude klassieken, als uw dienstvaardige dienaar, hier tegenwoordig, zich beroemt te zijn, dan willen wij verder de „grauwe theorie" laten rusten en liever zien of wij aan den „groenen boom" dezer gedichten niet het een en ander kunnen vinden, dat ons nader tot elkander brengt door dien éénen „toets der natuur", waar alle menschenzielen een welluidend samenstemmend antwoord op geven. En dan zou het mij volstrekt niet verwonderen, als wij aan het eind onzer kunstbeschouwing in de overtuiging overeenstemden, dat Broere's gedichten èn door *diepte van opvatting* èn door *schoonheid van uitdrukking* een dichterlijke begaafdheid van den eersten en hoogsten rang openbaren, en zich over het algemeen kenmerken door dien *indrukwekkenden eenvoud*, welke, met rijkdom en verheffing van gedachten en met ongezochte schoonheid van voorstelling verbonden, het kenmerk is van een tot volle rijpheid ontwikkeld kunstgenie [1]); want hoe verschillend ons oordeel over bijzaken ook moge uitvallen, het echte merk van genialiteit zal niemand, die weet te lezen en te waardeeren, aan deze gedichten ontzeggen, eene genialiteit, die wij met geestdrift bewonderen, waar de dichter zich op arendsvleugelen verheft en ook daar nog huldigen, waar wij ongelijkmatigheden meenen aan te treffen.

Deze algemeene waardeering wenschen wij niet als ijdele grootspraak opgevat te hebben, maar als eene stelling, welke wij in het vervolg van deze studie willen

---

[1]) Wèl te onderscheiden van een eenvoud, die uit armoede aan gedachten en gebrek aan gevoel ontstaat: ook in het dagelijksch leven is er een eenvoud, die van gebrek getuigt, en een eenvoud, die den geboren groote van den groot geworden praler onderscheidt.

toelichten en als leiddraad zullen volgen. Daarbij moeten wij ons, wat den Constantijn betreft meer dan wij zouden wenschen tot bijzonderheden bepalen; want ofschoon het overbodig kan geacht worden iets, wat zoo duidelijk uit het kunstwerk zelf spreekt en daarenboven door den hooggeachten verzamelaar dezer gedichten uitdrukkelijk aangeteekend is, nog eens te herhalen, willen wij toch, al was het alleen om het Argus-oog der critiek in goeden luim te houden, mede uitdrukkelijk erkennen: dat de Constantijn een onvoltooid heldendicht is en zich dus als geheel aan onze waardeering onttrekt; dat van de voltooide zangen de eerste zang een noodzakelijke omwerking had vereischt, om den Lucius en de Flavia, welke daar opgevoerd worden, in overeenstemming te brengen met den Sabinus en de zooveel roerender Flavia van de volgende zangen; dat er hier en daar versregels te vinden zijn, die evenals de onvoltooide verzen van de Aeneis getuigen, dat de dichter de laatste hand niet aan zijn kunstwerk heeft mogen leggen; niet in ieder vers, afzonderlijk genomen, vinden wij die volkomene heerschappij over de taal terug, waarmede Vondel en Bilderdijk het Alexandrijn behandeld hebben. Mij dunkt, deze erkenning laat niets te wenschen over, en wij kunnen thans welgemoed tot het onderzoek overgaan, of er in weerwil daarvan niet meer dan genoeg overblijft, om onze hierboven uitgedrukte waardeering te staven.

IV.

Beginnen wij met ons te oriënteeren en te onderzoeken wat het eigenaardige van Broere's dichterlijke op-

vatting is, het kenmerkende, dat deze gedichten van andere, die op denzelfden rang aanspraak kunnen maken, onderscheidt. Spoedig zullen wij hetzelfde terugvinden, wat wij van den aanvang af op den voorgrond gesteld hebben, namelijk, dat zich in dezen dichter altoos de wijsgeer, altoos de katholieke priester openbaart, en dat wel zonder toeleg, zonder „*pose*" vooral, maar eenvoudig omdat Broere zóó en niet anders is; dit drievoudig karakter, tot volmaakte samenstemming gebracht en als één ondeelbare eenheid aan het licht tredend, geeft aan Broere's dichterlijke bezieling iets eigenaardigs, dat in al deze gedichten terug te vinden is. — Maar, hoor ik u vragen, meent gij nu waarlijk, dat daarmede populariteit te bejagen is in ons vaderland nog wel? — Die stelling wenschen wij niet voor onze rekening te nemen: populair en wijsgeer? gij herinnert u Socrates nog wel; doch neen, er is erger gebeurd op de wereld:

> Weise Tugend schweigt und trauert;
> Will sie reden, will sie klagen,
> Wandert sie in Kerkergrüfte
> Oder wird ans Kreuz geschlagen.

Maar laat ik u op mijne beurt vragen: geldt populariteit bij u dan waarlijk het allerhoogste? Ook in poëzie? Dan zij deze gave der aardgoden u van harte toegewenscht en veel geluk er mede.

Geen wonder, dat deze eigenaardigheid het duidelijkst en het schoonst uitkomt in de Dithyrambe op het Allerheiligste, bij het vijfde eeuwgetij van het Mirakel van Amsterdam. Daar erkent gij aanstonds den man, voor wien het levendmakend Brood de dagelijksche offerspijze

is, in die biddende overweging en aanschouwing: „Blanke bloem van korenaren....", gij herinnert u die verzen immers? Zie hoe de *priester* daar voor zijn verborgen God en Zaligmaker al zijn geloof en hoop en liefde, eigenaardig Christelijke liefde, door zelfvernedering gelouterd, door lijden gevoed, uitstort, met zulk een waar en teeder en diep gevoel en tegelijk met zulk een juistheid van uitdrukking, dat de wedergade alleen in de gedichten van den H. Thomas op het H. Sacrament te vinden is. Daar erkent gij aanstonds den *Christen-wijsgeer*, wanneer de dichter, uitgaande van het geloof, dat hem onder die nietige gedaante het Vleeschgeworden Woord, de *alpha* en *omega* der schepping ontdekt, met stoute vlucht opklimt naar den oorsprong en vooruitspoedt naar de voltooiing en een overvloed van geniale gedachten uitstrooit, die telkens nieuwe vergezichten openen, totdat wij de geheele wereldorde, de openbaring van den Drieeenigen God door het Woord, als in een kring zien geschaard rondom het heilig geheim, waar de Schepper, de Verlosser, de Rechter der wereld verborgen rust. Daar erkent gij aanstonds den *dichter* in de forsche vleugelslagen, waarmede gedachte en gevoel zich voortbewegen; in de beurtelings verteederende, beurtelings ontzettende beeldspraak; in de levende aanschouwelijkheid van de zoo verscheidene voorstellingen, die uit volkomen samenstemming van woord en klank en versmaat met de gedachte ontstaat; in den gloed der bezieling eindelijk, die over alles ligt uitgespreid. En wat hier niet minder onze aandacht verdient is, dat de dichter bij al de vervoering en de stoutheid, die aan eene Dithyrambe past, toch altoos zichzelf en zijn onderwerp meester blijft. Zijne

bezieling is geen zinsverbijstering maar scheppingskracht; het mirakel van de H. Stede vonkelt wel degelijk als de lichtende kern door alles heen: daarin ligt de bevestiging van alles, wat bezongen wordt, niet de eenigste of de sterkste, maar eene bijzonder treffende, omdat zij gegeven is op de eigen plek „waar 's levens morgen ons opging" en „de asch der vaderen geborgen is en toeven blijft op 't laatst gericht"; al de wonderen daar geschied, worden in de voorstelling des dichters tevens eene profetie der toekomst; straks zien wij ze voltooid en in verheerlijkte gestalte terugkeeren, als Eén slechts redden kan uit het alvernielend *vuur* van den wereldbrand, die in zulke grootsche en stoute trekken beschreven is: als het leven, door deze heilige spijze in de *kranke* aderen gestort, zich in volle onsterfelijkheid openbaart: als de geest met de *elementen* speelt, en alle *kluisters* afvallen, en alle kinderen van het groote gezin uit de *verste kusten* in elkanders armen gevoerd worden. Zeker blijft er in dit gedicht altoos stof genoeg tot overpeinzing en nasporing, doch wie zich die moeite geeft zal bevinden, dat de verborgenheid hier niet van die soort is, welke bij herhaalde lezing wrevelig maakt door groote woorden, waar geen overeenkomstige zin achter te vinden is, maar steeds de overdenking loont; want bij elke nieuwe, aandachtige lezing gevoelen wij ons sterker getroffen, nu eens door een nieuwen vondst in den rijkdom der gedachte, dan weder door beter besef eener dichterlijke uitdrukking, die zoozeer de van zelf aangewezene schijnt, dat zij bijna aan de aandacht ontsnapt en toch den zekeren greep van de meesterhand verraadt, niet zelden ook door het *medegevoelen* van een overgang, die ons vroeger

een min of meer willekeurige sprong toescheen; kortom de orde van het geheel, de evenredigheid en samenstemming der deelen, de welving en ineenvloeiing der lijnen, teekenen zich telkens met hooger schoonheid af, al blijven wij ons onder den invloed gevoelen van een geest, wiens gedachten door de onzen niet omspannen worden. In een uitvoeriger waardeering der dichterlijke schoonheden van dezen gewijden lierzang, dien wij zonder aarzelen eenig noemen in onze letterkunde, zullen wij niet treden, om het genoegen niet te missen naar de zeer uitvoerige en zeer verdienstelijke studie te verwijzen, welke de Eerw. P. Fr. H. Derksen, Ord. Praed. aan Broere's Dithyrambe gewijd heeft [1]). Deze Critisch-Analytische Toelichting heeft het voorrecht gehad met lof besproken te worden door Dr. Schaepman en werd zoo de aanleiding, dat ook deze dichter ons in eenige trekken eene beoordeeling van Broere's Dithyrambe geschonken

---

1) *Critisch-Analytische Toelichting van Prof. Broere's Dithyrambe op het Allerheiligste Sacrament van Mirakel door* P. Fr. H. Derksen, Ord. Praed. Amsterdam, C. L. van Langenhuijzen, 1874. Natuurlijk is het niet te verwachten, dat twee geestverwanten, die het in de hoofdzaak volkomen eens zijn, ook in alle bijzonderheden overeenstemmen. Wij voor ons zijn bij het beschouwen van een kunstwerk zoo gestemd, dat wij naar een opheldernde waardeering gaarne luisteren, maar wat ongeduldig worden bij een lang en fijn uitgesponnen redeneering, en dat eene luidruchtig uitgesproken bewondering ons ontstemt en maakt, dat wij al spoedig een eind op zij gaan. Doch anderen wederom anders. Quisque suo modo. Zeker is deze critische proeve rijk aan grondige verklaring, aan fijne ontleding, aan keurige waardeering, aan geestdrift vooral voor het schoone en verheffende. En dat een lid van de roemrijke orde, die ons door den H. Thomas het nooit volprezen officie van het H. Sacrament schonk, eene zoo degelijke studie gewijd heeft aan dezen vaderlandschen lierzang op het H. Sacrament van Mirakel, Amsterdams eer en opkomst, is een te verblijdend feit, om er anders dan met de meeste ingenomenheid gewag van te maken.

heeft, die als van welbevoegde zijde afkomstig dubbele waarde heeft en verdere aanprijzing overbodig maakt [1]). Beide beoordeelingen hooren bij elkander en vullen elkander aan; ons blijft slechts over de herlezing van beide aan te bevelen.

Doch ook de andere *Verspreide Gedichten* verheffen zich juist daardoor boven gewone gelegenheidspoëzie, dat de dichter zijne stof in het licht pleegt te stellen eener hoogere opvatting van godsdienstig-wijsgeerigen aard, die zijn dichtgeest ontvonkt en aan zijne verzen een algemeen geldende en blijvende waarde geeft. Broere's lierdichten herinneren ons meer aan Pindarus dan aan Horatius.

Is zijn lied een dichterlijke groet aan den trouwen vriend zijner jeugd, hij verheft zich van eene vriendschap, die de „wisseling volgt der wentelende aarde" en „den indruk ondergaat van het stof", tot het bewustzijn van een „edeler vriendschapsband" en een „ondoofbaar liefdevuur":

> Een vonk van d' ongeschapen gloed
> Die de eng'len eeuwig minnen doet
> En eenmaal, voor ons oog, in vlammen uit zal schieten [2]).

En zóó de ruimte met haar vaneen scheidende afstanden en den tijd met zijn wisselingen te boven stijgend, ziet hij het ware karakter dier vriendschap in de eindvoltooiing:

> Mij dacht, gij snelt mij in 't gemoet,
> Daar juicht een gansche geestenstoet....
> En wij, wij, arm in arm, wij steig'ren op naar boven [3]).

---

1) *Onze Wachter*, 1874, Dl. II, blz. 63.
2) Blz. 305. 3) Blz. 306.

Dáár vindt de reine, door den godsdienst geheiligde vriendschap haar einddoel en rust; daár wordt de onsterflijkheid zelve gedeelde vriendschapsgave; dáár zijn alle wenschen vervuld in dezen éénen: „Aan uwe borst geleund, den lof des Eeuw'gen zingen."

Begroet hij later de echtvereeniging van dienzelfden vriend, de aanhef is een roerende herinnering aan beider jeugd:

Dáár Bruidegom! vervloot ons beider jeugd;
Wij kenden zorg, noch 's levens moeizaamheden,
Wij speelden blij, wij plukten slechts geneugt',
Verboden ooft, ach, stond niet in dit Eden! [1])

Natuurlijk ook wordt het gedicht door de wenschen der vriendschap besloten. Maar het Christen-huwelijk zelf voert de ziel van den dichter met zich omhoog. Daar aanschouwt zijn opgetogen geest, hoe God, „die Liefde is", alles door Zijn ééne liefde-wet ordent, en daardoor de geheele wereldorde draagt als aan een „onverbreekbare keten." De echtverbintenis der liefde is „het begin der harmonie, de wet van het wereldrond, de weerglans van het geheim der hemelen." En thans in ruimer sfeer de vleugelen roerend, hoort hij aarde en hemel hun tonen in het bruilofts-lied der liefde samenmengen; de afgrond, waar geen orde is, „zwijgt alleen". Dat lied jubelt over de aarde, wanneer de lentezon haar in bruidsgewaad tooit, om „de schatten van het leven" uit haar te voorschijn te brengen; het ruischt door plechtig gezworen eeden heen, wanneer de volkeren zich door „staatsver-

1) Blz. 349

drag" tot één gezin verbinden, waar „ridderschap den trouwring" bewaart en de „koningsvlag" verdedigt; het breekt in heilige psalmtonen uit, wanneer de goddelijke natuur zich door oneindige liefde huwt aan de menschelijke, en Gods kracht de zwakke menschheid „vruchtbaar maakt" om „in ontzettende lijdenssmart" het „geslacht der kinderen Gods" voort te brengen. En hooger en verder nog opent zich voor den dichter een „oneindig verschiet", waar hij met eerbiedigen schroom voor terugbeeft, en sidderend durft hij slechts heenwijzen naar het „geheim der hemelen", dat in ontoegankelijk licht verborgen blijft.

Of gaat u dit te hoog, nemen wij dan een anderen bruiloftszang ter hand, en zie hoe in geheel anderen toon toch weer de wijsgeer en de godsgezant spreekt uit den hoogen ernst, waarmede hij verloofden op hun gewichtige roeping in de toekomst wijst en hun de „levenswaarheid" ontvouwt. De aanhaling van één enkele strophe zal voldoende zijn, om zoowel het eigenaardige van de opvatting: — de hoogste en heiligste vreugde des huwelijks, in de zorg voorgezongen — als het oorspronkelijke van den vorm in het licht te stellen:

De blijdschap, die uw jeugd geniet,
Neen, neen! zij is de hoogste niet,
Ze is in de zorg u voorgezongen:
Er is een heil, door leed bereid,
Er is een vreugd, die tranen schreit,
Een leven, aan den dood ontwrongen! [1])

---

1) Blz. 401.

Zeker, de toon is ernstig, de dichter zelf erkent het; volslagen anders dan Vondels huppelend en zangerig:

Lauw en lieflijk westewindje,
Voorbô van 't gevleugeld kindje,
Vader van de zoete maand,
Die de drooge paden baant
En bestrooit voor Venus' wagen.

Verzen, die als dartele amoretten, in luchtigen reidans omgaan, „wit ligustrum en viooltjes" om zich heen strooiend. Maar zulk een dartelen toon moet gij nu eenmaal van Broere niet verwachten; daartoe is het verschil van opvatting te groot; en hoe diep zijn geest van de schoonheid der oude klassieke poëzie doordrongen blijkt, voor de godheden van den Olymp heeft hij op geen enkele plaats zijner gedichten den wierook gebrand; alleen in den Constantijn komen zij voor, maar in hun passende omgeving en bezield door het nog levend volksgeloof.

Brengt hij eene dichtgave bij de eerste H. Misofferande van een studievriend, van den later als pater Bernard zoo beroemd geworden volksmissionaris, met onzekere hand grijpt hij in de snaren: welke pinkstertong kan het onuitspreekbaar woord den zwakken sterveling leeren? Het priesterschap rijst voor hem op. Geen „behaalde lauweren" van roemrijk voltooide studiën, geen „zuiver vriendschapsvuur", geen „ouderen-teederheid" kan zijn zangdrift boeien:

Een stem roept van den rand van 't graf:
„Eens zinkt dit alles in 't verleden,
„Eens breekt die zegelauwer af,
„En zal Gods stap 't gebergt' vertreden.

„Neen! zing het lied der eeuwigheid,
„Zing gaven, door geen dood te ontwringen,
„Waardoor Gods opper-majesteit
„Het deel wordt ook van stervelingen." [1])

Maar beter en schooner nog komt in een anderen feestzang, aan datzelfde onderwerp gewijd, heel de eigenaardigheid van Broere's dichterlijke opvatting uit: wanneer namelijk het vijftigjarig priesterschap van een hoogvereerd en bemind herder, uit wiens handen hem zelven de eerste genadegaven toegevloeid waren, zijn gemoed tot een lierzang stemt, die alleen voldoende zou wezen, om Broere niet alleen als dichter te kenmerken, maar hem ook eene eereplaats op den zangberg aan te wijzen. Waaraan, meent gij, zal bij dien priesterlijken arbeid van vijftig jaren de aanhef ontleend zijn? Aan een vraag, een raadsel, dat voor den peinzenden geest des dichters oprijst: „Wat is de tijd?"; en aanstonds zijn wij alle gemeenplaatsen der gelegenheidspoëzie vergeten. Wat is de tijd? luidt de telkens dringender herhaalde vraag.

Wat is de tijd? — Een rook, die vliegt?
Een droom, die 't mensch'lijk hart bedriegt?
Een stroom, die, toom'loos in 't verdelgen,
Begraaft wat immer oorsprong had,
Me ontroofde wat ik dierst bezat
En nadert om mij in te zwelgen? [2])

Sombere gedachten geven hem antwoord: daar opent zich aan zijne voeten een „golvende afgrond zonder boord", waar alles in verloopt en verzinkt; alle eeuwen

---

1) Blz. 345. 2) Blz. 392.

hergeven hetzelfde klagende woord: „'t is gedaan"; de geschiedenis vertoont zich als „ijdel schimmenjagen"; in „zwarten nacht" verwaait de vraag van den denker. Maar hoor!

En zachtkens hijgt
En sidd'rend stijgt
Een teed're stem en scheen mijn snaren
Als 't zuiderkoeltje door te varen:
„O God mijns heils! 'k Heb vijftig jaren lang
„Aan Uw altaar het offer opgeheven:
„U dankt mijn hart, U prijst mijn lofgezang
„Vóórdat Uw dag mijn oogen gaat begeven.
„Mijn voorhoofd bukt, mijn haarlok is vergrijsd,
„Maar 'k heb Uw wet verkondigd aan Uw kinderen;
„Die wet, zij blijft! en ied're zon, die rijst,
„Beeldt 't licht mij af, welks stralen nimmer minderen.
„O zielenkroost, in half eene eeuw gebaard!
„Verleen me uw stem en help een grijsaard zingen;
„Loof God met mij, met *jaargetij en aard*
„*En zon en maan en alle starrenkringen.*" [1])

Die lyrische overgang, dat verrassend contrast in alles, die sobere en vaste trekken verraden de meesterhand: zoo weet alleen de dichter bij de gratie Gods in zijn onderwerp te grijpen. Gladgeschaafd zijn de verzen niet; hun schoonheid hebben zij van nature: „*Beeldt 't licht mij af*" kon misschien de eerste de beste vloeiender maken; doch onderbreken wij den gedachtengang niet met nietigheden.

Die siddcrende stem van den grijsaard is voor den dichter als een scheppend lichtwoord, dat de duisternissen

1) Blz. 393.

verstrooit en den chaos der vernieling opklaart. Neen, genadegaven, voor de eeuwigheid medegedeeld, kunnen niet spoorloos in den afgrond verzwolgen zijn. Zie, met welk een genialen eenvoud die genadegaven thans beschreven worden: één voorbeeld slechts:

De priester, wiens gezalfde hand
Ons, onder 't kinderlijke kermen,
Het voorhoofd afwiesch van de smet,
En 't teeken er heeft opgezet
Van Gods genaderijk ontfermen. [1])

Die gaven Gods, uit de hand des priesters ontvangen, zijn weldaden, welke „de dag aan den dag zal verkonden". Neen, de tijd is geen rook, geen droom, geen verzwelgende watervloed! En blijft gij nog vragen, wat de tijd is? Luister, Broere zal het u zeggen:

De tijd is maatslag der natuur,
Is 's Heeren orde, is 't goud en vuur,
Waarmee Zijn vinger in 't azuur
Zijn wetten schrijft, en telt, wie haar op aard vervullen;
De tijd is 't beeld der eeuwigheid,
Gods glorie, voor ons uitgespreid,
Het licht, waar onze hoop op beidt,
Ons door de wolken heen vertroostend, die 't omhullen. [2])

Wie gevoelt hier niet de eenvoudige grootschheid van het verhevene? Zie opwaarts naar die oneindigheid van licht, door Gods vingeren *in pondere et mensura* naar gewicht en maat uitgestrooid, die op den rustigen maat-

---

[1]) Blz 394 [2]) Blz 395

slag van den tijd als één ontzagwekkend koor ten rei gaat; zie dezelfde orde van Gods wet, die met goud en vuur aan den hemel geschreven staat, ook gegrondvest op aarde, gegrift in het hart van den mensch; en ook daar is de tijd de maatslag, die telt, wie uit vrijen wil met dat ééne koor aller schepselen instemt, wie er in machteloozen wanklank tegenin krijscht; de tijd is het bewegelijk beeld der onbewogen eeuwigheid, het zevenvoudig kleurgewemel van het ééne glorielicht, dat onze hoop verbeidt.

Met dezen meestergreep is de onzichtbare zedelijke orde aanschouwelijk gemaakt door de stoffelijke, die het meest indrukwekkend zichtbaar is. Nu rijst dat vijftigjarig priesterschap in volle beteekenis voor onzen geest. Met goud en vuur staat die arbeid van een halve eeuw opgeschreven aan den hemel in de luistervol opgeslagen jaarboeken van God; de volgende strophen met hun telkens terugkeerend refrein, stellen het ons op zinrijke wijze voor oogen.

Zoo paren zich dan werkelijk alle stemmen aan die van den grijzen priester, om God te loven „met jaargetij en aard en zon en maan en alle starrekringen"; en, om het geheel te besluiten met eene beeldspraak, die waardig is zulk een aanhef en zulk een gedachtengang te bekronen en voor goed in den geest te prenten, door alle sferen dreunt het aangeheven lied voort op de „ontastbare harp, van d' adem Gods bewogen". Dat lied des tijds is de zang der eeuwigheid.

Beschuldig mij nu, indien gij verkiest, van Vandalisme, om mijn baldadig ingrijpen, om mijn proza-vertaling, om alles, wat ik voorbijga, alsof het mij niet aanging; maar laat ik u dit vragen: kunt gij in de gelegenheids-

poëzie van onze meest gevierde dichters veel aanwijzen, dat in dichterlijke waarde hiermede te vergelijken is? Zoo ja, dan zijn uwe vondsten gelukkiger dan de mijnen, en wil ik de uwen inruilen tegen geheele bundels, die ik ter zijde heb gelegd met de zucht van verlichting: Hooge Muzen! wanneer al de *gedachten*, die in dezen bundel vervat zijn, eens naast elkander in proza werden gezet, wat een laf gebeuzel zou dat geven! — Die critiek is onrechtvaardig, hoor ik u mompelen; van een gemelijken pruttelaar, die geen welluidendheid en schoonheid van vorm weet te waardeeren. — Neen maar, laat schoonheid van vorm gelden, zooveel als gij wilt, en wanneer die vorm niet geheel en al ledig en ijdel is, stem ik gaarne met u in, doch een dichterlijke opvatting, die ons in schoone en bezielde taal boven ons gewone doen met zich meevoert, die ons ruimer gezichteinder opent, die onze ziel vervult met harmoniën, waarvan wij het bestaan maar half vermoedden, deze blijft toch wel de eigenlijke, de ware poëzie.

Doch wij mogen niet te uitvoerig worden: bij eene kunstbeschouwing is zelfbeperking inderdaad een vereischte. Daarom willen wij slechts met een enkel woord in herinnering brengen, hoe Broere's gedichten het echte merk van genialiteit ook daardoor vertoonen, dat de dichter zoo gemakkelijk en natuurlijk den kinderlijken toon aanslaat, waar zijne dichtstof dit vereischt. Denk aan den „Bedegang"; denk aan zijn dichterlijke begroeting van kinderen bij hun eerste H. Communie, een „liefdeliedje", zoo diep gevoeld, zoo bevattelijk, zoo rijk aan sprekende beelden vol van gedachten; daar zien wij Broere's grooten geest kind worden met de kinderen:

Lieve kind'ren, wien op heden,
't Blinkend feest is toegewijd,
Die de blijdschap van uw oud'ren
Die 't van God en de eng'len zijt!
Voor u slaat niet uit mijn snaren
Hemellicht of afgrondszwart;
Maar het liedje zal ik zingen,
't Liefdeliedje, van het hart.
Liefde doet mijn lier hier beven,
Liefde's zoete fluisterstem,
Stem des Bruigoms uwer zielen,
O mijn kind'ren! hoort naar Hem. [1])

Het kost ons moeite niet meer uit dit gedicht aan te halen, doch veel moeten wij ter zijde laten, om van de verspreide gedichten tot den Constantijn te kunnen overgaan. Eenige oogenblikken echter worden wij nog onwederstaanbaar teruggehouden bij het dichtstuk, waarmede Broere het afscheidsfeest van zijn beminden leermeester opluisterde, toen in het jaar 1829 Mgr. van Bommel op den bisschoppelijken zetel van Luik werd verheven.

Het was in den felbewogen tijd, dat van Maanen's *Kulturkampf* in het klein het begin van het einde vertoonde. Hageveld was op hoog bevel als seminarie opgeheven en gesloten na een afscheid, dat zelfs den

[1]) Blz. 362. Wil iemand beweren, dat zulk een versmaat van regels, die paarsgewijze bij elkander hooren en daarom slechts één *rijmwoord* hebben, eigenlijk een vergrijp tegen de kunst is, dan wenschen wij die bewering met gepasten eerbied te bejegenen en willen zulk eene schikking ook niet voor den hoogen toon der ode aanprijzen; maar dit liefdeliedje offeren wij voor die theorie niet op, evenmin als in een ander dichtsoort de *Eurydice* van da Costa, of den *Elius* van Bilderdijk, of *Dreizehnlinden* van Weber; daar is die maat, naar onze bescheiden meening, volkomen gerechtvaardigd, zoo al de niet de eenig goede.

edeldenkenden van Tets van Goudriaan, die het grievend besluit ten uitvoer moest leggen, diep getroffen had [1]). De Regent van Bommel had het welberekend plan, waarbij de leiding van het *Collegium Philosophicum*, het mislukte staatsseminarie, aan hem werd opgedragen, door zijne verontwaardigde weigering verijdeld; daarbij echter waren zijn uitstekende gaven en zijn edel karakter zoo duidelijk aan het licht gekomen, dat hij zich de hoogachting en genegenheid van Z. M. Koning Willem I verzekerd had; en ondanks van Maanen, was hem door den koning zelf de vergunning geschonken, Broere met twee andere zijner vroegere leerlingen bij zich te houden op het verlaten Hageveld. Zóó bleef dit kleine gezin alleen gespaard van den storm, die de overigen wijd en zijd verstrooide; zóó waren bijna vier jaren in het vertrouwelijkst verkeer van gebed en studie en uitspanning voorbijgegaan, toen de blijde tijding het land rondging, dat de voormalige Regent van Bommel door Z. H. den Paus met instemming der koninklijke regeering tot Bisschop van Luik was benoemd. Verbeeld u de gemengde ontroering, waarmede deze tijding, voor het geheele land een vreugdemaar en een bode van terugkeerenden vrede, op het stille Hageveld ontvangen werd. Van Broere gaat

---

1) Z. Excellentie was zichtbaar aangedaan en verklaarde: „dat hij hier „geene school, maar een gezin had gevonden, en het hem genoegen zou „doen, te kunnen heropenen wat hij was komen sluiten". *Levensschets*, blz. 22. Dat deze onverdachte loftuiting op het oude Hageveld met zijn beperkt getal studenten hier nog eens afgedrukt wordt, moet de lezer mij ten goede houden; wel is er een Hollandsch spreekwoord, dat zich vrij ongemanierd uitlaat over „eigen lof"; maar iets anders is het — niet waar? — eigen lof te verkondigen, iets anders zooveel goeds mogelijk te zeggen van de inrichting, waartoe men de eer heeft te behooren. Wie dit niet aanneemt wordt verzocht deze noot over te slaan

het plan uit alle oud-leerlingen nog eenmaa rondom den veelbeminden, thans met het purper bekleeden, leermeester feestelijk te vereenigen onder het lommer van de eigen plaats, die door zoovele en zoo treffende herinneringen van vreugde en leed aan allen dubbel dierbaar was gebleven en thans, naar het scheen, geheel zou verlaten worden [1]). Waarlijk een aangrijpend feest, rijk aan velerlei aandoeningen van den besten en edelsten aard. Broere zal aan ieders ontroering gevleugelde woorden leenen in een lierzang, met eene cantate tot een ondeelbaar en verheffend geheel verbonden. Wel mocht hij aanheffen:

O meng'ling van gevoel, die ik dit uur ontwaar,
Waardoor mijn ziel wordt afgestreden! [2])

Vergun mij eenige grepen, om de hoofdlijnen af te schaduwen. — Vermetel en schendend pogen? — Zeker, zeker, doch zie niet naar de hand die de vlakke strepen trekt, zie naar het kunstwerk. — Hoe woelt en worstelt aanvankelijk het strijdig gevoel:

Gelijk de vuurvlam, pas ontblaakt,
Nog woelt en omdraait door de winden,
Eer zij het luchtig spoor ten hemel heen kan vinden.

Beurtelings hoort gij:

Geheiligd oord,
Waar ongestoord
In vreugd
Mijn jeugd

[1]) Gelukkig verscheen reeds eenige maanden daarna, 2 October van hetzelfde jaar, het besluit, waarbij de vrijheid aan de kleine seminariën hergeven werd.

[2]) Blz 316.

Is heengevloden!
Ach! moet, nu ras het daguur slaat,
Dat we u verliezen, gij vergaat,
Aan u geen lof en dank, geen laatst vaarwel geboden?

Dan weder:

Meldt in vervoering uwer vreugd,
Wat poging zijner heldendeugd
Dit schitt'rend loon hem heeft beschoren.

En zoo in wielende vaart door elkander: „Hoe kan ik, vraagt de dichter, hoe kan ik vreugde en smart in 't eigen lied vereenen?" Geheel het raadsel van 's menschen levenslot, van vreugd en smart, van leven en dood, van goed en kwaad, woelt door zijn ontroerde ziel. Door zooveel strijdige aandoeningen overmeesterd, roept hij evenals de gewijde zangers van het Oude Verbond zang en snarenspel op, om zijne ziel tot harmonie te stemmen en de geestvervoering te wekken, die hem de geheimen des levens moet openbaren.

Welluidende accoorden antwoorden op die roepstem des dichters. Daar heft de cantate den feesttoon aan, eerst in vollen koorzang, straks vervangen door solo en trio en recitatief, waar dezelfde grondtoon doorheen speelt: vreugd, die de droefheid overstemt en zich oplost in lof en dank aan God. Welk een rijkdom van melodiën in deze verzen sluimert, kan mijn vriend, de toonkunstenaar, u getuigen, die ze opnieuw ten leven gewekt en voor velen onvergetelijk heeft gemaakt [1]).

[1]) *Cantate, uitgevoerd bij het inwijdings-feest van het verbouwd en vergroot Seminarie Hageveld. Woorden van wijlen* Mgr. C Broere, *muziek van* M. J. A. Lans, *R. K. Priester en Leeraar aan genoemd Seminarie.* De eerste toonzetting was van Broere's rijkbegaafden broeder Nicolaas,

Bij de welluidende tonen dezer symphonie heeft de geest der poëzie, zooals Broere de poëzie verstond, zich van den dichter meester gemaakt: het licht, dat de nevelen, die 's menschen levenslot omhullen, verdrijft, is hem opgegaan, de eeuwige harmonié doorstroomt zijne ziel:

O zoetheid! O verheven rust!
Ik voel, met nooit gekenden lust,
Van d' eeuw'ge harmonie mijn gansche ziel doorstroomen.
Ik hoor den toon, die door 't heelal
Weerklinkt en, met het lofgeschal
Der eng'len opgegaan, om 's Hoogsten troon blijft zweven:
Het is *die vreugd en smart gepaard*,
't Is droefheid, die de blijdschap baart,
't Is ondergang en dood, die opkomst geeft en leven! [1])

Thans grijpt de dichter uwe hand, om u mee te voeren in zijne vaart en de vreugd te toonen, die aan de smart ontspringt, het leven, dat opbloeit uit den dood. Eerst gaat het langs de aarde: de bloem, die haar bloeiende kroon aan het slijk ontwringt, het reuzenwoud op den top der bergen uit weggestoven zaad gegroeid, de natuur, die zich uit het donderend vernielingsgerucht van den orkaan gezuiverd en verjeugdigd opbeurt en, verhevenst schouwspel, dat deze aarde aanbiedt, de deugd, onder rampspoed gebogen, die in het bewustzijn harer onschuld tranen van smart en van vreugde schreit.... Maar hooger verheft zich de vlucht: dáár zien wij het lijden dezer aarde in offerschalen jubelend omhoog dragen naar den hoogsten troon: dáár ruischen de tranen, hier beneden

toen student in de medicijnen te Leiden; dit muziekwerk is echter niet in druk verschenen en wij, jongeren, herinneren ons alleen de laatste uitvoering.

[1]) Blz. 322.

gestort, door het lied der gelukzalige verukking: dáár aanschouwen wij in de verte de wonden van den folterendsten kruisdood, verheerlijkt boven alles uitstralend in het licht, waarvoor de Cherubs zich het gelaat met de vleugelen dekken.

Wanneer wij thans uit de hoogte, waar de dichter ons heengedragen heeft, terugzien naar de aarde, dan is ook voor ons het gewoel bedaard en de harmonie duidelijker geworden; de wanklank heeft zich opgelost; het raadselachtig levenslot vertoont zich minder somber en duister: vreugd en smart, leven en dood zijn verschillende draden van één kunstig weefsel, waar de grootheid en goedheid van den oppersten Kunstenaar in zweeft.

Nu kan ik om de ramp en 't leed,
Dat tròosteloos mij weenen deed,
Nu in vervoering zelfs 't triumflied laten hooren:
Nu zal ik, weldoend Opperheer!
U, die het alles schonk, ter eer,
Vermelden, hoe ons heil uit onspoed is geboren. [1])

Nu verhaalt de dichter ons al de bijzonderheden van het leed, dat gedurende de laatste jaren Hageveld's beminden, thans met den kromstaf vereerden, Regent en al de zijnen getroffen heeft: de listig beraamde verleiding, het verteederend afscheid, de droeve verlatenheid, maar zóó dat uit de gerekte Alexandrijnen-maat, die het leed vermeldt, telkens in jubelenden toon [2]) de lofbazuin schiet, om te verkondigen, hoe de verleiding in eerbiedige hulde

---

[1]) Blz. 325.

[2]) Voortreffelijk gegrepen jamben-maat: gepaarde *staande* regels, die door een *slependen* als een zegekreet en bazuinstoot worden aangehouden.

is verkeerd, de smart in vreugde, de verdrukking in hooge verheffing:

Zoo blij ziet de overwinnaar neer
Op 's vijands uitgeschud geweer,
Schoon met zijn hartebloed bedropen:
En juichend raapt hij het in 't rond,
Om 't op den vrijgestreden grond
Tot eertrofeeën zaam te hoopen. [1])

En als ten laatste ook de val van zijn dierbaar Hageveld is opgenomen in het zegelied [2]), dat den nieuw benoemden Bisschop verwelkomt en onder heilwenschen ten troon geleidt, dan heft weder het volle koor van de cantate den grootschen slotzang aan:

Halleluja! Looft den Heer!
Geeft hem dank en roem en eer!
Werpt hem krans en zegepalmen
In een wolk van wierook op;
Laat uw lied er boven galmen;
Steig'ren tot den hemeltop;
Laat het hooger, hooger varen,
En met onverzwakten toon,
Met den slag der harpensnaren,
Met den schal der eng'lenscharen,
Zweven om Zijn glorietroon!
Halleluja! Halleluja!
Lof den eeuw'gen Opperheer!
Halleluja! Halleluja!
Dank en prijs en roem en eer! [3])

---

[1]) Blz. 326.

[2]) Een even juist getroffen maat, die met den tetrameter trochaicus van het zegelied der Romeinsche soldaten overeenkomt.

[3]) Blz 335.

Dit moet in volle koor gehoord worden, maar nog uit die zwarte letters op het sprakelooze papier gevoelt gij met wat forschen zwaai dat Alleluja, in stoute beeldspraak opgeworpen, omhoog vaart, en in breede psalmtonen zegevierend boven alles henenwuift, hooger, hooger, met den schal der Engelenscharen, zwevend om Gods glorietroon. Een oogenblik is alles stil. Daar rijst een vragend recitatief, waar Almacht, Wijsheid, Liefde een antwoord op geeft, dat alle stralen nog eens in één lichtbundel samenvat, en weder verheft zich krachtiger en voller het loflied, immermeer voortjubelend:

Halleluja! Halleluja!
Lof den eeuw'gen opperheer!
Halleluja! Halleluja!
Dank en prijs en roem en eer!

Ziedaar Broere als lierdichter in zijn volle kracht. Ziedaar den vollen toon zijner poëzie. Vergelijkingen komen hier niet te pas: ik wil u dezen indruk niet bederven door thans tot andere gedichten over te gaan. Voor heden alzoo willen wij, dezen indruk met ons nemend, van elkander scheiden, als goede vrienden, hoop ik, door gezamenlijke bewondering. *A thing of beauty is a joy for ever.*

(*Wordt vervolgd*).

A. M. C. VAN COOTH.

RUSLAND.

V.

(*Vervolg van* blz. 153 vv.)

— „Met de autocratie van den monarch is het innigste volksbestaan in Rusland onafscheidbaar verbonden. Een onwankelbare, vrije, hoogste macht, die God zelf den Czaar verleend heeft, begunstigt en waarborgt het best de welvaart van het volk. Voor dit princiep moeten alle gezonde krachten van de natie opkomen. Dat is de ware verhouding tusschen den russischen Keizer en het russische volk." (*Moskowkya Wjedomisti.*) —

— „Bevrijd ons *eindelijk* van de dwingelandij, van het onverdragelijke, schandelijke juk, waaronder wij reeds sedert eeuwen als het sprakelooze vee gebukt gaan. Bevrijd ons van uwe ellendige satrapen, van uw bureaucratisch ras, dat ons geheel land verpest en bederft, van uwe beambten, die stelen en moorden, die ons goed en eigendom vernielen en ons naar lichaam en ziel te gronde richten, van de valsche volksleiders en onderwijzers, die onzen geest dooden. Wij zijn blind geworden van de uiterste duisternis, die in ons geheele land thans heerscht; in de verpeste atmosfeer kunnen wij geen adem halen: wij hebben, ruimte, licht en vrijheid noodig." (Nihilis-

tische proclamatie, gevonden in het paleis en verschenen in het dagblad: *De Wil des volks.*)

Geven ons deze beide aanhalingen de taal van oud en jong Rusland terug? waarheid en leugen, eerbied voor 't wettig gezag en revolutie? Bevatten beiden evenveel waarheid, of moet men de waarheid in het midden zoeken? Hebben wij hier te doen met optimisme en pessimisme, waarvan het eene „Buiten den Czaar geen heil!" en het andere „Zonder omwenteling geen redding!" op zijn vaandel schrijft? Moet men de tegenwoordige staatsinrichting, met den Czaar als „*principium et finis*", voor de levengevende formule van het hedendaagsche en van het toekomstige Rusland beschouwen, of is er voor Rusland geen heil te verwachten dan uit een volslagen ommekeer van zaken? — Dat zijn vele en gewichtige vragen, en de oplossing is moeilijk. Eene zaak staat vast. In weerwil van Rusland's afzondering, in weerwil van het geheimzinnige duister, waarin zich het land der Czaren, gelijk weleer het land der Pharaonen, hult: Rusland wordt meer en meer bekend. Te veel sluiers zijn er verscheurd, en de bekende af- en dooddoende volzin, waarmede de zaak vroeger stelselmatig *afgedaan* werd: „Rusland? wie weet wat er in Rusland omgaat?" heeft uit. Niet dat het groote rijk bekend mag heeten; neen, in plaats van „*les mystères de St. Pétersbourg*" te schrijven, in welke stad ook nog zeer veel geheimzinnigs is, mocht men veel meer Ruslands geheimen in zijn bijna onbekende streken en provinciën zoeken op te helderen; want *tot in* zijn statistieken en regeeringsverslagen spreekt de russische Spinx niet gaarne. Had men gedurfd, men had alles voor de westersche geleerden en reizigers verborgen en in het

duister gehouden, in slijk en bloed doorgewroet, maar men had eens de „*allures*" van een beschaafden staat aangenomen, men kon zich niet meer afsluiten, men stelde de grenzen open en duldde den vreemdeling, die voor den Rus nog „een barbaar" is. Dat gaat vast; wij weten genoeg om een eenigszins gegrond oordeel te kunnen vellen. De lezer zie, in hoeverre ons zulks gelukt is.

De generaal de Custine heeft over Rusland een algemeen bekend werk geschreven: *La Russie en* 1839. Zijn boek is te oppervlakkig, in dien zin, dat hij *voor 't uiterlijke* vele dingen en dan goed beschrijft, maar gewoonlijk niet diep in russische toestanden doordringt. Trouwens, het meeste wat wij van Rusland *eigenlijk weten* dagteekent eer van den tijd na, dan vóór 1839. Zijn oordeel is des te meer de aandacht waard en des te treffender, omdat het reeds vóór zoovele jaren geveld is. „Rusland", zoo schrijft hij, „maakt op mij denzelfden indruk, als de wallen van Croonstad: zware blokken van graniet, reuzenmuren, in schijn onverwinbaar, die rusten op een bedding van... modder." Het beter en scherper te zeggen, zou onmogelijk zijn.

Dat bed van modder is het werk van een eeuwenheugend despotisme.

Rusland wil naar Constantinopel. Het beschouwt het oude Byzantium als zijn eigendom. Het noemt het zijne zending, dat zijn zegevierende adelaar het schismatieke kruis zal terugbrengen op den koepel der heilige Sophiakerk, der Hagia Sophia. Daarom geeft het aan zijn veroveringstochten het aanzien van gewijde kruistochten, en drijft het zijn arme soldaten met den scherpen prikkel van een godsdienstig fanatisme, zooals nog maar alleen

in Rusland mogelijk is, en (welk een parodie!) de russische soldaat voert het woord „Constantinopel" op de lippen, zooals eens de paladijnen van Godfried van Bouillon vielen en stierven met het woord „Jeruzalem" in den mond, terwijl het brekend oog de heilige stad nog in de verte zocht. Wij begrijpen licht die politiek. Eens meester van Azië en Europa, gezeteld op den troon der zeven heuvelen, die den Bosphorus omkransen, den scepter zwaaiend over een fabelachtig groot rijk, dat zijn weerga niet heeft in de geschiedenis, van de blauwe wateren der Perzische golf, die de parelschelpen in hun schoot koesteren, tot aan de eeuwige sneeuwvlakten van de Noordpool, waar de ijsbeer rondwaart, zou Rusland het leven van het menschdom kunnen leiden en over zijn lotgevallen beslissen. *Dan* zou ook, maar ook *dan eerst*, het woord van Napoleon I waar worden: „qui possède Constantinople, a l'empire du monde."

Maar niet alleen omdat Rusland die heerschappij wil veroveren, voelt het zich getrokken naar de „weduwe der Keizers" en „de bruid der Sultans." Neen, er is in Rusland daarenboven iets Byzantijnsch, dat zich niet miskennen laat; iets door en door cesaristisch, iets dat onder vele opzichten aan het rijk der Grieksche Keizers in den tijd van zijn verval doet denken. Een soort van instinkt drijft Rusland naar Constantinopel.

Laat het rijk van Constantijn onder zijn laatste ontzenuwde opvolgers nog eens oprijzen voor uw geest.

Ziet gij dat despotisme, het voor- en evenbeeld van het Turksche, dat zoo dikwijls den scepter met het zwaard van den beul verwisselde en den keizersmantel met het patriarchale kleed der opvolgers van Photius?

Dat despotisme, dat de vrijheid van allen, overal en onder alle opzichten in boeien slaat, zoowel de vrijheid der zielen als de vrijheid der lichamen; dat de hand wil ketenen, de gedachten dooden en het gebed doen zwijgen op de lippen van den ongelukkige; dat met zijn nasleep van lage vleiers en vuige handlangers en zijn beulentrits als een bloedig spook rondwaart langs de oevers van den Bosphorus. Voor zijn dolk is geen borst zeker, en zijn blik is doodelijk.

Het despotisme, dat elke edele aandrift, elke grootsche gedachte, elke verheven opvatting, elk hooger streven verstikt in de kiem; dat de bronnen van alle edele gevoelens doet verdrogen en de vaderlandsliefde doet wegsterven in het hart.

De gekroonde *caprice*, zoo vaak de gekroonde misdaad; immer weifelend; dikwijls onbillijk, wreed, bloeddorstig; — steeds in strijd met zich zelve; — gierig of kwistig met geld en met bloed, zoo als de grillen zulks meebrengen; — van vleiers omringd, aan gunstelingen prijsgegeven, afhankelijk van vreemden invloed; — tot alles, tot niets gereed, tot alles, tot niets in staat, — die niets voor heilig houdt dan haar eigen wil, — het despotisme, dat de waarheid haat en verdrukt, dat de deugd vervolgt met ongekende woede; — het is eene vergoding van den mensch en een verlaging van den vorst; ziedaar keizers, nu eens bloedig moordend, dan weer bedelend om den troon; edele veldheeren, groote mannen, stervend op den weg der ballingschap, op het vunzig stroo der gevangenissen, of de lauwerkroon verwisselend met den diadeem; — eindelijk twist, burgeroorlog

en verderf, een regeering van dwingelanden en spionnen en beulen!

In de volgende verzen van den onsterfelijken dichter der *Athalie* hooren wij het despotisme geeselen:

De *l'absolu* pouvoir vous ignorez l'ivresse,
Et des *lâches* flatteurs la voix enchanteresse,
Bientôt ils vous diront que les *plus saintes* lois,
Maîtresses du vil peuple obéissent aux *rois;*
Qu'un roi n'a d'autre frein que *sa volonté même;*
Qu'il doit *tout immoler* à *sa* grandeur suprême;
Qu'aux larmes, au travail, le peuple est condamné,
Et d'un *sceptre de fer* veut être gouverné;
Que s'il n'est opprimé, tôt ou tard il opprime.

Het is onmogelijk het despotisme scherper te geeselen. En het *moet waar* zijn.

Een heilige vader heeft diepzinnig gezegd, en ook Göthe heeft het hem nagezegd: „De mensch is immers zijn eigen grootste vijand." Het is voor den vorst een gevaarlijk werk dat absoluut meester en nooit verantwoording schuldig te zijn, dan aan hetgeen men soms noemt ZIJN geweten, en zelfs geen Paus te erkennen, die op de naleving der goddelijke en kerkelijke wetten kan aandringen, en de zwakheid tegen de uitspattingen van 't gezag kan verdedigen. Men ziet bijna alles door een prisma, in valsche kleuren. Men wordt onmerkbaar zoo met het idee vertrouwd, en men hoort het zich zoo zoet op alle tonen voorzingen — door velen, ontelbaar velen van hen, die *alleen* door eigenbelang en winstbejag worden voortgedreven, en de beste, de belangeloosste bedoelingen *huichelen* — dat men *alles alleen* en het *beste* weet, dat men eindigt met het te gelooven; dat men hen, die ons die

vleierij steeds in de ooren blazen voor onze beste dienaren, voor lieden vol toewijding en zelfopoffering, in één woord voor een *ensemble* van *alle* goede kwaliteiten aanziet, die alle gunsten en vertrouwen en weldaden en roem en eer verdienen, terwijl men toch in *hen* alleen *zich zelven* steeds bewondert en beloont; en de onbeschaamden, die iets durven afkeuren en het zelfs wagen die meening uit te spreken, houdt men voor revolutionairen; zij dienen geweerd, vervolgd, gestraft te worden. Dezulken kunnen onmogelijk verdiensten of vaderlandsliefde hebben. Schijnt het niet logiesch! zou het mogelijk zijn, dat de vorst eens niet *alles alleen* het *beste* wist? Helaas, het is zeer, zeer *menschelijk* en de geschiedenis leert ons deze mysteriën van een ongeloofelijke zelfzucht doorschouwen. De mensch heeft een sterke neiging tot autolatrie (zelfvergoding). En hij, die een groote macht alleen, volstrekt onverantwoordelijk uitoefent, te midden van een zwerm laffe vleiers, terwijl hij in wierook gehuld is, zonder tegenwicht wat ook, hij duldt geen tegenspraak, en knielt ter vergoding voor zijn eigen ik, en het blijkt ook door hem, hoe diep doordacht het woord is: de mensch is zijn eigen grootste vijand.

Laat nu ook al menige Czaar, zooals Alexander II, de beste, de uitstekendste bedoelingen gehad hebben, wat kon hij, wat vermocht hij? De Tchinovnik was daar. Als de Harpijen bederf zij alles wat haar in de handen viel. Ze is als die dieren, welke de heerlijkste vruchten kunnen vergiftigen. Het is, helaas, de vloek van het despotisme, dat het duizenden kleine despootjes voortbrengt, die ieder in hun kring, ieder volgens hunne macht, tiranniseeren. Ieder dezer kleine tirannen is omringd van een

soort hof, uit kreaturen saamgesteld, en zoo gaat het steeds afdalend voort. Ook de rechtschapen ambtenaar wordt aan een tweevoudigen rampzaligen invloed blootgesteld, én van den kant zijner chefs, die willen gevleid en bewierookt en gekocht en betaald worden, én van den kant zijner medebeambten, die niet dulden, dat hij anders is dan zij zijn. Hoe! hij zou niet kruipen, vleien, intrigeren, en stelen, zooals allen, dat is iets ongehoords, en daar *moet* een einde aan komen. Men hoort een „*tolle! tolle!*" over de geheele linie. Weg met hem! en hij moet weg. Gelukkig als hij zijne zelfstandigheid en eerlijkheid niet met Siberië betaalt.

Kunt gij u zulk een toestand als permanent denken? Is dat voor Rusland aan te nemen? Zullen zij allen, die beambten, zooals wij ze in onze vorige artikelen, met onpartijdigheid en zonder overdrijving, hebben geschilderd, kunnen voortgaan, grooten en kleinen, dat arme volk uit te zuigen en te verdrukken? Wij vreezen het tegendeel. Wij zullen deze artikelen van eenige bewijzen doen volgen, welke, zooals wij meenen, afdoend zijn. Maar men meene niet, dat wij den Keizer, *den* Keizer van Rusland, de schuld willen geven van deze vreeselijke toestanden. Dat zij verre! De omstandigheden zijn sterker dan hij en zijn goede wil. De Czaren hebben *groote* dingen te *vergeefs* gedaan. Hun naam wordt schandelijk misbruikt, in hun naam gebeuren de gruwelijkste onrechtvaardigheden, en zij weten het niet. Zij zijn, in zekeren zin, overgeleverd met gebonden handen, en een duistere macht, die men niet nader bepalen kan, heerscht van achter den troon, *door* en met *hen*; en de geschiedenis der russische Keizers is vol bloedige geheimen. Meer dan eens

voerde die geheimzinnige hand den dolk, die bliksemsnel neerviel en zijn bloedig werk voltrok en den Czaar zieltogend neerwierp op de trappen van den troon.

Maar dat alles bewijst nog te meer, in welk een vreeselijken toestand Rusland zich bevindt. De dag van morgen is nog niet zeker. Het is aan een volmaakte onzekerheid overgeleverd, het wandelt op een onbekenden weg, geblinddoekt tast het rond en dat langs afgronden [1]). Het russische absolutisme heeft twee machtige hulpmiddelen, de centralisatie en het militairisme.

De centralisatie. Zij is een onvermijdelijk en noodzakelijk gevolg van dat absolutisme, het is de keerzijde derzelfde medaille. Het een gaat niet zonder het ander. Wie despotisme zegt, zegt ook centralisatie; het is een absorbeeren van alle macht, van alle initiatief, van alle gezag. Het is een subjectief pantheïsme, dat tot een wissen ondergang voert.

Centralisatie is een teeken van verval. De autonomie der onderdeelen integendeel, brengt een gezonde, een natuurlijke verhouding voort, die op ware kracht berust en die in wederzijdsche kracht, steeds nieuw leven en nieuwe ontwikkeling vindt. Ware kracht, waar vernuft eerbiedigt elke zelfstandigheid, elke individualiteit, die harmonisch in het geheel past, en een dwaas alleen kan zich verbeelden, dat hij *alles alleen*, en *alleen goed* kan doen.

Wij zijn het met Duitschlands grootsten staathuishoudkundige volkomen eens:

---

[1]) Het woord van den profeet: „Wachter, wat is er van den nacht?" zou er met recht elken morgen bij den dageraad, elken avond bij de schemering mogen gehoord worden!

„In jeder Centralisation liegen unzertrennliche Unvollkommenheiten: Kostbarkeit, Einseitigkeit und Systemsucht, Schwerfälligkeit und Lähmung und VERKENNUNG der Unterbehörden, und *Vernichtung* des GEMEINGEISTES durch *Regierungssucht.* Es ist im Princip DUMM und LÄCHERLICH."

Beter kan het niet gezegd. Onder deze domheid en belachelijkheid gaat dan toch maar menige Staat, menige regeering, menige inrichting gebukt, en dat ongeveer zonder de geringste hoop het ooit beter te zien worden. Het eenige tegenwicht is hetgeen men het geweten bij de machthebbenden noemt, en dit mag dan toch wel met recht een vreemdsoortig tegenwicht genoemd worden. Er zijn menschen, die hun eigen *ik* met God zelven bijna gelijkstellen, hun wil met den wil des Allerhoogsten; zij maken zich dat wijs, en gelooven het; wat nog meer is, *zij* zeggen het met een ongelooflijk, soms devoot gezicht. Dat is de laagste Tartuferie! Zij bidden met Louis XI in het bekende treurspel van Casimir Delavigne:

Dieu puissant! que ta volonté soit faite!
Et la mienne aussi!!

Zij zijn echter ook van hen, wier leven in twee deelen vervalt, waarvan het tweede, het eerste *moest* logenstraffen, maar in werkelijkheid het eerste *bevestigt.*

De centralisatie werkt steeds verlammend. Heeft een slang iemand gebeten en het gif in de wond doen vloeien, dan doet zich eene algemeene loomheid, een soort van verlamming gevoelen, de ledematen worden als lood, het lichaam sleept zich als zijns ondanks voort, totdat het levenloos ineenzinkt.

Het raderwerk is te groot, te veelvuldig. Het sluit niet ineen. Niemand kan het nagaan, of elk deel goed werkt. Het is of een systeem van algemeene spionnage of van algemeen plichtverzuim, en beiden werken even noodlottig. Recht doen wordt bijna eene onmogelijkheid. Eer een verzoekschrift langs administratieven weg — en een andere is niet mogelijk — tot den Keizer komt, *in het geval* dat het den Keizer bereikt, is de verzoeker licht dood en vergeten [1]). En elke petitie is een soort van protest, en dat protest raakt gewoonlijk de beambten, en door hunne handen moet het gaan en .... in hunne handen verdwijnt het. Er zijn *onschuldigen* in Siberië ontdekt geworden, maar *bij toeval*; en er was een karton of een portefeuille bij de regeering der provincie, die opgepropt vol was, met hunne verzoekschriften, welke zonder dit toeval den dag van het laatste oordeel hadden moeten afwachten. Zulk een gouverneur, zulk een keizertje, houdt zich op goeden voet met zijn chef, doet de oogen dicht voor alle schelmerijen zijner eigene kreaturen, welke hem er voor betalen, betaalt zijn chef, opdat deze zulks doe

---

1) Een feit, dat bewijzen kan, hoever de willekeur kan gaan, en hoe men met het leven der menschen speelt. Een vreemde gezant vernam onlangs door de russische autoriteiten eener havenstad, dat een zijner landgenooten, een zeeman, tot twee jaren gevangenis was veroordeeld geworden, omdat hij getracht had uit de politiekamer te ontvluchten, waarin hij zich bevond, na in schijnbaren staat van dronkenschap verkeerd te hebben. — De gezant wendt zich oogenblikkelijk tot den consul der havenstad, met verzoek, hem onmiddellijk kennis te geven van de toedracht der zaak, en met de aanvraag den schuldige te mogen zien. De consul antwoordt hem terstond, dat de zeeman (er waren twaalf maanden over heengegaan) naar Siberië of een andere ver verwijderde plaats was gestuurd, en dat men sinds dien tijd niet van hem vernomen had Men wist niet eens, waar hij was. „Ex uno disce omnes."

voor hem, en kan dan straffeloos doen *al wat* hij wil. Wee den ongelukkige, die in de handen dezer tirannen valt!

Wij hebben bij het bespreken der russische rechtstoestanden aanhoudend gewezen op de allergrootste moeilijkheid om recht te zoeken en recht te verkrijgen. De centralisatie is daarvoor het meest afdoende bewijs. In het onmetelijk spinneweb, dat over het onmetelijk rijk is uitgebreid, is elkeen verloren, die er in gevangen raakt. Dat weet, dat voelt ieder. Men kruipt daarom ook liever in het stof, het aanschijn plat ter aarde, dan een poging te wagen om uit hoogere regeeringskringen hulp te verkrijgen, overtuigd, dat elke poging te vergeefs en doodend is. Zoo zoudt gij die woorden der proclamatie kunnen verstaan: „Verlos ons van de beambten, die stelen en moorden, die ons goed en eigendom vernielen, en ons naar ziel en lichaam te gronde richten."

En handel en industrie kunnen meestal niet dan met geld en nog eens met geld, het recht koopen, de vleugels te ontplooien. Die bureaucratie is overal, zit overal in, nestelt zich in alles. Moeten niet de levenskrachten van het volk langzaam uitdrogen en wegsterven? Koscheleff zei eens tot een russischen boer, wien hij eene zeer eenvoudige opmerking gemaakt had: „Maar dat gij dáár niet aan gedacht hebt!" — en de arme boer hief zijn fletsch oog tot hem op en zei: „Och! vadertje, ik denk niet!"

Er is eindelijk eene kwaal van Rusland, die in het algemeen de kwaal der negentiende eeuw is; neen, liever de *straf* onzer eeuw moet genoemd worden: het militairisme.

Maakt de dwingelandij zich door het schisma meester

van de zielen en beheerscht zij de geesten en is daarin alleen de oorzaak van het bloedige en onmenschelijke bekeeringswerk der Russen in Polen te zoeken, — het militairisme zal haar weldra de lichamen leveren en den arm, dien ze moet wapenen. Inderdaad, het militairisme is een nieuwe vorm van despotisme, het is zijn gewapende arm. Het voert zooals elk Cesarisme tot het Heidendom terug.

Het Heidendom, de Staat-God nam allen en alles in zich op. Hij was zich zelven doel. Het individu bestond niet voor hem. Het Heidendom en het materialisme is eigenlijk één. Het moest consequent alle spiritualistische ideën opgeven, om in het krasste materialisme te verzinken, al had dit laatste ook soms den schijn, door het pantheïsme te worden geïdealiseerd. Dat is de onvermijdelijke afgrond, waarin elke Staat, die dezelfde beginselen aankleeft, moet neerstorten: hij stikt in het slijk. Maar alles wordt dan met hem verzwolgen; want alles behoort hem toe: lichaam, geest, ziel, leven, alles. De Staat als één lichaam, beschikt over het bloed, dat door alle aderen stroomt, als over zijn eigendom, over het leven, dat in elke borst klopt, als over een middel, dat hem toebehoort.

Geen land nu, in geheel Europa, draagt een zoo scherp afgeteekend militair karakter als Rusland. In geen Staat neemt de vorst zóó onmiddellijk en zóó levendig aandeel aan het krijgswezen. Het russisch staatsorganisme onderscheidt zich vooral door een militair karakter, en er bestaan werkelijk militaire koloniën, bestemd om alleen en altijd soldaten te leveren (*Kanonenfutter*).

Het is een bloed-monopolie, een menschenhandel op

reusachtige schaal[1]), maar onder den schijn van een geregelden toestand.

Een geregelde toestand! Het kind wordt geboren voor den Staat, opgevoed, onderwezen zooals de Staat wil, opgevoed onder den dubbelen invloed der regeering, een godsdienstigen en politieken. Sinds lang immers moet wat godsdienst heet als een staatkundig middel dienen in de handen der regeering. Dat *fanatiseeren* en tegelijk *ontkristelijken* is tot een systeem geworden, is feitelijk de geregelde toestand. Een soort van Sparta in de negentiende eeuw, en spartaansche toestanden in dienst van het despotisme. Zoo is de school het voorportaal van de kazerne geworden. En in de school, waar den Godmensch de schuldige aanbidding geweigerd en het kruisbeeld naar den muur wordt gekeerd, wordt een soort van afgodendienst met het beeld, den persoon en den naam van den Czaar gedreven. God wordt uitgewischt uit het verstand, weggescheurd uit het hart van het kind, om het den Czaar, den „*Vader*", den „Koning der Koningen" eene bespottelijke vereering te doen brengen. De toekomstige Rus, de patriot, heeft God niet te dienen, niet te kennen, maar den Czaar en hem alleen.

De Rus behoort zich zelven niet toe. Hij is krijgsman, soldaat vóór alles. Hij is eigendom van den Keizer. Het kind immers behoort aan den „*Vader*". De oorlog is een algemeen ambacht. Daartoe heeft het militairisme Rusland en toch ook grootendeels Europa gebracht. De oorlog hangt als eene altijddurende bedreiging boven het hoofd der natiën. Een eeuwig zwaard van Damocles, een

---

[1]) We hopen in een aanhangsel op deze artikelen het bewijs te leveren.

onweerzwangere wolk, die nooit van den gezichteinder wijkt. Het is eene ongezonde, koortsachtige, bijna krankzinnige toestand. Men is steeds gewapend van top tot teen, het geweer op schouder, de brandende lont in de hand, terwijl van elke tinne, van elke grens het: „wie daar?" als een oorlogskreet weerklinkt.

Ziedaar het noodlottig gevolg van de *staatsalmacht*, van *onrechtvaardige veroveringen*, van een *onnatuurlijk overwicht* of *prépondérance*. Dit laatste had Rusland in 1815 in Europa verkregen, ten koste van bloedige offers; zijne veroveringen zijn bekend, met Polen te beginnen.

En de beste krachten van den Staat, het hartebloed bij stroomen, gaan door die steeds bloedende, wijd gapende wonde onherstelbaar verloren.

Wij vatten het tot nu over Rusland gezegde saam.

Alles is in tegenstelling, in oppositie in deze gedesorganiseerde maatschappij, — oude, verouderde, vermolmde vormen, en daarin een nieuw wezen, — een absolutisme met de tergendste machtsverkrachting, en de verstgaande geest van onafhankelijkheid, — een ontelbare menigte van misbruiken, en een geest van onderzoek en kritiek, die niets eerbiedigt, — een stootende ongelijkheid, omdat zij door de verdiensten van de bevoordeelden niet kan gerechtvaardigd worden, en een gloeiend verlangen naar gelijkheid. In één woord: een soort van feodale adel met groote goederen en geen groote heeren meer — een absoluut keizerrijk en geen gezag meer — een bevoorrechte adel en geen eigenlijke adel meer — een godsdienst van Staat en geen geloof, geen godsdienst meer in hen die regeeren. Het is niet mogelijk, dat zulke kontrasten geen vreeselijke botsing ten gevolge hebben en de katastrophe

niet zullen verhaasten. De publieke meening weet niet, wat zij denken, meenen of vragen zal, maar nog minder, wanneer zij hare eischen moet laten rusten. Zij vraagt noodzakelijke hervormingen en maakt ze onmogelijk door overdreven vorderingen, — men wil de vrijheid en bezit de deugden niet, welke de vrijheid moeten beletten in teugelloosheid te ontaarden, — men vraagt een zekerheid, welke het zedebederf en de goddeloosheid noch kunnen geven noch waarborgen.

Wat wij hier neerschreven, konden wij letterlijk op Frankrijk vóór de groote revolutie toepassen. Wil dat zeggen, dat een revolutie in Rusland in aantocht is? ja! en de vreeselijkste, waarvan Europa nog getuige is geweest. Alle voorteekenen zijn daar.

Op den bloedigen weg der omwenteling zijn de volkeren tot nu toe stapvoets voortgegaan, als trapsgewijze. De *Commune* plantte haren bloedrooden standaard in den rossen weerschijn der vlammende koninklijke paleizen, maar niet dan na menige voorafgaande omwenteling: 1789, 1830, 1848 heeten die vreeselijke dagen in de geschiedenis der volkeren. Maar Rusland bereikt dat uiteinde met één sprong, en toont ons een rijpheid ter omwenteling, die weergaloos is tot nu toe. Een communisme, een cynisme, dat niet aan het ongelooflijke grenst, maar het ongelooflijke verwerkelijkt. Dat is het werk van die noodlottige trias: despotisme, centralisatie en militarisme, die als de Wraakgodinnen der heidensche oudheid het arme land vervolgen, geeselen en verscheuren, volgens de heerlijke woorden van den dichter:

> Sie rühren sich in ihren schwarzen Höhlen,
> Und aus den Winkeln schleichen ihre Gefährten,

Der *Zweifel* und die *Reue* leis herbei.
In seinen Wolkenkreisen wälzt sich
Die *ewge Betrachtung des Geschehnen.*
Sie geben nur, um neu zu schrecken, Rast.
(IPHIGENIE, III, 1.)

Prins Gortschakoff, de rijkskanselier, heeft eens in zekere omstandigheden, op Sphinxen-toon het bekende woord gesproken: „la Russie se recueille." Wat doet Rusland nu? Het is moeilijk te zeggen. Het staat voor een raadsel, welks oplossing over dood en leven beslist; en evenwel een raadsel is het.

Wanneer aan den voet van een vuurspuwenden berg eene vreeselijke uitbarsting de vreedzame bewoners met dood en ondergang dreigt, dan kleurt zich de ontzaggelijke rookpluim, die over den kokenden krater wuift, bloedrood, en een verre, onderaardsche donder doet zich onheilspellend hooren, en schrik en ontsteltenis slaan om alle harten. De roode banier heeft zich dikwijls getoond; waarschuwende voorteekenen, bloedige aanslagen worden er vernomen.... wanneer komt de uitbarsting?

L'avenir n'est à personne,
L'avenir est à Dieu!
Oh! demain, c'est la grande chose;
De quoi demain sera t-il fait?
VICTOR HUGO. (NAPOLÉON II.)

(*Slot volgt*)

Rolduc. J. E. H. MENTEN.

VERSCHEIDENHEDEN.

THOMAS-LEXIKON [1]).

De wijsbegeerte van den H. Thomas van Aquine is eene bewonderenswaardige samenvatting en ontwikkeling, eene diepzinnige synthese van de filosophische ideeën der heilige Vaders. Dat is een der treffende redenen, waarom onze Heilige Vader, Leo XIII zoo dringend de studie van den H. Thomas aanbeveelt. Het zijn inzonderheid de ideeën van den grooten Bisschop van Hippo, die de H. Thomas ons wedergeeft. Hoe verheven was het genie van dien welsprekenden Leeraar der Afrikaansche Kerk! Zijn geest, die gelijk de arend de lage streken der aarde versmaadt, stijgt tot de eeuwige beginselen der waarheid op en beschouwt ze met een doordringenden, maar tevens ootmoedigen blik en drukt ze uit in zijne vlammende woorden. Waar zijn verstand niet dieper kan doordringen in de geheimen der geestelijke wereld, daar spreekt zijn hart, en het uit zijne gevoelens, in eene roerende en betooverende taal. Zoo wordt ook het hart des lezers aangedaan gelijk 't zijne. De H. Thomas nu verklaart de filosofie van den H. Augustinus en brengt haar tot een streng wetenschappelijk stelsel. Zoo werd hij de vorst der Scholastiek, die den geest der Europeesche volken vormde en met de Christelijke wijsgeerige ideeën verrijkte.

Voor onze zoo onwijsgeerige dagen sloeg het gelukkig uur, waarop Z. H. de Paus zijne onsterfelijke Encyclica „Aeterni

---

[1]) *das ist Sammlung, Uebersetzung und Erklärung der in den Werken des H. Thomas von Aquin, insbesondere in dessen beiden Summen vorkommenden Termini technici.* Von Dr. Ludwig Schütz, Professor der Philosophie am Priesterseminar zu Trier. Paderborn. Druck und Verlag von Ferdinand Schöningh. 1881.

Patris", onder de algemeene toejuiching der Katholieke wereld, uitvaardigde. Van de blijde voorteekenen eener betere toekomst, die men aan den wetenschappelijken gezichteinder ziet verschijnen, is dat wel een der schitterendste en meest geruststellende. Op elk gebied der wetenschap heeft men eene ontzaggelijke menigte van veelsoortige daadzaken verzameld. Worden deze daadzaken nu door eene stellige en strenge methode gerangschikt en door eene ware en zekere wetenschap, namelijk de Scholastiek toegelicht, heerlijk zullen er dan de vruchten van zijn; er zal vrede en kalmte in het hart en den geest van onze tijdgenooten komen. Op het wijsgeerig gebied behoort zulk een arbeid begonnen en geleid te worden door den Engel der School. Weldra zal dan de filosofische regel, aan de studiën, door de wijsheid van Leo XIII voorgeschreven, in alle Katholieke scholen de zekere en gemeenschappelijke leiddraad en grondslag van 't wijsgeerig onderwijs worden. Onder dit opzicht nu kan men een merkwaardig verschijnsel gadeslaan. Vooral in Duitschland verhief 't onzalige rationalisme zijn trotsch en goddeloos hoofd en verspreidde het zich allengskens zelfs in Katholieke landen, tot den ondergang van zoovele zielen en de verlaging der harten. Juist nu in dat land begroeten we eene krachtige herstelling der Christelijke filosofie. Hoe bekend, hoe beroemd zijn niet de namen der mannen, die deze herstelling in een land, dat zich 't vaderland noemt der wetenschap, zoo krachtig hebben bevorderd.

Tot de geleerden, die hun arbeid voortzetten, moeten we ook Dr. Lodewijk Schütz, Professor aan het Seminarie van Triër rekenen. Hij is de schrijver van 't *Thomas-Lexicon*, dat wij in deze regels den lezers van *De Katholiek* aankondigen.

Dit werk is, zooals de titel aantoont, eene verklaring der *termini technici*, welke de School in hare filosofische en theologische verhandelingen gebruikt. Deze verklaring wordt door den H. Thomas zelven gegeven, wiens woorden Dr. Schütz uit plaatsen der beide *Summae* en van eenige kleinere verhandelingen des H. Thomas put. De schrijver geeft het gevoelen van den H. Thomas steeds met omzichtige nauwgezetheid en voegt hierbij eene gezonde en bedaarde kritiek van

verschillende tekstaanhalingen en woordvertolkingen. Zoo wordt het lezen en bestudeeren van de schriften, die de Engel der School naliet, zeer verlicht en derzelver verspreiding zeer bevorderd. Dit te meer, omdat de lezer hier den rijken schat der Thomistische filosofie en theologie op een betrekkelijk klein aantal bladzijden in een overzicht voor oogen krijgt.

Hooren wij nu Professer Schütz zelven over den aard van zijn werk:

So gross.... die neu erwachte Lust und Liebe zu diesem Studium [des H. Thomas] ist, so störend ist für viele seine Schwierigkeit, zumal für alle diejenigen, welche in der Zeit ihrer wissenschaftlichen Ausbildung an die *termini technici* der Scholastik und insbesondere an die Terminologie des Aquinaten nicht gewöhnt worden sind. Das gilt sogar von dem Studium der *Summa theologica* des h. Thomas, welche er doch, wie im Prologus ausdrücklich zu lesen steht, nicht für die *provecti* in der Theologie, sondern für die *novicii hujus doctrinae* geschrieben hat.

Beregter Schwierigkeit liesse sich dadurch freilich am angemessensten und gründlichsten begegnen, dass alle diejenigen, welche an ihr laborieren, sich dazu bequemen, dem Studium der h. Thomas das Studium irgend eines ausführlichen Scholastischen Hand- oder Lehrbuchs der Philosophie vorauszuschicken. Allein dies Vorstudium raubt ihnen viele, viele Zeit, gar manchem vielleicht zu viele Zeit, so dass er zu seinem Leidwesen schliesslich sich genöthigt sähe von dem Studium des h. Thomas Abstand zu nehmen; ausserdem führte es nicht volkommen zum Ziele, da wohl in keinem einzigen Scholastischen Hand- oder Lehrbuch der Philosophie, auch nicht in dem umfangreichsten, sämmtliche *termini technici*, deren der h. Thomas sich in seinen Werken bediente, verwirkt und erklärt sind.

So dürfte daher eine lexicografische Zusammenstellung und Erklärung der von dem h. Thomas angewandten Kunstausdrücke wohl als das geeignetste Mittel erscheinen, alle diejenigen, welche auf ihrem Bildungsgange der Scholastischen Terminologie fern geblieben, leicht und schnell, vielleicht auch vollständig in das Verständniss der Werke des Aquinaten einzuführen; ein Lexikon der *termini technici* dürfte heutzutage für die meisten, welche ein oder das andere Werk des Aquinaten studieren wollen, das beste Hilfsmittel, die willkommenste Unterstützung sein.

Na dan eenige oudere latijnsche werken over dit onderwerp aangehaald en beoordeeld te hebben, die zijns inziens voor onzen tijd niet geheel aan 't voorgestelde doel beantwoorden, vervolgt Prof. Schütz aldus:

Als ein solcher Lexicon praesentiert sich das vorliegende Thomas-Lexikon. Sein Zweck geht nicht dahin, gleichmässig zu allen Werken des h. Thomas, sondern vorzugsweise und zunächst nur dahin, zu seinen beiden *Summen* den Schlüssel des Verständnisses zu liefern; haben ja die beiden *Summen* unter allen Werken des Aquinaten von jeher ein bevorzugtes Interesse der Wissenschaft in Anspruch genommen, und wird ihnen auch in der Gesammtsausgabe der Werke des h. Thomas, welche die von Pabst Leo XIII zu Rom gebildete Kommission veranstaltet, eine bevorzugte Stellung eingeräumt.

Het werk is aan den zaligen Albertus Magnus opgedragen. Moge hetzelve bij velen de studie verlichten en bevorderen van den grootsten wijsgeer, die ooit leefde, en die de Christelijke wetenschap en beschaving zoozeer opluisterde en uitbreidde. Met recht zegt van hem de dichter-wijsgeer Dante:

Le sue magnificenze conosciute
Saranno ancora sí, che i suoi nemici
Non ne potran tener le lingue mute.
(Parad. XVII.)

Luik, op den feestdag van den H. Thomas.

N. J. SCHWARTZ,
Prof.-emeritus aan de Hoogeschool van Luik.

J. STOKVIS S. J., „ZANGEN EN LIEDEREN." [1])

In den heerlijken lusthof der latijnsche christelijke poëzie heeft, gelijk bekend is, menig vroom en heilig dichter de keurigste bloemen geplant ter eere van God en zijne Heiligen, en nog na eeuwen is het een waar genot in dat paradijs ronddwalende, de altoos frissche geuren van innige beschouwing en teedere godsvrucht in te ademen. Doch voor hoevelen is en blijft de toegang onverbiddelijk gesloten!

---

[1]) Uit het Latijn in Hollandsche versmaat overgebracht. Kerkelijk goedgekeurd. — 's Bosch. P. Stokvis en Zoon. 1881.

Hoogen lof en eerbied verdienen de mannen, die de gaven en den moed bezitten om de latijnsche kerk- en volksliederen van vroegere tijden in hollandsche versmaat over te brengen, en daardoor niet weinig bijdragen tot de bevestiging en verheffing van innige en tegelijk ware en degelijke godsvrucht. De nederlandsche Kerk heeft onlangs onder dat opzicht zeker een zwaar verlies geleden door den dood van Mgr. P. van der Ploeg, wiens buitengewone ervarenheid in het vertalen van latijnsche poëzie iedereen zonder voorbehoud erkent en waardeert. Maar met hem zijn de mannen, die zulk een taak op zich durven nemen en met goed gevolg kunnen afwerken, gelukkig! niet uitgestorven, en de welbekende Pater Stokvis, van wien reeds een aantal vertalingen vroeger in dit tijdschrift uitvoerig en met lof besproken zijn, heeft ook thans weder, door de uitgave van een keurig bundeltje „Zangen en Liederen", zijn ouden roem gehandhaafd.

Bij het openslaan van den bundel schittert u het juweeltje tegen van den H. Bonaventura: „*Philomena*" [1]), een lied, waarin de heilige dichter met een innigheid, die de grenzen van het naïeve, — men zou haast zeggen — overschrijdt, den zang des nachtegaals bezingt als model voor de ten hemel strevende ziel. Daar vallen „*Adventslied*" en „*Kerslied*" wel bij af, maar dan hoort gij in de volgende liederen, vooral in „*Moeder en Kind*", „*Op 's Heeren Lijden*", „*Maria-lied toegeschreven aan den H. Casimirus*" enz., weer den echten toon van dichterlijke vervoering, die in kinderlijke vroomheid haar zuivere bron heeft. Twee tot de Liturgie behoorende gedichten, die misschien wel den H. Vader zelven tot auteur hebben, de schoone Vesper- en Lauden-Hymni uit het nieuwe Officie van de HH. Cyrillus en Methodius, zijn als het diamanten slot aan het uiteinde des parelsnoers.

Wie ook maar eenigszins bekend is met de eigenaardige

---

[1]) Dit lied moet in vroegere eeuwen zeer bekend zijn geweest; men vindt er een zangwijze van in *Musurgia universalis*, van den Jesuiet Kircher († 1680), en Claud. de Sermisy, een fransch toonzetter uit de 16e eeuw, componeerde een vierstemmige *Missa super cantum Philomelæ*.

moeielijkheden, waarmede de overzetting in versmaat van latijnsche poëzie gepaard gaat, vooral wanneer men zich, gelijk Pater Stokvis op zoo lofwaardige wijze gedaan heeft, vasthoudt aan de eigen versmaat van het oorspronkelijke, — hij begrijpt aanstonds, dat men zonder onbillijkheid niet de vermijding van *ieder* stopwoordje, van *iederen* minder gelukkigen oversprong, van *iedere* min of meer gewrongen zinswending, noch ook *overal* een in *alle* opzichten juiste vertolking mag of kan eischen. Inzonderheid geldt dit, wanneer de liederen buiten de kerkelijke Liturgie staan. Bij zulk een arbeid vooral ondervindt iedere auteur de waarheid van het woord des romeinschen dichters:

> .... neque chorda sonum reddit quem vult manus et mens,
> Poscentique gravem persaepe remittit acutum.

Aan deze overgroote moeielijkheid dachten we, toen we lazen:

> Toen Gods Geest aan 't nietig stof
> Zijn bezieling paarde; (bl. 15.)
>
> Och! wie anders dan uw drift,
> Dan haar welbehagen; (bl. 25)
>
> Och, hoe zalig, wie U mag
> In zijn armen *vangen*; (bl. 25.)
>
> Met het hart, niet met de smart
> Wil Hij 't kwaad bestrijden; (bl. 35.)

Ziehier dezelfde verzen in 't Latijn:

> In quo mirabiliter
> homo est creatus.
>
> Nisi zelus vehemens
> ardor charitatis?
>
> Felix, cui datum est,
> te nunc amplexari.
>
> Sed verba, non verbera
> proferens....

't Is ons niet recht duidelijk, om welke reden alleen de eerste nederlandsche stroof van het lied „*Aan het Kindje Jesus*" (bl. 83) jambisch is, terwijl toch al de overige nederlandsche, evenals al de latijnsche, ook de eerste, trochaeïsch zijn.

Opdat niemand echter ons de onhebbelijke eigenschap toeschrijve van juist de zwakke puntjes op te merken, haasten wij ons den lezer te verzekeren:

> Verum ubi plura nitent in carmine, non ego paucis
> Offendar maculis, quas.....
> ... humana parum cavit natura.

Want er zijn in Pater Stokvis' bundel zooveel innig-vrome liederen en zoovele strophen niet alleen, maar ook geheele bladzijden, welke in een verdienstvolle en dikwerf voortreffelijke vertaling den gloed en de teederheid van het Latijn zuiver bewaren, dat wij volgaarne den wensch uitdrukken: mogen deze „*Zangen en Liederen*" zangen en liederen worden van het nederlandsche Christenvolk in kerk en huisgezin.

L.

Geschiedenis van Corsendonck. [1])

Om het Nederduitsch van dit werk richtig te beoordeelen, hebben we op eene opvatting onzer Vlaamsche stamgenooten te letten, die de Heer J. Hemeryck in de uitstekende *Revue Catholique* van Leuven (1e Livr. 1882. Tom. 53) op de volgende wijze voorstelt en verdedigt:

„Le latin, parmi les dialectes italo-pélasgiques, est devenu l'idiome littéraire de l'Italie, grâce à la puissance de Rome

---

1) *Door* Th. Ign. Welvaarts, Priester, Kanonik-Regulier en Bibliothecaris-Archivaris van de Norbertiener-Abdij van Postel. *Met verscheidene steendrukplaten en eenige houtgravuren.* Nijverheids-fabriek van Glénisson en Zonen te Turnhout. 1881.

et au génie de ses écrivains. Aucune province flamande ne peut revendiquer cet honneur pour son dialecte, parce qu'aucune province n'a eu sur les autres une prédominance politique, commerciale ou scientifique assez marquante et assez durable. Tour à tour la Flandre, la Hollande et le Brabant ont eu leurs poëtes et leurs prosateurs. De nos jours, nous voyons surgir, sur tous les points, des écrivains de mérite et des poëtes distingués comme les Schaepman, les Gezelle, les De Koninck et tant d'autres, et quel dialecte écrivent-ils? Chacun le sien; mais l'un plus que l'autre a profité de la lecture d'auteurs d'autres provinces; l'un plus que l'autre abdique les particularismes de son patois et les sacrifice généreusement à l'amour de l'union et au désir d'être utile au plus grand nombre."

Kom er nu vrij tegen op, dat o. a. ons Hollandsch zoo maar een *dialekt*, een *patois* genoemd wordt — daartoe geeft het Hollandsche hart u aandrift en recht. Maar erkennen moet gij toch, dat de Vlamingen en Brabanders uit beginsel en met een zekere fierheid aan hunne taal gehecht blijven, en daarom niet verkiezen hare eigenaardigheden om onzentwille prijs te geven.

Deze opmerking dienen wij, Noord-Nederlanders, in 't oog te houden, zoo dikwerf wij een voor Vlamingen en in België geschreven werk inzien; anders zullen we den schrijver lichtelijk, meestal ten onrechte, van onbekendheid met onze taal of van onbekwaamheid verdenken, en vele ten onzent ongebruikelijke en andere voor ons wat stootende uitdrukkingen voor onvergefelijke feilen aanzien.

Blijkens zijn boek is de Heer Welvaarts de meening van den Heer Hemeryck toegedaan; we willen hier echter gaarne bijvoegen, dat het ondanks verscheidene eigenaardigheden van taal en stijl, in een ook voor ons Hollanders zeer leesbaar Nederduitsch is geschreven, dat ons slechts enkele keeren eenige aanleiding tot bevreemding gaf.

Doorblader deze met recht zoo genoemde „Prachtuitgave" (in Elzevier letter) met hare vele sierletters, vignetten, afbeeldingen van zegels, van wapenen en twee fraaie uitslaande

platen, die den indrukwekkenden bouw en den schoon beplanten tuin- en boschgrond der priorij Corsendonck in haren vroegeren bloei en in haar tegenwoordigen toestand van statig buitenverblijf: „*het hof Corsendonck*", voorstellen. Hierdoor zult gij u op alleraangenaamste manier aangetrokken voelen om aan de royaal gedrukten bladzijden eene meer gezette aandacht te wijden, en de lezing zal u, over 't algemeen, eene levendige belangstelling inboezemen.

We vinden de stichting, opkomst, bloei, tegenspoeden, eindelijk de door Jozef II in 1784 volvoerde geheele opheffing en de latere verbouwing der aanzienlijke Norbertijnenpriorij in dit boek beschreven. Ook haar inwendig godsdienstig leven, hare werkzaamheid in de zielzorg der omwonende geloovigen, in eerbied inboezemende, dikwerf vorstelijke weldadigheid jegens de armen, in geestelijke opwekking en goed voorbeeld voor andere kloosters, hare uitbreiding tot nieuwe kloostergemeenten, hare kunstliefde, haar wetenschappelijke invloed en luister worden ons, voor zoover de geschiedenis maar te achterhalen was, dikwerf in treffende bijzonderheden voorgesteld. Tal van oorspronkelijke dokumenten geven aan het verhaal een toon, welke pleegt te ontbreken aan de woorden eens geschiedschrijvers, die lang vervlogen tijden bespreekt: het eigen woord der tijdgenooten vernemen we.

De Schrijver heeft blijkbaar geen tijd of zorg of moeite gespaard, ten einde zijne personen en hunne lotgevallen in het ware licht van derzelver tijd en verdere omstandigheden voor te stellen, zoodanig zelfs dat hij verscheidenene mededeelingen doet, bijv. over de dicht bij Corsendonck gelegen stad Turnhout en het dorp Oud-Turnhout, welke menigeen te uitgebreid kunnen voorkomen.

Buitendien heeft hij met een zekere angstvalligheid — zouden we bijna zeggen — gepoogd alles te verklaren wat voor den gewonen lezer eenige opheldering kon vereischen. Wanneer gij zijn boek leest, is het alsof gij — denken we in een der ruime kloosterzalen van het vroegere Corsendonck — een der oude, recht gemoedelijke, innig godsdienstige kloosterheeren u de lotgevallen zijner priorij hoort verhalen, terwijl

hij van de losheid, die het gesprek toelaat, gebruik maakt en u niet alleen op de hoogte brengt van de belangrijkste voorvallen binnen de grootsche muren en de omheining des kloosters en in den onmiddellijken omtrek, maar, als er slechts eenige gelegenheid toe is, geeft hij u, al uitweidend, wetenswaardigheden van allerlei aard uit den schat zijner veelzijdige kennis ten beste, en dichterlijk gestemd als hij is, vlecht hij van tijd tot tijd in zijn verhaal eenige versregels of eenig gedicht. Indien nu alle *genre* goed is, *hors le genre ennuyeux*, wat zal dan voornamelijk de gewone lezer tegen zulk een meer vrije behandeling eener historische stof inbrengen?

De beoefenaar der kerkelijke geschiedenis van ons vaderland treft in dit werk een menigte van kostbare en dikwerf anders geheel onbekende bijzonderheden aan over eene priorij, over eene groote kerkelijke institutie, die dicht aan onze grenzen lag, ja vroeger tot ons bisdom van 's Hertogenbosch behoorde, en zooals van zelf te verwachten is, in den Katholieken tijd en ook na den verwoestenden storm der Reformatie haren krachtigen invloed ook op onze Nederlandsche Katholieken heeft uitgeoefend. Nog meer: Eene Nederlandsche gravin, Maria, de dochter van Jan III, Hertog van Brabant, Limburg en Luxemburg, weduwe van Reinold III, Hertog van Gelderland en Graaf van Zutphen, stichtte het klooster omstreeks 1393, en haar wil was het, dat het opgericht werd ter eere der Allerheiligste Maagd Maria, wier naam zij mocht dragen, en van de H. Agnes. Onder de voornaamste weldoeners der regulieren worden genoemd: Maria's zuster, de Hertogin Joanna, Radulphus a Rivo (Van der Beek of Van der Vliet), de te Breda geboren Deken van Tongeren († 1402) [1])

---

[1]) Hij was een man ervaren zoowel in de rechts- en godgeleerdheid als in verschillende talen; te Rome had hij zich met ijver op 't Grieksch toegelegd; van daar bracht hij een belangrijken boekenschat mede; het grootste gedeelte er van schonk hij aan de Corsendonksche bibliotheek, die later ook zeker hierom als een: *insignis admodum et praecipue librorum manu scriptorum locuples bibliotheca* bekend stond. Ook van hem kregen de kanunniken hun in oud Grieksch letterschrift prachtig geschreven Nieuw Testament. Erasmus maakte er gebruik van voor zijne uitgaaf

en Jan, Heer van Cuyk en Hoogstraten. (Hij werd 1442 in in de Corsendoncksche kloosterkerk begraven.) Deze instelling is dus voor een deel aan onze landgenooten te danken, doch de kloosterlingen werden aan ons nog meer verbonden door hunne vereeniging met Windesheim; want in 1412 is de priorij in deze congregatie opgenomen; en zij bleef er, tot aan hare opheffing, toe behooren. Ten jare 1438 zag zij het algemeene kapittel van Windesheim binnen hare muren vergaderen. In de volgende eeuwen wordt zij aan Noord-Nederland niet vreemd. Zoowel uit onze noordelijke als uit onze zuidelijke provinciën waren er regulieren in dit klooster; bij de opheffing bevonden er zich meerdere Noord-Nederlandsche kanunniken, en was bijv. de bibliothekaris een Amsterdammer en de organist een Rotterdammer. Onze vaderlandsche kloosterlingen bekleedden echter ook niet zelden hooger ambten; op de lijst der Priors van 't klooster komen de namen van verscheidene Nederlanders voor; en waar de auteurs worden opgenoemd, die der priorij door hunne geschriften eer aandeden, daar vinden we alweder Noord-Nederlanders. Ook ontmoeten we verscheidene Corsendonksche regulieren, die in onze kloosters als oversten of als eenvoudige religieusen optraden. En ten laatste werd de zeer gezochte Latijnsche school te Turnhout, die de Corsendonksche religieusen sedert 1644 — tot wanneer? — bestuurden, zeker ook door vele Noord-Nederlandsche studenten bezocht [1]).

---

der H. Schrift, en haalt het als *Codex Corsendoncensis* dikwerf aan. Dit handschrift werd later door den 29sten prior des kloosters in 1633 aan den Commissaris der Belgische schatkist ten geschenke gegeven, en kwam zoo aan den Koning van Spanje, die het in de Escuriaalsche bibliotheek een plaats waardig keurde. — Radulphus schreef verscheidene werken: *Manipulus de Grammatica*, *Tractatus de psalterio observando*, *Calendarium ecclesiasticum*, *Martirologium*, *Historia Episcoporum Leodiensium*, *Tractatus de Canonum observantia*.

[1]) Cornelius Habacuc, kanunnik regulier van Corsendonck, werd volgens Dl. I, blz. 236, overste te „*Brugge*" bij Brielle; dit moet zeker wel *Rugge* zijn. — Nog een andere aanmerking: Bij hetgeen de Schrijver (Dl. II, blz. 87) over onzen uitstekenden Antonius van Gils zegt, hadden

De lezer zal nu wel gelieven aan te nemen, dat de arbeid van den Eerw. Heer Welvaarts ook ons, Noord Nederlanders, te stade komt. Voorwaar, door zijne *Geschiedenis van Corsendonck*, en door *Reusel naar de Archieven van Postel's abdij* (1877), en door de *Geschiedenis der abdij van Postel* (1878), en door de *Levensbeschrijving van H. J. Beugels, Pastoor-Deken van Helmond* (1879) heeft deze schrijver zich voor onze kerkelijke geschiedenis verdienstelijk gemaakt.

P.

Vertrouwelijke samenspraken met Jezus aan den voet van het Tabernakel. [1])

Welke gedachte bij de lezing van bovengenoemd boek in mij opkwam, voortdurend mij bijbleef? — Wat is het goed, dat in Nederland, waar dwaling en ongeloof, *in legio* van boeken, op allerlei wijs, leugens en godslasteringen durven uitspreken, weder een warm woord gehoord wordt van geloof en liefde.

Wie de samenspraken leest, vindt ze schoon. Alleen reeds de eenvoudigheid, de oprechtheid, de innige overtuiging van zooveel geloof trekt ons aan. Maar wie ze geloovig leest, gaat onwillekeurig aan het bidden, en wie ze bidt, voelt zich gelukkig die woorden te herhalen en met dezelfde gevoelens voor het H. Sacrament en het beeld onzer Heilige Moeder

---

we gaarne de vraag beslist, althans nader toegelicht gezien, of de Corsendoncksche religieusen reeds vóór de opheffing der priorij door Jozef II, de leiding der Turnhoutsche Latijnsche school aan wereldlijke priesters hebben overgegeven. Daarvan immers hangt het af, of Antonius van Gils een leerling der Corsendonckers geweest is of niet. Verg. de voortreffelijke biographie van Antonius van Gils door den ZeerEerw. Pater H. J. Allard ('s Hertogenbosch. Mosmans. 1875), blz. 4.

[1]) *Gevolgd door eene dagelijkscke begroeting der Allerheiligste Maagd Maria*, door den Eerw. Pater Aegidius Vogels, C. SS R.

Maria neder te knielen. Dit zij genoeg gezegd om den zin en waarde der samenspraken aan te geven.

Men moge denken: het is gewaagd naast de *Bezoeken van den H. Alphonsus* de *Vertrouwelijke samenspraken* ter perse te leggen: wij zeggen, daar de geest van den H. Alphonsus en zijne liefde voor het H. Sacrament zoo diep in den ziel des schrijvers is gedrongen — zoodat deze, geheel natuurlijk, soms met dezelfde woorden spreekt als zijn groote Vader — zal eene vergelijking niet al te zeer ten nadeele uitvallen. Wat de waarde dier vertrouwelijke samenspraken voor ons verhoogt: zij zijn — hetgeen vooral ook aan de *Bezoeken* van den H. Alphonsus waarde geeft — de uiting van een priesterlijk hart, dat vele jaren lang voor Jesus in het H. Sacrament klopte, en dat met de liefde voor den Verlosser die voor zijne H. Moeder vereenigde. — En de priester, die ze schreef, leefde, werkte, bad en stortte den vloed zijner liefde uit onder ons, in ons eigen dierbaar vaderland. Gelukkig dat land, als zijn geloof en liefde in aller harten leefden!

Ook den welmeenenden Protestant kunnen die samenspraken ten voordeel zijn. Hij leze slechts aandachtig de *Godvruchtige lezing*, die aan de samenspraken voorafgaat, en waar uit de woorden der belofte (Joan. VI, 52), uit de woorden der instelling, uit die van den H. Paulus, van de HH. Cyrillus en Ambrosius de wezenlijke tegenwoordigheid van Jesus in het H. Sacrament wordt aangetoond op eene wijze dat een kind deze duidelijke betoogredenen begrijpen kan.

Een enkele aanmerking, die we zouden kunnen maken, laten we achterwege, dewijl wij overtuigd zijn, dat we desalniettemin de *Samenspraken*, in haar geheel genomen, aan elken vromen Christen ter opwekking zijner godsvrucht gerust kunnen aanbevelen.

Wij vereenigen ons eindelijk ten volle met den wensch, door *De Tijd* (31 Dec., 1881) uitgesproken: „Mogen de *Samenspraken* niet minder herdrukken beleven dan aan de alom verspreide *Kruiswegoefeningen* van denzelfden schrijver zijn te beurt gevallen." B.

De eerste H. Communie in Duitschland's herderlooze gemeenten.

De Vasten-brief van Z. D. H. den Bisschop van Hildesheim geeft de plichten aan, welke de ouders te vervullen hebben bij de voorbereiding hunner kinderen tot de eerste H. Communie.

Mgr. behandelt daarbij afzonderlijk de vraag, wat daar moet geschieden, waar een zielzorger niet aanwezig en met de gewone middelen niet te verkrijgen is. Al mogen ouders en onderwijzers nog zoo godsdienstig en ijverig zijn, zij zijn toch niet in staat het werk der geestelijken geheel te vervangen; zoowel bij de nadere voorbereiding als bij het aannemen zelf tot de eerste H. Communie is de geestelijke volstrekt onontbeerlijk. Maar ach! zegt de Bisschop, de oogst is wel groot, maar de werklieden weinig in getal. Tengevolge der bekende wetten zijn sinds eene reeks van jaren reeds vele gemeenten van geestelijke hulp beroofd en blijven daarvan verstoken, terwijl de dood zonder erbarming nieuwe niet aan te vullen leemten heeft doen ontstaan. De geestelijke nood is tot onge hoorde hoogte geklommen: als dit nog lang zoo blijft, kan het volk onmogelijk den godsdienst bewaren.

Vervolgens wijst Z. D. H. er op, hoe zijn hart met bittere smart en angstvolle bezorgheid vervuld is geworden bij de gedachte aan het gevaar, dat deze geestelijke nood verflauwing in den godsdienst zou doen ontstaan, daar alsdan menig kind, dat de schooljaren te boven is, nog niet tot de Tafel des Heeren ware genaderd, en — zich zelf en anderen ten onheil — het offer ware geworden van godsdienstige en zedelijke verwildering. Doch, God dank, ook in vele van alle geestelijke hulp verstoken gemeenten is eene opwekkende, troostvolle ervaring opgedaan. Ook daar, waar de naastbijzijnde plaats, welke een priester bezit, zoo ver verwijderd is, dat de kinderen haar niet te voet konden bereiken, heeft de ijver voor het geloof der vaderen en de liefdevolle zorg voor het zielenheil der kinderen, middelen en wegen weten te vinden,

Zoo heeft men b.v. de kinderen meerdere maanden geregeld op bepaalde dagen per spoortrein ter onderrichting gezonden naar een ver verwijderden priester; anderen hebben hun kind voor langeren tijd in eene afgelegene gemeente, waar een priester was, uitbesteed, en hebben de kosten daarvan óf wel met geld vergoed, óf wel een kind van dat gezin, waarin het hunne tijdelijk verbleef, tot zich genomen.

Hartelijken dank brengt de Bisschop vooral aan hen, die zich het lot der arme kinderen hebben aangetrokken, en hen middellijk of onmiddellijk in staat stelden, de eerste H. Communie te kunnen ontvangen: Gods zegen zal overvloedig over hen nederdalen, daar de Heiland zelf gezegd heeft: „wie zulk een „kind in mijnen naam opneemt, hij neemt Mij op."

Ten slotte wijst Z. D. H. op het middel, waartoe thans vooral de toevlucht moet worden genomen: een vurig en aanhoudend gebed, opdat God den tijd der beproeving gewaardige te verkorten, en recht en vrijheid wedergeve.

PALESTRINA, EENE LEZING DOOR M. J. A. LANS,

is afzonderlijk verkrijgbaar gesteld. Het daarbij gevoegde portret van den grooten Meester en eenige muziekvoorbeelden, die o. i. zeer gelukkig gekozen zijn, verhoogen de belangrijkheid van deze lezing.

De brief van den Kardinaal van Tortosa (Paus Adriaan VI.) aan de theologische fakulteit van Leuven.

In het jaar 1518 had Luther te Augsburg aan den Kardinaal Cajetanus, legaat van Paus Leo X, verklaard „zich te willen onderwerpen aan het oordeel en de beslissing der wettige heilige Kerk en van alle goedgezinden (*omnibus melius sentientibus*), en wel bepaaldelijk van de leeraren der beroemde Hoogescholen van Bazel, Freiburg en Leuven, alsook, zoo dit nog niet voldoende was, van Parijs."

De theologische fakulteit van Leuven sprak in het volgende jaar over de leer van Luther haar vonnis uit. Paus Adriaan, destijds Kardinaal en Bisschop van Tortosa, was eerst geraadpleegd; zijn brief, die in deze bladzijden ter sprake gebragt wordt, was het antwoord daarop; duidelijksheidshalve laten wij echter de uitspraak der Leuvensche fakulteit voorafgaan.

I.

Hoewel de Kardinaal Cajetanus het beroep van Luther op de uitspraak der universiteiten niet had toegelaten, vermeende echter de theologische fakulteit van Leuven

zich met de nieuwe leer te moeten bemoeijen. Reeds in 1518 verbood zij den openbaren verkoop van een boek van Luther aan de leerlingen der hoogeschool. Den 22sten Februari 1519 belastte zij een baccalaureus, om namens haar dit boek te overhandigen aan de theologische fakulteit van Keulen, opdat ook deze het onderzoeken en er haar vonnis over zou uitspreken: welk vonnis den 30sten Augustus van dat jaar gegeven werd. Daarop volgde den 7den November 1519 ook de uitspraak der Leuvensche fakulteit; zij was van den volgenden inhoud:

„De deken en de theologische faculteit van Leuven, heil aan allen die deze onze letteren zullen lezen en hooren lezen.

„Hoewel alle Christenen zonder uitzondering aan Christus, wiens naam zij belijden en wien zij trouw hebben beloofd, verpligt zijn, het geloof en de heilige leer te verdedigen, bestaat hiertoe echter eene grootere verpligting voor hen, die door het hoogleeraarsambt in de heilige godgeleerdheid er meer in het bijzonder toe gehouden zijn. Zij toch behooren te zijn magtig in werk en woord, om door de heilige leer de tegensprekers te wederleggen en zich tot een muur te stellen voor het huis van Israel. Uit dien hoofde hebben wij, wenschende aan dezen pligt naar ons vermogen te voldoen, ten vorigen jare belet, voor zoover dit in onze magt was, dat zeker boek van broeder Martinus Luther, doctor zooals hij genoemd wordt van de universiteit van Wittemberg, welk boek bij de eerste lezing door ons geoordeeld werd, vol ergernis en schadelijk voor de Kerk van Christus te zijn, in onze universiteit openlijk verkocht werd. Doch daar wij bij ondervinding ontwaard hebben, dat zulks

nog niet voldoende is, maar dat genoemd boek en zijn schrijver vele begunstigers en verdedigers hebben, die de leer van dat boek eene waarlijk Christelijke leer noemen en op wier raad en gezag vele eenvoudigen met zekere graagte dat boek aangrijpen en van de zuiverheid, die in Christus is, worden afgetrokken, zoo is het ons noodzakelijk voorgekomen, onze veroordeeling uit te spreken.

„Wij hebben derhalve, na een naauwkeurig en naarstig onderzoek, bevonden, dat voornoemd boek, — hetwelk bestaat uit 95 stellingen met verklaringen en antwoorden aan Sylvester de Prierio, Magister sacri Palatii; alsmede eene verhandeling over de biecht, eene verhandeling over de excommunicatie, eene verhandeling over de aflaten, eene verhandeling over de voorbereiding tot de Eucharistie — behalve dat het op buitengewoon schendige wijze de wijsbegeerte en de leeraren aanrandt, die in de laatste vierhonderd jaren bestaan hebben, bovendien nog vele valsche, ergerlijke, kettersche en tot ketterij voerende stellingen bevat, van welken aard zijn:"

Hier volgen de stellingen, en na die te hebben aangegeven, luidt het besluit aldus:

„Om zijne valsche stellingen te bewijzen, geeft hij aan de woorden der H. Schrift een verkeerden zin. Zoo ook vervalscht en verdraait hij de woorden van de oude zoowel als van de nieuwere leeraren.

„Om deze redenen meenen wij, dat en dit boek en alle daarin staande verhandelingen, waarin bovengenoemde stellingen, of eenigen daarvan voorkomen, veroordeelenswaardig zijn. En vervolgens veroordeelen wij *doctrinaliter* het boek en de verhandelingen als schadelijk voor de

gemeenschap der geloovigen en als strijdig met de ware en gezonde leer, en wij spreken het uit als ons gevoelen, dat zij vernietigd en ten vure gedoemd moeten worden en dat de schrijver zelf tot herroeping en afzwering van bovengenoemde stellingen moet genoodzaakt worden.

„Ten bewijze voor de waarheid van het hierbovenstaande, hebben wij gelast, dat dit geschrift vervaardigd, door den ondergeschreven Notaris onderteekend, en door het aanhangen van het zegel onzer voornoemde theologische fakulteit bevestigd zal worden.

„Aldus gedaan te Leuven, van het Luiksche bisdom, in de collegiale S. Pieterskerk van Leuven, in de beneden-kapittelzaal aldaar, in het jaar 1519 van de geboorte des Heeren, de 7de Indiktie, den 7den November, tusschen 9 en 10 uur des voormiddags, in het 7de jaar der pauselijke regering van onzen allerheiligsten Vader in Christus en Heer Paus Leo X.

„Op last van Mijne Heeren, den Deken en onze andere Magisters van gezegde fakulteit:

„Joannes van Hofe, Notaris" [1]).

Ziedaar de eerste plegtige veroordeeling van Luther's dwalingen. Wel waren zij reeds bestreden door Tetzel, Eck en Sylvester de Prierio; wel was Luther door den Paus ter verantwoording geroepen en door diens gezanten opgevorderd om zijne dwalingen te erkennen; zelfs had Leo X eene Apostolische Breve uitgevaardigd, waarin hij Luthers stellingen (zonder nogtans zijn persoon te noemen en zelfs slechts op *indirekte wijze*, door namelijk

---

[1]) Bij Emanuel a Schelstrate, *Acta orientalis ecclesiae contra Lutheri haeresim.* P. I, pag. 16—19.

de Katholieke leer over de aflaten en de daarmee zamenhangende leerstukken uiteen te zetten) verworpen en de excommunikatie uitgesproken had tegen ieder, die de Katholieke leer niet wilde aannemen [1]); maar een bepaald veroordeelend vonnis had de geschriften van Luther nog niet getroffen [2]). Wij meenen dit met eenige nadrukkelijkheid te moeten vermelden, omdat de brief van onzen Paus Adriaan met deze handeling der Leuvensche universiteit naauw zamenhangt.

Het door deze censuur getroffen boek van Luther besloeg 488 bladzijden druks [3]). De veroordeelde stellingen deelden wij hierboven niet mede, waarvoor wij onderscheidene redenen hadden. Vooreerst, hoe gewigtig ook op zich zelve, vooral tegenover Luther, die verklaard had zich aan de uitspraak der Leuvensche hoogeschool te willen onderwerpen, is evenwel de Leuvensche censuur slechts de uitspraak der wetenschap (*doctrinalis condemnatio*) en geen kerkelijk vonnis. Bovendien heeft Leo X, den 16den Mei 1520, in de bekende Bul *Exurge, Petre*, 41 stellingen van Luther veroordeeld, van welke er velen reeds getroffen waren door de censuur van Keulen en Leuven, die dan ook door dezen Paus met name wordt genoemd [4]), terwijl de overige, getrokken

---

[1]) Ibid. pag. 7—9.

[2]) Hoewel de censuur der Keulsche universiteit twee maanden vroeger gedateerd is dan die der Leuvensche, gelooven wij, om later te vermelden reden, dat zij beiden *te zamen* gepubliceerd zijn.

[3]) Schelstrate, l. c , pag. 14.

[4]) „Testis denique est praedictorum errorum, seu multorum ex eis, per Coloniensem et Lovaniensem universitates, utpote agri dominici piissimas religiosissimasque cultrices, non minus docta quam vera ac sancta confutatio, reprobatio et damnatio."

uit andere schriften van den hervormer, diens dwaalleer sterker formuleerden. Eindelijk zijn sommige stellingen, te Leuven veroordeeld, van te afgetrokken aard, om ze mede te deelen zonder aanmerkingen, voor welke het in dit opstel de plaats niet is. Bij den brief zelven van Paus Adriaan zullen wij intusschen er eenigen ter opheldering mededeelen. Hier meenen wij te volstaan met eene korte vermelding van den inhoud. Die stellingen betroffen hoofdzakelijk de leer over de goede werken, de aflaten, de biecht en het vagevuur.

II.

De brief van Paus Adriaan, in 1727 uitgegeven door Casp. Burman [1]), is te weinig bekend; en toch behoorden wij vooral, Katholieke Nederlanders, eene volledige kennis te dragen van het oordeel, over de leer van Luther bij hare eerste opkomst, uitgebragt door den eenigen landgenoot, die op den H. Stoel heeft gezeteld; reeds reden genoeg, om den brief hier mede te deelen. Maar nog veel minder zijn de omstandigheden bekend, welke dien brief in het leven riepen; veel minder bekend is de innige betrekking, waarin hij staat tot de Leuvensche censuur, met welke hij, bijna zouden we zeggen, één geheel uitmaakt. Noch Burman, noch Wensing, die den brief bij Burman las en er een kort verslag van gaf [2]), spreken hiervan. Audin laat Adriaan de theologie te Leuven doceren, toen Luther zijne nieuwe leer verkon-

---

[1]) *Hadrianus VI, sive analecta historica de Hadriano sexto*, pag. 446.
[2]) *Levens der Pausen*, Dl. XIX, blz. 194.

digde [1]) en vermoedde derhalve niet eens het bestaan van den brief. Pallavicini laat als eene der redenen, welke den Kardinaal Cajetanus bewogen, om bij de Pauskeuze zijne stem aan Adriaan te geven, de omstandigheid gelden, dat de Doctoren van Leuven, alvorens Luther te veroordeelen, Adriaan's raad gevraagd en ingewonnen hadden [2]). Reusens eindelijk, die de brieven van Adriaan naar tijdsorde rangschikt, geeft den inhoud van onzen brief vrij ongelukkig aldus aan: „den 4den December ANTWOORDT hij op de *Censuur* der dwalingen van Maarten Luther, welke de Leuvensche godgeleerden hem gezonden hadden: en hunnen ijver prijzende, vermaant hij hen, om voorzigtig te handelen" [3]).

Aan welke omstandigheden heeft de brief van Paus Adriaan het ontstaan te danken? Het antwoord geeft ons een der Leuvensche godgeleerden van dien tijd, Jacobus Latomus. Toen de censuur van Leuven in 1520 in druk was verschenen, gaf Luther nog hetzelfde jaar een antwoord [4]), in eene taal, welke zelfs zijn uitgever zich gedrongen gevoelt *sehr heftig* te noemen. In 1521 verscheen hierop een wederantwoord van genoemden Latomus [5]), en deze schrijver geeft het volgende te lezen

---

[1]) *Histoire de Luther*, T. II, Ch. 5. In zijne *Histoire de Léon X* evenwel spreekt hij van Adriaans verblijf in Spanje, doch maakt hem daar bisschop, niet van Tortosa, maar van Toledo!

[2]) *Historia Conc. Trid.*, l. 2, cap 2, n. 6.

[3]) *Syntagma doctr. theol. Adriani sexti*, pag. XXXVII. (Lovanii, 1862.)

[4]) *Responsio Martini Lutheri, ad articulos quos magistri nostri Lovanienses et Colonienses, ex resolutionibus et propositionibus de indulgentiis et assertionibus earum excerpserunt, ac veluti haereticos damnaverunt.*

[5]) *Articulorum doctrinae F. Martini Lutheri per theologos Lovanienses damnatorum ratio ex sacris literis et veteribus tractatoribus:* Antverpiae, die 8 Maii 1521.

in den brief, gedateerd uit Leuven 31 December 1520, waarbij hij zijn geschrift opdraagt aan Rudolf van Monnikendam:

„Toen, twee jaren geleden, het boek van Luther gedrukt en alom verspreid in onze handen kwam, en door allerlei geruchten zeer sterk verdacht werd van eene verkeerde leer te bevatten, is het naauwkeurig gelezen eerst door alle leeraren der fakulteit *afzonderlijk*, en daarna in de *vergadering van allen* meermalen onderzocht; ten laatste zijn daaruit met algemeen overleg eenige stellingen, waarmede men meende te kunnen volstaan, *woordelijk* ontleend; want ze allen bijeen te zamelen, was te lang en onnoodig. De fakulteit wilde echter in zoo gewigtige zaak op haar eigen beleid alleen niet steunen; ook was het gerucht verbreid (hoewel valschelijk [1]), zooals later gebleken is), dat de Hoogwaardige bisschop van Luik gunstig voor deze leer gestemd was. Bij gevolg vaardigde zij drie leeraren naar hem af, die hij met zijne hem eigene vriendelijkheid allerminzaamst ontving, en aan wie hij op zijn heilig priesterlijk woord verzekerde, het boek van Luther niet gezien noch gelezen te hebben: zoover was het er van af, dat hij die gevaarlijke en onbekende zaak zou begunstigen. Bovendien beloofde hij, gelijk het een bisschop betaamt, zijne medewerking, en.... gaf den raad, om de veroordeeling [de censuur],

---

[1]) G. Moringus, die aan dezen Bisschop — Erard van der Marck — in 1536 zijn *Vita Hadriani sexti* opdroeg, schrijft in die opdragt: „ditionem Tuam, quantum potuisti, a pestilentissimo illo Lutheranae superstitionis fermento semper illibatam servasti." Ook de Gerlache (*Histoire de Liége*, p. 332 et 467, Bruxelles, 1859) getuigt, dat aan Erard het behoud van het Katholiek geloof in Luik te danken is.

alvorens haar openlijk uit te geven, eerst aan den Hoogwaardigen Kardinaal van Tortosa [Paus Adriaan] ter onderzoek te zenden, opdat zij, met zijne kunde en door zijn gezag bekrachtigd, in het licht zou verschijnen. Welk oordeel hij [de Kardinaal] heeft uitgebragt, blijkt uit den brief, die aan het hoofd der censuur gedrukt staat."

De Prins-bisschop van Luik, Erard van der Marck, was derhalve de man, van wien het denkbeeld uitging en de raad, om de Leuvensche censuur, alvorens haar door den druk openbaar te maken, aan onzen Adriaan ter onderzoek te zenden. Ongetwijfeld kende hij Adriaan persoonlijk. Sedert 1505 had hij het bestuur over Luik; Adriaan bekleedde zijne hooge betrekking aan de Leuvensche universiteit tot 1512; en Leuven behoorde tot het bisdom van Luik. Met grond leiden wij hieruit af, dat de hem persoonlijk bekende bekwaamheid van den Kardinaal hem tot het geven van dien raad deed besluiten. Maar nog eene andere reden had hij daarvoor. Erard had een groot aandeel in de politieke beweging dier dagen. In hetzelfde jaar 1519 had Karel V gezegevierd over Frans I, bij het dingen naar de keizerskroon: en Karel's afgevaardigde bij de Keurvorsten was Erard van der Marck geweest; door den invloed van Karel werd hij dan ook tot aartsbisschop van Valentia en in 1520 onder Leo X tot kardinaal benoemd [1]). Als man

---

[1]) Fleury, liv. 126, n. 92, verhaalt zulks en beroept zich op het gezag van Ciaconius. Het spijt ons, het derde deel van dezen gezaghebbenden schrijver niet ter onzer beschikking te hebben Want in het geschrift *Conclave Hadriani sexti* (Burman, pag. 144) worden zoowel de aanwezige als de afwezige Kardinalen opgenoemd; de naam van Erard van der Mark komt er niet voor. Wel komt er in de stemmingen een *Valentinus* voor; deze naam zou Erard, Bisschop van *Valentia*, kunnen aanduiden, gelijk

van ondervinding begreep hij, welken grooteren invloed de censuur der Leuvensche universiteit zou kunnen uitoefenen niet alleen op Karel V, maar op geheel Duitschland, indien zij gesteund werd door den naam van den geleerden Adriaan, die 's Keizers leermeester te Leuven geweest was en bij Karel in het hoogste aanzien stond, zoo zelfs, dat deze hem het bestuur van zijn koningrijk Spanje op dat oogenblik had toevertrouwd. Daarom vooral gaf hij den raad, om de censuur in het licht te doen verschijnen, bekrachtigd met den naam van den geleerden en invloedrijken Adriaan: „*ut illius prudentia et auctoritate munita exiret in lucem.*"

De Leuvensche hoogleeraren, het gewigt beseffende van den raad, hun door Erard van der Marck gegeven, namen dien ter harte. Op denzelfden dag (7 November 1519), waarop zij hunne censuur vaststelden, maar nog niet in het licht gaven, zonden zij een afschrift er van aan Adriaan met een begeleidend schrijven [1]), hetwelk

---

de naam *Dertusensis* onzen Paus Adriaan, destijds Bisschop van Tortosa, aanduidt; doch de naam *Valentinus* schijnt te doelen op den Kardinaal G(uilielmus) Raymundus, die te *Valentia* geboren was. Op grond derhalve van genoemd geschrift *(Conclave)* zou men kunnen twijfelen, of Erard wel door Leo X tot kardinaal benoemd is. Toch twijfelen wij er niet aan. Hubertus Thomas van Luik draagt in 1525 zijne *Historia seditionis rusticanae* op aan „Erard, Kardinaal, Aartsbisschop van Valentia" (Freher, *Rerum Germ. scriptores*, T. III, pag. 285). Reeds op 6 Mei 1524 was Erard *Kardinaal;* dit blijkt uit de toespraak van Erard's gezant bij gelegenheid der bisschopskeuze, welke op dien dag te Utrecht geschiedde (bij Hortensius, *Rerum Ultraject.* lib. I, pag. 9). Daar Adriaan VI slechts éénen Kardinaal benoemde (W. Enckevoordt) en den 19den November 1523 door Clemens VII werd opgevolgd, heeft Erard zijne benoeming tot kardinaal buiten twijfel aan Leo X te danken. — Het geschrift *Conclave Hadriani VI* schijnt ons, ook om andere redenen, geen betrouwbare bron te zijn.

[1]) Hun brief aan Adriaan bestaat niet meer.

door dezen den 16den dier maand ontvangen en spoedig beantwoord werd [1]). Zij, die tot dusverre gewag maken van Adriaan's antwoord, hebben aan de Leuvensche fakulteit geene andere bedoeling toegeschreven dan het gevoelen van hunnen vroegeren collega en leermeester over hunne censuur te vernemen en hem er over te raadplegen. De bedoeling der Leuvensche godgeleerden reikte echter veel verder. Zij verlangden den naam en het gezag van Adriaan, om aan hunne veroordeeling van Luther's leer meer klem bij te zetten. Volgt dit reeds uit de boven aangehaalde woorden van Latomus, geen redelijke twijfel aangaande dit punt kan er overblijven, als men let op de wijze, waarop zij hunne censuur publiceerden. Zij plaatsten den brief, zegt Latomus, „*aan het hoofd der veroordeeling* (*in fronte condemnationis impressa*)", en zelfs de titel, waarmede zij hun geschrift in de maand Februarij 1520 te Leuven bij Theodorius Martinus van Aalst uitgaven, geeft hunne bedoeling ontegensprekelijk te kennen. Die titel luidt in zijn geheel aldus: „*Brief van den Hoogwaardigen Heer Kardinaal van Tortosa* [Adriaan VI] *aan de theologische fakulteit van Leuven. Doctrinale uitspraak dierzelfde fakulteit, waardoor de leer veroordeeld wordt van Maarten Luther, doctor in de godgeleerdheid aan de universiteit van Wittemberg. Uitspraak der theologische fakulteit van Keulen tegen de leer van denzelfden Maarten* [2]). (Epistola Rmi.

[1]) Adriaan's antwoord is niet gedateerd.

[2]) De fakulteit van Keulen was door die van Leuven geraadpleegd, maar had waarschijnlijk hare censuur naar Leuven opgezonden om door de Leuvenaars gepubliceerd te worden; bovenstaande titel doet zulks althans vermoeden. De censuur van Keulen is te vinden bij Schelstrate, Op. cit. pag. 14—16.

Dni. card. Dertusen. ad facultatem theologiae Lovaniensem. Ejusdem facultatis doctrinalis condemnatio, qua condemnatur doctrina Martini Lutheri, doctoris theologiae universitatis Wittenbergn. Condemnatio facultatis theologie Colonien. adversus ejusdem Martini doctrinam.)"

Het *eerste* derhalve wat onder de oogen van Luther kwam, toen hij de censuur der Leuvensche en Keulsche godgeleerden ging lezen, was de volgende brief van onzen Adriaan, destijds Kardinaal en Bisschop van Tortosa en, namens Keizer Karel V, bestuurder van het koningrijk Spanje:

„Aan de achtbare en voortreffelijke Meesters, den Deken en de leden der theologische fakulteit van Leuven, zijne vrienden en broeders, hun vriend en medebroeder, ADRIANUS, Kardinaal van Tortosa.

„Achtbare en voortreffelijke Meesters, beminde Vrienden!

„Uw schrijven van den 7den November heb ik den 16den dier maand ontvangen, waarin gij duidelijk toont, welke liefde gij toedraagt aan Christus en welke ijver u bezielt voor zijn allerheiligst geloof.

„Ik heb de dwalingen gelezen, die gij uit onderscheidene geschriften en verhandelingen van Luther, Meester in de heilige godgeleerdheid, opgeteekend en aan mij gezonden hebt, die in mijn oog zulke plompe en tastbare ketterijen inhouden, dat, voorwaar, zelfs geen leerling der theologie, die pas begonnen is zich op deze wetenschap toe te leggen, tot zoo iets zou hebben kunnen vervallen.

„Hierdoor, dat hij verklaart bereid te zijn, voor die leerstellingen in het vuur en den dood te gaan, en dat

ieder een ketter is, die het tegenovergestelde aanneemt, hierdoor vooral bewijst hij een ketter te zijn. Om in zoodanige niet twijfelachtige zaak zonder noodzaak niet langwijlig te worden, geef ik de redenen niet aan, die ten opzigte der afzonderlijke stellingen kunnen aantoonen, hoe zij ketterij bevatten. Het verwondert mij sterk, dat men iemand, die zoo duidelijk en zoo hardnekkig dwaalt in het geloof, straffeloos laat dwalen en straffeloos anderen in allerverderfelijkste dwalingen laat medesleepen.

„Gewis, goed en prijzenswaardig handelt gij met u te verzetten zooveel gij kunt tegen de verderfelijke leerstellingen van dien man, door het tegengif uwer doktrinale veroordeeling er tegen over te stellen, opdat zijne dwalingen u niet ten schade strekken en opdat gij voor God geen rekenschap zoudt moeten geven van de zielen, die ten gevolge zijner verdorvene leer verloren gaan; hetwelk het geval zou zijn, indien gij niet, door uwe censuur en door het verkondigen der waarheid, de valschheid en verderfelijkheid dier leer aantoondet: volgens het woord van den Zaligmaker: *die niet met Mij is, is tegen Mij: en die met Mij niet vergadert, die verstrooit.*

„Gij behoort echter goed toe te zien, om in de door u openlijk uit te geven veroordeeling, geen enkel woord anders te zetten dan zooals het door den auteur zelf geschreven is: zoo, wat de stelling aangaat over *de voldoening*, daarin staat door een schrijffout (naar ik denk) *imitare jus divinum*, in plaats van *immutare* of *mutare:* alsof geen mensch, zelfs hij niet die steunt op goddelijk gezag, zou kunnen ontslaan van eene uit het goddelijke of natuurregt ontstane verpligting, en alsof ten opzigte van geloften, eeden,

of andere zaken nooit eene dispensatie geldig zou wezen, gegeven uithoofde eener reden, die de aangegane verbintenis opheft: wat klaarblijkelijk valsch is en met het gansche wezen der Kerk in strijd.

„Om mijne vele bezigheden eindig ik hier. Geve God, dat ik spoedig met u, Hoogachtbaren, over deze en andere zaken uitvoeriger mondeling moge kunnen handelen. Intusschen zal ik niet nalaten bij dezen strijd des geloofs mijne hulp te verleenen, zooveel mij zulks in deze booze tijden mogelijk zijn zal.

„Uwe Hoogwaardigheden leven lang en gelukkig, en gelieven mij aan den Heer in uwe gebeden aan te bevelen".

Hoe aandachtig Adriaan de censuur der Leuvenaars en de stellingen van Luther gelezen en overwogen had, blijkt uit de schrijffout, door hem opgemerkt in het ontvangene afschrift, welke dan ook in de censuur zelve verbeterd is: men leest daar niet *imitare* maar *mutare*. Het getuigt verder voor zijn helder doorzigt, wanneer hij uit bezorgheid de Leuvensche geleerden aanmaant, om de stellingen, die zij veroordeelen, uit de *eigene* woorden van Luther te doen bestaan; de Keulsche fakulteit is hierop niet bedacht geweest, maar gaf meestal slechts *den zin* van Luther's woorden; de Leuvensche daarentegen ontleende de stellingen *woordelijk* uit Luther's boek, zooals wij hierboven Latomus hoorden verklaren (*articuli ad verbum excerpti sunt*); Luther zelf prees het dan ook in Adriaan, zegt Burman, dat hij dien raad gegeven heeft (*laudat Lutherus, quod Hadrianus praemonuerit ne damnarent, quod numquam Lutherus dixerat*).

Wat te zeggen van Adriaan's uitspraak over de leer of de stellingen, zoowel als over den persoon van Luther?

Het oordeel van Adriaan over de stellingen van Luther is buiten twijfel hard: zij bevatten, zegt hij, zulke grove en tastbare ketterijen, dat een eerstbeginnende leerling in de theologie tot zulke dwaasheden niet vervallen zou zijn. Het is het oordeel van een blinden aanhanger van Rome's leer, zal menige Protestant denken; zal hij zulks ook zeggen, wanneer hij met eenige aandacht de stellingen van Luther overweegt? wij gelooven het niet, maar meenen, dat hij de uitspraak van Adriaan veeleer zal onderschrijven.

Beginnen wij met de eerste stelling, door de Leuvenaars gecensureerd: zij betreft *de goede werken.* Het is bekend, hoe Luther *het geloof* verheerlijkte ten koste van *de goede werken;* tegenwoordig zijn vele Protestanten van eene geheel andere meening en beweren, dat men aan God niet zoozeer rekenschap zal moeten geven van hetgeen men *geloofd*, als wel van hetgeen men *gedaan* heeft, en waarlijk wel met verbazing zullen zij vernemen, dat Luther de volgende dwaze stelling verkondigd heeft: *Een goed werk, zoo goed mogelijk verrigt, is eene dagelijksche zonde* [1]). Wat derhalve de mensch ook doet, en al verzuimt hij van zijne zijde volstrekt niets, zijne daad is altijd *zonde* en *schuldig voor God!* Moet hij, die zoo iets voor waarheid aanneemt, niet tot eene soort van vertwijfeling en wanhoop komen, en elke poging, om deugdzaam te leven, laten varen, overtuigd

---

[1]) „Opus bonum optime factum, est peccatum veniale." Leo X heeft insgelijks deze stelling van Luther veroordeeld: propos. damn. 32.

als hij is, dat het toch niet helpt en dat hij niet anders dan zondigen kan?

Hoeveel duidelijker is nog de volgende stelling van Luther: „*God* VERPLIGT *den mensch tot het* ONMOGELIJKE: *door goddelijk gebod zijn wij gehouden, niet te hebben* NEIGING *tot de zonde:* OMDAT *wij die* [neiging] *hebben en er in dit leven* NIET VRIJ VAN KUNNEN ZIJN, *daarom zondigen wij* ALTIJD" [1])? Waarlijk, alleen de steilste Calvinist zal zoo iets kunnen aannemen; niet alleen wij, Katholieken, maar verreweg de meeste Protestanten zullen deze stelling, als Godonteerend en alle deugd verwoestend, met afkeer verwerpen.

Tegenwoordig beklaagt menige Protestant de onnoozelheid der Katholieken, die vertrouwen op de absolutie des priesters in het Sakrament der Biecht en *gelooven*, dat daardoor hunne zonden vergeven worden; menige Protestant verkeert in den waan, dat de Katholieke leer geen waar en opregt *berouw* vordert voor de geldigheid der absolutie en derhalve eene vergiffenis der zonde aanneemt *zonder berouw*. Luther, die de biecht en de absolutie niet verwierp, hij was het, die voor de geldigheid der absolutie *alleen geloof* vorderde en *berouw* onnoodig achtte; daarom veroordeelden de Leuvensche geleerden met Adriaan zijne volgende stellingen:

„Het geloof, waardoor men het woord van Christus: *Al wat gij ontbonden zult hebben, enz.* voor waarheid aanneemt, wordt bij de absolutie der biecht meer gevorderd dan het berouw: *dat geloof alleen is voldoende*,

---

[1]) „Deus ligat hominem ad impossibile; divino praecepto tenemur ad non habendum fomitem peccati; quem quia habemus et in hac vita carere non possumus, semper peccamus."

hoe het ook gesteld moge wezen men het berouw.

„Ja, al zou ook, het onmogelijke verondersteld, de biechteling *geen berouw hebben*, of de priester hem niet ernstig, maar gekscherende absolveren: als hij maar gelooft geabsolveerd [van zijne zonde ontslagen] te zijn, dan is hij inderdaad van zijne zonde ontslagen.

„Daarom moet meer aan den biechteling gevraagd worden, of hij *gelooft*, dat hij van zijne zonden ontslagen wordt, dan wel, of hij waarlijk *berouw* heeft" [1]).

Met gerustheid vragen wij het elken onpartijdigen Protestant: kan hij het oordeel van Adriaan, die spreekt over „de plompe en tastbare ketterijen van Luther" en die zich verbaast „over de straffeloosheid, met welke men Luther die ketterijen laat verspreiden", kan men dat oordeel te hard noemen, wanneer men ziet, hoe het — in een tijd, toen de gansche Christelijke wereld geloofde aan het Sakrament der Biecht en terwijl Luther zelf dat Sakrament niet verwierp, — tegen zoodanige stellingen gekant is, die het Christelijke volk moesten aansporen, om *zonder berouw de absolutie* te ontvangen en het moesten doen vertrouwen op eene zondenvergeving door *zulke* absolutie?

Niet minder onzinnig is hetgeen Luther zegt over *het vagevuur*. Als men het bestaan van een vagevuur aan-

---

[1]) „Fides, qua creditur verbum Christi verum: *Quodcumque solveris, etc.* magis requiritur in absolutione sacramentali quam contritio: et ipsa sola satis est, quidquid sit de contritione. — Imo esto per impossibile, quod confessus non sit contritus, aut sacerdos non serio sed joco absolvat: si tamen credat se absolutum, verissime est absolutus. — Quare magis est a confitente requirendum, an credat se absolvi, quam an sit vere contritus." — Vgl. de 11, 12 en 14 stelling van Luther, door Leo X veroordeeld, nagenoeg letterlijk van denzelfden inhoud.

neemt, gelijk Luther doet in de volgende stelling, moet deze stelling dan niet als eene afschuwelijke ketterij gebrandmerkt worden: „*De zielen in het vagevuur zondigen zonder ophouden hierdoor, dat zij sidderen voor de straffen en rust zoeken*" [1]*?*

Voegen wij bij dit alles nog een woord, om verstaanbaar te maken wat Adriaan zegt over den persoon van Luther.

De Leuvenaars censureerden de volgende stelling: „Hieruit, dat de heiligen bij elk goed werk minder doen dan zij verpligt zijn en dat geen enkele heilige op aarde geleefd heeft zonder zonde, besluit hij [Luther], dat er geen verdiensten der heiligen bestaan, die, voor hen overvloedig, ons ten bate kunnen komen: willende daardoor duidelijk maken, dat er geen verdiensten der heiligen bestaan, die ons kunnen worden medegedeeld, daar ook de heiligen in deze zaken [Gods] genadige barmhartigheid noodig hebben. Het was hem niet voldoende, zulks eenvoudig te verklaren, maar hij voegt er nog deze woorden bij: „*Om eens stout te spreken, wat ik daar gezegd heb, daarover verklaar ik niet te twijfelen, maar ben bereid er het vuur en den dood voor in te gaan, en ik verklaar een ieder voor ketter, die van een tegenovergesteld gevoelen is*"" [2]).

Op deze woorden nu doelt Adriaan, wanneer hij schrijft in zijn brief: „hierdoor, dat hij verklaart bereid te zijn

---

[1]) „Animae in purgatorio sine intermissione peccant in eo, quod horrent poenas et quaerunt requiem." — Ook Leo X veroordeelde deze stelling: propos. damn. 39.

[2]) „Et ut aliquando audax sim, ea quae jam dixi, protestor me non dubitare, sed paratus pro illis ignem et mortem suscipere, et haereticum asseram omnem qui contra sapuerit."

voor die leerstellingen in het vuur en den dood te gaan, en dat ieder een ketter is, die het tegenovergestelde aanneemt, hierdoor vooral bewijst hij een ketter te zijn." Voorwaar, eene zeer gegronde opmerking. Als trots en hardnekkigheid, gevorderd om iemand tot ketter te maken, zich ooit openbaren, dan doen zij zulks wel het zigtbaarste in een persoon, die niet alleen eene leer omhelst, met de leer der gansche Christenheid in strijd, maar die haar zóó omhelst, dat hij verklaart er zijn leven voor veil te hebben, en iedereen KETTER noemt, die van hem in gevoelen durft verschillen.

De brief van Adriaan is beschouwd geworden als een *privaat* schrijven aan de Leuvensche fakulteit, die, alvorens hare veroordeeling openbaar te maken, eerst het gevoelen van haren voormaligen collega had willen vernemen. Uit het door ons aangevoerde blijkt, dat de brief van *publieken* aard is. De Leuvenaars hebben buiten twijfel aan Adriaan een brief gevraagd, dien zij publiceren zouden, evenals zij de censuur der Keulsche fakulteit gevraagd hebben, om die, vereenigd met de hunne, in het licht te geven. Vandaar dat de drie stukken in één quarto-schrift gezamenlijk verschenen zijn. Adriaan derhalve was het, die vóór nog de Paus zijn vonnis tegen Luther geveld had, tegelijk met Leuven en Keulen zijne veroordeeling van Luther's dwalingen uitsprak; en terwijl beide universiteiten slechts Luther's stellingen aantastten en van zijn persoon zeiden: „dat hij tot herroeping en afzwering moest genoodzaakt worden", was het uit den mond van Adriaan, dat Luther voor de eerste maal in het openbaar de woorden vernam:

„gij bewijst door uwe schriften een ketter te zijn, en men behoort uwe ketterij niet straffeloos te dulden." Als Katholieke landgenooten van Adriaan, den eenigen Nederlandschen Paus, mogen wij dat feit niet vergeten; daarom hebben wij het in deze bladzijden uit de vergetelheid, waarin het geraakt was, willen opheffen [1]).

Warmond, 18 April 1882.

C. J. M. BOTTEMANNE.

Den oorspronkelijken tekst, die slechts weinige malen in druk voorkomt, laten wij daarom ook hier volgen.

SPECTABILIBUS ET PRAECLARISSIMIS VIRIS,

Magistris nostris Decano et Facultati Theologiae Lovaniensi, amicis tamquam fratribus. E. P. V. amicus et confrater ADRIANUS Cardinalis Dertusensis.

Spectabiles, praeclarissimi magistri nostri, amici charissimi.

---

[1]) Pallavacini zegt, l. c., dat vooral de Kardinaal Cajetanus de verheffing van Adriaan tot Paus bewerkt heeft, ook „omdat men wist, hoe de Leuvenaars, alvorens de leer van Luther te veroordeelen, den raad van Adriaan gevraagd en verkregen hadden, zoodat buiten twijfel Adriaan, tot Paus verheven, al den invloed zijner nieuwe waardigheid zou aanwenden tot het onderdrukken dier ketterij, welke Cajetanus zoozeer verfoeide." Zou de brief zelf van Adriaan, die te Rome bekend was — immers hij stond aan het hoofd van hetzelfde boek, dat de censuur van Leuven en Keulen bevatte, welke censuur door Leo X in zijn vonnis tegen Luther met name genoemd en geprezen was — en die ook aan Cajetanus, als persoonlijk in den strijd tegen Luther betrokken, niet onbekend kon zijn, zou die brief vooral niet een der grootste motieven geweest zijn voor de Kardinalen om Adriaan tot Paus te kiezen?

Litteras vestras VII Novembris ad me datas XVI ejusdem accepi, quibus plane explicatis, quae sit vobis erga Christum affectio, et quis erga sanctissimam ejus fidem zelus.

Vidi errores, quos ex diversis scriptis et tractatibus Lutheri, sacrae Theologiae Magistri, annotatos ad me misistis, qui sane tam rudes et palpabiles haereses mihi prae se ferre videntur, ut ne discipulus quidem Theologiae, ac prima ejus limina ingressus, ita labi merito potuisset.

Et ex hoc maxime haereticum se probat, quod paratum se profitetur, ignem ac mortem pro illis subire, et omnem contra sapientem haereticum esse. Taceo caussas, quibus de singulis articulis declarari posset, quemadmodum haeresim contineant, ut prolixitatem vitem in re non ambigua nec necessaria. Miror valde, quod homo tam manifeste, tamque pertinaciter in fide errans, et suas haereses omniaque diffundens, impune errare, et alios in perniciosissimos errores trahere impune sinitur.

Vos certe bene ac laudabiliter facitis, quod pestiferis hominis dogmatibus (quantum in vobis est) obviam itis doctrinalis condemnationis antidotum illis opponendo, ne illius errata etiam vos involvant, neve rei sitis apud Dominum animarum, quae occasione perversae ejus doctrinae pereunt, quemadmodum fieret, nisi ejusdem doctrinae falsitatem ac perniciem censura vestra ac veritatis manifestatione monstraretis, juxta illud Salvatoris: *qui non est mecum, contra me est, et qui non colligit mecum, spargit.*

Sed illud imprimis providere debetis, ut in condemnatione per vos publicanda nullum verbum aliter ponatur, quam ab ipso Auctore sit scriptum: veluti in articulo. „Circa vero satisfactionem" [1]) pro *immutare* seu *mutare*, scriptum est, *imitare jus divinum*, errore (ut credo) scriptoris, quasi homo ne divina quidem auctoritate fretus tollere posset obligationem de jure divino et natura ortam, nec umquam valeret dispensatio in votis, juramentis, et aliis ex quacunque causa relaxativa obligationis contractae, quod manifeste falsum est, et omni Ecclesiae constitutioni contrarium.

---

[1]) Wij geven hier eene andere punctuatie dan Burman.

Non scribo nunc plura propter occupationes maximas; det Deus ut brevi cum dignationibus vestris de his et aliis praesens latius conferre possim. Interea tamen non omittam fidei laboranti succurrere in his, quae istis malignis temporibus per me fieri ac procurari poterunt.

Valeant diu felices E. dignitates, et me Domino precibus suis commendare velint.

ILLUSTRIRTES PFLANZENLEBEN

VON

DR. A. DODEL-PORT [1]).

Reeds eenmaal hadden wij het genoegen de lezers van *De Katholiek* met den schrijver van bovengenoemd boekwerk kennis te laten maken [2]), wijl echter de daarin neergelegde beweringen in de tijdschriften van ons vaderland en in de boeken van professoren òf als product der duitsche wetenschap òf wellicht als eigen vindingen kunnen voorkomen, moge het dienstig zijn nog eens op dit werk de aandacht te vestigen en het tevens te weerleggen; te meer omdat het met de kennelijke bedoeling geschreven werd, om op grond eener zoogenaamde natuur*wetenschap* de leer der Katholieke Kerk en hare gebruiken te bestrijden.

Dr. Dodel-Port kiest, in de eerste aflevering van zijn werk, tot bespreking de splijtzwammen.

Het zij geoorloofd den lezer met een enkel woord aan te geven, wat door splijtzwammen is te verstaan.

Het plantenrijk wordt evenals het dierenrijk [3]) volgens Luerssen in vier hoofdgroepen verdeeld:

---

[1]) Zurich. 1881.

[2]) *De Katholiek*, Dl. LXXVIII, blz. 127 vv.

[3]) Het dierenrijk wordt verdeeld in:
a. Radiaten of Straaldieren.
b. Molusken of Weekdieren.
c. Articulaten of Gelede dieren.
d. Vertebraten of Gewervelde dieren.

a. Thalophyten of loofplanten,

b. Mussineæ of mosplanten,

c. Vaatcryptogamen, onzichtbaar en

d. Phanerogamen, zichtbaar bloeiende [1]).

De Thalophyten worden onderverdeeld in *Fungi* (zwammen) en *Algae* (wieren), al naar gelang zij geen òf wel chlorophyllum (bladgroen) hebben, m. a. w. al naar gelang zij ten koste van anderen of van zich zelven leven.

De Thalophyten worden nogmaals onderscheiden: in Saprophyten, die zich op *levenlooze*, en Parasieten, die zich op *levende* stoffen vasthechten.

Dr. Dodel-Port verdeelt met anderen de *fungi* of zwammen in:

Schimmelzwammen, welke zich op spijzen,

Gistzwammen, welke zich op suikerhoudende vloeistoffen,

Splijtzwammen (Schizomycetes), welke zich op vuilnisstoffen hechten, en of kogelvormige cellen hebben (Kogelzwammen), of staafvormige cellen (Bacteriën).

Na deze voorafgaande opmerking, welke wij tot beter begrip van het volgende dienstig achten, keeren wij tot Dodel-Port's boek terug.

Eerst echter veroorloven wij ons nog de vraag: Wie is Dr. A. Dodel-Port?

Blijkens hetgeen op den omslag van dat boekwerk voorkomt, is hij „Docent der Botanik an der Universität „und am eidgen. Polytechnicum in Zürich" etc. etc. Het

---

[1]) Wanneer men op deze verdeeling iets wil afdingen, als zouden *a*, *b* en *c* onder een hooger soort kunnen worden teruggebracht, men houde in het oog, dat verdeelingen ook wel eens bijzonder tot practisch gerief worden gemaakt.

is vooral op dien eersten titel, dat ik de aandacht vestigen wil: de stad Zurich immers heeft de eer den aapmensch Carl Vogt onder hare inwoners te tellen; hoogst waarschijnlijk is Dr. Dodel Port collega of leerling van eerstgenoemde; het moet dan ook niemand verwonderen uit zijnen mond de vreemdsoortigste dingen te hooren. Wat wij omtrent de wetenschappelijke methode van genoemden Professor te denken hebben, kunnen we reeds in het begin van het werk opmaken (blz. 8.) Daar immers wil Dr. D. eenige algemeene opmerkingen ten beste geven over kleur, grootte, vermenigvuldigingskracht, verbreiding en physiologische verhouding der splijtzwammen; het is hier *de omni re scibili et inscibili et de quibusdam aliis*. Men kan zich dus op heel wat wetenschappelijks voorbereiden. Doch hoezeer wordt dat vertrouwen in het gehalte dier wetenschap aan het wankelen gebracht, wanneer wij op bl. 7 vernemen: dat de grootte der splijtzwammen zoo onbeduidend is, dat er 2000 (zegge tweeduizend) splijtzwammen noodig zijn om één millimeter (streep) te bedekken; alzoo beslaat volgens D. *één* splijtzwam (welke ééncellig is) de ruimte van $\frac{1}{2000}$ streep. Volgens Nägeli en anderen hebben de cellen der *grootere* splijtzwammen eene doorsnede van $\frac{1}{500}$ streep; eene inhoudsmaat van $\frac{1}{250.000.000}$ kubiekstreep en een gewicht van $\frac{1}{250.000.000}$ wichtje.

De kleinere splijtzwammen hebben, volgens denzelfden geleerde, eene doorsnede van $\frac{1}{2000}$ streep; eene inhoudsmaat en gewicht respectief van $\frac{1}{10.000.000.000}$ streep en wichtje. Over de kleinere splijtzwammen zegt Dr. D.: „läszt

„sich aber aus optischen Gründen nicht mehr genau „schätzen." — Dr. Moll betwijfelt, of de primitief-*Pilze* van Nägeli, onder den mikroskoop wel genoegzaam te onderscheiden zijn, en waagt dus de veronderstelling, dat N. zijne duizelingwekkende getallen en zijne zinsbegoochelende kleine afmetingen berekend heeft uit de door hem geziene conglomeraten.

In luchtledigen toestand is één splijtzwam van de kleinere soort $\frac{1}{30.000.000.000}$ kubiek millimeter en even zooveel milligram; zoodat van de drooge kleinere splijtzwammen, meer dan dertig billioen noodig zijn om het gewicht van één gram vol te maken.

Wanneer men er nu acht op geeft, dat de beste tot dusverre bekende mikroskopen slechts 11 à 1200 maal vergrooten, dan kan men daaruit tevens afleiden, wat men te denken heeft van het degelijke gehalte der wetenschap, welke genoemde Dr. D. ons van de kleur, grootte, vermenigvuldigingskracht en physiologische verhouding der splijtzwammen zal mededeelen. Dr. Dodel-Port, een wetenschappelijk man, „schrijver van den „anatomisch-physiologischen atlas der botanie voor Hoo„gere en Middelbare Scholen, Eerelid der Royal Micro„scopical Society of London", kan er met de beste hulpmiddelen niets van waarnemen, en toch zal hij er veel, ja, zeer van mededeelen. Zou men zich dan hier wellicht te wachten hebben voor eene aprioristische theorie, welke, evenals bij de Darwinisten, door de ervaring van zooveel eeuwen zou zijn bevestigd, maar die werkelijk tot dusverre nog te vergeefs op bevestiging uit de ondervinding laat wachten? Wij vinden dan ook de bekentenis van Luerssen veel wetenschappelijker, als hij zegt: er zijn 1500 bac-

teriën althans bij naam bekend, maar van dezen weet men slechts van zeer weinigen den cirkelgang.

Dodel-Port schijnt zelf deze objectie te hebben vermoed en heeft getracht, niet haar te weerleggen — wat onmogelijk was — maar de moeielijkheid te doen verdwijnen. Hij schrijft nl. (op bl. 5.): „In den nieuwsten „tijd zijn bij vele bewegelijke vormen van splijtzwammen „*Flimmergeisseln* — d. i. wimpers of trilharen — als bewe„gingsorganen ontdekt; men kwam hier vooral toe door het „gebruik maken der photographie bij het onderzoek dezer „zeer kleine organen; want het is gebleken, dat de voor „photographie geprepareerde glazen plaat veel meer in „staat is het afbeeldsel van een uiterst fijne streep op „te nemen, dan het door het netvlies onzer oogen ge„schieden kan; want op de photographische beelden van „verschillende splijtzwammen ondekte men de *Flimmer*„*geisseln* van een enkele kleine zwam zeer gemakkelijk, „welke men te vergeefs onder den mikroscoop trachtte „waar te nemen."

De eenvoudigste dilettant in photographie moet inzien, hoe den lezer een rad voor de oogen wordt gedraaid. Immers, hoe kan met de betrekkelijk nog zeer onvolmaakte hulpmiddelen door ons *netvlies* worden waargenomen wat op de geprepareerde plaat door het licht geschreven staat?

Na het voorgestelde wordt het hoe langer zoo duidelijker, welke waarde de andere beweringen van Dr. D. hebben, die wij in den loop van zijn werk ontmoeten; wij wijzen vooreerst op bl. 13 van zijn boek: „Volgens Nägeli, „den uitmuntendsten kenner der splijtzwammen, wordt „bij dezen den strijd om het bestaan evenzoo heftig,

„en zooals het vervolg zal aantoonen, met veel meer „energiesche middelen gevoerd dan bij de hoogere planten."

Van de *niederen Pilze* weet men bijna niet af en *kan* men zelfs, volgens den tegenwoordigen stand der wetenschappelijke hulpmiddelen, niet veel weten, en toch wordt met eene onfeilbaarheid, waarbij die van den Paus van Rome niet haalt, gezegd: dat bij haar de strijd om het bestaan even heftig en met meer energiesche middelen wordt gevoerd dan bij de hoogere planten. En zoo hebben wij ongemerkt het terrein der Darwinisten betreden en tracht Dr. D. propaganda te maken voor de welbekende theorie van „the struggle for life", welke door hem in de volgende holklinde woorden wordt opgezet: „Ik stel „voorop, de welwillende lezer kent de leer van *den strijd* „*om het bestaan* en heeft zoo òf anders, als vriend of „vijand, tegenover haar zijne stelling ingenomen. Dit „*Schlagwort*, wij mogen bijna zeggen, deze *Schlagruf* „van twee met elkander strijdende en diametraal tegen„overgestelde wereldbeschouwingen, is in de geleerde „wereld als de technieke uitdrukking voor een daadzaak „der natuurlijke historie algemeen aangenomen geworden; „onder de natuuronderzoekers komt het niemand meer „in de gedachte deze alle levende wezens betreffende „daadzaak te bestrijden. De strijd om het bestaan is „een *fait accompli*." Aldus Dr. D.

Het is niet onaardig den logischen gang der redeneering te volgen; in de eerste zinsneden wordt de mogelijkheid erkend: dat men van de leer over den strijd om het bestaan voor- of tegenstander kan zijn. En zonder dat er eenig onderscheid wordt gemaakt, zonder dat de argumenten der tegenpartij worden weerlegd, wordt de

strijd door Dr. D. al dadelijk beslist, en worden de voorstanders van 't Darwinisme in het gelijk gesteld met de bewering, dat de strijd om het bestaan eene daadzaak is, en het onder de natuurvorschers niemand meer invalt deze daadzaak te bestrijden, evenmin ten opzichte van de splijtzwammen, waar die strijd het „*Wettbewerb um „die Ausmuszung vorliegender Nährsubstanzen*" kan heeten, als ten opzichte van hoogere soorten, waar de naam „*Wettbewerb um die Existenz*", of als de zaak op de menschelijke verhoudingen wordt toegepast, de naam van „*Kampf oder Wettbewerb um die bevorzugte Stel-„lung*" geschikt is.

Den regel der logica: „*latius hos quam praemissae „conclusio non vult*", schijnt Dr. D. niet te kennen of minstens niet in beoefening te brengen. Göthe sprak een waar woord, toen hij zeide: het verschrikkelijkste wat men hooren moet, is de herhaalde verzekering, dat alle natuurvorschers hierin van dezelfde meening zijn. [1])

Na op dit gebrek in de redeneering te hebben gewezen, achten we ons verplicht ook aan de hand der *critica* aan te toonen, dat de stellingen van Dr. Dodel-Port valsch zijn; want men heeft geenszins het recht om iets, wat slechts onder zekere beperkingen waar is en anders niet, met weglating dier beperkingen tot eene algemeene daadzaak te verheffen. Wij verklaren ons duidelijker. Bestaat er werkelijk in de natuur een *struggle for life?* Wordt dit werkelijk door alle natuuronderzoekers aangenomen?

---

1) *Göthe als Naturforscher* in K. von Raumer's *Kreuzzügen*, I, 70; ook bij Hettinger in zijne Apologetiek.

Wij antwoorden: ja, maar onder twee essentiëele voorwaarden:

1°. dat het een strijd is der eene *soort* tegen een *andere;* niet echter een strijd van de verschillende individuën tegen een ander individu eener zelfde soort;

2°. dat die strijd, zoo beperkt, niet het gevolg is van de Natuur zelve, maar wel degelijk van de werking van een persoonlijken God, niet van de *Φύσις*, maar wel van de *Πρόνοια*, tegen welke verwarring Strabo reeds heeft gewaarschuwd.

Wanneer men den strijd om het bestaan zóó opneemt, dan kan het waar zijn, wat Dr. Dodel-Port zegt, dat geen enkele natuuronderzoeker deze daadzaak loochent. Wil men echter den strijd om het bestaan nemen in den zin der Darwinistische school en haar in verband brengen met de zoogenaamde *Natural Selection* of natuurkeus: dan moeten wij beslist ontkennen, dat alle natuurondergoeders dit als eene daadzaak aannemen. Als bestrijders daarvan noemen we o. a. Hopkins, Agassiz, Cuvier, Wagner, d'Archiac, Owen, Flourens, Quatrefages, Von Bär, Hutchison, Van der Hoeven enz. [1])

En dat tal van natuuronderzoekers van naam dien strijd om het bestaan verwerpen, moet ons niet verwonderen, wanneer wij slechts met een vluchtigen blik de bezwaren, daartegen opgerezen, beschouwen. Immers

---

1) Dr. Dodel-Port zelf neemt den strijd om het bestaan in Darwinistischen zin op, wijl hij op gelijke wijze spreekt over den strijd onder de *planten* als over dien onder de *menschen* — bij menschen nu zijn geen soorten, wel rassen, wel individuën van ééne soort; alzoo zoude er bij de lagere planten een strijd zijn onder de individuën eener zelfde soort, hetgeen juist de grondleer van Darwin is.

men zou Darwin's leer omtrent den strijd van het bestaan met een geleerden schrijver volgenderwijze kunnen bepalen: „Alle *wezens* en *ook alle soorten* leven „steeds met elkander in een onophoudelijken strijd om „te bestaan; want er ontstaan altijd veel meer levende „wezens dan er in stand kunnen blijven. Het gevolg „daarvan is, dat alleen die wezens en hunne afstamme„lingen en verder die soorten bestaande blijven, die door „hunne bijzondere organisatie in staat zijn den strijd vol „te houden, d.i. die door hunne kracht of door een ander „dergelijk voorrecht in staat zijn om zich zulke levens„voorwaarden te verzekeren als voor hun bestaan nood„zakelijk zijn." Tegen deze leer worden met recht de volgende bedenkingen gemaakt:

a. De tusschenvormen tusschen minder en meer bewerktuigde wezens *ontbreken.*

b. De meest en de minst bewerktuigde soorten zijn tegelijkertijd en naast elkander aanwezig.

c. Er zijn in de onderste aardlagen, welke fossielen bevatten, zeer bewerktuigde wezens gevonden, wat in strijd is met de trapsgewijze verbetering en veredeling der soorten.

d. Onfeilbaar werkt die veredeling niet; want men ziet soms juist het tegenovergestelde, b. v. hoe dikwijls kunnen wij nagaan, dat in elkander opvolgende geslachten, grootvader, vader en zoon zich door uitnemende kennis onderscheiden hebben, terwijl de kleinzoon daarentegen met zijne kennis op den laagsten trap van ontwikkeling blijft. Met voorbedachtzaamheid kozen we dit voorbeeld, wijl het door bevoegde mannen als een gevolg wordt aangezien van de tegenwoordige hersenoverprikkeling der

jongelieden, welke bij zeer velen tot hersenverstomping leidt.

e. De Palaeontologie leert (hetgeen door Darwin zelf wordt erkend), dat zeer ontwikkelde diersoorten eensklaps zijn uitgestorven, terwijl minder ontwikkelde in den strijd om het bestaan behouden bleven. Overbekend is het voorbeeld van het vogelnestje, waaruit de meer bewerktuigden door den storm werden geworpen, omdat zij, steunend op hun vermeende kracht, zich te veel tot tegenweer hadden gewaagd; terwijl de achterblijvers, de minder bewerktuigden en ontwikkelden, voor ondergang bleven gespaard.

f. In elk geval zouden de verbeterde editieën (als wij het eens zoo mogen noemen) van diersoorten slechts, *als zij bestonden*, den voortgang *binnen de grenzen derzelfde soort* kunnen bewijzen, *overgang* van soort tot soort bewijzen zij echter volstrekt niet.

Geen wonder, dat dan ook Hopkins in zijne verhandeling „Over natuurkundige theoriën", vertaald door Prof. Van der Hoeven, schrijven kon, dat „de transmutatie-„theorie tegen de vaststaande wetten eener gezonde „logica aandruischt" (bl. 22); en gaarne onderschrijven we de strenge veroordeeling, door Agassiz uitgesproken [1]): „I shall consider the transmutation-theory as a scientific „mistake, untrue in its facts, unscientific in its method „and mischievous in its tendency."

En om nu tot Dr. Dodel-Port terug te keeren: wan-

---

1) *Contributions to the natural history of North-America. Vol. III:* „Ik moet de transmutatie-theorie voor een wetenschappelijken misgreep „houden, voor onwaar in hare feiten, onwetenschappelijk in hare methode „en verderfelijk in hare strekking."

neer bij de *niedere Pilze* de strijd om het bestaan met veel energieker middelen gevoerd wordt dan bij de hoogere planten, en wanneer, volgens denzelfden schrijver, de *Wettbewerb um die Ausmuszung vorliegender Nährsubstanzen* evenzeer eene daadzaak is als de *Wettbewerb um die Existenz* of de *Wettbewerb um die bevorzugte Stellung*, dan verklaren we, op grond der hierboven aangevoerde, tot dusverre nooit weerlegde bedenkingen [1]), de geheele leer over den strijd om het bestaan in Darwinistischen zin, wat betreft de hoogere plant- en diersoorten, voor nul en bij de lagere planten (om reden der nog energieker middelen), als men wil, voor nul in de tweede macht.

Wat de bewijzen zelven aangaat, waarop Dr. Dodel-Port, zooals hij beweert, *met* Nägeli, den strijd om het bestaan bij de *niedere Pilze* laat steunen, veroorloven wij ons met alle mogelijke bescheidenheid op te merken, dat hier de *kunstkeus* (nl. chemische proefnemingen) in het spel is, waaruit men toch niet de analogie mag maken op de *natuurkeus* — *cessante causa cessat effectus:* en die oorzaak is hier het verstandig overleg der menschen.

En hiermede stappen wij van de eerste paragraaf af om tot de tweede over te gaan, welke tot titel draagt:

„CONTAGIËN EN MIASMEN",

waarbij men zich op de meest wetenschappelijke stellingen (grootste dwaasheden) kan voorbereiden.

---

1) Nog altijd staat Cuvier als een uitdagende reus tegenover Darwin en zijn aanhang — nog altijd roept hij de nieuwerwetsche zoölogen en palaeontologen op, om uit de voorwereldlijke of tegenwoordige dierenwereld één enkelen tusschenvorm of één enkel verbindingslid tusschen welke soorten ook aan te wijzen.

Over de theorie van het bloedwonder, waarmede het hoofdstuk begint, hebben we reeds vroeger gesproken (*De Katholiek*, Dl. LXXVIII, bld. 125 vv.); wij gaan daarom dadelijk over tot een ander punt, hetwelk door Dr. D. als een product der duistere midden-eeuwen wordt gebrandmerkt:

„De midden-eeuwen, zegt schrijver, hebben ook hek-„sen verbrand; omdat men aannam, dat heksen door een „verbond met den duivel kracht ontvingen op bovenna-„tuurlijke wijze de gezondheid en het leven der menschen „en dieren in gevaar te brengen, iets waarvan men met „veel moeite de bewijzen trachtte te leveren; maar de „*wetenschap* heeft aangetoond, dat er geen heksen en „geen heksenmeesters bestaan, niettegenstaande men ze bij „tienduizenden aan de vlammen overleverde, en het geloof „aan heksenkunsten heden nog in vele streken van het „schoone vaderland [van Dr. D. waarschijnlijk] bij vele „boeren voortduurt. Er was een tijd, waarin heksen en „Joden bekend stonden naar verkiezing epidemieën, ver-„woestende besmettingen, ziekten van menschen en die-„ren op te wekken, en deze dweepzieke leerstellingen „hebben op de wetgeving invloed gehad, en de fiere gestalte „der Gerechtigheid stond treurend ter zijde [hoe senti-menteel!] treurend over de onwetendheid en de onge-„rechtigheid der in dwaling gevoerde menschheid."

„*Wetenschap is niet alleen macht, wetenschap maakt „niet alleen vrij, maar ook rechtvaardig: het weten is „ware wijsheid en rechtvaardigheid.*"

Alvorens nog meer orakeltaal van den Zuricher drie-voet te vernemen, een taal, waarin de gebruiken der Katholieke Kerk meer in het bijzonder zullen worden

doorgehaald, veroorloven wij ons den schrijver hier in het een en ander tegen te spreken.

Over het al of niet bestaan van heksen is veel en zeer veel geschreven. Door een Katholiek echter kan niet ontkend worden, dat zij werkelijk hebben bestaan. En de godgeleerden zeggen, dat het tegenovergesteld gevoelen in zich gevaarlijk is en beleedigend voor de H. Kerk, welke de zwaarste straffen tegen de heksen heeft bedreigd [1]). Ofschoon volstrekt niet alles kan geloofd worden, wat er omtrent de heksen in omloop is, moet men zich nochtans houden aan de algemeene overtuiging in de Kerk, welke hun bestaan erkent. Deze overtuiging is echter geen bewijs voor de hedendaagsche wetenschap; maar wie is er die den handschoen durft opnemen voor Dr. D., en op wetenschappelijke gronden kan aantoonen, dat er geen heksen of heksenmeesters bestaan? En dit bewijs zal niet gemakkelijk te leveren zijn; een *affirmatie* te bewijzen is gemakkelijk; eene *negatie* te bewijzen, valt, behoudens enkele uitzonderingen, zeer zwaar [2]).

Als positief bewijs voor het bestaan van heksen en

---

1) Vgl. de Varceno, *Compendium Theologiae Moralis*, bl. 384.

2) De Amsterdamsche Gemeenteraad met zijne Commissie dacht er ten tijde der inkomsten-belasting, treuriger gedachtenis, anders over: zij vorderde nl. van de te hoog aangeslagenen, dat zij zouden bewijzen, dat zij zooveel inkomen *niet* hadden. Logiesch doorgevoerd, is dit eene onmogelijkheid; maar in de Commissie zaten ook wetenschappelijke mannen.

Zeer merkwaardig zijn de volgende woorden van Professor R. Fruin, in *De Gids*, April 1866:

„Ik heb eenige der hoofdwerken over de tooverij bestudeerd. De indruk, „dien deze studie achterlaat, is een zeer bijzondere. Een wonderlijk ge„voel maakt zich onder het lezen van ons meester. Ons beter weten wor„stelt met de overtuiging van den schrijver. De schat van voorbeelden,

heksenmeesters zou kunnen gelden wat dezer dagen, in zake het Spiritisme, door den Eerwaarden Pater Van Schijndel S. J. is aangetoond:

1°. In de geschiedenis der eeuwen komen onoplosbare problemen voor, feiten, waarvan de oorzaak op wetenschappelijke gronden niet kan worden verklaard, zelfs niet door materialisten en andere met wondervrees behebte geleerden.

2°. Volgens het oordeel van velen hunner is de eenige oplossing van die raadselen te vinden in een geest, onderscheiden van dien der operateurs.

3°. Die geest, voegen wij er bij, is Satan.

Voor het bewijs dier praemissen verwijzen wij naar de

„die hij aanhaalt, de getuigenis der schuldigen, die hij ons voorhoudt, „brengen ons ongeloof tot zwijgen, zonder ons te overtuigen. Wij wijzen „al zijne redeneeringen, zijne bewijsstukken van de hand, maar wij zijn „niet in staat ze alle te weerleggen .... Ten slotte maken wij ons van „hem af met een: het is onmogelijk; het strijdt met al ons weten en ons „gelooven. Wij kunnen den knoop niet ontwarren, wij hakken hem een„voudig door.

„Neemt b.v. het boek van Nicolas Remy (1595) ter hand. Het is ge„schreven door een man van het vak, een rechter van jarenlange onder„vinding, tevens geheimen raad van den Hertog van Lotharingen; het is „opgedragen aan den Kardinaal van Lotharingen: het is dus in alle op„zichten een boek van gezag en distinctie. De titel is op zich zelf reeds „verpletterend: *Daemonolatreiae libri tres, ex judiciis capitalibus nongen„torum plus minus hominum, qui sortilegii crimen intra annos quindecim „in Lotharingia capite luerunt.*

„Op de bekentenis derhalve van 900 schuldigen ..... berust dit ge„leerde geschrift. Voor iedere bijzonderheid, die ons wordt medegedeeld, „worden de belijdenissen van eenigen hunner aangehaald, met al de nauw„keurigheid, die een wetenschappelijk man betaamt. Ziet ge kans histo„risch te bewijzen, dat al die beteekenissen onwaar zijn? En eene enkele, „die blijft staan, is genoeg om de stelling, waarop alles aankomt: hekserij „bestaat, te schragen."

schrijvers, welke *ex professo* over het onderwerp hebben gehandeld, o. a. Perrone in zijn tractaat *De Angelis* en in zijn werk *De virtute religionis.* De plaatsruimte voor dit opstel laat niet toe zelfs maar in het kort zijn argumenten mede te deelen.

Overigens, wat de uitvallen betreft van Dr. Dodel-Port c. s. tegen de bewering, dat door invloed van Satan vele kwade gevolgen veroorzaakt zijn, wij herinneren hier aan het woord van een groot redenaar uit den nieuweren tijd: „Het meesterstuk van Satan in onze dagen „is, dat hij door deze eeuw laat leeren, dat hij niet „bestaat. Het bestaan van den duivel is in die mate het „*Carthago delenda* der XIX^{de} eeuw geworden, dat men „licht de woede van alle zoogenaamde wetenschap be„grijpt, wanneer maar slechts op eenige wijze zijn bestaan „gehandhaafd wordt." Of ook kan men zeggen, volgens de mannen onzer eeuw, is de duivel zoo zwart niet als hij wordt afgeschilderd; en in eene eeuw, zoo geneigd en bekwaam als de onze, in rehabilitaties van allerlei soort, zal het gemakkelijk vallen om zelfs den Aartsrevolutionair te verontschuldigen, die zich alleen maar aan een gevaarlijke onderneming heeft gewaagd!!!

Toch is het zeer zeker: dat van de valsche wetenschap, die den Vader der logen tot oorsprong heeft, het woord niet kan gelden: „Wetenschap is niet enkel macht; „wetenschap maakt niet enkel vrij, maar ook rechtvaar„dig; het weten is wijsheid en rechtvaardigheid." (Dr. Dodel-Port, bl. 23.) — Immers, slaat een blik op Rusland: de Keizer aller Russen riep de voorstanders der moderne wetenschap, Duitsche professoren, naar de Russische universiteiten, en welke wrange vrucht heeft die

wetenschap voortgebracht! Zij heeft de jeugd van de rechten van God vervreemd, in het Nihilisme daarentegen opgekweekt, dat in Rusland's studenten juist zijn meeste aanhangers vond, en de wetenschap heeft haren *grootsten weldoener* — den Keizer Alexander II, op de wreedaardigste wijze om het leven gebracht en, wanneer God niet tusschen beiden treedt, zal zij ook den nieuwen Czaar door sluipmoord, binnen een niet al te lang tijdsverloop, doen sterven. [1])

Wetenschap maakt wijs en rechtvaardig!

Richten wij ons oog op Duitschland, het land der *Wissenschaft* bij uitnemendheid, dan zien wij tot welke teugellooze vrijheid die wetenschap zonder God gevoerd heeft. Of is het Socialisme, hetwelk Duitschland met ondergang bedreigt, niet een vrucht, door die wetenschap voortgebracht? Is de geschiedenis van den *Culturkampf* van 1870 tot op dezen dag niet het onomstootelijk bewijs, dat niet alle wetenschap wijs en rechtvaardig maakt?

Is de Jodenvervolging in Rusland en Duitschland, ofschoon voor een groot gedeelte aan de Joden zelven toe te schrijven, een sprekend betoog, dat de wetenschap in beide landen hare gewenschte uitwerking heeft gehad?

Ook in ons vaderland heeft de leus weerklonken: dat, wanneer eenmaal de wetenschap tot den geest zou zijn doorgedrongen, wijsheid en rechtvaardigheid zouden bloeien. En wat hebben zij nu gedaan, die beweerden dat wetenschap en kennis hun alleen toebehoort? welke vruchten heeft de wetenschap van onze liberalen afgeworpen? Zij

---

1) Vgl. *De Katholiek*, Dl. LXXXI, blz. 186 vv.

hebben, altijd in hunne rechtvaardigheid, de meerderheid genoodzaakt zich naar hunne minderheid te schikken, zij hebben het grootste gedeelte der bevolking gedwongen belasting op te brengen voor scholen, waarvan het geen gebruik kan noch mag maken, voor scholen, waar dikwerf betweterij, maar geen ware wetenschap wordt opgekweekt, ook ten gevolge der ongelukkige methode der hersenoverprikkeling, welke alom in Nederland is ingevoerd.

Wat hebben de liberalen in den lande gedaan, zij, de voorstanders eener wetenschap, die wijs en rechtvaardig maakt? Zij verdeelen de meest winstgevende postjes onder hunne vrienden en onder logemannen; zij volgen eene politiek, waarop het woord van Victor Emmanuel van toepassing is: „*andremo al fondo*"; wij vreezen een staatsbankroet, wij denken aan de nieuwe millioenenleening, en, ware het niet, dat Nederland, met andere landen vergeleken, bij zijn tijd immer 10 jaren ten achter is, ook wij zouden nu reeds de uitersten kunnen zien van ongerechtigheid in den ruimsten zin des woords, waartoe eene wetenschap zonder God den mensch brengt.

Vóór ruim twee jaar verscheen de vertaling van een schandlibel, getiteld: *Vruchten der Philosophie*, waarin eene verhandeling voorkomt over de bevolkingskwestie en de sexueele moraal. Het is geschreven door Charles Knowlton, M. D., vertaald uit het Engelsch door Dr. X., vermeerderd met Aphorismen van E. Douwes-Dekker; deze brochure werd voor eenigen tijd door eene Acte van het Parlement, onder lord Campbell, verboden. Dergelijke verschijnselen zijn een teeken des tijds en een maatstaf ter beoordeeling van de werking der wetenschap.

Wetenschap maakt wijs en rechtvaardig! maar laten we hier den schrijver met zijne eigene woorden weerleggen:

Hij beklaagt er zich over (bl. 23), dat Russische rechters twee onderdanen van het Czarenrijk tot kerkelijke boete veroordeelden, omdat zij, op den 4 Februari 1879, de als heks verdachte Agrafine Ignatiewa in haar eigen huis hebben verbrand.

Bl. 55 lezen we: „De droomen van het Vredes-Ver-„bond hebben volstrekt geen kans om verwezenlijkt te „worden: da vielmehr kaum abzussehen ist, wann der „potenzirte Massenword der Völkerverheerenden Kriege „für alle Zeiten vom Erdboden verbannt sein wird."

En dit alles ondanks de hoog opgevoerde beschaving der XIX^{de} eeuw!!!

Wat wij tot dusverre hebben behandeld en weerlegd, was slechts een gevecht der voorposten, terwijl nu het oogenblik van den grooten strijd tegen Dr. D. en meer waanwijzen van onze eeuw genaderd is. Immers, we zijn nu gekomen tot een punt, waarbij wij genoodzaakt zijn langer stil te staan, en dat we meer uitvoerig te behandelen hebben, omdat de schrijver zelf aan het daar besproken thema en zijne toepassing 35 bl. gr. 8^{0}. heeft gewijd: „Langen tijd," zoo begint Dr. D. zijne verhandeling, welke nu gaat volgen, „langen tijd heeft „men de besmettelijke ziekten aangezien als bovenna-„tuurlijke machten, als afgezanten des Hemels, als wre-„kende Engelen, die onzichtbaar en diensvolgens, zoo „meende men, in geestesgedaante over de bezochte lan-„den zweefden, en steden en dorpen met roeden tuchtigden. „Deze bovennatuurlijke theorie over besmettelijke ziekten

„is heden ten dage nog niet van de aarde verdwenen. „Wij zelven, die nu de zaak geheel anders beschouwen, „behoorden vroeger evenzeer tot de aanhangers dezer „gevaarlijke besmettingsleer, dewijl onze moeder ons „leerde bidden: „Bewaar ons van vuur, watersnood, „van besmettelijke ziekten, die op den vollen middag „schaden; van de pest, welke in het duister rondsluipt."

„En van welken aard nu zijn de gevolgen eener zoo „gevaarvolle leer? Dit hebben onze voorouders hier te „lande gezien, dit zien wij heden nog daar, waar het „bijgeloof de beangstigde en met vrees voor besmettelijke „ziekten behebte menschen tot bedetochten, bedevaarten „en processiën van alle soort te zamen drijft en op deze „wijze het kwaad niet vermindert, maar eerst tot volle „uitbreiding doet komen. De Arabieren hebben hun Mekka; „hoevele bedevaartgangers zijn daar met de cholera in „aanraking gekomen en hebben voor zich zelven en de „hunnen den dood gevonden daar waar zij hoopten hulp „te verkrijgen! Ik zag eens iemand, die aan eene onge- „neeslijke verzwering leed, het steenen beeld van eenen „heilige aanraken, uren lang met aandrang voor het „beeld liggen om zijne genezing af te smeeken. Zijne „gevaarlijke wond, welke daar met het beeld in aanraking „kwam, droeg de voortplantingskiem van het kwaad op „den steen over: een volgende pelgrim, die zich daar „plaatste en voor eene wonderbare redding zijne knie- „en handkus verrichtte, ging van daar, aangestoken met „dezelfde kwaal, welke de zieke aan den steen, het hei- „ligenbeeld, overdroeg en waardoor dit laatste tot eene „verzamelplaats van besmetting werd! In meer ontwik- „kelde kringen is men langzamerhand tot eene minder

„gevaarlijke theorie gekomen. Toch worden ook in deze „kringen der maatschappij nog onhoudbare beschouwin- „gen gevonden, welke voor een gedeelte niet minder schade- „lijk zijn dan de afgedankte besmettingsleer der geesten. „Iedere nieuwe schrede, welke het onderzoek der lagere „plantsoorten kan opteekenen, wijst ons altijd weder van „voren af aan op de schadelijke theorieën, welke hier en „daar hun gevaarlijk bestaan hebben.

„Het is daarom eene groote verdienste, dat de meest „bevoegde navorscher der lagere splijtzwammen het onder- „nomen heeft om, steunende op zijne menigvuldige en „veeljarige ondervinding, eene kritiek op de wetenschappe- „lijke meeningen over de besmetting te maken en onder „waardeering der als zeker waargenomen daadzaken den „grond te leggen tot eene besmettings-theorie, welke „zooveel mogelijk nabijkomt aan den tegenwoordigen „staat der wetenschap."

Wanneer we door dit lange uittreksel uit Dr. D.'s werk het geduld van den lezer wellicht een weinig hebben op de proef gesteld, 't was ten einde met meer orde in de weerlegging daarvan te kunnen voortgaan. Allereerst staan we dan stil bij de plechtstatige verzekering, dat de besmettelijke ziekten met de bovennatuurlijke orde niets hebben uit te staan, ja, wat meer is, dat die inmenging der bovennatuur in de natuurlijke orde zeer gevaarlijk worden kan; tot staving zijner stellige meening beroept D. zich op twee voorbeelden: den bedeganger naar Mekka en den pelgrim naar een heiligenbeeld. Maar dat Mekka eene plaats is, waar velen, in stede van te genezen, door de besmetting worden aangestoken, zal allerminst een Katholiek verwonderen; integendeel, het

pleit juist in het voordeel der Katholieke Kerk, en wij verzoeken elken ongeloovige van deze verzekering van Dr. D. behoorlijk nota te nemen: te Mekka geneest men niet, maar wordt men integendeel besmet. Maar als het anders was, zou God wonderen van genezing doen ten voordeele van de dwaling — welke naam zonder eenigen twijfel op de leer van Mohamed is toe te passen — maar dan zou God in strijd met zich zelf geraken en ophouden God te zijn; in stede dus, dat dit eerste voorbeeld de stelling van Dr. Dodel-Port bewijst, strekt het integendeel tot zijne bestrijding.

Als tweede bewijs haalt hij aan, dat iemand, die voor een heiligenbeeld had neergeknield en de plaats had aangeraakt, waar een besmette met vurigheid gebeden had, ten gevolge van zijn bezoek, in plaats van *genezen* geheel besmet is heengegaan. Voor dit tweede feit is Dr. D. zoo bescheiden geweest zich zelven als eenig gezag op te geven; maar 't staat ons daarom vrij zulk een gezag te wraken, wijl het bij Dr. D. volstrekt geen zeldzaamheid is, dat hij aan het maken eener verkeerde diagnose schuldig wordt. Hoe het met den eersten persoon is afgeloopen, wordt niet vermeld. Op onze beurt willen wij nu het bewijs leveren, dat de inmenging der bovennatuurlijke in de natuurlijke orde, zooals dit in de Roomsch-Katholieke Kerk geschiedt, van grooten invloed op de besmettelijke ziekten is geweest. Onder de tallooze voorbeelden, welke ons uit de Kerkgeschiedenis ten dienste staan, kiezen we er twee bij voorkeur uit: nl. het gebeurde te Oberammergau en wat te Marseille heeft plaats gehad, toen deze stad ten jare 1720—21 door eene vreeselijke pest is bezocht geworden.

Oberammergau. Wij laten hier het woord aan Dr. Hyacinth Holland, die ons den oorsprong van Oberammergau's *Passionsspiel* op de volgende wijze mededeelt [1]):

„In het jaar 1633 heerschte in de naburige, door de Zwe-„den erg mishandelde omstreken van Ammerthal tot Parten-„kirch, Eschenlohe en Kohlgrub eene zoo gevaarlijke aan-„stekelijke ziekte, dat slechts weinige menschen in het leven „bleven. Ofschoon het hooggelegen Ammerthal door bergen „van die plaatsen gescheiden is en alle voorzichtigheidsmaat-„regelen werden aangewend om zich voor die verschrikkelijke „pest te behoeden, zoo werd nochtans door een armen dag-„looner, die te Eschenlohe veldarbeid verrichtte en die, om „met zijn huisgezin het feest van kerkwijding te vieren, langs „omwegen over de bergen in zijn huis sloop, de ziekte mede-„gebracht. Reeds den tweeden dag was er een lijk, en in korten „tijd stierven 84 personen. Bij deze algemeene droefheid nu „kwamen de Ammergauers te zamen en deden de plechtige „gelofte, de Lijdensgeschiedenis van Christus, het lijdensdrama, „alle tien jaren op te voeren. En het geloovig vertrouwen werd „niet beschaamd. *Niemand stierf* meer aan deze ziekte, of-„schoon velen nog daarmede aangestoken ternederlagen. Reeds „in het daarop volgend jaar 1634 werd met een dankbaar „hart de Lijdensgeschiedenis voor de eerste maal opgevoerd „en bleef sedert in vrome beoefening, trots al de moeielijk-„heden en hinderpalen, *welche die aufklärungssüchtige Neuerer „zur Zeit der Säcularisirung in den Weg werfen wollten.*"

Marseille. Het tweede, niet minder sprekend voorbeeld, wordt ons medegedeeld door J. E. de Mirville [2]). Wij

---

1) *Das Ammergauer Passionsspiel im Jahre* 1870 *Von* Dr. Hyacinth Holland in München. *Zeitgemässe Broschuren.* 1870, III.

2) *Pneumatologie. Des Esprits et de leurs manifestations diverses. Mémoires adressés aux Académies.* Tom. II, pag. 278.

geven de Fransche taal om niets van he eigenaardige der beschrijving te verliezen.

„Dira-t-on que les pestes de nos jours seraient plus récal-„citrantes et moins sensibles aux prières? Nous répondrons „par un fait presque contemporain [1720 et 21], énorme et „constaté dans les archives les plus officielles d'une grande „ville. Qui donc oserait nier le dévouement de cet admi-„rable Belsunce, qui au milieu même de l'épidémie, alors „qu'il périssait encore cinq mille malades par jour, entraîna „toute sa ville épiscopale aux autels de Notre-Dame de la Garde, „offrit sa vie en holocauste et dévoua la France au Coeur sacré „de son Maître? à l'instant, disent les archives, on vit cesser „le fléau; à partir de ce grand moment *pas un seul* cas ne „fut signalé et *tous les malades retrouvèrent la santé.* Or, qui „s'informe à cette heure de ce que pouvaient être ces prières? „C'étaient tout simplement celles de l'Eglise en temps de peste:

„„Au nom de la très-sainte Trinité, je vous conjure de vous „„retirer, o vous, quelle que soit votre espèce, *quicunque* „„*sitis*, que vous nous soyez envoyés de l'Occident ou de „„l'Orient; vous, esprits terrestres, aériens et du feu et de „„l'eau, esprits de tous les mondes et de toutes les sphères, „„au nom du Dieu tout-puissant, qui déchira le voile du tem-„„ple à la mort du Seigneur, qui ouvrit les tombeaux, res-„„suscita les morts, fit trembler toute la terre et pâlir le soleil, „„tremblez à votre tour, si vous n'abandonnez ces lieux aus-„„sitôt et en hâte." Voir tous les exorcismes des Rituels.

„Et la peste tremble et la peste s'enfuit à l'instant même „devant le *simple exorcisme* d'un pasteur qui s'offrait au „martyre: voilà tout.

„Nous le répétons, il ne s'agit pas ici d'un miracle ou „d'Athènes ou de Rome; il s'agit d'un miracle d'hier sur une „immense échelle et contre la négation duquel tout Marseille „protesterait avec indignation. Informez-vous, questionnez et „lisez, ne fût-ce que pour chercher à ce grand fait quelques „échappatoires, et tâchez de les trouver!"

En nu achten wij het noodig de theorie zelve nader te bespreken; en om daarin eenige orde te volgen zullen we nagaan:

1°. Wat de heidensche oudheid over de besmetting dacht;

2°. Wat de moderne wetenschap daarover leert; waarbij we de vrijheid zullen nemen hare gegevens aan den toets der kritiek te onderwerpen;

3°. Wat de Openbaring, vervat in de H. Schrift en de geschriften der HH. Vaders, ons omtrent de besmettelijke ziekten leert.

Het resultaat dier onderzoekingen zal, naar wij vast vertrouwen, aan het licht brengen, dat de gegevens eener zoogenaamde wetenschap niet bestand zijn tegen het overeenstemmend gevoelen der eeuwen, tegen de gezonde logica en tegen de eeuwige waarheid van God.

(*Wordt vervolgd.*)

TH. J. J. DE BOUTER, Pr.

De Encycliek: „Diuturnum illud".

Terwijl wij er over dachten bovengemelde Encycliek [1]) van onzen Heiligen Vader Leo XIII, wegens hare allergrootste belangrijkheid, te bespreken, om er de aandacht onzer lezers bijzonder op te trekken, ontvingen wij het September-nommer van *Le Messager du Coeur de Jésus*, waarin gemelde Encycliek behandeld en als bijzondere intentie voor de maand September „het herstel van het Christelijk gezag" werd aanbevolen.

We konden, meenden we, niet beter doen dan deze beschouwing van den geleerden en diepzinnigen hoofdredacteur aan onze lezers mede te deelen. De toestand van het revolutionaire Frankrijk doet ons des te beter het groote gewicht dezer Encycliek begrijpen. We geven hem dus het woord.

Het herstel van het Christelijk gezag.

I.

Met eene helderheid, welke alleen door vrijwillige blinden niet gezien kan worden, maakt de Plaatsbekleeder van Jesus Christus aan de maatschappij de oorzaak bekend van de kwaal, die haar uitput en van het middel, dat alleen deze genezen kan.

Ongelukkigerwijze zijn de vrijwillige blinden talrijk.

1) Vgl. de Hollandsche vertaling. Dl. LXXX, blz. 167 vv.

Men ontmoet ze vooral onder hen, die zich de zending gaven, om huns gelijken te verlichten en te geleiden.

Immers wij zien niet, dat de Encycliek van Leo XIII de aandacht getrokken heeft van twee klassen van menschen, die heden de wereld regeeren: de publicisten, wien het besturen der geesten behoort, en de politieken, wien de volken de behandeling hunner belangen overgelaten hebben.

En toch, het treurige vraagstuk, zoo helder in de Encycliek opgelost, foltert heden alle zielen, en niemand zal wel de noodzakelijkheid om het op te lossen ontkennen.

Hoe een eind te maken aan de schokken, welke gedurende eene eeuw met bijna geregelde opvolging het bestaan zelf der maatschappij in gevaar brengen?

Met vele andere Pausen, maar wellicht duidelijker dan eenige andere Paus, antwoordt Leo XIII: die schokken zijn het noodzakelijke gevolg van de doodelijke wonde, welke men aan het meest wezenlijke orgaan van het maatschappelijke lichaam, het gezag, toegebracht heeft. Geen herstel is mogelijk, dan voor zoover men den hemelschen geneesheer der volken Jesus Christus toelaat, aan het gezag de goddelijke kracht, waarmede Hij het voorzien had, terug te schenken.

Laten wij dit gewichtig onderricht overwegen en trachten er de gevolgen voor het leven uit af te leiden. Indien het goed begrepen werd, dan zou het voldoende zijn om alle twijfelingen, welke thans de Christenen in verwarring brengen, op te lossen en hunne verdeeldheden te doen eindigen. Hier is het terrein, waarop zij zich met elkander kunnen en moeten vereenigen, en hier

wordt hun het gebruik verkondigd, dat zij van hunne politieke rechten moeten maken, indien zij hun godsdienstig geloof niet willen verzaken. Wat wij meermalen als onze innigste overtuiging verkondigden, roept Leo XIII met al het gezag zijner goddelijke zending aan de geheele wereld toe. De wezenlijke voorwaarde van redding voor Kerk en maatschappij is *het herstel van het Christelijk gezag*; en bijgevolg is het de plicht van ieder Christen en iederen waren vaderlander om *de Revolutie* te bestrijden, welke niets anders is dan *de ontkenning en omverwerping van alle gezag* [1]).

Leo XIII noemt de Revolutie niet, maar doet beter dan haar te noemen, hij teekent haar portret, formuleert zeer nauwkeurig hare leer, schetst met groote trekken hare geschiedenis.

Dit alles is vervat in den eersten zin zijner Encycliek, waar hij ons op „dien langen en verwoeden oorlog" wijst, die eerst het goddelijk gezag der Kerk aanrandde, om te eindigen met de omverwerping van het burgerlijk gezag en van de geheele menschelijke maatschappij, waaraan het burgerlijk gezag ten grondslag strekt.

Dat nu verstaan wij onder *de Revolutie*. Niet een gedeeltelijke opstand tegen een vorst, die men verjaagt om een ander in de plaats te stellen; niet de meer of minder geweldige verandering van den vorm eener regeering. Dergelijke feiten vindt men herhaaldelijk in de geschiedenis van alle maatschappijen; bij alle volken zijn ontelbare revoluties. Maar *de Revolutie* is een geheel

---

1) Men leze Deel XXXV—XXXVI van dit Tijdschrift: *De toestand van het Protestantisme.*

nieuw, ongehoord verschijnsel, zij is het voorwendsel, door eene geheele maatschappij opgevat om het gezag zelf te vernietigen, om alle gezag, wat boven haar is, te kunnen missen, om den grondslag weg te nemen, waarop de maatschappij van het begin der wereld hare instellingen en wetten gevestigd had.

Zoodanig is het verschil tusschen *de Revolutie* en de politieke omwentelingen, te voren met dien naam genoemd. Dit waren slechts feiten en op zich zelf staande feiten. De Revolutie is vóór alles eene leer, eene ketterij, een beginsel: de ontkenning van het Christelijk en redelijk beginsel van de onderwerping der menschelijke maatschappijen aan de wet des Allerhoogsten. En daar dit een algemeen beginsel is, zal ook de toepassing in de werkelijkheid algemeen zijn. De Revolutie is wezenlijk cosmopolitiesch. Zij heeft zich zelf de zending gegeven om de Christelijke orde overal, waar die orde door de Katholieke Kerk gesticht is, omver te werpen. Om deze zending te vervullen, heeft zij zich naar het voorbeeld der Kerk ingericht. Gelijk deze niet alleen een volmaakt leerstelsel en een groot feit is, maar ook een levend lichaam, bestemd om op aarde het bestaan van dat feit en het onderwijzen van die leer te doen voortduren, zoo heeft ook de Revolutie, om te beter hare leer en hare daden tegenover de Kerk te stellen, zich gevormd tot eene sekte en zich eene hiërarchie gemaakt en eene leer aangenomen.

De eigen naam der Revolutie als sekte is *Vrijmetselarij*, en als leer noemt zij zich *Liberalisme*. De naam van Revolutie wordt meer eigenlijk gegeven aan de feiten, aan de wederkeerende omwentelingen, welke het

liberale beginsel voortbrengt. Juist in dat beginsel, in de ontkenning van het goddelijk gezag bestaat het wezen der Revolutie; en daardoor, gelijk wij zeiden, is zij in waarheid een geheel nieuw en ongehoord verschijnsel.

Betreffende de erkenning van het goddelijk gezag was er tot aan de vorige eeuw werkelijk overeenstemming tusschen alle tijden en alle volken. De heidensche maatschappijen, hoe verschillend ook van ons in haar idee over de Godheid, erkenden toch zoowel als wij de noodzakelijkheid eener goddelijke bekrachtiging om aan de menschelijke wetten onbewegelijke vastheid te geven. Niet een Christen, maar een der laatste heidensche wijsgeeren, de geheel overlevering der oudheid samenvattende, verklaarde, dat het gemakkelijker was een stad zonder muren te bouwen dan eene maatschappij te vestigen zonder daaraan den godsdienst tot grondslag te geven.

De groote revolutiemaker Lucifer, die beproefd had in den hemel zelven Gods gezag omver te werpen, durfde tot deze laatste tijden de menschen niet aansporen om een zoo dwaze proef te herhalen. Hij was tevreden als hij ze in werkelijkheid tegen God kon opzetten, door hun Gods eigenschappen en bevelen in een valsch licht voor te stellen; maar hij waagde het niet hen aan te sporen, om God geheel ter zijde te stellen. Zoozeer gevoelt de menschelijke zwakheid behoefte aan God, én tot ons eigen behoud én ter bescherming tegen de misdadige hartstochten onzer medemenschen.

Eindelijk, in de vorige eeuw scheen het den Bekoorder toe, dat de menschelijke hoogmoed tot genoegzame rijpheid gekomen was, om deze laatste vrucht voort te brengen.

Door den opstand van Luther had hij in een derde van Europa het gezag der Kerk, welke God zelf tot zijn vertegenwoordiger in de geestelijke orde gesteld had, omvergeworpen. Doch terwijl men in theorie de verplichting om aan den Bijbel te gehoorzamen aannam, gewende men zich om in werkelijkheid alleen aan zijn eigene ingeving te gehoorzamen en den Bijbel naar eigen zienswijze uit te leggen. Alleen bleef nog over om de onafhankelijkheid, waarop men zich in de godsdienstige orde beroemde, tot de politieke orde uit te breiden. En, inderdaad, het was niet logiesch, in de vorsten een goddelijk gezag te erkennen, wat men niet meer bij den Paus aannam. Was de tijd niet gekomen, om de volledige emancipatie der mondige menschheid af te kondigen? Stelde dan de vooruitgang en verlichting haar niet in staat, om zich zelve genoeg te zijn en alle gezag boven zich te kunnen ontberen?

Maar, hoe eene maatschappij zonder gezag te vestigen? Is het niet noodig, dat in iedere vereeniging van menschen de eenen bevelen en de anderen gehoorzamen?

Dat vraagstuk heeft Rousseau opgelost en door zijn *Contrat Social* aan de Revolutie hare formule gegeven.

De macht zal geschapen worden door dezelfden aan wie zij moet bevelen; zoodat door aan haar te gehoorzamen, ieder aan zich zelven gehoorzamen zal. Deze theorie is met deze woorden uitgedrukt in de *verklaring der rechten van den mensch:* „Het beginsel van alle souvereiniteit berust wezenlijk in de natie" (Art. 3); „De wet is de uitdrukking van den algemeenen wil" (Art. 6).

Dat is de revolutionaire ketterij, d. i. volgens de woorden van Leo XIII, de dwaling van hen, die voorwenden,

dat alle macht van het volk, als uit zijn bron, voorkomt en dat, gelijk zij alleen in naam des volks kan uitgeoefend worden, zij ook ophoudt te bestaan, zoodra het aan het volk behaagt om haar terug te nemen.

Deze dwaling, zoo vervolgt Leo XIII, is de tegenstelling van de Katholieke leer, welke het recht om te bevelen van God, als van zijn natuurlijk en noodzakelijk beginsel, doet afdalen.

Men moet dus de revolutionaire dwaling niet met het republikeinsch bestuur verwarren. Men kan zeer goed toegeven, dat de bezitters der macht door de menigte worden gekozen, dat is geenszins in strijd met de Katholieke leer. „Maar door dergelijke verkiezing, zegt Zijne Heiligheid, wordt de machthebber aangewezen; niet het recht der macht overgedragen; niet de heerschappij wordt opgedragen, maar er wordt bepaald, wie haar zal bezitten."

Zoo echter begrijpen de revolutionairen de zaken niet. Zij kennen in de menschelijke maatschappij niets dan het menschelijke. De menschen scheppen en verwerpen de macht uit vrije beweging, en maken en vernietigen eveneens de wetten. Alle recht en alle plicht neemt zijn oorsprong uit den algemeenen wil, en men randt diens souvereiniteit aan, als men een hooger recht daartegenover stelt.

Deze leer, het is duidelijk, is niets anders dan het wettelijke atheïsme en het sociëele antichristendom. God en zijn Christendom worden buiten de wet gesteld en hebben niet het minste recht op de maatschappij. Al laat zij voorloopig aan de burgers de vrijheid om zich in het bijzondere leven naar de voorschriften des Schep-

pers te richten, in het sociëele leven erkent zij in de goddelijke wet geen oppergezag over onze handelingen. De menschelijke wet is van alle ondergeschiktheid aan de goddelijke ontslagen en verwacht van haar geene bekrachtiging. Hare kracht berust in haar zelve. Wellicht zal men gedurende eenigen tijd nog den steun van de godsdienst aannemen, om de zwakke punten van het nieuwe bestuur te versterken. Het kruisbeeld zal blijven in de gerechtshoven, om de misdadigers af te schrikken en de heiligheid van den eed te verzekeren. Maar dat zijn afwijkingen, welke, naarmate de volkeren aan de secularisatie gewoon geraken, ook zullen verdwijnen. En wanneer de Revolutie alle zielen en inrichtingen door haar vorm zal vervormd hebben, dan zal alles geseculariseerd of, gelijk men heden zegt, *gelaïciseerd* zijn. Alles zal geschieden in den naam des volks, van dat souvereine volk, dat de wetten maakt, dat oordeelt en veroordeelt door *zijne* vertegenwoordigers.

Nooit sedert het bestaan der menschelijke maatschappij had men er aan gedacht haar dusdanige theorie tot grondslag te geven. Om zulke tastbare absurditeiten algemeen geloof te doen vinden, moest de menschelijke hoogmoed tot waanzin opgedreven worden. En zooverre zijn wij gekomen. Het sociëele atheïsme is in de ideeën en zeden doorgedrongen, zoodat zelfs menschen, die nog in God gelooven en Hem dienen, het aannemen. Zij achten het zeer begrijpelijk, dat de Schepper van het heelal tevreden is met over de bijzondere gewetens te heerschen en het aan de maatschappij (of den Staat) vrijlaat zich aan zijn gezag te onttrekken en Hem te behandelen alsof Hij niet bestond. Met verschillende verzachtingen,

welke geenszins de ongerijmdheid noch het gevaar verminderen, wordt de liberale theorie, het eigenlijke wezen van de revolutionaire ketterij, aangenomen, verkondigd, verdedigd, gesteund door velen van hen, die zich voor behoudsmannen houden en aldus ook noemen. Christenen voor het inwendige, handelen en spreken zij bij de uitoefening der openbare bedieningen niet anders dan de ongodisten. Hoevele dergelijke Christenen zijn niet sedert eene eeuw met het gezag bekleed geweest? Hun eerste plicht ware, zeker, geweest om de maatschappij den revolutionairen weg te doen verlaten, glorie te geven aan den Allerhoogste en het gezag op zijn waren grondslag te herstellen; geen van allen heeft het aangedurfd. Zelfs de verdedigers der Katholieke waarheid hebben lang gemeend, dat er om de Katholieke zaak te doen zegevieren niets beter was dan onder het revolutionaire beginsel te schuilen.

Wat is er gebeurd? Onder alle regeeringen heeft de Revolutie haren loop vervolgd en hare overwinningen uitgebreid Evenzeer gediend door hare tegen- als door hare voorstanders, heeft zij zich gevestigd in de ideëen, de zeden, de wetten, de instellingen, de regeeringen. De eenige tijdelijke macht, welke haar invloed niet kon bereiken, was de Pauselijke, en deze is omvergeworpen. Rome, het bolwerk der Christelijke maatschappij, is een der voornaamste brandpunten van de antichristelijke propagande geworden; aan den Plaatsbekleeder van Jesus Christus blijft slechts zijn woord, om de maatschappij te redden van haren geheelen ondergang, waarmede zij door de ontwikkeling der Revolutie bedreigd wordt.

II.

En ziet nu, met welke kracht de Stedehouder van het menschgeworden Woord, noch door tegenstand ontmoedigd, noch door eenig gevaar afgeschrikt, de stem verheft om aan regeerders en volken den afgrond, waarin zij zich afstorten, te wijzen, en den eenigen weg, die tot het behoud leiden kan.

Indien de aanhangers der Revolutie bij het verlies van het geloof ten minste het gezond verstand hadden behouden, dan konden zij niet verhinderd zijn, om de noodlottige gevolgen te zien, zoo nauw verbonden met hun ongerijmd beginsel, gelijk Leo XIII aantoont. „Te weigeren om het gezag van God af te leiden, is de politieke macht niet alleen berooven van haren schoonsten glans, maar ook van hare kracht . . . ." Het gezag omvat de macht van te verplichten tot gehoorzaamheid, en wel zoodanig dat de ongehoorzaamheid zonde is. „Geen mensch nu kan in zich zelven iets vinden en uit zich zelven de macht putten, om door de banden van zoodanig gezag den vrijen wil der overigen te binden." Men vernietigt dus het wezen van het gezag door het te maken tot eene zuiver menschelijke schepping. Het te doen afhangen van het welbehagen der menigte, is het vestigen op de zwakste der grondslagen; dat is de begeerlijkheid des volks vrijlaten en haar opwekken tot voortdurenden opstand en in de Staten de bewegingen, waardoor zij ondermijnd worden, bestendigen. Wie immers begrijpt niet, dat, indien het welgevallen der menigte de macht schept, aan die menigte het recht behoort, haar werk naar welgevallen te vernietigen? Eene dergelijke leer is voortdurende aan-

sporing tot regeeringloosheid en tevens rechtvaardiging van alle dwingelandij. Zij drijft tot regeeringloosheid door dat zij allen, wie de last des gezag te zwaar drukt, machtigt om ter onderwerping samen te spannen. Tevens wettigt zij alle dwingelandij; daar zij geen recht erkent boven den algemeenen wil en dus wettig maakt alle overweldiging, alle verbeurdverklaring, alle onderdrukking, waartoe zij besluiten mochten, die zich tot organen des algemeenen wils wisten te doen erkennen.

Met recht dus toont ons Leo XIII het einde van het revolutionair beginsel in communisme, socialisme, nihilisme, als laatste gevolg. Laten de proletariërs, de menschen zonder eigendom, voorzeker, het grootste deel der kiezers, zich vereenigen, zoodat zij de meerderheid in de wetgevende vergaderingen verkrijgen; en laten zij dan besluiten tot de verdeeling van allen eigendom, tot de vernietiging van het huisgezin, tot de vervanging van den Staat door de gemeenten; al wie erkent, dat de wet hare kracht ontleent aan den algemeenen wil, zal hij tegen dergelijke besluiten iets kunnen opwerpen? Gij zegt: maar dergelijke wetten zouden de dood der maatschappij zijn. — Dat zeggen wij met u; ook Leo XIII roept het u toe, als hij die verfoeielijke sekten noemt: „*civilis hominum civitatis teterrima portenta ac pene funera*, d. i. afschuwelijke voorteekenen en bijna de doodsboden der menschelijke burgerlijke maatschappij." Maar van dien dood, indien hij ons moet treffen, zijt gij de eerste bewerkers door in de maatschappij het beginsel in te planten, waaruit nihilisten en communisten slechts de gevolgen trekken. En hoe aan de kiem te beletten om de vrucht voort te brengen? Hoe den stroom tegen te houden,

welks dijken gij verbroken hebt? Om de Revolutie te beletten, dat zij haar noodlottig einde bereike, hebt ge slechts één wapen, het belang; maar om u te overwinnen bezit de uiterste Revolutie behalve talrijker belangen en heviger driften, de wapenen, die gij zelf haar verschaft, het beginsel, dat gij blijft belijden en dat zij tegen u keert.

III.

Om aan het gevaar te ontkomen bestaat er blijkbaar slechts één middel: dat, hetwelk Christus' Stedehouder ons aanwijst: het herstel van het Christelijk beginsel des gezags.

Niets is zoo redelijk als dit beginsel. Het is niet eene waarheid, welke wij alleen door de Openbaring kunnen kennen; want het volgt duidelijk uit de natuur der zaken. Dat de menschen in de burgerlijke maatschappij leven, beveelt de natuur, of beter God, de Schepper der natuur; dewijl zij alleen door vereeniging met huns gelijken een menigte zaken verkrijgen, voor hun physiek en moreel bestaan allernoodigst. Nu dan, maatschappij is onmogelijk, kan zelfs niet gedacht worden zonder een beginsel van eenheid, waardoor de bijzondere belangen naar het algemeen belang kunnen gericht en geleid worden. Dat beginsel is het gezag en dus gewild door God, evenzeer als de maatschappij. Voordat dus de heilige Paulus het uitdrukkelijk zeide, was de rede voldoende, om aan de menschen dit leerstuk te openbaren, waarop de orde der maatschappij rust: alle macht komt van God en die aan het wet-

tig gezag weerstaat, weerstaat aan Gods verordening.

Het gezag, aldus begrepen, bezit de noodige kracht om het doel, waartoe het gegeven werd, te bereiken. Al wordt hij, die het gezag uitoefent, door zijns gelijken gekozen, niet van hen, maar van God ontvangt hij het recht, om de maatschappelijke orde te handhaven. In naam des Scheppers en des oppersten Wetgevers kan hij de macht om de gewetens te verplichten uitoefenen; eene macht, welke geen mensch krachtens zijne natuur kan vorderen.

Indien nu deze leer het gezag versterkt en de majesteit verheft van hen, die gebieden, niet minder bevestigt zij de waardigheid en den plicht van hen, die gehoorzamen. Immers indien de macht der Staatsregeerders eene deelneming is aan de goddelijke macht, ontvangt zij daardoor meer dan eene menschelijke waardigheid; niet die goddelooze en dwaze, volgens welke de heidensche keizers zich goddelijke eerbewijzen aanmatigden, maar eene ware en echte, door zekere goddelijke gave en weldaad ontvangen. Zoo zullen de burgers onderdanig en gehoorzaam zijn aan de vorsten, als aan God, niet zoozeer uit vrees voor straf als uit eerbied voor de majesteit, noch uit vleierij, maar uit geweten.

Hoe zoude men beter voor de waardigheid der burgers kunnen zorgen; dewijl zij in de gehoorzaamheid zelve die betamelijkheid bewaren, welke aan de verhevene natuur des menschen past? Immers zij begrijpen, dat voor de rechtbank Gods geen slaaf noch vrije is, dat één de Heer voor allen is, rijk *voor allen*, *die Hem aanroepen*, en zij daarom alleen onderdanig en gehoor-

zaam zijn aan de vorsten, dewijl deze in zekeren zin Gods evenbeeld zijn, *wien te dienen heerschen is.*

Opdat echter de gerechtigheid in het besturen bewaard blijve is het bovenal noodig, dat zij die de Staten besturen, begrijpen, dat de Staatsmacht niet ontstaan is ten voordeele van het bijzonder belang; maar dat het Staatsbestuur moet dienen tot nut van hen, die toevertrouwd zijn, niet van hen, aan wie het toevertrouwd is. De vorsten moeten hun voorbeeld nemen aan den Allerhoogsten God, van wien hun het gezag is gegeven; Gods beeld moeten zij in het bestuur voor oogen houden en het volk met gerechtigheid en getrouwheid regeeren en met de noodige gestrengheid de vaderlijke liefde vereenigen. Daarom worden zij door de uitspraken der heilige Schriften herinnerd aan de rekenschap, welke zij eens aan den Koning der koningen en den Heer der heerschers zullen geven; als zij hun plicht verlaten, kunnen zij geenszins de gerechtigheid van God ontkomen.

En deze leer is niet slechts eene schoone theorie, maar zij is overal in oefening gebracht, waar Christus getrouwe leerlingen had. In den persoon der heidensche Keizers zelfs erkenden en eerbiedigden de eerste Christenen het goddelijke gezag. En waren zij in hun wederstand onverzettelijk, als deze onwaardige vertegenwoordigers van God hun macht misbruikten om ze van den dienst van God te verwijderen, niet minder toonden zij zich helden in de gehoorzaamheid, als zij berooving, folteringen of den dood ondergingen om de getrouwheid aan de vorsten te bewaren.

Eerst toen de vorsten zelven de wet van Christus aan-

namen, verscheen het Christelijk gezag in al zijne grootheid en bracht zijne gelukkige vruchten voort. Immers zoo lang beide machten in overeenstemming en vriendschap leefden, heerschte voldoende rust en voorspoed. Zondigden de volken door opstand, dan was de Kerk daar, om de rust te bemiddelen en de te hevige driften door zachtheid en gezag te bedwingen. Zondigden de vorsten in het bestuur, dan naderde zij de vorsten, hield hun de rechten, behoeften en billijke eischen der volken voor oogen en vermaande zij hen tot gerechtigheid, vergevingsgezindheid, goedertierenheid. Zoo verkreeg zij dikwerf de verwijdering van de gevaren, die uit oproer en burgeroorlogen ontstaan Ja, menigmaal heeft de Kerk den geesel der internationale oorlogen afgewend.

De uitstekende voordeelen, welke de Grieken zich bij de instelling van den raad der Amphictyonen voorstelden, had Christus aan de Christenheid gegeven door de instelling van een scheidsgerecht met veel grooter waarborgen van onpartijdigheid en wijsheid. De volken waanden zich vrij te maken door de verwerping van het vaderlijke gezag dezer rechtbank; en sedert hebben zij niet opgehouden elkander te bestrijden en zich zelven te verscheuren door burgertwisten.

IV.

We weten nu, wat het Christelijk gezag en ook wat de Revolutie is. Welke praktische besluiten zullen wij daaruit trekken?

Nu Christus aan zijnen Stedehouder deze wonderbare uiteenzetting zijner leer ingegeven heeft, zegt Hij

tot de Christelijke maatschappijen wat God weleer door zijn Profeet tot het Joodsche volk zeide: Gij hebt voor u de dood en het leven; kies dus het leven, opdat gij zelf leeft en uw zaad.

Het oogenblik voor eene beslissende keuze is gekomen. De partijen, tusschen welke wij te kiezen hebben, zijn ten volle gekend in hetgeen zij voortbrengen. De ondervinding is volkomen, geen bedrog is mogelijk. — Het Christelijk gezag heeft, niettegenstaande de zwakheden zijner bezitters, Europa tot een graad van beschaving, van voorspoed en van macht verheven, welke de menschheid op andere wijze nooit heeft bereikt. — De Revolutie, die sedert eene eeuw over de wereld heerscht, heeft puinen op puinen gestapeld. Zij wierp de oude instellingen omver, zonder ze door eenigen duurzamen bouw te kunnen vervangen; alle recht is onzeker, alle belangen worden bedreigd; tusschen de verschillende volksklassen heerscht doodelijke vijandschap, en het vaderland is tot een slagveld geworden, waarop de kinderen der ééne moeder elkander verscheuren.

Dat zijn, gelijk wij zagen, de onvermijdelijke gevolgen van het revolutionair beginsel. Dat beginsel aan te nemen of het niet te bestrijden, is dat niet de maatschappij veroordeelen, om al de verwoestingen van het kwaad, dat haar bedreigt, te ondergaan?

Om haar te redden, indien zij nog te redden is, moet men met kracht het revolutionair beginsel bestrijden en met niet minder inspanning het beginsel van het Christelijk gezag doen zegevieren.

Wat is de leus onzer dagen? Geen gezag, geen heerschappij van den mensch, „de autonomie van den mensche-

lijken geest, geëerbiedigd voor den enkelen mensch, gelijk voor het volksleven," zooals Dr., thans Professor A. Pierson gezegd heeft. (*De Liberale Partij*, n°. 1 bl. 8.) Of met andere woorden: „de liberale partij wil *selfgovernment*, de mensch geregeerd door zich zelven, en wel door zijn wezen, dat is door zijn geest". (Aldaar.)

Tegenover dat alom verkondigde liberalisme, den oorsprong van alle revolutie, plaatst de Katholieke Kerk het woord des Apostels: „*Alle mensch zij aan de hoogere machten onderdanig; want er is geene macht dan van God, en de bestaande machten zijn van God verordend.* (Rom. XIII)

Zoo zal er geen redding komen, tenzij de gestelde machten gehoorzamen aan God en de onderdanen aan de over hen gestelde machten.

„Zorgt dan, Eerwaarde Boeders", zoo spreekt onze H. Vader tot de Bisschoppen, „zorgt en waakt, dat hetgeen de Katholieke Kerk leert omtrent het gezag en de plicht der gehoorzaamheid, goed gekend en begrepen worde door de menschen en door hen ijverig in het leven opgevolgd. Mogen door uw toedoen en onderricht de volken dikwijls gewaarschuwd worden om de verboden genootschappen te vluchten, samenzweringen te verafschuwen, geen oproer te plegen; dat zij toch begrijpen, dat wie om God gehoorzamen aan die hen gebieden, eene *redelijke onderdanigheid*, eene edele gehoorzaamheid oefenen."

Januari 1882. R.

VERSCHEIDENHEDEN.

CURIOSA OP HET GEBIED DER JOURNALISTIEK.

Het aantal nieuwsbladen en tijdschriften, die op de wereld verschijnen, is zoo groot, dat het verdient hier op de eerste plaats vermeld te worden; het is tegenwoordig algemeen *in confesso*, dat de bladen een gewichtigen invloed uitoefenen op den geest van een volk en op de handelingen der regeeringen; op welk een uitgebreide schaal die invloed wordt uitgeoefend, kan de volgende statistiek, die onlangs door een Amerikaansch blad werd medegedeeld en overgenomen door *De Maasbode* van 8 Januari ll., in het helderst licht stellen. Het Amerikaansch blad heeft berekend, dat er in het geheel 34,274 dagbladen en tijdschriften uitkomen, die samen in ronde cijfers 116,000,000 exemplaren drukken.

Jaarlijks verschijnen er dus 10,592,000,000 exemplaren of ongeveer 6½ exemplaar op iederen bewoner der aarde.

Europa staat in het aantal bladen bovenaan met 19,577 bladen en tijdschriften; dan volgt Amerika met 12,460; Azië heeft er 775, Australië 661 en Afrika 132.

Van deze bladen worden er 16,500 in de Engelsche, 7800 in de Duitsche, 3850 in de Fransche en ruim 1600 in de Spaansche taal gedrukt.

In Japan verschijnen tegenwoordig 33 dagbladen in de Japansche taal [1]), en te Londen verschijnt sinds eenigen tijd een gelithographeerde Arabische courant onder den titel: *Mar-átu al-Ahwál*, dat beteekent: *Spiegel van voorbijgaande gebeurtenissen* [2]).

---

1) *Alte und Neue Welt.* 1875. Heft 9, S. 400.

2) *Deutscher Hausschatz.* 1877. Heft 4, S. 191.

Er bestaan 4020 dag- en 18,274 weekbladen en 8598 bladen, die op geen bepaald tijdstip verschijnen.

Nu moge het waar zijn, dat er onder dit enorme getal nieuwsbladen vele zijn, welker inhoud doet denken aan de regels van La Fontaine:

„Quand on le sait, c'est peu de chose,
„Quand on l'ignore, ce n'est rien",

daar blijven er, zooals men ziet, nog genoeg over om de waarheid van het spreekwoord te bevestigen: „De couranten regeeren de wereld."

Wat het *oudste dagblad* van al die dagbladen is, daarover wordt onder de geleerden getwist. Zonder uitspraak te willen doen, vermeld ik hier, dat, naar de mededeeling van den *Deutscher Hausschatz* [1]), de *Pekinger Hofcourant* het oudste dagblad der wereld is; want reeds in de annalen van Keizer Kayan, die een tijdgenoot was van Karel den Groote en Lodewijk den Vrome, wordt er melding van gemaakt.

Waarschijnlijk werd die hofcourant toenmaals in afschriften verbreid, zooals weleer de *Acta diurna* der oude Romeinen, en gelijk nu nog te Peking met het nieuws gedeeltelijk geschiedt.

Het *oudste weekblad* is, volgens de *Alte und Neue Welt* [2]), eveneens in China te zoeken. Genoemd tijdschrift immers berichtte, dat onlangs een Chineesch weekblad te Peking zijn „tweeduizendst half-jaarlijksch deel" uitgegeven had. Als men bedenkt, dat ieder nummer van dit weekblad op een reep of strook zijde van 10½ el gedrukt is, biedt de gezamentlijke uitgave van dit blad, sinds zijn bestaan, eene lectuur van 1300 Engelsche mijlen lang.

In Europa was Venetië het eerste rijk, waar, onder streng toezicht der regeering, reeds vóór de uitvinding der boekdrukkunst, maandelijks een nieuwsblad verscheen, dat *Gazetta* genoemd werd van *gazerra*, een klapster of ekster, of wel van een toen in Venetië gangbaar muntstuk (*gazetta*), dat voor

1) *Deutscher Hausschatz* 1877. Heft 14, S. 624.
2) *Alte und Neue Welt.* 1872. Heft 3, S. 107.

het blad betaald werd, of wel van het Perzische woord *gaza*, een schat, dat ook in het Latijn gebruikelijk was.

In de *Bibliotheca Magliabechiana* te Florence berusten 30 folianten met Venetiaansche couranten, alle in handschrift [1]). Eerst in de tweede helft van de 16e eeuw, toen de boekdrukkunst en de inrichting der posterij tot eenige ontwikkeling gekomen waren, werd dit maandblad een dagblad, en ging ook de naam van dit geschrift op de gedrukte dagbladen over, die in de voornaamste steden van Italië en over geheel Europa werden verspreid; en zoo kwam en zoo is nog de benaming van *gazetta* voor nieuwsblad, in Frankrijk, Spanje, Portugal en Engeland in gebruik [2]).

In ons vaderland geven wij algemeen den naam van *courant* aan de nieuwsbladen, hetgeen Witsen Geysbeek al zeer zonderling vindt, daar men dit in Frankrijk niet eens doet. Hooft vertaalt het door *loopmare*, en Weiland wil, zegt Geysbeek, dat men *krant* spellen zal, op geen anderen grond, dan omdat het mindere volk het zoo uitspreekt [3]).

Nieuws- en loopmaren bestonden in ons vaderland reeds sedert 1566, onder den titel van: copiën van brieven, missiven, corte verhalen, die in verschillend formaat verschenen, meest uit vreemde talen waren overgezet en bijzonderheden bevatten van een bloedigen veldslag, langdurige belegering, niet het minst van de gruwelijke plundering en slachting, die op de verovering volgde. Dr. Schotel deelt in bovenaangehaald werk verschillende titels dezer nieuwstijdingen mede en schrijft, dat er nog een menigte dezer bladen worden bewaard.

De eerste gedrukte courant schijnt hier te lande te zijn uitgegeven te Amsterdam, in 1626 door Broer Jansz. op de „Nieuzyds-achter-Borchwal, in de Silvere Kan, by de brouwerij de Hoy-berch".

---

1) *Het Maatschappelijk leven onzer Vaderen in de zeventiende eeuw, beschreven door* Dr G. D. J. Schotel. Eerste stuk, bladz. 73. Haarlem A. C. Kruseman. 1868.

2) *Geïllustreerde Encyclopedie van* A. Winkler Prins. Amst. Brinkman.

3) *Woordenboek der Zamenleving door* P. G. Witsen Geysbeek. Te Gouda en te Leiden, bij G. B. van Goor en D. Noothoven van Goor.

De eerste advertentie komt hier voor in de verzameling van Broer Jansz. van 23 Mei 1626, en kondigt de uitgave aan van het tiende deel van Wassenaers *Historisch Verhael.* Verscheiden daarop volgende nummers bevatten geene aankondigingen, en eerst in 1632, 1633 en 1634 heeft elk nommer advertentiën, doch geen enkele maal meer dan drie telkens [1]).

Dat het hier ook reeds zeer vroeg aan pamfletten, schuitpraatjes en wat men nu spoorweg-lektuur zou noemen, niet ontbroken heeft, bewijst 't *Winkel- en Luyfen-Banquet*, dat, onder 't opschrift *De Nieuwe Tyding*, een rijmpje geeft voor de winkels, waar die persprodukten verkocht werden:

„Hier kan men koopen, mede dragen,
„Om in een schuit, of op een wagen,
„Te lesen wat er is geschied,
„In Steden, Hoven, Zeegebied." [2])

Het *grootste dagblad* van onze tegenwoordige wereld is zonder twijfel de *New-York Herald.* Één der zondagsnommers toch van 1881 bevatte niet minder dan 28 bladzijden of 168 kolommen groot formaat!

Wat dit blad doet om het eerst en zoo spoedig mogelijk de nieuwste gebeurtenissen onder de oogen zijner lezers te brengen, mag ook groot genoemd worden. Het houdt er tot dit einde een eigene stoomboot op na, die geen andere bestemming heeft dan den binnenkomenden overzeeschen schepen te gemoet te stoomen, om van deze het eerst de nieuwste berichten uit de Oude Wereld in ontvangst te nemen; welke berichten dan zoo spoedig mogelijk door de rapporteurs, die zich ten getale van twee of drie op de stoomboot van den *Herald* bevinden, in schrift gesteld en door de naastbijzijnde telegraaf aan het blad geseind worden [3]). Hetzelfde blad liet

---

1) Zie: *Het Maatschappelijk leven onzer Vaderen in de zeventiende eeuw, door* Dr. G. D. J. Schotel, bladz. 74—78.

2) Zie: *De Uithangteekens, door* Mr. J. van Lennep en J. Ter Gouw. Tweede deel, bladz. 252. Amsterdam, Gebroeders Kraay. 1868.

3) *Alte und Neue Welt.* 1877. Heft 10, S. 464.

ook in den zomer van 1875 iederen zondag een extra-trein loopen van New-York naar Saratoga, een veelbezochte Amerikaansche zeebadplaats, om de zondagsnommers van den *Herald* in Saratoga en langs de lijn vroegtijdig te kunnen bezorgen. Deze expres-trein verliet om half drie ure New-York en kwam ten 9 uur te Saratoga aan [1]).

Zoo werd ook op last van Benett, eigenaar van den *New-York Herald*, de vermaarde reiziger Stanley, in October 1869, uitgezonden, om den doodgewaanden Livingstone op te sporen; welke expeditie den eigenaar van den *New-York Herald* op 10,000 pond sterling te staan kwam.

De *kleinste courant* van de wereld is de *Madoc Star*, die in „driemaal 2½ duims formaat" wekelijks in Canada verschijnt, en waarvan een jaarlijksch abonnement niet meer dan 50 cents bedraagt. De eerste zijde van dit miniatuurblaadje bevat berichten uit het buitenland, meestal van politieken aard; de tweede zijde nieuwstijdingen op het gebied van de mijn-ontginning en het berg-wezen, terwijl de derde en de vierde zijde voor plaatselijke berichten is bestemd. Hoewel dit courantje zeer gezocht is, en een zeer aanzienlijk getal abonnementen heeft, blijft het echter ten genoege van den uitgever en de lezers immer in hetzelfde kleine formaat uitkomen.

Volgens een ander bericht (in den *Hausschatz*, 1876, Heft 16, op den omslag) verschijnt de *kleinste* courant der wereld te Fodokate in Japan; zij telt, titel, datum en naam des drukkers medegerekend, slecht twintig regels.

Het meest verspreide dagblad is de *Daily-Telegraph*, die in 1855 werd opgericht. Dit blad had in 1876 een dagelijksch debiet van 223,000 exemplaren; en beëedigde personen hebben uit de boeken der redactie van dit blad met cijfers nagewezen, dat er in de eerste negen maanden van 1875 niet minder dan 45,981,405 exemplaren van verkocht zijn, wat gelijkstaat met een gemiddelde oplage van 175,174 per dag.

Deze getallen winnen nog in belangrijkheid, als men bedenkt,

---

1) *Alte und Neue Welt.* 1875 Heft 2, S. 64.

dat in Engeland een regelmatig abonnement op een courant betrekkelijk zeldzaam is, en dus bijna de geheele colossale afzet door den verkoop van afzonderlijke nummers op de straat en aan de stations bereikt werd [1]).

De *sterkst verspreide weekbladen* zijn de *New-York Ledger* met 400,000 en *Harper's Weekly* met 200,000 abonné's.

De *snelste courant* is de „Spoorwagen-courant", die in Amerika op de *Central-Pacific-Baan* gedurende de reis van New-York naar San Francisco en vice versa wordt geschreven, gezet, gedrukt en uitgegeven. Op deze spoorreis, die zeven dagen en nachten duurt, doch thans met een sneltrein van verdubbelden spoed in de helft van dien tijd wordt volbracht, bevindt zich een wagen met compleete drukkerij, reizende redacteurs, zetters, drukkers enz. Het nieuws voor de courant wordt onder de reis verzameld aan de verschillende stations, waar berichtgevers steeds het allernieuwste tegen de aankomst van den trein in gereedheid houden. Naarmate de stof toeneemt, worden er bereids onderweg, op de voornaamste stations afzonderlijke nommers aan rondventers of opkoopers uitgegeven, die er immer voor gereed staan. De redacteurs maken de geheele reis niet telkens mede; maar worden onder weg door andere versche krachten vervangen [2]).

Onlangs gelukte het een uitgever van Nebraska, op eene reis naar Californië, terwijl de trein met eene snelheid ging van 30 Engelsche mijlen per uur, zijn courant dagelijks tweemaal te laten verschijnen, met alle nieuwtjes, die er te verkrijgen waren. Het blad, zoo wordt er bijgevoegd, was frisch geredigeerd en voor de reizigers een welkome gast [3]).

Als een staaltje van hetgeen er alzoo door sommige bladen in Amerika beproefd wordt om zich abonnementen te verschaffen, diene hetgeen de *Delta*, het regeeringsblad van het stadje Bisalia in Californië, aankondigt. Het blad is genegen om in plaats van geld, ook *hooi* en goed *brandhout* in beta-

---

1) *Alte und Neue Welt* 1875. Heft 8, S. 368.
2) „ „ „ „ 1877. Heft 12, S 544.
3) „ „ „ „ 1878. Heft 14, S 592.

ling aan te nemen; doch, als men met brandhout betalen wil, mogen de blokken of gekloofde houten niet beneden de 15 duim lang zijn.

H. A. H.

EEN NIEUW BOEK VAN E. RENAN.

Ernest Renan heeft wederom op zijn eigenaardige wijze een Boek der H. Schrift behandeld. De titel is: *L'Ecclésiaste, traduit de l'hébreu, avec uné étude sur l'âge et le caractère du livre.* Papier, druk en uitvoering toonen, dat het bestemd is voor „beschaafde" lezers. De inhoud eveneens; de Prediker immers wordt voorgesteld als een man van de wereld, die door ondervinding geleerd, den groven uitspattingen zoo op het gebied des geestes als op dat der zinnen vaarwel zegt, en in het rustig genot eener verfijnde beschaving zijn geluk tracht te vinden.

Het zou ons onmogelijk zijn eene analyse van het boek te geven. Het wemelt van onbeschaamde goddeloosheden en godslasterlijkheden, die echter dikwerf zoo rustig, zoo zoet en lief worden uitgesproken, dat zij op influisteringen gelijken van den verleidelijkste der booze geesten.

Het is verder geschreven overeenkomstig Renan's wijsgeerig stelsel van ontkenning. Hij zelf toont op verschillende plaatsen het te gevoelen. Daar komt o. a. in zijn werk een zinspeling op de omstandigheden, waaronder hij schrijft: met het uitzicht op de kerktorens van Saint Sulpice, in de nabijheid van het seminarie, waar hij werd opgevoed. Hij hoort telkens weder den ouden toon der klokken, en kan er zijn ooren niet voor sluiten. Daarop zinspelende, zegt hij: „Ik bid u, klokken, spaart uw gelui niet.... Ik zou bang worden voor mij zelven en voor mijne gedachten, indien ik moest vreezen u tot zwijgen te zullen brengen". Erkent hij hiermede niet, dat geheel zijn stelsel geen reden van bestaan heeft, als het de Katholieke waarheid niet bestrijden kan? En zoo velt hij zelf het vonnis

over zijn boek, dat de Prediker reeds heeft uitgesproken over woorden en werken als die van Renan: „vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes, et omnia vanitas."

H.

Dekreet van de H. Congregatie ter voortplanting des geloofs.

De genoemde H. Congregatie heeft eene afdeeling, die zich met de zaken van het Oosten, d. i. met de godsdienstige belangen der Oostersche Christenen bezighoudt. Deze vergadering heeft, 27 Februari ll., de volgende beslissingen gegeven, die door Z. H. den Paus zijn goedgekeurd:

1. De formule: *in partibus infidelium* is afgeschaft. [Bisschoppen, welke geen eigen bisdom te besturen hebben, maar als *coadjutores* of hulpbisschoppen of Apostolische Vikarissen optreden, voeren, gelijk bekend is, den titel van een of ander oud bisdom, dat nu geen Katholieken Bisschop heeft en in de macht der ongeloovigen is gekomen; maar zij voegen bij den naam van zulk een bisdom: *in partibus infidelium.*]

2. Deze formule wordt door eene andere vervangen, welke den ouden naam der streek, waar de zetel gevestigd was, bevat, bijv. *N. N. Archiepiscopus Corinthius in Achaia*, of eenvoudig weg: *Archiepiscopus Corinthius.*

3. Wanneer men de Bisschoppen, die geen zetel hebben, met een algemeene benaming van de Bisschoppen wil onderscheiden, die hun eigen diocees besturen, dan zegge men: *Episcopi seu Ecclesiae titulares.*

(*Correspondance de Rome*, 1882, N. 10.)

VERBODEN BOEKEN.

De H. Congregatie van den *Index* heeft, onder goedkeuring van Z. H. den Paus, den 4 April ll. een Dekreet uitgevaardigd, waarbij de volgende boeken op de gewone wijze zijn veroordeeld:

J. L. Chaillot. *Pie VII et les Jésuites d'après des documents inédits.* Rome. Salviucci. 1879.

E. Renan. *Marc-Aurèle et la fin du monde antique.* Paris. Calmann Lévy. 1882.

G. D. M. *Vita di Martin Lutero.* Roma A. Manzoni, 1882.

P. Siciliano, Professore di Folosofia nella R. Università di Bologna. *Sul Rinnovamento della Filosofia positiva in Italia.* Vol. unico. Firence. 1871.

— *La Critica nella Filosofia zoologica del XIX secolo.* Dialoghi. Napoli. 1876.

— *Socialismo, Darvinismo e Sociologia moderna.* Seconda edizione ecct. — *Le questioni contemporance.* Bologna. 1879.

Prolégomènes a la Psygogénie moderne. Traduit de l'Italien par A. Herzen. Paris 1880.

— *Teorie socialc e Socialismo. Conversazione epistolare con Bonelli* Firence. 1880.

— *Della Psicogenia moderna in servigio degli studii biologici, storici e sociali.* Terza edizione ampliata ecct. Bologna. 1882.

— N. Coscia. *Mille dei più originali e concettosi cante popolari, serenate, stornelli, strambotti e respetii che soglionsi alternare frai innamorati delle campagne italiane nelle sfide, nelle veglie, nei balli, scelti e portati alla commune intelligenza.* Roma. A. Paolini. 1882. Dekreet van 't H. Officie, van 1 Februari 1882. De Schrijver heeft zich op loffelijke wijze onderworpen en het werkje afgekeurd.

Het schrijven van den kardinaal Cajetanus,

waarbij hij zijne aanteekeningen op het derde deel der Summa van den H. Thomas opdraagt aan Paus Adriaan VI.

In de laatste aflevering van dit maandschrift [1]) deelde ik den brief mede van Paus Adriaan, waarin hij zijne goedkeuring hechtte aan de censuur der theologische fakulteit van Leuven tegen Luther's stellingen; tevens wees ik op de belangrijkheid er van, door aan te toonen, hoe die brief als *een openbaar stuk* aan het hoofd der censuur werd gedrukt, en derhalve niet — gelijk men tot heden gewoonlijk deed — beschouwd moet worden als een privaat of *vertrouwelijk schrijven* aan de Leuvensche godgeleerden. Bij de nasporingen, daarvoor noodig, viel mijn oog op eene tweede bijzonderheid, welke nagenoeg onbekend, zeker in vergetelheid geraakt en toch van belang niet ontbloot is.

Burman begint zijne *Analecta historica de Hadriano sexto*, met de levensbeschrijving van den Paus, door Gerardus Moringus in 1536 vervaardigd. In het 19de hoofdstuk spreekt Moringus over de verkiezing van Adriaan tot Paus, zegt, hoe onverwacht zij voor Adriaan was,

---

[1]) Blz. 20—22.

en voegt er dan bij: „gelijk Cajetanus zelf getuigt in „het schrijven aan Adriaan, dat hij geplaatst heeft vóór „zijne aanteekeningen op het derde deel van Thomas „van Aquinas." [1]) Niet zonder bevreemding zag ik bij het lezen dier woorden, hoe Burman ze als onopgemerkt laat voorbijgaan, hij die gewoon is, telkens waar het noodig of nuttig zijn kan, over personen en zaken ophelderingen te geven. Zelf sloeg ik daarom het bedoelde werk van Cajetanus op, en bevond, dat werkelijk deze Kardinaal zijne uitleggingen op het derde deel der *Summa* van den H. Thomas aan Paus Adriaan heeft opgedragen, gelijk hij die op het laatste gedeelte van het tweede deel der *Summa* opdroeg aan Leo X. Maar nog grooter werd nu mijne verbazing bij het lezen der bewoordingen, waarin Cajetanus zijne opdragt doet, en die eene overschoone lofspraak op Paus Adriaan bevatten. Burman heeft die opdragt niet gekend en den inhoud niet vermoed. Een groot gedeelte zijner *Analecta* (pag. 321—440) wijdt hij aan de hulde, door groote mannen en geleerden gebragt aan Paus Adriaan (*Illustriora Hadriani VI elogia*); het eerste stuk, hetwelk hij daar opneemt, is eene toespraak namens de stedelijke regering van Faënza, tot Paus Adriaan gehouden door Caelius Calcagninus, eene toespraak vol loftuitingen, wel is waar, maar die, hoe vleijend ook voor den Paus, te geringe kennis van zijn persoon aanduiden, om waarlijk te behagen; had Burman de opdragt van Cajetanus gekend, ongetwijfeld

---

[1]) Burman, pag. 54. „Ut ipse Cajetanus in epistola ad Hadrianum, „quam liminarem commentariis in tertiam partem Thomae Aquinatis „praescripsit, aperte testatur."

zou hij ze aan het hoofd zijner *Elogia* geplaatst hebben. Eene eerste reden, om die opdragt hier mede te deelen.

Maar daarvoor bestaat nog eene andere reden: er is ook een historiesch belang aan verbonden, omdat Cajetanus, die tot de verheffing van Adriaan op den pauselijken troon zeer veel heeft bijgedragen, in zijne opdragt spreekt over de Pauskeuze. Duidelijkheidshalve gaan hier eenige mededeelingen vooraf.

De Kardinalen, in het Conclave vergaderd, om den opvolger van Leo X te kiezen, waren onderling zeer verdeeld. Vooreerst stonden de jongere en oudere Kardinalen beslist tegen over elkaar. Julius de Medicis (later Clemens VII) was aan het hoofd der eersten en beschikte over vijftien stemmen; wel bleef hij hierbij in de minderheid, maar verhinderde toch eene definitieve keuze, omdat de oudere Kardinalen het onder zich niet eens waren; van deze laatsten kwamen de Kardinaal Carvajal, Deken van het H. Collegie, en Alexander Farneze (later Paulus III) het meest in aanmerking. Bovendien werden de Kardinalen bewerkt door den politieken invloed van den Keizer, zoowel als van de Koningen van Frankrijk en Engeland, wat de bestaande verdeeldheid niet weinig vergrootte. Waarschijnlijk zou Farneze gekozen zijn, indien hij zich niet ten gunste van Karel V aan diens gezant, Joannes Manuel, had uitgelaten, wat, aan de Franschgezinde Kardinalen ter oore gekomen, hunne stemmen van zijnen persoon vervreemdde.

Om aan dien toestand een einde te maken, zonden de oudere Kardinalen twee hunner naar Julius de Medicis. Het waren Antonius de Monte en Thomas de Vio, onze Cajetanus, aldus genoemd, omdat hij afkomstig was van

Gaëta. Zij betoogden aan Julius, dat de pauselijke kroon door God moest vergeven worden en niet door menschelijke beweegredenen; dat hij en de zijnen de keuze moesten toelaten van een persoon, die om zijn leeftijd, deugd en wetenschap aanbevelingswaardig was, al stond hij hun niet onder alle opzigten aan; dat God de keuze der Kardinalen zou zegenen, indien zij daarbij op niets anders dan op ware godsvrucht bedacht waren, enz.

Julius, eenigzins inschikkelijker geworden, hield nu eene beraadslaging met de zijnen, en stelde den volgenden dag, 9 Januari 1522, Adriaan, Kardinaal van Tortosa, tot kandidaat. Bij de stemming werden er 15 stemmen uitgebragt op Carvajal en 15 op Adriaan. „Allen „stonden verbaasd", zegt Paulus Jovius, „bij het hooren „van dien onverwachten naam." Doch hoe verbaasd ook, door *toenadering*, gelijk zulks in het Conclave gebruikelijk is, gingen allen tot Adriaan over, die nu tot Paus gekozen werd met eenparige stemmen, uitgenomen die van den Kardinaal Ursinus. De oorzaak dier toenadering was wederom Cajetanus, die de Kardinalen verzekerde, dat Adriaan een deugdzaam, geleerd en onder alle opzigten voortreffelijk persoon was [1]). Cajetanus, zegt Pallavicini, „had in Duitschland Adriaan's deugden hoog „hooren roemen; hij kende bovendien Adriaan's theolo„gische werken, en, zelf de theologie op hoogen prijs „stellende, beschouwde hij het als een groot geluk, zoo, „vooral in dien tijd, zulk een voortreffelijk godgeleerde „op den leerstoel der goddelijke waarheid verheven werd;

---

[1]) Deze bijzonderheden zijn grootendeels ontleend aan Paulus Jovius, *Vita Hadriani VI*, bij Burman, pag. 106 seq.

„eindelijk wist men, dat de Leuvensche godgeleerden, „alvorens Luther's leer te veroordeelen, den raad van „Adriaan gevraagd en verkregen hadden, zoodat het niet „te betwijfelen viel, of hij zou in zijne nieuwe waardig- „heid alle middelen aanwenden, om die pest uit te roeijen, „welke Cajetanus zoozeer verfoeide. Door deze redenen „bewogen, heeft Cajetanus zoo krachtig en welsprekend „over Adriaan uitgeweid, dat aller stemmen, op één na, „op hem zijn overgegaan" [1]).

Bij deze keuze derhalve, zoo heeft men vrij algemeen uit al deze omstandigheden besloten, zijn de Kardinalen geleid door Gods voorzienigheid, die hen, met het oog op het waarachtig belang der Kerk, Adriaan heeft doen verkiezen. Toch zijn sommigen van een ander gevoelen, en meenen, dat Adriaan zijne verheffing aan den invloed van Karel V te danken had. Burman noemt als zoodanig Sweert, Struve, le Ferron en Halma; van zijne zijde er bij voegende, dat de verzen, welke als onderschrift staan onder de beeltenis van den Paus (te vinden bij Boissard) voor dit gevoelen schijnen te pleiten [2]).

Van dezelfde meening waren bovendien Ludovicus Tubero, van Baerle en Freher [3]). Misschien zijn sommige schrijvers er toe gekomen door eene bijzonderheid, vermeld in een smaadschrift tegen Paus Adriaan, kort na diens dood, verschenen De lasterlijke schrijver verhaalt

---

[1]) *Hist. Conc. Trid.*, lib. 2, cap. 2.

[2]) Burman, pag. 54. De verzen luiden aldus:

Orbis Pontificem summum me maximus orbis
Caesar pro meritis gratior ipse facit.

[3]) Bij Burman, pag. 332, 345, 403.

namelijk [1]), dat men te Leuven feest vierde over Adriaan's verheffing tot Paus en bij die gelegenheid de volgende inscriptie plaatste:

Trajectum plantavit, Lovanium rigavit, Caesar incrementum dedit.

Is dit werkelijk geschied, dan schijnt men te Leuven, van het eerste oogenblik af, de verkiezing van Adriaan aan 's Keizers invloed te hebben toegeschreven. Voor deze meening nu kan men vele, oogenschijnlijk goede gronden aanvoeren.

Vooreerst is het menschelijker wijze onverklaarbaar, hoe de Kardinalen, zonder vreemden invloed, iemand op den pauselijken zetel hebben kunnen verheffen, die in Holland geboren, in Spanje woonachtig was, Italië nooit gezien had en persoonlijk door nagenoeg niemand hunner gekend werd. Ten tweede brengt de innige betrekking tusschen Adriaan en Karel V onwillekeurig op het denkbeeld van den keizerlijken invloed. Adriaan was de leermeester, de vriend en gunsteling des Keizers; gelijk hij, op verzoek van Karel, door Leo X tot het Kardinalaat was verheven [2]), zoo had hij wederkeerig, aan het hoofd der Spaansche edelen en bisschoppen, zijn invloed bij de Rijkskeurvorsten aangewend, om aan Karel

---

[1]) Ibid. pag. 440.

[2]) „Adrianum episcopum Dertusensem in Cardinalium collegium libenter „cooptavimus, cum propter ipsius singularem sacrarum literarum doctri„nam, probatissimosque mores, et virtutum plurimarum praestantiam, *tum „ut tibi morem gereremus*", schrijft Leo X zelf aan Karel, dien hij vermaant, thans te willen zorgen, dat Adriaan „paupertati, quae tot annos „ejus vitae socia, nec bella nec placabilis fuit, possit nuncium remittere." Burman, pag 325.

de keizerskroon te bezorgen [1]); is het derhalve niet eene zeer natuurlijke veronderstelling, dat de Keizer pogingen heeft aangewend, om Adriaan tot Paus te doen verkiezen? Hierbij komt ten derde, dat Joannes Manuel, Karel's gezant, zich met de Pauskeuze heeft ingelaten [2]), zonder dat men met zekerheid durfde zeggen, *voor welken persoon* hij ijverde. Eindelijk ten vierde, had Julius de Medicis, van wien het voorstel, om Adriaan te kiezen, uitging, volgens Paulus Jovius hiervoor de volgende redenen: „Adriaan muntte uit door godsvrucht en zuiverheid van „zeden en zou *de keizerlijke partij niet verlaten*, aan „welke hij zelf [Julius] door groote belangen verbonden „was" [3]). Wel staat tegenover dit alles het woord van Moringus: „Joannes Manuel, 's Keizers gezant, dien men „zou kunnen vermoeden voor Adriaan gewerkt te hebben, „heeft veeleer voor een ander, ik weet niet voor wien, „geijverd" [4]); doch zulke onbestemde verzekering, gegeven 14 jaren na de verkiezing, door een kloosterling van St. Truyen, schijnt tegen bovengemelde redenen niet op te wegen.

Intusschen heeft Moringus gelijk; twee dokumenten, in

---

[1]) In het werk van Marquard Freher *Rerum Germanicarum scriptores* (tweede uitgaaf in 1717, bezorgd door B. G. Struve, T. III, pag. 163) staat de brief der Spanjaarden van 15 Maart 1519, waarin zij bij de Keurvorsten aandringen, om Karel tot Keizer te benoemen. De eerste onderteekenaar van dien brief is: *A. Cardinalis*, *Episcopis Dertusiensis*, onze Adriaan VI, aan wien hij derhalve in de eerste plaats mag worden toegeschreven. Reusens, die in zijn *Syntagma*, p. XXXV—XLVI, Adriaan's briefwisseling naar tijdsorde aangeeft, maakt van dezen brief geen melding.

[2]) P. Jovius, bij Burman, pag. 110.

[3]) Ibid. pag. 111.

[4]) Ibid. pag. 54.

deze eeuw aan het licht gekomen, toonen het duidelijk, en vinden bovendien bevestiging in onzen *opdragtsbrief* van Cajetanus, die ook daarom van historiesch belang is.

Het eerste der bedoelde dokumenten is de Instruktie van 19 Januarij 1522, door het H. Kollegie gegeven aan de drie Kardinalen, welke aan Adriaan in Spanje zijne benoeming officiëel gingen bekend maken. Zij moesten, aldus leest men in dat stuk, den Paus zeggen, dat de Kardinalen hem gekozen hebben in de hoop, dat hij zonder toeven zich naar Rome zou spoeden; dat hij, als algemeene Vader van 's Heeren kudde, zijne liefde aan allen behoorde te schenken, zonder aan zijne vroegere betrekkingen te denken, „daar hij door het H. Kollegie alleen „gekozen was op ingeving van den H. Geest, en niet „uit aanmerking voor eenigen bijzonderen persoon of „vorst." [1])

Het tweede dokument is een antwoord van Paus Adriaan zelven op een eigenhandig schrijven van Karel V. In dit schrijven van 7 Maart 1522 had de Keizer aan Adriaan het volgende willen beduiden: gij zijt door mijn invloed tot Paus gekozen; geloof niet aan sommigen, die het tegendeel zeggen en uitstrooijen, dat uwe verkiezing mij meer spijt dan vreugde veroorzaakt; onderzoek slechts bij hen, die in de zaak betrokken waren, en let op het antwoord, door het H. Kollegie aan mijn gezant, Don Jehan Manuel, gegeven, waarin zij hem zeggen: „dat de „verkiezing Uwer Heiligheid geschied is, uit aanmerking

---

[1]) „Cum a Collegio solum electus fuerit, Spiritu Sancto inspirante, „absque alicujus privati vel principis consideratione." *Papiers d'Etat du Cardinal de Granvelle*, T. I, pag 245; Gachard, *Correspondance de Charles-Quint et d'Adrien VI*, pag. 13.

„voor mij — (*que a ma contemplacion fut faict lellec-*
„*tion de votre sainctite*)".

In zijn antwoord van 3 Mei spreekt Adriaan op zeer hoffelijke wijze den Keizer tegen. Ik ben, zegt hij, van uwe vreugde over mijne verkiezing meer dan zeker; hadt *gij alleen* den Paus moeten kiezen en bloot met uw hart kunnen te rade gaan, gij zoudt, daarvan ben ik overtuigd, mij gekozen hebben. Maar ik weet wel, hoe het niet strookte noch met uwe belangen, noch met die van den Staat, om uwen invloed ten gunste van mij aan te wenden, *wat de vriendschap zou verbroken hebben tusschen u en hem*, wiens hulp voor de zaken van Italië allernoodigst was. „Ik geloof wel, dat ik, uit aanmerking „voor U, gekozen ben, zooals de Kardinalen aan Don „Jehan Manuel moeten betuigd hebben: die Kardinalen „toch wisten, dat mijn persoon aan Uwe Majesteit aan-„genaam was, en zouden nooit iemand hebben durven „kiezen, die onaangenaam was aan U *en aan den Koning* „*van Frankrijk;* maar toch verheugt het mij zeer, *niet* „*verkozen te zijn tengevolge van uwe aanbeveling*, om „wille van de zuiverheid en opregtheid, welke goddelijk „en menschelijk regt bij dergelijke zaken vorderen. Toch „ben ik U er even dankbaar voor, ja meer nog, dan „indien ik door uwen invloed en uwe aanbeveling die „waardigheid verkregen had." [1])

[1]) „Je suis toutesfois bien joyeux, non estre parvenu a lelection par „vos prierez, pour la pureté et sincerité que les droits divins et humains „requièrent en semblables affaires; je vous en scay neantmoins aussi bon „gré, ou meilleur, que si par vostre moyen et prières vous le meussies „impetré." Bij Lans, *Correspondenz des Kaisers Karl V*, Th. I, S. 61. Gachard, l. c. pag. XXVI et XXIX deelt beide brieven gedeeltelijk mede en zegt ook, dat Adriaan wist, of althans vermoedde, dat Karel den Kardinaal Wolsey had begunstigd.

Men zou deze zaak hierdoor als volkomen uitgemaakt beschouwen. Toch schrijft nog in 1856 de ridder Marchal Adriaan's verkiezing tot Paus aan den invloed van Karel V toe, en beroept zich, om zulks te staven, op den boven aangehaalden brief des Keizers [1]). De ontkenning en tegenspraak van Adriaan zelven, schijnen derhalve dezen geleerde niet geloofwaardig; hij maakt er zelfs geen melding van en ziet er waarschijnlijk slechts eene poging in, door den Paus aangewend, om zich los te maken van den band van erkentelijkheid en zich tegenover den Keizer op een vrij standpunt te plaatsen.

Mogten soms anderen evenzoo denken, deze laatste uitvlugt wordt hun ontnomen door den Opdragtsbrief van Cajetanus.

Cajetanus toch, die, als lid van het Conclave, bekend was met de bijzonderheden der verkiezing, die bij de keuze alleen het heil der Kerk op het oog had en daardoor een bewijs gaf zijner eigene regtschapenheid, die eindelijk, gelijk wij boven zagen, de man was, aan wien voornamelijk Adriaan zijne verheffing te danken had, hij bevestigt niet alleen, dat de keuze geschied is buiten den invloed om, maar berigt ons, dat zij geschied is *tegen den invloed in* van Keizer Karel, daar deze bij de verkiezing niet Adriaan, integendeel *andere* kardinalen begunstigde. Hij schrijft het volgende:

„Toen wij in het Conclave waren om een Paus te „kiezen en er tusschen de Kardinalen zoo groote on„eenigheid bestond, dat er geen hoop meer was, om tot

---

[1]) *Histoire politique du règne de l'empereur Charles-Quint*, par le Chevalier Marchal. (Bruxelles, 1856, pag. 381.)

„eene keuze te geraken, zie, toen heeft eensklaps de „eeuwige Wijsheid, den heiligen Geest over ons uitstor- „tende, de menschelijke ondernemingen krachtdadig ten „onder gebragt. Want op den uitroep van een enkelen — „evenals men leest van Ambrosius [1]) — waardoor de „Kardinaal van Tortosa den pauselijken zetel waardig „verklaard werd, zijn allen door Gods leiding, zoo be- „wogen, dat Gij onverwijld door aller stemmen tot Paus „verkozen werdt. Wie zou daarin den vinger Gods niet „zien? Wanneer toch zoodanige zaak onder overleg of „begunstiging van menschen wordt behandeld, dan leg- „gen gewoonlijk de tegenwoordigheid der kandidaten, „de genegenheid en gunst van vorsten en dergelijke om- „standigheden groot gewigt in de schaal; maar dat Gij „door dergelijke hulpmiddelen den pauselijken Stoel zoudt „beklommen hebben, daar is het zoo ver van af, dat, „terwijl Gij, aan bijna alle Kardinalen onbekend, Spanje „in 's Keizers naam bestuurdet, en *terwijl de gunst der „vorsten* OP ANDERE PERSONEN *gevestigd was*, uitslui- „tend van U alleen de H. Geest niet geweken is, maar „allen krachtdadig heeft overwonnen; zoodat, niettegen- „staande Uwe afwezigheid, welke toch geen gering nadeel „voor de Christenheid moest schijnen op te leveren: „niettegenstaande Gij nimmer te Rome waart geweest, „wat ons moest doen vermoeden, tot eenige schade „te zullen strekken voor de in beproeving verkeerende „en dadelijke hulp behoevende Kerk: *niettegenstaande* „gij 's Keizers leermeester en vader waart geweest, wat

[1]) Toespeling op de verkiezing van den H. Ambrosius, die even plotseling, terwijl noch hij, noch iemand anders er aan gedacht had, op den uitroep van een kind, tot bisschop van Milaan gekozen werd.

„den geest der onruststokers in grootė beroering konde „brengen: Gij evenwel met eenparige stemmen tot zoo „hooge waardigheid verheven zijt. Voorwaar, die Geest „van wijsheid en kracht stelde ons voor oogen dat over- „groot licht Uwer godsvrucht, vroomheid, voorzigtig- „heid, minzaamheid, regtschapenheid en geleerdheid, door „welke uitstekende deugden, aangewend in de uitoefening „van een zoo verheven ambt, Gij allerrijkelijkst de na- „deelen zoudt vergoeden — indien er al eenig nadeel mogt „ontspruiten uit Uwe afwezigheid, of uit de omstandig- „heid van nooit te Rome geweest te zijn — en niet voor „den Keizer alleen, maar ook voor de overige vorsten „en alle andere Christelijke volken als aller algemeene „herder, leeraar en vader zoudt optreden."

Bewijst het bovenstaande overtuigend, dat het belang der H. Kerk, en niet de invloed des Keizers, de Kardinalen bewogen heeft om Adriaan te kiezen, tevens schijnt het te pleiten tegen de historische vertrouwbaarheid van een stuk, uitgegeven door den geleerden Bollandist Papebroeck [1]), alsmede door Struve, van wien Burman het heeft overgenomen onder den titel van *Conclave Hadriani Sexti* [2]).

Dat stuk is eene soort van dagboek, beginnende met den dood van Leo X, waarin met een schijn van naauwkeurigheid de verschillende stemmingen van het Conclave, de namen der Kardinalen, op wie stemmen werden uitgebragt, en het getal stemmen, door hen verworven, staan aangeteekend. Papebroeck zegt, dat hij het ontleend

---

[1]) *Propylaeum ad Acta Sanctorum Maii. Conatus chronico-historici*, P. II, pag. 151.

[2]) Pag. 146.

heeft aan een gedrukt Italiaansch schrift van een schrijver van dien tijd, die vermoedelijk een der Conclavisten was.

Zeer onaangenaam doet reeds het verschil aan, dat men, bij vergelijking der datum's, van het getal stemmen en dergelijke zaken, herhaaldelijk tusschen de beide uitgaven opmerkt, die toch ongetwijfeld uit dezelfde oorspronkelijke hoofdbron zijn voortgekomen. In beide uitgaven mist men de stemming van Woensdag 8 Januarij, daags vóór Adriaan's verkiezing; „toch is er buiten twij„fel", zegt Papebroeck, „op dien dag een *scrutinium* „gehouden, maar het zal bij het overschrijven, door het „spoed maken van den drukker, zijn weggevallen." Vreemd is het, dat deze geleerde niet eveneens eene dergelijke aanteekening maakt omtrent het *scrutinium* van Vrijdag 3 Januarij; ook dat ziet men in zijne uitgaaf overgeslagen, hoewel het toch even zeker gehouden is en in de uitgaaf van Struve of Burman wordt medegedeeld. Maar juist de inhoud van dat *scrutinium* van 3 Januarij, zooals die in 't *Conclave Had. Sext.* bij Strüve te vinden is, veroorzaakt groote verdenking tegen de vertrouwbaarheid van het dagboek: men leest daar, dat Adriaan reeds op dien dag, en dus zes dagen vóór zijne verkiezing, *acht stemmen* verwierf [1]).

De woorden toch van Cajetanus geven duidelijk te kennen, dat de naam van Adriaan op den 9den Januarij voor het eerst in het Conclave genoemd werd, en zij vinden eene bevestiging in het verhaal van Jovius, die zegt, dat, toen Julius de Medicis op 9 Januarij Adriaan

---

[1]) „Die III. quintum scrutinium, Soderinus XII. Fliscus IX, DERTU„SEN. ABSENS VIII: De Monte, de Accoltis, Eboracen. absens, Jacobatius „VII, Ostien. Medices absens, de Vio et Aegidius IV, reliqui pauciora."

voorstelde, „allen verbaasd stonden bij het hooren van „dien onverwachten naam" [1]).

Dit punt echter daargelaten, is de opdragtsbrief van Cajetanus met betrekking tot de verkiezing van Adriaan wel van zooveel waarde, dat hij, ook om die reden, plaats had moeten vinden in Burman's *Analecta historica*.

Die brief is eindelijk ten derde nog merkwaardig, omdat hij ter verdediging van Cajetanus dienen kan.

Men leest het volgende bij Burman [2]): „Adriaan was „wel voornemens, de misbruiken uit te roeijen, maar „kon zijn heilzaam plan niet ten uitvoer brengen. Dat „hielden de Kardinalen tegen, die, hervorming verafschu„wende — zooals Cajetanus, Laurens Pucci en vooral „Franciscus Soderini, destijds zijn vertrouwelijke raads-

---

[1]) In beide uitgaven leest men: „Den 10den April deelde Enckevoort „mede, zijne geloofsbrieven toonende, dat de Paus den naam van Adriaan „VI had aangenomen. Het mishaagde aan sommigen, dat hij zijn naam „niet veranderd had." Cajetanus schreef zijn opdragtsbrief den 10den Maart, toen hij derhalve de keuze van dien naam nog niet kende, „*ad „Adrianum sextum*": aldus in de editie van Cajetaan's werk van 1587. Het zou een bewijs tegen het dagboek zijn, zoo die woorden ook stonden in de oorspronkelijke editie. Zeker pleiten tegen het dagboek nog deze twee omstandigheden. 1. In het *scrutinium* van 6 Januarij zou Alexander Farneze gekozen zijn, door *de toenadering* van vele Kardinalen, onder welke ook *Julius de Medicis* zich bevond, zoo een andere Kardinaal, die voor Farneze gestemd had, die stem niet had teruggenomen: dit is niet te rijmen met den bekenden toeleg van *de Medicis*, om de keuze van ieder der oudere Kardinalen te verhinderen. 2. Men weet, dat de Kardinaal *Ursinus* de eenige was, die tot de verkiezing van Adriaan zijne stem bleef weigeren; in het dagboek daarentegen wordt als zoodanig genoemd, in de uitgave van Papebroeck, *Farneze*: in de uitgave van Burman, *Bononien.*, welk woord de Kardinalen *de Grassis* of *Campeggio* kan aanduiden, beiden afkomstig uit Bologna. Zulke vergissing kon geen Conclavist, geen zaakkundige begaan.

[2]) Pag. 73.

„man — op allerlei wijzen Adriaan verhinderd hebben, „om zijn voornemen te volvoeren."

Waarop steunt deze beschuldiging? Op een verhaal van Sarpi, voorkomende in diens *Geschiedenis van het Concilie van Trente* [1]). Ook Sarpi verhaalt, dat Adriaan de misbruiken wilde uitroeijen en, met het oog daarop, twee uitstekende mannen naar Rome ontbood, Joannes Petrus Caraffa en Marcellus van Gaëta. Dit is volkomen waar; en voortreffelijk vooral mag de keuze van Caraffa (later Paulus IV) genoemd worden, die, eenige jaren daarna Kardinaal geworden, op last van Paulus III, gezamenlijk met de Kardinalen Sadolet, Reginald Polus en Contarenus, een verslag uitbragt over de bestaande misbruiken, dat door het Concilie van Trente behartigd is [2]).

Het eerste punt, dat Adriaan voor den geest kwam, zegt Sarpi vervolgens, betrof de *Aflaten*, waarover hij eene Bul wilde uitvaardigen: en dan krijgen wij een uitvoerig verslag over het verschil van zienswijze tusschen den Paus en de Kardinalen Cajetanus, Pucci en Soderini. Zonder ons in te laten met de twee laatsten, noch met de vraag naar Sarpi's bron en geloofwaardigheid ter dezer zake, noch ook met theologische vraagstukken, welke punten Pallavicini [3]) uitvoerig behandeld heeft, bepalen wij ons hier bij Cajetanus, en, wat Sarpi over hem zegt,

---

[1]) Liv. I, pag. 19: in de Fransche vertaling door de la Mothe-Josseval. Amsterdam, 1683.

[2]) Hoe ernstig ook Paulus III deze zaak opnam, blijkt uit de volgende woorden van het verslag: „Gravissimis verbis injunxisti, ut omnes hos „abusus colligeremus, Tibique illos significaremus: obtestatus, nos reddi„turos esse rationem hujus negotii nobis demandati Deo Optimo, si negli„genter ac infideliter ageremus."

[3]) Lib. II, cap. 4, seq.

voor het oogenblik aannemende, vragen wij, welk verschil bestond er dan eigenlijk tusschen Cajetanus en den Paus? Adriaan wilde in eene Bul eene uitspraak doen nopens de leer over de aflaten, raadpleegde daaromtrent eerst den Kardinaal, die hem zulks afraadde: ziedaar alles. En op welken grond raadde Cajetanus het af? Omdat hij, hoewel in den grond der zaak eenstemmig met den Paus denkende, het echter niet goedkeurde, uitspraak te doen over een punt, dat onder de godgeleerden onderling niet was uitgemaakt (Cajetanus nam het dus hier op voor de *leervrijheid*!): en omdat hij het nadeelig achtte voor het heil der zielen. Inderdaad, zou in dien hartstogtelijken tijd zulke uitspraak zeer gevaarlijk zijn geweest en, daar de leer over de aflaten een der moeijelijkste punten van de theologie is, zouden de aanhangers van Luther er gewis partij van getrokken hebben, om de met theologische kwestiën onbekende menigte te misleiden. In plaats nu van die *Bulla* uit te vaardigen, raadde Cajetanus den Paus aan (altijd volgens Sarpi) liever de *gestrenge oude Canons en de openbare boete* in het leven terug te roepen! Maar hoe heeft Burman, op dezen *eenigen* grond, kunnen spreken van „Kardinalen, die hervorming verafschuwden, zooals Caje„tanus: *Cardinales, qui reformationem abhorrentes, ut „ipse Cajetanus*"? [1]).

[1]) Waartoe partijdigheid iemand voeren kan, blijkt uit eene noot, zes bladzijden te voren door Burman gemaakt, pag. 67. Cajetanus werd door Paus Adriaan naar Hongarije gezonden. Ortiz verhaalt in zijn *Itinerarium*, dat de Paus eerst den Kardinaal Columna had willen zenden, doch *uit geldgebrek* van plan veranderde, omdat Columna uithoofde van zijnen adel grootere uitgaven doen zou. Burman verwijst even naar deze plaats van Ortiz, maar voegt er dan bij, hoe van Rijn, in zijne aanteekeningen

Elke beschuldiging, hoe onbewezen ook, onderhoudt toch eenige verdenking, zoolang men ze niet door tegenovergestelde gronden vernietigen kan. Gelukkig stelt de opdragtsbrief van Cajetanus daartoe in staat, en toont hem als een man, die vóór alles begeerig was naar hervorming van zeden.

Hij noemt Adriaan's juist op dien tijd voorgevallene verheffing een geluk voor de Kerk: en wel om vele redenen, maar allereerst omdat de Kerk „onteerd werd door „allerschandelijkste zeden" en hij nu een terugkeer „der „vroegere heiligheid" mogt verwachten. Hij spreekt zijn vertrouwen uit, dat de Paus niet alleen de Turken zal weêrstaan, die Italië bedreigen, maar zelfs „*deze* over- „winning op hen behalen zal, dat die barbaren, *nadat* „*eerst door hem de zeden der Christenen en vooral der* „*priesters hervormd zullen wezen*, eindelijk aan het „bestaan der ware godsdienst en deugd in de Kerk van „Christus zullen gaan gelooven, wat hun tot nog toe, „uithoofde van het schandelijk leven van velen, onge- „loofelijk toeschijnen moest." Hij verklaart, dat alle Christenen op Adriaan deze hoop gevestigd hebben, „*dat* „*hij alles zal hernieuwen en hervormen*". „Uwe won-

---

op van Heussen, aan de Romeinen de schuld geeft, die Cajetanus wilden verwijderen, omdat deze over vele zaken, vooral wat de verbetering betrof der gebreken van de geestelijken en van het Roomsche hof, *eenstemmig* dacht met den Paus! Karakteristiek zijn de woorden van van Rijn op de door Burman aangehaalde plaats (*Kerk. Historie en Outheden*, D. II: *hist. van 't Utr Bisdom*, blz. 132): „Wilde men hem [Cajetanus] „gelooven, zoo spraken zij al verder [namelijk: de Romeinen], men zou „het gansche Hof van Romen, 't onderste boven dienen te keeren." Na op zoo iets gewezen te hebben *zonder eenige aanmerking*, moet men zes bladzijden verder niet komen spreken van „Cajetanus, die hervorming „verafschuwde."

„derbare verkiezing", zegt hij tot den Paus, „het werk „van Hem, die alleen groote wonderdaden verrigt, vor- „dert met alle regt van U, dat Gij een regtvaardig „vonnis velt onder de volkeren, de geledene schade der „Kerk herstelt, en door het vuur van liefde *de telkens* „*als die eener hydra herlevende koppen der geldzucht* „vernietigt."

Toonen al deze uitdrukkingen, waarin men bijna geneigd is, onder een heuschen en eerbiedigen vorm verborgene vermaningen te zien, niet allerduidelijkst, hoe Cajetanus eene hervorming van zeden allernoodigst oordeelde, en hoe Paus Adriaan van hem onmogelijk tegenkanting, maar integendeel de krachtigste medewerking met zijne hervormingsplannen heeft moeten ondervinden?

Men zal, hoop ik, met mij instemmen, dat de Opdragtsbrief van Cajetanus aan de vergetelheid behoorde ontrukt te worden. In dat vertrouwen laat ik hieronder het oorspronkelijke stuk volgen, zooals het gevonden wordt in de uitgave van het jaar 1587.

Warmond, 1 Mei 1882.

C. J. M. BOTTEMANNE.

AD ADRIANUM SEXTUM PONTIFICEM MAXIMUM, THOMAE DE VIO CAJETANI, CARDINALIS SANCTI XYSTI, IN TERTIAE PARTIS DIVI THOMAE AQUINATIS COMMENTARIOS, PRAEFATIO.

Sapientia attingit a fine usque ad finem fortiter, ac disponit omnia suaviter, Sapientiae 8.

Etsi divinam hanc sententiam, beatissime pater, in mundi administratione Deus Opt. Max. omni tempore verissimam esse ostendit, dum sua praepotente vi haec omnia pulcherrima

opera effecit, quae videmus, atque pro sui incomprehensibilis consilii prudentia et benignitate, cum magno usu et commoditate generis humani, in debitos fines dirigit universa: superioribus tamen diebus singulari quadam ratione, altitudine illa divitiarum sapientiae et scientiae suae, qua fortiter et suaviter agit, sese ad nos inclinasse, clarioribus omni luce signis ostendit.

Nam quum pro deligendo Pontifice Maximo in conclavi essemus: undaeque illae comitiorum quodam quasi aestu effervescerent, tantoque impetu studiorum, huc illuc incertae ferrentur, ita ut nulla deinde jam spes in tanta patrum dissensione, creandi pontificis haberetur: ecce repente aeterna sapientia emisso in nos Spiritu sancto, qui quondam super aquas ferebatur, fluctus varios, motusque potentium sedavit, atque humanos conatus devicit fortiter. Ad unius namque vocem (ut de Ambrosio legitur) qua Cardinalis Derthusensis pontificatu maximo dignus ostendebatur: ita, Deo agente, omnes commoti sunt, ut sine mora, omnium suffragiis, in summum pontificem deligereris.

Quis vero digitum Dei hunc fuisse non videat? nam quum hominum consilio et favoribus ea res agitur, petitorum praesentia quae urgeat, principum gratia et favor, caeteraque id genus quam plurimum valere solet: Tantum vero abest, ut ejusmodi tu rationibus fretus, quibus homines niti consuevere, hanc celsissimam apostolicae dignitatis sedem conscenderis, ut quum Hispaniam provinciam Caesaris nomine gubernares, patribus fere omnibus ignotus, principumque favores ad alios accederet [accederent], a te uno unius Spiritus sanctus non recesserit, sed omnes vicerit fortiter: ut nulla habita ratione absentiae tuae, quae non parum detrimenti Christianae reipublicae afferre posse videbatur, nulla, quod numquam Romae fuisses, id quod periclitanti ecclesiae ac praesentaneo remedio indigenti, obesse nonnihil suspicari poteramus, nulla, quod Caesaris doctor et pater extitisses, quae res factiosorum mentes quam maxime perturbare potuisset, suffragantibus omnibus ad tanti honoris culmen evectus sis.

Praeferebat certe nostris oculis spiritus ille sapientiae et

fortitudinis, lumen quoddam immensum religionis, pietatis, prudentiae, liberalitatis, integritatis, et eruditionis tuae, quibus excellentissimis virtutibus in tanti muneris functione adhibitis, et absentiae tuae et nunquam visae a te Romae, damna si quae forent cumulatissime sarcires, teque non Caesari singulare[m], sed caeteris etiam principibus omnibusque aliis Christianis populis pastorem, doctorem et patrem communem exhiberes; fortiter igitur nobiscum egit Deus fortis, ut sic itidem suaviter cuncta disponeret.

Quid enim suavius ecclesiae evenire poterat hoc tempore, quo turpissimis moribus foedata, bonis spiritualibus destituta, ignorantiae tenebris obsessa, novis haeresum tempestatibus agitata, bellorum tumultibus inter Christianos principes concussa, Turcarum impietate labefactata ac diminuta existit, quid inquam suavius sponsae isti ecclesiae tot ac tantis malis afflictae evenire poterat, quam te sponsum datum divinitus intueri? Qui innocentia et vitae integritate vetere[m] illam ecclesiae sanctimoniam in nostram aetatem revocaturus sis: qui summo studio ac diligentia nihil non instauratum relinquens [relinques]: qui sanae doctrinae splendore illo, qui tot libris, quos edidisti lucet, omnem ignorantiae caliginem dissipabis. Qui clarissima tua auctoritate, divino judicio nunc tantum amplificata, et natione[m] Germanam, apud quam semper valuisti quam plurimum, omnibus haeresum maculis, quae nunc in illa funduntur, expurgabis, et inter Christianos principes compositis rebus ferocem Turcam magnis copiis Italiae minitantem retardabis, exterminabisque. Credo equidem (nec vana erit fides) optimum Deum, qui suis manibus te in hac Petri sede collocavit, istam etiam tibi adversus Turcas foelicem victoriam reservasse, ut prius reformatis per te Christianorum et sacerdotum praecipue moribus, barbarae illae nationes tum demum credere incipiant in Christi ecclesia veram esse religionem et pietatem, quod ob multorum vitae turpitudinem hactenus illis incredibile visum est.

Quemadmodum divina sapientia in te deligendo attigit a fine usque ad finem fortiter, ac suaviter universa disposuit: ita et tu cum primis religione, tum illa etiam, qua maxime

fulges sapientia et consilio in gubernanda republica Christiana, fines totius orbis attinges fortiter, suaviterque profana et sacra dispones. Ita enim Christianorum omnium vota exposcunt: qui prope voce una in te spem illam sese habere clamant, ut cuncta instaures ac reformes. Ita virtus tua et integritas requirunt, quibus res omnes quantaecunque sint, et quantumvis difficiles, te jampridem gerere et conficere posse probavisti. Ita demum mirabilis haec tui electio, quae ab illo qui facit mirabilia magna solus, profecta est, merito et optimo suo jure postulat, ut juste judices in nationibus, ruinas ecclesiae impleas, avaritiaeque tanquam hydrae capita renascentia, igne charitatis extirpes.

Mihi vero in hoc communi Christianorum gaudio, quo maxime itidem meae laetitiae signum aliquod et indicium exhiberem, oblata est occasio ista, disponente suaviter Spiritu sancto ut haec nostra in tertiam Partem divi Thomae Commentaria, licet superiori anno absoluta fuissent, usque in praesens tamen in publicum non exirent, quo sic tibi nominatim illa dedicaremus. Cui enim alii potius? Pulchre siquidem congruit, ut has nostras de Christo elucubrationes tibi Christi vicario consecremus, judexque illarum sis et censor, qui eruditissimus et ovium Christi pastor existis: ut cum de tuo nutu Christianarum rerum summa pendeat, nihil eorum quae ad doctrinam pietatis pertinent, absque tua censura et comprobatione promulgetur.

Illum igitur cui laboravi, quique non in furore, sed in benignitate sua te principem nobis dedit, precor, ut sanctitatem tuam quam maxime longaevam esse velit: quo foelici successu de tot malis sublevata ecclesia, in dignitatem pristinam restituatur. Vale pater beatissime.

Romae, die decimo Martii, Anno salutis 1522.

Liever Turksch dan Paapsch.

La force sans justice est tyrannique.
PASCAL.

Noch ist kein Fürst so hoch gefürstet,
So auserwählt kein irdischer Mann
Dass, wenn die Welt nach Freiheit dürstet,
Er sie mit Freiheit tränken kann.
Dass er allein in seinen Händen
Den Reichthum alles Rechtes hält,
Um an die Völker auszuspenden
So viel, so weinig ihm gefällt.
UHLAND.

„Het in deze verzen uitgedrukt denkbeeld is misschien „een weinig ouderwetsch. In onze dagen zou een dichter-„patriot nuttiger kunnen toornen dan juist tegen de „autokratie en hare inbeelding." Aldus B. Huet. Wij haasten ons tegen deze woorden op te komen. Het in de bovenstaande verzen uitgedrukte denkbeeld, dat geen vorst oppermagtig over regt kan beschikken, dat zijn wil of — om een moderner woord te bezigen — dat de souvereine wil van den Staat niet altijd kracht van wet heeft, dat magt niet altijd regt is, dat de vorst of de staat niet is de bron van het regt — dit denkbeeld is niet ouderwetsch in den zin van verouderd, maar eeuwenoud en eeuwig waar. Wanneer een vorst zich niet verhoovaardigt en zijn eigen wil niet voor de bron van het regt houdt, noch magt voor regt, wanneer hij de regtmatige grenzen van zijn gezag niet willekeurig over-

schrijdt en de billijke eischen der individuele vrijheid eerbiedigt — die bevindt zich op den regten weg en zal ook den eerbied ontmoeten, welken zijne waardigheid vordert, die zal ook bij zijne onderdanen, die gelukkig zijn onder zijn gematigd bestuur, al de bereidvaardige gehoorzaamheid ontmoeten, welke de pligt hun oplegt. Ook zou een patriottisch dichter, wilde hij ter leering van het volk zijn gramschap uitstorten, thans niet vele passender onderwerpen kunnen uitdenken, dan om de zucht van den staat naar een volstrekte macht te hekelen en te geeselen — eene zucht, welke zoo vele rampen over Europa gebragt heeft, welke ook in onzen tijd, en misschien meer nog dan in vorige eeuwen, bittere jammerklagten heeft doen slaken. Hij zou zich verzekerd mogen houden weerklank te vinden in het gemoed van allen, die ware vrijheid op prijs stellen, en niemand zou met grooter regt een volksdichter mogen heeten: hij toch zou de teederste snaren van het vrijheidminnend gemoed doen trillen, en de edelste gevoelens der menschelijke ziel, die van alle vernederende onderdrukking wars is, zou hij in beweging brengen. Zoo werd J. J. Görres, die door zijn krachtig en bezielend woord — „evenals een „leeuw door zijn gebrul zijne slapende welpen ten vollen „leven oproept" — het Duitsche volk tegen den overweldiger Napoleon ten strijde riep, met regt zelfs door Napoleon genoemd „de vijfde groote mogendheid, welke „met het verbond der volkeren tegen hem in het strijd„perk was getreden." Onze natuur is immers ontvankelijk voor de waarheid geschapen, en blijde juicht zij de loflieder toe, der waarheid ter eere, of tot beschaming der dwaling gezongen.

Duidt het evenwel den bovengenoemden criticus, die wel afbreken, maar niet opbouwen kan, duidt het hem niet euvel, als hij op den dichter „toornt", die eene dwaling durft aanvallen, welke misschien wel ouderwetsch kan geheeten worden, daar zij sedert ruim driehonderd jaren bestaat; maar niettemin wordt zij thans nog door gedoopte of ongedoopte volgelingen van het vrije onderzoek geleeraard of gehuldigd. Uhland hekelt het autocratisch en atheïstisch beginsel van: „l'état c'est moi", van: „cujus regio, illius religio", van: „de staat is God." Zou daardoor de gevoeligheid geprikkeld zijn van den Heer B. Huet, die hem er over lastig valt en hem gaarne andere toonen had hooren aanslaan? Onderschrijft Huet dan zoo bereidvaardig al de gevolgtrekkingen, welke uit het protestantsch beginsel getrokken moeten worden: durft hij al de gevolgen verdedigen, welke het, helaas! in zoo groote menigte voortbragt?

Aan de Reformatie moeten in meer of minder eigenlijken zin al de afdolingen geweten worden, waarin de menschelijke geest, sinds den tijd, dat hij die dwaling huldigde, gevallen is. De vurigste aanhangers der Reformatie zullen het niet kunnen ontkennen, dat zij het ware idee van regt verduisterd, den eerbied voor het gezag verminderd — neen, bijna geheel uitgeroeid heeft bij wie hare stellingen onderschreven en hare beginselen huldigden. De verwoesting, op godsdienstig en zedelijk gebied aangerigt, sedert den tijd dat Luther en zijne ongelukkige volgelingen hunne leer over Europa verspreidden, is ontzettend groot en algemeen geworden; maar niet minder ingrijpend is hun verderfelijke invloed geweest door dat zij het gezag in het slijk wierpen en

het onregt ten troon verhieven. Het beginsel: „Zondig veel, maar geloof sterker", was een vrijheidsbrief voor de laagste hartstogten, en tegelijk — al mogt dit ook buiten de meening der predikers liggen — een ondermijning van het geloof, eerst in een wrekend God, weldra ook in meerdere andere waarheden. Uit kracht der onverbiddelijke logica moest men er toe komen. Het andere beginsel, door hen vooropgezet, dat de Paus de Antichrist en de vorsten (natuurlijk zij, welke de nieuwe leer niet begunstigden) zijne handlangers waren, dit beginsel, eerst tegen het altaar, dan tegen den troon gerigt, was de hefboom, waarmede alle wettig gezag omvergewerkt moest worden, het was ook een gewenscht wapen voor de lagere volksklasse, die op buit belust was.

Maar genoeg ter inleiding van mijn onderwerp. In hoofdtrekken heb ik mijne gedachten aangegeven. Mogt ik bij de uiteenzetting van hare onderdeelen niet al te ver beneden de stof blijven; dan zal ook in betrekking tot het regt blijken, hoe verderfelijk voor het maatschappelijk leven de oorlogskreet: „Liever Turksch dan Paapsch" geweest is, hoe hij een stortvloed van jammeren en van wee heeft voortgebragt en nog voortbrengt.

I.

De menschelijke maatschappij kan onmogelijk zonder het regt bestaan: wie den eerbied voor het regt bij de volkeren wegneemt, hij ondermijnt de diepste en hechtste grondslagen van het maatschappelijk gebouw. De maatschappij bestaat uit individuen en uit vereenigingen van individuen; maar alle leden staan tot elkander en tot

het geheel in zekere en juist omschreven verhoudingen. Wetten en wettelijke voorschriften moeten de verpligtingen regelen, welke aan een ieder opgelegd zijn en ook de bevoegheden, welke hem toegekend moeten worden. Waar zulk eene wijze regeling of ontbreekt of op balddadige manier vernietigd wordt, kan de orde niet heerschen, kan geene geregelde maatschappij gevonden worden, zal er slechts een chaos, een afzigtelijk doореenwoelen zijn van even zoovele vijandelijke elementen als er personen in dien ordeloozen hoop geteld worden. De wereld bood, in die akelige veronderstelling, niets te aanschouwen dan eene afzigtelijke mengeling van bloed en tranen, van gebroken zwaarden en verbrijzelde troonen, van puinhoopen van allerlei aard. De geschiedenis der menschheid zou niets anders te vermelden hebben dan de treurige overwinningen der misdaad, der list en der leugen, dan de beklagenswaardigste nederlagen der edelste deugden en der hoogste inspanning, dan de zegepraal des ruwen gewelds en des onregts over het vertreden regt en de verkrachte vrijheid.

Noemen we de zamenvatting, het zamenstel van al die wetten en verordeningen, welke wij zooeven aanstipten, met het woord „regt", dan hebben wij eene omschrijving van dat hoogst maatschappelijk begrip niet alleen, maar ook eene aanduiding, dat regt en maatschappij begrippen zijn, welke in eene onderlinge betrekking tot elkander staan en wel zóó, dat het eene het andere insluit, dat het eene het andere noodzakelijk veronderstelt. Daardoor verklaren wij tevens dit feit: waar menschen zijn, daar leven zij ook in eene maatschappij en — waar het hier op aankomt — onder de hoede

van eene regtsorde, in eene, door wetten of door gebruiken, welke kracht van wet hebben, geordende zamenleving. Dit getuigt de geschiedenis, en ongerijmd ware het zulks te ontkennen. Wel verschilt de mate van hunne beschaving en daarmede de ontwikkeling van hun regtsbegrip en van hun regtswezen; maar, hoe weinig geregeld de maatschappelijke verhoudingen bij hen ook zijn mogen, niet alle begrip van regt missen zij, eenige regtsvormen worden altijd bij hen gevonden. Zouden zij tot zulk een laag peil van barbaarschheid gezonken zijn, dat zelfs het begrip van regt hun vreemd werd, hun ondergang ware daardoor beslist.

Is nu het regt een zoo gewigtig en tegelijk een zoo noodzakelijk bestanddeel voor het maatschappelijk leven der volkeren, dan zal zich de vraag: waar de oorsprong van het regt te zoeken is, ook met kracht aan den alles navorschenden geest des menschen opdringen. Van de wijze, waarop deze belangrijke kwestie beantwoord wordt, hangt de geheele regts-theorie af; naar die wijze rigt zich de opvatting van het regt met al den aankleve daarvan. Wij kunnen het niet genoeg betreuren, dat omtrent dit cardinale punt de gevoelens — geveinsde of op warme overtuiging steunende — zoo uiteenloopend zijn. Daaraan toch hebben wij te wijten al de averegtsche theoriën, welke heden ten dage door zoogenaamde volksvoorlichters als echt goud zonder vermenging van valsche bestanddeelen worden rondgevent en door eene ligtgeloovige menigte als goede munt worden aangenomen, of — om zonder beeldspraak te spreken — welke alle regtsbegrip ten onderste boven keeren en niet dan tot

groot nadeel van het misleide volk in het leven worden overgebragt.

Om ons van eene onfeilbare baak te verzekeren, waarnaar wij onzen koers veilig en zonder gevaar voor afdoling kunnen rigten, moeten wij de altijd blijvende en eeuwig vertrouwbare beginselen van de Kerk vooropzetten. Daaraan toetsen wij de nieuwerwetsche theoriën om te zien, of ze als onwaar en valsch moeten verworpen of als steekhoudend kunnen aangenomen worden.

De laatste en hoogste bron van alle regt, zoo leert de Openbaring en getuigt de rede, is God. Op deze fundamentele waarheid te wijzen moest voldoende zijn, om elk redelijk mensch het ongerijmde der tegenovergestelde stelling te doen gevoelen.

Evenals God de Schepper is van alles wat geworden is, zoo ook is Hij en Hij alleen de opperste wetgever, bestuurder der wereld: van Hem als van de laatste oorzaak gaat alle orde uit. Geen orde, geen regeling buiten God: dat geldt van al het geschapene en ook van alle redelijke wezens. Maar — en hiermede doen wij de laatste gevolgtrekking uit het vooropgezette beginsel gelden — onder de orde in het geschapene behoort ook de regtsorde onder de menschen, en bij gevolg moet ook deze en zij wel in de eerste plaats haren oorsprong in God hebben. God, Schepper en Bestuurder van alles, moet vaststellen, in welke verhoudingen de menschen onderling tot elkander, in welke ieder voor zich tot de maatschapppij staat, welke hunne wederzijdsche verpligtingen zijn, ook welke regten én het individu én de maatschappij kunnen doen gelden. De wereld met hare

bewoners is geen planloos geheel, zij verliest zich niet in het onbestemde; integendeel — zij is aan een bepaald doel ondergeschikt gemaakt. Maar orde en doelmatigheid en — wat onder verstandelijke wezens de hoogste orde is — het regt, zij openbaren ons een opperst Wezen, dat alles geregeld, alles doelmatig ingerigt heeft; zij wijzen met nadruk op God, als op den insteller van dat alles, als op de laatste oorzaak. Van waar ook anders het begrip van regt, van waar het regt zelf, dat in het leven van alle volkeren een der gewigtigste momenten is? Het regt was er in alle tijden, het openbaarde zich en stelde zijne eischen, hoe laag ook de trap van beschaving ware der menschen. Van buiten af kan het hun niet aangewaaid zijn; wie het een ingeschapen idee noemt, wijst God aan als Hem, die het in de harten der menschen prentte. Of zou het moeten beschouwd worden als een soort van gemeenschappelijke overeenkomst, door den vrijen wil der menschen gesloten, nadat zij eerst of door toeval of bij vrije keuze zich tot een staat of maatschappij gevormd hadden? Had Rousseau in zijn „*contrat social*" eene waarheid en niet eene ongerijmdheid verkondigd, toen hij die stelling verdedigde, ja, dan ware het regt niets meer dan een eenvoudig verdrag, waarbij de individuen hunne onderlinge verhoudingen regelden en waarvan het verband van geslacht tot geslacht overerfelijk was. Maar deze meening, helaas! ook in de moderne regtspleging niet zelden gevolgd, is onhoudbaar. Afgezien ook, dat zij niet historisch kan nagewezen worden, dat zij noodzakelijk tot allerlei ongerijmdheden leiden moet, verklaart zij geenszins wat te verklaren is: een verdrag is op zich zelf reeds eene van

de vele wettelijke handelingen en kan het regt niet scheppen, maar onderstelt het regt. Zonder regt geen verdrag, en ook daarom, al leerden andere uitspraken der rede en der Openbaring ons zulks niet, kan de bron van het regt niet dan in God gezocht worden.

Met wat wij hierboven aanstipten, hebben wij het *natuur*regt aangeduid. Dat de menschen vereenigd zijn in eene maatschappij, in een staat, kan niet aan hunne keuze noch aan een toevalligen zamenloop van omstandigheden toegeschreven worden: die vereeniging is iets natuurlijks, iets oorspronkelijks, iets noodzakelijks. De natuur zelve van den mensch dringt hem tot een zamenwonen met zijns gelijken. De zucht naar een gezellig verkeer, de gave der taal, waardoor hij met anderen zijne gedachten en gevoelens wisselt, de zoo vele en zoo verschillende behoeften naar geest en ligchaam, de voor allen noodzakelijke ontwikkeling en opvoeding — dat alles dwingt ons te erkennen, dat het maatschappelijk zamenzijn der menschen iets natuurlijks is, iets door de natuur gewild en daarom door God ingesteld.

Gelijk de maatschappij altijd uit individuen bestaan moet en haar bestaan van hen afhankelijk is, eveneens zijn de individuen volgens eene gelijksoortige wet, tegenover welke alle inspanningen der tegenspraak niets meer zijn dan onbestaanbare droombeelden en ijdele hersenschimmen, evenzoo zijn de individuen voor eene gemeenschap, voor een maatschappelijk zamenwonen gemaakt en bestemd. De rijkdom van onze natuur, hare neigingen en aanleg, hare vermogens vorderen het even gebiedend als hare onvolmaaktheid en hare behoeften.

Nog duidelijker vertoont zich deze waarheid, als wij

een oogenblik bedenken, dat de mensch nog voor een hooger leven dan dat van dezen tijd geschapen is. Niet slechts wat zijn aardsch bestaan betreft, is de mensch met duizenderlei banden aan zijn geslacht verbonden, ook in betrekking tot zijn eeuwig leven, alzoo tot het hoogste doel zijner persoonlijkheid, moet hij volgens Gods wet, deel uitmaken van eene maatschappij, daarvan afhankelijk zijn. En dit wel omdat het eeuwig leven een gemeengoed is van het geheele menschelijke geslacht, omdat het Gods Wijsheid behaagde in de gemeenschap die goederen en die krachten neer te leggen, waaraan allen behoefte hebben, waaraan allen meer of minder deel moeten nemen, opdat zij de hun van God toebedeelde wilskracht in beweging zetten, opdat zij zich tot eene waarlijk vruchtbare werkzaamheid en daardoor eindelijk tot het bereiken van hun hoogste doel verheffen. (Scheeben. *Periodische Blätter.* 1881. S. 206.)

God schiep alzoo — dit staat vast — den mensch om, met zijns gelijken door maatschappelijke banden verbonden, in eene gemeenschap te leven. Maar die maatschappij van redelijke, van denkende wezens kan niet gelijk zijn aan het zamenkomen van dieren derzelfde soort, welke elkander bij instinct opzoeken: zij moet meer wezen, zij moet geregeld, welgeordend zijn, overeenkomstig met haar wezen en met hare bestemming. Een *natuur*regt alzoo, door denzelfden Schepper, die den mensch voor een maatschappelijk leven schiep, hem ingeprent, moet de grondwet zijn voor de menschelijke maatschappij. God, oneindig wijs en even goed tevens, kon niet den mensch aan de wisselingen van het toeval, evenmin aan de grillen van het hart of aan de luimen van den geest

als speelbal overlaten. Hij, die den mensch tot een maatschappelijk leven riep, moest zelf de regtsverhoudingen regelen, waaronder alle leden van die maatschappij als onder een gemeenschappelijke wet zouden leven en — opdat die wet door allen gekend, door niemand zonder schuld ontdoken zou kunnen worden — grifde God ze met onuitwischbare letteren in het bewustzijn van allen. Een ieder kan alzoo luisteren naar de stem van zijn eigen hart om zijne persoonlijke pligten na te leven; hij mag ook op de getuigenis van zijn evenmensch een beroep doen, zoo hij zijne regten geschonden acht. Zóó was het van den beginne af, zóó zal het wezen tot aan het einde toe, en, Gode zij dank, dat Hij in zijne goedheid zulk een vertrouwbaren gids geschonken heeft, die ons door het leven naar onze bestemming voert.

Onafhankelijk van alle positive wetten is dit natuurregt met al zijne natuurlijke voorschriften en pligten, omdat het goddelijk is. Het bestaat en werkt zonder dat de erkenning of bekrachtiging van den Staat behoeft ingewacht te worden. Onzinnig moet de meening van hen genoemd worden, die aan het natuurregt alle verbindende kracht ontzeggen tot zoolang de staat het erkenne. Alleen zij, die atheïsten zijn, die in plaats van den waren God den staat als God huldigen, kunnen tot zulk een uiterste van ongerijmdheid en dwaasheid vervallen. Ook een verstandig redeneren is met dezulken onmogelijk. Spreekt hen niet van Gods oneindige majesteit en verhevenheid boven al het geschapene, of van het verpligtende van al zijne verordeningen — het is verloren arbeid; een medelijdende grimlach over uwe onnoozelheid en bekrompenheid van geest is nog het

minst beleedigend antwoord, wat gij zoudt ontvangen. Tegenover hen is geen andere weg in te slaan dan eene duidelijke uiteenzetting der Katholieke beginselen en de proef te wagen, of zij dan soms nog voor het licht der waarheid hunne oogen willen openen. Straks zullen we zien, welke regten aan den staat volgens het geloof toe te kennen zijn. Maar van lafhartig toegeven, van een schandelijke verloochening van beginselen, mag geen spraak zijn bij den Katholiek, ook niet tegenover onze verbitterdste en magtigste vijanden. Wij belijden, dat het natuurregt zijne verbindende kracht ontleent niet uit de bekrachtiging van den staat, maar uit den wil van God. Of de staat het regt, dat ik op mijn eigendom of op mijn leven bezit, erkenne of niet, dat regt mag ik en — in sommige gevallen moet ik doen gelden krachtens den wil van God, en alle anderen zijn, krachtens denzelfden wil, verpligt dat regt te erkennen en te eerbiedigen. Of zou misschien het chinesche kind, hetwelk door zijne ontaarde ouders weggeworpen en aan een bijna wissen dood prijsgegeven wordt, daarom zijn regt op het leven verliezen, omdat de chinesche wet, even barbaarsch als die pligtvergeten ouders, het tegen den moord niet beschermt? De romeinsche slaaf werd minder dan het dier geteld en stond zonder eenige bescherming aan de snoodste behandeling bloot, zóódat zijn eer en leven aan de onmenschelijke balddadigheid van zijn meester was prijsgegeven. Was dát regt, omdat er geen staatswet bestond, welke hij tot zijn bescherming kon inroepen? Die vraag te stellen, is voor het gezonde verstand voldoende om de oplossing aan een ieder te mogen overlaten.

Wij gaan nog eene schrede verder op den weg der

waarheid. Is het natuurregt van elke wereldlijke magt onafhankelijk, omdat het zijne bron in God heeft en derhalve goddelijk is, van den anderen kant is het — en om dezelfde redenen — *niet te scheiden* van de zedewet. Het natuurregt leert geene afgetrokkene begrippen, welke slechts gekend, niet in beoefening moeten gebragt worden, welke niet ingrijpen in het leven of met de zedelijke vervolmaking der menschen in geenerlei verband staan. Even als godsdienst en zedeleer onafscheidelijk vereenigd zijn, in niet minder nauw verband staan zedeleer en regt. Op den standaard, door het Christendom hoog opgeheven, staan de eeuwige en onveranderlijke beginselen van geloof, zedelijkheid en regt geteekend. Alle drie moeten niet slechts gekend, maar ook gehuldigd en voor de willekeur der menschen onaantastbaar geacht worden, zij moeten eveneens de rigtsnoer zijn én voor het openbaar leven der volkeren én voor het huiselijk leven van elkeen in het bijzonder. Naar de voorschriften daarvan moeten alle instellingen beoordeeld, daaraan moeten alle daden getoetst worden. — Bestaat er een God, die ons schiep en eenmaal oordeelen zal, dan is er ook eene zedewet, welke na te leven aan allen tot pligt is gesteld, en welker opvolging of overtreding over ons toekomstig lot beslissen zal. Zoo ook hier. De natuurlijke regtsorde berust op Gods instelling; zij maakt een gedeelte uit van de wereldorde, welke door God ten heil der menschheid is gesticht en door zijn wil bekrachtigd. Even als God de zedewet gaf, opdat de mensch, daardoor in zijn leven geleid en bestuurd, zich zelf zou volmaken en als van stap tot stap zijne bestemming nader komen, zóó ook heeft Hij, die alles met wijsheid regelt en met kracht

ten uitvoer legt, voor de maatschappij en voor de betrekkingen, waarin de menschen én tot den staat én tot elkander zouden staan, voorschriften gegeven, welke onderhouden, regten vastgesteld, welke geëerbiedigd moeten worden. Maar daardoor heeft Hij tegelijk pligten opgelegd, welke ieder te vervullen heeft. Regt en pligt zijn begrippen, welke eene onderlinge betrekking aanduiden; beiden zijn vereenigd. Heeft de eene het regt op zijn eigendom, op den andere zal de pligt rusten dat regt te eerbiedigen, daaraan geen afbreuk te doen. En dat alles, omdat God wil, dat wij ons naar de voorschriften van het natuurregt schikken. Hieruit volgt klaarblijkelijk, dat het verband tusschen natuurregt en zedewet, tusschen regt en geweten onverbreekbaar is. Ook het positive regt staat, behoudens eenige uitzonderingen, waarop wij later terugkomen, niet buiten het gebied van de zedeleer. Als eenig gezag, hetzij geestelijk of wereldlijk, door God gevolmagtigd is om wetten voor te schrijven, is het ook Gods wil, dat wij aan dat gezag gehoorzamen. Regt of bevoegdheid om te gebieden van den eenen kant brengt noodzakelijkerwijze de zedelijke verpligting mede voor de andere zijde, om zich aan het gegeven gebod onderdanig te onderwerpen. Maar hierover later en dan ook uitvoeriger.

II.

Bovenstaande beginselen omtrent het regt in het algemeen en over het natuurregt in het bijzonder, zijn geene ijdele phrasen, welke als eene holle klank voorbijgaan en, zonder eenige uitwerking of invloed uit te

oefenen, slechts gehoord worden en terstond vergeten mogen worden. Reeds alleen daarom, dat de eeuwige Waarheid ze predikte en ze ter onderhouding aan allen voorschreef, vergen zij niet slechts eerbied en eene aandachtige beschouwing, maar ook, wat het voornaamste is — eene volledige onderwerping; ook moeten zij, doordat zij getrouw nageleefd worden, het heil der volkeren en der afzonderlijke personen verzekeren.

Maar de staat, ook eene instelling Gods — deze vraag vordert al onze aandacht — welke regten kan hij volgens de leer der Katholieke Kerk uitoefenen; welke is zijne magt; welke zijne volmagten; waar liggen de grenzen van zijn gebied; wanneer blijft hij binnen, wanneer overschrijdt hij de perken van zijne bevoegdheid?

Altemaal vragen, welke een antwoord eischen. Zetten we, vóórdat wij ze beantwoorden, eerst eenige algemeene waarheden voorop. Deze zullen als een sleutel ter oplossing van vele moeijelijkheden ons den gewigtigsten dienst bewijzen.

De natuurwet is den menschen onmiddellijk medegedeeld: God prentte die wet van den beginne af in het hart der menschen. Maar slechts in hare hoofdbeginselen; de *gevolgtrekkingen* moest de mensch zelf maken. Nu kon het niet uitblijven, dat die gevolgtrekkingen, dewijl 's menschen geestelijke vermogens door de zonde verminderd zijn en zijn wil ten kwade geneigd is, niet volmaakt, dikwijls scheef en gebrekkig getrokken waren, en dat ook de wetten, door de bevoegde autoriteit voorgeschreven en welke gevolgtrekkingen uit de natuurwet moeten zijn, gebrekkig niet alleen, maar — wat veel nadeeliger voor de maatschappij is — ook onbillijk en

onregtvaardig kunnen zijn, dat onregt soms als regt wordt voorgesteld, dat *summum jus* wordt *summa injuria.*

Welke gevolgtrekking ook door een privaat persoon uit de natuurwet getrokken wordt, nimmer zal zij kracht van wet voor eene gemeenschap kunnen verkrijgen, ofschoon zij voor het individu zelf eene zedelijke verpligting kan medebrengen. Eerst dan, als het bevoegde gezag, hetwelk aan het hoofd eener grootere of kleinere gemeenschap staat en als eene door God aangestelde autoriteit moet aangemerkt en gehuldigd worden — als dat gezag de gevolgtrekkingen maakt en ze als wet aan de onderhoorige gemeenschap voorschrijft, verkrijgen zij, mits geen wezenlijke voorwaarden onvervuld blijven, verbindende kracht en leggen eene zedelijke verpligting op. Zoo wordt het *objective* regt geboren, het regt namelijk, dat als regel geldt voor de onderlinge verhoudingen der menschen, voor de tijdelijke betrekkingen, waarin zij tot elkander moeten staan, opdat zij hunne natuurlijke bestemming bereiken.

Door bemiddeling van het *geweten* wordt de wet voor elken mensch eene zedelijke verpligting, door het bewustzijn namelijk, dat wij iets te doen of te laten hebben ten gunste of ter wille van hem, voor wien het gevorderd, en in den omvang, waarin het gevorderd wordt. Die verpligting kan voor den mensch op velerlei wijze verschillend zijn, naar gelang zij te vervullen is tegenover enkele personen, die zijns gelijken zijn, of tegenover eene gemeenschap, waarvan hij, hetzij in eene hoogere of lagere betrekking, ledemaat is.

Ware het geweten des menschen nog in zijnen oorspronkelijken paradijs-toestand en niet bedorven door de

zonde, niets zoude verder noodig zijn, om de vervulling van elke verpligting te verzekeren, dan het bewustzijn of de erkenning daarvan op te wekken. Maar ook hier heeft de zonde hare heillooze verwoesting aangerigt. Niet een ieder is even vaardig om aan al zijne verpligtingen te voldoen; velen zullen door ontduiking zich daaraan trachten te onttrekken; anderen zullen liever den last op de schouders van een derde laden dan dien zelven te torschen; nog anderen zullen zich verzetten en niet dan door overmagt gedrongen hunne lasten dragen. Maar het onderhouden der regtvaardigheid jegens een ander, en de vervulling der maatschappelijke pligten tegenover de gemeenschap, zij kunnen niet dan tot ergernis van allen, dan tot groot nadeel van het geheel verwaarloosd worden. Niet aan een ieder kan het overgelaten worden, of hij naar believen van zijne keuze de hem drukkende pligten verkrachten wil, of hij door eigenbaat of door een anderen hartstogt zich laat leiden in het verzet tegen de stem des gewetens en tegen de wet der maatschappij, waartoe hij behoort. Wanneer dan de kracht des gewetens niet sterk genoeg is, of wanneer de driften te sterk worden, in dat geval moet eene andere, eene sterkere magt aanwezig zijn, welke kan afdwingen wat niet vrijwillig gedaan wordt. Die *dwang*, in naam der maatschappij tegenover enkelen, die aan hunne verpligtingen of jegens private personen of jegens de maatschappij niet willen beantwoorden, uitgeoefend, hij moet, den bedorven toestand des menschen in aanmerking genomen, een der voorregten van de bevoegde openbare magt zijn. Maar die dwang is geen wezenlijk bestanddeel der openbare magt; zij is iets toevalligs en alleen om de omstandigheden gevorderd. Van

daar moeten wij de meening als dwaling brandmerken, welke leert, dat uitoefening van dwang een wezenlijk bestanddeel der regtsmacht uitmaakt. Had dit materialistisch beginsel eenigen grond, wie zou dan het regt hebben hem te dwingen, die zelf over den staat onregtmatigen dwang uitoefent?

Herhalen wij nu de vragen, boven omtrent de bevoegdheden van den staat reeds gesteld, dan moet het antwoord op de volgende wijze luiden:

De staat is eene vereeniging van menschen, onder wie de orde gehandhaafd wordt door eene zelfstandige, naar buiten onafhankelijke magt. Die orde is de regtmatige verhouding der menschen onderling en der menschen tot de gemeenschap. Het handhaven van die orde, waarmede het tijdelijk welzijn der individuen en der geheele gemeenschap onafscheidelijk verbonden is, moet als het hoogste praerogatief en als de strengste verpligting van den staat aangemerkt worden.

Om alzoo aan zijne bestemming te beantwoorden, moet de staat positive wetten maken, en hij kan zulks ook krachtens de volmagt, welke hij daartoe van God ontvangen heeft. Door wetten alleen kan hij regeren, de maatschappelijke orde regelen, het regt van anderen beschermen en de geregtigheid handhaven. Wij merkten boven aan, dat de natuurwet slechts in de hoofdbeginselen den mensch is ingeprent en daaruit de gevolgtrekkingen op het private en publieke leven der volkeren moeten getrokken worden. Voor het laatste treedt de staat op met de hem door God verleende volmagt. Wat hare juiste en duidelijk omschrevene toepassing aangaat in betrekking tot de verschillende levensverhoudingen der

menschen, welke veelal door landaard, door gewoonten of opvoeding beheerscht worden, in betrekking ook tot de zoo hoogst verscheidene maatschappelijke toestanden, in wier kring het openbaar leven zich beweegt — in betrekking tot al die onderscheidene wijzingen moeten de beginselen der natuurwet toepasselijk gemaakt worden door eene daartoe bevoegde staatsmagt. Het regt, bijv., dat ieder bezit om bij testamentaire acte zijne goederen te vermaken, om daarover bij uitersten wil te beschikken — is een regt, door de natuurwet gegeven, maar slechts in het algemeen en zonder bepaalde aanduidingen, aan wie en hoeveel aan elk in ieder bijzonder geval kan of moet geschonken worden: vele bepalingen heeft zij aan de regtmatige en wetgevende magt van Kerk en staat, aan elk in zijn gebied, ter beslissing moeten overlaten. Kiezen wij nog een ander voorbeeld uit duizenden. De natuurwet verklaart den mensch bekwaam om een verdrag aan te gaan met anderen, maar bepaalt tevens, dat elk verdrag, wettig aangegaan, geldig en voor beide overeenkomende partijen verbindend is en aan beiden de zedelijke verpligting oplegt aan het verdrag getrouw te blijven. Maar alle moeijelijkheden zijn daardoor nog niet eens in de verste verte opgelost. Wel is het beginsel gesteld, maar de toepassing op de onderscheidene toestanden moet nog gemaakt worden. De verschillende gevallen, waarin een verdrag zal gesloten worden met al die fijne schakeringen van omstandigheden, welke zich kunnen voordoen, daarover heeft niet de natuurwet uitspraak gedaan, maar moet de staat door zijne positive wetten de beslissing geven. — Ook van andere verpligtingen, welke door den staat als de van God aangestelde

autoriteit voorgeschreven zijn, geldt hetzelfde: de natuurwet beveelt, dat de regten van een ieder ongeschonden moeten blijven, en tevens dat niemand in het regtsgebied van een ander mag ingrijpen. Waar nu eindigt het regt van den eene, waar begint dat des anderen? Hier treedt de regtsmagt van den staat op om beider regten en te omschrijven en te beschermen. — De natuurwet wil, dat het kwade niet ongestraft blijve en geeft den staat het zwaard in handen tot straf der kwaaddoeners; maar wanneer en hoe streng moet de wereldlijke arm straffen, tegen wie en onder welke omstandigheden moet de staat dwang uitoefenen? Alwederom is dit een gebied, waarop de staat zich bewegen moet, opdat hij aan de hem voorgeschrevene roeping beantwoorde.

Uitgestrekt en veelomvattend is alzoo het terrein, waar de staat zijn scepter zwaaijen mag; maar — en deze waarheid wordt, helaas! door de moderne regtswereld en door de moderne staatsmagt met onverklaarbaren moedwil over het hoofd gezien of met schreeuwende ongeregtigheid verkracht — niet onbeperkt of onbegrensd is dat terrein. Ook de staat, hij moge het erkennen of ontkennen, is niet almagtig.

Vooreerst vermag de staat niets dan uit de volmagt van God. Gelijk God de Schepper is van al wat is geworden en bij gevolg de Schepper der geheele wereldorde, zoo is Hij de opperste magt en de hoogste koning en bestuurder van alle menschen. Maar dan ook zal elk gezag, door menschen over anderen uitgeoefend, niets dan een eindig deelgenootschap zijn aan Gods opperste gezag. De Openbaring zelve laat hieromtrent geen twijfel over: „Door Mij regeren de koningen en verordenen de wetgevers wat regt is. Door Mij heerschen de vorsten,

en door Mij verordenen de magtigen geregtigheid." (Spreuken, VIII, 15, 16.) In duidelijker bewoordingen kon de waarheid, welke ons bezighoudt, niet verkondigd worden. Wie alzoo den staat bestuurt, hij doet zulks krachtens de van God ontvangene volmagt; wie wetten geeft, wie straft, wie door dwangmiddelen tot de vervulling van dezen of genen pligt noopt, hij zou tot niets van dat alles op regtmatige wijze geregtigd zijn, als hem daartoe de magt niet van boven gegeven ware. Dit antwoord gaf de Goddelijke Wijsheid aan den wereldlijken regter Pilatus, ditzelfde houden én de Openbaring én de rede aan elken magthebbende voor oogen. Zoo deze waarheid niet als grondslag voor het maatschappelijk leven wordt erkend, kan voor den staatsburger ook van geene zedelijke verpligting tot gehoorzaamheid spraak zijn. Want de verbindende kracht der staatswetten heeft haren oorsprong in Gods bevolmagtiging, welke den staat ter zijde staat, en in Gods wil, die het gehoorzamen aan de wettige magt beveelt.

Eene gevolgtrekking, uit het bovenstaande onmiddellijk voortvloeijende, is deze: heeft de staat zijne volmagt van God en van God alleen, dan ook is hij in de uitoefening daarvan aan de beperking, door God hem gesteld, gebonden en kan hij die niet overschrijden zonder zijne bevoegdheid te buiten te gaan, zonder wederregtelijk te handelen. God geeft de magt, aan Hem ook het regt de grenzen dier magt te omschrijven. Bij elke lastgeving in tijdelijke aangelegenheden, door menschen opgedragen, moeten de beperkende voorwaarden nageleefd worden, op straf van nietigheid der handelingen, welke het gevolg daarvan mogten zijn; te eerder zal de staat de opdragt,

met al hare beperkingen door God hem voorgeschreven, stiptelijk moeten opvolgen en met naauwgezetheid onderhouden, opdat aan geen zijner daden de smet van onwettigheid kleve. De staat kan derhalve geene enkele wet uitvaardigen, welke in strijd is met de natuurwet. Hij zelf zou daardoor in verzet komen tegen de door God gewilde orde, en zijne onderdanen, die hem op den ingeslagen weg volgden in dat verzet medeslepen; hij misbruikte de van God hem gegeven volmagt en voedde den geest van opstand tegen God. Met naauwgezetheid moet daarom de staat onderzoeken, of hij bij het vaststellen eener wet soms in tegenspraak zij met eene hoogere wet, en elke bepaling schrappen, waaraan die afwijking kon ten laste gelegd worden. Evenmin mag hij van zijne onderdanen iets vergen, wat tegen de zedelijke orde aandruischt. Ook deze is eene wet, welke God zelf gaf en al de geboden, daarin opgesloten, zijn goddelijke geboden. Dat gebied is derhalve voor elkeen gesloten; geen schennende hand mag daarop inbreuk maken; elke greep, daarin gedaan, al ware het door een overmagtigen staat, moet afgewezen worden. Ook de staat valt, evengoed als de enkele personen, onder het bereik der goddelijke wetten. Gelijk op het individu, zoo ook rust op de vereeniging van de individuen de verpligting om de christelijke wetten en haar gezag als een blijvenden regel, als geldenden maatstaf te beschouwen. Het zou een schreeuwende tegenspraak zijn, als men zou beweren, dat slechts de afzonderlijke personen verpligt waren om in gezindheid, woord en daad aan het gezag van God hulde te brengen, maar dat de wereldlijke magt, welke toch door God ingesteld is, van

eene dergelijke verpligting ontheven was, alsof zij met souvereine willekeur en naar believen in tegenspraak met Gods wil en gebod haar gezag mogt uitoefenen. Dan alleen — zoo besluiten wij — zal de staat in zijn regt zijn en volgens zijne bevoegdheid handelen, als hij positive wetten geeft, welke zich bij de natuurwet aansluiten en daarmede in overeenstemming zijn, als hij én het natuurregt én de godsdienstig-zedelijke orde beschouwt en eerbiedigt niet alleen als de grens, welke hij niet mag overschrijden, maar ook als de rigtsnoer, waarnaar hij zich rigten, als den proefsteen, waaraan hij zijne verordeningen toetsen moet.

En niet aan de onzekerheid van zijne eigene opvattingen of van zijne oogenblikkelijke ingevingen is hij in die hoogst moeijelijke taak overgelaten. Een onfeilbare vraagbaak is hem gesteld, een zekere gids hem gegeven. De Kerk predikt de waarheden, door God geopenbaard, Zij ook verkondigt de wetten, die God ter naleving én voor enkele personen én voor de maatschappij verpligtend verklaard heeft. En beiden met een onfeilbaar gezag, met eene alle aardsche magt verre overtreffend gezag. Daarom is zij de wisse vraagbaak, bij wie niemand te vergeefs voorlichting zoekt, de rechter in alle geschillen, de geleidsvrouw, welke voor alle afdoling behoedt. Bij haar moet de staat te rade gaan, naar hare stem luisteren, hare voorlichting, zoo hij vreest een misstap te begaan, moet hij volgen. Hieruit spreekt geen eerzucht, noch eenige aanmatiging, zooals der Kerk menigmaal doch geheel ten onregte verweten wordt. Kerk en staat zijn twee instellingen Gods tot heil der menschheid, maar instellingen, die om het verschillend

doel, dat zij moeten bereiken, en om de uiteenloopende middelen, welke zij tot dat doel aanwenden, van elkander geheel onderscheiden zijn. De Kerk moet het eeuwig heil, de staat het tijdelijk welzijn der menschen zich ten doel stellen; de Kerk zal, ter bereiking van die bestemming, leeren, hare genademiddelen toedienen, met herderlijke zorg over de haar toevertrouwde kinderen waken; de staat moet, de uitwendige orde handhavend en de geregtigheid oefenend, het tijdelijk welzijn der burgers tot stand brengen en bevorderen. Beiden zijn op hun gebied van elkander onafhankelijk; de Kerk mag zich geene heerschappij op het terrein van den staat toeëigenen; den staat is het eveneens ontzegd in het gebied der Kerk in te grijpen. Maar dit neemt niet weg, dat het standpunt der Kerk verre verheven is boven dat van den staat, deels om het doel, hetwelk haar altijd voor oogen staat, deels om de middelen, waarover zij beschikt; dat de staat, waar hij — iets wat in het staatsbestuur niet te vermijden is — het gebied der Kerk raakt, zich niet kan gedragen, alsof hij van haar geheel gescheiden ware; dat hij, bij de verschillende aanrakingspunten, welke er bestaan, hare leer en hare wet als rigtsnoer nemen moet voor zijne verordeningen; dat zijne wetgeving met de christelijke beginselen in overeenstemming moet zijn; dat de staat, in één woord, luistere naar de stem van haar, die aangesteld is als leermeesteres van alle volkeren, als verkondigster der waarheid, als scheidsregter in zaken, die het geweten betreffen.

H. J. H. RUSCHEBLATT.

(*Wordt vervolgd.*)

VERSCHEIDENHEDEN.

DE GUSTAAF-ADOLF-VEREENIGING IN DUITSCHLAND.

Onder dezen titel lazen we onlangs eene verhandeling van den Eerw. Heer C. Montanus te Leipzig, waaraan we het volgende ontleenen.

Vriend en vijand zijn het met elkander eens, dat het Protestantisme tegenwoordig in zich zelf geen middelen bezit om zijne aanhangers bij elkaar te houden. Tengevolge van het vrije onderzoek is het na verloop van drie eeuwen zoover gekomen, dat het werkelijk waar is wat een geloovig Protestant eens zeide: „in mijne Kerk bestaat thans geen enkele leer, die onaangetast is en door allen als waar wordt erkend. Het gelouterde Evangelie is door de dienaren van het Woord zoo „gelouterd" geworden, dat er bijna niets meer van is overgebleven." Naar die uitspraak zou men geneigd zijn te gelooven, dat het Protestantisme vervallen is en zich in een algemeen ongeloof heeft opgelost. Te rechter tijd echter werd er een middeltje gevonden, een cement om de Protestantsche „Kerk" in Duitschland te zamen te houden en te voorkomen, dat zij zich in afzonderlijke secten geheel zou oplossen, van welke eenige mogelijk tot de Katholieke Kerk zouden terugkeeren. Dit middel nu is de Gustaaf-Adolf-Vereeniging, den 6den November 1832 te Leipzig opgericht.

Haar naam ontleent zij aan dien Zweedschen koning, die huichelarij, roofzucht en wreedheid, verbonden met onverzadigbare eerzucht op eene wijze in zich vereenigde, als dit wel zeer zelden in één mensch gevonden wordt. Dat deze vorst Duitschland ten verderve strekte en dit land met zijne roof-

gierige benden plunderde, vernielde en verbrandde, zoodat het zich eerst na eeuwen kon herstellen, was voor de aanvoerders der Protestanten geen bezwaar. Hun patriotisme immers was zoo algemeen bekend, dat men er niet aan mocht twijfelen, zelfs dan niet, als zij zich met dezen openbaren vijand des vaderlands gingen verbinden. Nog onlangs heeft een Protestantsch geschiedschrijver in krachtige woorden zijne verontwaardiging uitgesproken, dat Duitschers het durven wagen, eene godsdienstige vereeniging onder het patronaat te stellen van een der wreedste vijanden van het Duitsche Rijk.

De Gustaaf-Adolf-Vereeniging heeft zich tot taak gesteld, die Protestanten, welke in Katholieke streken wonen, van eigen scholen, predikanten en kerken te voorzien, opdat geen Protestant uit gebrek aan gelegenheid ter uitoefening zijner godsdienstige plichten naar de Katholieke Kerk zou terugkeeren. Volgens de Protestantsche geloofsleer is elk Protestant zich zelven genoeg; hij is priester en leek. Met de heilige Schrift in de hand, die, naar hij gelooft, door Luther uit de prullenmand te voorschijn is gehaald, waarin de booze Papisten haar hadden geworpen, kan de Protestant gelooven en naar zijn geloof leven, aangezien hij geen goede werken behoeft te doen, omdat deze, volgens de leer van Luther, het verlossingswerk benadeelen. Scholen, kerken, zielzorgers zijn dus eigenlijk voor den Protestant niet noodzakelijk. Doch, evenals onder zoo vele opzichten is ook hier het Protestantisme ontzaglijk inconsequent, en het getroost zich zelfs groote geldelijke offers, als het er om te doen is in Katholieke streken Protestantsche kerken te bouwen. De Protestanten kunnen het niet uitstaan, dat er nog Katholieke steden en dorpen gevonden worden, in welke geen Protestantsche kerk bestaat. Zoo doet zich het merkwaardig geval voor, dat in het Groothertogdom Hessen de zoogenaamde vrije Protestanten verklaard hebben, dat er te veel zelfstandige gemeenten zijn en dat de Protestantsche predikanten veel te weinig hebben te doen. Zij stellen dus voor om vijf of meer Protestantsche gemeenten bij elkaar te voegen onder één leeraar; 't was immers voldoende, als er om de vier of vijf weken des Zondags eene godsdienst-oefening ge-

houden werd. Men tracht dus in Protestantsche gemeenten de godsdienstoefeningen te verminderen en de zielzorg in te krimpen. Daartegenover schreeuwen diezelfde lieden om wraak, als er in deze of gene Katholieke stad tien à twaalf Protestanten wonen, die geen eigen leeraar bezitten, en zij rusten niet voor en aleer er eene kerk gebouwd en een predikant benoemd is. Evenzoo is het een feit, dat in Hessen de Protestanten algemeen voor de gemengde scholen gestemd hebben, en de Katholieken, op enkele uitzonderingen na, hunne goede Katholieke scholen hebben verloren. Doch waar eene Gustaaf-Adolf-school in een Katholieke plaats bestond, daar hebben zij die laten bestaan, uit vrees, dat de Protestantsche kinderen in zulke gemengde scholen, waarin verreweg de meeste kinderen Katholiek waren, verloren zouden gaan.

Met welken geest de Gustaaf-Adolf-Vereeniging tegen de Katholieken vervuld is, dat kan men op hare vergaderingen spoedig en met zekerheid gewaar worden. Het is de geest van koning Gustaaf Adolf, de man die meende in staat te zijn om de Katholieke Kerk van den aardbodem te doen verdwijnen Daarom wordt Gustaaf-Adolf aan de leden der Vereeniging in woord en beeld ter navolging voorgehouden, en in de huiskamers ziet men dan ook gewoonlijk naast het portret van den Keizer dat van Gustaaf Adolf, den Zweedschen koning, prijken.

De overleden predikant Zimmerman te Darmstad was een der oprichters van de Gustaaf-Adolf-Vereeniging. Deze man was in woord en geschrift met blinden haat tegen de Katholieken bezig en maakte van elke gelegenheid gebruik om aan dien ingekankerden haat uitdrukking te geven. Eene verdiende terechtwijzing ontving hij eens van Monseigneur von Ketteler, Bisschop van Mainz, z. g.

De Gustaaf-Adolf-Vereeniging namelijk geeft jaarlijks een almanak uit. Het schandelijk persproduct vloeit over van leugens, lasteringen en smaad tegen de Katholieken, tot groot vermaak van vele Protestanten, tot ergernis van alle weldenkenden. In het jaar 1867 wendde Hessens Katholieke geestelijkheid zich met een rekest aan den Groothertog, waarin zijn hulp en bescherming verzocht werd, echter zonder eenig gevolg. De

redacteur van dien kalender was de thans overleden predikant Ritter te Planig (Rijn-Hessen), en nu meende de Katholieke geestelijkheid van Hessen, dat wanneer zij zich bij den Groothertog, als den hoogsten Bisschop der Protestanten, zoude beklagen, de strijdlustige predikant tot de orde zou worden geroepen. Zij vergiste zich schromelijk. Hoe schandelijk en smaadvol de inhoud van dien kalender is, kunnen wij opmaken uit het rekest, dat o. a. het volgende bevatte: „De Katholieke geestelijkheid van uw Groothertogdom nadert, het hart vervuld van smart, den troon Uwer Koninklijke Hoogheid, om bescherming en recht te vragen tegenover eene openlijke beleediging, die alle dienaren onzer Heilige Kerk, van het Opperhoofd tot den jongsten Priester, en alle geloovigen, in hun godsdienstig gevoel, diep moet krenken. Deze beleediging en beschimping, door verdachtmaking en laster, geschiedt door den Gustaaf-Adolf-Kalender, die onder de oogen uwer Regeering, in uwe hoofd- en residentiestad verschenen is. Slechts dan, wanneer wij het verwijt van eerloosheid op ons willen laden, zouden wij kunnen zwijgen; zoo niet, dan moeten wij onze stemmen verheffen en met vrijmoedigheid aan den voet van uwen troon ons beklag komen inbrengen. Afgezien nog van den vijandigen geest, dien deze kalender tegen de Katholieke Kerk ademt, bevat hij ook een artikel, dat wij met den naam van een tendentieus pamphlet bestempelen." In plaats van eene wederlegging dezer gegronde beschuldiging tegen den Gustaaf-Adolf-Kalender te geven, veroorloofde zich Dr. Zimmermann, die als mede-stichter der Gustaaf-Adolf-Vereeniging elke vergadering, welke hij bijwoonde, waarnam, om hatelijke redevoeringen tegen den Katholieken godsdienst uit te spreken, om ook een rekest bij den Groothertog in te dienen, waarin hij zich beklaagde, dat door den Bisschop van Mainz, Mgr. von Ketteler, de Evangelische Kerk voortdurend werd aangevallen. Mgr. von Ketteler daagde in een open brief Dr. Zimmermann uit, feiten te noemen, 't zij uit zijne redevoeringen, 't zij uit zijne geschriften. Nu, feiten kon Dr. Zimmermann niet releveeren, hij zweeg dus. Gelukkig werd hij kort na dit voorval op pensioen gesteld, een uitste-

kende maatregel om den hatelijken predikant der vergetelheid prijs te geven. Dit voorval bewijst ook zonneklaar, hoe lang reeds vóór den *Culturkampf*, de Gustaaf-Adolf-Vereeniging zich aan intolerantie, beschimping, beleediging en formeelen religiehaat heeft schuldig gemaakt.

Niettegenstaande dit alles, behoort het tot de lievelings-predikatiën op hare vergaderingen den aandachtig luisterenden toehoorders in herinnering te brengen, hoeveel de Protestanten te lijden hebben in die gemeenten, waar zij de minderheid uitmaken. Dat klinkt vreemd in den tijd van den *Culturkampf*, waarin de Katholieken zich met volle recht beklagen kunnen, dat zij bijna bij elke gelegenheid de meest krenkende miskenning en achteruitzetting moeten verdragen en het den schijn heeft, dat de Katholieken voor gewichtige openbare ambten niet in aanmerking mogen komen. De onverdraagzaamheid gaat dan ook zoo ver, dat onlangs een burgemeester eener bijna uitsluitend Katholieke Duitsche stad de brutaliteit had bij de aankondiging van de vacature eener stadsbetrekking de woorden te voegen: „slechts Protestanten kunnen naar deze betrekking dingen." Als 't zoo voortgaat, dan kan een Katholiek te nauwernood met de waardigheid van nachtwacht bekleed worden. Toch meenen de Protestanten, dat zij achtergesteld worden. Zij schreeuwen als de Joden in Pruissen, die, niettegenstaande zij bijna den ganschen rijkdom bezitten en den meesten openbaren invloed hebben, zich als miskenden voordoen.

Wat de uitwendige organisatie van de Gustaaf-Adolf-Vereeniging aangaat, moeten we erkennen, dat deze uitmuntend is, en dat andere religieuze genootschappen er een voorbeeld aan kunnen nemen. Deze vereeniging verstaat de kunst om de belangstelling harer leden levendig te houden en hen voortdurend tot offervaardigheid aan te sporen. Elk jaar heeft er eene groote algemeene vergadering plaats, waarop de afgevaardigden van alle afdeelingen der Gustaaf-Adolf-Vereeniging verschijnen. Voor deze vergaderingen maakt men behoorlijk *réclame*. Men tracht namelijk de hoogste ambtenaren zitting te doen nemen, hetgeen ook steeds gelukt, ja, zelfs de Groothertog van Baden verschijnt soms persoonlijk.

Terwijl bij Katholieke vergaderingen in den regel hooge staatsambtenaren door hunne afwezigheid schitteren, schijnt men van hooger hand er op te influenceeren, dat zij op de vergaderingen der Gustaaf-Adolf-Vereeniging niet ontbreken. Evenzoo maakt de vergadering aanspraak op alle hulpmiddelen, die de stedelijke regeeringen kunnen ten beste geven, ten einde aan deze bijeenkomsten den grootsten luister bij te zetten. Men durft zelfs te verlangen, dat ook Katholieken hunne woningen met bloemen en vlaggen versieren. Want hoewel naar de Protestantsche leer alle wereldsch vertoon en menschenwerk van den godsdienst moet verwijderd blijven, toch is men er op uit om de Gustaaf-Adolf-feesten zoo luisterrijk mogelijk te doen zijn. Kanonsalvo's, klokgelui, koraalmuziek en gezang op de kerktorens, kransen, vlaggen, beelden, fakkeloptochten en ander zondig menschenwerk ziet men bij deze gelegenheid gaarne. In den regel worden deze algemeene vergaderingen door de gedeputeerden van andere landen goed bezocht. Voor het knaleffect staat dan gewoonlijk een dezer afgevaardigden uit een Katholiek land op en verhaalt op hartroerende wijze van het leed en van de verdrukking der Evangelische broeders in het Katholieke land. Deze roep der smarte heeft natuurlijk het verlangde resultaat, de leden der Gustaaf-Adolf-Vereeniging tasten diep in de beurs, om aan die arme verdrukte Evangelische broeders, die door de Roomschen zoo gemarteld, althans zoo vervolgd worden, hulp te verschaffen. Zoo ook maakte het op de te Dortmund gehouden algemeene vergadering een enorm effect, toen de mededeeling werd gedaan, dat de op 23 Januari 1881 te Salzburg overleden gravin L. von Recagni, geboren Firmian, aan de Gustaaf-Adolf-Vereeniging eene jaarlijksche rente van 3200 franks had vermaakt, „omdat zij daardoor eene schuld meende te vereffenen, vermits een harer bloedverwanten in de vorige eeuw wellicht al te fanatiek menige Evangelischgezinde Duitsche familie in 't verderf had gestort."

Behalve de jaarlijksche groote algemeene vergadering, hebben er elk jaar ook provinciale vergaderingen en locale bijeenkomsten plaats. Op al deze vergaderingen wordt door rede-

voeringen, rekening en verantwoording van het financieel beheer en andere mededeelingen de belangstelling voor de Gustaaf-Adolf-Vereeniging opgewekt en bevorderd. Sinds eenige jaren zijn er ook dames-vereenigingen opgericht, die voor de versiering der nieuwgebouwde kerken zorgen en eveneens zeer werkdadig zijn.

Welk eene groote offervaardigheid de leden der Gustaaf-Adolf-Vereeniging bezitten, blijkt uit de opgemaakte balans der kas, die verleden jaar op de vergadering te Dortmund werd openbaar gemaakt. De inkomsten bereikten in het jaar 1880 het respectabele cijfer van 740.954 Mark 39 Pf., daaronder, behalve de bovenvermelde rente van 3200 franks, het legaat van een ongenoemde ten bedrage van 50.000 Mark. De Vereeniging heeft in het vorig jaar het volgende tot stand gebracht: afgebouwd werden 22 kerken, 6 zijn er bijna gereed; 11 nieuwe scholen werden geopend, in 16 gemeenten werden de fundamenten van nieuwe kerken gelegd, evenzoo van 13 nieuwe predikantshuizen en 11 scholen. Voorts ontvingen een groot aantal kerken de noodige klokken, benevens kelken, doop- en avondmaal-benoodigdheden enz. Ook vele scholen werden rijkelijk van hulpmiddelen voor 't onderwijs voorzien. Waarlijk, een en ander getuigt van bewonderenswaardige werkdadigheid. Het bouwen van 93 kerken, 44 scholen en 41 dominé's-woningen werd der vereeniging dringend aanbevolen.

Als wij tegenover deze bewonderenswaardige offervaardigheid van de leden der Gustaaf-Adolf-Vereeniging en tegenover de zichtbare werken welke door haar worden tot stand gebracht, de vraag stellen, of er ook inderdaad aan de verheffing van het Evangelisch geloof werd gewerkt, dan moeten we deze vraag ontkennend beantwoorden. De vereeniging heeft wel is waar, in de 50 jaren, welke zij bestaat, een groot aantal goed gedoteerde kerken, dominé's-woningen en scholen in Katholieke gemeenten gesticht, maar sinds die halve eeuw is het Evangelisch geloof, d. w. z. het geloof aan de leer en de geheimenissen van het Evangelie, onder de Protestanten op zulk eene wijze afgenomen, dat een Protestant met volle recht kan vragen: „zijn we waarlijk nog Christenen?" Gaat het met het Protes-

tantisme op deze wijze voort, dan zal de Gustaaf-Adolf-Vereeniging de taak hebben, in plaats van in zuiver Katholieke gemeenten Protestantsche kerken en scholen te bouwen, missionarissen naar de Protestantsche streken te zenden om daar het Evangelie te verkondigen en de heidenen tot het Christendom te bekeeren. Bedroevend zijn de berichten, welke geloovige Protestantsche predikanten o. a. over Berlijn openlijk bekend maken. Het heidendom wint in de hoofdstad van het land der *Bildung und Intelligenz* bij uitnemendheid (!) meer en meer veld, en dat nog wel onder de oogen van een groot aantal kerkeraden, consistoriaalraden, hofpredikers en van een leger gewone predikanten!

't Is treurig, doch waar!

L. A. LAUREY.

Haarlem, April 1882.

EEN BELANGRIJK BOEK [1]).

L'Eglise et la Synagogue par L. Rupert.
Tournay. H. Casterman. 8°. 342 pag.

Een tiental jaren geleden plaatste de Eerw. heer J. Essink in dit tijdschrift een tweetal artikelen, getiteld: *Het Judaïsme* en geschreven naar aanleiding van het in 1871 verschenen werk van Dr. Aug. Rohling: *Der Talmudjude*. In het eerste daarvan komen de volgende woorden voor:

„Mijns bedunkens is er van onze zijde veel te weinig acht gegeven op den godsdienstigen, zedelijken en politieken geest van het Judaïsme en op den krachtigen invloed, dien het overal op elk gebied uitoefent. Het is vooral ook om deze reden, dat ik de brochure van Dr. Aug. Rohling als een zeer verdienstelijk werk meen te moeten aanprijzen."

En aan het slot van hetzelfde artikel leest men:

---

[1]) Ingezonden.

„Nog eens prijs ik met nadruk de lezing van *Der Talmudjude* aan. Eene vertaling van deze brochure zou grage lezers vinden en veel nut stichten."

Dit laatste is echter tot dusverre nog niet geschied, en of het oorspronkelijk werk, waarvan inmiddels de zesde uitgave verschenen is, onder de Katholieken van ons land vele lezers heeft gevonden, is niet gebleken, evenmin of er thans meer dan vroeger gelet wordt op „den godsdienstigen, zedelijken en politieken geest van het Judaïsme", d. i. op hetgeen in den Talmud als de godsdienst- en zedenleer van het Nieuw-Jodendom wordt voorgesteld, en op de gedragslijn, welke dientengevolge in den loop der eeuwen voor het burgerlijk en politiek leven door de Joden gevolgd is.

Van den anderen kant is het een feit, dat de dagblad-pers, voor zoover zij in handen van Joden en ongeloovigen is, de opinie der Christenen voortdurend ten gunste van het Jodendom (zoo van het verledene als van het tegenwoordige) tracht te bewerken en als eerste middel daartoe aanwendt, de zoogenaamde Jodenquestie geheel verkeerd voor te stellen en te verdraaien.

Met het oog daarop acht ik het geraden, dat de Christenen en vooral de Katholieken bekend zijn met geschriften, waarin de eigenlijk gezegde Jodenquestie met onpartijdigheid wordt voorgesteld en waarin de afdoende en onomstootbare bewijzen worden aangegeven voor de stellingen, die door de meest degelijke geleerden en de Christelijke schrijvers over het Jodendom worden opgezet. Zulks is te meer het geval, daar de Joodsche en het Christendom vijandige dagbladschrijvers, niet tevreden met bovengenoemden kunstgreep aan te wenden, ook nog voortdurend de oneerlijke methode van verdachtmaking volgen. Ieder toch, die niet even als zij omtrent het Jodendom denkt, wordt eenvoudig van onverdraagzaamheid beschuldigd, en zoodra eene of andere meening omtrent de Joden of eenige handelwijze ten hunnen opzichte niet geheel overeenkomt met wat zij in hunne dagbladen opzetten en voorschrijven, worden die met de grootste onbeschaamdheid voorgesteld, als uit vooroordeel en godsdiensthaat te zijn voort-

gekomen. Daarmede is dan meteen, zonder vorm van proces, het vonnis geveld over de maatregelen van wettige zelfverdediging, die in vroegere tijden door Christenvorsten en de hoofden der Kerk genomen zijn.

Dit alles was mij een beweegreden de aandacht te vestigen op een geschrift, dat reeds sinds lang het licht zag, doch niet evenals *Der Talmudjude* van professor Rohling (ten minste voor zoover ik weet) de eer genoot van in een Hollandsch tijdschrift te worden vermeld en toch nog altijd van de hoogste actualiteit is.

Dit boek verscheen in 1859, dus lang vóór Dr. Rohling's brochure, en draagt tot titel: *L'Eglise et la Synagogue*. Er is daarvan slechts eene fransche uitgave verschenen van de hand des heeren L. Rupert, destijds redacteur van de *Univers*. De *Bibliographie catholique* gaf er nog in hetzelfde jaar een zeer gunstige recensie van. De schrijver van het oorspronkelijke blijkt een man te zijn vau diepe en grondige studie, die met de bronnen en feiten der geschiedenis op buitengewone wijze bekend en zijn onderwerp onder alle opzichten volkomen meester is. In dat geschrift, hetwelk op meer dan één punt *Der Talmudjude* van prof. Rohling aanvult, zal men tegenover de onbewezen asserties van Joodsche en ongeloovige schrijvers een overvloed van documenten, onverdachte en onwraakbare getuigenissen (zoowel van Joden en Protestanten als Katholieken) en een menigte van historische feiten vinden aangegeven, verder eene strenge wetenschappelijke behandeling van wat men de symbolische boeken van het Nieuw-Judaïsme kan noemen en eindelijk (vooral op de bladzijden 236—254) eene bezadigde en onpartijdige discussie over de uit de geschiedenis van alle volken en eeuwen medegedeelde feiten en gebeurtenissen.

Als men dit boek gelezen heeft, zal men erkennen, hoe geheel waar het is, wat de schrijver op bladz. 263 en 264 in de volgende regels verklaarde:

„Nous le répétons donc, les préjugés sont du côté des réformateurs de ce siècle [le dix-neuvième], qui se sont jetés sur une question sans en posséder les éléments ni les ramifications, sur une question de fait où ils ont négligé de con-

sulter l'histoire, ce qui était une condition essentielle, en sorte que l'esprit de parti les a aveuglés et les a empêchés de voir la question dans son véritable jour. Et peut-être, chose plus condamnable encore, se sont ils proposé d'avilir à dessein l' Eglise en la représentant comme injuste, insensée égoïste et cruelle dans sa conduite à l'égard des Juifs.

Nous ne pouvons qu'applaudir aux sentiments d'humanité qui se sont déclarés dans ces derniers temps en faveur de la Synagogue. Mais nous ne pouvons cesser de répéter que les maximes de la Synagogue sont en complète opposition avec celles de l' Evangile . . . . . Cette différence fondamentale empêchera toujours l'alliance de Jésus Christ avec les Phariséens, l'alliance de l'Eglise avec la Synagogue. Pour qu'il y ait accord, il faut que l'une ou l'autre renonce à ses maximes."

Er was bij het samenstellen van dit boek en evenzoo bij het schrijven dezer aankondiging, niet het minste gevoel van onverdraagzaamheid in het spel; maar wie kan het wraken, dat men waarschuwend optreedt, als de Joden in verband met ongeloovigen de Kerk van Christus op alle mogelijke wijze bestrijden, den Paus tot gevangene der Revolutie maken, priesters en religieuzen gewelddadig uit hunne kloosters en hun vaderland verdrijven en dan de kinderen dierzelfde Kerk tot hunne bewonderaars en vereerders, ja zelfs tot voorstanders van hun streven trachten te maken?

Naast *Der Talmudjude* van prof. Rohling zij alzoo *L'Eglise et la Synagogue* ernstig ter lezing aanbevolen.

ENCHIRIDION AD SACRARUM DISCIPLINARUM CULTORES ACCOMODATUM OPERA ET STUDIO ZEPHIRYNI ZITELLI-NATALI.

(Ed. 4. Romae, ex. typogr. fr. Monaldi)

Toen de eerste druk van dit werk verscheen schreef de *Civiltà Cattolica* er het volgende over:

„Dit handboek bevat in het kort de noodzakelijkste aan-

wijzingen over de voornaamste uitgaven en vertalingen der H. Schrift, de lijst der Pausen met het begin hunner regeering en met historisch-critische noten, de lijst der Conciliën met een zeer degelijk overzicht hunner handelingen, de toenemende overwinningen des geloofs in alle eeuwen, een verslag van de voornaamste kerkelijke schrijvers en ieders werken, een chronologische lijst van de voornaamste ketters en hunne dwalingen, ten laatste een opgave van de belangrijkste verzamelingen van het kanoniek recht [1]). Deze inhoudsopgave alleen is genoeg om het nut en het belang aan te toonen van dit handboek. Maar als men daarenboven let op de nauwkeurigheid, waarmede het is afgewerkt, zal niemand aarzelen in gemeld werk een uitstekend hulpmiddel te erkennen, dat de schrijver aan de beoefenaars der gewijde wetenschappen aanbiedt."

Gelijk de *Civiltà* verder doet opmerken, is het handige boek zeer geschikt zoowel voor studenten in de Theologie als voor hen, die later bij hunne studiën een of ander punt uit de bovengenoemde stoffen spoedig en zonder omhaal van grootere werken willen zien opgehelderd. Hiertoe zal de achteraan geplaatste alphabetische *index* zeer veel dienst bewijzen.

Behalve deze gunstige beoordeeling der *Civiltà* kunnen wij tot aanbeveling hier nog bijvoegen, dat het boek in drie jaar tijds vier uitgaven mocht beleven; de 4e is onlangs verschenen.

Men begrijpt, dat het niet zoozeer bestemd is om gelezen als wel om bij voorkomende gelegenheden geraadpleegd te worden. En daartoe is het zoo voortreffelijk geschikt dat men het na eene eerste kennismaking niet gaarne zal willen missen. Kortheid en volledigheid, en degelijkheid zijn in die mate vereenigd dat de 200 pagina's, die het boek beslaat, een

---

[1]) Hierbij zijn nog lijsten gevoegd, die aangeven, waar het Concilie van Trente is afgekondigd, tot welke plaatsen de Declaratie van Paus Benedictus XIV is uitgestrekt, en waar voor de *matrimonia mixta* aan het decreet „Tametsi" van het Concilie van Trente gederogeerd is. Deze lijsten evenwel dalen ook voor ons land niet tot in alle bijzonderheden af, iets, wat men redelijkerwijze niet kan verwachten. Men vergelijke hier: Feye, van de Burgt, Perrone.

kleine, maar kostbare schat zijn te noemen voor hen die zich toeleggen op theologische studiën.

Wij wenschen den schrijver, die in zijne betrekking van minutant der H. Vergadering van de *Propaganda* voor ons Nederlanders zeer verdienstelijk werkzaam is, dat zijn boek vooral ten onzent een ruime verspreiding moge vinden.

H.

HET GULDEN BOEKJE VAN DOM SANS DE SAINTE-CATHERINE OF DE NEDERIGHÉID IN BEOEFENING GEBRACHT.

Uit het Fransch vertaald en vermeerderd door F. W. Tschierske, R. Pr. Tweede Uitgave, 1882.

Dit werkje bevat op de eerste plaats een keurige onderrichting over de nederigheid; eene onderrichting, die men met zeer veel nut en genoegen zal lezen en overdenken. De diepste plooien van het menschelijk hart worden er ontvouwd, en de hoogmoed, al is hij nog zoo verborgen, opgespoord en aangetoond. Misschien zullen sommigen het als een leemte beschouwen, dat in het geheel niet gesproken wordt over die handelingen, welke den schijn van hoogmoed hebben, en in werkelijkheid geen hoogmoed zijn. Maar niemand, die deze onderrichting leest, zal haar naar onze bescheiden meening onvoldaan ter zijde leggen. Zij is, om haar soberheid van sieraden en natuurlijkheid in gedachte en uitdrukking, een voorbeeld van de nederigheid, die zij aanprijst.

Nu volgen eenige bladzijden van den Eerwaardigen Joannes Ruysbroek over de nederigheid, en eenige losse gedachten over hetzelfde onderwerp van verschillende andere schrijvers. Tot zoover de 150 eerste bladzijden. De 350 overige bevatten vele gebeden en leefregelen. De gebeden zijn over het geheel geschreven in den waren godvruchtigen toon, al zou men somtijds nog nog een weinig meer ongekunstelden eenvoud ver-

langen. En wat de leefregelen betreft, deze zijn niet alle voor iedereen, maar zij bevatten zeer vele en nuttige wenken.

Uit het voorgaande moge blijken, hoezeer wij het werkje van den Eerw. Heer Tschierschke wenschen aan te prijzen. Enkele aanmerkingen, vooral den stijl des Schrijvers betreffende, houden wij terug, nu wij vernemen, dat de werkzame en godvruchtige priester overleden is. Moge hij de vruchten van zijnen arbeid in den hemel aanschouwen.

H.

DE KEUZE VAN EEN LEVENSSTAAT,

door J. G. Wansink S. J. Tweede herziene uitgave. J. W. van Leeuwen. Leiden.

Bovenstaand werkje kan veel nut doen bij de keuze van een levensstaat. De groote invloed dier beslissing op het godsdienstig heil van den mensch en hare innige betrekking met onze geestelijke en tijdelijke belangen worden er helder en scherp aangetoond. Voor de middelen om tot een goede keuze te komen en voor de wijze van verkiezen zelve geeft de Schrijver vele belangrijke opmerkingen.

Evenwel, al mogen wij ons niet van aanbeveling onthouden, deze mag niet als onvoorwaardelijk tot iedereen gericht beschouwd worden. Immers, de voorrede zegt, dat het boekje geen aanspraak maakt „om als gids den lezer op al de zij-„en kronkelpaden, die zich hier kunnen opdoen, te geleiden, „maar [het] is met de bescheiden taak van den handwijzer, „die slechts de hoofdwegen aangeeft, tevreden." En in het slotwoord zegt de Schrijver, dat hij niet meent de gewichtige en veelomvattende stof te hebben uitgeput. Die dus het boek wenscht te gebruiken, mag zich daarom niet ontslaan van het zoo noodige raadplegen; moet bedenken — en misschien zullen sommigen den wensch niet onbillijk vinden, dat de Schrijver op dit punt hier en daar nog meer had aangedrongen — dat men bij de keuze van een levensstaat niet geheel en al

zichzelven leiden kan, maar noodzakelijk ook geleid moet worden. Vervolgens zijn er in 't boekje verscheiden plaatsen aan te wijzen, die, meenen wij, niet door alle lezers goed begrepen en goed toegepast kunnen worden. Hiermede willen wij, in het algemeen, niet de gevoelens van den Schrijver bestrijden, maar er op wijzen, dat verschillende uitdrukkingen, eenig begrip van de methode der theologanten vereischen om goed verstaan te worden; want er zijn eenige, die — gelijk de Schrijver zelf van een der hier bedoelde erkent — „vreemd en wonderspreukig" schijnen. Ook zouden sommige aanhalingen tot verkeerde begrippen kunnen voeren, als men er niet bij in het oog houdt: dat een tekst uit een boek naar de omstandigheden, waarin het geschreven werd, moet beoordeeld worden.

Onder dit voorbehoud dan bevelen wij dit geschrift gaarne aan; mogen velen de wenken des Schrijvers opvolgen, zij zullen er door leeren zóó het rijk Gods te zoeken, dat al het overige hun wordt toegeworpen.

H.

EEN KIJKJE IN CHINA.

Het is nog niet vele jaren geleden, sedert ik mij van het schiereilandje Macao naar Canton begaf. Op het vaartuig, dat ons overvoerde, trof ik tot mijn genoegen een Chinees aan, die de Engelsche taal verstond, en daar ik nieuwsgierig was een en ander omtrent de inwoners van het „Hemelsche Rijk" te vernemen, zocht ik met hem in gesprek te komen. Op mijne vraag, in welke richting de stad lag, antwoordde hij, in het Oost-Zuiden, en toen ik informeerde naar de richting van den wind, zeide hij: de wind is West-Noord. Nog meer verbaasde ik mij, toen ik hem hoorde zeggen, dat het kompas naar het Zuiden wees. Wij kwamen in de haven van Canton. De stad had het aanzien van een kermis: hier zag ik stalletjes met suikergoed, kaarsjes en andere voorwerpen om te offeren, daar speelkramen voor alle mogelijke hazardspelen, ginds de tafeltjes

der waarzeggers, en om allen verdrong zich een talrijke menigte. Bijna voor ieder huis hielden draagkoetsen stil, waaraan geheele pakken roode visitekaarten hingen. Mijn reisgezel deelde mij mede, dat het Nieuwjaarsdag was; het was in het begin van Februari. Op een plein zag ik eenige oude Chineezen met grijze baarden, en buitengewoon groote brillen op den neus, zich vermaken met vliegers op te laten, terwijl een troepje kinderen naar het onschuldig vermaak der grijsaards keek. Vervolgens ontmoette ik menschen, die hun hoofd geschoren, maar het haar in hun gelaat hadden laten staan. Ik zag een mandarijn, die een hooge betrekking in het leger bekleedde; hij droeg een geborduurden onderrok, had een snoer van parelen om den hals en een waaier in de hand, doch hij droeg geen wapen aan zijn zijde en steeg ter rechterzijde te paard. Mijne verwondering te kennen gevend over de kleedij van een paar Chineezen, die sierlijk in het wit gedost waren, fluisterde mijn geleider mij in het oor, dat zij in den zwaarsten rouw waren. Ik was mijne verbazing niet meester over alles wat ik zag, doch zij zou nog hooger stijgen. Eenige dagen later werd de plechtige herdenking der overledenen, het „Doodenfeest", gevierd. Op den avond van dien treurdag waren er in de straten ontzaglijk lange tafels aangericht; daarop pronkten kolossale vette varkens, in hun geheel gebraden, met kranzen van rozen in den bek; daar tegenover bokken en schapen, op dezelfde wijze toebereid, te midden van pyramiden van gebak, soms tien voet hoog. Ik zag er wild, vogels, visschen, kikvorschengehakt, rattenvleesch en wormen, onder een of anderen vorm opgedischt, reusachtige poddings, koeken, groenten, schoteltjes met allerhande kostjes, waarvoor wij geen naam hebben; dat alles omgeven en afgewisseld door niet minder dan honderd soorten van salade. Tegen acht uren kwamen de priesters en plaatsten zich aan het boveneinde der tafel. De opperpriester zeide gebeden op met het doel om de afgestorvenen aan den voor hen bestemden maaltijd te noodigen, terwijl een fluitspeler hem met eentonige muziek en nog twee anderen hem met bekkens en castagnetten accompagneerden. Dit duurde met eenige tusschenpoozingen tot tien ure, en daar

de afgestorvenen niet kwamen opdagen, werden de spijzen weggedragen en onder de armen verdeeld. Vervolgens kwamen de rijkeren bij elkander en smulden en dronken zoo geducht, dat de meesten den volgenden dag niet in staat waren hunne zaken te doen, zooals bleek uit de omstandigheid, dat zeer vele winkels gesloten bleven. Er was bij de herdenking der dooden veel getier en gesnater, veel leven en geraas te hooren; er werd zelfs voortdurend vuurwerk aangestoken, doch van weemoed of droefheid bemerkte ik schijn noch schaduw.

Ik ging Chineesch leeren; mijn leermeester, ofschoon niet onbemiddeld, had met vrouw en kinderen slechts één vertrek tot zijne beschikking, wat tot woon- en slaapstede, tot keuken en stal diende. Ik wist, dat het Chineesch geen eigenlijk gezegd alphabet had, maar ik wist niet, dat ik de regels van achteren af aan moest beginnen te lezen. Hij vertelde mij ook, dat het boek uitgegeven was in het vijfde jaar, de tiende maand, den drie en twintigsten dag. Ik vroeg hem mij een weinig bekend te maken met de beleefdheidsvormen der Chineezen. „Wanneer gij, zoo begon hij, in China een hooggeplaatst persoon bij u te gast ontvangt, plaats hem dan aan uwe linkerzijde; want dit is de eereplaats. Zorg vooral, dat gij uw hoed niet afneemt: want dit zou onbetamelijk zijn." Eens met hem over de wijsbegeerte sprekend, las hij met den grootsten ernst uit het boek voor: „De geleerden zijn van meening, dat de zetel van het menschelijk verstand in het hart moet gezocht worden."

Nu werd het mij al te erg; onwillekeurig hield ik mijn hart vast om mijn verstand niet te verliezen, ik ontvlood mijn leermeester en — China. (Vgl. *De Tijdstroom*).

SPROKKELINGEN.

HUWELIJKEN NAAR DE WERELD.

„Het familieleven wordt in onzen overwerkten en genot-
„lievenden tijd in ernstige mate bedreigd. De hooge eischen,
„die tegenwoordig aan het huwelijksleven gesteld worden, maken
„het den jongen lieden al moeielijker, om aan eene echtver-
„bintenis te denken. Zij slijten daarom liever hunne beste jaren
„in een leven van vrijgezel, waar ze evenwel aan al de ver-
„lokselen eener *jeunesse orageuse* blootstaan. Na de onstuimige
„werkzaamheden van den dag worden de avonden in *cafés*
n„e theaters gesleten, en menig uur wordt aan den slaap ont-
„woekerd, om aan bacchanaliën ten offer gebracht te worden.
„En doet zich nu eindelijk eens „eene partij" voor, dan wordt
„een huwelijk meer als een speculatie dan als eene ernstige
„en heilige levenstaak aangegaan. De twee helften blijven steeds
„gescheiden, en van een gelukkige echtvereeniging is zelden
„sprake. De jonge man verveelt zich spoedig bij zijne weder-
„partij, ontloopt zijn huis en zoekt afleiding elders. En het
„vrouwtje leidt een halven weduwstaat, waarin zij zich tracht
„vergoeding te verschaffen door grilligen opschik, grillige vrien-
„dinnen, grillige eischen, — en de slotsom voor beiden is
„wereldsmart. Het frivole schepseltje kwijnt ten laatste, krijgt
„tering of wordt krankzinnig: de zwakke jongman ruïneert
„zijn lichaam en zijn gezin en begaat ten slotte een zelf-
„moord."

Aldus Dr. S. Sr. Coronel in *De Tijdspiegel.* (1882. Januari.)

DE GENEESHEER EN DE PAEDAGOOG.

„De grootste opmerkzaamheid in paedagogisch opzicht vor-
„deren de jaren der puberteitsontwikkeling. Op physiologische
„gronden treedt in dezen tijd een verandering van karakter
„en gevoel op, waaraan zich paart eene lichamelijke verslap-
„ping, een neiging tot bleekzucht en nerveuse prikkelbaarheid.
„De scholieren doen zich trager, droomeriger voor en ver-
„toonen neiging tot buitensporigheden of phantastische af-
„dwalingen.

„Juist in dit tijdperk wordt de meeste inspanning van den geest
„gevorderd op hoogere burgerscholen en gymnasia. In de 3e,
„4e en 5e studiejaren worden de geestvermogens van knapen
„en meisjes vaak met een overstelpenden overvloed van de
„meest abstracte en ingewikkelde leervakken overladen. Dan
„wordt van die jongelieden, met het huiswerk, vaak tien uren
„dagwerk gevorderd. De spanning, waarin vooral meisjes daar-
„door verkeeren, die vermeerderd wordt door den angst voor
„de overgangsexamens, werkt allerverderfelijkst op de zenuw-
„sfeer en op de bloedvorming. Allerlei verschijnselen, uit eene
„gestoorde werking dier verrichtingen voortvloeiende, treden
„dan op den voorgrond en menig niet al te krachtig gestel
„moet er het onderspit bij delven door eene blijvende zenuw-
„achtigheid en eene schier onverbeterlijke bleekzucht. Neemt
„men daarbij in aanmerking, dat juist in die jaren de kiemen
„van overgeërfden aanleg gewoon zijn tot uitbotting te komen,
„en dat door overspanning die uitbotting verhaast en versterkt
„wordt, dan heeft, dunkt ons, de geneesheer het volste recht,
„den paedagoog toe te voegen: „Waak er voor, dat gij in uw
„„ijver, om menschen te vormen, den wordenden mensch niet be-
„„let, den volwassen leeftijd te bereiken."" Dr. S. Sr. Coronel. t. a. p.

Postel en zijn vroegere invloed in Nederland.

(Naar de archieven der abdij van Postel.)

I.

Inleiding.

Vóór vele eeuwen was Postel reeds heinde en verre bekend. Bij de grensscheiding tusschen Nederland en België, twee uren ten zuid-oosten van het door zijn kousenhandel en thans ook door zijne sigarenfabrieken veel genoemde Arendonck en vier uren ten oosten van de kantwerkende en aan fabrieken rijke stad van Turnhout vindt men Postel.

Vele gebeurtenissen, onder menig opzicht merkwaardig, zijn over deze plaats te vermelden; zij hebben vooral op haar gasthuis en klooster (dat vervolgens een abdij werd) betrekking, die gedurende het middeleeuwsch tijdvak en ook later eene aanzienlijke rol gespeeld hebben, zoowel op het geestelijk als tijdelijk gebied, deels in de provincie van Antwerpen, deels in Noordbrabant.

Eerst nu over de opkomst harer abdij. Dit huis dagteekent uit een zeer woelig tijdperk. Twee machtige hefboomen brachten toen de gemoederen van velen in beweging. Een gedeelte van Nederlands bevolking had boog en pijl aangegrepen, harnas en maliënkolder vastgegespt

om, ver van hunne geboorteplaats, ten strijde te trekken. In Palestina beproefden onversaagde kampioenen, de Kruisvaarders, hunne heldenkrachten tegen een volk, dat der ware Kerk vijandig was en zich de geheiligde plaatsen had toegeëigend, waar eenmaal de kribbe onzes Verlossers stond. Die plek, den Christen zoo dierbaar, door de voetstappen van den Zaligmaker geheiligd, die bodem, het tooneel van Jesus' werken, die grond, met Zijn goddelijk Bloed gepurperd, moest heroverd worden op den gezworen vijand des Christendoms, op den Mahomedaan. De tweede oorzaak, die zoo velen in verwarring bracht om ze vervolgens ten verderve te storten, was het Manicheïsme of de dwaalleer van Tanchelinus. Deze zedelooze ketterij had in de XIIe eeuw Antwerpen zoo hevig aangerand, dat men twijfelde, of er in deze stad nog oprechte Christenen woonden. In die voor de maatschappij zoo rustelooze tijden, en tegenover de beklagenswaardige daling van het geloof en het zedelijk gevoel, door Tanchelinus teweeggebracht, zien wij naast tal van andere kloosters ook dat van Postel, in de nabijheid van Bladel, Eersel en Bergeik oprijzen.

II.

Ridder Fastradus in 1130 *eigenaar van Postel. Reden, waarom hij zijn landgoed aan Floreffe schenkt.*

Een edelman, naar het oorspronkelijk handschrift der XIIe eeuw, Fastradus van Utwich, of volgens latere oorkonden, van Uitwijk, woonde in 't begin van de laatstgenoemde eeuw in het land van Altena, niet ver van 's Hertogenbosch. Hij had te dien tijde in de Antwerpsche

Kempen, waarin ook Postel ligt, uitgestrekte bezittingen, welker ontginning hij wilde ondernemen; hiervoor ging hij omstreeks 1130 aankloppen bij de Kanoniken der Norbertijner-abdij van Floreffe in Namen.

Was ridder Fastradus bij dit voornemen aanvankelijk ook met het verlangen naar stoffelijke winst bezield, en zette alzoo mede het geldbejag hem in den beginne aan tot de ontginning van dezen bodem, waaruit na een bepaald tijdsverloop gewis een rijker inkomen zou afgeworpen worden? Dit is ons een raadsel; maar iets wat wij met zekerheid in 't midden kunnen brengen, is dat de edelmoedige man zich hoofdzakelijk de optrekking voorstelde van een klooster ten voordeele van de zedelijke en stoffelijke ontwikkeling der landbewoners, die zich gevestigd hadden in de nabijheid van zijn eigendom.

Reeds vóór de eerste helft der XIIe eeuw had Fastradus zich naar de genoemde abdij begeven tot erlanging van eenige kloosterlingen voor zijn grondgebied te Postel, dat te dien tijde den zonen van den H. Norbertus geschonken werd De abt van Floreffe was over het voorstel en aanbod van Fastradus niet weinig verheugd en zond al spoedig ettelijken zijner onderhoorigen naar dit oord; zij vestigden zich langs de Noordbrabantsche grenzen en begonnen er eene huizing te bouwen, die naar het verlangen van den ridder hoofdzakelijk tot klooster zou dienen; een weldoend gasthuis zag men er ook al spoedig oprijzen.

Deze gift behaagde den Hemel: God beloonde reeds op aarde zijn vrijgevigen dienaar, door hem de groote genade te schenken van hem tot het kloosterleven te roepen.

Had Fastradus vroeger vruchten ten offer gebracht,

door zijn eigendom Postel te schenken, weinige jaren later zien wij hem ook den boom, d. i. zichzelven Gode opdragen.

Het „*maak uwe ziel zalig*" was hem uit den hemel toegeklonken; om dat hoogdringend doelwit gewisser te treffen, zeide hij vaarwel aan zijne geboortegrond, bloedverwanten en vrienden ten einde te Oostbroek, nabij Utrecht, in het klooster van den H. Benedictus, den Heere het overige zijner dagen inniger toe te wijden.

Het vergankelijke van het aardsche en van den anderen kant de eeuwigheid van het toekomend leven had hij met kristalheldere klaarheid mogen aanschouwen.

De vereering der Maagd, wier zuiverheid het azuur des uitspansels ver te boven streeft, en wier naam zijn weerklank vindt zoowel op de besneeuwde kruinen der bergen, als tusschen de schuimende golven van den oceaan, bekoorde voortaan zijn hart meer dan de rijkdommen, die den kortzichtigen wereldling wel oogenblikkelijk met hun tooverglans kunnen verblinden, doch bij het licht der doodkaars den klaterschijn verliezen en alzoo in 's menschen hart eene gapende leemte veroorzaken, welke door geen stoffelijke voorwerpen kan aangevuld worden.

Wereldsche grootheid en eer walgden hem, daarom heeft hij zijn ridderlijk gewaad tegen het eenvoudig kloosterkleed der zonen van den H. Benedictus verwisseld.

Voerde de ridder in zijn schild eenen boom van *sinopel* op *zilver* met een loopenden leeuw van *sabel* en het geheel met een helm bekroond, sedert de omhelzing van de religieuzen staat draagt hij geen ander blazoen dan de kloostergelofte, geen andere wapenspreuk dan streving naar de volmaaktheid.

III.

Dit oord langzamerhand verbeterd. In 1140 *wijding eener kapel. Aanzienlijke personen daarbij tegenwoordig.*

Gelijk boven gemeld is, had de Overste van Floreffe, op aanvraag van ridder Fastradus, eenige Norbertijnen naar Postel gezonden; onder het bestuur van den kloosterling Godescalcus sloegen zij de handen aan 't werk.

Spoedig vielen er bosschen onder hun bijl, de gronden werden langzamerhand vruchtbaarder onder de spade, het oord kreeg een vriendelijker aanzien. De religieuzen wisten hunnen arbeid af te wisselen met gebed en andere goede werken.

De zegen des Hemels mocht dan ook spoedig en ruimschoots neervloeien op dezen bodem, waar na eenige jaren het wolvengebrul en vossengegil gestaakt werden. De handenarbeid der religieuzen, die door de omwonenden werden bijgestaan, bracht het in weinige jaren zoo ver, dat men zich reeds in 1140 in het bezit eener steenen kapel kon verheugen, die den 1 Augustus 1140 door Sievardus, Bisschop van Zwede, gewijd is, toen Innocentius II, die twee jaren vroeger de gift van Fastradus bekrachtigd had, op den pauselijken troon zetelde, en Keizer Koenraad III de rijksteugels in handen had.

Deze kapelwijding geschiedde in de aanwezigheid van vele aanzienlijke personen. Luidens een oorspronkelijk handschrift, dat meer dan zeven honderd jaren getrotseerd heeft, mocht dit klooster, ofschoon het ver van

dorpen en verder nog van steden verwijderd was en in de heide en de bosschen als begraven lag, bij deze plechtigheid op het bezoek van tal van ridders en edelvrouwen en andere personen van hoogen en adellijken huize groot gaan. Hooggeplaatste mannen uit de Nederlanden waren te dezer gelegenheid in twee- en vierspan (het Hs. zegt: *bigis et quadrigis*) naar Postel heengesneld, niet alleen om door hunne ingetogen tegenwoordigheid dit feest meer luister bij te zetten, maar ook om hunne milddadige offerwilligheid in ruime mate ten toon te spreiden ten behoeve van dit huis, dat toen nog in wording was. Zoowel dorpers als poorters, edelen en niet-edelen waren er bovendien in zulke menigte toegestroomd, dat eene gewapende macht het aandringende volk slechts moeielijk kon tegenhouden, opdat de Kerkvoogd in het verrichten zijner heilige bediening niet gehinderd werd. De faam van ridder Fastradus zal er ook niet weinig toe bijgedragen hebben, om zoovelen en zulke aanzienlijke personen naar zijn vroeger landgoed te trekken.

IV.

Waarom er te Postel naast het klooster een gasthuis opgetrokken werd.

Reeds vóór het einde der XIIe eeuw had dit terrein een ander voorkomen gekregen. Waar voorheen schrale plaatsen aangetroffen werden, aanschouwde men nu vruchtdragende landerijen, en waar reiziger en vreemdeling vroeger wel eens het spoor bijster raakten en onder den blooten hemel moesten vernachten, verhief zich al spoedig, naast het klooster, een vriendelijk Gods- of gasthuis, waar ieder een gastvrij dak vond.

Om de hooge waarde van dit gasthuis te leeren kennen, moet men weten, dat de Graven van Holland en de Hertogen van Brabant steeds in de bres sprongen, waar zijn behoud op het spel stond.

Is er iets schooner dan de Christelijke liefdadigheid?

Deze deugd werd er beoefend op ruime schaal, al naar mate de inkomsten klommen of daalden: immers de H. Norbertus, de stichter der Orde, waartoe de kloosterlingen behoorden, was waarlijk een man van de meest onbekrompen liefdadigheid. Hij was van den geest doordrongen, dien de Schriftuur op zoo menige bladzijde voorstelt, zoo hoog aanprijst en voorschrijft. Men mag immers op zekere wijze de uitreiking van aalmoezen beschouwen als de uitreiking der vijf gerstenbrooden in de woestijn, die zich in de handen van onzen Zaligmaker zoodanig vermenigvuldigden dat zij niet alleen toereikend waren om vijfduizend personen te spijzigen, maar daarenboven nog twaalf korven met brokkelingen vulden. Wat is de edelmoedige verrichting der lichamelijke werken van barmhartigheid anders dan de uitstrooiing van het kleine mostaardzaad, dat ontkiemt, opschiet en zijne takken heinde en ver uitspreidt?

Op eene uitdrukkelijke wijze had deze H. Ordestichter de liefdepleging jegens de arme lieden aan zijne zonen voor oogen gesteld; daarom zeide de Heilige man, dat men zich de ellende en het lot der behoeftigen moest aantrekken en die verlichten, en dat de bloei en uitbreiding van de Orde in 't algemeen en van elke abdij dezer Orde in 't bizonder geheel en al zou afhangen van de liefdegiften, die de religieuzen in den schoot der armen zouden storten. De leus: „beoefen de milddadigheid jegens den

behoeftige", voerde Maagdenburg's Kerkvoogd daadwerkelijk in zijn vaandel.

Dit liefdewerk is dat mostaardkorreltje, waaruit die geestelijke boom ontkiemd is, welke zijne menigvuldige takken van religieuzen wijd en zijd over het aardrijk heeft verspreid gedurende verschillende eeuwen. Norbertus stelde dan in deze deugdoefening den vasten en hechten grondslag van zijne Orde, en beschouwde de aalmoezen als die veelbelovende zaadkorreltjes, welke jaarlijks onder de koesterende zonnestralen millioenen van vruchtschoven doen opgroeien.

Hoedanig Norbertus' gevoelen hier bewaarheid is, en God den zegen weldoende over de edelmoedigheid van zijnen Dienaar en zijne zonen ruimschoots uitgestort heeft, getuigen de verbazende menigte van abdijen der Premonstratenser-Orde, die gedurende vele eeuwen in zoo menig land op deze grondveste begonnen en voltrokken zijn.

Ook de Kanoniken van Postel zijn eeuwenlang getuigen geweest van de waarheid dezer woorden, die hun H. Stichter gewoon was te zeggen: „beoefent de milddadigheid jegens den arme, en het huis zal er zijnen bloei aan te danken hebben." 's Hemels goedheid heeft ook het huis van Postel ruimschoots begunstigd en er een grooten naam aan geschonken. De faam der talrijke aalmoezen, die aan Postel's poort, reeds toen het pas een betrekkelijk korten tijd tot stand was gekomen, met volle handen uitgedeeld werden, had zich verspreid, niet alleen op de omliggende dorpen, maar was ook geheel het land doorgedrongen. De stad, op den berg gebouwd, kan voor de blikken van den toeschouwer niet verholen

blijven, ook de liefdewerken ten opzichte van den noodlijdende en de gastvrijheid jegens allen, die in Postel kwamen aankloppen, kon men niet verborgen houden tusschen de kloostermuren, maar zij hadden zelfs bij den vreemde zoodanig weerklank gevonden, dat de harten van vele rijken als door eene geheime macht naar Postel getrokken werden, om dit weldoende Huis door geldelijke middelen te ondersteunen, opdat het op ruime schaal zijne lichamelijke werken van barmhartigheid zou kunnen blijven uitoefenen.

Uit deze Christelijke liefdadigheid was de uitdrukking van Godshuis van Postel ontstaan, met welken naam het gedurende bijna vijf eeuwen in de vorstelijke akten, privilegiën en andere dokumenten bestempeld wordt, totdat het in de eerste helft der XVIIe eeuw tot eene abdij, onafhankelijk van Floreffe, zijn moederklooster, verheven werd; toen hoorde men de benaming van Godshuis maar zelden meer.

Nu de lezer op de hoogte is, waarom de H. Norbertus het uitdeelen der aalmoezen zoozeer aanraadde en ook zelf beoefende, treden wij spoedig in eene nadere beschouwing over de hoedanigheid en hoeveelheid van Postel's aalmoezen.

V.

Norbertijnessen van 1145 *tot* 1275 *te Postel. Haar werkkring.*

Onder den zegen des Hemels, die in weinige jaren, sedert de oprichting van Postel's huis, deze plaats verbeterd en in een vruchtbaar oord herschapen had, was

dit klooster en gasthuis deels door de offerwilligheid van zoo menig vrijgevig hart, deels door het spaarzaam leven der Kanoniken al vroegtijdig bij machte om behoeftigen en pelgrims naar behooren te ontvangen. Het getal der kloosterbroeders klom steeds hooger en hooger, de gebouwen verhieven zich en werden steeds uitgestrekter, en de hulpmiddelen van bestaan werden dagelijks meer toereikend.

Dit alles verschafte eene gelegenheid om er ook eene vrouwelijke inrichting tot stand te brengen, zooals men dit schier op alle plaatsen in de nabijheid der mannenkloosters van deze Orde aantrof.

Eenige gebouwen werden uitsluitend ingericht voor de religieuzen van het vrouwelijk geslacht. De regeltucht en goede orde, die van den beginne af te Postel heerschten, deden godvruchtige personen het hunne bijdragen om er ook een verblijf op te trekken voor maagden en deugdzame weduwen, welke er onder de aanvaarding des religieuzen sluiers den Heer hare dagen zouden toewijden. De werkzaamheden en liefdeverplegingen der Zusters kwamen trouwens zeer wel te pas.

De bezigheden, die haar hier ten taak gesteld werden, waren menigvuldig en hoogst belangrijk voor godsdienst en maatschappij.

In eene plaats immers, zooals Postel, waar zoovele behoeftigen, reizigers, vreemdelingen enz., gelijk wij later zullen zien, aanklopten om aalmoezen en elken anderen onderstand, had men door ondervinding geleerd, dat velen dezer aankloppende menigte eene groote behoefte hadden zoowel aan geestelijke als lichamelijke hulp en bijstand. In beide gevallen stonden met de Broe-

ders nu ook de Zusters ten dienste in dit Gode zoo aangenaam werk.

De laatsten deelden dan naar het voorschrift der Broeders de lichamelijke aalmoezen uit aan de arme natuurgenooten van haar geslacht; ook aan geestelijke aalmoezen ontbrak het bij haar niet; want de onwetenden onderrichtten zij in den waren godsdienst, in de verplichtingen van haren staat, enz.

Deze Norbertijnessen hadden geen choor, lazen slechts in stilte het Psalterboek en de kleine Getijden van Onze Lieve Vrouwe: den overigen tijd besteedden zij in het belang van den evenmensch. Alzoo strekten de religieuze Zusters aan de Broeders in vele zaken tot geen geringe hulp en verlichting. Daarenboven hielden zij zich nog onledig met zorg te dragen voor het misgewaad der kapel, met dit te herstellen, of te veranderen naar gelang der noodzakelijkheid en tijdsomstandigheden.

Hoe dikwijls meldden er zich niet te Postel zieken en gebrekkigen aan van 't vrouwelijk geslacht. Vrouwelijke handen zag men dan immer gereed ter verzorging en verpleging dezer ongelukkigen. Hoe menigmaal werd het lot van die noodlijdenden ook niet verzacht door de godvruchtige toespraken en opbeuringen dezer Zusters. Zij stortten balsem en honing in 't lijdend hart van menigeen.

Gebeurde het somtijds, dat eene arme weduwe wederrechtelijk door een of ander op geld azenden rijkaard vervolgd werd, of dat eene hulpelooze weeze, blootgesteld aan de verleidende aanlokselen der wereld, naar Postel's gastvrij Huis heensnelde, dan werden zij allen dáár bij de Zusters verwelkomd met de liefdevolle

stem en de verzorging eener engelachtige ontferming.

Met een van hemelsche liefde blakend hart kweten zich de Zusters van deze en meer andere werken jegens behoeftigen en lijdenden, welke er als zoovele evenbeelden van onzen Verlosser beschouwd en behandeld werden.

Voor het arm en lijdend menschdom welde hier dan, gedurende der Zusters verblijf, eene bron op, wier wateren voor velen zoowel tot eene geestelijke, als lichamelijke verkwikking strekten.

Hoevele vrouwelijke religieuzen te Postel geweest zijn, hetzij gelijktijdig, hetzij achtereenvolgens, melden de archieven niet; doch wij kunnen aanstippen, dat in 't algemeen het getal dezer kloosters in een dertigjarig tijdperk zoozeer geklommen was, dat de Premonstratenser Orde 10,000 Norbertijnessen telde, waaronder men er velen aantrof, die in de wereld een rijk en schitterend leven hadden kunnen leiden, zooals o. a. Zuster Jutta, om slechts van ééne te gewagen. Deze Jutta, of volgens het oorspronkelijk geschrift der XIIe eeuw Ivetta geheeten, was de dochter van een adellijken en machtigen heer, met name Arnoldus van Brabant, die reeds vroeger een gedeelte zijner goederen aan Postel had afgestaan en thans wederom nieuwe giften deed, toen er deze zijne dochter het kloosterkleed aanvaardde.

In de XIIe eeuw zien wij dit kind aan 's werelds genoegen en toelachend fortuin vaarwel zeggen, om te dezer plaats den eenvoudigen kloostersluier te ontvangen.

Was er te Postel een prachtig feest, toen er in 1140 edele en vermogende lieden, toen dorpers en poorters herwaarts stroomden, eene andere plechtigheid aan-

schouwde men hier wederom eenige jaren later, ook opgeluisterd door menig adellijk bezoek.

Dit plechtig feest greep plaats ter gelegenheid der sluier-aanneming van de genoemde Ivetta of Jutta. De aardsche rozengeuren schonken aan dit vrouwelijk gemoed te geringe vergoeding voor de vlijmende smarten, die door de doornen der wereld veroorzaakt worden; daarom koos zij de eenzaamheid.

Deze jonkvrouw was van hare bloedverwanten vergezeld, toen zij te Postel den rijken tooi ging verwisselen tegen het nederige kleed eener arme Zuster, om hier in deze afzondering zich toe te wijden aan boetvaardigheid en versterving, waarop de trotsche wereld met zoo groote verontwaardiging neerziet.

Waren hare bloedverwanten en bekenden zeer getroffen in dat verheven oogenblik, als zij de zijden kleederen en alle sieraad aflegde, om er voor immer aan vaarwel te zeggen, werd de diepst liggende hartesnaar harer vrienden en vriendinnen aangegrepen, toen die nieuwe bruid des Heeren blijmoedig het hoofd boog om de lange haarvlechten onder de schaar te laten vallen, op niemands aangezicht straalden grootere tevredenheid en meer genoegen, dan op dat der ouders van deze nieuwe religieuze. Vader Arnoldus besloot daarom de laatste goederen, die hij in Noordbrabant, te Reusel, bezat, alsmede het begevingsrecht der kerk aldaar tot bruidschat zijner dochter aan Postel op te dragen. —

Toen nu in het vervolg der tijden de aanwezigheid der Zusters niet meer zoo noodzakelijk was, zijn zij op het laatst der XIIIe eeuw uitgestorven. Het jaartal nogtans van den dood der laatste Kanonikes is ons onbekend,

vermits de hand des tijds over het graf dezer Zuster een nevel uitgestrekt heeft, dien wij niet bij machte zijn te doordringen. Doch omstreeks 125 jaren, dat is, zeker tot 1275 hebben zij in dit oord vele weldaden verspreid. Omstreeks dien tijd zijn de Broeders hier alleen gevestigd gebleven, totdat zij in 1797, gelijk we later zullen zien, wederrechtelijk verjaagd zijn.

De uitdeeling der aalmoezen, waarvan reeds met een woord gerept is, zal thans in breedvoeriger verhaal de nieuwsgierigheid des lezers gaan voldoen, zoodra wij in een beknopt overzicht de kerk van Postel geschetst hebben.

VI.

De tegenwoordige kerk van Postel dagteekent van 1190.

Onder de tegenwoordige gebouwen te Postel klimt de kerk tot de hoogste oudheid op, we willen haar geschiedenis en inrichting in eenige vluchtige lijnen trachten voor te stellen.

Bij de gunstige gezindheid van rijke en edelmoedige harten, alsook met behulp der beleidvolle pogingen van de Kanoniken werd Postel al spoedig verbeterd, beschaafd en meer bevolkt. Op de bewerkte gronden zag men pachthoeven oprijzen rondom het klooster, de huizen vermenigvuldigden zich, en zoo groeiden de woonplaatsen van lieverlede aan tot eene parochie.

De kapel van 1140 werd voortaan ontoereikend om Postel's ingezetenen binnen hare muren op Zon- en feestdagen te ontvangen. Ten jare 1190 is daarom de kapel vervangen door eene schoone en zeer sterke kerk met

toren en portalen in zuiver Romaanschen stijl. De H. Isfridus, Bisschop van Rasenburg in Saksen en kloosterling der Orde van den H. Norbertus, heeft dit huis des Heeren op het laatst der XIIe eeuw gewijd; nu nog, in 1882, is ditzelfde gebouw de parochiekerk van Postel en dient het tevens ten gebruike der Kanoniken, die er het volle eigendom van bezitten en genieten.

Ofschoon het hoofdgebouw dezer kerk hetzelfde is van dat van 1190, is nogtans gedurende een zevenhonderdjarig tijdverloop de oorspronkelijke Romaansche stijl verdrongen vooral door het plaatsen van nieuwe ramen. Niettegenstaande deze stijlverandering blijft de kerk van 1190 nog immer een merkwaardig gedenkstuk voor de oudheidkunde, waarvoor zij vóór ettelijke jaren door deskundigen erkend is. Thans telt zij vijf altaren en heeft ze een fraai orgel, dat in 1881 door A. Vingerhoets, uit Hilvarenbeek, voltrokken is. Dit zij voldoende aangaande het aloude kerkgebouw.

VII.

Invloed van Postel voor de Noordbrabanters, enz. vooral door het gasthuis. Aard en hoeveelheid der verleende aalmoezen reeds in 1331.

Wanneer wij ons verplaatsen in vroegere tijden, aanschouwen wij niet die heerlijke straatwegen; geen spoorwegriggels sloegen toen over het land een ijzeren net; de stoombooten lieten geen schuimend spoor achter zich; te vergeefs zocht men naar doelmatig ingerichte logementen; en toch vertrok de reiziger ver van zijne haardsteden, hetzij om zijne godsvrucht den vrijen loop te geven, hetzij om stoffelijke belangen te behartigen.

Waar vond de reiziger te dien tijde meestendeels verversching en nachtrust? Het was veelal onder het kloosterdak.

Geen noodlijdende werd er afgewezen, niemand zonder onderstand weggezonden. Men ontving hulpbehoevenden en vreemdelingen, naarmate het klooster met tijdelijke goederen gezegend was.

Na een zeker tijdverloop was de finantiëele barometer van Postel merkelijk geklommen: de goederen wierpen er een zeer aanzienlijk inkomen af. Terecht kunnen wij die goederen, in tal van dorpen verspreid, op den geographischen vloer bij een groot mozaïek vergelijken, dat met pachthoeven, landerijen, molens, beemden, vijvers, bosschen, enz. ingelegd is. Dit mozaïek werd vreeselijk geschonden en menig stuk er uit geroofd, toen, ter gelegenheid van 't vredesverdrag van Munster (1648), een geschil ontstond, of Postel onder de Meierij van 's Bosch, of wel onder Antwerpen behoorde. Voornoemde vrede kan hier beschouwd worden als het groot jachtwiel, waardoor een zeer ingewikkeld raderwerk van gedingen en processen in werking gebracht werd, die eerst na verloop van bijna een geheele eeuw gestaakt zijn. Na langdradige pleidooien, nu eens voor 't gerechtshof te 's Gravenhage, dan weer voor de balie te Mechelen, geheeten *la Chambre Mi-partie*, vernam men eindelijk in de XVIIIe eeuw de rechtvaardige en voor Postel gunstige uitspraak; doch de 14 molens, 16 tienden en 47 pachthoeven zijn aan de abdij nimmer door de Noord-Nederlandsche Staten teruggegeven, waarop zij echter alle aanspraak en recht heeft blijven behouden. Na deze korte afwijking hernemen wij onzen geschiedkundigen draad om dien verder af te spinnen.

Misschien zal door een of anderen kortzichtige de vraag geopperd worden: van waar kwamen die ontzaggelijke bezittingen, waarvan voorheen menig klooster de eigenaar was, en tot welk einde werden zij besteed?

We zullen het antwoord op beide vragen niet schuldig blijven.

Die bezittingen werden op de eervolste wijze verkregen: de kloosterlingen hebben zich van oudsher op den landbouw toegelegd; onder de kracht hunner armen werden onbebouwde gronden tot vruchtbare landerijen gemaakt, moerassen in heerlijke oogstvelden herschapen. IJver, werkzaamheid, spaarzaam leven der kloosterlingen, en de bijdragen van offerwillige harten; ziedaar hoe de roem van de onbekrompen liefdadigheid der kloosters zoo luide over de wereld heeft kunnen weerklinken.

Immers voor wie dienden die rijkdommen? Waren het niet de armen, welke dagelijks den klopper op de kloosterpoort lieten vallen, wanneer geen werkzaamheid hun het noodige onderhoud verschafte?

De hoofd-oorzaak van het pauperisme, dat Engeland zoo vreeslijk aangrijpt, dagteekent van het koningschap van Hendrik VIII, die, met de vermogende kloosters van zijn rijk op te heffen, tegelijkertijd den behoeftigen hun bete broods ontnam. Welk gebruik maakt de groote wereld in Engeland van deze goederen? De oude abdijen hebben er veelal de plaats ingeruimd voor prachtige kasteelen, in wier rijk gestoffeerde salons voorwerpen van groote waarde worden tentoongesteld: eene pracht, ja, die men bewondert, maar die, helaas! den honger van den armen man, van de bedelende vrouw of van het uit gebrek wegkwijnend kind niet stilt. Vinden wij bij 't

naslaan der kloostergeschiedenissen, dat de religieuzen met den noodlijdende hun brood deelden, ook te Postel werd dit lichamelijke werk van barmhartigheid op hoogloffelijke wijs beoefend ten voordeele van zoovele behoeftige Kempenaren en armen uit Noordbrabant.

Lieden van adellijken bloede, ja zelfs de Hertogen van Brabant en de Graven van Holland hebben meer dan eens wilvaardig en vorstelijk bijgedragen opdat Postel dit edelmoedig werk zou kunnen volhouden; wàar zijn behoud en welzijn op het spel stonden, hebben voornoemde personen zich meermalen ridderlijk vóór de bres geplaatst, gelijk dit blijkt uit tal hunner authentieke stukken, nog gewaarborgd met het vorstelijk zegel.

Zeker is het, dat Postel bij zijne eerste wording niet bij machte was, die ruime aalmoezen uit te reiken, waarvan de charters der XVIe en XVIIIe eeuw zoo vaak gewagen. De zon werpt bij hare oprijzing ook de warmste stralen niet af, doch, wanneer zij eenmaal ter hoogte van het middaguur gestegen is, stort zij haren licht- en stralenbundel in volle pracht over het aardrijk uit om de natuur met een vernieuwd leven en jeugdige krachten te bezielen.

Toen voor dit klooster de middagzon van bloei en voorspoed glansde, schitterde dit Huis ook door zijne lichamelijke werken van barmhartigheid in volle pracht.

De aalmoezen schonken er voor de Kempen en bijzonder voor Noordbrabant aan een groot getal behoeftigen een nieuw leven; de afgematte reiziger vond er krachten in spijs en drank, die er liefdevol aangeboden werden; de verlatene weeze genoot er eene veilige schuilplaats en bescherming, zoowel voor lichamelijken nood als zedelijke gevaren.

Aangaande de hoedanigheid van spijs en drank, als-

mede den duur van het verblijf, welke men aan de vreemdelingen te Postel toestond, worden wij volkomen op de hoogte gebracht door een oorspronkelijk stuk van Hertog Philips van Brabant.

In dit breedvoerig perkamenten handschrift leest men, dat genoemde Hertog, op verzoek van Lucas van Eycke, Overste dezes kloosters, voorgeschreven heeft, dat de „*jeghers*, *leveranciers* [gasten], *gasterien*, *valckenieren*" enz. hier slechts één maaltijd mochten nemen en één nacht doorbrengen. Eene straf van „*twintig gulden peters*, *muntte van Loven*, *was aen de contravenianten voergehouden.*"

Dit voorschrift was gegeven, omdat genoemde personen vroeger vele dagen met hunne jachtknechten, honden en valken op de wijnkelders en korenzolders van het klooster kwamen teren, en dikwijls alles in rep en roer zetteden. Verder zegt dit hertogelijk dokument:

„Een man, die te Postel voer den noenen [middag] gereden coemt, hem sal laeten genuegen [tevreden zijn] mit een *wermer voedercoerenen* [gekookte spijzen], ende die dair vernacht, sal hem genuegen mit *twee wermen voedercoerenen.*

Item soo sal hem laeten genuegen ter maeltyt *een ridder mit twee potten landtwyns ende een priester ende schiltknecht mit ééne potte landtwyns ende een gemeyne knecht mit ééne halve potte landtwyns.*

Gheene *rynssche wyne* en sal die Meester [Overste] van Postel gehouden syn te geven, het en ware, dat dair quame een *Baenroids* off eene *Baenroidsevrouwe*, die dair vernachten. Deese selen hen laeten genuegen mit *ééne potte rynswyn*, ende desgelycx een *van onse Raede*, off die tot *onse Raede behoerde.* — Die voers: Meester

sal nyet gehouden syn yemand meer wyn te geven dan voorscreven is.

Is er gheene *landtwyn* oft *rynswyn* te vercryghen in den Goidtshuvse, dan sal men hem laeten genuegen mit alsucke *byer*, als dair sal wesen. Ende zal elike maele hem laeten genuegen mit sulcke spisen, als men dair voertyds gewoonlic is gevende. Wie dairenboven onsedichlic oft tegen des voerseyde *Meesters* oft synre cnaepen *wille* meer name, die sal verboen [verbeuren] *XX der voers: gulden Peters, muntte van Loven*, gelyck boven geschreven staet.... Want ons 't alsoo belieft.

Ende des oirconde hebben wij onsen segel aen deesen brief doen hangen.

Gegheven XXVIII dage in Aprille int jair Ons Heeren MCCC een ende dertich."

Zoo was het in 1331 gesteld: ruim één eeuw later, te weten in 1460, zien wij uit Turnhout, Arendonck, Bladel, Veldhoven, Reusel en andere omliggende plaatsen op Zon- en feestdagen lieden bij honderden naar Postel heensnellen, en dit tot geen geringe schade van het Huis; want sommige personen, gelijk later zal gemeld worden, vergrepen zich aan de verregaandste misdaden en buitensporigheden.

VIII.

Vervolg over de aalmoezen. Somtijds uit Noordbrabant en de Kempen 4000 *tot* 5000 *vreemdelingen te Postel. Uitdeeling van* 6000 *brooden en* 18 *varkens.* (*XVII*e *eeuw.*)

Naarmate het klooster met tijdelijke goederen verrijkt werd, ontvingen er vreemdelingen en behoeftigen ook een beter aandeel.

Over het getal der aankloppenden en den aard der aalmoezen worden wij verder op de hoogte gebracht door een smeekschrift, dat het klooster in 1600 aan Philips, Koning van Spanje, als Hertog van Brabant, voorstelde.

Vooreerst, zoo spreken de Kanoniken, zal men zich herinneren, dat Postel's klooster, met een groote heide omgeven, bijna twee uren van de naastliggende dorpen verwijderd is, en dat zijn aan dit klooster aangrenzend gasthuis de deuren opent voor alle behoeftigen en reizigers: zoo edelen als niet-edelen, zoo rijken als armen mogen er aankloppen. Aan ieder gaf men volgens zijnen staat.

Aanvankelijk verleende men aan de armen en aan de reizigers „*één brood met eenen pot bier.*" Toen later de goederen van het Huis vermeerderd waren, werd den aankloppenden lieden opgedischt zooveel mogelijk volgens hunnen stand en betrekking.

Brood, visch, vleesch, bier, in sommige omstandigheden ook wijn, kleederen en zelfs schoeisels waren ter beschikking van het reizend en behoeftig publiek.

Behalve dit aangehaalde moest het Godshuis ook nog verblijf en voedsel verleenen aan alle armen zonder onderscheid van kunne of ouderdom, en aan alle reizigers, die men toen gewoonlijk „*passanten*" noemde. Één brood van $1\frac{1}{2}$ pond en een stuk vleesch met een pot bier diende men aan deze personen op, wier getal *wekelijks* somtijds tot *duizend* man beliep. Bij deze menigte zijn de koninklijke krijgstroepen niet gerekend, die in het oprukken ten strijde of bij 't terugkeeren uit den slag naar hunne haardsteden hier in het Gasthuis binnentraden, met geheel den tros hunner strijdmakkers, der zoetelaars, fortuinzoekers en dies meer. Dit krijgsvolk met zijne volgelingen maakten

er goeden sier; zij waren niet gemakkelijk tevreden, drongen den kelder binnen en vergaten er, onder het langdurig rinkelen der wijnbekers, de Christelijke matigheid.

Hoe de Kanoniken zich hiertegen ook verzetteden, hunne pogingen bleven nogtans vruchteloos: niet alleen ledigden voornoemden individuën de kelders, maar zij openden nog de haverkisten voor hunne paarden. Deze onvriendelijke en verkwistende gasten bleven dan met hun oorlogsgeschut verschillende dagen hier liggen tot groote last en schade van het klooster.

Zoo lezen wij in een oorspronkelijk handschrift der XVIIe eeuw het volgende:

„..... Worden [de Kanoniken van Postel] dagelycx overlast met verscheydene partyen van crygsvolk, soo te voet als te peerde ende diestemeer, omdat hier is eene bequaeme plaats vanwaer sy op alle canten connen sien den vyandt: soodat sy dickwyls met een, twe, dry ofte meer compagnien hier geheele daeghen bleven liggen. Aen deesen moeten wy cost, dranck ende fouragie besorgen, ende aan de oversten ofte leytsmannen groote recognitien doen. Daerenboven moeten wy met groote vereeringen ende schenckagiën besoecken, dickwyls verscheydene gouverneurs, capiteynen ende andere officiers, oft comen andersints in hunne disgraciën, in peryckel van beschadigt ende geruineert te worden."

Er waren zelfs tijden, dat de pachters, die te Postel de hoeven der abdij bewoonden, in den loop des jaars aan 1200 lieden, meestal soldaten, voedsel en verblijfplaats moesten afstaan.

Nog grootere uitgaven wilde het klooster zich getroosten.

Uit koninklijke en bezegelde brieven vernemen wij,

dat, volgens een oude en tot hiertoe (1600) voortdurende gewoonte, de behoeftigen *wekelijks* nog *driemaal* aan de kloosterpoort aanklopten, waar dan aan hun verlangen ruimschoots voldaan werd. Een abdijheer, tot de uitreiking der aalmoezen uitsluitend aangesteld, kweet zich zoodanig van deze bediening, dat elkeen tevreden en vergenoegd over zijne ontvangst huiswaarts keerde, om bij eene nieuwe behoefte naar Postel weer heen te snellen.

Deze drie dagen in de week waren Woensdag, Vrijdag en Zaterdag.

Het gewoon getal der noodlijdenden, die op deze dagen uit de omliggende dorpen naar Postel's Gasthuis heentogen, klom gewoonlijk tot de drie- soms tot de vierhonderd man.

Aan al deze personen werd brood en bier uitgereikt, in zooverre dit tot onderhoud van één dag toereikend was. Dat deze uitgaven jaarlijks tot een groote som stegen, zal iedereen inzien: maar wij hebben tot dusverre aangaande dit punt alles nog niet gezegd.

Een ander schrijven der XVIIe eeuw houdt in: „Alle daghen worden wy [Kanoniken] belast met veele menschen ende aermen: soo wy daegelyckx voor de poorten hebben 50 ofte 60 man, behalve de menichte der gewoonlycke *passanten*. Aen alle deesen wort gegheven voor ieder één broot ende daertoe boter ofte kese."

Behalve deze driedaagsche uitdeeling waren er nog *twee buitengewone dagen* in het jaar, bij voorkeur „*Speendagen*" genoemd, waarop met eene ongehoorde milddadigheid de liefdegiften in den schoot der hulpbehoevenden neergelegd werden. Waren er geene geloofwaardige getuigen en oorspronkelijke bewijsstukken van Brabant's

Hertogen en Holland's Graven voorhanden, men zou het groot aantal behoeftigen, die op sommige dagen herwaarts stroomden, terecht tot het rijk der fabel verwijzen. Op de twee zoo even genoemde buitengewone dagen heeft een schrijver [1]) tot 4000 armen op één dag te Postel gezien: de personen niet meegerekend, wier fortuin in een gunstiger toestand was, maar die in deze uitgestrekte heide toch een gastvrij dak behoefden en aantroffen. Die schrijver heeft van deze twee buitengewone dagen alles nog niet gezegd, want somwijlen was het getal noodlijdenden nog merkelijk grooter. Uit eene memorie van Philips, Koning van Spanje en Hertog van Brabant, blijkt, dat luidens een oude en loffelijke gewoonte, tweemaal in 't jaar, te weten: „*Op den Vetten Donderdach vóór Vastenavont, ende op den Witten Donderdach vóór Paesschen, omtrent en boven de* 4000 *ofte* 5000 *aermen kwaemen.*"

Aan ieder dezer vier- en somtijds boven de vijfduizend personen, welke gedurende die dagen zich als een bijenzwerm rondom het klooster bewogen, werden gegeven *twee brooden van drie pond en ongeveer één pond spek.* Op den Witten Donderdag werd het spek vervangen door „*twee haringen en een pot bier.*" Sommigen ontvingen ook een paar schoenen.

Een ander oorspronkelijk en hertogelijk handschrift van 1631 deelt het volgende mede: „Prelaet ende Conventualen van Postel gewoen syn twemael jaers grootte spyndighen te doen van seeckere geregaleerde aelmoesen,

---

[1]) Gramaye in zijn *Appendix ad Campiniam* zegt: „Vidimus subinde ad *quatuor millia* egenorum *una die* solatium accipere [Postulae] praeter viros melioris fortunae, quibus etiam in tam vasta eremo tectum non denegabatur."

als: „*drey pondt broot, één pondt speck ofte twèe heringen* ..... Costen omtrent de *sesse duysent brooten* ende wel· *achthien vercken*, ten gewichte elck van *hondert vijftich ponden*, distribueeren dit aen eene ontallycke turbe [menigte] van merckelycke duysenden van alle sorten van menschen."

Niet alleen grijsaards, verlatenen en ongelukkigen, maar ook kooplieden, pelgrims en rondleurders, langs Postel voorttrekkend, vonden in dit Godshuis een veilig toevluchtsoord.

Het grootste getal der aankloppenden waren lieden uit Arendonck, Turnhout, Rethy en andere plaatsen van de Kempen: ook tot menig dorp in Noordbrabant strekte zich Postel's weldadigheid uit, o. a. tot Bladel, Eersel, Veldhoven enz.

Het was geenszins zonder reden, dat de geleerde schrijver Miraeus in zijne *Opera diplomatica* dit Huis een „*celeberrimum hospitium*" noemde, een „allervermaardst gasthuis". Ook de Latijnsche pen van Gramaye deed, in de XVIIe eeuw, aan de waarheid hulde, toen zij in het *Appendix ad Campiniam* deze woorden neerschreef: „Postel, *theatrum hoc hospitalitatis*, cui nescio an Gallia, certe non Belgium par habet, — Postel, een schouwtooneel van gastvrijheid, welks gelijke men wellicht vruchteloos in geheel Frankrijk zoeken en in de Nederlanden bepaald nergens aantreffen zal."

Tot staving van voornoemde woorden, dat men namelijk hier te lande te vergeefs naar een gasthuis zal zoeken, dat met Postel op gelijke lijn kan gesteld worden, moeten wij slechts de menigvuldige stukken der archieven van dit klooster doorbladeren. Dáár leest men de

hooge goedkeuring van Postel's liefdadigheid, niet alleen door vorsten en andere voorname personen uitgedrukt, maar daarbij nog door hunne vorstelijke bescherming bevorderd. De voorgaande regelen, meestal aan koninklijke en bezegelde dokumenten ontleend, verschaffen een middagklaar bewijs voor de ruime uitdeeling dezer aalmoezen.

Behalve dit groot getal personen, die allen op de kloostergoederen kwamen teren, trof men nog andere gasten aan, welke niet zoo gemakkelijk te bevredigen waren. Meermalen gebeurde het, dat zelfs brandstichters, moordenaars en andere booswichten naar dit oord heenvluchtten, om dáár voor hunne wandaden ongestraft te blijven. Gelukte het aan deze schuldigen de nasporende blikken der koninklijke troepen te ontsnappen, dan drongen zij het Gasthuis binnen, en strekten het tot geen geringen last: of werden zij tot hiertoe achtervolgd door de dienaren van het gerecht, dan traden ook dezen het klooster binnen, en lieten zich daar dan naar wensch bedienen.

Bij 't beschouwen nu van deze, op zoo ruime schaal verleende aalmoezen, zal het, voorzeker, aan niemand verwondering baren, dat in vroegere dagen de goederen van Postel eene groote, ja, bijna een koninklijke uitgestrektheid gemeten hebben.

Al mocht Postel ook ruim 4000 hektaren oppervlakte beslaan; aan verscheidene dorpen, o. a. Arendonck, Reusel, Bladel, Eersel, Bergeik, Luiksgestel, Lommel, Baelen, Desschel, Rethy enz. grenzen; hier met heidevlakten omgeven, ginder achter dichte bosschen verborgen zijn; gedeeltelijk met schoone weilanden en

welige bouwlanden omzoomd zijn, gedeeltelijk beste turflagen en vischrijke vijvers bezitten; mocht Postel daarenboven nog 63 pachthoeven, 17 molens en meer dan 20 tienden meestal in Noordbrabant bezitten; al mochten deze goederen in sommige jaren een inkomen van ruim 40,000 gulden afwerpen: niettegenstaande deze som, vooral in tijden toen het geld zoo zeldzaam was, en niettegenstaande de er bij gevoegde giften van rijke gevers, gebeurde het nog dikwijls, dat het klooster bij zijne jaarlijksche rekening van in- en uitgaven een merkelijk tekort opmaakte.

Zoo groote som verslonden hier de aalmoezen: doch den armen gegeven, is Gode geleend.

Steeds de leuze van den H. Norbertus getrouw: „*beoefen de milddadigheid, en het Huis zal er zijnen bloei aan te danken hebben*", heeft Postel deze woorden gedurende vele jaren verwezenlijkt gezien. Wel werd het klooster als ten zwaren kampstrijd uitgedaagd, en insgelijks zwaar geteisterd; wel is op zijne goederen en rechten meer dan eens een wederrechtelijke inbreuk gepleegd; wel zijn de Kanoniken aan de stille kloostergangen ontrukt en tot ballingschap gedoemd; maar is dit alles, volgens de gewijde Bladeren, niet de waarborg van Gods zegen? Omdat gij den Heer welgevallig waart, zoo luiden de woorden van den engel Raphael tot den godvruchtigen Tobias, moesten kwellingen u bezoeken. Vandaar ook de bewonderenswaardige Evangeliespreuk, die men dagelijks bewaarheid ziet: God kastijdt degenen die hij liefheeft; dezen worden gelouterd door het vuur der wederwaardigheden.

Niet bij eene zachte en gematigde zomerwarmte brengt

de wijnstok zijn edelst vocht voort, maar veeleer als de zon haar brandende stralen op den wijngaard neerschiet, zoodat menschen en dieren bijna onder de hitte van den dag bezwijken.

Hoe grooter kroon God iemand voorbehoudt, des te minder zal hij gespaard blijven voor beproevingen.

Wij gaan nu spreken over eenige slagen, die op dit Huis neergevallen zijn, en over ettelijke toomelooze uitspattingen, balddadigheden, plunderingen, enz., door het lage volk uit de omliggende plaatsen gepleegd.

IX.

Waarom eenige goddeloozen dezen breeden stroom van aalmoezen wilden stremmen.

De veelvuldige en ruime uitreikingen van aalmoezen waren na een zeker tijdsverloop niet ongelijk geworden aan een machtigen stroom, die bij zijnen oorsprong klein is en, als bij druppels uit de bergklove afgezijpeld, langzamerhand in zijne vaart beken en vloeden opneemt om over immer verbreede bedding heen te rollen. Die stroom van aalmoezen was te weldadig, hierom moest hij afgesneden en afgedamd worden.

Met de stoffelijke aalmoes werd meestal ook eene geestelijke gegeven aan zoo menig afgedwaald evenbeeld des Zaligmakers.

Hoe menige noodlijdende, wiens behoefte tot erbarming in 't geestelijke veel luider riep, dan zijn verlangen naar lichamelijke ondersteuning, vond ter gelegenheid der geldelijke aalmoezen de kracht tot terugkeer op den waren weg

des levens, waarvan sommigen het spoor zoo langen tijd bijster waren? In levendige kleuren schetste men aan dezulken hun gevaarvollen en rampzaligen staat. Hoevelen verlieten dan, gesteund door Gods genade, hun losbandig leven of rukten uit hun hart den gedurende zoo lange jaren voortgegroeiden wortel van haat en wrake? Met één woord, zeer velen, eenmaal onderricht in de ware godsdienstplichten, kweten zich getrouw van deze gedurende hun verderen levensloop.

Die aalmoezen-verleening, welke dikwijls bekeeringen ten gevolge had, al deze goede werken moesten gedwarsboomd worden. Om dit doel te bereiken zond de gezworen vijand van het menschdom handlangers uit. De volkstoeloop moest ophouden, en alzoo ook de gelegenheid niet meer aangeboden worden om de noodlijdenden tot godvruchtiger gevoelens op te wekken.

Dit nu gelukte den boozen geest meer dan eens; doch de aanvallen, die men tegen het klooster smeedde, de uitplunderingen en knevelarijen, welke men er pleegde, waren dikwijls kortstondig en strekten later het Huis tot grootere verheffing.

Van eenige stormen, die zich tegen dit Huis ontketend hebben, willen wij thans gewagen in de volgende mededeelingen.

X.

Balddadigheden onder Rumoldus Colibrant, Overste van Postel (1618—1619).

Het was in de XVIIe eeuw in Noordbrabant en in de Kempen niet altijd even rustig: onweêrs-stormen staken

er somtijds op, die vele rampzalige gevolgen na zich sleepten. Er braken tijden aan, die ons toonen, hoe het laagste gepeupel, de volksheffe van de dorpen, die Postel omringden, voor het later Wandalisme in geen opzicht behoefde onder te doen.

Zooals de lezer heeft kunnen opmerken, kwamen er op de twee dagen, bij voorkeur „*Speendagen*" genoemd, met honderden, ja zelfs somtijds tot vijfduizend man naar Postel om er de bepaalde aalmoes te erlangen. Ter vermijding van vele moeielijkheden en geschillen, ja zelfs van vechtpartijen, die onder zoo talrijke lieden van de laagste klas maar al te gemakkelijk eene aanleidende oorzaak vonden, werd het aan Postel toegestaan de aalmoezen voor de betrekkelijke armen der omliggende dorpen op te zenden, opdat die daar, in de tegenwoordigheid der pastoors en wethouders van elk, in deze zaak, betrokken dorp, zouden verdeeld worden door de armmeesters, toen Heiligen-Geest-Meesters of ook wel Aalmoezeniers genoemd. Zoo luidde het voorschrift, dat van den Hoogen raad van Brabant uitgegaan en door den Prefekt afgekondigd was op de om Postel liggende dorpen, alsook te 's Hertogenbosch en te Turnhout; en den 9 September 1617 hadden de Aartshertogen Albertus en Isabella met de volheid hunner macht dit voorschrift bekrachtigd.

Maar zie, wat gebeurde er?

De armen van eenige dorpen, en wel van de meest beweldadigde, weigerden aan deze bepaling gehoor te geven: zij waren niet tevreden met het brood, dat hun op karren zou toegezonden worden. En op den zoogenaamden „*Vetten Donderdag*" vóór de Vasten van 1618 waren te Postel

ongeveer 3000 man uit de arme volksklasse bijeen. Niettegenstaande de Kanoniken bijna 3000 brooden en daarenboven aan elken persoon nog één stuiver in geld uitgedeeld hadden, nam deze nooit verzadigde menigte eene dreigende houding aan, die de rampzaligste gevolgen zou teweeggebracht hebben, zoo het nakend gevaar dezen keer niet had kunnen afgewend worden: de Kanoniken hadden dien dag nogtans zeer vele moeielijkheden te overwinnen.

Om grootere bezwaren te vermijden, die op den eerstvolgenden grooten „*Speendag*", den Witten Donderdag, zouden kunnen voorkomen, als de behoeftigen wederom in zoo talrijke schaar zouden aansnellen, had de Overste van het klooster, Rumoldus Colibrant, bij tijds zorg gedragen, dat er aan elk der hierna te noemen dorpen één kar brood toegezonden werd, opdat deze mondbehoeften door de armmeesters van elke plaats aan hunne behoeftigen zouden worden uitgedeeld volgens het hertogelijk besluit van 9 September 1617.

De omliggende dorpen, die in 1618 elk één kar brood ontvingen, waren Arendonck, Bergeik, Bladel, Desschel, Eersel, Hapert, Lommel, Luiksgestel, Rethy en Reusel.

Gelijk vele lieden zich reeds vroeger tegen dezen nieuwen maatregel verzet hadden, zoo had men buitendien bij de broodverdeeling al spoedig een of ander schijnbaar eenigszins gegronde reden in 't midden gebracht om binnen kort de aalmoes te Postel persoonlijk te gaan halen.

Nauwelijks was de Overste Colibrant van dit voornemen onderricht, of het garnizoen van 's Hertogenbosch zond hem op aanvrage negentien soldaten tot handhaving der orde en rust: deze werden dan ook niet verbroken; want

het voornemen der ontevredenen werd niet ten uitvoer gebracht, zoodat de gewapende macht, na eenigen tijd, naar 's Hertogenbosch terugkeerde.

Terwijl echter later velen over de toezending der aalmoezen morden en tot afgrijselijke bedreigingen oversloegen, werd de Provisor van Postel, Henricus Minetius, op bevel van zijnen Overste, Colibrant, naar de belanghebbende dorpen gezonden, om met de bestuurders van het armwezen een overeenkomst te sluiten nopens de hoeveelheid en den aard der aalmoezen, die ten jare 1619 voor de behoeftigen van elk dorp zouden worden afgezonden. Deels om de merkelijk verminderde inkomsten van Postel, deels om het kleine getal der waarlijk noodlijdenden, werd in tegenwoordigheid van Nicolaus Zoesius, Bisschop van 's Bosch, en Antonius Wils, Pastoor van Moll en Deken van Gheel, voor 1619 de volgende overeenkomst gesloten en bekrachtigd.

Desschel ontving tot uitdeeling voor zijne armen, in geld 9 rijngulden, $7\frac{1}{2}$ stuivers; Rethy 11 rijngulden, $17\frac{1}{2}$ stuivers; Hapert 8 rijngulden; Luiksgestel 8 rijngulden, 2 stuivers; Reusel 11 rijngulden, 10 stuivers.

De overige dorpen, te weten Arendonck, Bergeik, Bladel, Eersel en Lommel bleven stijfhoofdig en wilden in geen overeenkomst treden. Deze hardnekkigheid baarde al spoedig de jammerlijkste onheilen.

XI.

Ruim 3000 *man trekken naar Postel om het Huis te plunderen.* (1619.)

De ontevredenheid van eenige inwoners der voornoemde dorpen sloeg tot woede over, zoodra zij de bepaalde

hoeveelheid brood in hunne woonplaats zagen aankomen. Te Bladel werd de broodkar letterlijk geplunderd en de voerman met ruwe beschimpingen naar Postel teruggezonden.

Doch in 1619, ter gelegenheid der aalmoes-uitreiking op Witten Donderdag, werd het klooster zelf op verschrikkelijke wijze geteisterd.

Reeds in den vroegen morgen was, uit de omliggende plaatsen, een talrijke menigte, vergezeld van karren, en van wapenen voorzien, te Postel aangekomen; met elk uur werd zij al grooter en grooter, en steeg eindelijk tot 3000 man. Dezen waren gewapend met pieken, genen met breekijzers, sommigen met andere breek- en vernielingswerktuigen. Het was, alsof het klooster met man en muis moest verdelgd worden; het scheen, dat de zon over Postel den laatsten keer was opgegaan.

Niet ver van de abdij stond te dien tijde een herberg, genaamd *De Spreeuwel;* dáár schoolde die op plunderen beluste troep te zamen. Mannen, vrouwen, kinderen, alles slingerde zich in zwarte drommen, als eene onmeetbare slang, naar *De Spreeuwel* voort. Tot omstreeks twee uren in den namiddag zag men het getal van het plunderzieke gemeen bij deze herberg steeds aangroeien. Bij al die treurbedrijven zochten de Kanoniken, van het dreigend gevaar bewust, met hunne bedienden zooveel mogelijk het klooster tegen het gevaar te vrijwaren; geld en andere kostbaarheden werden naar vermogen in veiligheid gebracht. In dit benauwde uur verhieven de religieuzen de handen smeekend hemelwaarts, opdat zij gespaard mochten blijven voor het nakend onheil, en de naar roof hunkerende gemoederen van hun snood voornemen zouden afzien.

Maar neen, de bende, reeds zoolang tuk op rooven en plunderen, rukte kort na twee uur in den namiddag uit *De Spreeuwel* naar de abdij voort, onder bedreigingen en balddadig getier. Een Arendoncksche kousenwever speelde een voorname rol; hij stond met een viool aan het hoofd der aanrukkende menigte en was vergezeld van een zoogenaamden vaandeldrager, die hiertoe een versleten wollen deken aan eenen boonenstaak gebonden had. De horde verbrijzelde eerst de vorstelijke wapenschilden, die op de buitenpoorten prijkten. Deze wapens waren er geplaatst ten teeken, dat dit Huis onder de hooge bescherming van de Hertogen Albertus en Isabella en van den Vorst van Nassau stond: doch de woede had de dolzinnigen te zeer overmeesterd, dan dat zij zich hieraan zouden gestoord hebben. Met woede hakten zij vervolgens de met zware nagelknoppen beslagen buitendeur en eveneens de tweede deur aan stukken: door behulp van koevoeten en andere breekijzers werden sloten en deuren met eene helsche vreugde gebeukt en gebroken. Nu hadden de woestaards vrij spel; want van wege de Kanoniken vreesden zij geen tegenstand. Wat zou ook een handvol kloosterlingen vermogen tegen een ontelbare troep? Nadat nu deze plunderaars het klooster binnengedrongen waren, volgde er een afgrijzelijke verwoesting. De geschilderde glazen van het prelatuurverblijf werden verbrijzeld, schilderijen aan flarden gescheurd; beelden en ander kunstwerk vloog aan stukken; ijzeren staven werden uit hare gaten gewrongen, kamers en kelders doorsnuffeld; geen schuilplaats bleef ondoorzocht: in één woord, alles was prijsgegeven aan de toomelooze woede dezer Wandalen.

Het was dan ook geen wonder, dat Colibrant en zijne onderhoorigen voor hun leven begonnen te duchten: daarom waagde deze Overste het uiterste, toen hij vernam, dat reeds eenige kloosterlingen met steenen gewond en andemet den dood bedreigd waren. Hij waagde het dan zich tot de onstuimige samenrotting te richten om ze door een gepaste en bedaarde toespraak tot kalmte te brengen.

Zijne rede mocht aanvankelijk een goeden indruk in het gemoed der muitelingen te weeg brengen; doch nauwelijks raakte Colibrant het hertogelijk bevel aan, om de aalmoezen naar de betrekkelijke dorpen te laten brengen, of zijne woorden stierven weg en een oorverdoovend en verwenschend geraas, schelden en vloeken, verwenschingen van allerlei soort, geen andere taal werd er nu tot de Kanoniken gericht.

Slechts ten prijze eener volkomen plundering liet het gemeen het leven aan de zonen van den H. Norbertus.

Op een gunstiger oogenblik hield de Overste nogmaals eene toespraak tot de plunderaars: deze gaf nu de gewenschte vrucht. Het geboefte sloot zich thans aaneen, elk bij zijn dorp; op bevel van Colibrant begonnen zijne religieuzen Joannnes Duchesne, Prior, Ludovicus Gaiffier, Cellier, en Henricus Minetius, Provisor, tegen zes uur in den namiddag met de geldelijke uitdeelingen, die tot 's avonds tien uur voortgezet werden, terwijl dit viertal met hunne medebroeders nog aanhoudend het mikpunt van scheld- en smaadwoorden bleven.

De nooit te verzadigen woestelingen verlieten voor het grootste gedeelte eerst diep in den nacht het zwaar geteisterd klooster.

Waren zij thans bevredigd, toen zij de kloosterlingen

beroofd en geplunderd hadden? Men zou zulks mogen denken; maar neen, want een achttal schurken dezer bende trachtte nog den volgenden dag den Overste en zijnen onderhoorigen den doodenden kogel in 't lijf te jagen; dit helsch voornemen werd, gelukkig! geen voldongen feit. Reeds vroeg in den eersten morgen na de plundering kwam eene afdeeling ruiters het kloosterplein binnengereden en kort daarna een tweede, welke daags van te voren door Colibrant uit Turnhout en uit het garnizoen van Herenthals ontboden waren. Hierdoor werden de religieuzen van den dood gered.

Nimmer had men zoo treurige sporen van verwoesting op deze plaats aanschouwd; de schade was onberekenbaar; de schoonste kunstvoorwerpen waren verbrijzeld of geschonden; de tafereelen en de geschilderde glazen van het prelatuurkwartier waren voor eeuwig verloren; onder 't opzicht van kunst hadden zij eene hooge waarde. De kerk echter van 1190, die nog voortdurend door de Kanoniken als hun eigendom gebruikt en bezeten wordt, bleef tegen alle aanvallen gevrijwaard.

Ziehier, hoe Dr. Snieders in zijn *Helm* dit Huis op den eerstvolgenden dag na die plundering beschrijft: „De morgen, welke dezen nacht van plundering, brand enz., opvolgde, was de bode van een dier treurige dagen, welke de maand Maart ons zoo dikwijls overzendt. Een fijne stofregen en een zeer betrokken lucht kenmerkten dien dag, deze stemde trouwens ook het beste overeen met het somber aanzien van het verwoeste Godshuis.

Het morgenlicht begon, twijfelachtig, de eerste voorwerpen af te teekenen. Nog in de verte hoorde men het gedruisch en het geroep der aftrekkende menigte: nog

zag men de zwarte drommen als onweêrswolken verder en verder wegdrijven van het punt, waar de sporen van algemeene vernieling achtergelaten waren. Binnen het Huis was alles dood stil: hij, die een paar dagen vroeger het klooster zou hebben bezichtigd, en thans over de spaanders der poorten het plein ware binnengetreden, zou zijne oogen niet geloofd hebben. De deuren, uit hare duimen geheven, lagen tot splinters en bedekt met hoopen van gebrokene pot- en fleschscherven, en de brijzelingen van kostbaar geschilderde glazen: vazen van marmer, en onnavolgbare Japansche voorwerpen hadden hetzelfde lot ondergaan. De schoonste schilderijen lagen aan flarden gescheurd, nevens de verminkte stukken van beelden en snijwerk. Ingeslagen tonnen, gebroken keukengerief, bergen van stoelen, tafels, kisten, beletteden letterlijk den doorgang. Van binnen zag het er niet minder deerniswaardig uit, en wanneer men de met bloed bemorste trappen gadesloeg, dan bekroop eene stille ijzing het hart van den aanschouwer. Slechts twee plaatsen hadden de bestormers niet bezocht: de plaats, waar men de rijke aalmoezen bewaarde, hadden zij niet kunnen bereiken, en de kloosterkerk hadden zij geëerbiedigd."

Nauwelijks waren die treurige bedrijven in Herenthals en Turnhout bekend, of, gelijk we boven zagen, snelden gewapende lieden uit deze plaatsen herwaarts. Uit de laatstgenoemde stad kwamen opdagen de Graaf Dit d'Orville, Warandmeester, Water- en Pluimgraaf van Brabant, met Maximiliaan van Moll, Schout van Turnhout en Luitenant van den Warandmeester, met de Leenmannen van het Consistorie van den Horen.

Ofschoon deze hulpbiedende mannen te laat aankwa-

men om Postel voor die ijselijke verwoesting te vrijwaren, konden zij nogtans de hand leggen op de weinige overgebleven plunderaars, waaronder de belhamels waren, die, gelijk we boven zagen, de Kanoniken na de verwoesting van hun Huis nog wilden vermoorden. De booswichten schijnen eerst gevankelijk naar Turnhout gevoerd te zijn, omdat er dit jaar in deze stad eene groote bedrijvigheid heerschte aangaande de bestorming van Postel: doch later vonden die plunderaars hun kerkerstraf te Brussel, in welke stad zij waarschijnlijk hunne balddadigheden met de galg geboet hebben.

Zoo was het in 1619 in de Kempen gesteld. Na het einde dezer treurbedrijven teekenden zich te Postel voor het oogenblik noch onheilen, noch beroeringen aan den staatkundigen gezichteinder af.

XII.

Wandaden, te Postel door het gemeen uit Arendonck, Bladel, Moll, Baelen, enz. gepleegd. (1631.)

Na die zware onheilstormen van 1619, genoot dit klooster eenigen tijd verademing en rust. In 1621 werd de Overste Colibrant, die zoo verschrikkelijke gebeurtenissen op Postel's bodem gezien en ondervonden had, door den Bisschop van Namen tot Abt van Postel ingezegend. Deze Overste, te Leuven uit adellijken bloede gesproten, daalde in 1626 ten grave.

Zijn opvolger, Joannes Du Chesne, genoot niet lang de vruchten van den vrede. Toen Frederik Hendrik de stad 's Hertogenbosch in 1629 belegerde, drongen de

uitwerkselen dezer belegering tot Postel door. De Kanoniken der abdij moesten dit jaar hun behoud in de vlucht zoeken; daarom vestigden zij zich te Bree, in Belgisch Limburg, waar de abdij langen tijd een refugiehuis bezeten heeft.

Toen zij na eenigen tijd uit dit oord naar Postel terugkeerden en zich reeds op de Lommelsche heide bevonden, werden ettelijke kloosterlingen, waaronder de Abt en de Prior waren, door de soldaten overvallen, die hen vastgrepen en gevankelijk naar 's Hertogenbosch wegvoerden. Later herkregen de Kanoniken hunne vrijheid, doch op voorwaarde, dat zij den voet niet meer op Hollandschen bodem zouden plaatsen.

Postel werd in 1631 andermaal het tooneel eener plundering. De aanleiding tot de ongeregeldheden van 1631 was, volgens het zeggen der oproerlingen en muiters, de vermindering der gewone aalmoezen, die, volgens het onder Koning Philips III gemaakt besluit, naar de betrekkelijke dorpen zouden gebracht worden.

Een aantal geloofwaardige mannen hebben in dien tijd bij eede verklaard, en deze hunne getuigenis door eigenhandige geschriften aan de nakomelingschap medegedeeld, dat de aalmoes-uitreiking van 1631 op denzelfden voet als in vroegere jaren geschiedde, in zooverre Postel hiertoe bij machte was. Niettegenstaande dit alles wilden de ontevredenen wederom Postel's ondergang. Zij zaaiden tweespalt met al den aankleve van dien. De tweedracht had reeds elders de helsche fakkel ontstoken en meer dan ééne boerenhofstede der abdij in de vlammen doen verdwijnen. De volgende bladzijden zullen op nieuw eenige voorbeelden aanbieden, niet enkel van den strijd met woor-

den, maar ook van het geweld, waardoor het grauw uit Postel's omliggende dorpen zich ten opzichte van dit Huis gekenmerkt heeft. Schrijfwijze en uitdrukkingen zijn weêrgegeven volgens de oorspronkelijke dokumenten van 1631.

„Informatiën precedent by Antony Wachtelaer, Lieutenant Griner, voor mij Willem van Hulsen, genaempt Colibrant oepenbaer notaris by de Raede van Brabant, geadmitteert voor de getuigen naer genaempt den leste Febr. 1631.

Eerst is gecompareert heer Hendriek Geevaerts, by voers. Lieutenant gerechtelyk gedaegt omme getuygenisse der waerheyt tegeven over seecker moetwillig voorstel by vele diversche personen gedaen aen die van het Goedshuys van Postel, ende heeft verklaert op syne pristerlyke borst, dat hy heeft gesien op gistren, wesende den 27 Febr. 1631, omtrent het voers. cloester *veele dusende personen*, aen welcke altemael syn uytgeryckt d'ordenarisse prove ofte prebenden [aalmoezen] van den vetten donderdach. Deselve hebben dan voergestelt eene groote moetwillicheyt, soo met slaegen, worpen met steenen met gaeffelen ende andersints. Eenighen van die syn met sulck gewelt ende furiën gevallen op de poerten van 't voers. cloester, dat sy deselve hebben opgebroecken ende oock diverschen deuren ende caemeren, die sy hebben uytgespolieert, gelyck sy oock hebben gedaen den kelder, oock hebben weggedraegen diversche dingen van seep, honinch, cleeren, speck, sonder dat men conste [kon] geweeten in 't particulierlyck, wie 'tselve hadde gedaen....." Toen nu de kloosterpoorten geen langer weerstand konden bieden aan de herhaalde mokerslagen, drong er de plunderende troep binnen onder godslas-

terend geschreeuw; ziehier eenige letterlijke mededeelingen.

„De voors. heer Comparant Henricus Geevaerts meynde deur [door] hun voerstel ende dreygementen, dat sy in hunne furiën ende moetwillichheyt allen die van 't cloester souden hebben doetgeslaegen; gelyck dieselve heer comparant ook heeft gesien ende gehoort datter velen van 't cloester syn geslaegen, gestooten ende geworpen, onder welcken dit voerstel heeft helpen aanvanghen, was seec-Hannen in de wandelinghe, anders genaempt met synen gerechten naam Jan van H....., geboeren ende woenachtich binnen Mol. De voors. heer comparant heeft oock verclaert, dat deese Jan een van d' eersten dit voerstel heeft begonst ende op die van 't goidshuys steenen, houten ende andersints heeft geworpen ende leeren [ladders] gerecht om 't cloester te beclimmen. Item heeft deese comparant gehoort sulcke dreygementen van doetslaen, vermoerden ende in brant steecken, dat hij was verschrickt in 't selve cloester te blijven.

Onderteeckent in 't voors. cloester 28 Febr. 1631.

Jan Leppens, secretaris tot Reusel."

Egidius Janssen, pastoor te Veldhoven en Kanonik van Postel, getuigt ditzelfde met nog het navolgende..... „deese comparant heeft gesien, dat sy met gewelt de cloesterpoerten aen stucken hebben geslaegen: de religieusen, met hen willende in 't minnelyck composeeren, vraegden hun d'oorsaecke van hun tumult, ende dat men hun soude geven tgenen men behoerde te geven. Daermede nyet te vreden gehouden, syn sy de religieusen met gewelt ende injuriën aengevallen om hen 't ontnemen het gelt, d'welck sy houdende waeren om hen te appai-

seren. Sy hebben aen de religieusen 't gelt affreuselyck ontweldigt, soodat sy werden genootsaeckt voor de dreygementen hun cloester te ontvluchten om hun selven te salveren.

Gedaen in 't cloester van Postel 28 Febr. 1631, ter presentie van Jan Leppens, secretaris tot Reusel en Egidius Janssen, pastoor tot Velthoven."

Pieter Everaerte getuigde den 6 Maart 1631, dat de gemoederen der aanvallers zoo opgewonden waren, dat hij in dien nacht voor het leven der Kanoniken vreesde.

Deze persoon, alsmede Martyn Baeten, hebben gerechtelijk voor Luitenant Griner getuigd, dat vele lieden van de laagste klas uit Arendonck en Reusel zich aan diefstal en balddadigheden hebben plichtig gemaakt. Onder anderen zijn Simon Pauwels, een Arendoncker, met zijne twee zonen, en Jan Compens als de aanleiders dezer wreedheden opgetreden.... „hebbende Symon het bloot messche [mes] in de handt, spreeckende met grouwelycke woerden: wi sullen die paepen daeruyt driven, ende de eene soone heeft steenen geworpen naar de religieusen ende hunne domesticques...." Voornoemden Simon zien wij bij dit gepeupel steeds den boventoon aangeven; maar alleen zoolang, totdat het voor hem gunstig getij afgeloopen was, dan wendde hij zich naar een andere bovendrijvende partij.

Jacob Van der Putten, die eene hoeve der abdij bewoonde, kreeg een bezoek van twee Arendonckers, vergezeld van eene vrouw: allen bedelaars van de ergste soort. Dit drietal, tierend en woedend over de hun gegeven aalmoes, zeide: „dit is eene schoone Postelsche hoeve, denwelcke moet geschieden als de afgebrande

hoeve..... men moet den prelaet doetschieten in syne carootse [rijtuig]..... ende spracken meer grouwelycke dreygementen"..... Zoo 20 Mei 1631 Cornelius Leppens, secretaris.

De twee volgende personen, Jeroem Blocx en Jan Mynten, beide eerlijke Arendonckers, hebben J. Du Chesne, Prelaat van Postel, in tijds gewaarschuwd om niet buiten de poort te gaan wandelen, zeggende: „daer synder tot Arendoncq die seggen, dat si den prelaet buyten de poerte vinden wandelen, hy niet levende in syn cloester soude incoemen..... si dreyghen hem doetschieten als eene voghel."

Wanneer men aan zulke booswichten voorhield, dat zij om hunne misdaden het gerecht niet zouden ontkomen, dan luidde hun antwoord..... „Wi souden een twintich mylen van hier loepen, den duyvel mocht ons daer letten, wie sou ons daar molesteren? ofte connen quellen?....."

Al deze feiten zijn betuigd door W. Van Hulsen, genaamd Colibrant, notaris, 21 Maart 1631.

Thomas Janssen, voorheen burgemeester te Lommel, heeft op eed verklaard, den 27 Feb. van 't laatstgenoemd jaar, vele duizenden lieden te Postel gezien te hebben, „die het cloester spolieerden ende eenigen hebben meschen getrokken, deedden dreygementen van branden ende moerden, soodat de religieusen vluchtten."

Een wever, wonende te Luiksgestel op de hoeve van Thielman, pastoor te Borkel, heeft den 27 Feb. 1631 een groot aantal brooden te Postel weggenomen..... Willem Hoybergs, een Bladelaar, heeft Simon Pauwels hooren zeggen, terwijl hij met zijne gespierde armen een mes in het rond slingerde..... „laet sy maer coemen de

paepen, wi sullen hen als riemen sneyden", „meteen begonst hij de mueren te climmen ende de poerten te breecken."

Een Simon Sneyers met meer anderen van Arendonck deden in wreedheid niet onder voor bovengenoemden persoon.

De heffe van Bladel, wellicht eene bende van het Hellenend, een vroeger zeer beruchte plaats van dit dorp, was bij deze wreedheden in groot getal vertegenwoordigd; als handelende personen traden o. a. op Lenert, de lepelmaker, Henrick Lamberts met zijne vrouw en kinderen, Willem Hoyberchs, Jan Nelis, Cornelis Steensel, Theunis Bastiaens en Jan Gevaerte. Dezen bestormden en beukten met woede op de poorten, totdat deze, aan 't geweld geen weerstand meer kunnende bieden, aan stukken vlogen; genen eigenden zich alles toe, wat onder hunne handen viel.

Aan woede en wreedheden van den kant der vrouwen ontbrak het ook niet. Eenige vrouwen gingen te werk met een afgrijselijk getier. Wij willen een paar voorbeelden aanhalen.

Jan Bleys heeft bij eede verklaard, dat „hy gesien heeft eene vrouwe Jen Hannen uit Baelen, die met furie steenen werpte op de binnenpoerte ende gelasen [glazen] des cloesters. Soo moeten wi die..... paepen leeren, ende sweerende by de hel ende duyvel, dat si most plonderen ende spolieren, gelyck d'anderen."

Lenert, de lepelmaker, met zijne vrouw en Goosen Hermans uit Bladel behoorden ook tot de voornaamste belhamels; de toespraak van den Abt Du Chesne gaf slechts nieuwe brandstof voor hun tot roof ontvlamde gemoederen. Dit schuim sprak slechts van „moerden, doet-

slaen, de paepen cappen als vogel-aes: soedat de abt ende syne assistenten genoetsaeckt waren te vluchten om hun lyf te salveren....."

De ondankbaren wilden steeds grootere aalmoezen bebben, alhoewel de abdij niet bij machte was dit te doen. Nogtans waren de almoezen niet gering; want een oude memorie zegt, dat op de twee groote „*Speendagen*" vóór Paschen somtijds tot de 30 zware varkens en meer dan 3000 liters koren uitgereikt werden. Verder zegt dit handschrift: „de moetwilligen proevenaers [personen, die aalmoezen kregen] willen de proeve hebben goet, groot ende veele naer hunne beliefte, of andersints souden si tgheele cloester spoelieren, gelyck dat reeds twee of dry keeren is geschied.

Toen hebben de moetwilligen de woonplaatsen, voor de aermen gemaakt, het eene naar het andere afgebroken, ende met de stylen die poorten op ende ter neergeloepen, ende het ander in brand gesteken. Dan de gelasen uytgeslagen, sommigen van de religieusen en de domestiquen gequetst, met bylen ende hacken de deuren geopent, het cloester ende kelder ingeloepen, uytgeroeft wat sy connen aengeraecken. Een wyle tyds daernaer hebben si den moelen, voer het cloester staende, afgebrant met noch sommige pachthoeven ende schueren tot Baelen ende tot Reusel."

Ziedaar, lezer, eenige aanvallen, waaraan Postel in de XVII^{de} eeuw blootgesteld was.

XIII.

Een Kanonik te Postel wreedaardig vermoord. De kloosterlingen vluchten naar Limburg. (1635.)

Bleef het klooster van Postel met zijn weldoend gasthuis, na zoo zwaren strijd ondervonden te hebben, en door goddelooze handen zoo wreed bezocht te zijn, voortaan rustige en stille dagen beleven?

Men zou zulks mogen denken, en het Christelijk gemoed zou geen anderen wensch hebben kunnen uiten: toch werd die wensch niet verwezenlijkt. Er kwam een tijd, waarop een onschuldige Kanonik te dezer plaats door den moordpriem van eenen soldaat viel.

Tijdens de zoo prangende retorsie-plakkaten van 't jaar 1634, in die voor den godsdienst zoo hachelijke tijdsgewrichten werd de abdij door een troep Duitsche soldaten op nieuw overrompeld en uitgeplunderd. Om van deze nieuwe aanslagen niet meer te gewagen, die veelal met de reeds medegedeelde overeenkomen, zullen wij slechts spreken over de vermoording van den Kanonik Augustinus Van Zeeland. Hij was in 1605 te Gemert, in Noordbrabant, geboren en deed in 1632 te Postel zijne plechtige kloostergeloften; drie jaren later is hij tot de priesterlijke waardigheid verheven. Niet lang mocht de voorbeeldige Norbertijn die priesterlijke waardigheid uitoefenen; want toen voornoemde soldaten het klooster binnentrokken om het te plunderen, viel Van Zeeland onder de handen van eenen soldaat. Hij was eerst naar de kerk gevlucht, doch werd door den soldaat achtervolgd, die hem op

den drempel van het Godsgebouw inhaalde en daar zijnen dolk tot aan 't gevest den onschuldigen kloosterling in het lichaam plofte. Daar lag het slachtoffer met eene diepe wonde, waaruit het bloed in breeden straal neergudste. Niettegenstaande alle aangebrachte hulp, bezweek de Kanonik den volgenden dag, den 12 Juli 1635, te Postel. De laatste woorden, die zijne veege lippen lispelden, waren eene bede om Gode de genade af te smeeken voor zijnen koelbloedigen moordenaar.

Uit vrees voor meer dergelijke wandaden namen de andere Kanoniken de wijk naar Bree, in Limburg, waar de abdij, zooals we vroeger gezien hebben, een toevluchtshuis bezat: hier verwijlden zij, totdat rustige dagen aanlichtten.

Uit het tot dusverre verhaalde blijkt, dat nu eens heldere en aangename tijden voor dit Huis aanbraken, dan meer donkere en droevige stormen; doch werd Postel somtijds zwaar geslagen, het kon zich gewoonlijk weêr spoedig oprichten, evenals de bloem des velds, die wel door de plasregens neêrgedrukt wordt, doch het hoofd weldra wederom verheft met nieuwe krachten.

Toen Postel zijn groot getal hoeven, molens enz, die in Noordbrabant lagen, ter gelegenheid van het Vredesverdrag van Munster, in 1648, verloren had, of liever hiervan later wederrechtelijk na een zeer langdurig rechtsgeding beroofd was, moest ook de weldadige invloed van zijn Godshuis ophouden. De volkstoeloop nam echter ook een einde en hiermede de balddadigheden van eene menigte, die men zoo dikwijls als een uitgehongerd heirleger langs de abdij zag rondslenteren: hier groepsgewijze langs de kloostergebouwen rondtrekkend, ginder joelend op de

grasperken der abdij neergevlijd, waar die menigte dikwijls al morrend, dreigend en de heillooste ontwerpen smedend, het uur der aalmoes-uitreiking afwachtte.

Opdat de lezer een volledige kennis van de staking der aalmoezen krijge, moeten wij hier nog iets bijvoegen.

XIV.

Stremming van de uitreiking der aalmoezen te Postel.

Aan het Munstersch Vredesverdrag van 1648 was vele jaren lang een reeks van moeielijkheden verbonden, aangaande de goederen, die Postel met het volste recht in Noordbrabant bezat.

De groote vraag, die langdurige en ingewikkelde processen veroorzaakt heeft, was of Postel onder de Meierij van 's Hertogenbosch, òf onder het Markgraafschap van Antwerpen behoorde. Dat Postel steeds onder Antwerpen behoorde, gelijk nu nog het geval is, werd op meer dan 150 deugdelijke bewijsgronden verdedigd in het werkje *Deductio brevis*, en zoo moet men zeggen, dat dit klooster ook alle recht op zijne bezittingen in Noordbrabant behield. Voordat de uitspraak der rechtbank gevolgd was, drongen de Hollanders, ten getale van 25 plunderaars onder den aanvoerder Abraham Tempelaar, den 1 September 1651, de abdij gewapenderhand binnen en trachtten zich hare goederen aan te matigen. Nauwelijks was Leopoldus Wilhelmus, Gouverneur-generaal der Nederlanden en Aartshertog, van deze wreede eigendoms-schennis ingelicht, of hij zond, na voorafgaand bevel van Brabrant's Kanselier, een afdeeling soldaten

naar Postel om den indringer, die zich daar genesteld had, te verdrijven. Dit gelukte; want de Hollandsche aanvoerder moest met zijne handlangers, den 14 October 1651, het grondgebied van Postel verlaten.

Toen de Halfverdeelde Rechtszaal (*la Chambre Mipartie*), te Mechelen gevestigd, een gunstigen en rechtvaardigen uitslag aan de abdij voorspelde, poogden de Hoogmogende Staten deze eindbeslissing te vertragen. De rechtbank werd ondertusschen ontbonden met het gevolg, dat de zaak in 1721 nog niet geëindigd was.

De Kanoniken van Postel lieten intusschen geene rechtvaardige middelen onbeproefd om de hun ontvreemde goederen terug te erlangen. Hiertoe werden de bondigste vertoogen op het tapijt gebracht, nu eens door bizondere agenten te 's Gravenhage, dan weer door medewerking van die regeering, waaronder Postel van af zijn begin behoorde. Ofschoon de Kanoniken er in slaagden de verkooping hunner goederen, die meermalen afgekondigd was, te beletten, gelukte het hun echter niet daarvan in 't bezit te blijven.

Eerst den 8 November 1787, onder keizer Joseph II is het geschil van Postel's ligging naar recht beslist, te weten, dat die plaats onder Antwerpen behoorde.

Deze kwestie, zegt P. Heuvelmans in de *Kronyk van Turnhout*, is later op diplomatieke wijze geregeld. Nogtans, en zelfs nog ten tijde, dat de afgezanten van den Keizer hierover in onderhandeling waren, verkochten de Hollanders in Noordbrabant, zooals te Bladel, Lierop, Someren enz., de Postelsche hoeven, molens, landen enz. en inden zij de opbrengst der tienden, in weerwil der protestatiën en klachten van de genoemde gezanten;

waardoor de abdij zich van hare grootste inkomsten beroofd zag. Dit alles stremde den grooten stroom der aalmoezen, zoodat het behoeftige volk slechts in veel mindere mate van zijne weldoende wateren kon drinken.

Hebben wij tot dusverre Postel hoofdzakelijk op het gebied der weldadigheid beschouwd, in de volgende hoofdstukken zullen wij de treurige lotgevallen schetsen, die tijdens de Fransche omwenteling hier plaats grepen, toen de Kanoniken tusschen blanke zwaarden en gevelde bajonetten uit hunne abdij verdreven werden.

(*Wordt vervolgd.*)

TH. IGN. WELVAARTS,
Archivaris der Abdij van Postel.

VERSCHEIDENHEDEN.

DRIE VERHANDELINGEN VAN AVICENNA.

De wijsgeerige onderzoekingen en geschriften der Arabische geleerden gedurende de middeneeuwen beginnen voor goed sedert de studiën van Avicenna (Ibn Sina, † 1037), die aan de geheele Arabische philosophie hare richting gegeven heeft. Zijn naam is den beoefenaars der werken van S. Thomas Aquinas wél bekend. Menigwerf vermeldt en bestrijdt de Heilige Leeraar de gevoelens van dezen, in de meeste zijner werken Aristotelischen wijsgeer, den beroemdste onder de Arabische uitleggers van den Stagiriet.

Ibn Tofaïl verhaalt van Avicenna, dat hij zijne ware overtuiging omtrent verscheidene wijsgeerige onderwerpen niet in zijne vele uitleggingen en verklaringen op de werken van Aristoteles heeft meegedeeld, maar wel in het *Boek van de Oostersche Philosophie*. Avicenna verdedigt werkelijk verscheidene beginselen, die met den Koran in tegenspraak zijn; maar hij poogt ze altoos zóó voor te stellen, dat ze met dezen Bijbel der rechtgeloovige Mahomedanen vrij goed schijnen overeen te stemmen. Waar dit geheel en al onmogelijk was en ook als hij onbewimpeld wilde spreken, zal hij een middel, dat in 't Oosten meer gebruikt was, hebben aangewend om zijne leeringen zonder schade voor zich zelf te verspreiden: hij zal ze slechts aan een beperkt getal vertrouwelingen hebben geopenbaard, die het geheim moesten bewaren.

Het Boek van de Oostersche Philosophie is niet tot ons gekomen, maar de geleerde Deensche onderzoeker der Arabische wijsbegeerte, de Heer Van Mehren meent eenige verhandelingen gevonden te hebben, die den inhoud van dit

boek wedergeven en de verborgen leer van Avicenna bevatten. Zij zijn geheel verschillend van de geschriften, welke Avicenna in aansluiting bij Aristoteles schreef, en de leer, welke zij voorstaan, is eene Oostersche emanatie-leer, waarbij bijv. de schepping uit niets evenzeer als het bestaan eener eeuwige stof geloochend wordt. Drie verhandelingen zijn het meest van belang, zij hebben allen de ziel tot onderwerp. In de tweede, *Verhandeling over de ziel* geheeten, zegt Avicenna: „Ik verbied „aan ieder, die dit geschrift leest, het aan niet geheel ver- „trouwde lieden of menschen van een slecht leven bekend te „maken, het hun voor te lezen, en ook het op eene niet veilige „plaats te bewaren." Hieruit neemt de Heer Van Mehren een nog al sterk bewijs voor zijne onderstelling.

De Deensche geleerde gaf de drie opgegeven geschriften uit onder den titel: *Tre Afhandlinger af Avicenna om Sjoelen, beskrevne af A. F. Van Mehren. Aftrijk af Oversigt over d. K. D. Vidensk.* Selsk. Forhdl 1881. — Wat deze uitgaaf voor ons, Nederlanders, bijzonder merkwaardig maakt, is de oorsprong der teksten. Want het eerste der drie geschriften is ontleend aan een *Codex* van 1276, en de beide anderen aan een deel van Avicenna's werken, en al deze bronnen behooren met andere geschriften van Avicenna, eene kostbare en zeldzame verzameling, tot de handschriften van onze Leidsche universiteits-bibliotheek. Door de welwillende tusschenkomst van den Leidschen Hoogleeraar De Goeje kreeg de Heer Van Mehren de bronnen voor zijn werk te zijner beschikking.

In het geleerde tijdschrift *Le Muséon* (tom. I, N. 2, 1882), waaraan wij deze bijzonderheden ontleenen, wordt de inhoud van 't eerste geschrift aldus opgegeven: I. Over het begrip van het terugkeeren der ziel. II. Uiteenzetting der verschillende meeningen hierover. III. Onderzoek en wederlegging der valsche meeningen, vooral met betrekking tot de zielsverhuizing. IV. Onderzoek over het zelfstandige wezen van den mensch — een wezen, dat men als bestaand moet onderstellen, zelfs wanneer al het toevallige verdwenen is. V. Bewijs, dat 's menschen zelfstandigheid eeuwig is. VI. Bewijs van een toekomstig leven. VII. Over de verschillende graden van gelukzaligheid en van

straf in de wereld na deze. — Het doel der zeven afdeelingen is aan te toonen, dat de ziel als onafhankelijke zelfstandigheid een oorsprong heeft, welke geheel van dien des lichaams verschilt, en dat er tusschen lichaam en ziel bijna geene nauwe betrekkingen zijn. De ziel moet beschouwd worden als de Voorzienigheid des lichaams, waarvan zij zich als van een werktuig bedient. Bij den dood wordt het lichaam in de stoffelijke bestanddeelen ontbonden, waaruit het is samengesteld, terwijl de ziel naar de mate harer voorbereiding het eeuwige en geestelijke leven aanvangt, waarvoor zij bestemd is.

Hiermede is de Arabier in lijnrechte tegenspraak met de leer van zijn Koran, die de zaligheid en de straffen van het andere leven als zeer stoffelijk opvat; en daar hij zich overigens als rechtgeloovig volgeling van den Profeet bleef voordoen, zal hij wel zijne redenen gehad hebben om zijne van den Koran afwijkende of er mee strijdige opvattingen slechts aan weinige vertrouweligen zonder eenige omsluiering bekend te maken. Trouwens, zulk eene dubbelhartigheid past volkomen bij al het kwaad, dat velen over het karakter van dezen wijsgeer gezegd hebben.

Het is echter noodig hierbij te voegen, dat de Heer Van Mehren wel eene vrij uitgebreide levensbeschrijving van Avicenna in 't *Muséon* (t. 1, N. 3) geeft, maar de beschuldigingen van losbandigheid en onmatigheid achterwege laat, welke bijv. Dr. Stöckl, in zijn *Lehrbuch der Geschichte der Philosophie* (1875, S 431) en in de nieuwe uitgaaf van *Wetzer und Welte's Kirchenlexicon* zonder aarzeling tegen hem inbrengt.

P.

DE HEILIGE STAD KAIRWAN.

Den 26en September 1881 maakte zich de Fransche generaal Etienne zonder slag of stoot van de Tunesische stad Kairwan meester. Zij is voor de Muselmannen de heiligste stad van Noord-Afrika; daar komen zij hun dweepzucht voldoen en haar aanvuren bij het bezoek der moskees en andere Mahomedaan-

sche heiligdommen, die te Kairwan in overvloed te vinden zijn. Dicht bij deze stad ligt het in hooge eer gehouden graf van Sidi es Saheb, den makker en boezemvriend van Mahomed; hij overleed te Kairwan; eenige haren uit den baard van den Profeet rustten steeds op het hart van Sidi; en hij werd er ook mede begraven. Dit gaf aanleiding tot de legende, dat hij de barbier van den Profeet was. De voornaamste der 149 moskees is toegewijd aan Sidi Okhba, een Arabisch krijgsoverste, die de stad in 670 stichtte. De Beys van Tunis worden gewoonlijk in deze moskee begraven, en volgens een legende zal Mahomed aan de zielen dier geloovigen, welke daar rusten, bijzondere gunsten bewijzen en ze terstond ten hemel opnemen. Een oude Arabische voorspelling zegt ook, dat Kairwan, als het eind der wereld naakt, de bewaarplaats der heilige schatten van Mekka zijn zal; en thans verwachten verscheidene goede Muselmannen, dat dit zeer spoedig gebeuren zal.

Naar Kairwan en de moskee van Okhba in het bijzonder trekken jaarlijks duizenden pelgrims uit alle streken van Afrika, en tot nog toe waren slechts weinige Christenen binnen hare wallen doorgedrongen, terwijl het aan geen enkelen Jood ooit toegestaan werd er een voet binnen te zetten; alle zaken, die met de Joden gedaan werden, moesten omstreeks een mijl buiten de stad in een daartoe aangewezen huis worden behandeld. Men kan zich dus voorstellen, hoe de inwoners der heilige stad thans gestemd zijn, nu Generaal Saussier hen noodzaakt om hunne poorten, hunne moskees en andere heiligdommen voor Christenen en Joden open te zetten. De correspondent van de *Times* bezocht nu de moskee van Okhba; volgens zijn beschrijving ligt zij op dezelfde lijn als de stad Mekka en is dus gericht van het Westen naar het Oosten. De bidkamer ziet naar het Oosten, en de *minar* of toren, van waar ook de openbare gebeden geschieden, staat aan den Westkant. Aan de Zuidzijde ziet men vier schoone voorhoven. De lengte der moskee bedraagt 142 Engelsche ellen, de breedte is verschillend, gaande van 85 tot 75 Engelsche ellen. Zij heeft inwendig 412 kolommen. De bidkamer dezer moskee is 80 el lang en 40 breed. Zij bestaat uit een groot middenschip,

welks luchtig gewelfd dak door een dubbele rij van zeer zware zwart marmeren kolommen gedragen wordt; verder heeft zij negen kleinere vleugelkoren, door 18 rijen dunner kolommen in allerlei kleur afgescheiden. Het schip eindigt in een koepel met geschilderde glazen.

De correspondent van den *Graphic* was de eerste Christen, die een voet in den graftempel van Sidi es Saheb zetten mocht. Dit heiligdom bestaat uit een reeks prachtige voorhoven, met een moskee en een minaret. Het graf zelf ligt in een gewelfd vertrek van omstreeks twintig voet in 't vierkant, met wit en zwart marmer in geometrische figuren afgezet, schemerachtig verlicht door vensters met geschilderd glas, en is bekroond door een koepel. Het graf zelf is overdekt met geborduurde overkleeden, die de Beys van Tunis hebben ten geschenke gegeven, en omringd door een bronzen hek. De vloer der grafkamer is met Turksche, Perzische en Kairwansche tapijten belegd. (*The Graphic*. 1882, N. 625 en 631.)

VERBODEN BOEKEN.

De H. Congregatie van den *Index* heeft bij haar Dekreet van den 10 Juli ll., dat denzelfden dag door Zijne Heiligheid den Paus is bekrachtigd, de volgende geschriften op de gewone wijze veroordeeld:

G. Borelli, *Studii Filosofici Sociali. I. La sola possibile Religione dell' avvenire.* II. *Appunti sociali sul matrimonio e sulla famiglia.* Seconda edizione con Appendice. III. *Studii sulla prostituzione.* Roma. 1881.

T. Mamiani. *Delle Questione Sociali e particolarmente dei Proletarii e del Capitale, libri tre.* Roma. 1882.

E. Renan. *L' Ecclésiaste traduit de l'Hébreu avec une étude sur l'âge et le caractère du livre.* Paris. 1882.

F. Gregorovius. *Atenaide, storia di una Imperatrice Bizantina.* Versione dal tedesco di R. Mariano. Roma. 1882.

De schrijver van het werk: *Pie VII et les Jésuites d'après des documents*, dat door het Dekreet van 3 April 1882 verboden was — J. L. Chaillot — heeft zich onderworpen.

UIT DE WERKEN VAN DEN H. CYPRIANUS

(† 258).

Over de H. Eucharistie: Calix dominicus sic bibentes inebriat ut sobrios faciat, ut mentes ad spiritalem sapientiam dirigat, ut a sapore isto saeculari ad intellectum Dei unusquisque resipiscat; et quemadmodum vino isto communi mens solvitur et anima relaxatur et tristitia omnis exponitur, ita epotato Sanguine Domini et poculo salutari, exponatur memoria veteris hominis, et fiat oblivio conversationis pristinae saecularis ac maestum pectus ac triste, quod prius peccatis angentibus premebatur, divinae indulgentiae laetitia resolvatur. (*Epist.* LXII.)

Jesus Christus, Dominus et Deus noster, ipse est summus sacerdos Dei Patris et sacrificium Patri seipsum primus obtulit et hoc fieri in sui commemorationem praecepit . . . . Passio est Domini sacrificium, quod offerimus. (*Epist.* LXIII.)

Over het Vagevuur. Aliud est ad veniam stare, aliud ad gloriam pervenire . . . aliud pro peccatis longo dolore cruciatuum emundari et purgari Dei igne, aliud peccata omnia passione purgasse: aliud denique pendere in diem judicii ad sententiam Domini, aliud statim a Domino coronari. (*Epist.* LII.)

Memores nostri invicem simus, concordes atque unanimes, utrobique pro nobis semper oremus.... et si quis istinc nostrum prior divinae dignationis celeritate praecesserit, perseveret apud Dominum nostra dilectio, pro fratribus et sororibus nostris apud misericordem Patrem non cesset oratio. (*Epist.* LVII.)

Liever Turksch dan Paapsch.

(*Vervolg van blz.* 94 *vv.*)

III.

In gedrongen uiteenzetting gaven wij boven de hoofdbeginselen, waardoor de Staat volgens de leer der Openbaring en de getuigenis der gezonde rede moet bestuurd worden, zal hij aan zijn roeping niet ontrouw zijn en zijn regtsgebied niet overschrijden. Zij waren eeuwen lang de grondslag, waarop het maatschappelijk gebouw was opgetrokken, hecht en sterk tegen alle aanvallen van buiten en beroeringen van binnen. Van Constantijn den eerste, van Karel den Groote af wist niemand, eenige ketters uitgezonderd, van andere verhoudingen, kende niemand betere betrekking tusschen het gezag der Kerk en de magt van den staat. Het volk gevoelde zich gelukkig in het broederlijk zamenwerken van den vorst, die den rijksscepter, en den priester, die den kromstaf droeg, het achtte zóó zijne regten gewaarborgd en zijne vrijheid verzekerd. Beide magten, de geestelijke en de wereldlijke, bleven elk binnen haren werkkring, oefenden op elkander een heilzamen invloed uit, beschermden elkanders regten en eerbiedigden de eene het gebied van de andere — alles ten voordeele van de geheele maatschappij, tot wezenlijk heil van het volk. Eene betrekkelijk korte stoornis werd in die een-

dragtige zamenwerking gebragt door den verwoeden strijd, welk een overmoedig Keizer, een Coesaropapa van den echten stempel, aanbond tegen de Kerk, waarvan hij voorgaf de ware zoon te zijn, maar inderdaad de overheerscher wilde wezen. Ware hem de formule van onzen modernen tijd bekend geweest, geen schande had hij het gerekend den staat zijn afgod te noemen en zich zelf de tiaar van een paus op te zetten. Maar de kracht der waarheid en het gezond verstand des volks stonden aan de zijde van Gregorius den zevende en dwongen den dweepzieken Hendrik zijne dwalingen af te zweren.

Eerst aan de moderne, ook op regtskundig gebied gangbare rigting was het treurig voorregt voorbehouden om de verschillende dwalingen, bij wijlen en slechts hier en daar gedurende de midden-eeuwen opgestaan, in een korte formule te vertolken en in systeem te brengen. Men kent het wachtwoord, dat van de loges uitgaande en door duizenden en nog eens duizenden gedienstige echo's herhaald, den bedrogenen volken eene nieuwe leer moet verkondigen, het „ouderwetsche" regtsbeginsel in een modern verkeeren, God van den troon afstooten en den staat als eene nieuwe godheid ter aanbidding voorstellen aan wie zich te verlicht wanen om hun verstand aan eeuwige, goddelijke begrippen te onderwerpen. God zou niet langer de laatste bron van alle regten wezen, neen, den staat zou dat voorregt te beurt gevallen zijn, aan hem die voorrang toegekend moeten worden. De nieuwerwetsche regtstheorie, die allen bovennatuurlijken oorsprong van het regt loochent, zet de stelling op: „de staat is de hoogste en laatste oorzaak van alle regt." Tegenover die dwaze stelling een tegenbewijs te zetten,

eenigen twijfel aan hare waarheid te laten doorschemeren, ook schoorvoetend ze te onderschrijven — dit alles geldt bij de geavanceerde rigting voor achterlijkheid, voor domperigheid. Wie op den glorievollen titel van man van verlichting en geestesontwikkeling aanspraak maakt en niet door de toongevende pers onzer dagen als lichtschuw en duisterling uit den kring der beschaafde maatschappij wenscht gebannen te worden, hij bekenne door woord en daad, dat de staat en de staat alléén het regt schept, dat door hem alleen het begrip van regt verwezenlijkt wordt, dat regt en onregt is wat hij als zoodanig vaststelt, dat tegen deze zijne uitspraak geen hooger beroep bestaat, dat alles, ook het geheiligde gebied des gewetens, door die almagt van den Staat beheerscht wordt.

Aan den beruchten Rousseau komt de twijfelachtige eer toe dit beginsel zoo niet uitgevonden, althans in woorden uitgesproken te hebben. Door zijn idee, in zijn *contrat social* neergelegd, wordt hij logisch-noodzakelijk tot die ongerijmdheid gedreven. Als de maatschappelijke zamenleving der menschen niets anders en niets meer is dan eene vrijwillige overeenkomst om zich bij elkander aan te sluiten, in eene maatschappij zich te vereenigen, zich tot een staat te vormen, terwijl slechts een woeste, ongeordende natuurtoestand daaraan voorafging, waarin alleen het regt van den sterkste gold; als de staat niet in het plan der wereldorde, zooals God ze wilde, is opgenomen en slechts bestaat ten gevolge van een der artikelen van het maatschappelijk contract; als het bewustzijn van wat regt is den mensch niet door God werd ingeschapen; als het regt slechts op eene onderlinge

overeenkomst berust — ja dan zou elk individu al zijne regten aan den staat afgestaan hebben en al de persoonlijke regten van elk in het bijzonder zich in den staat als in een alles zamenvattend geheel vereenigen; dan kon de staat voor de bron van het regt gehouden worden, en geen regt was mogelijk zonder hem. De verdedigers van dit systeem kennen daaraan alle voortreffelijke hoedanigheden toe, en toch kunnen zij het van één gebrek niet vrijpleiten: het is in schreeuwende tegenspraak met de Openbaring, met de rede en met de geschiedenis.

Niettemin is het door de geheele antichristelijke, liberale partij op haar vaandel geschreven. Modern-gezinde staatslieden en wetgevende kamers, zij allen verkondigen het luide als hunne regtstheorie en, wat van een nog rampzaliger strekking is, zij brengen het ook in het leven over. Volgens hen „is er geen regt dan wat door den „staat vastgesteld en gewaarborgd is; regt blijft regt „zoolang de staat het erkent; maar houdt de erkenning „van den staat op, dan verdwijnt het regt; het ware „een opstand tegen de majesteit van den staat zich een „regt aan te matigen, dat hij niet erkent, of zich nog te „beroepen op een regt, dat hij ongeldig verklaard heeft, „of iets niet als regt te huldigen wat hij als regt „voorstelt."

Met dit beginsel gewapend, heeft het liberalisme dikwerf de magt om het regtmatig verzet tegen zijne dwingelandij te onderdrukken, om den kreet van een verontrust geweten te smoren.

Men vergete het echter niet ook hier op de valsche taktiek van het liberalisme te letten. De ware aard van deze dwaling, zoodra zij het praktisch terrein betreedt,

is *zelfzucht;* bij haar komt het minder aan op het beginsel dan op de daad; zij is steeds bereid, als het de moeite loont, om haar idée prijs te geven; tijdelijk voordeel, aanzien, genot is wat zij bij voorkeur zoekt; het belang der partij moet beslissen over goed en kwaad; al zou hetgeen zij beoogt ook kwaad zijn, het moet goed heeten, indien dit voor het partij-belang nuttig is; maar ook omgekeerd: ware iets ook buitengewoon goed, het zal en moet kwaad zijn, zoodra het voor haar streven nadeelig zijn kan. Het eigenbelang, en dit alleen, beslist over het zedelijke gehalte van eene of andere handeling, over de billijkheid van deze of gene beslissing, over regt en onregt. Op ééne of meerdere inconsequentiën let zij niet, wanneer slechts hare plannen bevorderd worden; evenmin schaamt zij zich om een huichelachtig masker voor te hangen, wanneer zij daarachter hare baatzuchtige bedoelingen verbergen kan ter betere verschalking van het ligtgeloovige volk.

Kiezen wij een voorbeeld uit de velen, welke voor de hand liggen. Een ieder is overtuigd, dat het liberalisme met alle kracht van den haat, welken de dwaling koesteren kan, aan het Christendom en aan elke positieve godsdienst vijandig is. Waar het kan, zal het die eerst uit het openbaar, later uit het privaat leven verdringen. Maar acht het zulks beter, dienstiger voor zijne plannen, de toon zijner organen wordt minder schel, allengs zoetvloeijend om straks in weemoedige klanken over te gaan. De wijze van aanval is veranderd, ook de krijgstrompet stoot andere geluiden uit. Toen de pauselijke onfeilbaarheid tot leerstuk der Katholieke Kerk verklaard was, huichelde het liberalisme van alle landen eene niet alle-

daagsche vooringenomenheid met de Katholieke leerstukken. Het riep allerwege: „wee en ach!" over het oude geloof, dat bedreigd werd, en over de verbastering, welke daarvan het gevolg zijn zou. Eene buitensporige voorliefde voor de reinheid en onvervalschtheid van de ware leer werd aan den dag gelegd: „De Katholieken worden — zoo heette het — van een heerschzuchtigen Paus, ge„steund door omgekochte Bisschoppen en voortgestuwd „door dweepzieke Jesuiten, op een dwaalspoor gebragt; „de oude Moeder-Kerk week van haar roemrijk verleden „af; aan het geweten der goede en brave Katholieken „werd geweld aangedaan; het geloof ging te niet, en de „oude Paus was waanzinnig geworden." Waarom al dat gebazel, al die huichelachtige femelarij? Was het belangstelling voor de ware leer, liefde voor de waarheid, aanhankelijkheid aan het geopenbaard geloof? Ware dit het uitgangspunt der weeklagende liberalen geweest, wijzer hadden zij gedaan de beslissing van het onfeilbaar gezag te eerbiedigen en daarin te berusten. Maar der Kerk moest een onheelbare wond toegebragt worden, de Katholieken moesten, zoo mogelijk, tegen Rome opgezet, het getal der Oud-Katholieken vermeerderd, de staat aangehitst tegen den verdichten overmoed van den Apostolischen Stoel. Daarom eerst het masker voorgehangen en eene belangstelling gehuicheld, waarover de liberalen wel zelven het meest zullen gelagchen hebben.

Gelijk in het godsdienstige, zoo vertoont het liberalisme ook op regtskundig gebied een dubbel aangezigt. Geen inconsequentie wordt gevreesd, wanneer zij slechts voor het eigenbelang, het voordeel der partij bevorderlijk is; zij moge zoo grof zijn als zij kan, duidelijk strijden tegen

alle uitspraken van het gezond verstand, de eenige vraag is deze: „Is zij dienstig om naar het beoogde doel te „voeren?" Zoo ja, dan krijgt ze een eervolle plaats onder de magtspreuken, waarmede elke aanval van buiten afgeslagen of als bespottelijk voorgesteld wordt.

Vooral zijn het de beide woorden „magt en regt", die in dit huichelachtig spel dienst moeten doen. Om de beurt worden zij der onnadenkende menigte voorgehouden, als het ingebeelde regt der partij verdedigd of het wezenlijk regt van anderen ingekrompen moet worden. Zou iemand het wagen eenig verzet te toonen tegen de heerschappij der liberalen, fluks wordt alle objectief regt, door eene liberale meerderheid als regt gewild en in kamers of parlementen doorgedreven, als een ondoordringbaar schild voor de borst gehouden. Daarachter verschanst men zich en houdt men zich voor elken aanval veilig. „De wet, „de souvereine wet wil het immers; tegenover haar is „geen beroep op hooger uitspraak mogelijk; die wet moet „geëerbiedigd, moet nageleefd worden" Zulk regt, door eene kunstmatig zamengestelde liberale meerderheid en ten gunste derzelfde fractie uitgevonden en bekrachtigd, niemand zou het heviger kunnen voorstaan of welsprekender verdedigen dan de liberalen. Dat wordt heilig, onaantastbaar regt genoemd, daarbij wordt bij hoog en laag gezworen, daarvoor in de bres gesprongen.

Zóó is het moderne regt omtrent *schoolwet en schooldwang*, een heilig, onschendbaar regt, als het eenmaal door de liberale meerderheid aangenomen is, al zou het ook de meeste burgers in hun belang krenken, en hunner overtuiging geweld aandoen, het wezenlijk heil der kinderen en der huisgezinnen vernietigen.

Zóó het zoogenaamde regt „*des faits accomplis*", hetwelk den atheïstischen Staat landen en volkeren als een gemakkelijken en rijken buit voorwerpt, al worden op die wijze ook eeuwenoude tractaten verscheurd, familiebetrekkingen tusschen regerende vorstenhuizen voor niets geacht, tradities en regten van onheugelijken duur verkracht. Zóó het regt „*des nationalités*", al komt daartegen de getuigenis der historie op tegelijk met die der natuur, al wordt een regtmatige politieke eenheid daardoor verbroken. Zóó ook het regt der publieke opinie of van den volkswil.

Gunnen wij nog eenige oogenblikken onze aandacht aan het moderne regt van „*non-interventie*". Waarom heeft het liberalisme van alle landen daarmede tot walgens toe gedweept? Niet de bloote theorie is het, die toelacht, maar het praktisch doel, hetwelk daarmede te bereiken is. Ook dàt beginsel moest dienst doen ter bevordering van liberale strevingen en ter bestrijding van conservatieve, Christelijke beginselen. Denken we ons het geval, dat in dezen of genen staat, waarin eene behoudsgezinde regering tot dusverre het bestuur in handen had, de revolutionaire partij langs allerlei sluipgangen opdoemt en niet alleen het leeuwenaandeel voor zich eischt, maar zelfs het geheele staatsbestuur als een haar regtmatig toekomend gebied tracht te bemagtigen: in die omstandigheden kan het liberalisme de noodzakelijkheid en de groote voordeelen van de „*non-interventie*" nooit genoeg ophemelen. Dan heet het: „elk volk heeft het regt zijne „eigene, binnenlandsche aangelegenheden te regelen; „niemand is geregtigd zich daarin te mengen." Stookt de revolutie oproer en grijpt zij naar de wapenen, of be-

magtigt een godvergeten overweldiger het gebied van een vorst, die het liberalisme verafschuwt, dan heet het: „localiseer den oorlog; laat de strijdende partijen hare „eigene zaken uitmaken." — Veronderstellen we een tegenovergesteld geval: de liberalen zouden ergens gevaar loopen door de meerderheid des volks of door het wijze staatsbeleid van den vorst magteloos te worden gemaakt, dan — wij hebben het in onzen tijd nog beleefd — is interventie geen inbreuk meer op de vrijheid der individuen noch op de onafhankelijkheid van den staat, maar eene politieke noodzakelijkheid, zelfs een zedelijke pligt. De beginselen, gisteren nog heilig, zijn verloochend, omdat het getij is veranderd en de bakens dus verzet moeten worden. De politiek van het eigenbelang maakte het noodig; de zoogenaamde vrijzinnige is slechts een baatzuchtige.

Al die nieuw uitgevonden regten zijn den liberalen dierbaar, niet uit eerbied voor een wezenlijk regt — in dit geval moest hun gedragslijn geheel anders wezen — maar om wille van het voordeel, dat zij daaruit weten te trekken.

Daarentegen, denken wij ons het geval, dat eenig regt, hoe oud, hoe eerbiedwaardig ook, op hoevele gronden ook steunend, aan het streven der liberale partij in den weg staat: het moet en zal vallen. Dan geen achting voor, dan geene verdediging van het regt meer. Het masker wordt afgeworpen en aan het regt openlijk de oorlog verklaard. Het lage beginsel der zelfzucht doet zich met alle kracht gelden; magt treedt in plaats van regt, en des noods wordt een beroep gedaan op den gewelddadigen arm van het gemeen. Voor het openbaar leven, zoo beweert men alsdan, is niet het regt, maar

alleen het belang als maatstaf te gebruiken; een regt, dat men verouderd noemt, zou slechts aan de algemeene ontwikkeling in den weg staan, eene lastige belemmering zijn voor de hooge vlugt, waartoe 's menschen natuur en roeping hem bestemmen. Daarom die slagboomen omvergehaald; dan wordt de loop der geschiedenis vrij, en geen stoornis zal 's menschen gang door het leven nog langer vertragen.

Onze moderne tijd heeft reeds zeer vele dergelijke declamatiën moeten hooren, wat nog erger is: hij heeft ze in praktijk zien brengen. Italië, de bakermat van „de vrije Kerk in den vrijen staat", altoos volgens den zin van Cavour, heeft meer dan eenig ander land de bruikbaarheid en de kracht van dat groote oorlogswerktuig tegen de Kerk — tegen haar toch is het vooral gerigt — leeren kennen. Wie telt de bouwvallen, in dat onwettig zamengeflanst en ongelukkig rijk ten gevolge der moderne theoriën opeengehoopt. De Paus mag door het regt niet beschermd, moet der revolutionaire magt ten prooi gelaten worden en, menschelijkerwijze gesproken, blijft hem ter zijner verdediging niets meer over dan de majesteit zijner Goddelijke zending. Wat het papier waard is, waarop de Waarborgenwet geschreven staat, hebben de schandelijke demonstratiën geleerd, welke bij het overbrengen van het stoffelijk overschot van Pius IX z. g. onder de oogen der politie konden plaats grijpen [1]). Ontheiligde kerken, gesloten

[1]) Niet onverdiend is de kastijding, die de Engelsche *Standard* — overigens geen blad, van sympathie voor den Paus en de Katholieke godsdienst verdacht — aan de huichelachtige liberalen gegeven heeft. Het blad wist aan zijn afschuw over de verguizing, het stoffelijk overschot van Pius IX

kloosters, verjaagde kloosterlingen, verbeurdverklaring van Katholieke stichtingen, geestelijken en seminaristen in een soldatenpak gestoken, prediking en onderwijs in de godsdienst bemoeijelijkt en door de politie onder toezigt gehouden, de loges daarentegen meester in de school

---

z. g. aangedaan, geen passender uitdrukking te geven dan door ze te noemen: „een schanddaad van het tegenwoordige liberalisme en van zijne „aanhangers in Italië." Door een warme hulde te brengen aan den grooten Pius, „een der reinste, een der naauwgezetste Pausen, die ooit op „den Stoel van Petrus gezeteld hebben, een van de Pausen, die het minst „kunnen worden aangevallen", brandmerkt het Engelsche dagblad de lijkschenders. „Die onuitwischbare schandvlek valt geenszins op de dienaren „des Pausen: zij kleeft alleen aan die liberalen, welke den naam van li„beralen dragen, maar dien naam onteeren door hunne ergerlijke onver„draagzaamheid en de walgelijke losbandigheid van hun gedrag." En wat mag de reden van dergelijke schanddaden zijn? „De waarheid — antwoordt het blad — welke onze overdenking ons doet inzien, is: een zeer aan„zienlijk gedeelte der liberale partij in alle rijken van het vasteland en „vooral in Italië laat geene gelegenheid voorbijgaan om het godsdienstig „gevoel te beschimpen, en toch altijd weer, zoo dikwijls dit maar met de „geringste geloofwaardigheid geschieden kan, een politieke verontschuldi„ging voor een zoo onteerende handelwijze aan te voeren Pius IX is „overleden, begraven; hij kan geen algemeene Kerkvergaderingen meer „bijeenroepen, geene Pauselijke bullen meer uitvaardigen, geene groote „excommunicatie meer uitspreken. De Kerk in Italië is van hare tijdelijke „bezittingen beroofd, zij is tot politieke onmagt veroordeeld, zij leeft in „armoede en in behoefte. De regtvaardigheid vordert de erkenning, dat „zij haar noodlot met kracht en waardigheid draagt. De overbrenging van „het lijk van Pius IX moest plaats hebben en kan niet afgekeurd worden. „Zij moest gebeuren openlijk en omgeven met de hoogachting van hen, „die hem hadden bemind, met het stilzwijgen van hen, die zijne vrienden „niet waren. Maar het liberalisme van het vasteland is aggressief, anders „kan het niet leven; het heeft het bewustzijn verloren van de onderschei„ding tusschen den politieken strijd en de gemeenheid van het atheïsme. „Het is er door deze toevallige gebeurtenis slechts in geslaagd zich een „brandmerk te meer te bezorgen. De verwachting van alle welgezinden „ziet naar den dag uit, waarop de wereld onder de heerschappij van hen „zal staan, die niet der meening zijn toegedaan, dat de beste wijze om de „vrijheid te vereeren in het beschimpen der godsdienst bestaat."

en weldra — zoo hopen zij — in de kerk, kerkelijke plegtigheden verboden, maar bacchanaliën van de schandelijkste soort toegelaten, zelfs begunstigd en betaald door regeringspersonen, grenzelooze ongebondenheden, welke zich aan het heiligste vergrijpen: dat alles en nog zoo veel meer geeft de verklaring van het beginsel: „magt is „regt", maar zal ook een algemeen bederf op godsdienstig, zedelijk en wettelijk gebied veroorzaken, en een algemeenen omkeer in alle verhoudingen van het leven voorbereiden.

Wie bij deze weinige voorbeelden, die aan de laatste jaren van Italië's geschiedenis ontleend zijn, andere dergelijke zoekt in Frankrijk, Beijeren, België, Pruissen, kortom in alle landen, waar het liberalisme zijne heillooze magt ontwikkelt, hij kan zich den algemeenen toestand naar waarheid voorstellen, maar ook tegelijk de geheele verwarring van het regtsbegrip, welke bijna allerwege heerscht, leeren kennen. Het regt ziet hij van zijne heiligheid beroofd, verwrongen ten gerieve van de eene partij en ter onderdrukking van de andere, erkend en toegepast, wanneer het der heerschende partij dienstig zijn kan, geloochend en verkracht, als de minderheid zich er op zou beroepen. Zelfs de grondwet der staten, die steeds voor het palladium der vrijheid en des regts gold, wordt roekeloos veranderd en verminkt; of schrapt men bijv. niet de bepalingen, welke der Kerk en den Katholieken gunstig zijn, terwijl men andere artikelen zorgvuldig behoudt, waaruit de liberale partij hare wapenen smeden kan ter uitbreiding van hare magt en ter onderdrukking van hare tegenstanders?

(*Wordt vervolgd*).

H. J. H RUSCHEBLATT.

RUSLAND.

V.

(*Vervolg en Slot van Dl. LXXXI*, blz. 353 vv.)

LA RUSSIA SOTTERRANEA.

(Het onderaardsche Rusland.)

„Da unten aber ist 's fürchterlich."
(SCHILLER. *Der Taucher.*)

Weinige maanden geleden verscheen een wonder boek, dat den titel voert: *Het onderaardsche Rusland* en in Italië uitgegeven werd. Het onderaardsche Londen biedt niets dan riolen en cloaken, het onderaardsche Parijs schuilhoeken voor samenzweringen, het onderaardsche Rome een heilige stad; wat mag het onderaardsche Rusland zijn?

Wij kennen het kostbare, beroemde werk van den grooten, wereldberoemden oudheidkundige, de *Roma Sotterranea*, dat ons binnenleidt in de doodenstad der eerste eeuwen, in het heilige toevluchtsoord der Kerk, in de onderaardsche woonstede, waar de Christenen ten tijde der vervolgingen hunne heilige geheimenissen vierden en, moesten ze de catacomben met den circus verwisselen, op den vooravond hunner martelie nieuwe krachten kwamen putten. Diep getroffen en een danklied van liefde en bewondering in het harte, volgt gij de Bruid van Christus,

de Kerk, in die tijden, leeft gij met haar, deelt hare vreugden en hare smarten, weent en jubelt gij met haar over den dood harer kinderen, harer helden en heldinnen, en ziet gij haar eindelijk in het met bloed gepurperd kleed, dat nu in een met schitterende robijnen bezaaid triomfgewaad overging, glorievol opstijgen om op het Kapitool, dat als ten tempel van den waren God geworden is, te gaan zetelen de Koninginne der volkeren.

Maar een *onderaardsch* Rusland, wat mag dat zijn? Niets anders dan het *revolutionaire*, het *nihilistisch* Rusland. Het boek heeft tot schrijver een zekere Stepnjak, een pseudoniem zonder twijfel, en omvat twee deelen, waarvan wij zouden willen zeggen, dat het eerste over *personen* het tweede over *zaken* spreekt. Het eerste doet u met de voornaamte „drijvers" of „helden" der partij kennis maken. Hebt gij ooit een Panopticum bezocht, het Castansche in Berlijn bijv. Welnu, dit boek lezend waant gij u in „le cabinet des criminels" van Madame Tussaud te Londen te zijn. Het is een kurieuse galerij van portretten. Alle deze groote mannen, verreweg de meesten, stierven door de hand van den beul.

Wij willen enkelen, de grootste „*heiligen*" slechts, aan onze lezers voorstellen, en dat nog maar met een enkel woord. Ziet gij dien man ginds, met dat afschuwelijk platte, leelijke Tartaren-gelaat, dien breeden mond en stompen neus. Het is de zwijger, de groote organisator der partij. Spreken kan hij niet, maar het is de man der daad, een werker. Hij kan niet eens *hooren* spreken, dan slaapt hij onmiddellijk in. Hij is de zoon van een schismatiek dorpspastoor. Zijn vader is met den geheelen levenswandel van zijn zoon bekend, en de briefwisseling

tusschen beiden is zeer druk. Zijn naam is Jakob Stefanowitch.

Op hem volgt Dmitri Clemens. Een soort van *bel-esprit* en *beau-parleur*. De natuur heeft wel is waar in zijn gezicht den neus vergeten, maar dit verlies vergoed door een trotsch, breed, denkend voorhoofd, waaronder twee prachtige bruine oogen bliksemen. Het is de d'Artagnan der partij. De stoutmoedigste avonturier, die de ongeloofelijkste streken en ondernemingen, waarvoor de grootste waaghals zou terugdeinzen, lachend en als spelend heeft uitgevoerd. Eens bevrijdde hij een Nihilist uit de gevangenis, terwijl *hij* zich borg stelde; een ander redde hij onder den Duitschen naam van den ingenieur Sturm, en de *Isprawnik* (de rechter) vermoedde geen kwaad.

Maar ik heb de eer u den Prins Krapotkin voor te stellen; want alle standen vindt gij hier vertegenwoordigd. Het gelukte hem uit de Peter-en-Pauls-vesting te ontsnappen, en hij leeft sinds dien tijd in het buitenland. Hij is in vele badplaatsen overbekend, en houdt zich verder nog met het Nihilisme als met een soort van *sport* bezig, een liefhebberij, die hem „interressant" maakt. De Nihilisten, die buiten Rusland wonen, vooral in Engeland en Zwitserland, oefenen eigenlijk geen invloed uit. Zij zijn te ver af, en dikwijls eischt de tijd kort bestek.

Die schoone droomer daar, is de Apollo der saamgezworenen. Groot en slank van lichaamsbouw, sierlijk in houding en beweging, met blonden baard en zwierige blonde lokken, droomerige blauwe oogen, werkt zijne verschijning betooverend, en is hij de onwederstaanbare „collecteur." — Oude gierigaards openden hunne geld-

kist, wanneer „de schoone bedelaar" Ossinsky bij hen aanklopte.

Naast hem ziet gij het scherpste kontrast, Lissogub, eene bleeke maar beenige gestalte, met buitengewoon langen baard. Hij heeft een millioen roebels voor het doel der partij ten offer gebracht, en Stepnjak noemt hem den „heilige" bij uitstek van het Nihilisme.

Wij hebben, bij het behandelen van het onderwijs, gewezen op de gevolgen, welke hetzelve hebben moest voor de vrouwen. Hier hebt gij de treffendste bewijzen voor onze gezegden. In deze galerij van portretten valt uw oog op drie vrouwen.

Voor paleis-intriges is de „*grande dame*" als geboren; zoo wat te intrigeeren dat mag wel als van nature in het zwakke geslacht steken, maar slechts bij uitzondering hebben vrouwen aan politieke samenzweringen deel genomen; Brutus zelfs aarzelde lang eer hij aan de weetgierige Porcia zijn geheim mededeelde. Maar de moderne russische vrouw is een onbegrijpelijk wezen. Vrouw zijn volgens de heerlijke verzen van Ten Kate wil de russische vrouw niet:

Somtijds echter, zij — de meerdre,
sterker dan de trotsche man.
Wien zij in geestkracht, trouw en gaven,
menigmaal beschamen kan.

Waar de man van vreeze trilde,
streed en overwon de vrouw,
Slechts een moeder redt heur zuigling
uit den scherpen leeuwenklauw,
't Kind aan het harte, tart zij de ijsschots,
vliegt zij door de vlammen heen;
Spraakloos zich ten offer wijden
kan de vrouw, de vrouw alleen.

Al het vrouwelijke, het edele, hoog ideale bij voorkeur, verloochent de russische vrouw, zweert zij af. Zij trapt natuur en goede zeden en beschaving met voeten, wil vooral eene volmaakt „geëmancipeerde" vrouw zijn [1]), en mengt zich hartstochtelijk gaarne in politiek. Zij spelen bij de nihilistische beweging een groote rol, en overtreffen dikwijls, in koude berekening en onvermurwbare hardvochtigheid, de mannen. Wij noemen hier de drie bekende namen van Jesse Helfmann, Wjera Sassulitsch en Sophie Perowskaja; voor Stepjnak zijn het natuurlijk heldinnen. De eerste was de postbode der Nihilisten in Petersburg en steeds te been, soms veertien uur op een dag. De tweede, „de engel der wrake", zag er alles behalve engelachtig uit en was door de natuur minder nog dan stiefmoederlijk bedeeld.

De laatste was de „gratie" van het Nihilisme. Op vijftienjarigen leeftijd ontvluchtte zij het ouderlijk huis om zich te „vormen". Weldra was zij de ziel van menig komplot. Het allergewichtigste werd haar toevertrouwd, en op de gevaarlijkste posten stond dit meisje, dat er als een onschuldig kind uitzag — zoo eenvoudig was hare verschijning — en dag en nacht op moord dacht en met de kalmte van een oud soldaat de vreeselijkste aanslagen leidde. Zij bewoonde het huis, waaruit de onderaardsche gang werd geleid tot ver onder de straat, en keuvelde met de buren op den drempel van de deur, een werkje in de hand, terwijl onder hare voeten acht makkers dood en moord bereidden. Zij droeg den revolver

[1]) Geen wonder, geen land heeft met meer woede de romans van George Sand verslonden dan Rusland. Nergends telde de *Revue des deux mondes* meer abonné's. Daar had dus de „*morale indépendante*" vrij spel.

altijd geladen in den zak, en op de tafel stond een flesch met nitro-glycerine: één schot bij een overval van de politie — en het geheele huis vloog in de lucht. Zij was het die den 13 Maart het teeken gaf. Daar komt de Keizer; zij wuift bevallig met haar zakdoek boven haar hoofd .... en de Keizer lag bloedig verminkt in de sneeuw. Ryssakow had het teeken gezien en zijn bom geworpen. Zij had zich kunnen redden, maar wilde liever met de anderen sterven. [1])

Men ziet, er zijn aktieve en betalende leden, maar dat is niet alles, men heeft ook nog de „verbergers, *ukrivateli*." Zij behooren steeds tot de betere of de hoogste standen en bevonden zich meestal in een positie, welke elke verdenking onmogelijk maakt. Meestal zijn het beambten der regeering, en niet zelden gebeurt het, dat de woning van een staatsdienaar, die om zijne bizondere getrouwheid hoog in aanzien staat, het gezochtste, wijl het zekerste toevluchtsoord der Nihilisten is. Gewoonlijk blijft men maar één dag onder hetzelfde dak, om aan de oplettendheid der *Dworniks* (portier-huismeesters), die voor de huisbewoners aansprakelijk zijn, te ontgaan. Deze huizen zijn gekenmerkt door teekenen, welke den Nihilisten alleen bekend en nauwelijks bemerkbaar zijn. Overigens werken de saamgezworenen met een volledig systeem signalen, die zeer kunstig en zeer sluw uitgedacht zijn.

De grootste moeielijkheid veroorzaakte hun het tot stand brengen eener geheime drukkerij. Eindelijk gelukte het hun, en jaren lang was dezelve in werking in 't midden der hoofdstad zonder dat iemand iets vermoedde. De

---

[1]) Zij was met de keizerlijke kinderen opgevoed. Zij was eene gravin, en haar vader, een vertrouwde vriend des Keizers, bekleedde eene hooge waardigheid,

zoon van een generaal was de drukker; een tweede, wiens naam alleen aan de hoofden bekend was, stond hem ter zijde; men noemde hem den „vogel". Eene vrouw met name Krilof, bewoonde de twee vertrekken, waarvan het laatste de drukkerij bevatte. Één der partijhoofden slechts kende ze, en de redakteur van de *Semlja i Wolja*, welke er gedrukt werd, betrad maar eens de plaats der drukkerij, die bij het minste gevaar kon weggeborgen worden.

Maar drukken is niet genoeg; de koeranten moesten verspreid worden. Elke klas der maatschappij, te beginnen met de schooljeugd, had hare vaste uitverkoopers, zelfs voor de *Navodnaja Wolja*, 't bloeddorstigste blad van allen. Te Petersburg kost een exemplaar 25 kopeken en in de provinciën 35. De politie maakt steeds jacht op deze kolporteurs, maar ook steeds vruchteloos Dat gaat zoo ver dat vóór jaren geheel Petersburg de redakteurs van de *Natjchjalo*, een geheim dagblad, kende en met den vinger aanwees, maar de politie kon er geen machtig worden.

Men zal vragen, hoe is zulks mogelijk? Ja, en dat is de vreeselijk ernstige zijde van dat koelbloedig en zoo bloedig samenzweren. Dat is mogelijk, omdat de toestanden in Rusland waarlijk onmogelijke toestanden zijn. De russische regeering en de russische maatschappij staan diametraal tegenover elkander. De Nihilisten leven te midden der maatschappij, zij onderhouden betrekkingen met alle standen, zooals zij zelven tot alle standen behooren. Waren het eenvoudig: gewone gemeene misdadigers, de maatschappij zou er van gruwen en die gevaarlijke bestanddeelen uitwerpen als het schuim des volks en hen gebonden aan handen en voeten uitleveren aan het bestaande gezag, daar zij voor de maatschappij

gevaarlijk zijn. Zag men er het minste gevaar in, men zou ze dood eenvoudig uitroeien door hun elke ondersteuning te weigeren. Waar zouden zij het geld vinden? waar zich schuil houden? uit welke bron steeds nieuwe kracht putten? — Helaas! de logica der feiten spreekt luid: de russische maatschappij wil geen regeering ondersteunen, die zij haat met een volkomen haat. Met gekruiste armen ziet zij die eeuwige samenzweringen haar gang gaan en teekent *voorgeschreven adressen van trouw en toewijding aan de regeering*, op commando. Zij lacht in de vuist en werkt de Nihilisten in de hand en denkt er slechts door te kunnen winnen. De Nihilisten lachen mede, en het buitenland zoekt te vergeefs naar de oplossing van het bloedige raadsel. Maar nog wacht de kroon des Czaren te Moskou op den kroningsdag, en de Keizer aller Russen durft het hoofd niet buigen ter plechtige zalving. Overal ontdekt men geheime gangen, mijnen van dynamiet en nitro-glycerine; steeds worden nieuwe verdelgingstoestellen en -middelen uitgedacht en gebruikt; zoo had men onlangs ruikers van rozen, welke in den geurenden kelk en den lachenden knop den dood verbergen, die door middel van een klein werktuigje wordt toegebracht; en de laatste ontdekkingen hebben op het spoor van een zeer uitgebreid komplot gevoerd, dat den dood der geheele keizerlijke familie bij de kroning beoogde, en men vond het aloude Czarenpaleis, het „Kreml" op verschillende plaatsen ondermijnd. Dat zijn de laatste daden van het onderaardsche Rusland [1]).

[1]) En wat weten wij? wat vernemen wij? bijna niets. Alles wordt verborgen en geheim gehouden. In Rusland geldt ook het princiep: *„que tout est pour le mieux dans le meilleur des mondes"*.

Van waar komen die Nihilisten? Wij zouden haast lust hebben te antwoorden met een andere vraag: van waar komen de wormen in afzichtelijke, verouderde wonden?

Echter willen wij de eerste vraag in het kort trachten te beantwoorden.

De regeering van Keizer Nicolaas mag de regeering van den *knout* heeten. De angst voor de revolutie had die bloedige gestrengheid ten gevolge. Alexander II ging andere wegen op. Zachtmoedigheid en beschaving zouden hem voorlichten in de leiding der talrijke volkeren en der grootsche monarchie, welker kronen hij op zijn hoofd torschte. Ontevredenen waren er echter reeds velen en *zeer velen*. Dat vele en zeer vele oorzaken dit verschijnsel verklaren, meenen wij genoegzaam bewezen te hebben. Bevrijding, onderwijs, opvoeding zouden het volk verlicht, beschaafd, dus gelukkig maken. De emancipatie der boeren, de oprichting van vele en allerlei scholen, gedeeltelijke vrijheid van drukpers waren de poorten, langs welke het volk een nieuw Eden zou binnentreden. Maar de Keizer had gerekend zonder de *Tchinownik*. Het waren halve maatregelen, en zij werkten niet zooals zij konden en moesten werken. De vruchten waren wrang en vergiftigd. De vrijheid van drukpers verdween langzamerhand, het was weer het oude spel. Kinderachtige vitterijen en bureaucratische heerschzucht verstikten de vrijheid in de kiem. De beambtenwereld regeerde slecht, zij wist zulks zeer goed en bedroog den Keizer willens en wetens; maar zij wilde niet, dat iemand er over sprak of schreef; want dan werd verder knoeien onmogelijk, en knoeien wilde men, daar had deze heele wereld het grootste belang bij. Dus van vrijheid van

drukpers geen sprake meer. Men had even de lippen gezet aan den tooverdrank, welken de beker der vrijheid zoo dikwerf biedt, en toen trok een geheimzinnige hand dezen steeds terug, hield hem in het verschiet, maar buiten bereik. De tijger had bloed geroken. In een volksmassa liggen instinkten als van bloeddorstige roofdieren. Dat tergen dat sarren was een Tantalus-lijden. Het greep alle standen der maatschappij aan en bracht overal de gemoederen in gisting De boeren stonden daar met een halve emancipatie, de adel ontevreden, de geestelijkheid gedemoraliseerd, de jeugd door een dwaas onderwijs in een ziekelijken toestand van overspanning, die op een ware koorts geleek. Eéne overtuiging won gaandeweg meer en meer veld: Men voelde zich ongelukkig, diep ongelukkig. Men kende de schuldigen. In zekeren zin was het de regeering, de Keizer, en in zekeren zin ook weer, de regeering, de Keizer niet.

Aan dat ongeluk moest een eind komen, en spoedig riepen de heethoofden: het moet *anders* worden, deze toestand is onhoudbaar en onverdragelijk, *elke* andere is beter, dus *elke* revolutie welkom. Toen deed zich, weer geheel natuurlijk, nog een andere behoefte gevoelen, welke weder de Revolutie in de hand werkte.

Vele factoren hebben in Rusland medegewerkt tot het ontstaan van de huidige toestanden. Wij hebben breedvoerig gesproken over Ruslands beschaving, en dezelve een naäperij van het Westen genoemd. Met geplunderde stukken van zoogenoemde westersche, vooral fransche beschaving had zich de russische barbaar behangen. Dat was een werk der hoogere klassen, die deze operatie in het buitenland ondergingen, en zichzelven later als model-

len in de groote steden vertoonden, naar welke de hoogere burgerstand en verder zich *beschaafde en volmaakte.* Die strekking bracht eene reaktie teweeg, en de man, de groote man dezer reaktie was Michael Katkoff. Zijn doel was Rusland weder russisch te maken, en hij bereikte zulks, beginnend met de studeerende jeugd, welke hij met de grootsche zending van het heilige Rijk, met utopiën en droomen wist in geestdrift te zetten. Hij wilde elken vreemden invloed weren, en de honderden vreemde familiën, de duitsche vooral, alle halve Russen waren hem een doorn in het oog. Dat was de *nieuwe aera.*

Zij had een nationaal-russisch karakter. Katkoff was de groote man, de profeet van dien tijd. Met hem dweepte het jonge Rusland In hem had het *ware* Rusland — zooals Schiller zulks in „Tell" van den jeugdigen Rudenz zegt, die een tijd lang door vreemden invloed was verblind, maar tot de Zwitsers zijne landgenooten terugkeerde:

Er hat sein Herz gefunden.

De nieuwe Aera moest, door een nieuw Rusland, eene geheele nieuwe toekomst te gemoet gaan. Westelijk Europa zou ten onder gaan. — „Versleten volkeren zijn het, vol politiek en zedelijk bederf."

„Wij zijn een jong en krachtig volk, geene misdaden drukken op ons met haar looden last, geen bloedschuld kleeft aan het slavische ras Met reine handen is het door de eeuwen zijner geschiedenis gegaan. Eene groote roeping wacht ons: een groot rijk zullen wij stichten; op de puinhoopen van het ontaarde Europa zullen wij de banier planten van een nieuw rijk, de banier van ware wetenschap, geloof en kunst!"

Zoovele woorden, zoovele leugens! maar het jonge Rusland werd gefanatiseerd, de jeugd dronk met haastige teugen van den beker dezer valsche, bedriegelijke idealen, en het Panslavisme was daar. De geschiedenis van Italië biedt ons voor deze eeuw hetzelfde verschijnsel. Hoevele duizenden edele Italianen hebben in den beginne gemeend alleen tegen de vreemdeling, den gehaten Duitscher, den modernen Ghibellijn, te strijden met deel te nemen aan alle oorlogen en samenzweringen tegen Oostenrijk, en begrepen niet, dat Oostenrijk in Italië tot schild diende voor den Paus. Door bedriegelijke droombeelden misleid, hielpen zij de sekte tot haar doel. Men denke aan Silvio Pellico. — De geschiedenis blijft de herhaling van zich zelve. Zeer vele Nihilisten meenen aan het groote werk mede te werken en wanen fortuin en leven voor een nationaal ideaal ten offer te brengen op het altaar des vaderlands. Zoo is het Panslavisme een middel van agitatie geworden voor het Nihilisme.

Zoo beschouwde deze partij het russische volk als dat volk, waarin de „*Weltgeist*" — men houde ons dit woord ten goede — *gevaren* is. Volgens deze wondere theorie gaat de geest(?) der wereld van het eene volk in het andere over, en de natie, waarin hij schuilt, is geroepen over alle andere te heerschen. Naar de geschiedenis te oordeelen, is die geest in de laatste eeuw een zeer wispelturig wezen geworden en maakt hij wonderlijke sprongen. Genoeg, men begrijpt lichtelijk de samenwerking al dezer ideeën.

Niet geringen invloed oefende in dezen tijd de hegeliaansche philosophie op de „*nieuwe aera*" uit. Waar zou men voor het oogenblik de laatste oorzaak gaan zoeken van de

tegenwoordige Staatsont- en verwikkelingen? Hoe Duitschlands geschiedenis der laatste jaren verklaren? Hoe den *Culturkampf* begrijpen, was het niet, dat de europeesche staatslieden doortrokken zijn van de hegeliaansche theoriën, welke het Staatspantheïsme, de Staatsalmacht, den Staat-God tot laatste gevolgtrekking hebben? De „*nieuwe aera*" plaatste die godheid in het hart der natie zelve. Alexander Herzen, dien wij reeds eens „das Herz" van Rusland noemden, was inderdaad de ziel, het hart dier partij.

De gevestigde macht moest onder den voet gehaald worden. Het gebeurde *à la* Rochefort in zijn strijd tegen Napoleon den derde. Wat toen de beruchte *Lanterne* deed, begon Herzen met een dagblad *De Klok*, *Kolokol* genaamd, van Londen uit. Alles wat de regeering, het hof, den Keizer en den hoogsten adel kon verachtelijk maken in de oogen van het volk en van alle volkeren, werd onder een staande rubriek „Zou dat waar zijn?" openbaar gemaakt. Het was behendig, maar laag en werkte zoo als men het verwachtte. Moest zulks het Nihilisme niet krachtig bevorderen? de laatste gloriestralen werden weggeveegd van het keizerlijk voorhoofd, van de dynastie en de regeering, en deze werden in een afzichtelijke naaktheid aan de kaak gesteld. Het was een afschuwelijk werk, dat stelselmatig werd voortgezet onder de leuze: eerst al het oude afbreken! — en dan, en dan? afbreken! slechter dan thans kan het niet! de ruïne, het *niet* is beter dan het bestaande, de chaos is voor te trekken boven deze wanhopige en tot wanhoop veroordeelde schepping.

Men zegt, dat Herzen als Nihilist gestorven is. Wij gelooven het.

Wij gaan tot een andere oorzaak van ontwikkeling van het Nihilisme over. Wij hebben het socialisme genoemd. Michael Bakunin was de apostel der nieuwe leer, welke natuurlijk van een staathuishoudkundigen aard is met een politieke tint. Ook zij zou in de politiek diensten bewijzen. Men meende in de utopiën van Fourier eene sociale reddingsplank gevonden te hebben, men gaf voor zich niets anders voor te stellen, en men organiseerde zich in politieke clubs (*kronyki*). Hij die tot zulk een club toetreedt, treedt uit de bestaande maatschappij en wordt een burger der toekomstige maatschappij, welke nog opgebouwd moet worden; en dit onbepaalde, nevelachtige der zaak werkte niet weinig mede tot de verspreiding der sekte; want dat het eene sekte was en wel eene uitsluitend revolutionaire, ligt voor de hand. Allerbehendigst wordt van tijd tot een kleine volksoploop, „*une pièce à spectacle*", *en scène* gezet, waarbij de een of andere geheel onbeduidende, volstrekt *niets* wetende, daartoe betaalde straatlooper in de handen der politie valt, die er niet minder op boogt; de chef der IIIe sektie triomfeert, de Keizer slaapt gerust — en *Rusland is gered!* — Allen zijn het spoor bijster, en nooit werd een regeering sluwer om den tuin geleid.

Van de zoogenoemde „ontevredenen", die slechts *platoniesch* eene constitutie vorderen, willen wij niet gewagen.

Wij zijn begonnen met de Nihilisten, wij eindigen dit overzicht met de Nihilisten. Wij hebben hen aan het werk getoond. Dat was de vreeselijke praktijk. De theorie? Zij nemen geene eigenlijke theorie aan. Weten zij wat zij willen? wij verwijzen naar het reeds gezegde. Voor zoo ver zij ontkennen en afbreken, ja! maar wat de toekomst

aangaat, neen! — Al die revolutionairen hebben één zaak gemeen: den haat tegen alles wat bestaat; voor het overige moeten hunne plannen noodzakelijk ver uit één loopen. Zij begrijpen zulks instinktmatig. De eenheid, die er klaarblijkelijk heerscht tusschen al deze vertakkingen van het onderaardsche Rusland, is een onverzoenlijke haat tegen alles wat in Rusland regeering heet.

Hebben de Nihilisten eene soort van leerstellingen, welke zij omhelzen, en die hen als zoodanig kenteekenen? Ligt er een zucht naar vernieling, een zucht naar positieve ontkenning — een soort van atheïsme — meer misschien van een materialisme, dat uit het scepticisme geboren is, ten gronde voor hun staatkundige plannen? — Vereeren zij het *niet*? streven zij er naar, zooals de Thugs in Indië, den dood, als de ontkenning des levens, te dienen door den moord? Alles geheimen. Godsdienst of godsdienstige begrippen vindt men nergends. Wat geeft hun dan de geestdrift om zoo stoïcijnsch te sterven, die volmaakte verachting van den dood? — Is zedelijkheid een onderscheidend teeken der Nihilistische *martelaren*? Helaas, neen! zij huldigen allen, mannen en vrouwen, en deze laatste niet het minst, de „*morale indépendante*", en er is zeer veel romanesks te vinden tusschen al dat bloed en die puinen, tusschen die ontplofbare bommen en die mijnen, met dynamiet en nitro-glycerine gevuld.

Het Nihilisme is in elk geval een consequent verschijnsel. Het is een natuurlijk gevolg van bestaande oorzaken, de beginselen blijven echter een geheim.

> Tel ce Nil, dont Memphis boit les vagues fécondes,
> Avant d'avoir un nom, fait bouillonner ses ondes
> Aux solitudes de Memnon.

Zoo zingt La Martine in zijn *Bonaparte*. De Nijl met zijne oudtijds onbekende bronnen, welker opsporing zooveel menschenlevens heeft gekost, met zijn onverwachte geweldige overstroomingen, zijn oogenblikkelijke dalingen biedt inderdaad van dezen kant een trouw beeld der nihilistische partij aan; al is de etymologische betrekking, die tusschen den Nijl en 't Nihilisme wordt gezocht, zooals zeer vele anderen van denzelfden aard, dwaas te noemen.

Niet te ver gaat hij die, met zeker voorbehoud, het Nihilisme beschouwt als de geïncarneerde Revolutie, een revolutie van de radikaalste, ergste soort, en dus als eene inrichting, die met alle „jonge" landen van Europa, met alle geheime *venta's*, secten, vrijmetselarijen een en hetzelfde karakter heeft.

Zij is uitstekend georganiseerd; de eerste clubs ontstonden in akademiesteden; de studenten maken er meestal deel van uit; zij is talrijk en vormt een geheel leger; is rijk, want zij beschikt over millioenen; zij staat in aanzien, want de hoogste klasse leveren het grootste contingent. Hare leden zijn vastberaden, koelbloedig, trotseeren den dood met een glimlach op de lippen, hebben overal verbindingen tot in het paleis van den Czaar en staan in nauw verband met de lagere klassen van het volk.

Ééne zaak staat vast, tegen deze geheime vereenigingen is de regeering met hare logge politie en in het merg bedorvene bureaucratie machteloos. Zij mag er nog meermalen in slagen eenige schuldigen meester te worden en voorbeeldig te straffen. Wat kan het haar baten? De Revolutie is als de Hydra, welker hoofden steeds weer aangroeien. Wie herinnert zich niet de proclamatie van

het geheime *comité*, die oogenblikkelijk op den moordaanslag van den 13 Maart volgde! en nieuwe aanslagen bewezen, dat zij geen ijdele woorden sprak, maar dat honderden handen gereed waren het moordtuig, bom of revolver, te grijpen, wanneer de een of andere Nihilist zou sterven door de hand des beuls.

Wat verlangt nu het *comité*? in de eerste plaats eene constitutie met algemeene en direkte verkiezingen, met vrijheid van drukpers en van vereeniging. De Keizer kan kiezen tusschen deze concessiën of de revolutie op leven en dood. Maar die constitutioneele *panacee* hoe zal zij een volk redden, wat voor het staatkundig leven niet rijp, in zekeren zin maar een kind is? En toch de geheele pers blijft eenstemmig in dien eisch.

Er is te groot gebrek aan *positieve*, *objectieve* staatkundige vormen. Een parlement zou in dit geval de verwarring nog vermeerderen. Dezelfde willekeur, welke op alle uitingen van de autocratie den stempel van een persoonlijk karakter drukt, en alleen daardoor kan getemperd worden, dat hij die alléén machtig is ook alléén verantwoordelijk is, uit zich eveneens in al de machtsuitspattingen van een bedorven beambtenwereld, welker vergrijpen allen den Czaar ten laste komen, zooals de moordaanslagen zulks bewijzen.

RUSLANDS TOEKOMST

mag niet van een kaste of klasse afhankelijk gemaakt worden. Eene dynastie, die zich niet met eene natie in haar *geheel* vereenzelvigt, *is* verloren en *geeft* zich zelve verloren. Zij zal vallen met de kaste of klasse, waarop

zij meende te kunnen steunen. Dit is een historiesch axioma, dat geen betoog behoeft. Rechtstreeks tegen de revolutiepartij op te treden is een Sisyphus-werk. De Czaar moet, volgens het woord van Bakunin, ophouden „de petersburgsche Keizer uit het huis Holstein-Gottorp" te zijn om de Boeren-Czaar te worden. Hij moet de machtige wortelen zijner kracht in de groote massa des volks slaan en daar een nieuw leven putten voor Staat en dynastie. Dat leven *kan* daar gevonden en vernieuwd worden.

Alexander III is de man, die met een goed geweten tegen het overal woekerend bederf kan optreden. Hij is een voorbeeldig gemaal en vader, een vorst die zich zijner hooge zending bewust is, en hij heeft het groote voordeel, dat alle pogingen zijner voorgangers voor hem al zoovele lessen zijn, die hem kunnen voorlichten op den weg der hervormingen, welke hij aanbrengen moet, wil hij zijn rijk redden van een zekeren ondergang. Grootmoedig moet hij inzien, dat het hoog tijd is om een begin te maken met een andere regeeringswijze. Als autocraat halsstarrig er op te staan alles vrijwillig en niets gedwongen te doen, zou kinderachtig wezen, en de omstandigheden zijn sterker dan de menschen. Zijn afgezonderd leven in het lustslot te Gatchina schijnt een tijd van studie en rijp beraad te zijn. Hij heeft de behoeften van zijn volkeren leeren kennen: zijne levenstaak zal het wezen, zijn volk gelukkig te maken.

Elke wedergeboorte moet van een godsdienstig princiep uitgaan. Al het overige is te oppervlakkig. Elke zedelijke gedachte moet op eene godsdienstige grondveste rusten.

Nu is vooreerst een geestelijkheid, die niet dan *door* en *met* den Staat leven kan, volkomen onbruikbaar voor

de ontwikkeling en de bevestiging van den Staat. Zulk een clerus is geen steun; want hij mist de kracht om wederstand te bieden. Hij zal nooit de behoefte gevoelen eener aanhoudende verjonging, die door eene grondige voorbereiding zijner leden tot stand komt; hij zal nooit het ware begrip van de zielsbehoeften des volks opdoen, en dus nooit *voor* en *met* het volk leven, en toch moet de clerus het licht, het voorbeeld des volks, het zout der aarde zijn.

Rusland is zeer ziek, en de ziekte, die de beste krachten van den Staat verteert, is aanstekelijk. Het is eene vergiftiging des volks door een gif, dat van buiten werd aangebracht, en een gevolg van een geest- en volksontwikkeling, die sedert Peter den Groote langs verkeerde banen is geleid Toen dit „kranke volk" in deze eeuw met de maatschappelijke en godsdienstige „convulsiën" van het Westen in aanraking kwam, scheen het verloren. In de westelijke en zuidelijke landen van Europa heeft de Katholieke Kerk tegen al die vormen van het liberalisme den strijd opgevat om voor de verblinde volkeren hunne grootste schatten te redden. De Protestantsche Kerk heeft *iets*, niet veel, gedaan tegen rationalisme, vrijmetselarij, enz in één woord tegen het liberalisme, dat in haar eigen schoot zoo machtig voortwoekert. De russische Kerk is niet bij machte om tegen het liberalisme, dat onder het masker van europeesche beschaving langs honderden wegen en paden in het land doordrong, den strijd op te nemen. Dat is de kanker, die vreet aan de levenskrachten van het groote rijk.

Machteloos ligt het ter neer, niemand vermag het arme volk de reddende hand toe te steken, de orthodoxe russische

Kerk is de doodgraver des rijks; niemand behalve de Katholieke Kerk kan redden. Zij alleen heeft het leven, het ware leven des volks, licht voor alle duisternissen, troost voor alle pijnen, balsem voor alle wonden, oplossing voor alle geheimen, kracht voor alle zwakheid, leven voor elken dood. Één geneesheer alleen kan Rusland redden: de Paus. Leo XIII, de Petrus der negentiende eeuw, is tot het verloren volk gegaan, dat ter neer ligt langs den weg, met wonden overdekt, den dood gewijd: hij ging zooals de barmhartige Samaritaan tot den gewonden reiziger. In zijne beroemde bulle: „*Grande munus*" biedt hij aan de Grieksche Kerk de hand ter verzoening. De groote slavische pelgrimstocht bij gelegenheid van het eeuwfeest der HH. Cyrillus en Methodius, naar Rome, naar de graven der Apostelen, naar het middenpunt der eenheid, bewees, dat zijn woord was begrepen geworden door de slavische volkeren. O! wie hoopte toen niet? En toch, helaas! die hoop is niet in vervulling gegaan. De bisschop Strossmayer, die de pelgrims aanvoerde, sprak in treffende woorden die heilige hoop uit. Waren niet beide Kerken duizend jaar lang de ééne, Katholieke Kerk, één in de leer; en wijken al hare voorschriften in zaken van tucht van elkander af, beide Kerken bezitten het door Jesus Christus ingestelde priesterschap. Rusland is een groote tak, afgescheurd door de hand der dwingelandij, van den boom des levens. Hij verdort en verdroogt in zich zelven. De russische Kerk is eene staatsinrichting, geene Kerk in den waren zin des woords. Wil zij weder het leven ontvangen uit den alleen levengevenden boom, de Katholieke Kerk, zoo ware Rusland gered, bewaard voor het Nihilisme, de krachtige

nog gezonde bestanddeelen van het volk zouden weldra de zieke bestanddeelen uit het organisme verdrijven. Ja, werd slechts der Katholieke Kerk in Rusland de ware vrijheid verzekerd en eerlijk gehandhaafd, die soort van mededinging zou de orthodoxe Kerk wakker schudden, de zucht naar zelfbehoud zou haar doen opstaan uit den noodlottigen doodslaap, waarin zij wegsterft. Dat ware ook het eenige middel, om met verstandige politiek de poolsche kwestie op te lossen. Ruslands intellectueele en materiëele beschaving zou een reusachtige ontwikkeling te gemoet gaan, kon de geest der Katholieke Kerk over tachtig millioen Russen uitgestort worden. Wat een zegen zou het zijn voor het hard beproefde land, wanneer de hoogere, zoo degelijk beschaafde Katholieke geestelijkheid den orthodoxen clerus broederlijk hielp en steunde, wanneer de Katholieke kloosterorden voor onderwijs van elken aard en ziekenverpleging zich ontfermden door hare liefdewerken over het arme russische volk. Wat een heerlijke toekomst! wat prachtig verschiet! maar een factie, die regeert van achter den troon, wil niet.

Doch ook andere hervormingen zijn onontbeerlijk.

Het diep geschokte krediet van het rijk is niet te herstellen dan door de openbaarheid der administratie en een geregeld budget, dat streng wordt nageleefd en nagecijferd. Privilegiën voor de belastingen moeten afgeschaft, het pensioenswezen geregeld en aan een wispelturige verkwisting een einde gemaakt worden. Voor de hoogere posten moeten soliede studie en degelijke vorming onmisbare vereischten zijn, gematigde vrijheid moet aan de akademische jeugd toegestaan en haar eergevoel gewekt worden. De bureaucratie moet geregeld worden, vooral

door het onbarmhartig vergen van bewijzen van bekwaamheid voor *elk* der bizondere vakken; en het onberekend toelaten tot *alle* ambten van allen die een akademischen graad hebben verworven, moet onvoorwaardelijk een einde nemen. De beambten moeten gelijkelijk, regelmatig en voldoende betaald worden, en de contrôle kan niet te streng zijn. Tegen de Joden, die stelselmatig den russischen boer verdierlijken en uitplunderen, heeft het volk zich zelf verdedigd, de regeering heeft het getal der brandewijnhuizen beperkt en de Joden uitgesloten van het houden der tapperijen. Kon zij nu ook het bloedzuigende woekeren doen ophouden! Overigens doet *zij* het niet, zoo zal het volk weder tot zelfverdediging overslaan.

Reeds is er veel gebeurd. De Keizer heeft verschillende goede maatregelen genomen. Vele andere worden voorbereid. Maar het werk heeft haast, en de tijd is kort.

Wat er verder te doen valt, laat zich in drie woorden samenvatten: het getal der staatslichamen, staatsinrichtingen moet verminderd, vele formaliteiten afgeschaft, en een gematigde decentralisatie doorgevoerd worden. De bevoegdheid der hooge regeering en der provinciale besturen moeten nauwkeurig vastgesteld en beiden door een innigen band vereenigd worden.

Dat alles ziet men in en wil men verbeteren. Vóór korten tijd zijn er senatoren, met groote volmacht bekleed, in de provinciën gezonden om alles te inspecteeren, evenals de *missi dominici* van Karel den Groote. God geve, dat het heerlijke werk der wedergeboorte van een groot land onder zijn zegen moge gedijen en bloeien. Maar menschelijkerwijs gesproken, is er weinig kans

toe. De toestand van Rusland is bijna *hopeloos* te noemen. De kwalen zijn te verouderd, de wonden te diep ingekanderd, het vreeselijke werk van het onderaardsche Rusland te ver gevorderd, de onverschilligheid der klassen, wier medewerking noodig is, te groot, de Keizer te machtig en te machteloos, de *Tchinownik* te invloedrijk, de traditiën te diep ingeworteld, de vooroordeelen te zeer gevestigd en te algemeen, de voorteekenen eener maatschappelijke ontbinding in zedeloosheid en goddeloosheid te talrijk, de vaderlandsliefde te gering, de sympathie voor de revolutie te groot, de achting voor familie en eigendom, voor recht en waarheid zijn verdwenen, de invloed van godsdienst en geestelijkheid zonder beteekenis.

Wie zou niet uitroepen met den dichter:

Wann wird der Retter kommen diesem Lande?

En dan rijst voor ons oog de bloedige schim van het arme heldhaftige Polen. De Polen, die ballingen zijn in hun eigen vaderland, die gezeten zijn treurend en weenend op de oevers van den heiligen Weichselstroom zooals de Israelieten op de boorden van Babylons trotsche wateren! Drie eeuwen van bloed en schande en dwingelandij en roof wegen zwaar op het groote rijk der Czaren; drie eeuwen ligt Polen zieltogend neer onder den ijzeren hiel van den overmoedigen Rus; drie eeuwen, dat er een koor van verwenschingen en vloek opstijgt tot den Heer en om wraak roept voor zijn troon; drie eeuwen, dat de barre ijsvelden van Siberië de arme Polen bij duizenden, als kudden, zagen aanvoeren, om daar te sterven.

Babels koning had een visioen.

Voor zijn geest rees een onmetelijk beeld in de hoogte. Uit verschillende metalen bij gedeelten opgebouwd, rustte het trotsche gevaarte op aarden voeten. Een steentje rukte zich los van den berg en bonsde als bij toeval tegen de voeten van het reusachtige beeld Met donderend gekraak plofte het ineen.

Wij meenen niet beter deze studie over het Rijk der Czaren te kunnen sluiten dan met de heerlijke verzen van den zoo diep gevallen dichter:

O révolutions! j'ignore,
Moi, le moindre des matelots,
Ce que *Dieu* dans l'ombre élabore
Sous le tumulte de vos flots.
. . . . . .
. . . . . .
Qui sait si l'onde qui tressaille,
Si le cri des gouffres amers,
Si la trombe aux ardentes serres,
Si les éclairs et les tonnerres,
Seigneur! ne sont pas NÉCESSAIRES
A la PERLE *que font les mers!*

(Victor Hugo. *Napoléon II.*)

Rolduc. J. E. H. MENTEN.

Een Russisch Ballingsoord.

Den Engelschen komt de lof toe, dat zij de schanddaden der russische regeering jegens de Katholieken en hunne priesters aan de kaak gesteld hebben. Volgen wij de schrijvers van het engelsche dagblad, den *Standaard*, naar Siberië.

Toen de vermoorde Czaar de vroeger almachtige „Derde Afdeeling" tot een gewoon onderdeel van het ministerie van binnenlandsche zaken terugbracht, begonnen de nog levende slachtoffers der afdeeling, die in de ijswoestijnen van Siberië en Finland of in de dampige kerkerholen der vestingen wegkwijnden, nieuwe hoop te koesteren. Helaas! tot nu toe vergeefs. Reeds in April 1880 had graaf Loris Melikoff eene commissie benoemd met het doel, om den toestand van hen die *zonder onderzoek*, enkel door een bevel der politie, verbannen waren geworden, op te nemen en hun lot dragelijker te maken, en de berouwhebbenden en hen die beterschap hadden getoond, in vrijheid te stellen. Er was geen kwestie van groote misdadigers, politieke en andere, onder welke ook de ongelukkige Katholieke priesters, die in Siberië langzaam wegsterven, te rekenen zijn, maar alleen van hen die in de boeken der „Derde Afdeeling" opgeteekend zijn, met de nota *verdacht*, zonder welke verkla-

ring ook: *hoe* of *waarin*, *waardoor* — van bewijzen is natuurlijk geen sprake. Zij hebben „hunne kameraden bij de politie niet aangegeven, toen zij verboden geschriften ontvingen, zij zijn niet gedwee genoeg jegens de school-inspekteurs geweest, of zij hebben *meer dan het geoorloofde getal slechte noten* OP SCHOOL gekregen." Men zou lachen over deze groote misdaden! En toch, welk eene vreeselijke straf!

De officiëele bescheiden zeggen, dat slechts (!) 1696 gevallen onder de aangegeven kategorie komen, maar een degelijk gegrond gerucht houdt staande, dat alleen vóór drie jaar bij gelegenheid van het politieke proces der „193", meer dan tienduizend zulke inhechtenisnemingen geschied zijn. Tot op dit oogenblik zijn van de officiëele 1696 slechts 115 op vrije voeten gesteld. Aan dertig werd verlof gegeven hunne studiën voort te zetten. De leden der russische staatscommissiën werken zeer langzaam. Vragen en antwoorden komen en gaan langzaam tusschen St. Petersburg, Archangel en Oost-Siberië. In de vreeselijke streek van Archangel, van welke de Russen zeggen: „God heeft Rusland gemaakt, maar de duivel maakte Archangel", bevinden zich meer dan 200 zulke bannelingen, mannen en vrouwen, allen jong, allen arm; de meesten hebben niet eens een verhoor ondergaan, bijna niemand weet, waarom hij eigenlijk daar is. Plotseling werden zij in hechtenis genomen, weggevoerd, en niemand hoort meer iets van hen. Te Archangel aangekomen, worden zij allen op dezelfde wijze behandeld, welke ook hunne misdaad zij, welke ook hun leeftijd of kunne. De gevangene wordt op de politiewacht gebracht, een duister blokhuis, dat in twee afdeelingen is

gesplitst, eene voor mannen en eene voor vrouwen. Tafels en stoelen, de vier muren en zelfs het plafond zijn met de namen van hun jeugdige voorgangers bedekt, zelfs met karikaturen en geestigheden, die aantoonen, dat zij nog niet allen levensmoed verloren hadden.

In dit treurig verblijf wordt een week ongeveer doorgebracht, totdat de gouverneur van Archangel voor deze „gevaarlijke sujetten", na rijp overleg, ergens een verblijf bepaald heeft, een armzalige plaats, zooals Holmoyor, Pinega of Mezen. Men deelt den gevangene mede, dat zijne „dokumenten" klaar zijn, een gendarm treedt binnen, die hem zegt, dat het tijd is op te breken. De gevangene klimt in een soort van kar, twee gendarmen springen er na hem in, en voort gaat het dagen en weken lang, door wouden en moerassen, over onmetelijke ijsvlakten en vreeselijke woestenijen, totdat eindelijk de afgebeulde, ongelukkige reiziger op de plaats zijner bestemming aankomt. Die plaats bestaat uit slijk, vuiligheid en blokhuizen, twee ongeplaveide straten, een houten groen geverwde kerk; en de eenige tamme dieren, die men ziet, zijn tien of twaalf zware paarden, een kudde magere en zieke koeien en dertig of veertig rendieren. De bevolking gaat zelden duizend zielen te boven en bestaat uit den *Isprawnik*, tien onderofficieren, den vrederechter, een keizerlijk boschopzichter, een pope, een paar winkeliers, dertig of veertig bannelingen, een lange rei aaneengeketende galeiboeven en een hoop finlandsche bedelaars. Bij zijn aankomst wordt de gevangene dadelijk op het politiebureau gebracht, waar hij door den *Isprawnik* in oogenschouw wordt genomen. Deze is een politiebeambte, die de absolute heer en gebieder van het geheele

distrikt is. Deze vertegenwoordiger van de russische regeering vordert hem op, de volgende vragen te beantwoorden: Uw naam? hoe oud? gehuwd of ongehuwd? waar van daan? Adressen van ouders, bloedverwanten en vrienden? — Alle antwoorden worden geboekt.

Daarna moet hij plechtig en op schrift beloven, dat hij nooit onderwijs zal geven, van welken aard het ook zij, en zulks nooit zal trachten te doen; dat elke brief door de hand van den *Isprawnik* zal gaan, en dat hij zich met niets dan met *veldarbeid, schoenmakers- of timmermanswerk* zal bezighouden. Daarna wordt hem allergenadigst medegedeeld, dat hij... vrij is; maar... hem wordt plechtig verklaard, dat voor het geval hij de grenzen „*der stad*" zou willen overschrijden, hij als een hond zal neergeschoten worden, en dat wanneer hij levend in de handen dea politie viel, hij door eene beschikking van den *Isprawnik* eenvoudig naar Oost-Siberië wordt gestuurd, dat wil zeggen: in den dood.

De arme man neemt zijn geringe have, en daar staat hij op de akeligste der straten, overtuigd, dat hij nu voor goed aan *alles* heeft vaarwel gezegd, wat het leven kan veraangenamen. Een groep ballingen, allen bleek en uitgemergeld, staat daar om hem te verwelkomen, zij brengen hem in eene der ellendige hutten en vragen met koortsachtige nieuwsgierigheid naar nieuws uit het vaderland. De nieuweling beschouwt hen als droomde hij: eenigen lijden aan diepe zwaarmoedigheid, anderen aan overprikkeling der zenuwen, de overigen zoeken klaarblijkelijk hun troost in den brandewijn. Zij wonen en leven twee of drie te zamen en bezitten hun *geld*(!) en kleederen gemeenschappelijk en deelen hun dagelijksch onderhoud.

Zij helpen elkander dikwijls als broeders. De adellijken onder hen ontvangen maandelijks van de regeering *zestien* duitsche marken, de anderen *tien*; alhoewel velen *met hun gezin* hier verbannen zijn en moeten leven. Elken dag bezoekt hen een gendarm, *wanneer* hij wil, doorsnuffelt *alles zooals* hij wil, en teekent dan zeer geheimzinnig wat in zijn boekje op. Een groote misdaad is het den nieuw aangekomenen welke ondersteuning ook toe te laten komen, verder een vriend bij zijn vertrek te begeleiden, of hem bij zijn aankomst te begroeten. Kortom, wanneer de heer en gebieder, de *Isprawnik*, slecht geluimd is — door overdaad van drinken of overmatig kaartspel — dan moeten de ballingen het misgelden. De brandewijn en de kaarten nu zijn de geliefkoosde genoegens in dit vreeselijke land, en slechte luimen een dagelijks voorkomende zaak: derhalve worden den armen ballingen tal van misdaden toegeschreven, wanneer de gouverneur zijn maandelijksch rapport ontvangt.

De winter duurt volle acht maanden, en dan biedt de natuur niets dan een vreeselijke sneeuwwoestijn aan. Geene wegen, geene de minste communicatie: geen ontkomen mogelijk. Na korten tijd lijdt de balling aan convulsies, door de vreeselijkste apathie, waaruit hem niets kan wekken, gevolgd; aanhoudend komen twisten voor, en haat en afgunst, vergiftigen ook nog het leven der ongelukkigen. Ontsnappen is een wonder, en het grootste gedeelte van de slachtoffers der „Derde Afdeeling" wordt krankzinnig, eindigt met een zelfmoord of sterft aan *delirium tremens*. Wordt ooit de geschiedenis dezer administratieve verbanning geschreven, zoo zal zij zulke

afschuwelijkheden onthullen, dat de wereld er van gruwen zal. Laten wij hier nog bijvoegen, dat de Katholieke priesters, welke ook op die wijze worden verbannen, onder de kategorie der „*politieke misdadigers*" vallen, en dat hun lot nog oneindig beklagenswaardiger is.

J. E. H. MENTEN.

APOSTOLISCHE BRIEF

VAN

ZIJNE HEILIGHEID PAUS LEO XIII,

BETREFFENDE HET KERKELIJK KALENDARIUM.

LEO P. P. XIII.

AD PERPETUAM REI MEMORIAM.

Nullo unquam tempore Romani Pontifices Antecessores Nostri praetermiserunt Sanctorum virorum, qui doctrina, virtute, rerum gestarum praestantia Catholicam Ecclesiam, dum in terris agerent, illustrarunt, memoriam in animis Christifidelium, eorum praesertim, quorum est caeteros exemplo anteire, quo altius possent, imprimere. Id autem hac inter alias ratione consequuti sunt, eorundem scilicet Sanctorum festa sive in Universali, sive in Particularibus Ecclesiis indulgendo, ac vitae et rerum gestarum historiam Breviariis inserendo, ut qui divinas preces recitare tenentur, ab iis virtutum illorum factorumque memoria cum laude quotannis repetatur. Hinc nostris etiam temporibus sa. me. Pius Papa IX Praecessor Noster vota excipiens et preces multorum Sacrorum Antistitum, qui Romam convenerant Oecumenici Concili Vaticani causa, peculiarem constituit Anno MDCCCLXXIV Sacrorum Rituum Congregationem, cui munus detulit expendendi utrum opportunum esset in Kalendario Ecclesiae Officia inserere nonnullorum Sanctorum, qui Apostolorum opus prae caeteris prosequuti Ecclesiae universae aedificandae ac tuendae, et inter diversas gentes dilatandae impensius adlaborarunt: Officia haec erant Sanctorum Bonifacii Episcopi et Martyris, Justini Philosophi Martyris, Cyrilli et Methodii Pontificum et Confessorum, Cyrilli Episcopi Alexandrini, Cyrilli Episcopi Hierosolymitani et Augustini Episcopi Cantuariensis. Haec autem peculiaris Congregatio Sacrorum Rituum, omnibus quae ad rem pertinerent accurate perpensis, expedire censuit Officium

S. Bonifacii ritu duplici ad universam Ecclesiam extendi, indulgendumque esse illis, qui S. Justini Officium peterent eodem ritu: de aliis rem differre placuit. Quam sententiam idem Praecessor Noster ratam habuit et confirmavit. Haec tum quidem acta sunt. Anno autem MDCCCLXXX visum est Nobis, Sanctis Fratribus Cyrillo et Methodio Slavoniae gentis Apostolis eiusdem cultus honorem tribuere, S. Bonifacio, ut diximus, a Praecessore Nostro delatum. Porro cum Sacrorum Antistites ac Fideles rogare pergerent, ut pari honore condecorarentur tum S. Justinus, tum alii inclyti Caelites, de quibus prolata res fuerat, tum etiam S. Josaphat Episcopus Polocensis Martyr, praeclarum Polonae ac Ruthenae gentis lumen: cumque habenda esse tandem ratio videretur postulationum, quae a Romano Clero Apostolicae Sedi porrigebantur pro inscribendis in Kalendario Urbis festis quorumdam Sanctorum, qui Urbem ipsam suis illustrarunt exemplis et finem laborum suorum ibi assequuti eam propriis nobilitarunt exuviis; idcirco Nos particularem Sacrorum Rituum Congregationem a Praecessore Nostro iam pridem deputatam iterum constituere duximus, eique mandavimus ut opportune expenderet, qua ratione in Kalendario sive Universalis sive Cleri Romani Officia praedicta et alia in posterum, si opus esset, inseri possent. Itaque approbantes, et confirmantes, quae a Venerabilibus Fratribus Nostris Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalibus aliisque dictam Congregationem componentibus decreta, et per Venerabilem Fratrem Nostrum Dominicum Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalem Bartolinium Sacrorum Rituum Congregationi Praefectum relata Nobis fuerunt, Auctoritate Nostra Apostolica volumus et praecipimus, ut in Kalendario Universalis Ecclesiae sub ritu duplici minori inscribantur Officia: die IX Februarii S. Cyrilli Alexandrini Episcopi Confessoris; die XVIII Martii S. Cyrilli Hierosolymitani Episcopi Confessoris; die XIV Aprilis S. Justini Philosophi Martyris; die XXVIII Maii S. Augustini Episcopi Cantuariensis Confessoris; die XIV Novembris S. Josaphat Episcopi Polocensis Martyris; deinde ut in Kalendario Cleri Romani sub ritu item duplici minori inscribantur Officia: die XVI Aprilis S. Benedicti Josephi Labre Confes-

soris; die XXIII Maii S. Joannis Baptistae de Rossi Confessoris; die XIX Augusti B. Urbani II Papae et Confessoris; die XI Octobris B. Joannis Leonardi Confessoris; die XVII Decembris S. Leonardi a Portu Mauritio Confessoris: affigantur autem in eodem Kalendario Cleri Romani festa S. Cyrilli Alexandrini diei XX Februarii, S. Cyrilli Hierosolymitani diei XX Martii, S. Augustini Cantuariensis diei VII Junii, et S. Josaphat Polocensis diei XIV Decembris. Quo vero in utroque Kalendario tum Universali tum Cleri Romani habeantur sedes liberae ad nova Officia introducenda, eadem Auctoritate Nostra volumus ac praecipimus, ut Rubrica Generalis Breviarii Romani tit. X de Translatione Festorum hac ratione mutetur; videlicet: „Festa duplicia minora (exceptis illis Sanctorum Ecclesiae Doctorum) et Festa semiduplicia, si occursu Dominicae vel Maioris Festi seu Officii quomodocumque impediantur, non transferuntur, sed ipso die, quo cadunt, de eis fit in utrisque Vesperis et Laudibus commemoratio, cum nona lectione historica, sive una ex duabus aut tribus, si tamen haec eo die fieri possint; secus huiusmodi festa duplicia et semiduplicia eo anno poenitus omittuntur, ut de simplici cautum est in rubric. tit. IX num. X, tit. X num. VIII:" postremo ut praesentes litterae Apostolicae in novis editionibus Breviarii ad calcem Rubricae interim apponantur, donec accurata Rubricae ipsius correctio per Sacrorum Rituum Congregationem perficiatur. Haec praecipimus et mandamus, non obstantibus Apostolicis ac in universalibus provincialibusque et synodalibus Conciliis editis generalibus vel specialibus Constitutionibus et Ordinationibus, ceterisque contrariis quibuscumque. Volumus autem ut praesentium Litterarum transumptis seu exemplis etiam impressis, manu alicuius Notarii publici subscriptis et sigillo Personae in ecclesiastica dignitate constitutae munitis, eadem prorsus adbibeatur fides, quae adhiberetur ipsis praesentibus si forent exhibitae vel ostensae.

Datum Romae apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die XXVIII Julii MDCCCLXXXII Pontificatus Nostri anno quinto.

TH. CARD. MERTEL.

VERSCHEIDENHEDEN.

DE METHODISTEN EN HET „REDDINGSLEGER".

De *Edinburgh Review* bevatte onlangs een opstel over de geschiedenis en organisatie der Methodisten-secte, die in Engeland en Noord-Amerika zulk een hooge vlucht heeft genomen en die ook in andere landen propaganda tracht te maken.

De schrijver van dit opstel schat de Engelsche Methodisten op vijf en de Amerikaansche op veertien millioen, terwijl hij hun kerkelijk vermogen in Groot-Brittannië op elf en in Amerika op achttien millioen pond sterling begroot.

Whitakers Almanac for 1881 stelt het aantal Methodisten in de Engelsch sprekende wereld op 14,500,000. Vermoedelijk ligt de waarheid tusschen beide opgaven, doch wij moeten hierbij opmerken, dat er behalve de eigenlijke Methodisten nog vijf takken bestaan, die zich in den loop des tijds van de „Moederkerk" hebben gescheiden, ofschoon er tusschen alle nauwelijks het een of ander dogmatiek verschil bestaat. De hoofdstrijd beweegt zich bij hen op het gebied der kerkelijke tucht. Zooals men weet, werd de Methodisten-secte in de vorige eeuw (1729) door John Wesley gesticht; deze predikant leerde, dat de genade plotseling in den mensch begint te werken, en dat de begenadigde daardoor in een toestand van volkomen zondeloosheid geraakt. Toen de Anglikaansche Kerk deze leer veroordeelde, scheidde Wesley zich van haar af en verhief zich, à la Reinkens, tot Bisschop. Reeds in 1740 namen de scheuringen een aanvang, vermits eenige Methodisten ijverige aanhangers waren van Calvijns strenge predestinatie-leer, terwijl Wesley zelf en met hem de meerderheid der secte de predestinatie op „Arminiaansche wijze"

opvatten; later werd men het op dit punt eens. Volgens de grondwet der Methodisten is elke gemeente in klassen verdeeld; twee of meer gemeenten vormen een kring, aan welks hoofd een Superintendent staat; twee of meer kringen vormen een district. Alle kracht en macht in leering en tucht alsmede het beheer der kerkelijke goederen berusten, onder de ware Methodisten, bij de conferentie, de jaarlijksche vergadering der predikanten. In Amerika hebben de Methodisten het Engelsch-Episcopaalsche systeem bewaard, d. w. z. daar heet „Bisschop" wat de Engelsche Methodisten Superintendent noemen.

Macaulay beweerde, dat de Engelsche Bisschoppen der vorige eeuw verstandiger zouden hebben gehandeld, als zij van Wesley een soort Ignatius van Loyola hadden gemaakt, als zij hem in de Anglikaansche Kerk een zelfde plaats hadden aangewezen, die de heilige Ignatius in de Katholieke Kerk bekleedt. Over zulk eene uitspraak, al komt zij uit het brein van een beroemd geschiedschrijver, moet men natuurlijk lachen; doch Wesley had oorspronkelijk geen plan zich van de Anglikaansche Kerk te scheiden; integendeel, hij beweerde zelfs, dat zij 't meest nabij kwam aan het Christendom der Apostelen; hij verbood zijn predikanten ten strengste, gedurende de godsdienstoefeningen in de parochiekerk, gelijktijdig te fungeeren of Sacramenten uit te deelen; en slechts door den nood gedwongen, benoemde hij met twee andere predikanten een „Bisschop" voor Amerika. Wat hem zorg en kommer veroorzaakte, was te moeten aanschouwen, dat „de zielen ter verdoeming werden geleid door de geestelijken" van zijnen tijd; hij vestigde het Methodisme, zooals hij verklaarde, slechts met het doel om „persoonlijke heiligheid te bevorderen." Hij wilde de natie, doch bovenal de Kerk hervormen en heiligheid in het land verspreiden. De scheiding der Methodisten van de Anglikanen is dan ook feitelijk slechts langzaam geschied. Het fondament, waarop het Methodisme bouwt, is de klassevergadering, die uit ongeveer een dozijn personen van beider kunne bestaat, en wekelijks, meestentijds onder directie van een leek, plaats heeft. Op die vergaderingen worden godsdienstige toespraken gehouden en een soort van

biecht afgelegd. Deze wordt door de Methodisten als een machtig middel beschouwd om de immoraliteit te breidelen en aan de leden den waren Methodisten-stempel te geven; tegelijkertijd dient zij als voorbereiding tot het Avondmaal. Op deze vergaderingen int men ook de wekelijksche bijdragen, ter bestrijding van onkosten, salaris van de predikanten, enz. De organisatie der Methodisten is despotisch. De leden staan onder het toezicht van den voorzitter eener klasse-vergadering, en elk kwartaal komt de predikant om de klasse en haren voorzitter te inspecteeren, bij welke gelegenheid de brave leden briefjes van goed gedrag, de zondaars daarentegen eene geduchte censuur ontvangen, die, in zekere gevallen — echter steeds met goedvinden van de conferentie — de excommunicatie kan ten gevolge hebben. De Superintendent moet waken over alle geestelijke en wereldlijke bestuurders van zijn district. — Tot de Methodistische instellingen behooren ook de „bidnachten", waarmede Wesley de Vigiliën heeft willen nabootsen, en de „liefdefeesten", die in Amerika in de beruchte legervergaderingen (*camp meetings*) ontaardden, waarin al het mogelijke gedaan werd om het gevoel en de phantasie op te wekken. De Yankee wil bij zulke gelegenheden zeer verslagen schijnen en boete doen. Hij meent, dat hij een heilig en vroom werk verricht, als hij maar kermt en weent of zich krampachtig op den grond in allerlei bochten wringt, zooals dit hoofdzakelijk bij de negers geschiedt. Op deze *camp-meetings*, die eenige dagen en nachten duren, geschieden de grofste onbetamelijkheden. Men kan zich ter nauwernood iets trivialers voorstellen dan zulk een „liefdefeest". De predikatiën, die daarbij gehouden worden, hebben bij voorkeur de helsche straffen tot thema. Op de dolzinnigste wijze wordt er verkondigd, hoe in de hel de verdoemden met ziedend lood overgoten en door duivels met hooivorken gepijnigd worden, zoodat de toehoorders van angst en schrik beginnen te sidderen en te beven. Voor den kansel heeft men gewoonlijk eene omheining gemaakt, binnen welke de rouwmoedigen hunne zonden belijden en onder luid gejammer en geween op de zoogenaamde „angstbanken" plaats nemen.

Daar hebben dan de afzichtelijkste tooneelen plaats; dikwijls is het akelig, het gillende schreeuwen en het snikken aan te hooren, en te zien hoe vrouwen, in hysterische stuiptrekkingen vervallen en met 't schuim op den mond, zich als razenden op den grond wentelen. Hoe meer zulke tooneelen voorkomen, hoe meer tevredenheid zulks baart voor de predikanten; want zij zijn het bewijs, dat hunne woorden den gewenschten indruk hebben teweeg gebracht. Terloops zij hier aangemerkt, dat zulke hansworsterijen in Engeland niet plaats vinden en ook in Amerika meer door de zwarte dan door de blanke Methodisten worden uitgeoefend.

Op den eersten Zondag van het jaar wordt het verbond (*covenant*) vernieuwd, een soort vernieuwing der doopbelofte. In den laatsten tijd besteden de Methodisten in Engeland ook iets meer zorg aan de gebouwen, waar hunne bijeenkomsten plaats vinden. Nog niet lang geleden waren het niets anders dan gewone loodsen; thans hebben zij reeds zeer fraaie kerken. Ook beginnen zij den Anglikaanschen godsdienst meer en meer na te volgen, ten minste hier en daar ziet men koorzangers met het koorkleed getooid, ofschoon het den predikant zelf verboden is, eene bizondere kleedij te dragen. Bij de Methodistische godsdienstoefeningen wordt veel gezongen, en hun gezangboek heeft hier en daar een strijdlustige kleur, zooals b. v. uit het volgende vers blijkt:

> The Unitarian fiend expel,
> And chase his doctrine back to hell.

(Drijf den Unitarischen satan uit en jaag zijne leer terug naar de hel.)

Ofschoon natuurlijkerwijze bij de Methodisten van eene priesterwijding geen sprake kan zijn, zoo maken zij toch onderscheid tusschen geestelijke en „locale" predikanten — de laatsten zijn leeken en kunnen dus slechts leekefunctiën uitoefenen. Vroeger vond men onder die wereldlijke predikanten ook vrouwen; thans echter is de schoone sexe van kerkelijke ambten uitgesloten, ofschoon onlangs een Methodistisch predikant in eene lijkrede zich nog zeer ten gunste der vrouwelijke

predikers uitliet, zeggende: „Balaam werd bekeerd doorhet gebalk van een ezel, Petrus door het kraaien van een haan en onze afgestorven broeder door de preek eener vrouw."

Alle Methodistische predikanten worden door de conferentie benoemd en niet door de wereldlijke kerkbestuurders, die overigens langen tijd dit exclusieve recht der clericale hiërarchie hebben bestreden, doch ten slotte hebben toegegeven. Ook op de conferentiën eischte het leeken-element toegang, doch te vergeefs; de uit 100 geestelijke predikers bestaande conferentie, zooals Wesley haar constitueerde, bleef bestaan. Zij verklaarde zeer beslist, dat zij uit „herders" bestond, „die niet alleen de volmacht hebben om het Evangelie te verkondigen, doch ook om de sacramenten van onzen heiligen godsdienst uit te deelen en aan wie alle verantwoordelijkheid van het Christelijk herderschap is toevertrouwd." Toen aan de conferentie de eisch gesteld werd om ook wereldlijke afgevaardigden toe te laten, wees zij dien met beslistheid van de hand en weigerde zij zelfs een voorstel aan te hooren, waarvan de bedoeling was, de verantwoordelijkheid voor het oordeel in zaken, de tucht betreffend, geheel of gedeeltelijk van de geestelijke op de wereldlijke waardigheidsbekleeders over te dragen. Zulk een voorstel aan te nemen zou gelijk staan met het opgeven van een beginsel, dat, naar de innige overtuiging der conferentie, wezenlijk met het herdersambt is verbonden. Niet alleen werd verklaard, dat „onze Heer de sleutels — de algemeene regeering der Kerk en het aannemen en verwijderen harer leden — aan de Kerk zelve heeft overhandigd, die door mannen wordt vertegenwoordigd, door den Geest opgewekt, om zijne autoriteit te representeeren, namelijk door de geestelijken, maar de conferentie maakt ook aanspraak op „het recht van onderzoek", d. w. z. het inquisitoire onderzoek naar het moreele, Christelijke en priesterlijke gedrag der predikanten."

Een Engelsch blad, dat onlangs de vele bekeeringen tot den Katholieken godsdienst besprak, zegt o. a.: „vele Schotsche lords, maar geen Engelsche winkeliers hebben de Roomschen gewonnen." — Van het Methodisme zou men juist het

tegendeel kunnen getuigen. Noch bij de grooten en machtigen, noch bij den minderen man heeft het Methodisme zijn invloed kunnen doen gelden. De welgestelde arbeider, de goed gevestigde winkelier en de kleine fabrikant zijn voor een of twee geslachten zijne steunpilaren. Tegen het beoefenen van wetenschappen is het Methodisme sterk gekant; een Methodist, die de ontwikkelingstheorie eenigszins was toegedaan, werd uit de kerkelijke gemeenschap gesloten. De kracht van het Methodisme ligt dan ook niet in zijne leerstellingen, maar in zijne organisatie. In 't algemeen kan men het eigenlijke Methodisme een Arminiaanschen godsdienst noemen; daar het groote waarde hecht aan persoonlijke verdiensten. Zijn strenge constitutie verzekert het ook een betere contrôle over de rechtgeloovigheid zijner predikanten dan dit in de Anglikaansche Kerk het geval is. Reeds daarom is het bij de Engelsche middelklasse een krachtig bolwerk der Protestantsche orthodoxie, omdat het de rationalistische richting fel bestrijdt. Of het Methodisme lang zal blijven bestaan, is een andere quaestie; tot heden kan men nog geen verzwakking van zijn levenskracht waarnemen; bovendien worden zijne belangen door 150 couranten en tijdschriften op krachtdadige wijze verdedigd.

Ten slotte iets over het vermaarde reddingsleger (*Salvation army*), dat in dezen tijd veel besproken wordt en in Engeland nog al propaganda maakt. Het komt wel niet uit het Methodisme voort, vermits ook leden van andere secten er aan deel nemen, doch zijn opzichter en „generaal", William Booth, was eertijds een Methodistisch predikant, en het geheel heeft een Methodistische kleur. Reeds elf jaren geleden werden de eerste grondslagen van deze religieuze secte gelegd, doch eerst nadat zij op militaire wijze was georganiseerd — de „officieren", zoowel de mannelijke als vrouwelijke, dragen zelfs uniform — en den naam van reddingsleger ontving, heeft zij haren tegenwoordigen kolossalen omvang verkregen. Het doel dezer secte is om de ondeugd tegen te gaan en de zondaars te bekeeren. Voor dit loffelijk doel gebruikt zij echter zonderlinge middelen. Hare werkzaamheden bestaan daarin, vergaderingen onder den vrijen hemel te houden en om op militaire wijze

ingerichte processies zingend door de straten te laten trekken. Hare leden bezoeken herbergen, gevangenissen en particuliere woningen; zij spreken en bidden met iedereen, dien zij kunnen aanklampen, en houden vergaderingen in schouwburgen, concertzalen, koffiehuizen en andere openbare plaatsen, zelfs in fabrieksgebouwen, om op deze wijze kerkschuwe personen tot het aanhooren hunner predikatiën te bewegen. Het „leger" maakt ook gebruik — zooals Booth onlangs aan een *reporter* meedeelde — van de meest populaire melodieën en van de meest alledaagsche taal, om Gods woord op eene nieuwe en aangrijpende wijze te verkondigen, iets dat slechts aan het *plebs* bevallen kan; beschaafde menschen echter moet het walgen. Maar Booth meent, dat de bekeering der zondaars op deze wijze het best geschiedt. Het „leger" heeft reeds 230 korpsen of staties in verschillende deelen van Engeland, Wales en Ierland, drie in Amerika, een in Parijs en een in Adelaïde (Australië). Het telt 337 „officieren" — mannelijke en vrouwelijke majoors, kapiteins en luitenants en 44 officieren van den „generalen staf" benevens 74 cadetten in het opvoedingsgesticht. Het leger bestaat uit 12,000 „soldaten", bereid ieder oogenblik te spreken; elke week worden er 4300 diensten gedaan, de meeste in de 273 gebouwen, die het „leger" gekocht of gehuurd heeft en die te zamen 180,000 personen kunnen bevatten. Het getal van hen die het leger in deze lokalen of elders, wekelijks bepreekt, schat men op veel meer dan drie millioen. Het „leger" moet jaarlijks 12,000 pond sterling aan huur betalen; 21,700 pond hebben de gebouwen gekost, en de ontvangsten in het vorige jaar wijzen de kolossale som van 48,000 pond sterling aan. Uit deze getallen zal men kunnen zien, dat de zaak geenszins onbeduidend te noemen is. In het „cadettenhuis", waar de „officieren" gevormd worden — er bestaat eene inrichting voor mannelijke en eene voor vrouwelijke „cadetten" — worden hoofdzakelijk zulke personen opgenomen, die een zekere geschiktheid bezitten om met lieden uit de lagere volksklasse te kunnen spreken, om op een *auditorium* van dronkaards, roovers, dieven. slechte vrouwspersonen en dergelijken indruk te maken

en met veel geduld en door groote overredingskracht hen voor een godsdienstig leven te winnen. De kweekelingen moeten minstens drie maanden in het „cadettenhuis" verblijf houden, waar zij gratis kost en inwoning genieten, afgedragen kleeren ontvangen en uitstekend onderwezen worden in het lezen en schrijven, in den catechismus en in de Bijbelsche Geschiedenis. De „officieren" worden voor hunne niet gemakkelijke en dikwijls zeer onaangename taak bezoldigd, d. w. z. zij krijgen ongeveer zooveel als een gewoon werkman in Londen verdient; een kapitein b. v. ontvangt ongeveer *f* 16 per week, op voorwaarde echter, dat zijne echtgenoote aan het bekeeringswerk een handje helpt; voor elk kind krijgt hij per week één shilling (*f* 0,60) toelage. De „majoors", die in de stad veel te loopen hebben, worden iets beter gesalarieërd. De *Salvation army* bezit ook een eigen orgaan, de *Warcry* genaamd, dat bij tienduizendtallen in het Vereenigd Koninkrijk wordt verspreid. Het verschijnt wekelijks en bevat de dagorders van den „generaal", de rapporten van de geleverde slagen, opgemaakt door de bevelvoerende „officieren", religieuze artikelen, Christelijke gezangen, aanwijzing van hulpbehoevende staties, mitsgaders de portretten van verdienstelijke *Salvation army officers*. No. 117 (16 Maart 1882) geeft o. a. de portretten van vier „*officers*", namelijk Captain Case *and family*. Bij 't aanschouwen dier familie is men meer geneigd te denken aan een troep „artisten" uit het een of ander *café chantant* dan aan missionarissen eener religieuze secte. Captain Case is gewapend met een *ophicleïde* en een *violoncel*, terwijl zijne echtgenoote en dochters respectievelijk voorzien zijn van eene *viool*, een *cornet-à-pistons*, een *alt-bugle*, mitsgaders van een *accordeon* en een *tambourijn*. Door middel van deze instrumenten wordt de menigte bij elkaar gelokt. De vergaderingen beginnen met de voordracht van het een of ander concertstuk, vervolgens nemen de predikatiën een aanvang, en op deze wijze trachten de legeroversten van de *Salvation army* nieuwe soldaten te recruteeren.

Voor poëzie wordt in de *Warcry* eveneens eene rubriek gereserveerd. De versificatie laat dikwijls veel te wenschen

over, doch de gedichten ademen steeds een zeer Christelijken geest. In N°. 121 van het meergemelde orgaan geeft „zuster" Hay van Limehouse het volgende lied ten beste:

PARDON FOR YOU.

TUNE: — „*Oh, it is glory.*"

We are soldiers in the army
And we mean to fight for God;
For our Saviour, he has bought us
With his own most precious blood.

CHORUS.

We are happy, always happy,
We are happy in the Lord;
We are soldiers in the Army,
And we mean to fight for God.

On the Cross he paid our ransom,
That from sin we might be free;
And I mean to fight for Jesus,
For the Lord has pardoned me.
We are happy, etc.

Now, poor sinner, come to Jesus,
Though the vilest you may be,
'T was for sinners Jesus suffered,
When he died on Calvary's tree.
We are happy, etc.

Ofschoon elk nommer van den *Warcry* een of meer van zulke dichterlijke bijdragen bevat, schijnt de redactie toch nog behoefte te gevoelen aan poëtische ontboezemingen, althans in den *Warcry* van 9 Maart roept zij angstvol uit: „*Where are our poets? — Wanted good songs to popular Scotch or Irish tunes. Send them along.*" Poëtasters doen dus ongetwijfeld opgeld in de *Salvation army*.

De rubriek „*notes and comments*" is eveneens karakteristiek. N°. 122 van den *Warcry* bevat o. a. de volgende *notes:*

The proposed Tent for the East Coast and Highland crusade. — A manufacturer has intimated his willingness to give us the canvas necessary for the above at cost price. Will anyone pay for it?

Lieut. Blunt, of Peterhead, arrived in Glasgow on Wednesday week last, very seriously ill. Suffering from abcess. Has trice bien operated upon in a week. Pray for him. He still lies in very bad condition.

Lieutenant Emma Brown (South side, Glasgow) has been very ill; but, thanks be to him who always gives us the victory, she is getting better. Pray for her.

The so-called Captain of the Salvation Army, who is reported in the „Scotsman" of last week as having been fined for deserting his wife, has no connection with us, nor ever has had.

Ofschoon de bronnen van inkomsten bij de *Salvation army* rijkelijk vloeien, doet zich de financiëele nood toch hier en daar nog zeer gevoelen, zooals blijkt uit de volgende advertentie, voorkomende in N°. 115 van den *Warcry*, die wij, ter wille van de eigenaardige redactie, hier laten volgen:

URGENT.

Wanted £ 600.

We are negociating for large Buildings, each capable of holding from 1500 *to* 3000 *persons in the following towns:*

Northampton,
Norwich,
Edinburgh,

and require about £ 200 *for each, to fit up, seat, and make the Buildings comfortable. Will you*

1. *Give the whole? or*
2. *Give, or collect part? or*
3. *Lend the money (with, or without interest) to be repaid when you get to Heaven, should you want it? Communications should be addressed to the Chief-of-Staff,* 101, *Queen Victoria Street, London, E. C.*

Dat „*should you want it*" is bizonder karakteristiek.

Behalve dit wekelijksch orgaan wordt door de *Salvation army* een groote massa tractaatjes heinde en verre verspreid.

De teekenaar van den *Graphic* gaf in 't nummer van 31

December ll. eene voorstelling eener bijeenkomst van de *Sal-Salvation army*, die hij door de volgende beschrijving toelichtte. „De dienst begon met gezangen en gebeden, waarna eenige leden van de *Army* hunne ondervindingen en mededeelingen over hunne bekeering bekend maakten. Daarna werd er een beroep gedaan op de zondaars om „uit den Brandenden Afgrond te komen." In het eerst scheen niemand aan deze vermaning gehoor te geven; maar na eenigen tijd stapte er iemand vooruit, dan een ander, totdat zij ten laatste met hun vijftienen waren. Ieder bekeerling werd toen omringd door mannelijke en vrouwelijke „kapiteins", die hem of haar vermaanden en onderzochten, totdat zijne of hare bekeering als werkelijk erkend was. Dit feit werd terstond aan de *meeting* verkondigd: „Our brother or sister *does* believe (onze broeder of zuster gelooft werkelijk)" en dan volgde een oorverdoovend gezang van „Alleluja", „Looft den Heer" enz., dat „de soldaten" aanhieven. Dit steeg tot zulk een graad van opgewektheid, men snikte, riep en juichte op zulk een manier, dat ik begon te denken, uit den slaap te zullen ontwaken om te zien, dat ik de nachtmerrie had gehad."

Op het Engelsche *plebs* heeft dit koddige „reddings-leger" heel wat invloed uitgeoefend; men mag echter aannemen, dat, als het eerste enthusiasme voorbij is en de gloed der nieuwheid niet meer bestaat, de gansche zaak een zelfde einde zal nemen als de beweging der „huilende vrouwen" in Amerika. Ginds gelukte het aan de Methodisten, om groote vrouwenprocessies te organiseeren, die van herberg tot herberg trokken, en daar in knielende houding voor de bekeering der gasten baden en psalmen zongen. Eenige dezer vrouwen beweerden zelfs door den Hemel geïnspireerd te zijn! De gansche beweging was belachelijk in de hoogste mate, zij heeft dan ook in Amerika reeds opgehouden te bestaan. Hetzelfde lot zal, wij zijn er zeker van, ook aan het veelbesproken reddingsleger ten deel vallen.

Haarlem, Augustus 1882.

L. A. LAUREY.

SPROKKELING.

Getal der Mahomedanen. Volgens Vambery, die als kenner van de tegenwoordige Oostersche toestanden een zeer goeden naam heeft, kan het getal der Mahomedanen thans op 150 millioen worden geschat. Twee derden, ruim genomen, dus meer dan 100 millioen zijn thans aan niet-Mahomedaansche regeeringen onderworpen en wel aan Engeland, Rusland, Nederland, Oostenrijk, Frankrijk, Rumenië, Bulgarije en China. — Het laatste gedeelte, een klein derde deel, dus nog geen 50 millioen, bestaat uit de Mahomedaansche onderdanen van den Sultan en den Khedive van Egypte, van de Beys van Tunis en Tripoli en den Keizer van Marocco, den Schach van Perzië en de Vorsten van Bokhara en Afghanistan, en van eenige andere Indische Staten. Verder behooren hier nog toe de onafhankelijke Arabische stammen en de Mahomedanen van Zanzibar en van de Afrikaansche binnenlanden. Doch velen der nog Mahomedaansche Vorsten en Staten zijn meer of min van Europeesche regeeringen afhankelijk, en raken voortdurend aan haren invloed dieper onderworpen.

Ter gedachtenis van Mgr. P. VAN DER PLOEG,

op zijn eerste jaargetijde.

HERDERSZANG.

In Capua's vallei was Korydon gezeten,
En zag zijn sneeuwwit vee de malsche klaver eten,
Waar eens Bernardus' kroost een klooster had gesticht,
En menig torenspits het kruis ten hemel richt.
Nauw was daar Korydon in stil gepeins verloren,
En reeds deed d'avondbeê haar zilv'ren klanken hooren,
Als van den heuveltop Dametas hem begroet,
En opgeruimd van geest, zich vriend'lijk hooren doet.

„Toch eind'lijk, Korydon! is d'avond aangebroken,
„En eind'lijk is de zon een weinig weggedoken,
„En daalt er koelte neêr op 't zwaar vermoeide vee;
„Wat ademt alles nu een hemelzoete vree!
„Kom laten wij ons ginds in 't boschje nedervleien
„En ons bij spel en zang een weinig gaan vermeien;
„Ja, Korydon, welaan, versmaad mijn bede niet,
„Speel heden op uw fluit dat wijdberoemde lied,
„Dat ons Seraphion, de grijsaard, eens deed hooren,
„Dat lied der Moedermaagd, die boven alle koren,
„Daarboven, is gekroond."

Met opgetogen schreên,
Ging toen het herderpaar naar 't myrtenboschje heen;
Hier deed een frissche bron haar nooit vermoeide stralen
Op het bemoste gras al murm'lend nederdalen,
En toonde in elken drop aan het verwonderd oog
De zachte kleurenpracht van 's hemels vredeboog;
Hier hing ook de citroen in 't loover half verscholen,
En kwam de nijvre bij, al gonzend, ommedolen;
Want menig schoone kelk en menig bloesemknop
Bracht haar de zoete spijs voor hare korven op;
Ook zag men in 't verschiet de wijdberoemde oorden,
Die eens aan 't oud gebied van Rome toebehoorden,
En eind'lijk meer nabij, waar men het Westen wees,
De weelderige plek, waar Capua verrees.
Nauw was het herd'renpaar hier koutende aangekomen,
En reeds had Korydon de veldschalmei genomen,
Daar zagen zij verbaasd, dat grijze Lycidas,
Vermoeid van eenen tocht, hier neêrgezeten was.
Hij had een mantel om, met rijk versierde zoomen,
Waarop de fijne naald Meanders kronkelstroomen
Zoo schoon had afgebeeld, alsof het levend waar.
Het loof van een cypres omgaf zijn sneeuwwit haar;
Nauw had hem Korydon hun plannen voorgeslagen,
Daar schudde hij het hoofd, en met ontzettend klagen
Riep hij: „Mijn zoon! ach neen; alleen het lied der smart
„Voegt op deez' droeven dag aan mijn gebroken hart."

„Hoe, Vader! sprak Dameet, is in de woeste streken
„Van 't Afrikaansch gewest Amynt uw zoon bezweken,
„Die 's Heeren priesterschaar, vol offervaardigheid,
„Bij hunne prediking, daar ginds den weg bereidt?"

„Ach neen! Amynt, mijn zoon zal weldra wederkeeren;
„Maar wie kan deze ramp van onze hoofden weren?
„Waarom, o God! waarom? . . . Nochtans uw wil geschied!
„Ik, arme grijze man, doorvorsch uw wijsheid niet."

Toen zweeg weêr Lycidas, in zijne smart verloren,
Gebogen op zijn staf. In 't eind deed hij zich hooren,
En sprak op zachten toon, en zuchtend keer op keer:
„Seraphion, uw vriend en vader, is niet meer;
„Men heeft Seraphion deez' morgen uitgedragen."

„Hoe! riep nu Korydon, nog vóór een drietal dagen
„Heb ik zijn luit gehoord en heeft hij hier gespeeld;
„Wie heeft u, Lycidas! zijn doodsmaar meêgedeeld?
„Ik stel mijn beste schaap — hij was als gij bedrogen!"

„Neen, klonk het droevig nu, met bevend mededoogen;
„Seraphion lag nauw het kranke lichaam neêr,
„Toen keerde reeds zijn ziel tot haren Oorsprong weêr.
„O kind'ren! welk een ramp! laat vrij uw' tranen stroomen,
„Ons aller vreugde en kroon is ons van 't hoofd genomen.
„Wat baat het ons voortaan, hoe hier de roze bloeit,
„Of hoe de blauwe druif op onze bergen gloeit?
„Vrij moog' de zachte dauw nu van de velden wijken!
„Geen nijvre bijenzwerm hier gonzend nederstrijken!
„Het pasgeboren lam vall' reeds gestorven neer!
„Seraphion, uw vriend en vader, is niet meer!
„O, dierb're Korydon! o wil mijn droefheid heelen,
„Kom, wil Seraphion een droeven lijkzang spelen.
„En meld ons in uw lied, wat Capua verloor."

Nog ruischte 't droef beklag het myrtenboschje door,
Alsof de zachte duif haar dof geluid deed hooren,
Toen Korydon begon, in geestdrift ras verloren.

„Treur, treur, mijn jamm'rend hart! O, roep op uwe luit
„Seraphions verlies en al zijn deugden uit,
„Vermeld zijn vaderzorg, zijn nooit bezweken trouwe
„Voor 't needrig herdersvolk in Capua's landouwe.
„Wie telt de tranen op, door zijne hand gedroogd!
„Wie al dien wijzen raad, zoo meesterlijk betoogd!
„Wie zijn goedhartigheid! Ja, wie er hier mocht lijden,

„Seraphion, uw woord wist allen te verblijden.
„Zooals men heel deez' aard van vreugde jub'len ziet,
„Wanneer de blijde zon door zwarte wolken schiet:
„Zoo was het even schoon, als gij ons troost kwaamt brengen,
„Dan kwam de glimlach, ja! zich met de tranen mengen.
„Trof ons des Hemels toorn met ramp of misgewas,
„Gij opendet den stroom van al uw schatten ras,
„Om die met milde hand zoo vriend'lijk weg te schenken,
„En ieder naar zijn nood en rampspoed te gedenken.
„Hij was den blinde een oog, den kreup'le tot een staf.....
„Die altoos lafenis aan arme broeders gaf
„Gelijk zijn Heiland zelf eens op deez' aard kwam wonen,
„Om het bedrukt gemoed zijn meêlij te betoonen:
„Zóó was Seraphion in zijn barmhartigheid,
„Wien ik den droefsten toon van mijne zangen wijd.

„Treur! treur, mijn droef gemoed, herneem uw klaagzang weder,
„De zanger van ons dal zonk in de graven neder....
„Wie was Seraphion in zangen ooit gelijk,
„'t Zij hij de glorie zong van 't hemelsch koningrijk,
„En ied'ren hemelling, daar op een troon gezeten,
„Of dat hij zelfs de vreugd van 't zoet Geheim dorst meten,
„Waar 's Heeren eigen Vleesch ten feestdisch is bereid
„Als heerlijk onderpand van onze onsterfelijkheid?
„Hoe zag men vaak zijn ziel in zoet gevoel verteren,
„Als hij de glorie zong van 't oude volk des Heeren.
„Hij wist het zienerstal, hun naam, hun vaderland,
„Hij sprak hun eigen taal.... En alles wat Gods hand
„Gewrocht had bij zijn volk, hij wist het te verhalen,
„En in zijn gloeiend lied zoo levend af te malen.
„Hoe reeds op Moria belofte werd gedaan
„Van Hem, die komen moest. Hoe Juda's troon zou staan,
„En Davids koningshuis al de eeuwen zou braveeren,
„Totdat zijn groote Zoon in Isrel zou regeeren;
„Hoe weêr, in lat'ren tijd, Gods volk werd weggesleurd,
„En langs Assyries stroom om Salems tempel treurt,
„Totdat aan 't zuchtend eind van veertig droevige eeuwen

„De heldenstoet verrijst der fiere Machabeeuwen,
„En eindelijk het uur van Christus' komst mocht slaan.
„Toen Bethlehem zijn Vorst en Heerscher op zag staan.....
„Nog hooger steeg zijn lied, wanneer hij ging vermelden,
„Hoe 't Evangelie klonk in Palestina's velden;
„Wat door d' apostel-schaar straks overal verbreid,
„De wereld nederwierp voor Jesus' majesteit:
„Dan kwam d' aloude gloed van Gods gewijde blaâren
„Zijn altoos klimmend lied al jub'lend ingevaren.
„Ja, niemand in ons dal, die zoo hoog zingen kon
„Als gij, gestorven vriend, als gij, Seraphion!

„Treur! treur, mijn jeugdig hart! vergiet hier vrij uw tranen:
„Wie zal ons zwak gemoed zoo vaderlijk vermanen,
„Als wen Seraphion in Godes naam verrees,
„En ons het smalle pad naar 's hemels poorten wees?
„Soms deed hij op die terp zijn wijze lessen hooren;
„Soms werd hij door het volk in gindsche vest verkoren
„Om op het feestgetij of in den boete-tijd
„Te spreken van Gods wet en zijn barmhartigheid.
„O grijze Lycidas! hoe werd het volk bewogen,
„Wanneer Seraphion daar oprees voor hun oogen,
„En hen zoo heerlijk sprak van dien verloren zoon,
„Nog tijdig weêrgekeerd naar de ouderlijke woon,
„Of van die zondares, die zóóveel had misdreven,
„Maar wie door onzen Heer nog veel meer werd vergeven
„Om haren liefdegloed. Ja! waar hij slechts verscheen,
„Droeg hij een rijken buit ten hoogen hemel heen;
„Dan keerde hij terug met rijkbeladen schoven,
„En mocht hij zijnen God in zielsverrukking loven;
„Dan viel het god'lijk zaad in welige aarde neêr,
„En keerde 's Heeren woord nooit ijdel tot Hem weêr;
„Dan deelde hij den roem der grootsten van zijn dagen,
„Hij, die op dezen dag ter rustplaats werd gedragen.
„Helaas! een weinig stof wordt nu Seraphion;
„Voor altijd zwijgt die mond, die zoo wél spreken kon."

De laatste toon stierf weg als 't avondzonnegloren,
En grijze Lycidas deed nu zijn lofspraak hooren:
„Heb dank, o Korydon! voor uw gevoelig lied,
„Wat in mijn bloedend hart den zoetsten balsem giet.
„God zelf beloone uw zang. Ja 'k zag hem nog eens weder,
„Seraphion zoo groot, Seraphion zoo teeder;
„'k Dacht aan zijn wijs beleid, zijn deugden en zijn woord,
„Aan al die heerlijkheên, uit zijnen mond gehoord.....
„Moog nu Dametas ook een toon ten beste geven
„Aan zijn gedachtenis. Hebt gij zijn heerlijk leven
„Ons treffend afgemaald. Welaan! Dametas zal
„Ons zingen, hoe zijn naam in 't Capueesche dal
„Nooit, nooit vergeten wordt."

Dametas, diep bewogen,
Hield 't zwaargelokte hoofd een wijl ter aard gebogen,
Toen zag hem Korydon een blik ten hemel slaan,
En ving hij hooggestemd een heerlijk loflied aan,
Alsof de Filomeel, in 't jubelen verloren,
Haar altoos klimmend lied in 't stille woud deed hooren:
„Neen, hier geen klaaggezang! Seraphion! mijn lied
„Zingt van uw' droeven dood of van uw grafkuil niet.
„Wat nood, of al het lijf aan d' aard wordt prijsgegeven:
„Uw geest, uw groote geest zal altoos in ons leven. —
„Hij kent geen ondergang, hij overwint den dood;
„Nog in zijn laatsten telg is onze vader groot.
„Want valt het kleine zaad in d' open vore neder,
„Het leeft in iedren halm eens honderdvoudig weder;
„'k Zie Christus' heilig volk door uw gebed bewaakt,
„En door uw prediking zoo heerlijk sterk gemaakt
„Om in den strijd der eeuw, voor God en zijn altaren,
„De schoonste lauweren al juichend te vergaren.
„Hoe zingt het schuld'loos kind reeds op zijns moeders schoot
„De vlekkelooze Maagd, door uwe zorg zoo groot
„En nog alom gevierd in stulpen en paleizen,
„Daar licht en bloemfestoen voor haren voet verrijzen.
„O Lycidas, geen rouw! 't Verwinnigsfeest vangt aan:

„'k Zie nieuwe tempels weêr voor Christus opengaan,
„Ja, 'k zie het droomgezicht des Machabeeërs weder:
„Seraphion ligt ginds voor Jesus' voeten neder,
„En bidt veel voor zijn volk, veel voor die priesterschaar,
„Die hij met eigen hand geleid heeft naar 't altaar;
„Hij maakt hun arbeid licht, hij zegent al hun pogen:
„Wie telt de wond'ren op, die zij op aard vermogen,
„Door zijne hulp gesteund. Geen dood scheidt hen van een
„Die 's Heeren heiligdom te zaâm zijn ingetreên.
„Gestorven zal voor hen Seraphion steeds leven,
„En allen met zijn gunst en teederheid omzweven."

Hier zweeg het zegelied. Zijn laatste toon weerklonk,
Toen reeds het herderpaar aanbiddend nederzonk.
De grijsaard knielde thans aan hunne zijde mede,
En lang nog baden zij in hemelzoete vrede.

September 1882. X.

SANCTISSIMI DOMINI NOSTRI

LEONIS

DIVINA PROVIDENTIA

PAPAE XIII.

EPISTOLA ENCYCLICA

AD PATRIARCHAS PRIMATES ARCHIEPISCOPOS ET EPISCOPOS VNIVERSOS CATHOLICI ORBIS GRATIAM ET COMMUNIONEM CUM APOSTOLICA SEDE HABENTES.

Venerabiles fratres, salutem et apostolicam benedictionem.

Auspicato concessum est populo christiano duorum virorum memoriam brevi temporis intervallo recolere, qui ad sempiterna sanctitatis praemia in caelum evocati, praeclaram alumnorum copiam, tamquam virtutum suarum perpetuo renascentem propaginem, in terris reliquerunt. — Siquidem post saecularia sollemnia ob memoriam Benedicti, monachorum in Occidente patris legiferi, proxima est occasio non dispar habendorum publice honorum Francisco Assisiensi, septimo post quam natus est exeunte saeculo. Quod sane contingere benigno quodam divinae providentiae consilio, non immerito arbitramur. Nam oblato ad celebrandum tantorum patrum natali die, homines admonere Deus velle videtur, ut summa illorum merita recordentur, simulque intelligant, conditos ab iis virorum religiosorum ordines tam indigne violari minime debuisse, in iis praesertim civitatibus, quibus incrementa humanitatis et gloriae labore, ingenio, sedulitate pepe-

rerunt. — Ista quidem sollemnia confidimus haud vacua fructu futura populo christiano, qui non sine caussa sodales religiosos amicorum loco semper habere consuevit: proptereaque sicut Benedicti nomen magna pietate gratoque animo honoravit, ita nunc Francisci memoriam festo cultu et multiplici significatione voluntatis est certatim renovaturus. Atque istud pietatis reverentiaeque honestum certamen non regione circumscribitur, in qua vir sanctissimus editus est in lucem, nec finitimis a praesentia eius nobilitatis spatiis: sed late est ad cunctas terrarum oras, quacumque Francisci aut nomen percrebuit, aut instituta vigent, propagatum.

Hunc animorum in re optima ardorem Nos certe sic probamus, ut nemo magis; praesertim quia Franciscum Assisiensem admirari praecipuaque religione colere ab adolescentia assuevimus; et in familiam Franciscanam adscitos esse gloriamur; et sacra Alverniae iuga libentes atque alacres, pietatis caussa, non semel ascendimus: quo loco tanti viri imago, ubicumque poneremus vestigium, obiiciebatur animo, mentemque tacita cogitatione suspensam memor illa solitudo tenebat. — Sed quantumvis sit istud studium laudabile, tamen nequaquam in isto omnia. Ita enim de honoribus, qui beato Francisco properantur, statuendum, tunc maxime futuros ei, cui deferuntur, gratos, si fuerint iis ipsis, qui deferant, fructuosi. In hoc autem positus est fructus solidus minimeque caducus, ut cuius excellentem virtutem homines admirantur, similitudinem eius aliquam adripiant, fierique studeant ipsius imitatione meliores. Quod, opitulante Deo, si studiose effecerint, profecto quaesita erit praesentium malorum opportuna et valde efficax medicina. — Vos itaque volumus, Venerabiles Fratres, per has Litteras alloqui, non modo pietatem erga Franciscum Nostram publice testaturi, verum etiam vestram excitaturi caritatem, ut in hominum salute eo, quo diximus, curanda remedio Nobiscum pariter elaboretis.

Liberator generis humani Iesus Christus fons est perennis

atque perpetuus omnium bonorum, quae ab infinita Dei benignitate ad nos proficiscuntur, ita plane ut qui semel mundum servavit, idem sit in omnes saeculorum aetates servaturus: *Nec enim aliud nomen est sub caelo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri* [1]). Si quando igitur naturae vitio aut hominum culpa contingat, ut in deteriorem partem delabatur genus humanum, et singulari quadam ope indigere ad evadendum videatur, omnino recipere se ad Iesum Christum necesse est, atque istud putare maximum certissimumque perfugium. Divina enim illius virtus tam magna est tantumque pollet, ut omnium in ea vel periculorum depulsio, vel malorum posita sanatio sit. Futura est autem certa sanatio, si modo ad professionem christianae sapientiae, et ad evangelica vivendi praecepta genus humanum reducatur. Iis autem, quae diximus, forte incidentibus malis, simul ac solatii venit divinitus provisa maturitas, fere iubet Deus, continuo virum aliquem in terris existere, non unum de multis, sed summum et singularem, quem restituendae salutis publicae praeficiat muneri. Atqui istud plane usuveniebat sub exitum saeculi duodecimi aliquantoque serius: fuit autem eius maximi operis perfector Franciscus.

Satis illa nota est aetas cum sua indole virtutum ac vitiorum. Insita altius in animis vigebat fides catholica: pulcrumque erat, complures pietatis fervore incensos in Palaestinam transmittere, qui vincere aut emori destinavissent. Sed tamen valde populares mores licentia mutaverat: nihilque erat tam hominibus necessarium, quam ut christianos spiritus revocarent. — Iamvero christianae virtutis caput est generosa animi affectio, rerum arduarum ac difficilium patiens: cuius forma quaedam in cruce adumbratur, quam, qui Christum sequi malunt, onusto ferant humero necesse est Illius autem partes affectionis sunt, abstinentem rerum mortalium animum gerere: sibimet acriter imperare: casus adversos facile mode-

[1]) Act. Ap IV, 12.

rateque ferre. Denique caritas in Deum, in proximos, una omnium est domina et regina virtutum; cuius tanta vis est, ut molestias, quae officium comitantur, omnes abstergeat, laboresque quantumvis magnos, non tolerabiles solum efficiat, verum etiam iucundos.

Harum virtutum saeculo duodecimo magna apparebat inopia, cum nimis multi, penitus mancipati rebus humanis aut appetentia honorum ac divitiarum insanirent, aut per luxum et libidines aetatem agerent. Plurimum valebant pauci; quorum opes fere in oppressionem miserae et contemptae multitudinis evaserant: atque huiusmodi vitiorum maculas ne ii quidem effugerant, qui disciplinae ceteris esse ex instituto debuissent. Et restincta passim caritate, variae quotidianaeque pestes consecutae erant, invidere, aemulari, odisse; distractis adeo infestisque animis, ut ad minimam quamque caussam et civitates finitimae sese invicem praeliando conficerent, et cives cum civibus ferro inhumane decernerent.

In id saeculum Francisci cecidit aetas. Qui tamen mira constantia simplicitate pari aggressus est dictis et factis genuinam christianae perfectionis imaginem senescenti mundo ad spectandum proponere. — Reapse, quemadmodum Dominicus Gusmanus pater integritatem caelestium doctrinarum per eadem tempora tuebatur, pravosque haereticorum errores luce christianae sapientiae depellebat, ita Franciscus, ad grandia ducente Deo, illud impetravit ut ad virtutem excitaret christianos homines, et diu multumque devios ad imitationem Christi traduceret. Non certe fortuito factum est, ut ad aures acciderent adolescentis illae ex Evangelio sententiae: *Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris, non peram in via, neque duas tunicas, neque virgam* [1]). Et, *Si vis perfectus esse, vade, vende quae habes et da pauperibus... et veni sequere me* [2]). Quae tamquam sibi

[1]) Matth. X, 9—10.

[2]) Matth XIX, 21.

nominatim dicta interpretatus, continuo abdicat se rebus omnibus: vestimenta mutat: paupertatem sibi sociam et comitem constituit in omni vita futuram: et maxima illa virtutum praecepta, quae celso erectoque animo amplexus erat, Ordinis sui velut fundamenta fore decernit. Ex eo tempore, inter tantam saeculi mollitiam fastidiumque delicatissimum, ille horrido cultu atque aspero incedere: victum ostiatim quaerere: et quae acerbissima putantur, insanae plebis ludibria non tam perferre, quam vorare alacritate mirabili. Videlicet stultitiam Crucis Christi adsumpserat et probarat, uti absolutam sapientiam: cumque in eius augusta mysteria intelligendo penetravisset, vidit iudicavitque, nusquam posse gloriam suam melius collocari. — Una cum amore Crucis pervasit Francisci pectus caritas vehemens, quae impulit hominem, ut propagandum nomen christianum animose susciperet, ob eamque caussam obviam sese vel manifesto capitis periculo ultro offerret. Hac ille caritate homines complectebatur universos: multo tamen cariores habuit egenos et sordidos, ita prorsus ut quos ceteri refugere aut superbius fastidire consuevissent, iis potissimum ille delectari videretur. Qua ratione egregie de ea germanitate meruit, qua restituta perfectaque ex toto hominum genere unam velut familiam Christus Dominus conflavit, in potestate unius omnium parentis Dei constitutam.

Tot igitur virtutum praesidio atque hac praesertim asperitate vitae, studuit vir innocentissimus formam Iesu Christi, quoad poterat, in se ipse transferre. Sed divinae providentiae numen in hoc etiam eluxisse videtur, quod rerum externarum singulares quasdam cum divino Redemptore similitudines assecutus est. — Sic, ad exemplar Iesu, Francisco contigit, ut in lucem susciperetur in stabulo, ac tale stratum haberet puer infans, quale olim ipse Christus, tectam stramentis terram. Quo tempore, ut fertur, leves per sublime Angelorum chori, et mulcentes aera concentus similitudinem compleverunt. Item lectos quosdam, uti Christus Apostolos, sibi discipulos

adiunxit, quos peragrare terras iuberet, christianae pacis ac sempiternae salutis nuntios. Pauperrimus, contumeliose illusus, repudiatus a suis, vel in hoc speciem Iesu Christi retulit, quod nec tantulum voluit habere proprium, quo caput reclinaret. Postrema similitudinis nota accessit, cum in Alverni montis vertice, velut in Calvario suo, novo ad illam aetatem exemplo, sacris stigmatibus corpori eius divinitus impressis, propemodum actus est in crucem. — Rem hoc loco commemoramus non minus miraculo nobilem, quam saeculorum praedicatione illustrem. Cum enim esset olim in cruciatuum Christi vehementi cogitatione defixus, eorumque vim acerbissimam ad se traduceret, et tamquam sitiens hauriret, delapsus e caelo repente Angelus se ostendit: unde arcana quaedam virtus cum subito emicuisset, palmas pedesque quasi transfixos clavis, itemque velut acuta cuspide vulneratum latus Franciscus sensit. Quo facto, ingentem caritatis ardorem concepit animo: corpore vivam expressamque vulnerum Iesu Christi in reliquum tempus imaginem gessit.

Ista rerum miracula, angelico potius quam humano celebranda praeconio, satis demonstrant quantus ille vir, quamque dignus fuerit, quem aequalibus suis ad mores christianos revocandis Deus destinaret. Profecto ad Damiani aedem exaudita Francisco est maior humana vox, *I, labantem tuere domum meam*. Neque minus admirationis habet oblata divinitus Innocentio III species, cum sibi videre visus est Basilicae Lateranensis inclinata moenia humeris suis Franciscum sustinentem. Quorum vis ratioque portentorum perspicua est; nimirum significabatur, christianae reipublicae non leve per ea tempora praesidium et columen Franciscum futurum. Revera nihil cunctatus est quin accingeretur. Duodeni illi, qui se in eius disciplinam primi contulerant, exigui instar seminis extiterunt, quod secundo Dei numine, auspiciisque Pontificis maximi, celeriter visum est in uberrimam segetem adolescere. Eis igitur ad Christi exempla sancte institutis varias Italiae

Europaeque regiones, Evangelii caussa, describit: dato certis inter eos negotio, ut in Africam usque traiiciant. Nec mora: inopes, indocti, rudes, committunt tamen populo sese: in triviis plateisque, nullo loci apparatu nec pompa verborum, ad contemptum rerum humanarum cogitationemque futuri saeculi homines adhortari incipiunt. Mirum tam ineptis, ut videbantur, operariis quantus respondit operae fructus. Ad eos enim confluere catervatim cupida audiendi multitudo: tum dolenter admissa deflere, oblivisci iniuriarum, compositisque dissidiis ad pacis consilia redire. Incredibile dictu est, quanta inclinatione animorum ac prope impetu ad Franciscum turba raperetur. Assectabantur maximo concursu, quacumque ille ingrederetur: nec raro ex oppidis, ex urbibus frequentioribus universi promiscue cives homini erant supplices, ut se vellet in disciplinam rite accipere. — Quamobrem caussa nata est viro sanctissimo, cur sodalitatem *Tertii Ordinis* institueret, quae omnem hominum conditionem, omnem aetatem, utrumque sexum reciperet, nec familiae rerumque domesticarum vincula abrumperet. Eam quippe prudenter temperavit non tam legibus propriis, quam ipsis legum evangelicarum partibus: quae sane nemini christiano graviores videantur. Videlicet praeceptis Dei Ecclesiaeque obtemperetur: absint factiones et rixae: nihil detrahatur de aliena re: nisi pro religione patriaque, ne arma sumantur: modestia in victu cultuque servetur: facessat luxus: periculosa chorearum artisque ludicrae lenocinia vitentur.

Facile est intelligere permagnas manare utilitates ex huiusmodi instituto debuisse cum salutari per se, tum ad eam tempestatem mirabiliter opportuno. — Quam opportunitatem et satis indicant coalitae eiusdem generis ex Dominicana familia aliisque ordinibus sodalitates, et eventus ipse confirmat. Sane illi Franciscalium ordini nomen dare inflammato studio summaque voluntatum propensione ab infimis ad summos vulgo properabant. Optarunt ante alios hanc laudem Ludovicus IX

Galliarum rex, et Elisabetha Hungarorum regum soboles: successere aetatum decursu plures ex Pontificibus maximis, item ex Cardinalibus, ex Episcopis, ex regibus, ex dynastis: qui omnes insignia Franciscalia non aliena esse a dignitate sua duxerunt. — Sodales tertii ordinis animum suum in tuenda religione catholica pium aeque ac fortem probavere: quarum virtutum si magnam ab improbis subierunt invidiam, ea tamen, quae honestissima est atque unice expetenda, sapientium et bonorum approbatione numquam caruerunt. Immo Gregorius ipse IX Decessor Noster fidem ipsorum ac fortitudinem publice gratulatus, minime dubitavit et auctoritate sua defendere, et *milites Christi*, *Machabaeos alteros*, honoris caussa, appellare. — Neque carebat veritate laus. Magnum enim salutis publicae praesidium erat in illo hominum ordine: qui, propositis sibi auctoris sui virtutibus et legibus, perficiebant, quoad facultas ferret, ut christianae honestatis decora in civitate reviviscerent. Certe ipsorum opera exemplisque extinctae saepe aut delinitae sunt factionum partes: erepta ab efferatorum dextris arma: litium et iurgiorum caussae sublatae: parta inopiae et solitudini solatia: castigata, fortunarum gurges et corruptelarum instrumentum, luxuria. Quare pax domestica et tranquillitas publica, integritas morum et mansuetudo, rei familiaris rectus usus et tutela, quae sunt optima humanitatis incolumitatisque firmamenta, ex tertio Franciscalium ordine, tamquam ex stirpe quadam, gignuntur: eorumque bonorum conservationem magna ex parte Francisco debet Europa.

Plus tamen, quam ulla ex gentibus ceteris, Francisco debet Italia; quae sicut eius virtutibus princeps theatrum fuit, ita maxime beneficia sensit. — Et sane quo tempore multa multi pro iniuria contenderent, ille afflicto et iacenti constanter porrexit dexteram: in summa egestate dives, numquam destitit alienam sublevare inopiam, immemor suae. Vagiit suaviter in eius ore patrius sermo recens: vim caritatis simul et poeticae

expressit canticis, quae vulgus edisceret, quaeque admiratione visa sunt non indigna eruditae posteritatis. Ad Francisci cogitationem, aura quaedam afflatusque humano augustior ingenia nostrorum concitavit; ita quidem ut in eius rebus gestis pingendis, fingendis, caelandis summorum artificum industria certarit. Nactus est in Francisco Alighierius, quod grandiloquo pariter mollissimoque caneret versu: Cimabue et Giottus, quod Parrhasiis luminibus ad immortalitatem illustrarent: clari artifices aedificandi, quod magnificis operibus perficerent, vel ad sepulcrum hominis pauperculi, vel ad aedem Mariae Angelorum, tot tantorumque miraculorum testem. Ad haec autem templa homines undique commeare frequentes solent, veneraturi Assisiensem patrem pauperum, cui, ut se rebus humanis despoliaverat funditus, ita divinae bonitatis large copioseque dona affluxerunt.

Igitur perspicuum est, in christianam civilemque rempublicam ab uno hoc homine vim beneficiorum influxisse. Sed quoniam ille eius spiritus, omnino excellenterque christianus, mirifice est ad omnia et loca et tempora accommodatus, nemo dubitaverit, quin Franciscalia instituta magnopere sint aetate hac nostra profutura. Eo vel magis, quod horum temporum ratio ad illorum rationem pluribus ex caussis videtur accedere. — Quemadmodum saeculo duodecimo, ita nunc non parum deferbuit divina caritas: nec levis est officiorum christianorum, partim ignoratione partim negligentia, perturbatio. Simili animorum cursu similibusque studiis, in aucupandis vitae commodis, in consectandis avide voluptatibus plerique aetatem consumunt. Diffluentes luxuria, sua profundunt, aliena appetunt: fraternitatis humanae nomen extollentes, plura tamen fraterne dicunt quam faciunt: feruntur enim amore sui, et illa erga tenuiores atque inopes genuina caritas quotidie minuitur. — Per eam aetatem multiplex Albigensium error, concitandis adversus Ecclesiae potestatem turbis, una simul civitatem perturbarat, et ad quoddam *Socialismi*

genus munierat iter. Hodieque similiter *Naturalismi* fautores propagatoresque creverunt; qui subesse Ecclesiae oportere pertinaciter negant, et longius, quo consentaneum est, gradatim procedentes ne civili quidem potestati parcunt: vim et seditiones in populo probant: agrariam rem tentant: proletariorum cupiditatibus blandiuntur: domestici publicique ordinis fundamenta debilitant.

In his igitur tot tantisque incommodis, probe intelligitis, Venerabiles Fratres, spem sublevationis non exiguam collocari in institutis Franciscalibus merito posse, si modo in pristinum statum restituantur. — Iis enim florentibus, facile floreret et fides et pietas et omnis christiana laus: frangeretur exlex caducarum rerum appetitio, nec pertaederet, quod maximum atque odiosissimum plerisque putatur onus, domitas habere virtute cupiditates. Concordiae vere fraternae vinclis colligati diligerent homines inter se, egenisque et calamitosis, quippe imaginem Christi gerentibus, eam, quam par est, reverentiam adhiberent. — Praeterea qui religione christiana penitus imbuti sunt, sentiunt iudicio certo, legitime imperantibus conscientia officii obtemperari, nullaque in re violari quemquam oportere: qua animi affectione nihil est efficacius ad extinguendam radicitus omnem in hoc genere vitiositatem, vim, iniurias, novarum rerum libidinem, invidiam inter varios civitatis ordines: in quibus omnibus initia simul atque arma *Socialismi* consistunt. — Denique illud etiam, in quo prudentes rerum civilium tanto opere laborant, de locupletium et egenorum rationibus erit optime constitutum, hoc fixo et persuaso, non vacare dignitate paupertatem: divitem misericordem et munificum, pauperem sua sorte industriaque contentum esse oportere: cumque neuter sit ad haec commutabilia natus, alteri patientia, alteri liberalitate in caelum esse veniundum.

His de caussis Nobis est diu et magnopere in votis, ut quantum quisque potest in imitationem Francisci Assisiensis se

intendat. — Idcirco sicut semper antea tertio Franciscalium ordini singularem curam adhibuimus, ita nunc summa Dei benignitate ad gerendum Pontificatum maximum vocati, cum inciderit ut id peropportune fieri possit, christianos homines hortamur, ut nomen dare sanctae huic Iesu Christi militiae ne recusent. Plurimi numerantur passim ex utroque sexu, qui Patris Seraphici vestigiis alacri animo iam ingrediuntur. Quorum laudamus tale studium vehementerque probamus, ita tamen ut illud augeri et ad plures propagari, Vobis praesertim adnitentibus, Venerabiles Fratres, velimus. — Et caput est commendationis Nostrae, ut qui insignia *Poenitentiae* induerint, imaginem spectent sanctissimi auctoris sui, ad eamque contendant: sine qua, quod inde expectaretur boni nihil esset. Itaque date operam, ut *Tertium Ordinem* vulgo noscant atque ex veritate aestiment: providete, ut qui curam gerunt animarum, doceant sedulo qualis ille sit, quam facile unicuique pateat, quam magnis in animorum salutem privilegiis abundet, quantum utilitatis privatim et publice polliceatur. In quo eo magis est elaborandum, quod sodales Franciscales ordinis primi et alterius gravi in praesens perculsi plaga indigne laborant. Hi quidem utinam, parentis sui patrocinio defensi, celeriter ex tot fluctibus vegeti et florentes emergant! Utinam etiam christianae gentes ad disciplinam tertii ordinis confluant, ita alacres itaque frequentes, uti olim undique ad Franciscum ipsum sese certatim effundebant! — Hoc autem maiore contentione poscimus et potiore iure ab Italis speramus, quos unius patriae necessitudo et uberior acceptorum beneficiorum copia propensiore iubet esse in Franciscum animo et maiores eidem gratias habere. Ita sane septem post saeculis Italicae genti et omni christiano orbi contingeret, ut se a perturbatione revocatum ad tranquillitatem, ab exitio ad salutem, hominis Assisiensis beneficio sentiret. Id quidem communi prece, per hos dies maxime, ab ipso Francisco flagitemus: idem contendamus a Maria Virgine matre Dei, quae famuli

sui pietatem ac fidem caelesti tutela donisque singularibus perpetuo remuneravit.

Interea caelestium munerum auspicem, et praecipuae Nostrae benevolentiae testem, Apostolicam benedictionem Vobis, Venerabiles Fratres, universoque Clero et populo singulis concredito, peramanter in Domino impertimus.

Datum Romae apud S. Petrum die 17 Septembris A. 1882, Pontificatus Nostri Anno Quinto.

LEO PP. XIII.

dat is:

ENCYCLIEK
VAN ONZEN HEILIGEN VADER
LEO XIII,

DOOR DE GODDELIJKE VOORZIENIGHEID PAUS,

AAN ALLE PATRIARCHEN, PRIMATEN, AARTSBISSCHOPPEN EN BISSCHOPPEN DER KATHOLIEKE WERELD, DIE IN GUNST EN GEMEENSCHAP ZIJN MET DEN APOSTOLISCHEN STOEL.

Eerwaardige Broeders, heil en apostolische zegen.

Door een gelukkig voorrecht mag het Christenvolk binnen een korte tijdsruimte de gedachtenis van twee mannen herdenken, die tot de eeuwige belooningen der heiligheid zijn opgeroepen ten hemel en een uitstekende schaar van volgelingen, als telkens weder opgroeiende spruiten hunner deugden, op aarde hebben nagelaten. — Want na het eeuwfeest ter gedachtenis van Benedictus, den vader en wetgever der monniken in het Westen, biedt zich een niet ongelijke gelegenheid welhaast aan om Franciscus van Assisië, bij het eindigen der zevende eeuw na zijne geboorte, een openbare hulde te brengen. En Wij meenen niet zonder grond, dat dit door een goedertieren leiding der goddelijke voorzienigheid geschiedt. Want door hun den geboortedag van zulke heilige vaders ter viering voor te stellen, schijnt God de menschen te willen vermanen, zich de zeer groote verdiensten dier heiligen te binnen te brengen, en tevens in te zien, dat de door hen gestichte kloosterorden

geenszins zoo onwaardig hadden aangerand moeten worden, vooral niet in die Staten, wier beschaving en roem zij door hun arbeid, hun geestesgaven, hun ijverigen toeleg verhoogd hebben. — Wij vertrouwen, dat deze plechtige viering niet onvruchtbaar zal zijn voor het Christenvolk, hetwelk niet ten onrechte de kloosterlingen altijd voor zijne vrienden placht te houden: en derhalve, zooals het den naam van Benedictus met groote toewijding en dankbaar gemoed vereerd heeft, zoo zal het nu om strijd de gedachtenis van Franciscus met feestelijke hulde en veelvuldige liefdebetuiging vernieuwen. En die lofwaardige wedstrijd van toewijding en vereering beperkt zich niet tot de streek, waar de heilige man het levenslicht zag, noch tot de landen in de nabijheid der plaats, die hij door zijne tegenwoordigheid eerwaardig maakte, maar is verre uitgebreid tot alle gewesten der aarde, waar óf de naam van Franciscus vermaard werd óf zijne instellingen bloeien.

Dezen innigen ijver voor eene uitstekend goede zaak keurt, voorwaar, niemand meer goed dan Wij: vooral dewijl Wij Ons, van onze jeugd af, gewoon gemaakt hebben Franciscus van Assisië met bewondering en bijzondere godsvrucht te vereeren, en Wij er groot op gaan in de Orde der Franciscanen te zijn opgenomen, en Wij meer dan eens uit godsvrucht het heilige Alvernische gebergte met opgewekte blijdschap hebben beklommen, waar het beeld van dezen zoo uitstekenden man, op welke plaats we ook den voet zetten, ons voor den geest oprees, en die eenzaamheid, zoo vol herinneringen, onze ziel in stille overpeinzing bevangen hield. — Doch hoe lofwaardig deze ijver is, daarin is geenszins alles begrepen. Want zoo moet men denken over de eerbewijzingen, die den Heiligen Franciscus gegeven worden, dat zij dengene wien zij gelden, het meest welgevallig zullen zijn, indien zij vruchtbaar zijn voor hen welke ze brengen. Nu bestaat de degelijke en onvergankelijke vrucht hierin, dat de menschen zich eenige gelijkenis verwerven met hem, wiens uitstekende deugd zij bewonderen, en dat zij zich toeleggen door zijne navolging beter te worden. En wanneer zij dit met Gods hulp ijverig ten uitvoer brengen, dan zal er, voorzeker, een geschikt en

zeer werkdadig geneesmiddel voor de tegenwoordige rampen gevonden zijn. — Wij willen U, Eerwaardige Broeders, derhalve door dezen Brief toespreken, niet slechts om onze godsvrucht jegens Franciscus openlijk te betuigen, maar ook om uwe liefde op te wekken, opdat Gij evenals Wij en met Ons U toelegt aan het welzijn der menschen door middel van dat geneesmiddel, wat Wij noemden, Uwe zorgen te wijden.

De Verlosser van het menschelijk geslacht, Jesus Christus, is de altijddurende en steeds vloeiende bron van alle goed, wat van Gods oneindige liefderijkheid tot ons komt, en wel zoozeer dat Hij die eenmaal de wereld verloste, haar ook in alle eeuwen verlossen zal: *Want er is geen andere naam onder den hemel den menschen gegeven, waarin wij zalig moeten worden.* [1]) Wanneer het dus somtijds door de gebrekkelijkheid der natuur of de schuld der menschen geschiedt, dat het menschelijk geslacht ter verkeerde zijde afwijkt, en een buitengewone hulp om vrij te komen schijnt te behoeven, dan is het dringend noodzakelijk zich tot Jesus Christus te keeren, en dit voor de beste en zekerste toevlucht te houden. Immers zijn goddelijke kracht is zoo groot en vermag zooveel, dat zij in staat is én om alle gevaren te verdrijven én om alle rampen te genezen. En de genezing nu zal zeker zijn, indien het menschelijke geslacht slechts tot de betrachting der christelijke wijsheid en tot de levensregelen des Evangelies wordt teruggebracht. Wanneer soms de rampen, die Wij noemden, ons overvallen, en zoodra de door Hem voorziene tijd van vertroosting tot rijpheid is gekomen, dan wekt God bijna aanstonds een man op, niet een gelijk vele anderen, maar een groot en buitengewoon man, dien Hij roept om het algemeen welzijn te herstellen. Doch dit gebeurde juist tegen het einde der twaalfde eeuw en iets later: en de uitvoerder van dit groote werk was Franciscus.

Dat tijdperk evenzeer als de bijzondere aard zijner deugden en ondeugden is genoegzaam bekend. Diep en krachtig was het Katholieke geloof in de zielen gevestigd; en schoon was het, dat zeer

[1]) Hand. IV, 12.

velen, in vurige godsvrucht ontbrand, zich naar Palestina begaven, besloten om te overwinnen of te sterven. Maar evenwel de losbandigheid had de volkszeden zeer veranderd: en niets was den menschen zoo noodzakelijk als de hernieuwing van den christelijken geest. — Doch de hoofdzaak der christelijke deugd is eene edele gesteltenis der ziel, die in staat is om bezwaren en moeilijkheden te verdragen; en een zekere beeldtenis er van wordt door het kruis voorgesteld, hetwelk zij die Christus willen volgen, op hun schouder moeten laden en dragen. En tot die gesteltenis behoort, dat de geest zich aan tijdelijke zaken onttrekt, dat wij een streng bestier over ons zelven uitoefenen, dat wij de tegenspoeden met gemak en gematigdheid doorstaan. Eindelijk is de liefde tot God en tot de naasten boven alle andere de meesteres en koningin der deugden; en hare kracht is zoo groot, dat zij de lasten welke met den plicht verbonden zijn, zacht wegneemt, en de inspanningen, hoe groot ook, niet alleen dragelijk, maar zelfs aangenaam maakt.

In de twaalfde eeuw waren deze deugden blijkbaar zeer schaarsch, daar al te velen dwazelijk aan menschelijke belangen of aan de begeerte naar eer en rijkdom geheel verslaafd waren, of hun leven in weelde en genietingen doorbrachten. Een zeer groote macht was in de handen van weinigen; en hunne rijkdommen dienden bijna tot niets anders dan tot de onderdrukking eener rampzalige en verachte menigte; en zelfs zij die om hun levensstaat de overigen in toom hadden moeten houden, waren van dergelijke ondeugden niet vrij gebleven. En bij de vrij algemeene verflauwing der liefde waren er verschillende en dagelijksch voorkomende rampzaligheden gevolgd: de nijd, de ijverzucht, de haat; en de gemoederen waren zoo verdeeld en tot vijandschap geneigd, dat de steden eener zelfde nabuurschap elkander bij de minste oorzaak door den oorlog ten verderve brachten en de eene burger met den andere op onmenschelijke wijze door het zwaard hunne twisten beslechtten.

In die eeuw viel de levenstijd van Franciscus. Evenwel heeft hij het met bewonderenswaardige standvastigheid, met even grooten eenvoud ondernomen om in woord en daad der verouderende wereld het echte beeld der christelijke volmaaktheid

voor oogen te stellen. — Werkelijk, gelijk de groote vader Dominicus Gusman de onschendbaarheid der hemelsche leeringen in denzelfden tijd verdedigde en de booze dwalingen der ketters door het licht der christelijke wijsheid verdreef; zoo heeft Franciscus, wien God tot groote daden bewoog, dit verkregen, dat hij de Christenen tot de deugd opwekte en hen die langen tijd en ver waren afgeweken, tot de navolging van Christus bracht. Het is voorzeker niet toevallig geweest, dat deze uitspraken uit het Evangelie den jongeling ter oore kwamen: *Wilt noch goud, noch zilver, noch geld in uwe gordels hebben; geen buidel op den weg, noch twee kleederen, noch schoeisels, noch een staf.* [1]) En, *Zoo gij volmaakt wilt zijn, ga, verkoop wat gij hebt en geef het den armen.... en kom en volg mij* [2]). Hij legt dit uit alsof het tot hem met name gezegd is, en terstond doet hij afstand van alles, hij verandert van kleeding, hij neemt de armoede tot begeleidster en gezelschap voor geheel zijn leven, en hij wil, dat die hoogste voorschriften der deugden, die hij met verheven en moedigen zin omhelsd had, als de grondslagen zijner Orde zouden zijn. Sedert dien tijd gaat hij, te midden van de zoo groote weekelijkheid en de in den hoogsten graad verfijnde kieschheid zijner eeuw, met verwaarloosde en ruwe kleeding: vraagt hij zijn voedsel van deur tot deur; en verdraagt hij niet zoo zeer, maar neemt hij met bewonderenswaardige gretigheid de spotternijen van het verdwaasde volk voor zich op, en wel van zulke spotternijen, als voor de bitterste doorgaan. Hij had immers de dwaasheid van Christus' Kruis aangenomen en als de volstrekte wijsheid leeren kennen: en toen hij tot in de verheven geheimen van dat Kruis door hooger begrip was doorgedrongen, zag en oordeelde hij, dat hij zijn roem nergens beter vestigen kon. — Tegelijk met de liefde tot het Kruis vervulde Franciscus' gemoed eene vurige liefde, die hem aandreef, om de uitbreiding van den christelijken naam uit ganscher harte op zich te nemen, en zich hiervoor zelfs aan blijkbaar doodsgevaar vrijwillig prijs

---

[1]) Matth. X, 9—10. [2]) Matth. XIX, 21.

te geven. Met die liefde omvatte hij alle menschen; maar veel dierbaarder waren hem de behoeftigen en de meest verachten; zoozeer dat men hem zijn welbehagen zag hebben vooral in hen die ieder ander gewoon was te vluchten of met trotsche afkeerigheid te behandelen. En aldus heeft hij zich uitstekend verdienstelijk gemaakt voor het in stand houden van dien broederband, welken Christus de Heer herstelde en voltooide, zoodat Hij uit geheel het menschelijk geslacht als één gezin maakte, dat onder het gebied van God, den éénen vader van allen, gesteld is.

Door de hulp dus van zoovele deugden en vooral door deze strengheid van leven, poogde die geheel levensreine man het beeld van Jesus Christus, voor zoo veel hij kon, in zich zelf over te brengen. Doch het bestier der goddelijke voorzienigheid ziet men ook hierin uitschitteren, dat hij in het uitwendige eenige zijden van bijzondere gelijkenis met den goddelijken Verlosser gehad heeft. — Zoo gebeurde het met Franciscus, naar het voorbeeld van Jesus, dat hij in een stal geboren werd, en als sprakeloos kind zulk een legerstede had als eens Christus zelf, namelijk de aarde met stroo bedekt. En toen, zooals verhaald wordt, is de gelijkenis voltooid door Engelenkoren, die in de hoogte blijde rondzweefden, en met hun liefelijk maatgezang de lucht vervulden. Evenzoo voegde hij zich, gelijk Christus het met de Apostelen deed, eenige uitverkoren leerlingen toe, om hun de verschillende landstreken te laten doortrekken, als boodschappers van den christelijken vrede en van de eeuwige zaligheid. Allerarmst, beleedigd, bespot, door de zijnen verworpen, heeft hij ook daarin het beeld van Christus teruggegeven, dat hij zelfs niet het geringste als eigendom wilde bezitten om er zijn hoofd op neêr te leggen. Het laatste kenmerk van gelijkenis werd er aan toegevoegd, toen hij op de kruin van den berg van Alvernia, als op zijn Calvarië, tot een voorbeeld gesteld werd, zooals er tot dien tijd nog geen gezien was, en de heilige wonden door goddelijke macht in zijn lichaam ingedrukt werden, en hij als gekruisigd is. — Wij herinneren hier aan een gebeurtenis, niet minder verheven om haar wonderdadig karakter dan beroemd door de lofprijzing

der eeuwen. Want toen hij eens in een vurige overdenking van Christus' smarten verzonken was en dezer allergrootste bitterheid in zich opnam en zich als een dorstige er aan laafde, vertoonde zich onvoorziens een Engel, die van den hemel afdaalde: tengevolge van een geheime kracht, die plotseling van dezen uitstraalde, gevoelde Franciscus zijne handen en voeten als met nagelen doorboren en evenzeer zijne zijde als met een scherpe lans wonden. Hierdoor ontving hij een bovenmatigen liefdegloed in zijne ziel; in zijn lichaam droeg hij voor het vervolg de levende en duidelijke afbeelding der wonden van Jesus Christus.

Deze wondervolle gebeurtenissen, eerder waardig om in de taal der engelen dan in die der menschen verheerlijkt te worden, toonen genoegzaam, welk een groot man, en hoe waardig hij was, dat God hem bestemde om zijne tijdgenooten tot christelijke zeden terug te roepen. Immers, bij de kerk van den H. Damianus hoorde Franciscus eene bovenmenschelijke stem: *Ga, steun mijn wankelend huis.* En niet minder wonderbaar is de verschijning, die God aan Innocentius III gaf, toen deze meende Franciscus te zien, die met zijne schouders de wankelende muren der Lateraansche Basiliek schraagde. De kracht en beteekenis dezer wonderen is duidelijk; er werd namelijk te kennen gegeven, dat Franciscus in dat tijdperk geen geringe hulp en steun voor de christelijke maatschappij wezen zou. Inderdaad, hij talmde niet om zich aan het werk te zetten. De twaalf, die zich het eerst onder zijne leiding geplaatst hadden, waren gelijk aan een klein zaadje, dat men spoedig onder den zegen van God en onder de bescherming van den Opperpriester tot een zeer overvloedigen oogst zag opgroeien. Nadat deze alzoo op heilige wijze gevormd waren naar het voorbeeld van Christus, wijst hij hun verschillende streken van Italië en Europa aan om er het Evangelie te prediken, terwijl enkelen onder hen last ontvangen tot Afrika door te dringen. Zij dralen niet: hoewel arm, ongeleerd, onbeschaafd, wagen zij het voor het volk op te treden: op pleinen en in straten beginnen zij zonder spreekgestoelte en zonder praal van woorden de menschen te vermanen tot versmading van de vergankelijke dingen en tot de

gedachte aan het toekomstige leven. Een verwonderlijk rijke vrucht beloonde den arbeid van deze schijnbaar zoo ongeschikte werklieden. Want bij scharen stroomt een menigte van volk tot hen samen, begeerig om hen te hooren; alsdan beweenen zij met berouw hunne zonden, vergeten geleden onrecht, en keeren door het bijleggen hunner geschillen tot gevoelens van vrede terug. 't Is ongelooflijk, met welk een zielsdrift en vervoering bijna, de menigte tot Franciscus getrokken werd. Men volgde hem in dichte scharen, werwaarts hij heenging, en niet zelden smeekten hem uit steden, uit volkrijker plaatsen alle burgers zonder onderscheid, dat hij hen plechtig onder zijn regel zou opnemen. Daardoor is de heilige er toe gebracht het genootschap van de *Derde Orde* in te stellen, dat elken stand van menschen, elken leeftijd, beiderlei geslacht moest opnemen zonder de banden van het gezin en van de huiselijke zaken te verbreken. Want met wijze voorzichtigheid schreef hij aan die orde niet zoozeer eigen wetten voor, maar de verordeningen zelven van de wetten des Evangelies, die aan geen Christen al te zwaar kunnen voorkomen. Namelijk: aan de geboden van God en van de Kerk te gehoorzamen, partijschappen en twisten te verbannen, niets van het eigendom eens anderen weg te nemen, de wapenen niet op te vatten, tenzij voor godsdienst en vaderland, in leefwijze en kleeding voegzame maat te houden, de weelde te vluchten, de gevaarlijke aanlokselen van den dans en van de schouwspel-kunst te vermijden.

Het is gemakkelijk te begrijpen, dat er zeer groote voordeelen moesten voortvloeien uit zulk eene instelling, die niet alleen heilzaam was in zich zelve, maar ook en voornamelijk uitnemend geschikt voor dien woeligen tijd. — Deze geschiktheid wordt niet alleen genoegzaam gestaafd door de genootschappen van denzelfden aard, die uit de Dominikaner en uit andere orden ontstonden, maar wordt ook door de uitkomst zelve bevestigd. Inderdaad, alom haastten de menschen zich, van de laagsten tot de hoogsten, met vurig verlangen en de hoogste zielsbegeerte in de orde van Franciscus te treden. De eersten, die deze onderscheiding begeerden, waren Lodewijk IX, Koning van Frankrijk, en Elisabeth, de Hongaarsche

Koningsdochter: hen volgden in den loop der tijden vele Pausen, Kardinalen, Bisschoppen, Koningen en Vorsten, die allen de ordeteekenen van Franciscus niet onvereenigbaar achtten met hunne waardigheid. — De leden van de Derde Orde toonden evenveel vroomheid als moed in het verdedigen van den Katholieken godsdienst, en al hebben zij zich door die deugden veel haat berokkend van den kant der boozen, aan de goedkeuring van de wijzen en goeden, welke ten hoogste eervol en alleén begeerenswaardig is, heeft het hun nooit ontbroken. Ja, onze Voorganger Gregorius IX zelf heeft hen openlijk met hun geloof en moed geluk gewenscht en niet geaarzeld hen door zijn gezag te verdedigen en hun den eerenaam van *strijders voor Christus*, van *andere Machabeeën* toe te kennen. — En die lof was niet in strijd met de waarheid. Want er lag een krachtig hulpmiddel voor het heil der maatschappij in die Orde, welker leden de deugden en voorschriften van hun stichter voor oogen hielden en zich naar vermogen beijverden de christelijke deugd met nieuwen luister in de maatschappij te doen herleven. Ongetwijfeld zijn dikwerf door hun tusschenkomst en voorbeelden de oneenigheden van partijschappen uitgedoofd of tot bedaren gebracht, zijn de wapenen aan de hand van woestaards ontrukt, zijn de oorzaken van gedingen en twisten weggenomen, heeft de armoede en de verlatenheid leniging gevonden, is de losbandigheid beteugeld, die de fortuinen verslindt en het werktuig is des verderfs. Daarom ontspruiten aan de Derde Orde van Franciscus, als aan hun stam huiselijke vrede en openbare rust, reinheid van zeden en zachtmoedigheid, behoorlijk gebruik en beveiliging van den eigendom, welke de hechtste steunpilaren zijn van beschaving en welvaart, en het behoud van deze voorrechten heeft Europa voor een groot gedeelte aan Franciscus te danken.

Meer echter dan een der overige volkeren heeft Italië aan Franciscus te danken, dat het voornaamste tooneel zijner deugden is geweest en evenzoo zijne weldaden het meest ondervonden heeft. — En wel in een tijd, waarin velen zich dikwerf beijverden om anderen onrecht aan te doen, bood hij steeds de hand aan den bedrukte en gevallene; rijk te mid-

den der uiterste armoede, hield hij nimmer op de nooddruft van anderen te lenigen zonder aan de zijne te denken. Zoet liet de jeugdige taal zijns vaderlands haar eerste klanken uit zijn mond hooren: de vervoering zijner liefde en zijner poëzij tevens stortte hij uit in lofzangen, die bestemd waren om door het volk van buiten geleerd te worden, en die de bewondering niet onwaardig gekeurd zijn door de letterkundigen van het nageslacht. Bij de gedachte aan Franciscus heeft zekere aanblazing en meer dan menschelijke bezieling den geest onzer landgenooten ontvonkt, en wel zoo dat de pogingen der grootste kunstenaars gewedijverd hebben om de gebeurtenissen zijns levens in schildering, of in steen of in metaal af te beelden. In Franciscus vond Alighieri een dichtstof, die hij in even verheven als welluidende verzen kon bezingen; aan zijn leven ontleenden Cimabue en Giotto tafereelen, die zij in de kleurtinten van Parrhasius onsterfelijk maakten; aan hem dankten beroemde bouwkunstenaars de ideeën, die zij in grootsche bouwwerken uitdrukten, zoowel bij het graf van dezen allerarmsten heilige, als bij de kerk van Maria der Engelen, die van zoo vele en groote mirakelen getuige was. Naar deze heiligdommen plegen talrijke scharen van alle kanten heen te trekken, ten einde den vader der armen van Assisië te vereeren, wien de gaven der goddelijke goedheid even ruim en overvloedig toestroomden als hij zich zelven volslagen van tijdelijke bezittingen ontdaan had.

Derhalve is blijkbaar van dezen éénen man een macht van weldaden aan de christelijke en aan de burgerlijke maatschappij toegevloeid. Doch omdat zijne gezindheid in volheid en bij uitstek christelijk is en op wonderbare wijze voor alle plaatsen en tijden voegt, kan niemand het betwijfelen, dat de instellingen van Franciscus in deze onze eeuw grootelijks voordeelig zullen zijn. Des te meer, dewijl de gesteltenis van onzen tijd om vele redenen die van zijnen tijd schijnt nabij te komen. — Gelijk in de twaalfde eeuw, is evenzoo nu de liefde niet weinig verkoeld, is er hetzij door onwetendheid, hetzij door verwaarloozing niet weinig stoornis in de vervulling der christelijke plichten. Met gelijke geestesrichting

en met gelijke inspanning brengen zeer velen hun leven door in het streven naar tijdelijk voordeel en in het begeerig najagen van genot. Overgegeven aan alle weelderigheid, verkwisten zij wat zij bezitten, verlangen zij naar het eigendom van anderen; in naam verheffen zij de onderlinge broederschap der menschen; hun woord evenwel spreekt meer van broederlijke liefde dan hunne daden; want zij worden door de eigenliefde gedreven, en die echte liefde jegens de minderen en de armen vermindert bij den dag. — In den tijd van Franciscus had de veelvoudige dwaling der Albigensen, door het oproer tegen de macht der Kerk aan te stoken, tegelijk den Staat in verwarring gebracht, en den weg tot een zeker *Socialismus* gebaand. En thans zijn evenzoo de begunstigers en verspreiders van het *Naturalismus* toegenomen, welke hardnekkig loochenen, dat men aan de Kerk onderdanig moet zijn, en geleidelijk en trapsgewijze verder voortgaande, zelfs de burgerlijke macht niet ontzien, het geweld en de volksoproeren goedkeuren, het eigendomsrecht aanranden, de hartstochten der volksheffe vleien, de grondslagen der huiselijke en der openbare orde verzwakken.

Bij deze zoo talrijke en zoo groote rampspoeden kan er derhalve, zooals Gij, Eerwaardige Broeders, duidelijk inziet, redelijkerwijze een niet zwakke hoop op hulp gebouwd worden op de instellingen van Franciscus, wanneer zij maar in haar vorigen staat hersteld worden. — Want bloeiden zij, dan zou ook gereedelijk het geloof en de godsvrucht en al wat voor den Christen lofwaardig is bloeien, dan zou de overmatige begeerte naar vergankelijke zaken geknakt worden, en men zou er geen afkeer van hebben, zijne hartstochten uit kracht van deugd te temmen, wat voor velen als de zwaarste en hatelijkste last geldt. Door de banden eener waarlijk broederlijke eendracht verbonden, zouden de menschen elkander onderling liefhebben, en aan de behoeftigen en ongelukkigen, als dragers van Christus' beeld, den eerbied bewijzen, waar zij recht op hebben. — Buitendien, zij die van den christelijken godsdienst innig zijn doordrongen, zijn met zekerheid overtuigd, dat men aan het wettig gezag uit bewustzijn van plicht gehoorzamen, en niemands rechten in iets schenden moet; en zulk een zielsgesteltenis is het werk-

dadigste middel om al wat onder het aangegeven opzicht verkeerd is met wortel en tak uit te roeien: de gewelddadigheid, de onrechtvaardigheden, de begeerte naar omwentelingen, de afgunst tusschen de verschillende standen der maatschappij: alles tevens oorzaken en wapenen van het *Socialismus*. — Eindelijk zal ook het vraagstuk, waaraan de staathuishoudkundigen zooveel arbeid ten koste leggen, over de verhouding tusschen rijken en armen, zeer goed opgelost zijn, wanneer het vaststaat en met overtuiging is aangenomen: dat de armoede hare eerwaardigheid heeft, dat de rijke barmhartig en mild, de arme met zijn staat en door zijn arbeid tevreden moet zijn, en dat, daar geen van beiden voor deze veranderlijke goederen geboren is, de eene door geduld, de andere door mildheid naar den hemel moet opgaan.

Om deze redenen is het sedert lang Ons vurig verlangen, dat ieder zich naar best vermogen op de navolging van Franciscus van Assisië toelegge. — Zooals Wij derhalve steeds te voren aan de Derde Orde der Franciscanen een bijzondere belangstelling hebben gewijd, zoo maken Wij ook nu, nadat Wij door Gods allerhoogste goedheid tot de uitoefening van het Opperherderschap geroepen werden, van de geschikte gelegenheid gebruik, en vermanen Wij de Christenen, toch niet na te laten om zich bij deze heilige krijgsschaar van Jesus Christus te doen opnemen. Op verscheidene plaatsen worden er zeer velen van beider geslacht geteld, die reeds met blijden moed de voetstappen van den Seraphijnschen Vader drukken. Hun ijver prijzen Wij en keuren Wij goed, doch zóó dat Wij hem, vooral door uwe pogingen, Eerwaardige Broeders, verhoogd en onder meerderen verbreid wenschen te zien. — En de hoofdzaak onzer aanbeveling is, dat zij die de onderscheidingsteekenen der *Boetvaardigheid* hebben aangenomen, op het beeld van hun zeer heiligen insteller den blik vestigen en streven er aan gelijkvormig te worden: ontbreekt dit, dan zal het goed, dat er van verwacht kan worden, van geene waarde zijn. Draagt dus zorg, dat men de *Derde Orde* algemeen kenne en naar waarheid waardeere; maakt, dat zij die de zielzorg uitoefenen, ijverig leeren,

wat die *Derde Orde* is, hoe gemakkelijk ieder in haar kan worden opgenomen, welk een overvloed van voorrechten, die der ziel ten heil strekken, zij bezit, hoeveel goeds zij én voor het bijzondere én voor het openbare leven belooft. En er moet hiervoor des te meer moeite besteed worden, dewijl de leden der Eerste en der Tweede Orde van den H. Franciscus thans, door zware vervolging geteisterd, onder onverdiend leed gebukt gaan. Dat zij toch, verdedigd door de bescherming van hunnen vader, spoedig uit zoovele tegenspoeden gered, in kracht en bloei mogen vooruitgaan! Och of ook de Christenvolken in menigte aan den regel der Derde Orde mogen deelnemen, met zooveel vuur en in zulk een getal, als zij voorheen van alle kanten om strijd naar Franciscus zelven toestroomden! — Maar dit vragen Wij met meerderen drang en dit verwachten Wij met hooger recht van de Italianen, wien de nauwe band van hetzelfde vaderland en de grootere overvloed van ontvangen weldaden een inniger genegenheid en een hoogere dankbaarheid jegens Franciscus opleggen. Zoo toch zou, na zeven eeuwen, het Italiaansche volk en de geheele Christenwereld het aan den weldadigen invloed van den heilige van Assisië dank weten, van de verwarring tot de rust, van het verderf tot de veiligheid teruggebracht te zijn. Laat ons dit met gezamenlijk gebed, vooral in deze dagen, van Franciscus zelf afsmeeken; zoeken wij dit evenzeer te verkrijgen van de Maagd en Moeder Gods Maria, die de godsvrucht en deugd van haren dienaar steeds met hemelsche bescherming en buitengewone gaven beloonde.

Intusschen schenken Wij U, Eerwaardige Broeders, en aan geheel de Geestelijkheid en aan het geloovige volk, dat aan ieder van U is toevertrouwd, in de volheid onzer liefde, den Apostolischen zegen, ten onderpand der hemelsche gunsten en ten bewijs onzer bijzondere genegenheid.

Gegeven te Rome, bij St. Pieter, den 17 September 1882, in het vijfde jaar van ons Pausschap.

LEO XIII, Paus.

RUPERTUS MELDENIUS

EN DE SPREUK:

EENHEID IN HET NOODZAKELIJKE, VRIJHEID IN HET TWIJFELACHTIGE, LIEFDE IN ALLES.

I.

Ruim dertig jaren geleden, in 1848, rigtte *De Katholiek* [1]) *„een woord aan den hoogleeraar N. C. Kist"*, betrekkelijk bovenstaande spreuk en haar al of niet Protestantsch karakter. Toevalligerwijze vond ik dezer dagen eenige bijzonderheden, die kort daarna aan het licht gebragt, tot aanvulling van het destijds geschrevene dienen, en waarvan noch *De Katholiek*, noch Kist, voor zoover ik mij herinner, melding hebben gemaakt. Alvorens die mede te deelen, moet hier natuurlijk een kort verslag van het vroeger verhandelde voorafgaan.

Vrij algemeen, door Protestanten en Katholieken, werd de H. Augustinus voor den auteur dier schoone spreuk gehouden, en men verwees gewoonlijk naar een der beide brieven van dien Kerkvader aan Januarius (ep. 54 en 55). Ook Kist had vroeger die meening gedeeld; maar,

---

[1]) Dl. XIII, blz. 221—242.

de spreuk in genoemde brieven niet aantreffende, waar zij inderdaad niet letterlijk gevonden wordt, deed hij in 1840 de vraag [1]): „Wiens is de spreuk: *in necessariis unitas?*" Bij het stellen daarvan sprak hij reeds van een, ook hem onbekenden, *Rupertus Meldensis*, aan wien de spreuk door Baxter was toegeschreven.

Zeven jaar later meende hij zelf de vraag te kunnen en te moeten beantwoorden. In zijn opstel [2]) betoogde hij:

1. Dat de spreuk zonder grond aan Augustinus is toegeschreven: evenwel, gelijk hij vroeger reeds erkend had, dat in de brieven aan Januarius „de geest dezer spreuk is uitgedrukt", zoo verzekerde hij ook nu, dat zij „werkelijk aanleiding" hadden kunnen geven, om aan Augustinus als aan haren auteur te denken.

2. Dat zij een „Protestantschen oorsprong" schijnt te hebben, en (als het meest waarschijnlijke) „niemand anders, dan de zich noemende *Rupertus Meldenius* als Auteur der gulden spreuk te houden is." Zijne voornaamste gronden voor het laatste waren: het getuigenis van den Engelschman Baxter, welken schrijver hij echter niet had kunnen raadplegen, en het geschrift van *Rupertus Meldenius* zelven, hetwelk hij ongelukkig evenmin had kunnen inzien. Hij kende het slechts uit Werenfels, die den titel er van aldus aangeeft: „*Paraenesis votiva pro pace Ecclesiae ad Theologos August. Confessionis*", en er uittreksels uit aanvoert. In eenige dier uittreksels, ook door Kist medegedeeld, vond deze de woorden: *charitas, necessaria, non necessaria, magis necessaria* en

---

[1]) *Archief voor Kerk. Gesch. inzonderheid van Nederland*, Dl. X, blz. 358.

[2]) *Nederlandsch archief voor Kerk. Gesch.*, Dl. VII, blz. 425—442.

ad salutem minus necessariae, en zegt dan: „het is, als of wij hier een brok voor ons hebben van een geheel, dat wel eene opzettelijke uiteenzetting en aanbeveling van den regel: in necessariis unitas, in non necessariis libertas, in omnibus caritas, kon geweest zijn." Gelijk men ziet, hij vond *den geest* der spreuk, niet de *spreuk zelve*, daar het toch eigenlijk op aan kwam.

Wat den schrijver der *Paraenesis* aangaat, Kist wist niets van hem, was geneigd, even als Werenfels, om in zijnen naam Rupertus Meldensis een *pseudoniem* te zien, doch hield hem „voor een' Godgeleerde der *Hervormde* Kerk, en wel uit den aanvang der XVII^{de} Eeuw", voor: „één dier edel en echt Christelijk gestemde gemoederen, die de ergerlijke klove betreurden, waardoor *Luthersch* en *Gereformeerd* toen was van een gescheiden, en die niet aflieten al hunne pogingen aan te wenden om een' zoo rampzaligen broedertwist te doen eindigen": derhalve voor een Protestant, behoorende tot de irenische partij.

Het is voornamelijk deze vraag, of het auteurschap der spreuk aan Rupertus Meldenius moet worden toegekend, welke wij in deze bladzijden nader willen toelichten. Eerst echter melden wij nog, hoe Kist verder betoogt:

3. Dat de spreuk „kennelijk een Protestantsch karakter draagt", wat hij echter, eenige bladzijden verder, verzoekt te veranderen in: „Protestantsch of althans Reformatorisch karakter"; alsmede, dat de echte lezing der spreuk is: „*in non necessariis* libertas"; de algemeen gevolgde lezing: „*in dubiis* libertas", zeide hij, „schijnt eene latere verandering, welke den eigenlijken zin der spreuk miskent."

Beide deze beweringen zijn door den schrijver van het

vroegere artikel in *De Katholiek* voldoende toegelicht. Van onze zijde bepalen wij ons daarom bij de volgende opmerkingen. Vooreerst had Kist moeten schrijven: „de spreuk heeft een *irenisch* karakter"; niemand zou dan 't tegendeel beweerd hebben, terwijl hij nu met zichzelven in tegenspraak komt, door haar „een Protestantsch of althans Reformatorisch karakter" toe te kennen, en haar toch toe te schrijven aan een Protestantschen irenist, die haar gebruikt tegenover andere, alles behalve irenische, Protestanten. Ten tweede houden wij de lezing: „*in dubiis libertas*", voor de echte, oorspronkelijke lezing; uit den aard der zaak is datgene *vrij*, wat *niet noodzakelijk* is, en men geeft derhalve niets bijzonders te kennen, wanneer men zegt: „vrijheid in het *niet noodzakelijke*, of *in het vrije*"; maar het laat zich zeer goed denken, dat Protestantsche Irenisten, met het oog op hun onderscheid tusschen *fundamentele* en *niet fundamentele* artikelen (articuli *necessarii* et *non necessarii*), de woorden der bestaande spreuk: „*in dubiis*", veranderden in: „*non necessariis*."

II.

Zeer toevallig viel onlangs mijn oog op eene aflevering der *Theologische Studiën und Kritiken.* Waarschijnlijk omdat het eene *losse* aflevering was, had zij nog nooit mijne aandacht getrokken, maar zij deed het nu zooveel te meer, nu ik er eene verhandeling vond van den Göttingschen hoogleeraar Friedrich Lücke, ten titel voerende: *Nachträge über den Verfasser des Spruches: In necessariis unitas, in non necessariis libertas, in utrisque caritas* [1]). Reeds het jaar te voren, zoo verhaalt Lücke,

[1]) Jahrgang 1851, viertes Heft, S. 905—938.

in 1850 — derhalve drie jaar na de verhandeling van Kist — had hij te Göttingen een werkje uitgegeven over „den ouderdom, den auteur, den oorspronkelijken vorm en den waren zin" onzer spreuk, en getracht, daarin waarschijnlijk te maken, dat een overigens onbekende *Luthersche* godgeleerde, *Rupertus Meldenius*, de auteur dier spreuk was en haar voor het eerst had gebruikt in zijne (boven reeds genoemde) *Paraenesis votiva*, etc., geschreven tusschen 1620 en 1630. Hij had aan het slot de *Paraenesis* zelve laten afdrukken, doch daarvoor gebruik gemaakt, niet van de oorspronkelijke uitgave, welke hij nergens had kunnen vinden, maar van een werk van Pfeiffer, waarin zij, circa honderd jaar na de eerste uitgaaf, insgelijks overgenomen was.

In de hoofdzaak derhalve waren Kist en Lücke het eens. Beiden hielden Rupertus Meldenius voor den auteur der spreuk, stelden haren oorsprong in het begin der zeventiende eeuw, gaven haar denzelfden oorspronkelijken vorm („*in non necessariis libertas*") en wezen als hare bedoeling aan: het verlangen van een irenischen Protestant, om de onderling hartstogtelijk twistende Protestanten tot verzoening en verdraagzaamheid te brengen. Het eenige groote verschil was, dat Rupertus Meldenius voor Kist een godgeleerde der *Hervormde* Kerk was, voor Lücke een *Luthersche* theoloog.

Wat ik verwachten mogt, zag ik nu ook bewaarheid: Herzog's *Real-Encyklopädie* bevat een artikel over R. Meldenius, geschreven door *Klose* [1]) Deze vond in de stadsbibliotheek van Hamburg de oorspronkelijke uitgave

---

[1]) Bd. IX, S. 304, 305 (1858).

der *Paraenesis*, bestaande uit 62 bladzijden in 4to, doch zonder vermelding van plaats of jaartal. Hij vond verder het vermoeden van Lücke, omtrent den ouderdom van dat werk, bevestigd door een ander geschrift dierzelfde bibliotheek (*Stabilimentum irenicum* van het jaar 1635), waarin eenige zinsneden der *Paraenesis* waren overgenomen. Doch ook daaruit vernam hij niets naders omtrent R. Meldenius zelven: alleen wordt er van dezen melding gemaakt als van een *bekenden* persoon, en geenszins als van iemand, die zijn naam onder een *pseudoniem* verborgen had gehouden. Wat den inhoud der *Paraenesis* aangaat, Meldenius, zegt Klose, wiens woorden wij hier kort zamenvatten, denkt niet aan eene vereeniging tusschen Lutherschen en Gereformeerden, verwerpt zelfs de *strijd*-theologie niet, maar wil slechts meer gematigdheid, meer ware vroomheid en liefde.

Met meer grond dan Kist kon Lücke het auteurschap der spreuk aan Meldenius toeschrijven. Hij kende toch diens geschrift, niet, gelijk Kist, door eenige uittreksels, maar in zijn geheel, en kwam tot zijn besluit, niet door de woorden „*charitas, necessaria*" enz., welke Kist in die uittreksels gevonden had, maar door de volgende zinsnede van Meldenius: „*Si nos servaremus in necessariis unitatem, in non necessariis libertatem, in utrisque charitatem, optimo certe loco essent res nostrae.*"

Lücke had, gelijk hierboven reeds is aangestipt, de *oorspronkelijke* uitgave der *Paraenesis* niet kunnen vinden. Deze werd hem bezorgd door Schubart, bibliothekaris van Kassel, die haar, met eenige andere geschriften te zamen gebonden, in de boekerij van den Keurvorst van Hessen gevonden had. Hij nam hieruit aanleiding tot het

schrijven van bovengemeld artikel in de *Theologische Studiën und Kritiken*, waarin hij zijne bewering, omtrent het auteurschap der spreuk, nader toelichtte, en dit op nieuw aan Rupertus Meldenius toekende.

Dit geschiedde in 1851. Het zou niemand verwonderd hebben, indien de Leidsche hoogleeraar Kist, die op veel lossere gronden tot zijn resultaat gekomen en toch in ons vaderland om dat resultaat hoog geprezen was [1]), zegevierend met den arbeid van Lücke was te voorschijn getreden en tegenover de aanmerkingen van *De Katholiek* bovenstaande zinsnede uit de *Paraenesis* van Rup. Meldenius had aangevoerd. Zelfs al zou hij zulke zegepraal niet gewild hebben, dan zou nog zijne vriendschapsbetrekking met Lücke hem, naar het schijnen kan, een spoorslag moeten geweest zijn, om van diens arbeid melding te maken. Immers, Kist had zijn opstel van 1847 over de spreuk geschreven, ook tot antwoord op een brief van Lücke, die, meldende, dat hij zich met een opzettelijk onderzoek aangaande deze spreuk bezighield, aan hem eenige nadere inlichting gevraagd had. Lücke wekte aan het einde van het artikel in de *Theol. Stud. und Krit.* zijne „vrienden in Holland, Royaards en Kist" op, om in hun *Archief* eenige bijzonderheden mede te deelen aangaande den Amersfoortschen Medic. Doctor Timan Gessel. Eindelijk, ons exemplaar van de aflevering der *Theol. Studiën*, waarin dat artikel voorkomt, is afkomstig uit de boekerij van Kist, en niet onwaarschijnlijk een present-exemplaar van Lücke ge-

[1]) Onder anderen was Doedes hoogelijk ingenomen met het geschrift en het resultaat van Kist, en zeide: „Het schijnt, dat de vondeling eindelijk zijn vader heeft gevonden." Zie *De Katholiek*, Dl. XIV, blz. 68.

weest, daar de overige afleveringen van dien jaargang 1851 in zijne boekerij niet gevonden werden, althans op de openbare veiling dier boekerij niet voorkwamen. Het is dan ook wel mogelijk, dat Kist den arbeid van Lücke in Nederland heeft bekend gemaakt: evenwel, waar men dit het eerst verwachten zou, in de twee deelen van het *Nieuw Archief*, verschenen in 1852 en 1854, deed hij zulks niet. Doch evenzeer is het mogelijk, dat hij over Lücke's abeid het stilzwijgen heeft bewaard, en zoo hij dit opzettelijk deed, zouden wij het hem in zekeren zin tot eene verdienste kunnen aanrekenen. Want het artikel, dat Lücke schreef, om het auteurschap van Rupertus Meldenius te betoogen, heeft bij ons het juist tegenovergestelde gevoelen nader bevestigd. Daarover het volgende.

III.

Meldenius is, naar onze meening, de auteur der spreuk niet; het is waar, de zinsnede, boven aangehaald uit zijn geschrift, staat ontegensprekelijk met de spreuk in verband, maar zij zelve overtuigt ons, dat hij de spreuk niet heeft gemaakt, en onze overtuiging steunt op *twee* gronden.

De zinsnede van Meldenius luidt: „*si nos servaremus in necessariis unitatem, in non necessariis libertatem, in utrisque charitatem, optimo certe loco essent res nostrae.*" Onze *eerste* grond nu is de dubbele afwijking van de *gewone* lezing der spreuk. In plaats van: „*in dubiis*" zegt hij: „*in non necessariis*", en in plaats van: „*in omnibus*", zegt hij: „*in utrisque*". Nu komt natuur-

lijk de vraag: wat is de *oorspronkelijke* lezing? Volgens Lücke, is het de lezing van Meldenius: naar onze meening, de gewone lezing.

De gewone lezing behelst eene spreuk van zeer algemeenen aard: vrijheid in het *twijfelachtige*, doelt op alles, wat twijfelachtig is, niet bloot met betrekking tot punten der geloofsleer, maar ook met betrekking tot punten der zedeleer en der kerkelijke tucht of disciplien, en vandaar ook het slotwoord: „liefde *in alles*". Deze algemeene zin wordt in de lezing van Meldenius beperkt en *alleen* toegepast op het door anderen en ook door hem gemaakte onderscheid tusschen voor de zaligheid noodzakelijke en niet noodzakelijke *leerstellingen.* Tot de *noodzakelijke* brengt hij de leerstellingen, welke „1. blijkbaar een geloofsartikel, of een hoofdstuk van den Katechismus betreffen; 2. welke met zekerheid afgeleid worden uit klare en duidelijke getuigenissen der H. Schrift; 3. welke reeds vroeger in de Kerk beslist zijn, hetzij in eene synode, hetzij in een symbolisch geschrift; 4. welke door alle regtzinnige godgeleerden voor noodzakelijk gehouden worden". *Niet noodzakelijke* leerstellingen noemt hij die, welke niet vallen onder ééne dezer vier kategoriën; waarbij hij dan nog voegt die, welke ter bevordering van ware vroomheid weinig afdoen [1]). Wil men nu de zinsnede van Meldenius vertalen overeenkomstig zijne bedoeling, dan moet men niet zeggen: „*eenheid in het noodzakelijke, vrijheid in het niet noodzakelijke*", maar, „*eenheid in* DE [ter zaligheid] *noodzakelijke, vrijheid in de niet noodzakelijke leerstel-*

[1]) Aldus het *resumé* in Herzog's *Real-Encyklopädie*, in voce *Meldenius*.

lingen", en men begrijpt, waarom hij vervolgens, van de gewone lezing: „*liefde in alles*" afwijkende, schrijft: „*liefde in beiden*".

Hoeveel algemeener (en algemeenheid behoort toch tot het eigenaardige eener spreuk) is de zin volgens de *gewone* lezing: „*vrijheid in het twijfelachtige, liefde* IN ALLES"! Stippen wij slechts even aan, wat wij lezen in den 54sten brief van den H. Augustinus aan Januarius, waarin volgens Kist „de geest der spreuk is uitgedrukt"; de H. Kerkvader klaagt over sommigen, die „niets goed achten, dan wat zij zelven *doen*" en daarom „hartstogtelijke geschilpunten opwerpen", en de voorbeelden, die hij aangeeft, zijn: „hoe sommigen wel, anderen niet den Zaturdag als vastendag beschouwen; hoe sommigen dagelijks, anderen slechts op eenige dagen het ligchaam en bloed des Heeren ontvangen". Dat valt *wel* onder de spreuk volgens de *gewone* lezing: „*vrijheid in het twijfelachtige*", maar *volstrekt niet* volgens de lezing van Meldenius: „*vrijheid in de niet noodzakelijke* LEERSTELLINGEN". Besluiten wij: Meldenius heeft de *algemeene* spreuk gekend, haar willen toepassen op het door hem gemaakte onderscheid, maar daarvoor noodig gehad, twee veranderingen in hare bewoordingen te maken.

Dat hij de spreuk gekend en voor oogen gehad heeft bij het schrijven der zinsnede, daarvoor levert deze ons nog een *tweeden* grond, IN HAREN VORM: „*si nos servaremus in necessariis unitatem* etc. *optimo certe loco essent res nostrae*". Deze vorm toont niet eene oorspronkelijke vinding, maar slechts toepassing van het reeds bestaande aan. De schrijver herinnert zich de *algemeene* spreuk en wenscht hare toepassing *ook* bij de be-

staande geloofsgeschillen; dit doet hem uitroepen: hoe zou alles in orde (hoe zou onze Kerk in vrede) zijn, *indien wij* de eenheid in de noodzakelijke, de vrijheid in de niet noodzakelijke leerstellingen, de liefde in beiden onderhielden!

Door vergelijking zullen wij zoo aanstonds nog duidelijker zien, hoe weinig de gebezigde vorm: „*si nos servaremus*" op het denkbeeld brengt eener hier voor het eerst gestelde spreuk.

Want behalve het op twee gronden steunende *intrinsieke* argument, aan de bewoordingen der zinsnede ontleend, hebben wij nog een ander bewijs, *van extrinsieken aard*, doch eveneens tweeledig. Daaruit volgt met zekerheid, dat het auteurschap van Meldenius nog onbewezen is; en dien ten gevolge strekt het niet weinig tot versterking van het *intrinsieke* bewijs.

Het boek, hetwelk Lücke door bemiddeling van Schubart uit de bibliotheek van Kassel ontving, behelsde meer dan het werk van Meldenius. Vijf geschriften waren in één band zamengebonden; op de tweede plaats stond de oorspronkelijke uitgave der *Paranaesis* van Meldenius zonder jaartal, op de vijfde plaats de *Consideratio theologica de gradibus necessitatis dogmatum Christianorum* etc. van Gregorius Frank, S. Th. D., gedrukt te Frankfort aan den Oder, in 1628. Deze schrijver, van de Lutherschen tot de Gereformeerden overgegaan, behoorde insgelijks tot de irenische partij, en zijn geschrift is dan ook, gelijk reeds blijkt uit den titel, van irenischen aard. Hij onderscheidt drie soorten van *dogmata*; de twee eerste zijn voor hem, hoewel niet in gelijke mate, toch beiden ter zaligheid *noodzakelijk*. Tot de derde soort

brengt hij de bijzondere gevoelens, gebruiken en voorschriften der onderscheidene Protestantsche sekten, en van hare leeraars en herders; voor deze laatste soort vordert hij *vrijheid* en beroept zich daarbij, opmerkelijk genoeg, op den brief van den H. Augustinus aan Januarius. Na vervolgens de oorlogzuchtige partij de les te hebben gelezen, komt hij tot deze slotsom: „*Summa est: servemus in necessariis unitatem, in non necessariis libertatem, in utrisque charitatem*"!

„Daar hebben we derhalve", roept Lücke uit, „de Vredespreuk uit de *Paraenesis* van Meldenius in onze zaamgebonden irenische geschriften voor de TWEEDE MAAL: en wel in het werk van een Gereformeerden godgeleerde van het jaar 1628. Voor mij is het aan geen twijfel onderhevig, dat Meldenius haar niet van Frank heeft overgenomen, maar Frank van Meldenius". Zigtbaar is de verrassing, welke Lücke bij de ontdekking ondervond: verklaarbaar ook zijne voorkeur aan Meldenius geschonken, wien hij immers slechts één jaar geleden het auteurschap der spreuk, in een opzettelijk daarvoor vervaardigd werkje, had toegekend: niet aannemelijk echter de bewijsvoering, door welke hij zijne voorkeur tracht te wettigen en zijne eenmaal uitgesprokene overtuiging te handhaven.

Zijn eerste bewijs is van chronologischen aard: Meldenius zou geschreven hebben tusschen 1624 en 1627, Frank in 1628, wiens geschrift derhalve door eerstgenoemde niet gebruikt kon zijn.

Inderdaad, is het geschrift van Frank in 1628 gedrukt; want Lücke las op het titelblad: „*typis Mich. Kochii, Anno* 1628". Maar bestond er geen vroegere druk van?

Dit is onwaarschijnlijk, zegt Lücke (S. 911), die zich evenwel verplicht gevoelt in eene noot aan te merken, dat Dureus in 1638 gewaagt van het geschrift van Frank en er den titel van mededeelt, volgens welken Frank bij het schrijven Professor der theologie te Frankfort was en het boek gedrukt werd: „*Anno* 1607, *in quarto*, *apud Helwig*". Al is nu in laatstgenoemd jaartal eene fout ingeslopen, daar Frank gezegd professoraat pas aanvaardde in 1617, het boek blijkt tweemaal gedrukt te zijn, eens bij *Helwig* en eens bij *Koch*: waaruit bewijst men, dat de druk van Koch in 1628 de *eerste* geweest is?

Blijft hier de bewijsvoering reeds in gebreke, zeer zonderling wordt zij ten opzichte van Meldenius, wiens *Paraenesis* verschenen *zou zijn*, volgens Lücke, tusschen 1624 en 1627, en die, volgens denzelfden Lücke, *verschenen is* „ohne Druckort und Druckjahr, und ohne alle äuszere chronologische Zeichen", terwijl de man zelf een overigens volstrekt onbekend persoon is! Waarop steunt dan deze gissing van Lücke? want, al bouwt hij er een bewijs op, meer dan eene gissing is het niet. Zij steunt op het vermoeden, dat de persoon, die de vijf geschriften tot een boek gemaakt heeft (waarschijnlijk Theophilus Neuberger), ze in chronologische orde zal hebben laten inbinden [1]); het eerste nu draagt het jaartal 1624, het derde het jaartal 1627: derhalve moet het tweede, de *Paraenesis* van Meldenius in den tusschentijd

[1]) Op den rug staat *Irenica* en *Chronologica*, met drie letters tusschen beide, waarvan de twee laatste niet duidelijk meer leesbaar zijn. Uit die twee woorden zal men niet besluiten, dat de vijf *irenische* geschriften in *chronologische* orde geplaatst zijn. Wie weet, welke werken er vroeger nog meer bij ingebonden waren, daar zulks zeker het geval is met een geschrift: *Von der Juden Bekehrung*, dat er niet meer in gevonden wordt.

geplaatst worden. Ongelukkig echter komt nu het vierde met het jaartal 1624 te voorschijn en werpt de chronologische orde in duigen; doch Professor Lücke wist er raad op: Neuberger zal het vierde geschrift achter het derde geplaatst hebben, omdat de schrijver van N. 3 dikwijls woordelijk uit N. 4 overneemt. Dat had, dunkt ons, voor Neuberger minstens even goed eene reden kunnen zijn, om N. 4 vóór N. 3 te plaatsen; en in ieder geval schijnt Neuberger, bij het doen inbinden, geen grooten prijs te hebben gesteld op chronologische orde.

Waarlijk, zoodanige Duitsche geleerdheid, of laten we liever zeggen, vindingrijkheid, verbaast ons boven mate.

Lücke bezigde echter, behalve het chronologische, nog een ander bewijs, naar aanleiding eener opwerping, hem gemaakt door zijn literarischen vriend Schubart uit Kassel. Deze had namelijk de woorden van Frank: „*Summa est: servemus in necessariis unitatem*", etc. vergeleken met die van Meldenius: „*si nos servaremus in necessariis unitatem, optimo certe loco essent res nostrae*", en schreef dien ten gevolge aan Lücke: „de vorm, waarin de spreuk bij Frank geschreven is, schijnt meer oorspronkelijk te zijn, dan de hypothetische vorm, waarin Meldenius haar vervat: bij den laatste schijnt zij meer toepassing te zijn eener reeds bekende spreuk".

De opwerping is zeer gegrond. Moesten wij kiezen tusschen Frank en Meldenius, wij aarzelden geen oogenblik, om aan Frank het auteurschap te geven. Ook Lücke heeft de gegrondheid dier opwerping erkend; hij antwoordt: „Wat hier gezegd wordt, kan, bij eene eerste beschouwing, ons zeer innemen. De hypothetische vorm is gewis niet de *natuurlijke*, niet de *gewone* vorm eener

spreuk; en het is volkomen waar, dat de woorden van Meldenius, bijaldien de spreuk reeds vóór hem bestond, geheel en al het karakter dragen van eene toepassing te zijn in het bijzondere op de omstandigheden en verhoudingen van zijnen tijd". Toch meent hij het tegendeel te moeten en te kunnen betoogen.

Daarvoor maakt hij eene vergelijking tusschen de geestvermogens van Meldenius, wiens kernachtige stijl in alles oorspronkelijkheid verraadt, en die van Frank; deze mist de scheppingsgave, verklaart en ontwikkelt slechts de gedachten van anderen en weet schoone plaatsen uit de Kerkvaders aan te voeren. Als derhalve de laatste onze schoone spreuk aanvoert, dan moet men wel vermoeden, dat hij haar van een ander — en, omdat men ze bij een schrijver van dien tijd, bij Meldenius, in nagenoeg gelijkluidende bewoordingen vindt uitgedrukt — dat hij haar van Meldenius heeft overgenomen.

Om deze redenering te kunnen bijstemmen, zou men eerst als uitgemaakt moeten aannemen, dat een geleerde, doch wien het aan verheffing van geest ontbreekt, *nimmer* een gelukkig oogenblik hebben of op een goeden inval komen kan; men zou zich vervolgens al een zeer gering denkbeeld moeten vormen van Frank's geestvermogens, die de gedachten van anderen en de uitspraken der Kerkvaders wel uitleggen en ontwikkelen, maar ze niet in den vorm eener spreuk overgieten kon. Frank kende immers den brief van den H. Augustinus aan Januarius en beriep er zich uitdrukkelijk op, dien brief, wij weten het van Kist, waarin „de geest der spreuk is uitgedrukt"! En toch zou men hem tegelijkertijd wel het vermogen moeten toekennen, om aan de woorden van Meldenius

den vorm eener spreuk te geven! want, men moge zeggen wat men wil, Meldenius moge de gedachten der spreuk aangegeven, de woorden der spreuk gebezigd hebben, zijn gezegde is, uithoofde van den hypothetischen vorm, geen *spreuk*; en indien men aan een van beiden het auteurschap moet toeschrijven, dan zou men hoogstens kunnen zeggen: Meldenius heeft *de stof* geleverd, doch Frank heeft er den vorm aan gegeven en daardoor haar tot eene *spreuk* gemaakt.

„Baxter", zegt Lücke verder, „heeft vijftig jaar later de spreuk aangewend ook in den hypothetischen vorm, en klaarblijkelijk haar niet van Frank, maar van Meldenius overgenomen"; Lücke zegt niet, dit ten bewijze aan te voeren, en het bevat ook geen bewijs, daar de Engelschman Baxter heel goed onkundig kan gebleven zijn van het geschrift van Frank. Als eene curiositeit vermelden wij nu het slot van Lücke: „Is dit nu de ware verhouding tusschen de *Consideratio* van Frank en de *Paraenesis* van Meldenius [met andere woorden heeft Frank bij zijn schrijven de *Paraenesis* reeds gebruikt] dan hebben wij voor dit „laatste werk een chronologischen datum en kunnen wij met zekerheid zeggen, dat het vervaardigd is vóór 1628", het jaar, waarin Frank schreef. De geleerde Duitscher bewees dus eerst, gelijk wij zagen, *uit de chronologie*, dat Frank de spreuk heeft overgenomen; en vervolgens, zooals wij hier zien, bewijst hij, uit het overnemen der spreuk door Frank, *de chronologie*! Hoe de Logici deze manier van argumenteren noemen, is bekend.

Ons *extrinsiek* argument tegen Meldenius noemden wij tweeledig. Het eerste lid is afgehandeld. Tegenover de

bewering van Lücke: „Voor mij is het aan geen twijfel onderhevig, dat Meldenius de spreuk niet van Frank heeft overgenomen, maar Frank van Meldenius", toonden wij, dat, zoo er tusschen deze twee schrijvers gekozen moet worden, veeleer Frank regt heeft op den naam van auteur der spreuk. Wij komen nu tot het tweede lid, waartoe Lücke zelf aanleiding geeft, door den volgenden tusschenzin in bovenstaande woorden in te voegen: „zoo zij beiden de spreuk niet ontleenden aan een derden schrijver van vroegeren tijd: *wenn ihn nicht beide von einem früheren Dritten haben.*"

Men ziet het, Lücke heeft aan de mogelijkheid van zoo iets gedacht, en die bloote mogelijkheid alleen, op welke wankelende grondslagen verplaatst zij gansch zijn stelsel! Onbillijk zou het zijn, van hem een strikt bewijs voor de onmogelijkheid te verlangen; maar mogt men van hem althans geen bewijs voor de *onwaarschijnlijkheid* vorderen? Toch spreekt hij daarover geen enkel woord en stapt luchtig over dien tusschenzin heen, als over eene zaak van volstrekt geene beteekenis. Wij zullen integendeel het *zeer waarschijnlijk* trachten te maken, dat beiden, Meldenius en Frank, de spreuk ontleenden aan een vroegeren schrijver.

De dubbele afwijking van de gewone lezing der spreuk vindt men bij Frank zoowel als bij Meldenius: bij beiden leest men „*in non necessariis*" en „*in utrisque*", tegenover de algemeene termen der gewone lezing „*in dubiis*" en „*in omnibus*". Leidt men uit die dubbele afwijking met grond af, dat Meldenius de algemeene hem bekende spreuk heeft *toegepast* op het verschil tusschen de noodzakelijke en niet noodzakelijke leerstellingen, ten einde

de strijdlustige en elkanders vrijheid beperkende Protestanten tot gematigdheid en vrede te vermanen; men moet tot hetzelfde besluit komen ook ten opzigte van Frank, die insgelijks deze dubbele afwijking heeft, insgelijks daardoor de spreuk in verband brengt met het onderscheid tusschen de „articuli *fundamentales* et *non fundamentales*", en insgelijks daardoor tot gematigdheid en vrede opwekt.

Geldt dit reeds tegen ieder hunner *afzonderlijk*, het geldt te meer, nu men precies dezelfde afwijkingen bij *beiden* aantreft. Bestond de spreuk te voren niet, dan vraagt men: hoe kwamen twee schrijvers van denzelfden tijd [1]) er toe, om *dezelfde gedachte*, ieder wel in een bijzonderen vorm, maar beiden toch met *dezelfde woorden* uit te drukken? Zoude men aan *beiden* de vinding, aan *beiden* het vaderschap moeten toeschrijven? Zulke toevalligheid heeft zelfs Lücke niet verondersteld. De eene zal het dan van den andere hebben overgenomen, Frank van Meldenius, of omgekeerd Meldenius van Frank? Doch geen van beiden geeft zulks te kennen, of beroept zich op den andere; en toch zou zoodanig beroep zeer dienstig zijn geweest voor de bereiking hunner irenische of vredelievende bedoeling, daar Meldenius tot de Lutherschen, Frank tot de Gereformeerden behoorde.

Bestond daarentegen de spreuk te voren wel en in de *gewone* lezing, dan laat zich alles zeer gemakkelijk verklaren. Meldenius en Frank waren beiden irenische schrijvers; doch ook de spreuk is irenisch, en zeer natuurlijk is het derhalve, dat zij aan beiden voor den geest komt

[1]) Tijdgenooten waren zij, dit is zeker, al is ook het juiste jaartal der *Paraenesis* niet bekend.

en door beiden wordt aangevoerd en toegepast. Doch bij die toepassing moesten zij even natuurlijk van den *algemeenen* zin der spreuk afwijken, ten einde haar *in het bijzonder* toepasselijk te maken op het verschil tusschen de fundamentele en niet fundamentele artikelen, tusschen de ter zaligheid noodzakelijke en niet noodzakelijke leerstellingen; en geen wonder derhalve, dat het „*in dubiis*" der spreuk bij hen plaats maakt voor: „*in non necessariis*", en het „*in omnibus*" der spreuk voor: „*in utrisque.*" Dit alles ligt zóó voor de hand, dat niemand er zich over zou moeten verbazen, indien men *de spreuk met deze beide afwijkingen* terugvond ook nog in de geschriften van andere irenische Protestanten uit dien tijd.

In Herzog's *Real-Encyklopädie* maakt Klose melding van Lücke's geschrift en deelt ook den volzin van Meldenius mede, op grond waarvan Lücke het auteurschap der spreuk toekent aan Meldenius; wat hij zelf er over denkt, zegt hij niet, en dat stilzwijgen is niet gunstig voor Lücke's meening.

Wij spreken ons oordeel uit. Het schrijven van Lücke heeft ons in onze overtuiging bevestigd, en zonder aarzelen zeggen wij, nu nog meer dan voorheen: Meldenius heeft de spreuk niet gemaakt, zij bestond reeds vóór hem; hij heeft hare bewoordingen veranderd en de ware oorspronkelijke lezing blijft voor ons: „*Eenheid in het noodzakelijke, vrijheid in het twijfelachtige, liefde in alles.*"

Warmond, 25 Julij 1882.

C. J. M. BOTTEMANNE.

Liever Turksch dan Paapsch.

(*Vervolg en Slot van blz.* 193 *vv.*)

IV.

Het beginsel, waarvan de moderne theoriën over het regt en zijn oorsprong uitgaan, is in den grond valsch en ongerijmd. De gevolgen moeten daarom voor de maatschappij, waarop die theoriën worden toegepast, schadelijk en verderfelijk zijn. Ook hier geldt de spreuk: „een „slechte boom kan geene goede vruchten voortbrengen."

Het is aan geen twijfel onderhevig, dat de Staat, welke zich de bron van alle regt durft noemen, en dat allen, welke zich voor deze uitspraak demoedig buigen, atheïsten moeten zijn. Wie in een God gelooft als Schepper en Bestuurder der wereld, kan niet anders dan geloovig aannemen, dat van God alle orde uitgaat; dat Hij de regtsorde, waarop als op een vasten grondslag het maatschappelijk gebouw rust en, zal het blijven staan, steunen moet, gewild en ingesteld heeft; dat Hij de eeuwige beginselen van zedelijkheid en regt, waaruit de onveranderlijke wetten, ook voor den Staat in zijn werkkring geldend, voortvloeijen, den mensch ingeschapen heeft; dat Hij in één woord, de laatste bron van alle regt is.

Eerst dan, wanneer het bestaan van God geloochend en de Staat beschouwd wordt niet alleen als eene vereeniging, vrijwillig en volgens onderlinge overeenkomst door afzonderlijke personen aangegaan zonder dat eene leiding Gods hen daartoe bragt, maar ook als eene zamenvatting van regten, door elk dier personen aan het geheel afgestaan — eerst in die veronderstelling zou de theorie een zin hebben, dat namelijk de Staat de eenige bron is van alle regt, dat in de willekeur en in de magt van den Staat de laatste oorzaak van het regt te zoeken is.

Geen wonder ook, dat de aanhangers van dat systeem, in plaats van den waren God, den Staat als God huldigen, dat zij voor hem als voor een afgod hunne knieën buigen en hem den wierook der aanbidding toezwaaijen. Ook afgezien van het voordeel, hetwelk die hulde aan hunne partijbelangen verzekert, volgen zij daarin den drang der menschelijke natuur. De mensch toch moet noodwendig een God erkennen; verwerpt hij den eenig waren God, hij zal zich een anderen God scheppen naar de dwalingen van zijn afgedoolden geest en naar de driften van zijn bedorven hart: de Romeinen knielden immers voor de wulpsche Venus, de Egyptenaren voor een os; en evenzoo de hedendaagsche liberalen voor den Staat-God. Wie van die allen zich het belagchelijkst aanstellen of zich het bedorvenst toonen door die aanbidding, daarover zij het oordeel aan een elk overgelaten. Wij voor ons kunnen bij zulke verblinding des te minder onverschillig blijven, omdat de gevolgen én voor het volk én voor de geheele maatschappij allerverderfelijkst zijn. Om die te schetsen zijn weinige woorden noodig, en om ze als met de hand te tasten, behoeven wij ons

slechts in het rijk van Von Bismarck te verplaatsen: hij toch, meer dan eenig staatsman, heeft het idee: „de Staat is God, en magt is regt" uitgewerkt en in praktijk gebragt.

Een eerste gevolg is, dat in het systeem van staatsalmagt geen plaats meer overblijft voor het natuurregt, en daarmede alle regt wisselend, onzeker wordt. Het natuurregt toch onderscheidt zich hierdoor van alle positief regt, dat het vóór elk ander regt bestaat en daarvan onafhankelijk is; ook dat het onveranderlijk is: altijd, in alle omstandigheden, en welke wisselingen in den loop der geschiedenis mogen voorvallen, eeuwig hetzelfde blijft. Maar wie aanneemt, dat de Staat de eenige bron van alle regt is, dat elke regtsorde van hem alleen kan en moet uitgaan, die beweert tevens, dat ook aan het natuurregt de mogelijkheid van bestaan geweigerd moet worden. Of de voorstanders van deze dwaling met de gevolgtrekkingen, uit hun beginsel voortvloeijende, genoegen zouden nemen, zal met veel grond betwijfeld mogen worden. Hun eigendomsregt op hunne bezittingen, het regt op hun leven en op hun goeden naam, de eer van hunne vrouwen en dochters — dat alles zou voor den eerste den beste, die het wilde aanranden, veil zijn, zoo lang de Staat die regten niet door zijne magtspreuk onschendbaar had verklaard! Op die wijze kan men zelfs Proudhon gelijk geven, die het bezit een diefstal noemde, ook den verachtelijken winstbejager, die Afrikanen steelt om ze elders als slaven te verkoopen, of den Muzelman, die de kinderen der Christenen in zijne harems schoffeert Al dezen zouden niet zondigen tegen eenige wet, als zij hun rampzalig bedrijf uitoefenen: niet tegen een natuur-

wet, welke niet bestaan zou, niet tegen de positieve wet, welke evenmin bestaan zou, zoo lang de Staat niet goedvindt te verklaren: gij zult niet stelen, niet moorden enz. Wij moeten den Hemel dank zeggen, dat de menschen, hoe hoog zij ook bij hunne beginselen zweren, zich in hun leven beter en zedelijker gedragen dan hunne luchtige theoriën het prediken. Het pleit wel niet voor den omvang van hun denkvermogen, dat zij, blindelings bij s'meesters woord zwerende, zich naar uitersten laten drijven, welke zij zelve verafschuwen; maar verstandiger is het in allen gevalle op den weg der dwaasheid gekeerd dan geheel gedwaald en zóó te vallen in een afgrond van allerlei wee en jammer. Wat immers zou de wereld geworden zijn, welk eene schromelijke verwarring, welke eene wanorde in alle maatschappelijke verhoudingen had er alom geheerscht, zoo de daemonische theoriën der Fransche revolutionairen van '89 eens voor goed vasten voet hadden verkregen, de theorieën van hen, die schoon baan wisten te maken met alle wezenlijke regten en den goeden God geheel uit zijn gebied wilden verdrijven. Zij ten minste, aan wie thans het regeringsbeleid is toevertrouwd, moesten dit begrijpen; en wat doen zij? wat is hun streven? Zij sturen het staatsschip in dezelfde richting, waar reeds vóór jaren gevaarvolle klippen dood en ondergang dreigden; zij willen de opvarenden, over wie zij bevel voeren, leiden door maatregelen en volgens beginselen, welke al meer dan eenmaal over het scheepsvolk onheil bragten. Ook hier is de veroordeelende uitspraak van toepassing: „de „wijsheid der wijzen zal Ik beschamen en de voorzig„tigheid der voorzigtigen afkeuren".

Beschouwen wij de andere zijde der zaak: niet alleen wordt door de moderne stelling omtrent de staatsalmagt het natuurregt geloochend; maar ook alle regt wordt onzeker, wankelbaar gemaakt. Voor den Staat, die de bron van alle regt zou wezen, kan geen regt bestaan, hetwelk als maatstaf voor zijne wetten gelden moet, hetwelk onder elke voorwaarde, onder alle omstandigheden ongeschonden moet blijven. Hij, de almachtige Staat, zou zich daardoor aan vaste regels binden; zelf zijne magt beperken, grenzen aan zijne bevoegdheid zetten. Hij moest den scepter zijner alvermogendheid uit de handen geven, van zijn troon afdalen en zich vernederen tot gedweeën onderdaan van een vaststaand regt. Neen, zoo demoedig zal geen Staat-God zich gedragen, daarvoor is hij te hooghartig, staat hij te hoog: hij kan niets naast zich, minder nog iets boven zich dulden. Krachtens zijne onbegrensde souvereiniteit is hij in het scheppen en vaststellen van het regt onafhankelijk van alles en gaat hij slechts te rade bij zijne opvattingen, bij zijn willekeur; op objectieve verhoudingen behoeft hij niet te letten; de grondbeginselen voor zijne, door hem gewilde regtsorde zoekt hij in zijn eigen brein. „Zóó wil; zoo beveel ik het; mijn wil geldt voor regel en reden", dat is zijne leus. Zelfs zou hij elke bestaande orde kunnen vernietigen en op de puinhoopen daarvan eene nieuwe orde scheppen. — Ongelukkig het volk, waarop dergelijke proefnemingen toegepast worden; hetwelk aan alle grillen van een despotisch staatsbestuur is onderworpen. Waarlijk, zijn lot is niet benijdenswaardig, zijne toekomst donker. Den eenen dag zal het dit, morgen een ander regt moeten eerbiedigen; wat heden billijkheid was, zal overmorgen onregt heeten; naar gelang het staats-

bestuur aan andere handen is toevertrouwd, wisselen de begrippen omtrent hetgeen regt en onregt is. Wat een Ministerie, de verpersoonlijking van den Staat, wil en beslist, moet regt heeten; wat de Vrijmetselarij in hare duistere holen vaststelt en door hare adepten aan de minister-tafel laat voordragen, dat moet regt en wet zijn voor een geheel volk, en daarnaar moeten de betrekkingen der leden van dien modelstaat geregeld worden; wat de Commune misschien reeds het andere jaar wil en beveelt in naam van de majesteit des volks, dat zullen de veertig millioenen Franschen als wet en regt moeten huldigen, al moeten op het bevel van het uitvoerend bewind ook duizenden hoofden vallen, de goederen van geestelijkheid en burgerij geroofd, een schandelijke eed van plichtverzaking afgelegd worden.

De onderhoorigen van zulk een Staat derhalve moeten niet slechts voor het uiterlijke en op het stoffelijk gebied voor al de afdolingen van den Staat lijden, maar ook niet zelden — wat onvergelijkelijk erger is — in gewetensangsten vervallen, waardoor de grondslagen van het levensgeluk en van den vrede des harten verstoord worden. Of wordt door de infame theorie van de volstrekt onafhankelijke staatsalmagt, van den modernen Staats-God, niet de persoonlijke waardigheid van ieder mensch — dat door de natuur gewaarborgde regt, gekrenkt en geschonden? Met het onbeschaamdste gelaat wordt het den vrijen mensch, voor wien het geweten als een *palladium* zijner vrijheid geldt, opgedrongen om datgene niet slechts als geoorloofd, maar zelfs als een zedelijken pligt te erkennen wat voor hem blijkbaar onzedelijk en pligtsverkrachting is.

Dit zijn de laatste gevolgtrekkingen, en zóóver zal het in onzen beschaafden tijd niet komen — zal misschien menigeen opwerpen. Goed, het eerste geven wij gereedelijk toe; maar ontkent dan ten minste niet, dat zij juiste gevolgtrekkingen zijn, en dat daardoor het beginsel reeds veroordeeld is, waaruit ze noodzakelijk voortvloeijen. En of onze beschaafde tijd de laatste gevolgen van dat systeem zien zal? Vóór tien jaren was de wereld immers reeds, o! zoo beschaafd, en wie van onze tegenstanders zal het brevet van beschaafdheid weigeren aan een Von Bismarck, Bara, Gambetta, Crispi, mannen, die in de voorste rijen staan van de geavanceerde rigting, maar ook slechts weinige schreden nog behoeven te doen om het standpunt te bereiken, waar Voltaire, Robespierre, Danton met consorten stonden, toen zij met hunne goddelooze stellingen een verdelginsoorlog begonnen tegen Kerk en Staat, tegen alle godsdienst, tegen zedelijkheid, tegen alle regt; toen zij geheel Frankrijk ten onderste boven keerden en alle bestaande orde vernietigden zonder iets op te bouwen; toen zij een geslacht van *sans-culottes* aankweekten, die erger dan de meest woeste barbaren spotten met geloof, zeden en geregtigheid? Men veroordeele vrij de Socialisten, Internationalen, Nihilisten — zij verdienen het ten volle; maar niemand kan ontkennen, dat geene leer hun haat feller heeft doen woeden dan het beginsel: „de Staat is God, magt is regt", dat juist diegenen, welke hen het krachtigst moesten bestrijden, hun de wapenen in de hand geven, waarmede zij in de razernij van den wrok alle maatschappelijke orde bekampen.

Slechts de onvoorwaardelijke erkenning van de opperste magt van God zal als de beide hoofdpijlers bevestigen,

waarop alle orde en rust en daarmede de kracht en eenheid van de menschelijke maatschappij steunen — namelijk het heilige, het door God verleende en beschermde regt der vrijheid in de onderhoorigen en ook de eveneens door God gegevene en geheiligde magtsbevoegdheid in de gebieders. En nu moge men het keeren of wenden zooals men wil; voor den regterstoel van het gezond verstand is slechts één van deze leeringon steekhoudend: of wat het Christelijk beginsel omtrent het gezag, of wat het regtstreeks daartegenoverstaande beginsel van het Nihilisme verkondigt. Met het eerste is het bestaan en de vooruitgang der menschelijke maatschappij onder alle opzigten gewaarborgd, met het tweede is, in den letterlijken zin van het woord, het „Niet" tot beginsel verheven, niet alleen alsof de vernietiging van het reeds bestaande daardoor afgekondigd is, maar ook voor de toekomst wordt op die wijze de vraag: „wat dan?" beantwoord met: „het Niet is in aantogt".

Het woord, weleer door Victor Hugo in overeenstemming met Royer-Collard aan de fransche politici voor de voeten geworpen, is door de geschiedenis der volgende jaren gewaarmerkt: „De ontkenning van den Onein„dige voert tot het Nihilisme". Dit is consequent gedacht en gesproken. Wel is het volgens Christelijke begrippen een treurig voorregt der menschelijke vrijheid om zonder God — in zoover Hij zulks tot straf of ter beproeving toelaat — ook de schoonste werken zijner almagt te kunnen aanranden en zelfs gedeeltelijk te vernietigen; daarentegen is het volstrekt onmogelijk om iets, hoe gering het ook moge zijn, zonder Hem op te bouwen. De koude, de akelige consequentie, zij moge dan zelfs die der hel zijn, staat alzoo aan de zijde der Nihilisten tegen-

over de halfslachtigen, die meenen halverwege te kunnen staan blijven! Zoolang de wereld voortduurt zal het woord des Heeren gelden: „wie niet met Mij is, hij is „tegen Mij"; wie tusschen Christus en Belial met ernst en bewustzijn wankelt, heeft reeds de partij van den laatste gekozen. Zoo ook blijft hier geen derde keuze over voor een consequent hoofd. Of wel *le Christianisme* of wel *le Satanisme*; of wel met de Nihilisten tot het uiterste gaan of wel tot het autoriteits-beginsel der Katholieken terugkeeren. Dit laatste alleen geeft even als het aan de tiaar haren *nimbus* schenkt, zoo ook aan de kroon der vorsten haren waren glans, zelfs geeft het aan het eerbiedigwaardig hoofd des huisgezins zijne wijding; maar zonder dit kan er niets zijn dan verzet, dan opstand, dan verwoesting.

Denkt niet, dat in het bovenstaande eenige verdediging bedoeld is van het satanische Nihilisme en van andere daarmede verwante revolutionaire stelsels. Niets meer is daarin te lezen dan eene verklaring: hoe ook onder dit opzigt de eene dwaling de andere voortbrengt, de eene afgrond den anderen inroept.

Maar van den anderen kant zal het moeijelijk ontkend kunnen worden, dat er in het systeem van die ongelukkige afgedoolden, welke wij zoo even noemden, eenige, hoewel verwrongen waarheid ligt. Ook zij kampen voor de vrijheid tegen het brutale geweld, en men kon hun regt laten wedervaren, als zij de grenzen van de door hen gewilde vrijheid niet te ver uitzetten. Tot zoo lang, maar niet langer, volgt hen de sympathie van alle weldenkenden, als zij zich houden binnen de perken van hetgeen zij als regtspersonen, als leden eener geordende maatschappij mogen eischen. Wat toch is het noodzake-

lijk gevolg van de staatsalmagt, van de verdichte, *alles* overheerschende souvereiniteit der staatswetten? Niets minder dan het te loor gaan van alle vrijheid. Er kan immers geen vrijheid gedacht worden zonder regt; de mensch kan zich niet vrij bewegen dan alleen binnen den omvang van zijne regten; slechts dan als zijne regten als onaantastbaar erkend worden, zal hij het doel, hem door eene hoogere magt voorgeschreven of door hem zelven gekozen, kunnen bereiken; daarom is de heiligheid van zijne regten de vaste waarborg van zijne vrijheid. Wie bij gevolg 's menschen regt krenkt, hij verkort zijne vrijheid, al wie eens anders regten aantast, zal naar dezelfde mate diens vrijheid doen inkrimpen; elke schending van de rechten eens derden is een inbreuk op zijne vrijheid. Wanneer alzoo de Staat zich alle regten aanmatigt en zijne bevoegdheid al meer en meer uitbreidt, zijn magt over alle verhoudingen des levens uitstrekt, alles wat in het levend geheel der menschheid zich beweegt, onder zijne magt brengt en van zijne willekeur afhankelijk maakt; wanneer hij het beginsel: „aan mij, aan „mij alleen is alle magt gegeven; alle regt moet van mij „uitgaan; geen regt kan er bestaan, hetwelk ik niet er„ken", door allen wil gehuldigd zien, dan is het gedaan met de vrijheid, en haar blijft niets overig dan zich, aan handen en voeten gebonden, aan den Staats-God over te leveren.

Het is als wanneer eene vesting door eene vijandelijke magt eerst belegerd, allengs nauwer ingesloten, eindelijk besprongen, voor de overmagt bukken moet en zich op genade aan den overweldiger overgeeft. Alleen de heiligheid van het onschendbaar regt en de kracht van een

plegtig protest tegenover het geweld kunnen nog eenige leniging der smart aanbrengen bij het opnemen van zulk een slavenjuk. Ja, slaven worden van een despotiek staatsbestuur of den weg der ballingschap opgaan: blijft er — om eenige voorbeelden aan den kerkelijk-politieken toestand te ontleenen — eene andere keuze over onder de Mei- en Julij-wetten van Von Bismark, onder de Lütz-paragrafen in Beijeren, onder de draconische wetten in Frankrijk, België, Italië enz.? Het ware streng te veroordeelen, maar niet te verwonderen, als een Brutus, door kwellingen van allerlei aard het spoor bijster geworden, de verbeurde vrijheid wreekte op den autocraat Caesar: te minder te verwonderen, omdat de scherpste kanten van de aangenatigde staatsalmagt altijd gerigt zijn tegen dc Katholieke Kerk en hare trouwste kinderen, tegen hen die over den meesten invloed beschikken ter beteugeling van de hartstogten, welke in het gemoed der onderdrukte menigte woeden. Of worden de onvervreemdbare regten van hen niet ingekort, soms geheel ijdel gemaakt, van hen, die zich aan een of anderen levensstaat willen wijden, of van hen, die in onderlinge gemeenschap en onder verband van vaste regelen wenschen te leven, of van hen, die, ook zonder de wereld uit te gaan, in een bepaalden werkkring hun leven en hunne krachten willen opofferen voor het heil van anderen? Waarom het regt van vereeniging, aan anderen verleend, hun geweigerd; hun getal beperkt, dat van anderen vrijgelaten, of hunne regtspersoonlijkheid aan voorwaarden verbonden, welke aan anderen niet worden opgelegd? Het is willekeur, tyrannie, een moord aan de persoonlijke vrijheid gepleegd,

door het maatschappelijk belang niet geboden, maar wel ontraden en afgekeurd.

Nog één grief willen wij tegen het atheïstisch beginsel, hetwelk wij bestrijden, aanvoeren. Het is eenige jaren geleden, dat de staatstraad Lamey in de Badensche Kamers deze stelling verkondigde: „de wet is het openbaar „geweten. Het staatsbestuur kan daarom slechts overeen„komstig de wet handelen en mag zich niet bekommeren „om degenen, welke, in tegenspraak met de wet, zich op „hun geweten beroepen". Dit woord was uit het hart der moderne regtsgeleerden gesneden en oogstte den bijval van alle liberalen in. Het was ook niets anders dan eene juiste gevolgtrekking uit de theorie van de staatsalmagt. Maar was het ook steekhoudend? Aan den Keizer gevend wat des Keizers is, erkennen wij gulhartig, dat er een weinig waarheid in dat woord, hetwelk in onze dagen tot een „gevleugeld woord" werd, verscholen ligt. In een geordenden Staat kan niet altijd en niet in alle gevallen een beroep van een ieder op zijn persoonlijk geweten toegelaten worden. Aan den Staat behoort de bevoegdheid om de laatste beslissing — zoo ver die aan menschen mag toegekend worden — te geven in die aangelegenheden, welke in eigenlijken zin tot den werkkring van den Staat behooren. De Staat zou van de souvereiniteit in zijn gebied en daarmede van alle orde en eenheid in het staatsbestuur moeten afzien, ware hij gedwongen aan een ieder in alle gevallen een beroep op zijn geweten toe te staan. Ter bescherming van hoogere goederen, waarvan de verdediging hem is toevertrouwd, zal de Staat in sommige gevallen gedwongen zijn zich tegen een dergelijk beroep te verzetten, niet omdat hij het

regt van elks geweten mag ontkennen, maar omdat hij, zal hij zijne verpligting willen vervullen, in het uiterste geval zich tegen een *dwalend* geweten moet verzetten. Daarom behoefde de Engelsche regering niet in het minst te letten op de verkeerde meening van den godloochenaar Bradlaugh, die, om den eed als parlementslid te kunnen weigeren, zich er op beriep, dat een eed tegen zijn geweten streed: tegenover zijn beroep kon zij de staatswet, welke den eed vorderde, handhaven en was het een lafhartig toegeven, toen zij voor het geschreeuw der radikalen week. — Zoo ver is er waarheid in bovenaangehaalde uitspraak; al het andere, wat de nieuwerwetsche regtstheorie daarin verkondigt, is onwaarheid en niets minder dan eene ontkenning, eene verachting van de regten en waardigheid des gewetens.

Wij moeten het gezag der staatsmagt over geheel haar gebied erkennen, en geen Katholiek zal zich daartegen vergrijpen; niet minder moet een ieder het gezag des gewetens eerbiedigen, om der menschelijke waardigheid en vrijheid geen afbreuk te doen. De Staat is souverein op zijn gebied en moet het zijn om aan zijne roeping te beantwoorden; niet minder is het geweten op zijn gebied souverein en moet het zijn om zijn eer en waardigheid op te houden: dat er perken zijn, door God gewild en gesteld, voor het terrein, waarop elke magt zich beweegt, behoeft niet nader aangeduid. Onder dit voorbehoud moet de ware en souvereine vrijheid van het geweten gehandhaafd en alle inmenging van de staatsmagt als onwettig en ongeoorloofd afgewezen worden. Gelijk de geest des menschen zich alleen aan de waarheid mag onderwerpen en de wet in zich draagt, welke

hem die onderwerping beveelt — zoo ook mag het geweten zich slechts onderwerpen aan wat het zelf als goed en regtvaardig erkennen moet; maar het draagt ook de wet in zich om, welke ons gebiedt het goede te kiezen, eene wet, door welke het geweten veroordeeld wordt, als het daarvan afwijkt, eene wet, door welke het aangemaand wordt, zich te verzetten tegen alles wat met de stem des gewetens in tegenspraak is. Daarom is het des menschen pligt om, als staatswetten met hoogere wetten in strijd zijn, den Staat het *non possumus* toe te roepen. Het is te begrijpen, dat de atheïstische Staat tot zijne bovengenoemde stelling komt: hij wil aan het Christelijk Europa het idee eener christelijke wereldorde afhandig maken en de maatschappij op heidensche grondslagen opbouwen. De Staat, die God verloochent, kent geene hoogere orde, geen hoogeren wil, waardoor de betrekkingen tusschen de individuen onderling, ook tusschen hen en den Staat geregeld zijn. Maar dit systeem is niet alleen eene ongerijmdheid, het wordt eene tyrannie, eene verkrachting van de heilige, onvervreemdbare regten van den mensch. Wat voor den Christen God en zijne Kerk is, dat zou de Staat voor hem moeten worden; wat de stem des gewetens is voor het bijzonder en maatschappelijk leven, dat zou in het vervolg vervangen worden door eene menschelijke wet; in plaats van de uitspraak der gezonde rede zou de beslissing komen eener toevallige kamermeerderheid. Het is onbegrijpelijk, dat een mensch, wien het gebruik van zijn verstand nog gebleven is, tot zulk eene grove dwaling kan vervallen, dat hij, van nature met zich zelven ingenomen, zich zoo diep verlagen kan, dat eer, waardigheid, grootheid, on-

afhankelijkheid, zijne heiligste regten, dat hij het hoogste wat hij bezit aan een valschen afgod wil ten offer brengen. Eene partij, welke heden meerderheid is, morgen minderheid kan zijn, zou door hare, de Hemel weet op welke wijze verkregen, stemming een vasten regel stellen voor wat als regt, als zedelijk goed zou gelden! En moet die regel dan ook veranderen tegelijk met het aftreden van de eene en met het optreden van eene andere meerderheid, zoodat morgen regt zal heeten wat heden nog als onregtvaardig werd beschouwd?

Maar genoeg hierover: eene theorie, welke tot allerlei ongerijmdheden voert, daarenboven met de eerbiedwaardigste en onvervreemdbare regten der menschheid den spot drijft of ze door brutale overmagt wil onderdrukken, is reeds van zelve veroordeeld.

IV.

Onze taak loopt ten einde, en nog blijft ons de meest lichtgevende zijde van ons thema ter beschouwing over. De Staatsalmagt, niet alleen als eene bloote bespiegeling genomen, waarbij de spitsvondigheid en gevatheid der menschen hare kracht ontplooijen, maar als regel en rigtsnoer voor de maatschappelijke verhoudingen gekozen en in de praktijk overgebragt, kan niet anders dan de meest heillooze gevolgen opleveren.

Daarentegen, als het Christelijk beginsel over den laatsten oorsprong van alle regt, over het heilig gezag der natuurwet, over de verpligting en bevoegdheid van den Staat en diens eendragtige zamenwerking met de Kerk, Christus' vertegenwoordigster op aarde — als dit beginsel veld wint en ingang vindt in het gemoed der

regerenden en der onderdanen, het kan niet anders, of het zal den Staat tot hechten steun zijn en het volk stemmen tot blijmoedige onderdanigheid aan de bevoegde en regtvaardig bestierende magt, tot erkenning en eerbiediging van een gezag, dat zijne grenzen niet overschrijdt en binnen de gestelde grenzen beveelt wat regt en billijk is. Slechts weinige woorden zullen volstaan om de blijde *gevolgen* van dien toestand naar waarde te schetsen.

Vooreerst zal door het Christelijk beginsel voor het regt en de verhoudingen, daaruit voortvloeijende, een vaste grondslag gelegd worden. In zulk een toestand is geen wisseling, evenmin verandering met den dag. Ieder kan zijne regten kennen en behoeft ook niet te vreezen, dat zij hem eerstdaags door eene of andere wet zullen ontnomen worden. Alle betrekkingen steunen op de natuurwet en zijn evenals deze vast en onwankelbaar gemaakt. De natuurwet zelve is als goddelijk erkend, en geen misbruik van magt, geen willekeur kan haar bereiken; zij staat boven alle partijen en werkt zonder eene erkenning van staatswege te vragen.

Hetzelfde moet gezegd worden van de regten, welke zij aan het geheel der maatschappij en aan ieder daarvan in het bijzonder verzekert. Ook deze zijn boven het bereik van de staatsmagt of van de onregtvaardigheid van enkelen; zij kunnen wel wederregtelijk ontnomen of de uitoefening daarvan verhinderd worden in eene maatschappij, waar het geweld zijn scepter zwaait of het onregt heerscht; maar als ons Christelijk beginsel is doorgedrongen, vorm en leven aangenomen heeft, zal geen brutaal geweld noch onregtvaardigheid te vreezen zijn. Het *cuique suum* zal dan algemeene regel zijn en de

maatstaf, waarnaar Staat en individu hun gedragingen regelen. Hiermede is tevens gezegd, dat de Staat binnen de hem gestelde grenzen beperkt, dat tegen elk streven naar absolutisme een dam is opgeworpen.

Een centralisatie, welke én elke vrije beweging der personen belemmert én alle leven doodt, ligt in het systeem van den atheïstischen Staat; maar zoo scherp mogelijk, in onmiskenbare tegenspraak staat daartegenover het Christelijk staatsbeginsel. Boven gaven we de bevoegdheden en de pligten van de staatsmagt aan, ook de grenzen van haar gebied; dat alles volgens de beginselen van de zedelijke wereldorde en van de natuurlijke regtsorde; maar in die orde kan het ruwe staatsgeweld geene plaats vinden. En dit ten zegen voor de geheele maatschappij.

Of moet een ieder het niet toejuichen, dat, volgens de Christelijke regtstheorie, der ware vrijheid elke belemmering ontnomen, elke gewenschte bescherming verzekerd is? Volgens die theorie ontvangen volkeren en bijzondere personen hunne regten niet van den Staat, maar ontleenen die als uit eene zuivere bron aan de door God ingestelde orde. God gaf ze hun, niet de Staat; deze moet ze beschermen en het gepleegde onregt wreken. Maar daarom hebben zij ook het onvervreemdbaar regt, om zich binnen de grenzen hunner regten vrij te bewegen en van al hunne regten gebruik te maken in zoo verre de algemeene regtsorde daardoor niet gestoord, de regten van anderen daardoor niet benadeeld worden. Door ons Christelijk beginsel wordt alzoo elke geregelde vrijheid gewaarborgd: vrijheid voor de geopenbaarde godsdienst en voor de uitoefening daarvan vrijheid van vereeniging,

vrijheid van bestuur, vrijheid van gebed, vrijheid van geweten — al die goederen, hooger dan al wat een absolute Staat in zijn ingebeelde almagt aan zijne nederige dienaren geven kan; zij zijn en worden beschouwd als een onschendbaar heiligdom, waaraan geene schendige hand raken mag. Het volk, op die wijze vrij, geeft vrijen loop aan de edelste gevoelens van zijn hart, kan de het inwonende kracht ten goede ontwikkelen en schept stichtingen, welke de eeuwen trotseren, en waarvan de weldoende invloed zich van geslacht tot geslacht al verder en verder uitbreidt. Hadden vorige, reeds lang verloopen jaren onder den druk van eene alles overheerschende bureaucratie gezucht, welke nu in onzen tijd eene in den grond heidensch gezinde staatsalmagt aan het Christelijk volk wil opleggen — wij en zelfs onze bitterste tegenstanders zouden vele voordeelen missen, welker waarde gaarne genoten, maar niet erkend wordt door de verklaarde vijanden der Kerk.

Zóó kan slechts onder de schaduw van het Christelijk regtsbeginsel de ware vrijheid bloeijen. En de Staat behoeft waarlijk niet te vreezen, dat aan zijn gezag door dat beginsel eenige afbreuk gedaan worde. Integendeel: de verschuldigde onderwerping zal hij van geene zijde in voller mate en met grooter bereidvaardigheid ontvangen dan van die, waar dat beginsel het sterkst ontwikkeld is en de diepste wortelen geschoten heeft. De rijen der opstandelingen kunnen immers geene aanhangers werven uit de pligtgetrouwe Christenen. Of is er eene leer, welke die onderdanigheid krachtiger aandringt dan die, welke uit genoemd beginsel onmiddellijk voortvloeit? Zij toch doet den Staat en daarmede het gezag van den Staat steunen

op de natuurwet, d. i. op de wet Gods en geeft aan beiden een zedelijken en daarom hechten grondslag. Volgens die leer moet er in de maatschappij een gezag bestaan, dat bekleed is met de noodige magt om de geregtigheid uit te oefenen en alle regten te beschermen. Maar dewijl dat gezag en zijne voorregten door God gewild en ingesteld zijn en zij een noodzakelijk en wezenlijk deel uitmaken van de door God gewilde orde, zóó wordt derhalve aan den Staat en zijn gezag eene hoogere wijding, het aanzien van eene goddelijke instelling geschonken, aan den Staat een wettig beroep op Gods wil toegestaan om, als eene rechtvaardige wet afgekondigd is, gehoorzaamheid van zijne onderdanen te vergen. Elke wettige magt mag zich wapenen met de uitspraak der Christelijke leer: „wie zich tegen het gezag verzet, biedt weerstand aan „Gods verordening"; zij kan gehoorzaamheid aan haar bevel eischen „om wille van het geweten". Zóó wordt aan den Staat een grootere kracht geschonken dan ooit legerscharen kunnen bijbrengen. Geweld, brutale overmagt mag in schijn iets beteekenen, in waarheid is zij niets, als van den anderen kant het bewustzijn van pligt niet tot zedelijke onderwerping aanmaant; zij kan voor een oogenblik neerslaan of verpletteren, maar tot de blijmoedige erkenning van het gezag overhalen, dat vermag zij nooit; zij kan voor een oogenblik hare tegenstanders magteloos maken, maar hun nimmer het besef van pligtmatige onderwerping inprenten. „Het regt van den sterkste", de leer: „magt is regt"; deze beginselen hebben geene zedelijke strekking, en het gezond verstands des volks verzet zich hardnekkig tegen dergelijke ongerijmdheden; het

gruwt er van, en nimmer zal het ze als rigtsnoer voor het maatschappelijk leven erkennen.

Wij spreken niet van eene laaghartige partij, welke in het slaafsch kruipen voor den afgod van den dag haar voordeel ziet en hare baatzuchtige plannen meent te bevorderen: zij staat te laag, of liever zij toont zich te verachtelijk om bij het schiften der meeningen in aanmerking te komen. Maar neemt het volk, dat bij zijne gezonde rede te rade gaat en naar de veilige inspraken van een onbedorven geweten luistert — dat volk zal een gezag verfoeijen, hetwelk naar bloote willekeur handelt en over geene betere middelen om zich te doen gehoorzamen beschikt dan over brutale magt; maar daarentegen, dat volk, hetwelk geleid wordt door redelijke opvattingen en gedreven door een diep ingeworteld gevoel van pligt, zal zich bereidwillig onderwerpen aan een Staat, die zich afhankelijk noemt van God alleen, en daarom gehoorzaamheid voor zijne verordeningen vraagt, omdat hij eene instelling van God en de vertegenwoordiger van Hem op aarde is. Aan zulk eene instelling te gehoorzamen, geen redelijk veel minder een Christelijk gezind mensch zal het ontkennen, is zedelijke pligt, waarvan de overtreding voor den Staat niet straffeloos, voor God niet schuldeloos zijn kan. Als nu die overtuiging, door ons Christelijk beginsel ingegeven en gevoed, onder het volk leeft, zij zal, gewis, de krachtigste steun van den troon zijn en tevens de verbitterste vijandin van alle onwettig verzet.

Voor hen die willen nadenken, moet het onbegrijpelijk voorkomen, dat onze moderne regtsgeleerden en staatsmannen voor de eenvoudigste beginselen en de vele

daaruit voortspruitende gevolgen opzettelijk de oogen sluiten. Geen grooter onheil toch kan voor den Staat gedacht worden dan over gewetenlooze menschen te moeten regeren; maar van den anderen kant, ook geen grootere kracht, geen duurzamer bestaan zal hem verzekerd zijn dan wanneer zijne onderdanen zweren bij het woord: „er is geene magt dan van God, en de bestaande „magten zijn van God verordend". En de Staat zou nu die gewetenloozen bij duizenden en duizenden vermenigvuldigen door het atheïstisch beginsel: „de Staat is de „bron van alle regt"! Moet hij, God geheel buitensluitende, dan alleen op het geweld steunen? Maar geweld is slechts tijdelijk, terwijl alleen de ware beginselen eeuwig zijn; en heeft het geweld zijne kracht verloren, dan is de magt, in welker dienst het genomen werd, hulpeloos en haar val onvermijdelijk. De revolutie heeft vrij spel, en de woedendste hartstogten zullen zich met eene satanische magt aangorden ter omverwerping van alle orde.

Wee dan der maatschappij, welke of door eene *Commune* of door het Nihilisme van het zuurdeesem der moderne dwalingen gelouterd en tot de erkenning van den éénen waren God zal moeten teruggebracht worden! Haar lijden zal bitter, hare vernedering diep wezen; mogt dan — deze wensch alleen bleef nog te koesteren over — hare zuivering in evenredigheid volkomen, hare genezing te spoediger zijn. Maar welk ook haar genezingsproces zij, welke vuurproeven zij moet doorstaan: buiten het Christendom is evenmin voor de maatschappij als voor het individu, eenig heil te wachten. *Godsdienst*, *zedelijkheid* en *regt* moeten als de drie groote en eenige geneesmiddelen voor het onderhoud en de gezonde ontwikkeling

van het leven der maatschappij niet alleen beschouwd, maar ook aangewend worden. En wel tegelijk. Zij zijn toch alle drie onafscheidelijk verbonden: zonder godsdienst geene zedeleer, zonder zedeleer geen regt; de godsdienst is de wortel van de zedeleer, en de zedeleer wederom die van het regt. Maar de prediking van die drie reddende middelen is elders niet te vinden dan in de Katholieke Kerk; zij alleen bewaart dien schat om daarvan in de ruimste mate aan allen mede te deelen, zij alleen ook handhaaft hun innerlijk verband, hetwelk eene vereischte voorwaarde voor hunnen weldadigen invloed is. Daarom geldt ook hier:

IN ECCLESIA SALUS. [1])

H. J. H. RUSCHEBLATT.

---

[1]) In dit en de voorgaande artikelen is meermalen spraak van de „moderne maatschappij". Het loont de moeite, ter nadere toelichting en bevestiging van hetgeen wij schreven, hier de verklaring van dien naam aan te halen, door een groot en hoogst eerbiedwaardig gezag gegeven. Zijne Eminentie Kardinaal Manning bepaalt in de volgende hoofdtrekken, wat wij onder het begrip van „moderne maatschappij" moeten verstaan. „Moderne, nieuwere maatschappij is de oude maatschappij van de „Christelijke wereld, maar verbasterd door het karakter, dat haar in de „drie laatste eeuwen is opgedrongen, *ten eerste* door de zoogenaamde „Hervorming, welke, waar zij ook voet kreeg, de Katholieke eenheid „vernietigde en den Katholieken geest in de Christelijke maatschappij „uitdoofde; *ten tweede* door de beginselen van 1789, welke niet slechts „eene plaatselijke formule van de meening der Franschen waren, maar „eene dogmatieke stelling der Revolutie, door hare verwaande predikers „voor alle volkeren verkondigd; en deze theorie is nu inderdaad zijdelings „en regtstreeks doorgedrongen in de geheele staatkundige maatschappij „van het nieuwe Europa. *Ten derde* door de nog onlangs erkende inter„nationale wet, waarbij het Koningrijk Italië met Rome tot hoofdstad, „en daarom ook met de wederregtelijke inbezitneming van alle regten „en van de souvereiniteit der Pausen, is opgenomen in het gemeenebest

„der Europeesche staten en ook — in zoover er nog een volkenregt is „overgebleven — in de diplomatie van Europa.

„De moderne maatschappij is derhalve niet de natuurlijke maatschappij, „zooals zij bestond vóór het Christendom, evenmin is zij de maatschappij „van het Christendom, toen de twee maatschappijen (kerkelijke en staat- „kundige) in vriendschap met elkander leefden en in wetten en in gezind- „heid overeenstemden. Zij is de staatsburgerlijke maatschappij van de na- „tuurlijke orde, afgevallen van de eenheid des geloofs, van de gemeen- „schap met, en van de gehoorzaamheid aan de goddelijke stem der Kerk, „revolutionair in haar staatkundig geloof en leven, daarenboven zich schul- „dig makend óf aan het wederregterlijk in bezit nemen van de geheiligde „regten en souvereinlteit van Christus' Stedehouder óf wel aan medepligtig- „heid door die misdaad oogluikend toe te laten." (*The Catholic Church and Modern Society, by* Henri Edward, Cardinal Manning. London, Brooks. 1880.)

VERSCHEIDENHEDEN.

DE KATHOLIEKE KERK IN EGYPTE [1]).

Er bestaat nog slechts een gering overblijfsel van de vroegere Egyptische Christelijke Kerk: de omstreeks 150.000 Kophten. Van hen zijn 12.000 met de Roomsche Kerk vereenigd, zij maken het Apostolische Vikariaat voor de Kophten uit, wat aan de zorg der Paters Franciscanen is toevertrouwd. Te Kaïro woont de Apostolische Vikaris. Ook dáár hebben de Paters Jesuiten nog niet lang geleden een Kophtisch Seminarie opgericht, dat in 't begin van dit jaar 70 studenten telde. Onder de schismatieke Kophten is eene toenadering tot den terugkeer merkbaar, op sommige plaatsen hebben zich in den laatsten tijd van 40 tot soms 400 met de Kerk hereenigd. De Schismatieke Kophten staan onder hun Patriarch en 12 Bisschoppen.

Verder heeft Egypte nog omstreeks 25.000 andere Oostersche Schismatieken, namelijk Grieken (Melchiten) en Armeniërs. Van de Grieken zijn er omstreeks 4000 in de eenheid der Kerk; voor hen heeft de H. Stoel het Vereenigd-Grieksche Patriarchaat opgericht; ook 2500 Armeniërs behooren tot de Roomsche Kerk, zij vormen een Aartsbisdom, dat aan den Patriarch van Cilicië onderhoorig is; 7000 Syriërs staan onder den Patriarch van Antiochië, die met den H. Stoel vereenigd is, en 800 Maroniten zijn onder de leiding van den Katholieken Patriarch van den Libanon. De Vereenigde Oostersche Christenen van Egypte zijn omstreeks 23.000 in getal; de niet-vereenigde bereiken een getal, dat zevenmaal grooter is.

De Latijnsche Kerk van Egypte wordt door een Apostolisch

[1]) Bewerkt volgens 't maandschrift *Die Katholischen Missionen, September*, 1882.

Vikaris bestuurd; de tegenwoordige Vikaris is Mgr. A. Chicaro, Aartsbisschop van Emesa, die tot de orde der Franciscanen behoort. Deze wijze van bestuur werd door Gregorius XVI in 1837 ingevoerd; tot aan dien tijd waren de Latijnsche Katholieken van Egypte aan de zorg der Paters Franciscanen van het H. Land toevertrouwd.

Sedert de laatste zestig jaren en vooral sedert de opening van 't Suez-Kanaal, namen de Katholieke instellingen in Egypte een hooge vlucht.

In 't jaar 1840 kwamen de Lazaristen uit Frankrijk, die met de Franciscanen de geestelijke zorg voor de Latijnen te Alexandrië deelden en later ook een inrichting voor de studiën begonnen. Kort na het jaar 1844 openden de Liefdezusters in dezelfde stad een hospitaal en armenscholen. Voor 't onderwijs der jongens richtten de Fransche Schoolbroeders in 1847 hunne scholen te Alexandrië op. In 1849 stichtten de Zusters van den Goeden Herder uit Angers, een kloostertje te Kaïro, waar zij nu een groot klooster bezitten, en een weeshuis en scholen bedienen; in dezelfde stad begonnen de Schoolbroeders in 1854 hunnen zegenrijken arbeid; in 1860 kwam daar ook een klooster van Italiaansche Clarissen tot stand, die zich met onderwijs en opvoeding van weezen bezighouden. In 1863 vestigden de Dochters van den H. Joseph zich in Egypte en stichtten zij te Kaïro kloosters voor de ziekenverpleging, terwijl de Zusters van den Goeden Herder te Port-Saïd en te Suez nieuwe scholen en andere liefdadige instellingen openden.

In 't jaar 1867 stichtte de onlangs overleden vrome en groote Bisschop Comboni, Apostolische Vikaris van Centraal-Afrika, te Oud-Kaïro, twee huizen voor zijne zoo moeilijk te bewerken Missie. In deze inrichtingen worden jonge negers en negerinnen opgevoed. De Jesuiten openden in 1882 te Alexandrië een Ordeshuis. Eindelijk zijn vooral nog de stichtingen der Franciscanessen, der Dochters van Sion en der Dames van het Eerelegioen der H. Moeder Gods te vermelden.

Naast al deze nieuwe stichtingen bloeiden in Egypte reeds sedert lange jaren, ja voor een deel reeds sedert eeuwen de andere kloosters en beroemde *Hospitia* (ter herberging van

reizigers en pelgrims), door de Pater Franciscanen opgericht.

Alexandrië, dat in de laatste jaren 200.000 inwoners telde, waarvan 50.000 Europeanen, had meer dan 30.000 Katholieken — meestal Mathesers, Italianen en Franschen. De kerk der Franciscanen is rijk met marmer versierd en heeft, buiten het hoofdaltaar, acht zijaltaren. Zij is aan de H. Catharina toegeheiligd. Reeds sedert de dagen van den H. Lodewijk hebben de Franciscanen hier gearbeid en geleden.

Ook hunne werkzaamheid te Kaïro, die in 1320 begon, was een arbeid vol lijden, en is meermalen bekroond met den marteldood. Zij bezitten er thans een ruim klooster en eene schoone parochiekerk, waar in het Arabisch, het Fransch, het Italiaansch, het Malthesisch en het Duitsch wordt gepreekt. Onder de 440.000 inwoners van Kaïro waren vóór de laatste gebeurtenissen 50.000 Europeanen, van welke zeer velen Katholiek waren.

Te Suez, Ismaïla en Port-Saïd rezen kerken en kloosters ter uitoefening van alle takken der Christelijke liefdadigheid op. Vooral is te vermelden het reeds genoemde huis der Zusters van den Goeden Herder in de laatste stad. Zij droegen zorg voor boetelingen, weeskinderen, betalende kostleerlingen en externen en voor zieken. Jaarlijks verpleegden zij van 300—400 zieken. In 1880—81 waren het 240 Mohamedanen, 76 Katholieken, 18 Protestanten, 17 Schismatieke Grieken, 1 Jodin en 3 Heidenen.

Om eenige andere getallen, waaruit de uitgebreidheid van de werken der Christelijke liefdadigheid in Egypte blijkt, samen te vatten: in 't begin van 1882 bestonden er 12 opvoedingsgestichten of scholen van grooteren omvang, waar meer dan 4000 kinderen onderwezen werden; hierbij komt een groot getal kleinere scholen, dan 3 groote hospitalen, 4 groote weeshuizen met meer dan 300 weezen en 2 vondelingshuizen met omstrees 100 zuigelingen.

Vele der opgenoemde bloeiende inrichtingen hebben in den laatsten oorlog zwaar geleden.

P.

HEILIGE FAMILIE.

ZONDAGSBLAD VOOR HET KATHOLIEK HUISGEZIN. [1])

(11 October 1882, N°. 42.)

Ziehier een alleraantrekkelijkst feestnummer, dat het voortreffelijke *Zondagsblad* van het Aartsbroederschap der H. Familie ons aanbiedt. Het is uitgegeven ter gelegenheid van het op 11 October te Venlo gehouden Congres. De titel stelt een afbeelding van den marmeren gedenksteen voor, die de leden oprichtten ter eere van hun stichter de kapitein H. H. Belletable. Hij was een Venloër van geboorte en legde 1844 te Luik de grondslagen voor deze Vereeniging.

Een twaalftal slechts, bij stillen avondstond,
Getrokken door den eenvoud zijner woorden,
Die zij zoo vaak in kinderjaren hoorden,
Sloot Hij aan één in heil'gen Broederbond.
. . . . . .
Een wond're stroom voer door de zielen henen,
Als 't zonnelicht door zwartbewolkte lucht,
Het nietig zaad droeg duizendvoude vrucht,
Als ware op nieuw de Pinksterdag verschenen!

Aldus het inderdaad fraaie gedicht, waarmede dit nummer begint. Aldus naar volle waarheid: het twaalftal immers groeide aan tot duizenden en duizenden; geheel Nederland is overdekt met bloeiende afdeelingen der Broederschap, en als blijk van de talrijkheid en den ijver der leden moge het feit gelden, dat het in 1865 opgerichte *Zondagsblad* der H. Familie, thans eene oplage heeft van 22.000 exemplaren.

Wie het doel, den geest en de werking der Broederschap

---

[1]) Achttiende Jaargang. Het Zondagsblad verschijnt geregeld wekelijks. De abonnementsprijs is 1 Cent per week. Bij collectieve verzending, *franco* per post, 78 cent per jaar. I. N. Geijer te Leiden. — Redacteur: Pastoor Brinkman te Den Helder.

van nabij heeft leeren kennen, zal zich met de bekwame schrijvers van 't *Zondagsblad* over de jeugdige kracht verblijden, welke in haar tintelt; hij zal er God voor danken, dat in onzen tijd, waarin de werkman door allerlei dwaalleeraars tot ongodsdienstigheid en ontevredenheid en oproer wordt aangezet, de Katholieke Kerk hem zijn waren adeldom en heiligen rechten leert op prijs stellen, maar hem ook leert, om Gods wil, zijn staat met tevredenheid, ja, in geluk te beleven. Is ons Nederland tot nog toe slechts in geringe mate aangetast door de ongeloovige werklieden-beweging, dit is ook aan de duizenden werklieden te danken, die leden zijn der Broederschap. En wanneer het voorbeeld eene onberekenbare kracht heeft, dan moet ook de rustige houding van Protestantsche werklieden voor een groot deel aan het Christelijk gedrag onzer Roomsche werklieden geweten worden. Het voorbeeld van zulk een uitgebreide Christelijke vereeniging, die hier op zoovele groote plaatsen hare krachtige vertakkingen heeft, kan noch onopgemerkt, noch zonder invloed blijven.

Het feestnummer van het *Zondagsblad* diene als een model, hoe de Christelijke werkman moet worden toegesproken, en is aan iemand de inrichting en werkzaamheid der Broederschap nog niet bekend, dan vindt hij ze hier, met sprekende trekken, naar het leven geschetst.

October, 1882. P.

DE BEDEVAART NAAR KEVELAER [1]).

De Zeer Eerw. Deken van Alkmaar heeft aan de vele pelgrims, die jaarlijks uit ons vaderland naar Kevelaar ter beêvaart gaan, een grooten dienst bewezen, door het schrijven

---

[1]) Door J. H. Ruscheblatt, Deken en Pastoor te Alkmaar. Haarlem, St. Jacobs-Godshuis. 1882.

van dit boekje. Het beste werkje over Kevelaar, het Duitsche boekje van pastoor Krickelberg, schijnt de schrijver gevolgd te hebben.

Eerst handelt zijn geschrift in 't kort over de bedevaart in het algemeen: haar oorsprong, gevalligheid aan God en hare vruchten, waarna eene korte wederlegging van de bedenkingen tegen de bedevaarten. Vervolgens geeft het een beknopt verhaal van de opkomst en beroemdheid van Kevelaar, met de vermelding van de aflaten en voorrechten voor de pelgrims.

Wij bevelen dit boekje bijzonder ter lezing aan. De vrome wensch des schrijvers worde er door vervuld: „eerbied voor die heilige plaats van Gods bijzondere zegeningen!"

STICHTING

VAN HET

KLOOSTER TE HEITHUYZEN[1]).

„De Heer zal er in voorzien".

Menigvuldig zijn de godsdienstige stichtingen, waarmede ons vaderland, na eene eeuwenlange onderbreking, zich in de laatste vijftig jaar heeft verrijkt gezien, en voor de zooveelste maal bevestigen zij de kracht en vruchtbaarheid der Katholieke Kerk, waar haar slechts de vrije uitoefening der godsdienst vergund wordt; en hier mag, voorzeker, de stichting van het klooster te Heithuyzen op de eerste plaats genoemd worden. Die stichting toch is zoo tegen alle menschelijke berekening en op zoo wonderbare wijze tot stand gekomen, dat, indien zij in de middeleeuwen had plaats gehad, het verhaal daarvan onder de vrome kloosterlegenden zou gerangschikt zijn geworden; en er zeker heel wat onderzoek en geschrijf zouden zijn noodig geweest, om er de waarheid van aan te toonen, terwijl er thans nog personen

[1]) Om aan de Apostolische Constitutiën te gehoorzamen, verklaren wij hier, dat wij in deze schets alleen als eenvoudig verhaler spreken en slechts onze eigene meening mededeelen, zonder eenigszins het oordeel der H. Kerk te willen vooruitloopen. Wij willen ons hiermede geheel en al houden aan de Dekreten van Urbanus VIII en aan alle andere Pauselijke Dekreten, die er mede in verband mogten staan.

te over zijn, die van het gebeurde getuigenis kunnen geven; zoodat, wilde men de leidende hand van de Voorzienigheid hier niet erkennen, men de feiten, die bij de stichting hebben plaats gehad en die op geloofwaardige getuigenissen steunen, opzettelijk zou moeten loochenen.

Heithuyzen, ook Heythuyzen geschreven, is een onaanzienlijk dorpje, tusschen Roermond en Weert en bijna op gelijken afstand van die plaatsen in de provincie Limburg gelegen. Het schijnt zijn naam ontleend te hebben aan de heide, die het omringt, en Heidehuizen of Heihuizen te moeten heeten, waarvan het spraakgebruik Heithuyzen heeft gemaakt. Het dorp, dat thans ongeveer twee duizend inwoners telt, was vóór vijftig jaar in onze noordelijke provinciën bijna geheel onbekend, en heeft zijne meerdere, hoewel nog schaarsche bekendheid geheel aan zijn klooster te danken. Ook daaraan mag wel hoofdzakelijk de welvaart worden toegeschreven, die het dorpje thans geniet. Immers de eenige lange straat, waaruit het bestaat, is wél gebouwd en ziet er vrolijk uit, en toont, dat behalve den veldarbeid, waarvan het grootste gedeelte der inwoners leeft, vele kleine winkeliers en drie brouwers er hun behoorlijk bestaan kunnen vinden. Ook de oude parochiekerk, den H. Nikolaas toegewijd, die overigens niets bijzonders oplevert, is onlangs met geschilderde glazen verrijkt en van binnen geheel hernieuwd.

Gaan wij thans terug tot het jaar 1825, toen pastoor Van der Zandt herder dier kleine gemeente was. Bij zijne komst in die parochie zag hij tot zijn leedwezen, dat de kerkornamenten en het lijnwaad in eene beklagenswaarden toestand verkeerden, ja, geheel verwaarloosd

waren. Hij besloot dus daarin dadelijk te voorzien, door een paar vrome zielen met de herstelling en onderhouding te belasten, en in zijne gemeente niemand daartoe geschikt vindende, begaf hij zich naar Maaseyck, waar hij wist, dat eenige godvreezende dochters van den Derden Regel van den H. Franciscus, als een soort van bagijntjes, te zamen woonden. Hem werd dan ook de gevraagde hulp toegezegd; maar hoe stond hij te zien, en hoezeer waande hij zich teleurgesteld, toen hij in plaats van twee Zusters er slechts eene bekwam, en dat wel eene, die hij het minst van allen zou hebben gekozen, daar zij er zoo eenvoudig en bedeesd, ja, onbeholpen uitzag, dat hij niets goeds van haar verwachtte. Het zou echter spoedig blijken, dat hij zich deerlijk had bedrogen.

De hem toegezondene was Catharina Damen, op 19 November 1787, te Laak bij Stevensweert, uit nederige ouders geboren, en dus ongeveer 35 jaar oud. Zij was arm en ongeleerd en had slechts het noodig onderrigt bekomen, zoodat zij zelfs de Fransche taal, in Limburg veelal gekend, niet magtig was.

Had zij intusschen geen de minste opleiding in wereldsche kennis of wetenschap gekregen, en was zij dus weinig geacht, en ging zij onopgemerkt haar weg, zij had daarentegen van hare vroegste jeugd af zulk een vast vertrouwen op God gesteld, Hem met zooveel liefde in nederigheid en onschuld gediend, dat zij in de kennis van het eenig noodzakelijke het tot eene hoogte had gebragt, die men bij haar niet zou gezocht hebben zoodat men op haar de schoone verzen van den dichter van den CONSTANTIJN gerust mag toepassen:

Verheven wetenschap, door de onschuld slechts te leeren:
Zoo bloeit in de eenzaamheid, waar haar geen storm kan deren,
De lelie aan een stroom, die van den bergtop vloot,
En draagt het zuiverst goud in haren blanken schoot.

Nog naauwelijks was Catharina tot genoegen van den pastoor in hare nieuwe betrekking werkzaam, toen het hare aandacht trok, dat zoovele kinderen zonder toezigt door het dorp liepen en hunnen kostbaren tijd in ruwe en woeste spelen verkwistten, zonder dat iemand zich hun lot aantrok. Zij dacht daarop na, en zeide op zekeren dag tot den pastoor: „Heer Pastoor, ik zou zoo gaarne die kinderen een weinig onderrigt in het naaien en breien willen geven, al ware het slechts om hen van de straat te houden; ik kon hen daarbij ook wel een weinig in de Christelijke leer onderwijzen en hen leeren, hoe zij den goeden God moeten dienen." „Maar Catharina", was het antwoord, „gij zijt zelf ongeleerd en daartoe geheel ongeschikt; weinig kinderen zouden uw schooltje bezoeken." Catharina was door dit ongunstig antwoord niet ontmoedigd; maar hernam: „Ik gevoel iets in mij, dat mij krachtdadig daartoe aanzet: God wil, dat ik ter Zijner eer er mede begin, en *Hij zal er ook wel in voorzien.*" De pastoor, over zulk een vertrouwen verbaasd, zag zich genoodzaakt toe te stemmen, en zeide: „Welnu, open een school; maar gij zult spoedig bemerken, dat gij voor het onderwijs niet bekwaam zijt."

Catharina huurde nu een huisje en begon met haar onderrigt, en ondervond al spoedig, dat de goede God, op wien zij geheel haar vertrouwen had gevestigd, hare onderneming zegende. Twee jaren lang onderwees zij alleen de kleinen, en daar men zag, met hoeveel ijver en liefde

zij haar taak ter harte nam, werd men haar algemeen genegen, en nam haar schooltje zoo toe, dat zij naar hulp moest uitzien. Zij nam toen zekere Johanna Verkoelen, ook een bejaarde godvruchtige maagd, tot zich. Beide stelden zich één doel voor oogen, den goddelijken Zaligmaker in de kleinen te dienen, en Hem in de arme zieken op te zoeken en zelfs in hare armoede de noodlijdenden te hulp te komen, en zich door versterving en gebed meer en meer te volmaken.

Deze vrome levenswandel had dan ook spoedig de aandacht van andere godvruchtige zielen getroffen. Onder deze had Gertrudis Kirkels, den 14 Maart 1790 geboren, eene veehoedster van beroep, maar die ook den Derden Regel van den H. Franciscus had aangenomen, Catharina dikwijls in de kerk gadegeslagen, en vernomen hebbende, dat zij bij al haar werk in de school onmogelijk den huishoudelijken arbeid kon verrigten, kreeg zij verlangen haar daarin te hulp te komen.

Dan zij zag met zooveel eerbied tot Catharina op, dat zij haar niet durfde vragen, iets waarnaar deze reeds lang had uitgezien. Zij vervoegde zich eindelijk, na lang geaarseld te hebben, tot den herder der parochie en deelde hem haar verlangen mede, om God in de eenzaamheid met Catharina te mogen dienen; maar de pastoor wees haar met korte woorden af, en zeide, dat zij daartoe niet geschikt was, en het vee moest blijven hoeden, zooals zij nu deed. Hoezeer geheel mistroostig over die harde afwijzing, verloor Gertrudis niet alle hoop en, later Catharina weer in de kerk ziende, verzamelde zij haar moed en bood Catharina, bij het uitgaan, vol eerbied het wijwater aan, en sprak toen: „Gij zijt wel gelukkig, Ca-

tharina! God aldus in eenzaamheid met vasten en bidden te kunnen dienen. Ook ik zou gaarne zoo willen leven en uw geluk deelen. Het is waar, ik ben onwetend en ongeleerd; doch ik heb sterke armen, die God ter eere dag en nacht voor u kunnen werken, indien gij mij slechts een plaatsje in uw huis en een stuk brood gelieft te geven." Catharina, hiermee geheel verrast, drukte haar aan het hart en omhelsde haar teeder, zegende: „Welnu, mijne dochter, wees welkom, God zegene uwe intrede: Hij heeft u tot mij gezonden, omdat ik hulp behoef." Gertrudis was opgetogen van blijdschap en nam weldra met het weinige, dat zij bezat, haar intrek bij Catharina, aan wie zij door haren onvermoeiden arbeid veel dienst bewees.

Een derde hulp zou Catharina nog bekomen in de arbeidzame jonge dochter Maria Deckers, op 13 Maart 1804 geboren. Deze vrolijke en opgeruimde maagd diende op een groote pachthoeve, op ruimen afstand van Heithuyzen gelegen. Zij was zeer godvreezend en ging dikwijls ter kerke. Eens toen zij zich aldaar bevond, vatte zij zulk een afschrik van de ijdelheden der wereld op, dat eene groote droefheid hare ziel overmeesterde. Op de pachthoeve teruggekeerd, zette zij zich peinzend, met het hoofd op de hand geleund, ter neder. Zoo verraste haar de dochter des huizes en vroeg, wat haar deerde: „Ach!", was het antwoord, „of er nog kloosters waren, ik zou er spoedig heengaan!" (Er bestonden toen nog bijna geen kloosters in Nederland of in de Rhijnprovinciën.) Dat deze onverwachte ontboezeming met luid gelach werd beantwoord, behoeft naauwelijks vermeld. Weldra moest ieder weten, dat Maria non wilde worden, hetgeen den spotlust der huisgenooten niet weinig op-

wekte. Maria verdroeg alles geduldig en sloot hare begeerte verder in haar hart op, die door niemand dan door God en haar biechtvader werd gekend. Deze laatste verzekerde haar echter, dat zij niet in een klooster behoefde te gaan en God in de wereld ook even goed kon dienen.

Intusschen was de roep van den vromen levenswandel van Catharina en hare gezellinnen ook tot het dorpje, waar Maria woonde, doorgedrongen, en deed in haar de zucht ontstaan zich bij dat vrome drietal te voegen. Zij verzocht dus toestemming om eene tante te Heithuyzen te mogen bezoeken, en daar gekomen, klopte zij met een bevend hart aan de woning van Catharina aan. Dan, helaas! deze bezocht juist eene zieke. Wel werd aan Maria aangeboden op hare terugkomst te wachten; doch, hetzij dat zij werkelijk geen tijd had, hetzij dat zij die afwezigheid als een wenk van God beschouwde, dat het daar hare plaats niet was, zij keerde onverrigter zake en mistroostig terug. Zij scheen van haar voornemen nu ook afgezien te hebben, toen zij na ruim vijf maanden in een benaauwden droom den Zaligmaker meende te zien, die haar met een ernstig gelaat verweet aan Zijn roepstem geen gevolg te hebben gegeven, en die haar met zijn gramschap bedreigde. Toen was haar besluit onwrikbaar genomen. Zij verzocht andermaal verlof naar Heithuyzen te mogen gaan, en klopte op nieuw aan de woning van Catharina aan, en schoon zij die weder niet tehuis vond, bleef zij ditmaal geduldig wachten. Weldra trad de door God gezegende maagd binnen, en Maria ziende, ging zij dadelijk op haar toe, en omhelsde haar hartelijk, zeggende: „Welkom, mijn kind! gij zijt hier

gekomen om in een klooster te gaan; welnu, blijf bij ons, gij kunt ook hier God in eenzaamheid dienen." Op deze hartelijke toespraak stroomden de tranen van blijdschap Maria langs de wangen, en was het: „Weldra, zal ik U geheel toebehooren", het eenige dat zij kon uitbrengen. Zij hield woord, vertoefde nog eenige dagen onder het ouderlijke dak, zegde ouders, broeders en vrienden vaarwel, en keerde voor goed tot Catharina weder, die reeds verlangend naar haar komst had uitgezien.

Het vrome viertal was nu bijeen, dat God in Zijne oneindige raadsbesluiten had uitverkoren, om een groot werk ter verbazing der wereld tot stand te brengen. Daar echter de school van Catharina zoo was toegenomen, dat men de kinderen niet meer behoorlijk kon bergen, moest er naar eene ruimere woning worden uitgezien. Men kocht toen, met de weinige spaarpenningen, die men had vergaderd, een bouwvallig huisje met een klein terrein, en daar zou toen een ruimer huis worden opgerigt. Maar hoe dit tot stand te brengen? „*God zal er in voorzien*", was het vertrouwvol antwoord van Catharina. En, inderdaad, uit liefde en achting voor de goede Zusters, die algemeen bemind werden, bragt men van alle kanten steen en hout aan, had men ook metselaars en timmerlieden bekomen; maar van waar het noodige werkvolk ter aanvoering van het materiëel? Dan, zie! nu boden Gertrudis en Maria hare stevige armen ter hulp, en zag men, tot niet geringe verbazing der dorpelingen, die vrome Zusters, van des morgens vroeg tot den laten avond, de noodige steenen en het hout en de kalk aandragen, en als echte opperlieden den metselaars

en timmerlieden, dan boven, dan beneden, aan den bouw behulpzaam zijn. Door dit stichtend voorbeeld werden ook vele inwoners aangezet hulp te verleenen, en ontbrekend materiëel of werkvolk te zenden; en zoo kwam eindelijk deze nieuwe stichting tot stand, en kon het vrome viertal, op den feestdag van 's Heeren Hemelvaart 1828, het nieuwe huis betrekken. Bij het intreden zeide Catharina met den dankbaren blik ten hemel: „*God zal er in voorzien*", en de Zusters antwoordden: „*God heeft er in voorzien.*"

Tijdens den bouw had er eene gebeurtenis plaats, die niet onvermeld mag blijven. Toen het huis tot het dak voltooid was, kwam de achtbare huisvrouw van den Burgemeester Raetsen daar met haar zoon langs wandelen, en zag den onvermoeiden arbeid van Gertrudis met bewondering aan; en hoorde haar tot Catharina zeggen: „Zie, dierbare Zuster! daar staat nu het huis, maar zonder dak; zoo kunnen wij het niet bewonen, en van waar zullen wij hout en pannen krijgen? ik vrees, onze bouw zal nog op niets uitloopen; ik zou in uwe plaats van bekommering 's nachts niet kunnen slapen." Nu sprak Catharina, als door ingeving van den H. Geest: „Zie, mijne zuster! door de almagt Gods, zal dit onbeduidend huis, vóór mijn dood nog zeventien kloosters voortbrengen: dus moed gevat, *God zal er in voorzien.*" De burgemeesteresse, die dit hoorde, lachte er om, en zei: „Nu ja, Soeur Catharina! dat wil ik zien; gij kunt op uwe manier aardig voorspellen."

Niet lang geleden klopte diezelfde vrouw Raetsen aan het klooster van St. Elisabeth te Heithuyzen aan, en vroeg om de overste te spreken, voor wie zij veel

achting en eerbied gevoelde, en deelde haar het gebeurde van destijds mede, en voegde er bij: „Het heilig woord, dat ik toen voor dwaasheid hield, heb ik bewaarheid gezien. De kloosters, zoowel in Duitschland als in Nederland, uit het stamhuis gesproten, geven blijkbaar getuigenis van de echtheid der voorspelling, door Catharina destijds op goddelijke ingeving gedaan." De overste spoedde zich dadelijk naar de cel van Gertrudis, thans Zuster Antonia, die ziek te bed lag, en deelde haar het gehoorde mede: „Ja, ja, zoo is het," zeide zij, „dit heeft Moeder Magdelena [zoo was de kloosternaam, dien Catharina later aannam] voorspeld; nu komt het mij duidelijk voor den geest, het is alsof ik nog die woorden hoor: „Uit dit huis zullen nog vóór mijn dood zeventien kloosters oprijzen; *God zal er in voorzien.*" Dat ik daar niet eer aan gedacht heb! ik zou het reeds verhaald hebben. *God heeft er in voorzien.*"

Deze nieuwe stichting, hoe nederig ook, gaf toch eene gewenschte uitbreiding aan de school van Catharina en aan hare kleine liefdewerken, en verschafte het vrome viertal de gelegenheid om in het klein een waar kloosterleven te leiden, en zich door gebed, vasten en zwaren arbeid God meer en meer behagelijk te maken. Zij noemden zich voortaan Zusters van Jesus Christus: zoo zetten zij in stilte eenige jaren haren vromen levenswandel voort; doch niet zonder groote ontberingen en beproevingen. Soms toch waren zij tot hare vernedering genoodzaakt aan de schoolkinderen mede te deelen, dat zij niets hadden om in hunne nooddruft te voorzien, en hen te verzoeken, dat aan hunne ouders te doen weten. Soms kwam de Zuster, die voor den pot zorgde, op het etensuur de Moeder

verwittigen, dat zij niets had om op te disschen; doch dan was altoos het vertrouwvol antwoord: „Geen nood, mijn kind! *God zal er in voorzien;* luid ons etensklokje, en gaan wij aan tafel, en bidden wij." En zie, daar werd geklopt en . . . . het noodige voor het maal werd haar door de eene of andere liefdadige ziel ruimschoots aangebragt.

Maar ook zware beproevingen bleven niet uit. Maria Deckers, later Zuster Francisca, werd door zulke zware bebekoringen aangetast, dat zij een afschrik van hare vrome levenswijze begon te krijgen, en naar de wereld wilde terugkeeren. Met deze gedachte bezield, zat zij tot laat in den nacht bitter te weenen, toen Catharina, ook nog in haar cel in gebed verzonken, als eene ingeving kreeg en na haar toeging. „Mijn kind," sprak zij haar aan, „met welke treurige gedachte houdt gij u bezig; hoe laat gij u een afschrik inboezemen van eene levenswijze, waartoe God u geroepen heeft? Ach, ik bid u, heb toch geen walg van de verstervingen, die wij beoefenen; zij leveren zulke zoete vruchten op, die u de eeuwige vreugde zullen bezorgen." Maria, verwonderd, dat Catharina hare geheimste gedachten kende, viel ootmoedig op hare knieën en bekende rouwmoedig hare schuld. Catharina omhelsde haar teederlijk, en zie! de zware bekoring was geweken, en Maria werd van dit oogenblik eene der ijverigste kloosterzusters.

Dan, hoezeer Catharina nu hare vrome wenschen vervuld zag en in stilte met hare Zusters haar stichtend leven konde leiden, gevoelde zij zich toch tot meer geroepen, en begaf zij zich, na ruim zeven jaar aldus in het nieuw gebouwde huis te hebben doorgebragt, op

zekeren dag tot den pastoor, hem mededeelende, dat zij zich geroepen voelde een klooster te stichten. De pastoor, wel wetende, dat zij geen middelen had, en wanende, dat overdreven godsvrucht haar dit denkbeeld had ingegeven, wees haar met zekere gestrengheid af; en toen zij een en ander maal op haar voorstel terugkwam, zeide hij eindelijk, om van die lastige aanvragen bevrijd te blijven, dat dit zijne zaak niet was, en zij zich daartoe aan den Bisschop, Mgr. van Bommel te Luik, zou moeten vervoegen, in de stellige overtuiging, dat haar dit geheel zou afschrikken. Immers naar Mgr. den Bisschop, die als zeer streng bekend stond, en naar Luik, op twaalf uur afstands! Wie zou daarvoor niet terugdeinzen? Dan, hoe bitter ook teleurgesteld, dat zij bij den pastoor geen de minste ondersteuning vond, schrikte dit Catharina toch niet af. Zij bleef vuriger in haar gebed volhouden, en of er niets geschied ware, hare stille levenswijze volgen.

Op een vroegen, barren wintermorgen sprak Catharina tot hare Zusters: „Beminde kinderen! ik gevoel mij gedrongen een groote zaak te beginnen. Ik kan het niet langer uitstellen, ik moet van daag een moeijelijke reis ondernemen." — „Wacht dan tot morgen," was het antwoord, „het weer is al te slecht." — „Neen", sprak Catharina, „ik kan niet wachten, ik moet naar Luik om Monseigneur den Bisschop te spreken." Verbaasd zagen de Zusters op; immers zij wisten van niets, en vroegen met belangstelling: „Naar Luik, naar den Bisschop?" — „Ik zal," was het antwoord, „Monseigneur gaan vragen om het boetekleed der Penitenten te mogen dragen en een klooster te stichten, waartoe ik mij inwendig ge-

roepen voel." — „Onmogelijk," riepen de Zusters als uit één mond, „gij zult in uw voornemen niet slagen; men zal u in uwe armoedige kleeding niet toelaten; en, al zaagt gij Monseigneur, hij zal u niet verstaan, daar gij de Fransche taal niet magtig zijt." De goede Zusters wisten niet, dat Monseigneur een Hollander was. Dan, Catharina antwoordde met het oog ten hemel: „*God zal er in voorzien.*" Nu trok zij haar Zondagsche kleederen aan, die toch zeer onaanzienlijk waren, en begaf zich op reis. Zij had reeds eenige mijlen afgelegd, toen zij van den beganen weg afdwaalde, door de dikke sneeuw misleid, en er diep in bleef steken. Wel had zij toen een oogenblik van ontmoediging en dacht: ik, die mij uit de sneeuwhoop niet kan oprigten, moet een klooster bouwen; doch spoedig kwam de spreuk: *God zal er in voorzien,* weder over hare lippen. En zie, daar nadert haar een rijtuig, en een vriendelijke stem, het was die van den Eerwaarden Heer Schijven, riep haar toe: „Wel, Catharina, waar moet dat heen, in zulk een weer?" — „Ik ben", was haar antwoord, „op reis naar Luik, en wilde den Bisschop over een belangrijke zaak gaan spreken, ofschoon ik niet zonder bekommering ben, of ik in mijne armoedige kleeding wel zal worden toegelaten, en ik bovendien geen Fransch versta, doch ik denk altoos: *God zal er in voorzien.*" De goede priester, door zooveel eenvoud en vertrouwen getroffen, hielp haar uit de sneeuw en nam haar in het rijtuig, verklarende ook naar Luik en naar den Bisschop te moeten en haar tot voorspraak te zullen dienen.

Zij kwamen eindelijk te Luik, en Catharina werd tot den Bisschop toegelaten. Zij knielde ootmoedig neder

en sprak toen: „Monseigneur, ik gevoel mij reeds lang gedrongen een kloostergemeente te stichten, en daartoe een geschikt huis te bouwen, en het boetekleed van den H. Franciscus te dragen, en den regel der Penitenten aan te nemen." De Bisschop, verbaasd over dit onverwachte voorstel, en hare armoedige kleeding ziende, en hare onwetendheid bemerkende aan de eenvoudigheid van haar verzoek, zeide op koelen toon: „Zoo, gij wilt een klooster stichten; en hebt gij daartoe de middelen?" — „Geenzins", was het antwoord, „ik leef met drie godvreezende maagden te Heithuyzen van den arbeid onzer handen, maar even als ik wenschen zij vurig een geregeld kloosterleven te kunnen leiden." „Men zou haast zeggen", hernam de Bisschop, „dat gij niet goed bij 't hoofd zijt. Hoe kan het u in uwe onwetendheid en armoede in den geest komen, zulk een waarlijk groot werk, waartoe geen geringe middelen vereischt worden, te ondernemen. Ik kan het niet goedkeuren." — „Maar, Monseigneur," antwoordde Catharina, „het zal mijn werk niet zijn; ik ben onbekwaam om dit uit mij zelve te ondernemen; maar God heeft het mij ingegeven, en *Hij zal er in voorzien!*"

„Keer naar Heithuyzen terug, en laat uwe ijdele plannen varen," was het kort antwoord van den Bisschop, die Catharina alleen liet. Met een bedrukt hart keerde zij nu terug. Toen zij bij hare gezellinnen aankwâm, en deze aan haar gelaat den uitslag van hare reis bespeurden, sprak zij: „Lieve kinderen, wat God gedaan heeft, is wél gedaan, en ofschoon mijn gebed niet is verhoord, *God zal er toch wel in voorzien.*"

Dan, zij had nog grootere beproeving en vernedering

te ondergaan. Immers na weinige dagen kwam pastoor Van der Zandt en vroeg op harden toon Catharina te spreken; zij, opstaande, zeide: „Hier ben ik." Hij zag haar ernstig aan en sprak: „Ik ontvang daar juist een brief van Monseigneur, waarin hij mij zijne ontevredenheid over uw lastig bezoek en het dwaze voorstel, dat gij hem deedt, te kennen geeft. Hij beval mij in allen ernst hem zulke personen niet meer te zenden. Gij kunt denken, hoe zulk een berigt mij trof; het ware beter geweest naar mijn raad geluisterd te hebben, daar ik u zeide, dat gij tot dat plan noch het noodige geld noch de geschiktheid hebt." — „Vergeef mij, heer Pastoor," was het nederig antwoord, „dat ik u onaangenaamheden heb berokkend: ik kan niet anders handelen, ik vertrouw op den Heer. *Hij zal er wel in voorzien.*"

Deze teleurstelling deed echter het vertrouwen, dat Catharina op haar God gesteld had, niet wankelen. Eenigen tijd daarna zag men haar nog vuriger dan ooit bidden en lang geknield nederliggen, en toen zij eindelijk opstond, sprak zij: „Mijne Zusters! gij zult u wel verwonderen, maar ik moet andermaal naar Luik om mijn verzoek bij den Bisschop te vernieuwen." Verstomd bleven de Zusters haar aanstaren: „Ik merk wel," ging zij voort, „dat gij het naauwlijks kunt gelooven, en nogthans zal ik doen wat ik gezegd heb; door den ondervonden tegenspoed ben ik niet afgeschrikt; als ik het uit mij zelve begonnen had, zou ik er tegen opzien. Bidt slechts vurig, en gij zult merken, dat *God er in zal voorzien.*" Hiermede ondernam Catharina nogmaals te voet de verre reis naar Luik.

Aldaar gekomen, meldde de bediende aan den Bisschop, dat een armoedige jonge dochter uit Heithuyzen, Catha-

rina Damen geheten, hem wenschte te spreken. Deze naam scheen den Bisschop niet heel vreemd. „Catharina Damen", sprak hij bij zich zelven, „die is, zoo ik mij niet vergis, vóór eenigen tijd nog eens hier geweest"; en hij beval haar binnen te brengen. Catharina groette den Bisschop, terwijl zij met diepe godsvrucht zeide: „Geloofd zij Jesus Christus!" en viel toen vol eerbied en ontzag voor zijne voeten neder. De Bisschop antwoordde: „In alle eeuwigheid, amen", en beval haar op te staan en de reden van hare komst te melden: „Ik heb, Monseigneur", aldus begon zij, „in mijn eerste bezoek U de begeerte mijns harten blootgelegd en uwe toestemming gevraagd om uit te werken wat Gods geest mij ingaf, namelijk om een klooster te stichten, het boetekleed van den H. Franciscus te mogen dragen en den leefregel aan te nemen, die diezelfde H. Vader voor menschen in de wereld opstelde." — „Gij vraagt veel, beminde dochter," sprak de Bisschop, „niettemin geef ik u mijne toestemming, omdat ik zie, dat de H. Geest in u werkt." Vol blijdschap riep Catharina uit: „God loone het U duizendmaal, Monseigneur!" en wilde vertrekken, toen de Bisschop haar andermaal toesprak, zeggende: „Nu hebt gij mijne toestemming; maar van waar zult gij de middelen bekomen om dat groote werk te voltooijen?" — „Op dit oogenblik weet ik het nog niet", was het antwoord, „maar *God zal er in voorzien.*" — „Ga dan in vrede", sprak de Bisschop, over zulk een groot vertrouwen verstomd. „De Heer zegene u in uwe eenvoudigheid."

Wie zal beschrijven, wat Catharina ondervond? Als op vleugelen van liefde en vreugde gedragen, nam zij hare terugreis aan Hare tehuiskomst werd met een har-

telijk dankgebed gevierd, en spoedig was de blijde mare door geheel Heithuyzen verspreid; maar wie er het meest verbaasd van stond op te zien, was wel pastoor Van der Zandt, die zich van die toestemming geen denkbeeld kon maken. Kort daarna ontving hij een brief van den Bisschop, waarin deze schreef: „Ik weet niet, wat mij terughoud; ik heb haar ontvangen met het vaste voornemen haar af te wijzen. Ik zie geen vooruitzicht, geen toekomst, en nogthans voelde ik mij weerhouden haar af te wijzen. Laat ze in Gods naam beginnen en doen wat God haar ingeeft."

Nu zou er dan te Heithuyzen door de nederige en eenvoudige Catharina een klooster worden opgerigt; maar daartoe moest zij en hare gezellinnen vóór alles in de Orde van den H. Franciscus worden opgenomen en diens boetekleed dragen. Dan, hoe zou dat geschieden, daar zij geen middelen hadden om het noodige laken aan te schaffen? Op zekeren dag zeide Catharina tot Zuster Francisca: „Kom, mijn kind! wij zullen eens uitgaan"; en deze gehoorzaamde bereidwillig. Na door velden en bosschen een uur ver gewandeld te hebben, zonder dat Francisca iets van het doel van den togt wist — want de Zusters hadden de loffelijke gewoonte, Catharina nimmer te vragen, waar zij heen ging — en Catharina dan dezen dan genen weg insloeg, zonder bijna iets te vorderen, gaf Francisca eindelijk daarover hare verwondering te kennen. Catharina sprak haar dus toe: „Toen de H. Franciscus in de onzekerheid verkeerde, op welke plaats het den Heer behaagde, dat hij Hem zoude dienen, sloeg hij den eersten weg in, die hem in het oog viel; en daar ik, zijn ootmoedig kind, evenmin weet, waar wij zonder geld laken zullen krijgen

om ons te kleeden, doe ik even als de H. Vader, en sla den weg in, die zich voordoet, denkende: *God zal er in voorzien.*" — „Dan weet ik raad;" sprak Francisca, „nog in de wereld zijnde, had ik eene vriendin, eene deugdzame jonge dochter, die met een lakenkoopman is getrouwd. Die menschen doen veel goed; laat ons er heen gaan: ik geloof zeker, dat wij daar laken zonder geld zullen krijgen." Zij verhaastten nu hare schreden om 's avonds weer te huis te kunnen zijn, werden vriendelijk ontvangen, en nadat Catharina hare belangen aan de huisvrouw had medegedeeld, werd de koopman geroepen, die onmiddellijk verklaarde, dat hij brave menschen, zoo als zij, gaarne zou helpen, en haar het noodige laken zou sturen, zoodra dit afgewerkt was; en dat zij zich over de betaling niet behoefden te bekommeren. Zij keerden toen met dankbare harten huiswaarts; maar onder weg bemerkte Francisca teregt, dat zij nu wel laken kregen, doch niet wisten, hoe het habijt moest zijn. Catharina herinnerde zich toen dat niet verre van haar weg eene bejaarde persoon woonde, die vroeger religieuse geweest, maar uit haar klooster verdreven was. Zij meldden zich daar aan, en het oude habijt werd met welwillendheid getoond, en door Francisca goed opgenomen; dan, hetzij dat er iets aan ontbrak, of dat de Zuster het zich later niet goed herinnerde, het gemaakte model beviel niet, en eerst toen toevallig een Franciscaan een bezoek aan de pastorie bragt en ook de goede Zusters bezocht, kreeg Francisca de gelegenheid het habijt goed op te nemen en er een model na te vervaardigen, in afwachting van het beloofde laken.

Intusschen begreep Catharina teregt, dat van het kleine

huis, dat zij bewoonden, geen klooster te maken was, en er naar een ruimer gebouw moest worden omgezien. Zij sprak daarover met den pastoor, die nu meer vertrouwen in haar begon te stellen; deze noemde haar eenige gebouwen in den omtrek, onder anderen een oud gebouw, St. Elisabeth te Roggel; doch dit was niet wat Catharina in haar gebed gezien had. Eens verzocht zij den ouden Raetsen met haar rond te willen gaan om 't gebouw te zoeken, dat zij herhaalde malen in het gebed gezien had. Zij kwamen op de zoogenaamde Heirbáan tusschen Leveroi en Heithuyzen; op eens zeide Catharina, de Kreppel ziende: „Ziedaar, Raetsen, het huis, dat ik in 't gebed gezien heb. Ja, dat moet ik hebben voor een klooster." De Kreppel was cen oud gebouw, dat in oorlogstijd voor gevangenis had gediend, en nu gedeeltelijk door arbeiders werd bewoond, en gedeeltelijk in goeden staat was gehouden, en tot zomerverblijf van den eigenaar Jonk. Michiels van Duinen diende. Tehuis komende, deelde zij haar bevinden aan de Zusters mede, zeggende: „De Heer heeft in zijne oneindige goedheid mij de plaats aangewezen, waar ons klooster moet komen, het is de oude Kreppel, die gij alle kent." — „Zeker", was het antwoord, „die is zeer geschikt; maar hoe aan het geld te komen om die te koopen?" — „Geen nood, mijne kinderen", was het antwoord, „*daarin zal God voorzien.*"

Kort daarna van de Kreppel komende, vervolgde haar een kleine hond, die haar in het kleed beet; zij schopte dien lastigen vervolger van zich af, maar de hond bleef bij haar, en toen zij haar huis wilde binnengaan, trok hij haar weer bij het kleed, alsof hij dat wilde beletten. „Wat wil toch die hond? laat ons hem

eens volgen", dacht zij, en sloeg den weg in, dien de hond nam, nu kwispelstaartend en blaffend vooruitloopende Zij kwamen eindelijk bij een welgestelden winkelier, Cillekes geheeten. Nog niet wetende, wat daar te doen, vroeg Catharina een kleinigheid voor het huishouden, en terwijl zij dit kocht, zeide de boer: „Wel, Zuster Catharina, gij wilt een klooster stichten; mij dunkt, de oude Kreppel was daartoe zeer geschikt, en die is te koop." — „Zeker", sprak Catharina, „die was geschikt; maar om te koopen moet men geld hebben". — „Welnu", sprak de boer, „ik geef u de eerste honderd gulden; het overige zult gij ook wel krijgen." Dit was dus als het ware de eerste steen van haar klooster. Terzelfder tijd kwam de eigenaar van de Kreppel te Heithuyzen, en, van den pastoor vernomen hebbende, dat eenige arme jonge dochters zijn huis voor een klooster wilden inrichten, maar geen geld hadden om dit te koopen, ging hij Catharina spreken om te zien, of hij het over den koop eens kon worden, en, inderdaad, dat gelukte. Catharina werd bij publieke veiling eigenaresse van de Kreppel voor 9000 franks, die later door den verkoop van het huis, dat zij bewoonde, en ingezamelde giften werden afbetaald.

Den 10 Mei 1835 betrokken de Zusters, het hart overstelpt van vreugd, hare nieuwe woning; dan ook die regtmatige vreugde moest door beproeving gelouterd worden; want de lasteringen van boosaardige lieden bleven niet uit. De Zusters, zoo heette het, staken het hoofd te hoog op; zij kochten wat zij niet konden betalen en deden beter in nederigheid te werken, dan te loopen bedelen, om anderen hare schulden te laten voldoen. Dan, schoon

die taal haar innig griefde, daar zij alleen Gods glorie voor oogen hadden, bleven zij alles met geduld verdragen, en beijverden zij zich te meer de Kreppel in behoorlijken staat te brengen, opdat die een zindelijk en kloosterlijk aanzien mogt krijgen. Toen dit was bereikt, en ook het habijt voor het viertal door Zuster Francisca was vervaardigd, was Catharina's eerste zorg om haar door den pastoor plegtig als kloosterzusters te doen aannemen. Dit geschiedde weinige dagen daarna. Zij legden hare wereldsche kleederen af om het boetekleed van den H. Franciscus aan te nemen en zich met zijn koord te omgorden. Zij veranderden ook hare wereldsche namen, en Catharina, als overste, werd Zuster Magdalena; Johanna Verkoelen, Zuster Maria Clara; Gertrudis Kirkels, Zuster Maria Antonia; en Maria Deckers, Zuster Maria Francisca genoemd. Met een hart vol vreugde besloot men dien dag door een plegtig Te Deum.

Zoo leefde dan dit vrome viertal in dat holle en ongeschikte gebouw, waaraan de naam van het klooster van St. Elisabeth was gegeven, in nederigheid en in stilte voort, naauwgezet de regels van den H. Franciscus volgende. Dan dat Godbehagelijk leven dier Bruiden des Heeren, dat zulk een lieflijk licht verspreidde, kon niet onder de korenmaat verborgen blijven, maar moest op den kandelaar worden geplaatst. Weldra kwamen dan ook vele brave jonge dochters zich bij haar aansluiten, die hare godvruchtige levenswijze verlangden te deelen.

Evenwel ontbrak er nog iets aan haar geluk. Magdalena wenschte namelijk zich met hare gezellen voor eeuwig door de heilige gelofte aan God te verbinden; en daar zulks niet dan met toestemming van het hooge

kerkelijke gezag kon geschieden, werden daartoe de noodige stappen door den Bisschop gedaan. Dan te Rome werd haar verzoek slechts in zooverre ingewilligd, dat zij zich vooreerst maar voor drie jaar mogten verbinden; wat zij dan ook op 1 Julij 1839 plegtig deden. Na verloop van dien tijd werd haar verzoek bij den Pauselijken Stoel herhaald, en verzochten zij de Statuten, door den Eerw. Heer Marchant voor haar opgesteld, te mogen naleven. De H. Vader voldeed ditmaal aan haar verlangen en verleende nog eenige dispensatiën in die Statuten, tot er bij verdere uitbreiding der Orde bijzondere zouden gemaakt worden; dat in 1869 geschiedde, toen op 8 September de regel voor goed werd vastgesteld en bekrachtigd.

Ter gelegenheid, dat Monseigneur Van Bommel te Heithuyzen eens kwam vormen, bezocht hij ook het klooster, toen nog in zijn opkomst, maar toonde er niet veel mede op te hebben, schoon hij de Zusters aanmoedigde voort te gaan. Ook Zijn HoogEerwaarde was het nederig werk van Catharina nog een geheim. En hier mogen de schoone regels van den dichter teregt worden toegepast:

> Des Heeren wond're wegen
> Voelt reeds de eenvoudigheid van 't schuldeloos gemoed,
> Als grijze wetenschap zich blind staart op hun gloed [1]).

Intusschen bleek het spoedig, dat de oude Kreppel, hoe ook door Zuster Antonia en Francisca opgeknapt, niet geschikt was voor een klooster. Men besloot dus te bouwen, en daartoe werd eene collecte in België gedaan.

---

[1]) Broere's *Constantijn*, IVe Zang.

Pastoor Van der Zandt belastte zich met dien bouw, en toen deze voltrokken was, vroeg men Magdalena, of zij het zoo had bedoeld. „Neen", was het antwoord, „de Pastoor heeft het zoo verordend, doch zoo heb ik het niet gezien, en zal het ook niet blijven." En, inderdaad, men ondervond al spoedig de erge ongerieflijkheden van dien bouw; en er werd dan ook besloten het gebouwde te verbeteren en gedeeltelijk af te breken, en daartoe werden gelden in Holland verzameld. Toen die verandering was voltooid, zeide Magdalena: „Ja, zoo heb ik het gezien, en zoo zal het ook blijven"; en, inderdaad, zoo is het gebleven.

Zigtbaar werd het nederig werk van Magdalena door Gods zegen besproeid; het getal kloosterzusters nam van dag tot dag zoodanig toe, dat men spoedig besloot een pensionaat op te rigten; maar nu ook begreep de eenvoudige Magdalena, dat zij, in hare ongeleerdheid, niet geschikt was, aan het hoofd van zulk eene belangrijke instelling te staan, en de taak, door God haar opgelegd, was volbragt. Na God vurig gedankt te hebben, dat Hij haar vertrouwen, op Hem gesteld, niet had beschaamd, bad zij Hem haar geest te verlichten, om eene waardige overste in hare plaats te stellen, en verder in afzondering geheel voor Hem te mogen leven. Haar gebed werd verhoord, en alsof de H. Geest het haar ingaf, werd Zuster Teresia (in de wereld Petronella Rooyakker) de aangewezen persoon. Deze was intusschen nog Novice en buiten het klooster, om in Holland aalmoezen in te zamelen. Zij werd tot hare bevreemding onverwachts teruggeroepen en tot de professie toegelaten.

Madalena legde haar plan aan de geestelijke bestuur-

ders voor, die geen aanmerkingen durfden maken, overtuigd als zij waren, dat de geest Gods haar bestuurde. Op 10 April 1842 stelde zij de onthutste Teresia aan de niet minder verbaasde Zusters als hare overste plegtig voor, bedankte allen hartelijk voor de liefde. haar vroeger bewezen, en verzocht die onverdeeld op Teresia over te brengen, en trok zich toen in hare cel terug, waar zij tot aan haar dood in gebed en versterving volhardde. Zij werd den 7 Augustus 1858 aan hare dierbare kinderen ontrukt, en stierf in geur van heiligheid, hare schoone ziel aan God ten offer brengende, om het loon harer stille en nederige deugden te gaan ontvangen.

Zij mogt intusschen nog de voldoening smaken om hare spreuk: *God zal er in voorzien*, en hare voorspelling bewaarheid te zien; trouwens vóór haar dood waren er reeds 17 kloosters uit het moederhuis ontstaan, die meest alle het onderwijs der jeugd, doch ook het verplegen van zieken, ouden, krankzinnigen en andere liefdewerken ten doel hadden.

En nu....? Door den *Culturkampf* werden al de gestichten der Orde in Pruissen, die zich met het onderwijs der jeugd bezighielden, en ook Capellen bij Geldern, het Duitsch Noviciaat, opgeheven, dat men echter in dit voorjaar heeft terugbekomen; het is thans een krankzinnigengesticht. Ook Nonnenwerth bleef behouden door het eene andere bestemming te geven, en het tot toevlugtsoord van oude fatsoenlijke dames en tot een *Haushaltungsanstalt* [1]) in te rigten. Zoo schoten er van de twintig kloosters in Duitschland nog tien over, die

[1]) *Haushaltungsanstalt*, een school voor jonge dames uit den gegoeden stand, om het huishouden, de keuken, wasch enz. te leeren; iets wat oo in ons land een gewenschte inrigting zou zijn.

zich met verpleging van krankzinnigen, zieken en ouden bezighielden; verder bestaan er nog twintig kloosters in ons land, één in België, twee in onze Oost, namelijk één te Samarang, en één op het eiland Flores, vijf in Noord- en drie in Zuid-Amerika (Brazilië); dus in alles een veertig instellingen, die alle aan het nederig Heithuyzen haar ontstaan te danken hebben.

Al die gestichten staan thans onder het bestuur van de Moeder-overste Alphonse, eene vrouw, die door haar eerbiedwaardig voorkomen alle harten voor zich inneemt, en getoond heeft, welke liefde en kracht haar bezielen, daar zij zeven jaar te Samarang als plaatselijk Overste verbleven is en thans onder haar algemeen bestuur de filiaalinstellingen van Noord-Amerika bezocht heeft.

Verder is Z. D. H. Monseigneur Paredis thans beschermheer en Monseigneur Franssen rector van het klooster, terwijl de Eerw. Heer Neujean pastoor van Heithuyzen is geworden.

Zoo is dus dat nietig spruitje, door de nederige en arme Catharina Damen op den vruchtbaren grond van den H. Franciscus geplant, een boom geworden, die, men mag het gerust zeggen, de aarde met zijne breede takken overschaduwt.

En hoe is dit geschied? Van waar heeft het moederhuis, niettegenstaande het zwaar verlies, dat het door de opheffing van tien zijner gestichten in Duitschland had ondergaan, de midddelen kunnen vinden zich zoodanig uit te breiden? Zie, dat blijft voor de wereld een onoplosbaar raadsel, en is zelfs een van die geheimen der goddelijke Voorzienigheid, die de geloovigen ootmoedig moeten aannemen en waarop men alleen kan zeggen: *God heeft er in voorzien.*

Mr. J. F. A. LEESBERG.

Over het dragen van het Kruis des Heeren.

Collatie van Mr. Geert Groot.

Wij deelen den lezer eene Collatie mede van Gerardus Magnus, 't zij dan zooals ze door hem gesproken, 't zij zooals zij door een zijner leerlingen afgeschreven werd.

Naar wij gelooven, is deze Collatie nog niet in druk geweest. Wij vinden ze niet aangegeven in de manuscripten van Geert Groot, die volgens Paquot in 't licht zijn verschenen; evenmin in hetgeen door 't *Kerkelijk Archief* van Nederland, door Prof. van Vloten en Prof. Acquoy werd uitgegeven. — Waar het manuscript gevonden werd? Wij vermelden het hier onder betuiging onzer dankbaarheid: — in de kostbare bibliotheek van den Zeer Eerw. Heer H. A. M. Willemsen, oud-Schatbewaarder der St. Servaas te Maastricht, thans Pastoor in een „roemrijk, maar vergeten plekje van Nederland": Odiliënberg, aan de Roer in Limburg gelegen. Mocht er buiten ons weten reeds eene uitgaaf van bestaan, het zal ons genoegen doen, dit op vriendschappelijke wijze te vernemen.

Wij voor ons laten hier de vraag, of de Collatie reeds uitgegeven werd, of ze door Geert Groot ook uitgesproken of alleen geschreven werd, zelfs de vraag, wat het getal

CX XX beteekent, en aan wien de Collatie geschreven werd, ter zijde en vergenoegen ons te wijzen op den inhoud.

Over het algemeen ligt er, zoo wij de Protestantsche *historici* moeten gelooven, over het godsdienstig leven onzer voorvaderen in de XIVe en XVe eeuw een erg zwaarmoedige tint. Lees in sommige stedebeschrijvingen over dien tijd, over Pater Brugman, over Windesheim en bepaaldelijk over het leven en de werking van Gerardus Magnus: somber, droefgeestig, zwart is de voorstelling, die ons van hun leven geschonken wordt. 't Is alsof wie niet mededeed in de binnenlandsche twisten, wie zich niet overgaf aan de speelwoede en ontheiliging van Zon- en feestdagen, in één woord wie zich toelegde op een meer godsdienstig leven, slechts in vrees en beving, in kleingeestige angstvalligheid, in uiterlijkheden tot het bijgeloovige toe, zijne dagen doorbracht; ja, van Geert Groote wordt gezegd: „in menig opzicht mocht hij een „man van de praktijk heeten, van eene andere zijde was „hij soms zeer onpraktisch".

Tegenover die valsche voorstelling leze men de Collatie: *Over het dragen van Christus' Kruis*, en men zie eens, hoe eenvoudig, hoe helder en vooral hoe praktisch Geert Groote het eigenlijk kenmerk van 't geestelijk leven: de navolging van Christus in het dragen van Zijn Kruis, aan ons voorhoudt.

Het moge dan waar blijven, dat een Protestant volgens zijne beginselen, als noodzakelijkerwijs, een valsche voorstelling van het godsdienstig leven naar Katholieke beginselen geven moet; het moge waar blijven, dat de zonden en groote gebreken der XIVe eeuw aanleiding konden geven tot reactie, ja, als men wil, tot overdrijving;

het moge waar blijven, dat men ook in het leven der godvruchtige personen van dien tijd *admiranda* en *imitand* moet onderscheiden; dat men ook hier rekening moet houden met menschelijke eigenaardigheden en omstandigheden; — wij gelooven niet, dat iemand, die wèl denkt, in deze Collatie Mr. Geert Groote als den waren leermeester voor het geestelijk leven zal miskennen.

En hiermede *Lectoribus Salutem.*

CXXX. DE CRUCE DOMINI PORTANDA DICTA MAGISTRI GERARDI GROET.

Oportebat cristum pati et sic intrare gloriam suam. Nonne similiter et nos cristianos, propter quos passus est, pati necessarium est et mortificationem cristi in mortali hoc corpore continue circumferre, ut vita ihesu in corporibus nostris manifestetur. Propter hoc ait apostolorum princeps: Cristus passus est pro nobis ut sequamur vestigia eius, ut constituamur heredes dei, coheredes autem Cristi. Si compatimur, inquit apostolus ad romanos, et conregnabimus. Hinc est quod semper pene et ubique doceo quod passio domini nostri ihesu cristi semper et quasi frequenter in mente est habenda et retractanda, et non solum hoc ut sit ipsa per meditacionem in nostro intellectu, sed et magis ut per penarum, obprobriorum et laborum ymitacionem sit per desiderium in affectu. Nam propter desirium et affectum, qui scilicet affectus dum oportunitatem invenerit, cupit cum cristo crucifigi, pati et reprobari, meditacio finaliter ordinatur et principaliter, et modicum valet sola meditacio passionis, si non desiderium vehemens cristum ymitandi comitatur. Unde in qualibet meditacione quarumcunque parcium passionis cristi, vocem cristi quasi desuper audire debemus: sic fac et vive, vel: ideo passus sum pro te et propter te ut sequaris vestigia mea. Cum mens sancta inceperit vehementer cristi humanitatem eciam ultra omne mundi delectamentum

amare et vulnera cristi oleum de petra et mel de saxo durissimo sugere, et internos actus cristi attingere, o quantum desiderabit vexari, tribulari et reprobari, ut tanto suo amatori configurari possit et complacere. Quamquam adhuc forte tenellus in multis pressuris et creberrime ad ea que desiderat, non sufficiat novus tirunculus, proponit pati cum cristo, disponit, ordinat, supplicat et requirit a domino, deficit et humiliatur, proficiet nonnunquam, gratias agit et virilius instat extendens se ad anteriora. Hijs modis homo abnegat seipsum et tollit crucem suam et cristum sequitur. Nam crux cristi est omnis voluntaria laborum, penarum et obprobriorum assumptio, per quam mundus homini crucifigitur, (id est ab homine ea, que mundi sunt, contempnuntur,) et ipse mundo, ipse a mundanis hominibus despicitur et affligitur. Hec est crux, domini ihesu cristi cruci conformis et ab ipsa, ut a fonte rivuli, ut a sole radius in nos derivatur. Sed heu! multi nostrum crucem, quam nobismet facimus sive in cilicijs portandis, sive in privatis orationibus, sive in singularibus ieiunijs, libenter assumimus, sed eam quam nobis deus facit, que vere nostra est et a nobis portanda et amplexanda, non solum voluntarie non tollimus super nos, ymo abhorrendo a nobis proicimus. Indubitanter habeamus, quecumque penalia per qnamcumque potenciam vel superiorum, vel equalium, vel inferiorum, iuste vel iniuste quo ad intencionem facientium nobis superveniunt, nobis per deum pie et iuste ut adveniant ordinari, et multo et longe amplius meritorium et salubre ymmo necessarium est nobis illorum crucem sine recalcitratione et murmuracione sustinere, et in comparacione illorum omnia que nobis inferimus, quamvis suo tempore laudabilia sint, despicere. Quid enim fortius est quam voluntatem propriam frangere et quid divinius et pinguius qnam voluntati dei se conformare. Nichilque in celo desuper vel in inferno deorsum est, quod nos possit deicere, si propriam voluntatem abnegaverimus, et dei manibus nos totos commendaverimus. Hec ergo crux cristi in ruminacione passionis iugiter fabricanda est, et contumelie, irrisiones, iniurie et dolores iugiter affectanda, principaliter propter tres causas. Prima ex dilectione ad honorem et con-

formacionem cristi ihesu, sine respectu ad meri'a vel ad premia. Nam tunc uberiores fiunt in meritis et premiis, si non fuerint mercenarii sibi sed cristo configurati, et cum eo et per eum patri humiliter oblati, non ut ex propriis viribus sed in cristi meritis inccpti et continuati et completi. Secundo amore fructuum divinorum et meritorum et premiorum, que uberrime ex tribulacionibus fluunt, ut dictum est, sunt assumende. Tertio amore et feruore satisfaciendi iusticie divine, quam nos in tam multis tam graviter offendimus, que nullum malum permittit impunitum, labores et penas quamdiu vixerimus, in salutari penitencia acceptabimus. Et hoc prodest ad penas delendas mirabiliter, quum modica pena, maxime quam deus permiserit vel immiserit, grandem penam purgatorii, ubi coacte pacimur, delebit, sed magis ad iusticie divine et voluntatis divine complementum prosunt assumpte, quam si ad penas delendas dumtaxat referantur. Hec vobis de penarum solacio ad vestram monicionem et ad meam propriam informacionem scripsi ut occurrebant. Ceterum, dilecte, cave a tristicia forti que nocet cordi, ut ait sapiens, sicut tinea vestimento et vermis ligno, quia omne decus eorum quibus anima interius vestitur, et quibus spiritualis interna consurgit virtutum fabrica, corrodit. Gaudete in domino, iterum dico, gaudete, modestia vestra nota sit toti conuentui vestro, ponite et recondite oleum gaudii in consciencia vestra, et semper testimonium letum erit vobis. Cumque omnia bene feceritis et de illis calumpniantes vos superbi et neminem extrinsecus testem bonorum vestrorum habetis, sed solum iudicem tuum superius et consienciam interius, tunc oleum more prudencium virginum in vasis vestris accipitis cum lampadibus. Vasa namque illa, que prudentes virgines portaverunt, illa continebant que in conspectu hominum non lucebant, ut derideri cum quis bene fecerit, sine gracia sine scitu sine spe retribucionis proximis benefacere, inimicis et persecutoribus in nullo nec sola facie vel lingua talionem reddere, et cum quis possit, quasi non possit apparere, omnem dolorem et penam et infirmitatem sine querela et manifestacione vel murmuracione sustinere, dona abscondere, defectus suos publice confiteri, ignotum et vilem se facere, etiam in illis in quibus

quis possit se ostendere. Sed heu heu quem doceo in quibus tam multipliciter deficio? Det vobis deus et michi perficere. Hec ille.

Proeve van vertaling.

CXXX. OVER HET DRAGEN VAN 's HEEREN KRUIS.

WOORDEN VAN MEESTER GEERT GROOT.

„Christus moest lijden en aldus Zijne glorie binnengaan". Is het derhalve niet noodzakelijk, dat ook wij, Christenen, voor wie Hij leed, lijden en voortdurend Christus' dooding in dit sterfelijk lichaam omdragen, opdat het leven van Jesus in onze lichamen openbaar worde? Daarom zegt de Vorst der Apostelen: „Christus heeft voor ons geleden, opdat wij Zijne „voetstappen zouden volgen"; opdat wij zouden worden erfgenamen Gods, medeërfgenamen van Christus. „Zoo wij met „Hem lijden, zegt de Apostel aan de Romeinen, zullen wij ook „met Hem heerschen". Vandaar leer ik bijna altijd en overal, dat wij het lijden van onzen Heer J. C. voortdurend en als bij herhaling voor onzen geest moeten hebben en overwegen, en niet alleen zóó dat het door de overweging zij in onzen geest, maar veel meer nog in de verlangens van ons gemoed door de navolging in kommer, smaad en arbeid. Immers, dit is het laatste en voornaamste doel der overweging, dat ons verlangen en genegenheid worde opgewekt, zoodat ons gemoed, wanneer het gelegenheid vindt, met Christus wil lijden, gekruist en gesmaad worden; en weinig beteekent de overweging van het lijden op zich zelf genomen, indien zij niet vergezeld gaat van een vurig verlangen om Christus na te volgen. Van daar moeten wij bij elke overweging van welk deel van Christus' lijden ook, altijd als uit den hemel Christus' stem hooren: „Doe evenzoo, en gij zult leven" of wel: „Daarom heb Ik „voor en om u geleden, opdat gij mijne voetstappen zoudt volgen". Als dan ook eene heilige ziel begonnen zal zijn Christus

in Zijne menschelijke natuur vurig te beminnen, boven alle genot, wat de wereld aanbiedt, en als olie uit de rots, als honig uit den steengrond uit de wonden van Christus te proeven en de inwendige bewegingen van Christus meer nabij te komen, o, hoe zal zij verlangen gekweld, beleedigd en gesmaad te worden om aan Hem, die haar zoozeer bemint, gelijkvormig te worden en Hem te behagen. Ofschoon zij misschien in vele kwellingen nog zwak is en zeer dikwijls, ook in hetgeen zij verlangt, als jeugdige leerlinge te kort schiet, toch neemt zij zich voor met Christus te lijden, biedt er zich zelve voor aan, legt zij er zich op toe, bidt en smeekt tot den Heer, bezwijkt somtijds en gevoelt zich vernederd, maar somtijds maakt zij eenige vordering, dankt God en gaat moediger voort zich uit te strekken naar hetgeen nog vóór haar is. Op die wijze verloochent de mensch zich zelven, neemt zijn kruis op en volgt Christus na. Want het kruis van Christus is elke vrijwillige aanneming van arbeid, kommer en versmading, „waardoor de wereld voor den „mensch gekruist wordt", d. w. z. waardoor wat van de wereld is door den mensch veracht wordt, „en hij voor de wereld", d. w. z. waardoor hij van de wereldlingen wordt geminacht en vervolgd. Dit is het kruis, wat gelijkvormig is aan dat van onzen Heer J. C, en van Zijn Kruis op ons nederdaalt als het water uit zijn bron en als de lichtstraal uit de zon.

Maar, helaas, velen onzer nemen gaarne het kruis op, dat wij ons zelven vervaardigen, 't zij door het dragen van haren kleederen, 't zij van private gebeden, 't zij in buitengewone vasten, maar het kruis, dat de Heer ons maakt, wat in waarheid het onze is en door ons gedragen en omhelsd moet worden, dat kruis nemen wij niet alleen niet vrijwillig op, maar wij werpen het zelfs met afschrik van ons af. Laten wij als ontwijfelbaar zeker houden: alle kwelling, die ons, door welke macht ook, of wel van die boven ons staan, of wel van die aan ons gelijk zijn, of wel van die onder ons zijn, 't zij dan op rechtvaardige, 't zij op onrechtvaardige wijze — dit naar de bedoeling van hen die haar aandoen — wordt aangedaan: overkomt ons door Gods beschikking op liefdevolle en rechtvaardige wijze. En het is voor ons veel verdienstelijker en heilzamer, ja, nood-

zakelijk dit kruis zonder tegenspraak of morren te dragen, en in vergelijking hiermede is alles wat wij ons zelven aandoen, ofschoon het op zijn tijd te prijzen is, als nietswaardig te achten. Wat toch is sterker dan zijn eigen wil te breken, en wat is goddelijker en zoeter dan zich te schikken naar den wil van God. Er is niets in den hemel boven ons, noch in de hel beneden ons, wat ons kan doen vallen, indien wij onzen eigen wil verloochend en ons in volkomene veiligheid in Gods handen hebben gesteld.

Dit is dan het Kruis van Christus, dat wij ons door de overweging van Zijn lijden voortdurend voor den geest moeten stellen: voortdurend te verlangen naar vernedering, bespotting, beleediging en lijden, voornamelijk om drie redenen.

Ten eerste uit verlangen naar de eer om gelijkvormig te zijn aan Christus Jesus, zonder te letten op verdiensten of belooning. Immers, dan wordt lijden en kwelling in verdiensten en in belooningen vruchtbaarder, wanneer het niet om de belooning, maar om de gelijkvormigheid met Christus ondergaan en met Hem en door Hem aan den Vader nederig wordt opgedragen, niet als uit eigen krachten, maar door Christus' verdiensten begonnen, voortgezet en voltrokken.

Ten tweede moeten wij het lijden aannemen uit begeerte naar goddelijke vruchten, verdiensten en belooningen, die in overvloed er uit voortspruiten, gelijk ik u heb gezegd.

Ten derde zullen wij, zoolang wij leven, arbeid en lijden aannemen, uit begeerte en zucht om te voldoen aan de goddelijke rechtvaardigheid, die wij in zoovele zaken zoo zwaar hebben beleedigd, en die geen enkel kwaad ongestraft zal laten. En om die straffen uit te wisschen is dit op wonderbare wijze voordeelig; immers, ook de kleinste smart, vooral die, welke God toelaat of overzendt, zij zal de groote pijn des vagevuurs, waar wij gedwongen zullen lijden, wegnemen; maar voordeeliger nog is zij, als zij aangenomen wordt om te voldoen aan de goddelijke rechtvaardigheid en aan den wil van God, dan indien zij slechts opgedragen wordt om de straffen weg te nemen.

Dit dan heb ik u, naar het mij voor den geest kwam, over de vertroosting in 't lijden, ter uwer onderrichting en tot mijn

eigen opwekking geschreven. Voor het overige, mijn geliefde, wees op uwe hoede voor bovenmatige droefgeestigheid, die schade doet aan het zieleleven, zooals een wijs man zegt, „gelijk de mot aan het kleed en de worm aan het hout", wijl zij allen glans ontneemt aan datgene, waardoor de ziel inwendig gesierd wordt en waardoor het inwendig gebouw van de deugd wordt opgetrokken. „Weest vrolijk in den Heer, wederom zeg „ik u, weest vrolijk; uwe gelijkmoedigheid zij bekend aan „allen", met wie gij leeft. Stort en bewaart de olie der vreugde in uw geweten, en een blij getuigenis zult gij steeds in u hebben. En als gij alles wél gedaan zult hebben, en terwijl de hoovaardigen u daarom lasteren, en gij niemand buiten u tot getuige uwer goede werken zult hebben, maar alleen uwen Rechter boven u en uw geweten in u, dan zult gij als de wijze maagden bij uwe lampen ook olie in uwe vaten hebben. Immers de vaten, welke de wijze maagden droegen, bevatten datgene wat niet voor het oog der menschen licht gaf: zooals bespot worden, als men goed doet; weldoen aan zijne naasten zonder dank te wachten, zonder dat een ander het weet, zonder uitzicht op belooning; zijnen vijanden en vervolgers in niets, ook niet met het oog of de tong, met kwaad vergelden; en terwijl men het zou kunnen, niet uitschijnen en dat even alsof men het niet kan; alle smart, verdriet en zwakheid zonder klacht en zonder vertooning of morren verdragen; zijne gaven verbergen; zijne gebreken openlijk bekennen; als niets wetend en gering zich gedragen, ook in datgene, waarin men zich anders zou kunnen toonen. Maar, helaas, helaas, wat leer ik, waarin ik zelf nog zooveel te kort schiet! Geve God u en mij het volbrengen.

Zoo sprak hij.

W. Brouwer.

Het Missie-huis te Steyl.

Christus, onze Koning, heeft een rijk op aarde gesticht, en de uitbreiding daarvan aan Zijne Apostelen en hunne opvolgers, als aan veldheeren, gewapend met het zwaard des woords, bevolen. Aan dat bevel is ten allen tijde gehoorzaamd, van een Sint-Paulus af tot op onze dagen. Ook nu nog staan onzen Koning roemrijke veldheeren ten dienste, Evangelische mannen, die op Zijne stem hun vaderland verlaten, de banden des bloeds verbreken en een heiligen, maar moeielijken veroveringstocht ondernemen. Over de zee, naar verre landen trekken zij heen om aan onbeschaafde volkeren de blijde boodschap te brengen en ze het zoete juk van onzen Koning op te leggen. Den dood vreezen zij niet; want zij weten, dat de grond, die met hun offerbloed besprenkeld is, een vruchtbaarder veld wordt; geen eigen eer zoeken zij, maar de glorie van hun God en Koning. Wat heerlijk schouwspel bieden die Evangelie-verkondigers aan, wat heerlijke roeping vervullen zij! *Quam pulchri super montes pedes annuntiantis. . . . et praedicantis salutem, dicentis Sion: regnabit Deus tuus!* (Is. LII, 7). Ja, Christus zal regeeren; Hij zal het gebied voeren over landen, ontoegankelijk voor een Alexander, over volkeren, onoverwinbaar voor een Caesar: *inaccessa Romanis loca*, roept Tertulliaan uit, *Christo*

vero subdita. Want Zijne priesters zullen die landen betreden en die volkeren de knieën doen buigen voor den standaard des kruises; zij zullen die veroveringen voltrekken niet door het geweld des zwaards, maar alleen door het verkondigen van de boodschap des heils, *praedicantis salutem.*

Waarom brengt de Katholieke Kerk meer Missionarissen voort, waarom slaagt zij beter in de verbreiding van het Christendom, met minder menschelijke middelen, dan ieder andere der nog Christelijke Kerken? Omdat al hare Missionarissen de „Drie Evangelische Raden" in meerdere of mindere mate in beoefening brengen. Daardoor wordt den Evangelie-verkondiger die geest van opoffering medegedeeld, welke hem alle andere hinderpalen doet overwinnen. Voor wie immers deze Raden beoefent, zijn er geen opofferingen meer overig; zij bevatten in zich de kern van alle opofferingen. Wat blijft er nog op te offeren, als men zich de hoogste tijdelijke goederen ontzegd heeft, als men van zijn eigen wil, van het huwelijk en van de goederen dezer aarde afstand gedaan heeft. De beoefening van die „Drie Evangelische Raden" vermag alleen de Katholieke Kerk haren dienaren op te leggen en daardoor kweekt zij dien geest van opoffering, welke voor den Missionaris onontbeerlijk is. Geen andere godsdienst oefent zulk een wonderbaren invloed op het menschelijk hart uit. Zij maakt hare priesters gehoorzaam, als zij bij de wijding hun het *Promitto obedientiam* aan mond en hart ontlokt; zij maakt hen arm, arm vooral aan gehechtheid tot aardsche goederen, als zij hun het „*relictis omnibus*" der Apostelen, althans in zekeren zin, voorschrijft; zij maakt hen kuisch, ja kuisch vooral:

„l'Eglise prend par les cheveux la jeunesse toute vive, dévouée par son coeur, séduite par imagination, elle la purifie dans la prière et la pénitence, l'élève par la méditation, l'assouplit par l'obéissance, la transfigure par l'humilité et, le jour venu, elle la jette par terre dans ses basiliques; elle verse sur elle une parole et une goutte d'huile: la voilà chaste!" [1])

Het Protestantsche *Allgemeine Missionszeitschrift* (1881, S. 534 ff.) bevat een artikel, waarin een Protestantsch schrijver naar de oorzaak zoekt, waarom de Evangelische werkzaamheid der Protestanten, niettegenstaande de jaarlijksche toelage van 28 millioen Mark, geen rechten opgang maakt, vooral niet in de tropische gewesten. De oplossing dezer vraag leidt den schrijver tot eenige merkwaardige getuigenissen, waartoe de vergelijking met de Katholieke Missionarissen hem aanleiding schijnt te geven. Zij betreffen de door dezen beoefende „Evangelische Raden" van kuischheid, armoede en gehoorzaamheid. In betrekking tot den ongehuwden staat der Missionarissen zegt hij: „Wer sich also nicht zum Cölibat entschlieszen kann, der mag als Missionär in irgend ein Land mit gemäszigtem Klima gehen, aber für die Tropenländer ist er meiner Ansicht nach untauglich." Verder zegt hij, dat de vrouwen als „Lehrerinnen and barmherzige Schwestern unendlich viel Segen stiften" kunnen, maar daarentegen als huismoeders „nur sich und andern zur unaufhörlichen Sorge" op de Missiën verstrekken. Wat de Evangelische armoede betreft, zegt hij, dat de wilde in de huishouding der Protestantsche Evangelie-verkondigers slechts naar den

---

[1]) Lacordaire: *De la Chasteté.*

rijkdom en weelde ziet, welke hem voortdurend ontzegd blijven en derhalve zijn nijd opwekken. Zelfs de vrijwillige gehoorzaamheid gaat de schrijver niet onopgemerkt voorbij: „das mehr patriarchalische Wesen der Katholischen Missionen geht dem Begriffsvermögen der Naturmenschen viel näher, als das auf der unrichtigen Vorstellung einer thatsächlichen Gleichheit aller Menschen und in Folge dessen auf dem Princip der freien Concurrenz basirende Wesen der meisten protestantischen Missionen." Hij ontwaart vervolgens in de Protestantsche Missiën een gebrek aan centralisatie: „Mangel an concentrirter Organisation", ten gevolge waarvan zij, ofschoon naast elkander, toch zonder overleg met elkander werken, waardoor vele geestelijke en stoffelijke arbeidskrachten verloren gaan. — Ziedaar dus door een Protestant zijdelings de „Drie Evangelische Raden" aangeprezen en voor een Missionaris noodig geoordeeld.

De opofferingsgezindheid van den Katholieken Missionaris is oorzaak, dat de Roomsche Kerk met minder menschelijke middelen meer heidenen tot het ware geloof brengt. Maar van waar komt die opofferingsgezindheid, van waar die moed om de betooverende aantrekkingskracht van het vaderland, het weinig aanlokkende leven onder de wilden, de ontberingen naar het lichaam en het gemis van allen menschelijken troost naar de ziel, te trotseeren; van waar die kracht niet bevreesd te zijn voor de stralen der keerkringszon, voor de heete Afrikaansche koortsen, voor het gewelddadig sterven door de hand van skalpeerder of Kannibaal? Waarop draagt die opofferingsgezindheid, waarin wortelt ten laatste die drang tot geloofsverkondiging?

„Si vous me demandez, zegt de Ravignan, la raison de l'apostolat Catholique, du zèle, des généreux efforts, des succès dont nous sommes les témoins, et que féconde si admirablement l'oeuvre bénie de la Propagation de la foi, je vous répondrai: c'est l'unité de l'Église. Il n'y a qu'une Église, qu'une épouse chaste et pure du Sauveur; il n'y a qu'un Évangile descendu des cieux. Alors l'apôtre part, il rompt les liens de la patrie et de la famille, il s'arrache à ses affections les plus douces, il renonce courageusement aux espérances les plus flatteuses, et soldat vaillant de l'unité il s'élance vers les plages lointaines, sur les rives inhospitalières, parmi les peuplades sauvages et ennemies, afin d'y planter le drapeau de l'Évangile qui porte écrit: Une foi, un baptême, un Dieu. . . . . Ah! le martyr, ce qui le soutient dans sa glorieuse entreprise, c'est toujours la pensée de l'unité. Elle produit en lui l'invincible charité: il aime les hommes comme ses frères, comme les enfants de Dieu, son père, il les voit victimes des plus cruelles erreurs: alors il n'est plus maître de lui, il se lève, il part, il surmonte tous les obstacles, il brave toutes les menaces, il affronte tous les périls et se consume dans tous les travaux."

De geestdrift voor de eenheid zijner Kerk is de bron, waaruit de Missionaris den moed en de kracht put. Indien de geloovigen, indien vooral de priesters in onverschilligheid ten opzichte van die eenheid leefden, indien zij het vaan dier eenheid niet hoog hielden, zou het spoedig gedaan zijn met den geloofsijver, spoedig gedaan zijn met de Evangelie-prediking onder de heidenen. Eere daarom aan de heldhaftige mannen, die, in hun enthu-

siasme voor die eenheid, de kracht voor een opofferend leven vinden.

Den 8sten September 1875 werd door den Zeer Eerw. Heer Arnold Janssen, saeculier priester uit het Diocees van Munster, in ons land, te Steyl bij Venloo, een Missie-huis opgericht, genaamd „het Missie-huis van den H. Aarts-Engel Michaël." Bezwaarlijk was het begin, vele moeielijkheden waren er te overwinnen, zoovele, dat men vreesde het schoone plan niet te kunnen verwezenlijken. Doch als de mensch met een vast vertrouwen op den Hemel moedig het werk aangrijpt, dan maakt God dat vertrouwen niet te schande. Hij zegende dan ook zichtbaar die edele poging, welke werd aangewend, om arbeiders in Zijn wijngaard te zenden, zoodat reeds na vier jaren, den 2 Maart 1879, het Missie-huis twee Missionarissen naar China zond. In Februari 1881, verkreeg het een eigen Missie-gebied in China, nl. het zuidelijk deel van de Provincie Schantong, bevattende de distrikten Jenschaufu, Zantschaufu en Itschaufu met een bevolking van ongeveer tien millioen zielen, waaronder 200 Christenen. Deze Missie werd den 18 Januari van dit jaar door den Hoog Eerw. Heer Johann Baptist Anzer te Puoli geopend, met het gelukkig gevolg, dat na de eerste prediking 50 heidenen zich ter opname in de Katholieke Kerk aanboden. Mag men hieruit besluiten, dat de Chineesche grond rijp is voor de zaden van het Christendom? Even rijp als in het begin der 17de eeuw, toen het zaad reeds tot een heerlijke plant was opgegroeid, maar welke, helaas! door een woeste hand werd neergeveld? Ik weet het niet, maar het schijnt, dat er veel opoffering, veel gebed gevor-

derd, ja martelbloed zal vergoten worden, vooraleer de zonen van het „Hemelsch Rijk" en vooral de meer geletterden tot de Katholieke Kerk zullen overgaan. Ten minste Mgr. Cosi, Apostolisch Vicaris van Schantong, hangt een treurig tafereel [1]) op van de vervolgingen, waaraan de nieuw-bekeerde Christenen zijn blootgesteld; hoe zij b. v. vervolgd worden, omdat zij geen geld willen geven voor de feesten ter eere van de heidensche afgoden, en ten doode toe met rottingen geslagen worden om hen tot afval te brengen, en dat alles onder goedkeuring of oogluiking der overheid. *De Tijd* (20 Juli) meldde het volgende: „Het etablissement der Fransche Missionarissen te Tong-king is onlangs door de Chineezen aangevallen. De bedienden der Missionarissen hebben zich dapper geweerd door uit de vensters te schieten. Met behulp der Annamitische Christenen hebben zij de aanvallers weten te verjagen."

Ook de duivel laat zich niet onbetuigd.

Hierover schrijft [2]) Mgr. Croc, vicarius Apostolicus van Zuid-Tonking: „De booze geest is woedend over de talrijke bekeeringen van het laatste jaar, waarin wij 600 volwassenen konden doopen, en zoekt onze nieuw-bekeerden op alle denkbare wijze te beanstigen. Ik zou U hiervan verscheiden merkwaardige voorbeelden kunnen aanhalen; hoor slechts dit eene: de voornaamste ingezetenen van een klein dorp hadden mij om godsdienst-onderwijzers gevraagd; ik zond er hun. Reeds leerden de inwoners met grooten ijver en bereidden zich voor het H. Doopsel voor, toen de duivel in eene vrouw voer en haar vreeselijk

[1]) Missions Catholiques. 1882.

[2]) Die Katholischen Missionen. Juni, 1882.

kwelde om ze van het geloof af te trekken. Daar de bezetene reeds genoegzaam in het Christendom onderwezen was, werd zij door een priester gedoopt. Op het oogenblik, dat het H. Doopwater over het hoofd der vrouw vloeide, wierp de duivel haar op den grond en vluchtte weg. Hij hield echter niet op de overige Catechumeenen op duizenderlei wijze te kwellen."

„Eindelijk kwam de feestelijke dag, waarop allen gedoopt zouden worden en het H. Sacrament des Altaars zouden ontvangen. Toen nu de bekoorder gedwongen werd al die harten te verlaten, maakte hij zich bij het einde van de plechtigheid van een neophiet meester, droeg hem op de kruin van een hoogen boom, hield hem daar los in de lucht en riep door den mond van zijn slachtoffer: „Zoo gij mij uit het dorp verdrijft, laat mij dan ten minste dezen boom." „Neen", riep hem terstond een catechist toe, „gij zult hier in 't geheel niets hebben." Toen stiet de geest der duisternis een vreeselijken kreet uit en liet den armen neophiet op den grond vallen. Hij bekwam echter tot groote verwondering van alle aanwezenden niet het minste letsel van dien val."

Doch de tegenwerking, welke de Evangelie-prediking in China van menschen en duivelen ondervindt, weerhoudt het Missie-huis van Steyl niet, zijn zending voort te zetten. Er zijn nu reeds vier Missionarissen in Zuid-Schantong werkzaam.

Onbekendheid met de opleidingsplaatsen voor Missionarissen of met de voorwaarden om daarin te worden opgenomen, is soms oorzaak, dat jongelingen, die overigens lust en geschiktheid voor de Evangelie-prediking blijken te bezitten, niet tot hun roeping geraken; daarom, dacht mij, kon het

niet onnuttig zijn, om aan wie er belang in stelt, eenige mededeelingen omtrent het Missie-huis te Steyl te doen.

Het doel van het Missie-huis is de redding der zielen door verspreiding van het woord Gods op aarde, vooral in de heidensche landen. Het veld ter bearbeiding bepaalt zich voorloopig tot China; maar dit sluit bij meerdere krachtsontwikkeling der inrichting geen andere landen, zelfs geen andere werelddeelen uit.

Het naaste doel is de opleiding van Missionarissen voor de heidensche streken. De voorbereiding tot dezen staat geschiedt door het onderwijs en eene doeltreffende godsdienstige opvoeding. Het onderwijs omvat *de gezamenlijke lagere en hoogere* studiën, begint met de grondregels van het Latijn en eindigt met de onmiddellijke voorbeiding tot het Priesterschap; het duurt omstreeks tien jaren. Na het volbrengen der gymnasiale studie, beginnen de studenten het geestelijk kleed te dragen. Jaarlijks worden er van Paschen tot 14 dagen na Paschen, en van 5—15 October nieuwe jongelingen aangenomen; onmiddellijk daarna beginnen de geestelijke oefeningen. Om de kweekelingen des te meer in hun opgevat voornemen te bevestigen, herhalen zij jaarlijks eens of tweemaal de schriftelijke *verklaring*, dat hun vast besluit is zich aan den dienst der heidensche Missie toe te wijden. Op het einde van hun studie-tijd verbinden zij zich tot datzelfde doeleinde door eene aan God gedane *gelofte*, eerst voor een korteren, vervolgens voor een langeren tijd. In den regel brengen zij hier hun vacantie door en bezoeken hun familie-betrekkingen — dringende gevallen uitgenomen — slechts om de drie jaren.

De kweekelingen betalen, tot vergoeding aan het Mis-

sie-huis, voor kost, inwoning en onderwijs jaarlijks *f* 300. Kunnen zij of hunne weldoeners het volle bedrag niet aanbrengen, dan wordt er bij de aanneming een jaarlijksche som vastgesteld; velen echter, die ter opname waardig bevonden zijn, worden kosteloos aangenomen. Het onderwijs wordt in de Duitsche taal gegeven. In het huis wordt de derde regel van den H. Dominicus gevolgd, en daarmede overeenkomstig onthoudt men zich Maandag, Woensdag, Vrijdag en Zaterdag van vleeschspijzen. Verleden jaar telde het Missie-huis, na een zesjarig bestaan, reeds een volledigen leercursus van 114 studenten en 12 leeraars. Onder de studenten bevinden zich thans 8 Nederlanders. In de keuken werken Zusters; in de drukkerij, in den tuin en in de verschillende werkplaatsen zijn jongelingen werkzaam met het doel om later als Broeders aan het Missie-huis verbonden te worden. Medearbeider aan het liefdewerk van het Missie-huis wordt elke geloovige, die dit huis met gebeden en aalmoezen ondersteunt. Dit laatste kan op weinig bezwarende wijze iedereen doen, die zich den gunstig bekenden H. Michaëls-Kalender voor 30 cents jaarlijks aanschaft; deze toch wordt in het huis zelf gedrukt en ten voordeele van het huis uitgegeven. Dat ondersteuning noodig is, blijkt hieruit, dat de bijdragen der studenten en de inkomsten van een paar studie-beurzen nauwelijks voor drie maanden toereikend zijn, terwijl er toch voor het gansche jaar een som van *f* 220000 f *f* 60 per dag gevorderd wordt.

Het zal wel overbodig zijn te vermelden, dat niemand aangenomen wordt, dan na overlegging van goede getuigenissen, bewijs van goed gedrag, doopbewijs etc., welke voorwaarden men allen in het Prospectus kan vinden. Wij

eindigen met de woorden van het Prospectus: Het wordt door ons huis ook voor arme jongelingen mogelijk gemaakt om Missionaris te worden. Doch wij zijn in onze middelen beperkt en moeten er daarom streng op staan, dat wie betalen kan, ook werkelijk betaalt. Wij hebben een voortdurende ondersteuning noodig, vooral nu door het toenemend getal der studenten de behoeften zich vermeerderen en een verbouwing noodzakelijk geworden is. Daarom wenschen wij, dat eene gemeente, zij het dan ook gedeeltelijk, voor hare arme studenten opkome, en smeeken wij de Eerwaarde Geestelijkheid daaraan hare goedgunstige medewerking te verleenen. Biedt zich een Geestelijke aan om jaarlijks, zij het ook slechts *f* 60 voor een student bijeen te brengen, dan is ons dit een bewijs, dat iemand in den jongeling belang stelt, en hij maakt daardoor de aanneming gemakkelijker, welke misschien zonder zijne medewerking niet plaats zou vinden.

- M. DROOG.

VERSCHEIDENHEDEN.

KRUISVERHEFFING.

(14 SEPTEMBER.)

Reeds lang bedroog de Revolutie, onder den sluijer van schijnheiligheid, een groot getal eenvoudige zielen, die aan zooveel boosheid niet konden gelooven. Maar eens meesteresse van den toestand, laat ze alle vermomming vallen en vertoont zich openlijk als medehelpster der hel.

De anti-clericale vereeniging van Genua heeft eene uitdaging gezonden aan de *Unità Cattolica* van Turijn, aankondigende, dat zij de *banier van Satan* heeft ingewijd en voornemens is, zooverre zij kan, die op alle kerken van Italië en bijzonder ook op het Vatikaan te plaatsen [1]).

Hare leden trokken zelfs, eenige maanden geleden, met hun standaard, waarop een beeld des Satans gestikt was, door de straten van Genua, en dezelfde *Circolo anticlericale Genovese* vertoonde zich met zijn duivelsche banier, den 14 Augustus ll., bij de feestelijke onthulling van het beeld des ouden revolutionnairs Arnoldus van Brescia. De hoofdzetel der *Circoli anticlericali* is te Rome, van waar zij in vele Italiaansche steden vertakkingen hebben. Bij de vermelde onthulling te Brescia werden de *Circoli* van Rome vertegenwoordigd door den oud-minister Varé, die tegelijk voor dezelfde plechtigheid als vertegenwoordiger der Kamer van Afgevaardigden optrad. Het blijkt, welken invloed zij hebben. Des te vreeselijker klinkt de godslasterende taal van den hymnus, die 13 Juli ll. te

[1]) Mgr. de Aartsbisschop van Genua heeft een vasten en algemeene H. Communie tot eerherstel en boete uitgeschreven.

Genua is uitgegeven om door de leden der *Circoli* in Italië te worden gezongen; het slot luidt alzoo:

Nel nome di Satana,
Rivale al Signore
Che adorano i preti,
Dei preti terrore,
Fratelli d'Italia,
S'indica la guerra
Ai neri vampiri
Che infestan la terra.

D. I.

In den naam van Satan, den mededinger van den Heer, wien de priesters aanbidden, [in den naam van hem] die de schrik is der priesters, wordt — o Broeders van Italië — de oorlog aan de zwarte vampiers aangezegd, die de aarde verwoesten.

Reeds vóór lang schreef de Maistre; „Het karakter van de revolutie is duivelsch".

Daarom voert zij eenen heiligschennenden strijd tegen het kruis, waarop onze goddelijke Verlosser ons van de slavernij des duivels heeft vrijgekocht.

Het kruis is de boom der ware vrijheid, der christelijke vrijheid, welke de revolutie verafschuwt. Al hare handlangers gebruikt ze om het crucifix uit scholen en andere plaatsen, waar het den Christen zijne waardigheid herinnert, te verwijderen.

Het wegnemen en vernielen der kruisen, thans in Frankrijk in zwang, is dus slechts eene openbaring der vijandigheid van de sekten tegen de christelijke godsdienst; maar voor de mannen des geloofs is het allersmartelijkst en van gewichtige beteekenis.

Nogtans moet men in de tegenwoordige beproevingen de kalmte en het geduld bewaren: zij zullen een einde nemen. Onze goddelijke Verlosser heeft de tegenspraak, waaraan het geloof zoude blootstaan, voorspeld; en zoo Hij ons standvastigheid in de beproevingen leerde, niet minder heeft Hij ons het betrouwen aanbevolen. Bewaren wij dus met eene krachtige overtuiging eene onverzettelijke zachtmoedigheid voor

de personen, en de groote en heilige hoop, die niet beschaamd wordt.

De *Messager du Sacré Coeur de Jésus* deelde vóór eenigen tijd den volgenden brief mede:

„Ik ben vol van droefheid en verontwaardiging, als ik in de dagbladen al die afschuwelijke heiligschennissen lees, en ik vraag mij af, waarom, terwijl men het crucifix uit de scholen verbant, niet alle christelijke moeders het beeld van den goddelijken Banneling op eene zichtbare wijze haren kinderen omhangen. Zou de revolutie het ook van hunne borst durven rooven!... Hoe welsprekend ware zulk een zwijgend protest".

De Dames van Lyon hebben beter gedaan dan hier voorgesteld werd; zij bebben onder elkander een verbond gesloten, om niet alleen het beeld des Gekruistén op de borst harer kinderen te plaatsen, maar ook om zich zelve met het eerwaardig teeken der Verlossing te sieren.

Ziehier het procesverbaal harer eerste vergadering:

Na gehouden beraadslaging op den Goeden Vrijdag hebben verscheidene Dames van Lyon, na overweging, wat passend is voor het huisgezin en de maatschappelijke betrekkingen, de vrijheid genomen aan de christelijke vrouwen voor te stellen het aannemen van zekere gebruiken, die én hare eigene waardigheid en vertrouwen kunnen steunen én tevens het vergeten en miskende kruis zullen verheerlijken. Door deze gebruiken wordt niets nieuws ingevoerd, maar alles verjeugdigd onder de schaduw van het teeken der Verlossing. De zeden zullen daardoor ernstiger en christelijker worden.

Haar godvruchtig besluit heeft de goedkeuring van den Aartsbisschop verkregen.

Deze gebruiken zijn: I. HET DRAGEN VAN HET KRUIS. De christelijke vrouwen, die de beleedigingen het kruis aangedaan, willen helpen herstellen, zullen een klein kruisje dragen op de wijze, die haar het gemakkelijkst en meest christelijk schijnt. Het is te wenschen, dat velen het zichtbaar en als voornaamste sieraad dragen.

De Dochters van Sion, de gevangenen aan de boorden der rivieren van Babylon, zeiden: „*Hoe zullen wij zingen in een*

vreemd land! o Jerusalem, indien ik u ooit vergeet, dat mijne rechterhand verdorre . . ."

De Christin zal zeggen: „*O kruis, men onteert u, hoe kan ik dat dulden? boven alle sieraden zult gij bij voorkeur op mijne borst schitteren.*"

Geve de goede God, dat de meesten zeggen: „*Van alle kostbaarheden zult gij alleen mijne borst versieren.*"

II. HET TEEKEN DES KRUISES EN DE EER, AAN HET KRUIS TE GEVEN. Bij de vijandelijkheden tegen het kruis en het crucifix is het voor iedere christelijke ziel een plicht om zich te hernieuwen in de degelijke gebruiken, die uit ons Doopsel voortvloeijen en welke onze Moeder de heilige Kerk ons met zooveel zorg en liefde heeft ingeprent. Wij smeeken dus alle christelijke vrouwen, om bij het openbaar dragen van het kruis de volgende vaste besluiten te voegen:

1. De gewoonte te hernieuwen van het kruisteeken te maken, als men die ongelukkig verloren mocht hebben. Is men echter daaraan gewoon, dan het te doen met meerdere volmaaktheid, namelijk het kruisteeken te maken met juistheid, met waardigheid en godsvrucht.

Het te doen niet alleen in het bijzonder, maar *in het openbaar.* Het is thans tijd om zich niet te schamen Christen te zijn en als Paulus ronduit te zeggen: Dat ik mij het kruis van mijnen goeden Meester zoude schamen! God beware mij daarvoor!

2. *In zijne woning een kruis te hebben*, op eene voorname plaats.

Het crucifix in het huisgezin is de arke des verbonds in het verblijf der Christenen.

3. *Het kruis te groeten*, als men het op zijnen weg ontmoet. „O kruis, ik buig voor u en aanbid met liefde onzen Heer Jesus Christus, dien gij gedragen hebt".

Tegenover den stroom der beleedigingen stellen wij den stroom der eerbewijzen.

4 *Met geduld de dagelijksche moeijelijkheden en beproevingen te dragen*, om aan Jesus Christus te toonen, dat men in waarheid leerling van zijn kruis is. Zeggen met het hart van den Apostel:

„*O kruis, door u heb ik mijn Verlosser ontvangen, door u geef ik mij aan mijn Verlosser.*" Laten wij toch aan Jesus de schande niet aandoen, om den weg te ontwijken, waarlangs Hij tot ons gekomen is.

5. Tot die verschillende intenties het kruis te kussen bij het ontwaken en des avonds vóór het slapen gaan.

III. HET KRUIS EN DE KINDEREN. Een kreet van schrik is in Frankrijk gehoord bij de nieuwe gevaren, welke de kinderen bedreigen.

Christelijke Moeders, bedekt uwe kinderen met het beschermend teeken. In smarten hebt gij het recht verkregen om de vrucht uwer ingewanden te verdedigen. Om ze te beter te beschermen, wapent u zelve, en wapent hen met het crucifix.

Daar men het kruis van de muren der scholen heeft weggenomen, zoo worde ieder kind een levende muur, die den Christus draagt. In ieder kind zal op die wijze vervuld worden wat God van de zending van den Heiligen Joannes den Dooper voorzegd had: „*Heden heb ik u gesteld als een kolom van ijzer en een muur van koper.*"

Maar eene moeder zal dan eerst kracht en volharding voor den strijd hebben, als zij dagelijks op hare borst het kruis gevoelt en het op die van haar kind ziet!

Voor het heil dier twee zielen was het bloed van een Godmensch noodig.

De Pharao van Egypte wilde het Israelitische volk in slavernij houden.

God zeide tot Mozes: dat ieder huis van mijn volk een lam slachte. Men neme van zijn bloed en beteekene daarmede het bovenste der deuren van het huis. Het teeken was de bijbelsche T, een geheimzinnig teeken, een aankondiging van het kruis.

En de Heer ging voort:

Ik zal dezen nacht door geheel Egypte trekken en alle eerstgeborenen dooden, maar waar Ik het bloed zal zien, zal Ik voorbijgaan en de straffe des doods zal u niet treffen.

Wij vragen aan alle moeders, hoe vreeselijk moeten niet de aandoeningen van dien nacht geweest zijn? Nadat het teeken

des bloeds boven de deuren geplaatst was en de duisternis was neergedaald, stonden, dunkt ons, alle moeders vol angst ieder bij haar eigen wieg. Vol angst, maar tevens kalm en vol vertrouwen in de belofte des Heeren. Welk een schouwspel!

De *Verderfengel* ging voorbij... en, zegt de H. Schrift, een vreeselijke kreet werd door geheel Egypte gehoord; want geen huis der Egyptenaren, of er was een doode.

Maar de Hebreeuwsche vrouwen komen uit hare verblijven te voorschijn met blijdschap en dankbaarheid op het gelaat; want al hare kinderen waren levend.

Zijn wij na negentien eeuwen van Christendom niet weder gekomen tot dien allervreeselijksten nacht? Alle godvruchtige moeders zijn op nieuw vol angst voor hare kinderen; moet de Verderfengel niet voorbijkomen?

En niet alleen het lichaam dier beminde schepselen is in gevaar, maar vooral hunne onsterfelijke ziel.

Welnu dan, zullen wij, christelijke vrouwen, voor de vrouwen van Israel onderdoen? neen, dat mag niet!

Zij zelve plaatsten de geheimzinnige T ter beveiliging boven de deuren harer woningen; wij zullen het kruis op de borsten onzer kinderen en op onze eigene plaatsen.

Zij waakten, ook wij zullen waken.

Zij stonden daar allen. En toch hadden zij niet, gelijk wij dat hebben, het voorbeeld der H. Maagd Maria, *staande aan den voet des kruises.* Ook wij zullen allen staande zijn.

Terwijl de Verderfengel voorbijging, baden zij gebogen over de wiegen en hare blikken op hare beminde kinderen vestigend. En ook wij zouden niet bidden, als wij de onze beschouwen?

De Verderfengel zal dan voorbijgaan; maar waar het kruis van Jesus Christus niet geplaatst was, wat schrik, als men daar de vreeselijke kreet zal hooren: *mijn kind is dood....* Arme moeder, o arm kind!

Maar wij, christelijke moeders, wij zullen even gelukkig en even erkentelijk, ja, nog gelukkiger en erkentelijker zijn dan de vrouwen van Israel, en wij zullen eens zeggen: *al onze kinderen zijn in leven.*

Dat dan alle christelijke moeders zich vereenigen in die open-

bare en voortdurende eereboete aan het kruis; dat zij voor zich en hare kinderen van het teeken des Verlossers een behoedmiddel maken tegen de rampen van het tegenwoordige en een onderpand van zekere hoop voor eene betere toekomst.

(*Annales du culte de S. Joseph et de la Sainte Famille.*)

Korte Onderrichtingen, Opmerkingen en Gebeden bij het *toedienen der HH. Sacramenten.*

In eene wezenlijk bestaande behoefte heeft de Weleerwaarde Pater W. B. M. Cramer S. J. voorzien door de uitgave van „Korte onderrichtingen, opmerkingen en gebeden bij het toedienen der HH. Sacramenten". Eene Hollandsche vertaling der gebeden, welke de H. Kerk gebruikt bij het toedienen der HH. Sacramenten zoowel van den vorm als van de plechtigheden, welke daarbij zijn voorgeschreven, kan niet anders dan de hooge waarde er van beter doen uitkomen, en moet de geloovigen tot groote godsvrucht bij de toediening er van stemmen. De vertaling is zooveel mogelijk letterlijk, terwijl zoo beknopt en zoo juist mogelijk gewezen wordt op de leer der H. Kerk, en op hetgeen zij te doen hebben, die de HH. Sacramenten ontvangen of daarbij hunne hulp bieden. Door de bijvoeging van de gebeden, welke de omstanders tijdens de toediening van het H. Oliesel kunnen verrichten, van de gebeden der stervenden en die bij de begrafenis der overledenen, van het formulier om de Doopbeloften te vernieuwen, van de geloofsbelijdenis der H. Katholieke Kerk, voorgeschreven door Paus Pius IV en Paus Pius IX, en van de toewijding aan de Allerheiligste Maagd Maria, geeft het werkje eene gemakkelijke handleiding in alle voorname en zoo treffende omstandigheden des levens.

Moge het daarom in handen komen van alle Katholieken. De prijs, 40 cts., is zeer gering. Moge het aan die weinigen

die het zich zelf niet kunnen aanschaffen, als een geschenk worden gegeven door weldoeners en Heeren Geestelijken. Door de verspreiding er van zal de geloovige ten hoogste gesticht worden, en de Priester de bediening der HH. Sacramenten met nog hooger eerbied kunnen omringd zien dan thans wel eens het geval is. T.

BLOEMEN UIT PARAY LE MONIAL.

Ziedaar den titel van een keurig gebedenboekje, waarvan de derde druk verschenen is en uitgegeven wordt door den boekhandelaar G. Borg te Amsterdam. Èn vorm èn inhoud beloven dit werkje eene steeds ruimere verspreiding; vooral de inhoud, welke overwegingen bevat, meest genomen naar aanleiding van een woord des Zaligmakers, zal de vereerders van Jesus' H. Hart, met kracht opwekken tot beoefening der deugden, welke dat H. Hart ons leert.

LASTER OF MISDAAD?

Terwijl er van verschillende kanten zoo verschillend geoordeeld wordt over de vraag: wat er te denken is over een Talmudischen moord; en of de Joden bij zekere gelegenheden, vooral bij hun Paaschfeest, verplicht zijn, als zij kunnen, zich van Christen bloed te bedienen, valt het zeer moeijelijk hierover eene beslissende uitspraak te doen. Juist omdat de zaak nog duister is, zal zij ongetwijfeld door een enkel geschrift wel niet als uitgemaakt te beschouwen zijn. Maar wanneer zulk geschrift de vrucht is eener gezette studie en geschiedt met het doel, om over die nog duistere zaak licht te verspreiden, stelt een ieder er belang in, daarmede kennis te maken, en mag men den schrijver zijnen dank niet onthouden.

Dat het boek „Laster of Misdaad?" onlangs verschenen bij J. W. van Leeuwen te Leiden, de vrucht is van degelijke studie, blijkt duidelijk uit de talrijke en merkwaardige aan-

halingen, welke er in voorkomen; en, men moge de gevolgtrekkingen van den Schrijver onderschrijven of niet, een woord van dank mag hem niet onthouden worden, omdat hij, door de vruchten zijner studie mede te deelen, den lezer flink op de hoogte brengt dezer vraag. Moge zijn voorbeeld navolging vinden, en anderen aansporen, om, in zooverre zij kunnen, bedoelde vraag toe te lichten. J.

HET SPIRITISME IN NEDERLAND.

De bekende schrijfster Mevrouw Elise van Calcar belijdt met meer andere begaafde en ontwikkelde Protestanten den godsdienst van het Spiritisme. Zij begroet het als „het vriendelijk licht, ontdekt van de overzijde der graf heuvelen die tot hiertoe in nacht en nevel gehuld waren; geloof en hoop herleeft: wetenschap en theologie hebben ons tot nog toe verkeerd geleid, valsch onderwezen als moesten we aan de heilige boeken der Joden en een handvol bladzijden ons van de eerste Christenen overgebleven als grond en bewijs voor ons geloof genoeg hebben." Zij heeft nu vastere gronden voor haar geloof: de mededeelingen der geesten. Vol van deze zekerheid schreef zij een leven van Swedenborg — *Emanuel Swedenborg, De Ziener.* 's Gravenhage, H. C. Van Calcar, 1882 — voor haar een voorwerp van diepe bewondering en vereering; in wien zij den vader en profeet van 't Spiritisme huldigt.

Dit werk wordt door den Haagschen predikant J. H. Gunning jr. in *De Gids* (October, 1882) besproken. En het is verwonderlijk, juist in *De Gids* te lezen wat deze gemoedelijke beoordeelaar, op den onmiskenbaren toon eener volle overtuiging en zonder zich om den spotlach van ongeloovigen te bekreunen, over het Spiritisme zegt.

Hij neemt de mogelijkheid van een verkeer met de afgestorvenen, en van de visioenen, waarin zij den levenden verschijnen, vlakweg aan. Hij wil de Spiritische getuigenissen der hoogere geesten niet geheel en al verwerpen, maar verwerpt de mededeelingen der lagere, hunne „burleske klappen en stompen", en de „inderdaad misdadige biologie, waardoor de

eene mensch [de clair-voyante en het medium] zich in vernederende en gevaarlijke afhankelijkheid van een ander moet stellen", gehcel en al. Die eerste getuigenissen — zoo vatten wij zijne hier niet zeer heldere of duidelijke bespreking op — zouden openbaringen van God kunnen zijn; maar de mededeelingen der andere geesten zijn „werkingen van den Overste dezer wereld", den duivel. Slechts die mededeelingen zijn voor goddelijk te houden, welke zich „aan het geweten en niet aan de fantasie aanbevelen", en die ten tweede „met het geloof der gemeente naar Gods woord in overeenstemming zijn en zich kennelijk aan deze groote algemeene belijdenis aansluiten". De aansluiting aan deze belijdenis is noodzakelijk; en in Swedenborg kan men zien, „tot hoe grove dwalingen een geniaal, vroom, edel mensch vervallen kan, wanneer hij op den bodem der Heilige Schrift, maar toch tevens op zich zelf wil staan, buiten samenhang met de groote overlevering van het geloof der Gemeente." Aldus de heer Gunning. Zoo zet hij vele ware beginselen op en verloochent zelfs zijn Protestantisme, door zich, naar Roomschen trant, op de overlevering en de belijdenis te beroepen tegenover de echt Protestantsche private uitlegging der H. Schrift. Al weêr een blijk, dat de Bijbel alleen geen genoegzame toetssteen der waarheid kan zijn. Maar bij die ware beginselen zien we toch ook de geheel valsche stelling door hem verkondigd, dat de Spiritistische mededeelingen somwijlen van God kunnen komen. Overigens schrijft hij: „ik heb vele spiritistische boeken en uitspraken gelezen, ook het spreken van clairvoyanten meermalen bijgewoond; maar ik moet uit eigen ervaring verklaren, behalve algemeenheden die ieder even goed zegt, niets anders dan met zekeren pathos uitgesproken trivialiteiten gehoord te hebben, en ik moet toornen over de bevangenheid waarmeê verstandige menschen, hoogstontwikkelde geesten zelfs, dergelijke platheden als bovenaardsche wijsheid verheffen." Van ganscher harte stemmen we ook met deze verklaring des heeren Gunning in: „Wat ons bovenal tot een luid en nadrukkelijk protest, een ernstige waarschuwing aan allen noopt die geen verwarring en profanie in heilige dingen willen, het is, dat dit spiri-

tisme . . . *de ware ontwikkeling van het Christendom en zoo de godsdienst voor onzen tijd wil vormen.*"

Allertreurigst is hetgeen hij over de mogelijke verspreiding van 't Spiritisme zegt. En naar den contekst te oordeelen, meenen we ons niet te vergissen, als we aannemen, dat hij bepaald onze Nederlandsche Protestanten bedoelde, toen hij schreef: „het spiritisme heeft reden om in onze dagen ook verder op talrijke aanhangers te hopen. . . . Wij zullen het moeten aanzien, dat veler geestelijk leven en gemeenschap met God — (ik spreek uit herderlijke ervaring) — door het spiritisme wordt in gevaar gesteld."

Bij den tegenwoordigen ellendigen toestand van 't Nederlandsche Protestantisme hebben wij reeds langen tijd zulk een overgang van menig Protestant tot de goddelooze dwaasheden der Spiritisten verwacht.

P.

SPROKKELING.

Het Doopsel te Basel. Dezer dagen, zoo zegt de *Germania* van 12 October 1882, is op de Protestantsche Synode te Basel, eene stad, die eertijds bekend was als de zetel der bijbelvaste orthodoxie, het volgende besluit genomen: het voorstel om het Doopsel voor niet verplichtend te verklaren ter toelating tot de Bevestiging (*Confirmation*), wordt geoordeeld belangrijk te zijn, en ter overweging naar den Kerkeraad verwezen. Daar deze laatste voor het grootste gedeelte de positieve richting is toegedaan, zal het ten minste feitelijk bij deze ongepaste aanvraag aanvankelijk wel blijven Maar zij is in allen geval een teeken des tijds voor het Protestantisme en een nieuw bewijs voor de kleinachting van het H. Doopsel bij de Protestanten.

EINDE VAN HET TWEE EN TACHTIGSTE DEEL.